CHARLES CHAPLIN

Viața mea

NEMIRA

Charles Chaplin

Viața mea

Yorick
colecţie coodonată de Monica Andronescu

Charles Chaplin s-a născut la Londra, pe 16 aprilie 1889. Amândoi actori de cabaret, părinții lui s-au despărțit când el avea trei ani. Tatăl era alcoolic și avea să moară la vârsta de 37 de ani, iar mama avea să sufere toată viața de o afecțiune nervoasă severă. Charles și Sydney, fratele lui mai mare, au avut o copilărie grea, petrecând perioade întregi în aziluri pentru săraci. La zece ani, Charles s-a alăturat unei trupe de foarte tineri dansatori, iar ceva mai târziu a ajuns să joace în spectacole de teatru, plecând în turnee și devenind repede vedetă a trupei de musical conduse de Fred Karno. În 1913, în timpul unui turneu în SUA, a fost recrutat de casa de producție Keystone și a doua comedia a sa, în care apărea Vagabondul, i-a adus deja consacrarea. A început să joace în filme regizate de el însuși. Din 1916, s-a ocupat cu producția filmelor, pentru care a compus adesea și muzica. În 1919, împreună cu Mary Pickford, Douglas Fairbanks și D.W. Griffith, a înființat United Artists, prin care a distribuit câteva dintre capodoperele sale: *Parizianca, Goana după aur, Luminile orașului, Timpuri noi, Dictatorul, Luminile rampei.* La sfârșitul anilor ’40 a fost una dintre țintele vânătoarei de vrăjitoare practicate de regimul McCarthy în SUA, iar în 1952, când a plecat la Londra pentru premiera filmului *Luminile rampei*, i s-a interzis întoarcerea în SUA din cauza așa-ziselor convingeri comuniste. S-a stabilit la Corsier-sur-Vevey, în Elveția, și a renunțat la cetățenia americană, devenind cetățean elvețian. S-a întors pentru scurt timp în SUA în aprilie 1972, împreună cu soția sa Oona, pentru a primi un premiu Oscar și pentru a discuta despre cum vor fi redistribuite filmele sale, iar la acel moment a fost primit cu căldură. A fost una dintre personalitățile cele mai creative și mai influente din epoca filmului mut. Cariera sa a durat peste 75 de ani, din etapa victoriană și musical, ca interpret-copil, până aproape de moarte, care a survenit la 88 de ani, pe 25 decembrie 1977. În 1999 American Film Institute l-a clasat între cele zece cele mai mari legende ale marelui ecran din toate timpurile.

Charles Chaplin

Viața mea

Traducere din limba engleză
Monica Andronescu

Ediție apărută cu sprijinul doamnei
Alice Barb

NEMIRA

Coproducători:

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
CHAPLIN, CHARLIE
Viața mea/ Charles Chaplin ; trad.: Monica Andronescu. - București: Nemira Publishing House, 2016
ISBN print: 978-606-758-611-4
ISBN epub: 978-606-758-712-8
ISBN mobi: 978-606-758-713-5

I. Andronescu, Monica (trad.)

821.111-94=135.1

Charles Chaplin
MY AUTOBIOGRAPHY
Copyright © Charles Chaplin, 1964
First published as MY AUTOBIOGRAPHY by Jonathan Cape

© Nemira, 2016
Coperta: Cristian FLORESCU, Ana NICOLAU
Redactor: Oana BOGZARU, Dana IONESCU
Tehnoredactor: Irina POPESCU, Magda BITAY
Lector: Viorica DUMITRENCO
Tehnoredactor ebooks: Mihai Eftimescu

Orice reproducere, totală sau parţială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

CUPRINS

- Despre autor
- Mulțumiri
- Preludiu
- Unu
- Doi
- Trei
- Patru
- Cinci
- Șase
- Șapte
- Opt
- Nouă
- Zece
- Unsprezece
- Doisprezece
- Treisprezece
- Paisprezece
- Cincisprezece
- Șaisprezece
- Șaptesprezece
- Optsprezece
- Nouăsprezece
- Douăzeci
- Douăzeci și unu
- Douăzeci și doi
- Douăzeci și trei
- Douăzeci și patru
- Douăzeci și cinci
- Douăzeci și șase

- Douăzeci și șapte
- Douăzeci și opt
- Douăzeci și nouă
- Treizeci
- Treizeci și unu
- Filmele lui Charles Chaplin
- Note

Pentru Oona

MULȚUMIRI

Recunoștința noastră se îndreaptă spre Alfred A. Knopf, Inc., care ne-a permis să preluăm un fragment din *Government by Assassination* de Hugh Byas, dar și spre alți autori sau spre William Heinemann Ltd. pentru paragraful din *A Writer's Notebook* de W. Somerset Maugham și versurile din „The Widow in the Bye Street" din volumul *The Collected Poems of John Masefield.* Mulțumiri și pentru Liveright Publishing Corporation, datorită căreia am putut folosi „White Buildings" din *The Collected Poems of Hart Crane.*

Editorul își exprimă mulțumirile față de Chaplin Association pentru ajutorul acordat la pregătirea acestei ediții.

PRELUDIU

Înainte ca Podul Westminster să fie dat în folosinţă, Kennington Road era doar o potecuță. După anul 1750, s-a construit un drum nou de la capătul podului, o legătură directă cu Brighton. În consecință, Kennington Road, unde mi-am petrecut cea mai mare parte din copilărie, se lăuda cu vreo câteva clădiri cu arhitecturi deosebite, cu balcoane din grilaj de fier, de la care locatarii îl puteau vedea odată pe regele George al IV-lea trecând cu trăsura pe drumul spre Brighton.

Spre jumătatea secolului al XIX-lea, majoritatea caselor au fost transformate în pensiuni și apartamente. Totuși, câteva au rămas intacte, fiind ocupate de doctori, negustori de succes și staruri de vodevil. Duminica dimineața, pe Kennington Road poate fi văzut un căluț rapid în fața unei clădiri, gata să ducă vreun actor de vodevil într-o cursă de vreo șaisprezece kilometri, până la Norwood sau Merton, la întoarcere oprind pe la diverse puburi de pe Kennington Road – *White Horse*, *Horns* și *Tankard*.

Eram un puști de doisprezece ani, stăteam adesea în față la Tankard și mă uitam la domnii ăștia iluștri cum descălecau și intrau în crâșmă, unde toată elita vodevilurilor își dădea întâlnire, așa cum aveau obiceiul să facă duminica – se opreau acolo să mai ia „una mică“ înainte să ajungă acasă pentru masa de prânz. Ce bine arătau în costumele lor cadrilate, cu meloane gri, cu inele și cu acele lor de cravată din diamante sclipitoare! Duminica, pubul se închidea la ora două după-amiază și ieșeau cu toții afară și mai stăteau puțin la palavre înainte să se despartă și să-și ia la revedere. Eu mă holbam fascinat și amuzat, pentru că unii dintre ei se îmbătoșau cu un aer ridicol.

Când pleca ultimul, era ca și cum ar fi intrat soarele în nori… Iar eu trebuia să mă întorc în zona cu case vechi, părăsite, din spatele lui Kennington Road, la Pownall Terrace numărul 3, și să urc scările șubrede spre mansarda noastră micuță. Casa era deprimantă, iar aerul era îmbâcsit de zoaie și de haine vechi. În duminica aceea, Mama stătea și se uita pe fereastră. S-a întors și a zâmbit vag. Încăperea era înăbușitoare, n-avea mai mult de vreo doisprezece metri pătrați, dar părea chiar mai mică, iar tavanul înclinat părea și mai jos. Masa de lângă perete era plină cu farfurii murdare și cești de cafea. În colț, înghesuit în peretele jos, un pat de fier pe care Mama îl vopsise alb. Între pat și fereastră era un grătar mic, iar la capătul patului, un fotoliu vechi, desfăcut și transformat în pat, în care dormea fratele meu Sydney. Dar acum Sydney era plecat departe, pe mare.

Camera era și mai deprimantă în duminica aceea de care vorbesc, pentru că Mama neglijase să facă puțină curățenie. De obicei avea grijă să fie curat, căci era o femeie luminoasă, veselă și încă tânără, nu împlinise nici 37 de ani, și putea face mansarda aia amărâtă să strălucească și să pară plăcută și confortabilă. Mai ales într-o dimineață de duminică rece, de iarnă, când îmi aducea micul dejun în pat, iar eu mă trezeam într-o cămăruță curată, în care ardea focul, și vedeam ceainicul aburind pe plită și peștele afumat pe grătar, ca să stea cald, în timp ce ea prăjea pâinea. Prezența veselă a Mamei, curățenia din cameră, sunetul moale al apei care fierbea în ceainicul nostru de lut, în timp ce eu îmi citeam revista de benzi desenate, erau plăcerile unei dimineți senine de duminică.

Dar în duminica aceea ea stătea apatică și se uita pe geam. În ultimele trei zile așa stătuse, la fereastră, ciudat de liniștită și de preocupată. Știam că e îngrijorată. Sydney era plecat pe mare și nu mai aveam nicio veste de la el de două luni, iar mașina de cusut pe care o închiriase și cu care se chinuise să ne întrețină pe noi i-o luaseră înapoi pentru că nu achitase ratele la timp (o procedură frecventă). Iar lecțiile mele de dans, pe care câștigam cinci șilingi pe săptămână, se sistaseră și ele pe neașteptate.

Eu nu eram tocmai conștient de criză, pentru că oricum trăiam într-o criză permanentă. Iar pe-atunci eram copil și tratam problemele cu un fel de grațioasă nepăsare. De obicei alergam acasă la Mama după școală, îmi făceam micile mele îndatoriri, aruncam zoaiele și aduceam apă curată, apoi

mă grăbeam să ajung la McCarthy și să-mi petrec seara acolo – aș fi făcut orice ca să evadez din mansarda noastră deprimantă.

Familia McCarthy erau niște prieteni mai vechi de-ai mamei, pe care-i cunoscuse pe vremea în care jucase în vodeviluri. Locuiau într-un apartament confortabil din cea mai frumoasă zonă de pe Kennington Road și erau destul de înstăriți după standardele noastre. Aveau un fiu, Wally, cu care mă jucam până se înnsera și pe urmă eram invariabil invitat să rămân la ceai. Și, cum mă întindeam mereu până târziu, am luat de multe ori masa acolo… Câteodată doamna McCarthy se mai interesa de Mama, de ce n-a mai văzut-o de atât timp. Iar eu încropeam niște scuze, pentru că după ce începuse să aibă probleme Mama nu se mai vedea decât foarte rar cu prietenii ei din teatru.

Sigur că erau momente când rămâneam acasă, iar ea făcea ceai și prăjea pâine în zeamă de vită, pe care o savuram, apoi o oră îmi citea, căci citea minunat, iar eu descopeream plăcerea extraordinară a companiei ei și-mi dădeam seama că e mai plăcut să stau acasă decât să mă duc la familia McCarthy.

Și de data asta, când am intrat în cameră, s-a întors și s-a uitat la mine cu reproș. Am rămas șocat când am văzut-o. Era slabă și trasă la față, iar în ochi i se vedea suferința. O tristețe de nespus m-a copleșit în clipa aia și m-am simțit sfâșiat între nevoia de a n-o lăsa singură și dorința de a fugi de toată nefericirea aia. S-a uitat la mine apatică. „De ce nu dai o fugă până la familia McCarthy?“ mi-a spus.

Era cât pe ce să izbucnesc în plâns. „Pentru că vreau să stau cu tine.“

S-a întors, uitându-se în gol pe fereastră. „Mai bine du-te pe la McCarthy și ia cina la ei – aici nu e nimic pentru tine.“

Am simțit un reproș în vocea ei, dar am încercat să mă fac că nu-l aud. „Mă duc, dacă asta vrei“, am zis încet.

Ea a zâmbit trist și m-a mângâiat pe cap. „Da, da, sigur, du-te la ei!“ Deși am rugat-o să mă lase să stau, a insistat să plec. Așa că am ieșit cu un

sentiment de vinovăție, lăsând-o singură în mansarda aia mizerabilă, fără să-mi dau seama că în zilele următoare avea s-o aștepte o soartă teribilă.

UNU

M-am născut pe 16 aprilie 1889, la ora opt seara, în East Lane, Walworth. La puțin timp după asta ne-am mutat în West Square, pe St. George Road, Lambeth. Din poveștile Mamei, lumea în care trăiam era una fericită. Condițiile noastre materiale ne asigurau un confort moderat. Aveam o locuință cu trei camere mobilate cu gust. Una dintre primele mele amintiri este cum înainte să plece la teatru în fiecare seară Mama ne așeza pe mine și pe Sydney în pat și ne lăsa în grija unei menajere. În lumea mea de copil de trei ani și jumătate, totul era posibil. Dacă Sydney, care era cu patru ani mai mare decât mine, putea să facă tot felul de trucuri magice, putea să înghită o monedă și să o facă apoi să apară din creștetul capului, la fel făceam și eu. Așa că am înghițit o monedă de juma' de penny, iar Mama a trebuit să cheme un doctor.

Seară de seară, după ce se întorcea de la teatru, avea obiceiul să lase tot felul de delicatese pe masă pentru Sydney și pentru mine, ca să le găsim dimineața – o felie de tort napolitan sau bomboane –, înțelegerea fiind să nu facem niciun zgomot când ne trezim, pentru că ea dormea până mai târziu.

Mama era subretă pe o scenă de varietăți, o *mignonne* la cei aproape treizeci de ani ai ei, cu un corp frumos, cu ochi albaștri-violet și un păr șaten-deschis, atât de lung, că putea să se așeze pe el. Deși nu era o mare frumusețe, nouă ni se părea o apariție mirifică. Cei care au cunoscut-o aveau să-mi spună mai târziu, peste ani, că era elegantă, delicată și atrăgătoare și că avea un farmec irezistibil. Era mândră să ne îmbrace frumos pentru plimbările de duminica – pe Sydney în costum Eton, cu pantaloni lungi, iar pe mine într-un costumaș de catifea albastră, cu mănuși

tot albastre, asortate. Erau adevărate ocazii pentru mici răbufniri de îngâmfare aceste plimbări pe Kennington Road.

Londra era liniștită în zilele acelea. Ritmul era liniștit. Chiar și tramvaiele trase de cai care traversau podul Westminster mergeau liniștit și se întorceau calm pe bancul rotativ de la capătul liniei de lângă pod. În zilele prospere ale Mamei, noi locuiam pe Westminster Bridge Road. Atmosfera era veselă și prietenoasă, erau magazine atrăgătoare, restaurante și săli de concerte. Chioșul de fructe de la colț, din fața podului, era o galaxie de culori, cu piramidele lui frumos aranjate de portocale, mere, pere și banane de afară, contrastând cu griul solemn al clădirii Parlamentului, aflată de partea cealaltă a râului.

Așa era Londra copilăriei mele, Londra toanelor și a dimineților mele: îmi amintesc Lambeth în zilele de primăvară; îmi amintesc lucruri și incidente mărunte; îmi amintesc o călătorie cu mama, sus, în vehiculul tras de cai, încercând să atingem tufele de liliac pe lângă care treceam – îmi amintesc nenumăratele bilete de transport colorate, portocalii, albastre, roz și verzi, care se împrăștiau pe trotuar când se opreau tramvaiele –, îmi amintesc de florăresele rubiconde de la colțul Podului Westminster făcând vesele *boutonnières* [1] cu degetele lor îndemânatice, manevrând brocartul și feriga tremurătoare. Îmi amintesc mirosul umed de la trandafirii proaspăt stropiți, care îmi transmiteau un aer vag de tristețe – de duminicile melancolice și de părinții cu chipuri palide și de copiii lor, care purtau cu ei mori de vânt de jucărie și baloane colorate de-a lungul Podului Westminster. Îmi amintesc vasele de transport peste Tamisa coborând încet hornurile când alunecau pe sub pod. Din astfel de lucruri mărunte cred că s-a născut sufletul meu.

Apoi, și obiectele din camera noastră de zi mi-au influențat simțurile: tabloul Mamei, în mărime naturală, cu Nell Gwyn [2], care nu-mi plăcea deloc. Sticlele cu gât lung de pe bufet, care mă deprimau, și cutiuța muzicală rotundă, cu suprafața ei emailată, pe care erau pictați niște îngerași pe nori, care-mi plăceau și mă deconcertau. În schimb, scăunelul meu de jucărie de șase penny, cumpărat de la țigani, îl iubeam pentru că îmi dădea un neobișnuit simț al posesiunii.

Îmi amintesc momente extraordinare: o vizită la Royal Aquarium [3], unde am văzut împreună cu Mama numere de circ și magie, unde am văzut-o pe „Ea“, capul unei femei zâmbind dintre flăcări, cutia norocoasă la șase penny, Mama ridicându-mă pe un butoi mare de rumeguș, să-mi aleg un pachet-surpriză, în care erau un fluier de zahăr candel, care nu scotea niciun sunet, și o broșă rubinie, de jucărie. Apoi, o vizită la sala de concerte Canterbury, stând într-un fotoliu de pluș, roșu și ascultându-l pe tata cântând…

Acum e noapte, iar eu sunt înfășurat bine într-o pătură groasă de călătorie, sus, într-o trăsură cu patru cai, mergând cu Mama și prietenii ei de la teatru, alintat de veselia și de râsetele lor, în timp ce trompetistul nostru trâmbițează cât poate, ca să ne facem auziți pe Kennington Road, în zdrăngănitul atelajului și în zgomotul de copite al cailor.

Apoi ceva s-a întâmplat! Se poate să fi trecut o lună sau doar câteva zile – brusc mi-am dat seama că ceva nu mai era în regulă cu Mama și cu lumea de afară. Era plecată toată dimineața cu o prietenă și se întorcea acasă foarte tulburată. Eu mă jucam undeva, pe jos, pe podea și am devenit dintr-odată conștient de agitația intensă de deasupra mea, ca și cum aș fi auzit zgomotele de pe fundul unei fântâni. Exclamații furioase, lacrimi, Mama repeta întruna numele Armstrong – Armstrong a spus asta, Armstrong a spus aia, Armstrong a fost o brută! Agitația ei era ciudată și foarte puternică, așa că am început să plâng atât de tare, încât a fost nevoită să mă ia în brațe și să mă mângâie. Peste câțiva ani aveam să descopăr ce se întâmplase în după-amiaza aceea. Se întorsese de la tribunal, unde avusese loc procesul în care ea îl dăduse în judecată pe tata, pentru că nu le oferea niciun fel de sprijin material copiilor, iar cazul nu se rezolvase în favoarea ei. Armstrong era avocatul tatălui meu.

Prea puțin am fost conștient de existența unui tată și nu-mi amintesc să fi locuit cu noi. Și el era actor de vodevil, un bărbat tăcut și melancolic, cu ochi întunecați. Mama spunea că seamănă cu Napoleon. Avea voce de bariton și era considerat un artist foarte bun. Chiar de pe-atunci câștiga considerabila sumă de patruzeci de lire pe săptămână. Problema era că bea prea mult, iar Mama spunea că ăsta a și fost motivul pentru care s-au despărțit.

Pentru un actor de vodevil era destul de greu pe-atunci să nu bea, pentru că alcoolul se vindea în teatre și după un act era de așteptat să te duci la barul teatrului și să bei cu clienții. Multe teatre făceau profit mai mare din vânzările de la bar decât din biletele vândute, iar o mulțime de staruri de pe scenă erau plătite bine nu numai pentru talentul lor, ci și fiindcă își cheltuiau mai toți banii la barul teatrului. Mulți artiști au fost distruși de băutură – tatăl meu a fost unul dintre ei. A murit într-o comă alcoolică la 37 de ani.

Mama povestea despre el cu umor și cu tristețe. Devenea violent când bea, iar în timpul unui asemenea acces de furie ea a fugit la Brighton împreună cu niște prieteni, iar ca răspuns la telegrama lui înnebunită: „Ce naiba vrei să faci? Răspunde imediat!“, i-a telegrafiat înapoi: „Baluri, petreceri și picnicuri, dragule!“

Mama a fost fiica cea mare într-o familie cu două fete. Tatăl ei, Charles Hill, un cizmar irlandez, venise din County Cork, din Irlanda. Avea obraji rozalii, părul alb zburlit și o barbă ca a lui Carlyle în portretul lui Whistler. Era adus de spate din cauza unei gute căpătate, spunea el, din cauză că fusese nevoit să doarmă pe câmpuri umede, unde se ascundea de poliție în timpul insurecției naționaliste. Se stabilise apoi la Londra, unde-și deschisese un mic atelier de reparat încălțăminte, în East Lane, Walworth.

Bunica era pe jumătate țigancă. În familia noastră, ăsta era scheletul din dulap. Oricum, bunica se fălea că familia ei plătise mereu un fel de rentă funciară. Numele ei de fată a fost Smith. Mi-o amintesc ca pe o doamnă în vârstă, luminoasă și micuță de statură, care mă întâmpina întotdeauna cu entuziasm și făcea eforturi să vorbească pe limba copiilor. A murit înainte ca eu să împlinesc șase ani. Era despărțită de bunicul, dar motivul nu l-au zis niciodată. Însă, după spusele mătușii Kate, ar fi fost vorba despre un triunghi amoros – bunicul ar fi surprins-o împreună cu un amant.

Să măsori nivelul de moralitate al familiei noastre după standarde obișnuite ar fi la fel de greșit ca a pune un termometru într-o oală cu apă care fierbe. Cu astfel de atribute genetice, cele două fete drăguțe ale pantofarului au plecat destul de repede de-acasă și au început să graviteze în jurul scenei.

Mătușa Kate, sora mai mică a Mamei, a fost subretă. Știm însă destul de puțin despre ea, pentru că intra și ieșea din viețile noastre sporadic. Era frumușică și temperamentală și niciodată nu s-a înțeles prea bine cu Mama. Vizitele ei ocazionale se terminau de obicei brusc, cu o ceartă iscată de ceva ce spusese sau făcuse Mama. La optsprezece ani, Mama a fugit în Africa împreună cu un bărbat între două vârste. Povestea adesea despre viața pe care o dusese acolo: trăise în lux, printre plantații, servitori și cai la scară.

Pe la optsprezece ani, l-a născut pe fratele meu, Sydney. Mi s-a spus că era fiul unui lord și că atunci când va împlini douăzeci și unu de ani va moșteni o avere de două mii de lire, informație care mă bucura și mă irita în același timp.

Mama n-a stat mult în Africa, s-a întors în Anglia și s-a căsătorit cu tatăl meu. Nu știu ce anume a pus capăt episodului african, dar în perioadele noastre de sărăcie extremă îi reproșam că a dat cu piciorul la așa o viață minunată. Ea râdea și zicea că fusese prea tânără ca să fie precaută sau înțeleaptă.

Ce sentimente avea pentru tata n-am știut niciodată, dar când vorbea despre el, vorbea fără amărăciune, ceea ce mă face să bănuiesc că era prea obiectivă ca să fie foarte îndrăgostită de el. Uneori îi făcea un portret destul de înțelegător, iar alteori pomenea de bețiile și violența lui. În anii din urmă, când era supărată pe mine, îmi spunea cu tristețe: „O să sfârșești într-un șanț, la fel ca taică-tău!“

Îl cunoscuse pe Tata dinainte să plece în Africa. Fuseseră iubiți și jucaseră împreună în aceeași melodramă numită *Shamus O’Brien*. La șaisprezece ani, ea juca rolul principal. Într-un turneu l-a cunoscut pe lordul între două vârste și a fugit cu el în Africa. Pe urmă, când s-a întors în Anglia, Tata a reînnodat ițele vechii lor legături și s-au căsătorit. Eu m-am născut trei ani mai târziu.

Ce alte lucruri, în afară de alcool, au contribuit la ruptura lor nu știu, dar cert este că la un an după nașterea mea părinții mei s-au despărțit. Mama n-a cerut pensie alimentară. Fiind o vedetă, câștigând 25 de lire pe săptămână, putea să se întrețină pe ea și pe copiii ei. Numai când s-a abătut asupra ei

ghinionul a căutat o astfel de scăpare. Altfel, n-ar fi apelat niciodată la căile legii.

A început să aibă probleme cu vocea. Nu avusese niciodată o voce puternică, dar acum și cea mai mică răceală îi provoca o laringită care dura săptămâni întregi. Însă era nevoită să nu-și întrerupă lucrul, așa că vocea i s-a deteriorat tot mai tare. Nu se mai putea baza pe ea deloc. În mijlocul unui cântec putea s-o lase brusc și să se stingă într-un șoaptă, iar publicul, să râdă și să înceapă să huiduie. Grija permanentă i-a măcinat sănătatea și a transformat-o într-o ratată speriată și iritată. Prin urmare, contractele ei au început să se împuțineze, până când au dispărut de tot.

La cinci ani mi-am făcut debutul pe scenă din cauza problemelor ei cu vocea. Mă lua de obicei cu ea la teatru seara, ca să mă lase singur într-o cameră închiriată. Pe-atunci cânta la Cantina din Aldershot, un teatru murdar, unde veneau să mănânce mai ales soldați. Erau niște huligani gălăgioși și nu le trebuia prea mult ca să găsească motive să-și bată joc. Pentru artiști, Aldershot era săptămâna lor de coșmar.

Mi-aduc aminte că eram în culise când Mama și-a pierdut vocea. Publicul a început să râdă, să cânte fals și să fluiere. Pentru mine, totul era într-un fel de ceață și n-am înțeles foarte clar ce se întâmplă. Dar gălăgia a devenit din ce în ce mai mare, până când a fost nevoită să iasă din scenă. Când a ajuns în culise era foarte nervoasă și se certa cu impresarul, care, după ce mă văzuse pe mine cântând în fața unor amici de-ai Mamei, îi spunea să mă lase pe mine să ies pe scenă și în locul ei.

Țin minte că în tot tărăboiul ăla m-a dus de mână până acolo și, după câteva explicații în fața publicului, m-a lăsat singur pe scenă. În luminile rampei, având în față toate chipurile alea pierdute, care nici nu se vedeau bine de fum, am început să cânt, acompaniat de orchestră, care a fredonat puțin până când mi-am găsit tonul. Era un cântec celebru, *Jack Jones,* care suna cam așa:

Jack Jones ce-l cunoaște lumea toată
Dă roată pe la piață, n-ați văzut?
Și-așa se face c-am dat nas în nas cu el,

Dar azi băiatul nu mai e ca altădată.
De când a dat bănetul peste el,
Și-a luat teribil nasul la purtare,
Îl văd cum își tratează azi vechii tovarăși
Și simt cum mă apucă tot dezgustul.
Duminica de dimineață acum citește Telegraph,
Pe vremuri îi era de-ajuns și Star,
Dar de când s-a ajuns cu banii
Jack Jones a cam uitat de unde a plecat.

La jumătatea cântecului a început să curgă cu bani pe scenă. M-am oprit imediat și am anunțat că întâi o să adun banii și pe urmă o să cânt mai departe. Ceea ce i-a făcut să râdă și mai tare. Impresarul a venit cu o batistă și m-a ajutat să-i strâng. Am crezut că o să-i păstreze el. Gând pe care l-am exprimat cu voce tare, iar asta a stârnit și mai multe râsete, mai ales când el a dat să iasă din scenă și eu m-am ținut după el. Până nu i-a dat Mamei, nu m-am întors pe scenă să cânt mai departe. Mă simțeam pe scenă ca la mine acasă. Am vorbit cu publicul, am dansat, am făcut câteva imitații, inclusiv pe Mama am imitat-o, cântând marșul ei scoțian, care suna cam așa:

Riley, Riley, ăsta e bărbatul numai bun să pună coarne,
Riley, Riley, ăsta e bărbatul ce mi se potrivește.
Cât de mare e armata,
Nu-i unul mai curățel ca el,
Nu-i niciunul ca nobilul sergent Riley,
Din galantul optzeci ș'opt!

Și, când am repetat refrenul, am imitat cu toată inocența vocea Mamei așa cum s-a frânt ea la un moment dat și m-a surprins efectul pe care l-a avut asupra publicului. Au urmat râsete și ovații și o nouă ploaie de bani. Iar când Mama a venit după mine să mă scoată din scenă, prezența ei a adus un nou val de aplauze furtunoase. Seara aceea a însemnat debutul meu pe scenă și sfârșitul carierei Mamei.

Când soarta vrea să se joace cu viața oamenilor, nimic nu-i stă în cale, nici milă, nici dreptate. Cam așa s-a jucat cu Mama. Nu și-a mai recăpătat vocea niciodată. Așa cum toamna trece și încet, încet vine iarna, și situaţia noastră a mers din rău în mai rău. Deși Mama fusese precaută și pusese niște bani deoparte, suma era mică și s-a terminat curând, la fel și bijuteriile ei și alte mici bunuri pe care le-a amanetat ca să putem trăi, sperând în tot acest timp că o să-i revină vocea.

Între timp, ne-am mutat din cele trei camere confortabile în două, apoi într-una singură, lucrurile noastre au început să se degradeze, iar vecinătăţile în care am ajuns erau din ce în ce mai urâte și mai posomorâte.

S-a întors spre religie, bănuiesc că în speranța că-și va recăpăta vocea. Se ducea regulat la biserica de pe calea Westminster Bridge și în fiecare duminică trebuia să stau să ascult muzica la orgă a lui Bach și predica preotului F.B. Meyer, a cărui voce dramatică și înflăcărată răsuna ca niște pași târșâiți în naos, în timp ce de-abia îmi stăpâneam nerăbdarea. Predicile lui trebuie să fi fost emoţionante, căci din când în când vedeam cum mama își ștergea câtea o lacrimă, care pe mine mă stânjenea.

Îmi amintesc bine Sfânta Împărtășanie, care a avut loc într-o zi fierbinte de vară, și cupa rece de argint, în care era un delicios vin dulce, care a trecut pe la fiecare membru al congregației – și mâna mamei care m-a strâns ușor când a văzut că beau prea mult din el. Și cât de eliberat m-am simțit când reverendul a închis Biblia, fiindcă însemna că ceremonia avea să se termine în curând, că urmau rugăciunile și apoi imnul final!

De când mergea la biserică Mama se vedea tot mai rar cu prietenii ei din lumea teatrului. Lumea asta se evaporase, devenise doar o amintire. Parcă trăiam dintotdeauna în condiţii mizere. Un an părea cât o viață. Acum ne duceam zilele într-un crepuscul trist și sumbru. Slujbele nu erau ușor de găsit, iar Mama, care nu învățase să facă altceva decât teatru, era absolut handicapată. Era micuță, delicată și sensibilă, luptând cu teribilele inegalităţi din epoca victoriană, în care bogăția și sărăcia erau extreme, iar femeile din clasele inferioare aveau prea puține șanse, în afară de muncile de jos sau să fie salahori în fabrici uriașe. A fost bonă de câteva ori, dar astfel de ocazii erau rare și pe perioade scurte. Totuși, găsea mereu soluții: pentru că își lucrase singură costumele de scenă, era expertă în mânuirea

acului și așa mai câștiga câțiva șilingi cosând haine pentru membrii comunității bisericești. Dar era mult prea puțin ca să ne întrețină pe toți trei. Din cauza alcoolului, contractele lui Tata se împuținaseră, iar pensia alimentară de zece șilingi pe săptămână când venea, când nu venea.

Mama își vânduse deja cele mai multe dintre lucruri. Ultimul care s-a dus a fost cufărul ei cu costume de scenă. Le păstrase în speranța că o să-și recapete vocea și o să se întoarcă pe scenă. Din când în când răscolea printre lucruri, ca să găsească ceva, iar noi vedeam câte un costum cu paiete sau o perucă și o rugam să și le pună. Mi-o amintesc dând o robă de judecător și cântând încetișor unul dintre vechile ei cântece de mare succes, pe care și-l compusese singură. Cântecelul avea un ritm săltăreț, cu tempo de 2/4, și suna cam așa:

Sunt o doamnă judecătoare
Și o bună judecătoare, desigur…
Să judeci cazuri cinstit–
E-un lucru-atât de rar–
Iar să-i înveți pe avocați
Un lucru sau chiar două
Și să le-arăți exact, exact,
Ce pot face fetele…

Cu o ușurință incredibilă începea apoi să danseze grațios și lăsa deoparte croitoria, ca să ne răsfețe cu alte cântece de succes, dansând în ritmul lor până când rămânea fără suflare. Apoi se lăsa pradă amintirilor și ne arăta unele dintre afișele vechi pe care îi apărea numele. Pe unul scria:

OCAZIE UNICĂ

O puteți vedea pe minunata și talentata

Lily Harley

Actriță de melodramă, comediană și dansatoare

Începea să facă un mic spectacol în faţa noastră şi nu juca numai numere din propriile ei vodeviluri, ci imita şi momente ale altor actriţe, pe care le văzuse de-a lungul timpului în aşa-numitul teatru oficial.

Când povestea o piesă, interpreta diverse roluri: de exemplu, în *Semnul crucii (The Sign of the Cross)* o juca pe Mercia, cu o lumină divină arzându-i în ochi în timp ce mergea spre arenă ca să fie devorată de lei. Imita vocea înaltă, pontificală, a lui Wilson Barrett declamând în pantofii lui înălţaţi cu tocuri de doisprezece centimetri – pentru că era un bărbat scund… „Ce este acest creştinism, eu nu ştiu. Dar ştiu că, dacă a reuşit să nască astfel de femei precum Mercia, Roma – dar ce zic eu Roma, lumea întreagă – ar fi prin el mult mai curată“… Şi interpreta cuvintele astea cu o notă de umor în glas, din care nu lipsea însă aprecierea pentru talentul lui Barrett.

Avea un instinct infailibil când trebuia să recunoască un talent autentic. Fie că era vorba despre actriţa Ellen Terry sau despre Joe Elvin, actorul de musical, putea să le explice arta. Cunoştea tehnicile instinctiv şi vorbea despre teatru aşa cum numai cineva pasionat putea să vorbească.

Povestea diverse întâmplări anecdotice şi le interpreta, de exemplu, un episod din viaţa lui Napoleon: împăratul se duce tiptil, în vârful picioarelor, în biblioteca personală, să caute o carte şi e interceptat de Mareşalul Ney (Mama juca ambele personaje şi întotdeauna cu umor). „Sire, permiteţi-mi să vă dau eu cartea! Sunt mai mare!“ Iar Napoleon, cu privirea încruntată, îi răspunde: „Mai mare? Nu! Eşti mai înalt!“

O întruchipa pe Nell Gwyn interpretând cu brio momentul în care ea se apleca peste scările palatului, ţinând copilul în braţe şi ameninţându-l pe regele Carol al II-lea: „Dă-i un nume copilului! Dacă nu, o să-l strivesc de pământ!“ Şi regele răspunzând în grabă: „Bine! Va fi Ducele de St Albans!“

Mi-aduc aminte o seară din cămăruţa noastră de la demisolul din Oakley Street. Eu eram în pat, în convalescenţă după o febră. Sydney era plecat la orele lui de la seral, iar eu şi Mama eram singuri. Era după-amiaza târziu, iar ea stătea cu spatele la fereastră şi citea, interpretând şi explicând Noul Testament în stilul ei inimitabil, dragostea şi mila lui Christos pentru copilaşi. Probabil că emoţia îi era şi mai mare din pricina bolii mele şi ţin minte că atunci mi-a oferit cea mai luminoasă şi cea mai tulburătoare

interpretare a lui Christos pe care am văzut-o sau am auzit-o vreodată. Mi-a vorbit despre înțelegerea și toleranța lui nemăsurate, despre femeia care păcătuise și era să fie omorâtă cu pietre de gloată și despre cuvintele pe care el le-a rostit atunci: „Acela care este fără de păcat să arunce primul piatra“.

Citea în lumina tot mai vagă a amurgului și s-a oprit doar la un momemnt dat să aprindă lampa, apoi mi-a spus despre credința pe care Iisus i-a inspirat-o femeii bolnave și că n-a fost nevoie decât să se atingă de poala hainei lui ca să se vindece.

Mi-a povestit despre ura și invidia Marelui Preot și a fariseilor, descriindu-l pe Iisus și momentul când a fost arestat și liniștea lui demnă în fața lui Pilat din Pont, care, după ce s-a spălat pe mâini (toate astea ea le interpreta foarte histrionic), a spus: „Nu-i găsesc nicio vină acestui om!“ Mi-a povestit mai departe cum l-au dezgolit și l-au biciuit, cum i-au pus pe cap o coroană de spini, cum l-au batjocorit și l-au scuipat, zicându-i: „Salutare, Regele Iudeilor!“

Pe măsură ce vorbea, ochii i s-au umplut de lacrimi. Mi-a povestit apoi despre Simon, care l-a ajutat pe Iisus să-și care crucea, și despre felul cum i-a mulțumit Iisus printr-o privire emoționantă, despre hoțul care s-a căit, murind cu el pe cruce și cerându-i iertare, și despre Iisus, care i-a răspuns: „Astăzi vei păși cu mine în Rai“. Și cum, de pe cruce, a privit în jos spre Mama lui și i-a spus: „Femeie, privește-ți fiul!“ Și cum, în agonia dinaintea morții, a strigat: „Dumnezeule, pentru ce m-ai părăsit?“ Și am plâns amândoi.

„Nu vezi“, a spus Mama, „nu vezi cât de uman a fost? La fel ca noi toți, și el s-a îndoit.“

Așa de tare reușise Mama să mă facă să trăiesc acele momente, încât mi-am dorit să mor chiar în noaptea aia ca să-l întâlnesc pe Iisus. Dar Mama nu era chiar așa entuziastă în privința asta. „Iisus vrea ca tu să trăiești întâi aici și să-ți împlinești destinul“, mi-a zis. În cămăruța aceea întunecată de la demisolul din Oakley Street, Mama mi-a dăruit cea mai caldă lumină care poate exista pe lumea asta și care a lăsat moștenire literaturii și teatrului cele mai importante și mai bogate teme: dragostea, mila și omenia.

Trăind așa cum trăiam, în pătura de jos a societăţii, era foarte uşor să ne pierdem obișnuința de a avea grijă de dicție. Dar Mama întotdeauna s-a situat în afara acestui mediu și era foarte atentă la felul în care vorbeam, ne corecta tot timpul gramatica și ne făcea să ne simțim speciali.

Pe măsură ce ne afundam în sărăcie, eu, în neștiința mea copilărească, îi reproșam că nu se întoarce pe scenă. Ea zâmbea și-mi spunea că viața aia era falsă și artificială și că într-o asemenea lume poți să uiți ușor de Dumnezeu. Și totuși, ori de câte ori vorbea despre teatru, uita de sine și era nou cuprinsă de entuziasm. În unele zile, după ce se lăsa pradă amintirilor, se cufunda într-o tăcere îndelungă și cosea aplecată peste lucrul de mână, iar eu mă întristam, pentru că dintr-odată nu mai aveam acces la lumea aceea strălucitoare. Apoi își ridica privirea și, când mă vedea abătut, mă consola veselă.

Venea iarna și Sydney rămăsese fără haine groase. Așa că i-a făcut un paltonaș din mantaua ei veche de catifea. Avea mânecile în dungi roșu cu negru și era gofrată la umeri. Mama a încercat din răsputeri să îi îndrepte umerii, dar fără mare succes. Sydney a plâns când l-a îmbrăcat cu el: „Ce-o să creadă băieții la școală?“

„Cui îi pasă de ce cred oamenii?“ i-a zis ea. „Și apoi, arată atât de distins.“ Mama avea așa un fel de a fi insistentă, încât Sydney nici până azi n-a înțeles cum de a acceptat să poarte așa ceva. Dar a acceptat, iar paltonul ăsta plus o pereche de pantofi de-ai Mamei cărora li s-a tăiat tocul au fost pricina multor bătălii la școală. Băieții îi ziceau „Joseph și haina lui bălțată“. Iar mie, care purtam o pereche de ciorapi roșii de-ai ei, tăiați și transformați în șosete (care păreau plisați), mi se spunea Sir Francis Drake.

În această perioadă dureroasă, Mama a început să aibă migrene și a fost nevoită să renunțe la cusut. Zile întregi trebuia să zacă într-o cameră întunecată, cu bandaje din frunze de tei pe ochi. Picasso a avut o perioadă albastră. Noi am avut una cenușie, în care am trăit din mila parohiei, tichete pentru supă și ajutoare. Totuși, Sydney vindea ziare între orele de școală și, deși era mai puțin de o picătură într-o găleată, contribuția lui chiar a fost un ajutor. Dar în orice criză există întotdeauna un vârf – în cazul nostru, criza asta a avut unul fericit.

Într-o zi, în timp ce Mama se recupera, cu bandajul pe ochi, Sydney a intrat ca o vijelie pe ușă în camera întunecată, aruncând ziarele pe pat și exclamând: „Am găsit un portofel!“ Și i l-a dat ei. Când l-a deschis, a văzut o grămadă de monede de argint și de aramă. L-a închis repede și a căzut pe spate în pat, groaznic de emoționată.

Sydney se urca în autobuze ca să-și vândă ziarele. Într-unul din ele, în partea de sus, a văzut un portofel pe un scaun gol. Imediat a aruncat un ziar peste el, ca din greșeală, apoi l-a ridicat cu tot cu portofelul și a coborât în grabă. În spatele unui panou, undeva, pe un maidan pustiu, a deschis portofelul și a văzut că era plin de monede de aur și aramă. Ne-a povestit că inima i-a luat-o brusc la trap, a închis portofelul și, fără să numere banii, a rupt-o la fugă spre casă.

Când și-a revenit, Mama i-a deșertat conținutul pe pat. Dar portofelul era tot greu. Avea fund dublu. L-a deschis și a văzut șapte sovereigni de aur. Bucuria noastră s-a transformat în isterie. În portofel nu era nicio adresă, slavă Domnului!, așa că scrupulele ei religioase n-au putut să se desfășoare. Deși s-a dus către ghinionul care l-a lovit pe posesorul portofelului, un gând vag a fost risipit iute de credința Mamei că Dumnezeu ne trimisese o binecuvântare din Rai.

Dacă boala ei era fizică sau psihică, n-aș putea să pun. Cert e că într-o săptămână și-a revenit. Cum s-a făcut bine, am mers la Southend-on-Sea în vacanță și Mama ne-a echipat complet cu haine noi.

Primul meu contact cu marea a fost hipnotic. Când m-am apropiat de ea în lumina puternică a soarelui, de pe o străduță în pantă, părea suspendată, un monstru viu și tremurător, gata să se reverse peste mine. Toți trei ne-am scos pantofii și am început să ne bălăcim. Apa călduță care mi se juca pe picioare și în jurul gleznelor și nisipul moale sub tălpi au fost o revelație – o plăcere infinită.

Ce zi minunată – plaja galbenă ca șofranul, cu găletușele și lopețile roz și albastre, cu corturile și umbrelele colorate, cu bărcile care se mișcau vesele peste valurile spumoase, în timp ce mai sus, pe plajă, alte bărci stăteau lenețe, mirosind a alge și a catran! Amintirea ei încă mă umple de încântare.

În 1957 m-am întors în Southend și am căutat în zadar străduța aia îngustă și accidentată, de unde am văzut marea pentru prima dată. N-am mai găsit nicio urmă. La capătul orașului erau niște rămășițe ale ceea ce părea un sat de pescari oarecare, cu vitrine din alt timp. Doar el mai păstra vag ceva din freamătul trecutului – probabil datorită mirosului de alge și catran.

Precum nisipul într-o clepsidră, banii din portofelul găsit s-au scurs și vremurile grele s-au abătut din nou asupra noastră. Mama a căutat o altă slujbă, dar erau puține șanse să găsească ceva. Avea din ce în ce mai multe probleme. Eram în urmă cu plata ratelor. Prin urmare, i s-a confiscat mașina de cusut. Iar cei zece șilingi pe care tata îi plătea săptămânal drept pensie alimentară n-au mai venit deloc.

În disperare de cauză, a căutat un nou avocat, care, văzând că nu e rost de prea mulți bani în cazul ei, a sfătuit-o să solicite pentru ea și pentru copii ajutorul autorităților din comitatul Lambeth, ca să-l oblige pe Tata să plătească pentru întreținerea noastră.

Cu povara a doi copii și bolnavă fiind, n-a avut de ales. Așa că a hotărât că trebuie să mergem toți trei la azilul de săraci din Lambeth.

DOI

Deşi eram conştienţi că e o ruşine să mergem la azilul de săraci, când ne-a spus mama, şi mie, şi lui Sydney ni s-a părut o aventură şi o adevărată schimbare faţă de cămăruţa noastră îmbâcsită. Dar în ziua aia tristă n-am înţeles cu adevărat ce se întâmplă decât atunci când am intrat pe poarta azilului. Am rămas singur năucit şi stingher, năucit de neînţelegere. Pentru că acolo ne-au despărţit: Mama într-o direcţie, în dormitorul femeilor, iar noi, în cel al copiilor.

Cât de bine ţin minte tristeţea chinuitoare a primei zile: şocul de a o vedea pe Mama intrând în camera de vizită îmbrăcată în uniforma azilului. Cât de pierdută şi de stânjenită părea! Într-o singură săptămână îmbătrânise şi slăbise, dar s-a luminat la faţă când ne-a văzut. Eu şi Sydney am început să plângem şi am făcut-o şi pe ea să plângă. Pe obraz îi curgeau nişte lacrimi mari. La un moment dat s-a liniştit şi ne-am aşezat toţi trei pe o bancă grosolană, cu mâinile în poala ei, iar ea le mângâia uşor. S-a uitat la capetele noastre tunse şi le-a mângâiat consolator, spunându-ne că în curând vom fi iar împreună. A scos din şorţ o pungă de bomboane cu nucă de cocos, pe care le cumpărase de la magazinul azilului cu bănuţii pe care îi câştigase croşetând nişte manşete pentru o asistentă. După ce le-am împărţit, Sydney tot îi repeta dureros cât de tare îmbătrânise.

Eu şi Sydney ne-am adaptat destul de repede la viaţa din azilul de săraci, dar într-o tristeţe întunecată. Îmi amintesc puţine lucruri de-atunci, dar prânzul la masa cea lungă, unde stăteam împreună cu mulţi alţi copii, era unul dintre momentele cele mai calde şi mai aşteptate. Era prezidat de un

intern din azil, un gentleman bătrân, de vreo 75 de ani, cu înfățișare demnă, cu barbă rară și ochi abătuți. M-a ales pe mine să stau lângă el, pentru că eram cel mai mic de acolo și, până să mă tundă, aveam cel mai cârlionțat păr. Îmi zicea „tigrul“ lui și spunea că atunci când o să cresc o să port un joben cu cocardă și o să stau în spatele trăsurii lui cu mâinile încrucișate. Onoarea asta mă făcea să mă simt foarte legat de el. Dar peste o zi sau două a intrat în scenă un alt băiat, cu părul mai cârlionțat decât al meu, și mi-a luat locul lângă bătrânul gentleman, căci, așa cum el însuși a explicat capricios, un băiat mai mic și mai creț are întotdeauna întâietate.

După trei săptămâni am fost transferați de la azilul de săraci Lambeth la Școala Hanwell pentru Orfani și Copii Săraci, la vreo douăzeci de kilometri de Londra. A fost un drum aventuros, într-o furgonetă cu o brutărie ambulantă trasă de cai, ba chiar aș putea spune că, date fiind împrejurările, a fost chiar un drum fericit, pentru că împrejurimile Școlii Hanwell erau minunate în acele zile, cu șiruri întregi de castani sălbatici, cu câmpuri de grâu gata de secerat, cu livezi pline de fructe, iar de-atunci mirosul bogat și aromat pe care-l are pământul ud după ploaie, la țară, avea să-mi amintească întotdeauna de Hanwell.

Când am ajuns, ne-au trimis în secția de noi admiși și ne-au pus sub observație medicală și psihologică înainte de a intra propriu-zis în rândul celorlalți elevi. Motivul era că un copil bolnav sau anormal poate fi un element nesănătos într-o comunitate de trei până la patru sute de copii, atât pentru școală, cât și pentru el însuși, care s-ar fi aflat într-o situație nefericită.

În primele zile m-am simțit tare nenorocit și pierdut, pentru că la azilul de săraci simțeam tot timpul că Mama e aproape, ceea ce era liniștitor, dar la Hanwell eram despărțiți de kilometri întregi. Eu și Sydney am trecut cu bine de examinare și am intrat în școala propriu-zisă, unde ne-au despărțit. Sydney a mers cu băieții mai mari, iar eu, cu copiii. Dormeam în corpuri de clădire separate, așa că ne vedeam destul de rar. Eu aveam puțin peste șase ani, eram tare singur și asta mă făcea să mă simt jalnic. Mai ales vara, la rugăciunea de seară, când, îngenunchind alături de alți douăzeci de băieți, în mijlocul dormitorului, în cămășile noastre de noapte, mă uitam pe fereastră

la soarele care cobora spre apus și la dealurile unduioase și mă simțeam străin de toate, în timp ce cântam fals, cu voci guturale:

Rămâi cu mine, Doamne! Înserarea se lasă în grabă;
Noaptea se face adâncă: Doamne, rămâi lângă mine,
Când niciun ajutor nu mai am și orice sprijin dispare,
Tu rămâi cu mine, Doamne, ajutorul celor sărmani!

Atunci m-am simțit cumplit de deprimat. Deși nu înțelegeam cântecul, ritmul și lumina amurgului mi-au accentuat starea de tristețe.

Dar, spre marea noastră surprindere, în două luni, Mama a aranjat să plecăm de-acolo și am fost expediați din nou la Londra, la azilul de săraci de la Lambeth. Mama era la poartă, îmbrăcată în hainele ei personale, și ne aștepta. Ceruse o astfel de permisie doar pentru că își dorise să petreacă ziua cu copiii ei, intenționând ca, după câteva ore petrecute pe-afară, să ne întoarcem la azil în aceeași zi. Mama fiind internată la azil, acest șiretlic era singurul ei mijloc de a fi cu noi.

Înainte să intrăm, hainele noastre personale ne fuseseră luate și puse la abur. Acum, ne erau înapoiate necălcate. Mama, Sydney și cu mine ne-am uitat încruntați înapoi în timp ce ieșeam încet pe porțile azilului. Era dis-de-dimineață și n-aveam niciun loc unde să mergem, așa că ne-am dus spre Kennington Park, care era la o distanță de vreun kilometru și jumătate. Sydney avea nouă pence legați într-o batistă, cu care am cumpărat o litră de cireșe negre și ne-am petrecut dimineața în Kennington Park, stând pe o bancă și mâncând cireșe. Sydney a mototolit o bucată de ziar și a legat-o cu o sfoară și un timp ne-am jucat toți trei cu mingea. La prânz ne-am dus la o cofetărie și am cheltuit restul de bani pe o prăjiturică de ceai de doi penny, un pește afumat de un penny și cei de doi penny și jumătate pe care le-am împărțit între noi. Pe urmă ne-am întors în parc, unde Sydney și cu mine ne-am jucat din nou, iar Mama a stat pe bancă și a croșetat.

După-amiază am pornit înapoi spre azil. Așa cum a spus Mama aproape glumind: „O să ajungem exact la timp pentru ceai!“ Autoritățile au fost absolut indignate, pentru că asta însemna că trebuia să trecem iar prin toate

procedurile, să ni se pună hainele la aburi, iar Sydney și cu mine să petrecem mai mult timp la azil înainte de a ne întoarce la Hanwell, ceea ce, desigur, ne dădea prilejul s-o vedem din nou pe Mama.

Dar de data asta am rămas la Hanwell aproape un an – un an de formare, în care am început școala și am învățat să-mi scriu numele: „Chaplin“. Cuvântul mă fascina și mi se părea că seamănă cu mine.

Școala Hanwell era împărțită în două, un sector pentru băieți și unul pentru fete. Sâmbăta după-amiază, sala de baie le era rezervată copiilor, pe care îi spălau fetele mai mari. Asta se întâmpla, bineînțeles, înainte să împlinesc șapte ani și un fel de sfială capricioasă însoțea întotdeauna aceste momente. Să mă supun acestui act rușinos prin care o fată de paisprezece ani mânuia un prosop peste tot pe corpul meu a fost primul moment de stânjeneală pe care l-am conștientizat.

Când am împlinit șapte ani, am fost transferat de la copii în sectorul băieților, unde vârstele mergeau de la șapte la paisprezece ani. Acum eram eligibil pentru toate funcțiile adulților, să particip la instrucții, la exerciții și la plimbările regulate din afara școlii, care aveau loc de două ori pe săptămână.

Chiar dacă cineva avea grijă de noi, la Hanwell duceam de fapt o existență singuratică. Tristețea plutea în aer. Mergeam pe ulițele de țară în grupuri de câte o sută, doi câte doi, în șir. Cât de tare uram aceste plimbări, satele prin care treceam și pe localnicii care se holbau la noi! Eram cunoscuți drept locatarii de la „casa de copii“.

Terenul de joc al băieților avea aproximativ 4000 de metri pătrați și era pavat cu dale. De jur împrejur erau clădiri de cărămidă cu câte un etaj, folosite pe post de birouri, dispensar, erau și un cabinet stomatologic și o garderobă pentru hainele băieților. În partea cea mai întunecată a curții era o cameră goală, unde fusese întemnițat de curând un băiat de paisprezece ani, un caracter fără speranță, potrivit celorlalți băieți. Încercase să fugă din școală, cățărându-se prin fereastra de la nivelul al doilea și apoi pe acoperiș, sfidându-i pe oficialii care urcaseră după el și aruncând în ei cu proiectile și castane. Asta se întâmplase după ce noi, copiii, adormiserăm. Ni s-a povestit însă, cu un soi de admirație și venerație, a doua zi de dimineață.

Pentru astfel de greșeli majore, pedeapsa se întâmpla în fiecare vineri, în marea sală de sport – o sală întunecoasă, de vreo 20 de metri pe 15 metri, cu un tavan înalt, iar pe o parte cu frânghii atârnate de grinzi. Vineri dimineața, cei două-trei sute de băieți, aranjați în ordinea vârstei, de la șapte la paisprezece ani, mărșăluiau și se aliniau ca la parada militară, formând trei laturi ale unui pătrat. Undeva, în spate, era a patra latură, unde în spatele unui pupitru lung cât o popotă stăteau ticăloșii care-și așteptau pedeapsa. Pe partea dreaptă și în fața pupitrului se afla un fel de suport ca un șevalet de care se legănau niște curele de mână, iar din grindă, o vargă atârna amenințător.

Pentru greșelile minore, băiatul era așezat pe pupitrul lung, cu fața în jos, cu picioarele legate și ținut de un sergent, un alt sergent îi scotea cămașa din pantaloni și i-o trecea peste cap, apoi îi trăgea pantalonii.

Căpitanul Hindrum, care activase în marina militară, acum pensionar, având vreo sută de kile, își ținea o mână la spate, iar în cealaltă avea un băț gros cam cât degetul mare al unui om și lung cam de vreun metru douăzeci, se așeza în așa fel încât să măsoare distanța până la fundul băiatului. Pe urmă, încetișor și dramatic, îl ridica și cu o mișcare șuierătoare spinteca aerul și-l cobora, lovindu-l cu putere peste fund. Spectacolul era teribil și, invariabil, unul dintre băieți leșina.

Numărul minim de lovituri era trei și numărul maxim era șase. Dacă vinovatul primea mai mult de trei lovituri, țipetele lui deveneau înspăimântătoare. Uneori câte unul le încasa într-o tăcere sinistră sau leșina. Loviturile te paralizau, așa încât victima trebuia cărată de-acolo și așezată pe o saltea din sala de sport, unde era lăsată să se zvârcolească cel puțin zece minute, până când durerea se mai potolea, lăsându-i trei dungi roz pe fund, late cât un deget de spălătorească.

Bătaia cu vergi era diferită. După trei lovituri, băiatul era sprijinit de doi sergenți și dus la infirmerie pentru tratament.

Băieții te sfătuiau să nu negi o acuzație, chiar dacă erai nevinovat, fiindcă, dacă ei dădeau verdictul „vinovat“, primeai pedeapsa maximă. De obicei, băieții nu erau destul de stăpâni pe ei ca să-și susțină nevinovăția.

De-acum aveam șapte ani și eram în grupa băieților mari. Mi-aduc aminte când am participat prima dată la o astfel de ședință de biciuire, într-o liniște totală, iar inima mi-a luat-o la trap când au intrat oficialii. În spatele pupitrului stătea aventurierul vinovat care încercase să scape din școală. De-abia dacă i se vedeau capul și umerii de după pupitru, atât de mic arăta. Era slab la față, ascuțit și avea ochii mari.

Directorul a citit solemn acuzațiile și a întrebat: „Vinovat sau nevinovat?“.

Acuzatul n-a răspuns nimic, doar o privit sfidător drept în față. Așa că a fost condus spre șevalet și, cum era cam mititel, l-au urcat pe o cutie de săpun ca să-l poată lega de încheieturile mâinilor. A primit trei lovituri cu varga și apoi l-au dus la infirmerie pentru îngrijiri.

Joia, când eram în curte, la un moment dat suna o goarnă, ne opream toți din joc și încremeneam ca statuile, iar căpitanul Hindrum anunța prin megafon numele celor care urma să fie pedepsiți a doua zi.

Într-o joi, spre marea mea uimire, mi-am auzit numele. Nu-mi puteam imagina ce făcusem. Și totuși, dintr-un motiv inexplicabil, eram chiar emoționat – poate pentru că aveam să fiu personajul principal al unei drame. În ziua așa-zisului proces, am făcut un pas înainte. Directorul a spus: „Ești acuzat că ai dat foc la spălător“.

Nu era adevărat. Câțiva băieți dăduseră foc la niște hârtii pe pardoseala de piatră de la toaletă, iar eu intrasem chiar când ardeau. Dar nu jucasem niciun rol în toată povestea asta.

„Ești vinovat sau nevinovat?“ a întrebat.

Agitat și împins înainte de o forță pe care n-am putut-o controla, din gură mi-a țâșnit: „Vinovat“. N-am simțit niciun resentiment și nici nedreptate, ci doar am trăit sentimentul unei aventuri teribile când m-au dus spre pupitru și mi-au administrat cele trei lovituri peste fund. Durera a fost atât de cumplită, încât mi-a tăiat respirația. Dar n-am țipat și, deși paralizat de durere și cărat spre saltea să-mi revin, m-am simțit ca după o mare faptă de vitejie.

Cum lucra la bucătărie, Sydney n-a ştiut nimic de pedeapsă până în ziua în care s-a petrecut, când, mărşăluind spre sala de sport împreună cu ceilalţi, mi-a văzut capul iţindu-se pe după pupitru şi a rămas şocat. După aia mi-a spus că atunci când a văzut cum mă lovesc a plâns de furie.

Un frate mai mic, când vorbea despre fratele lui mai mare, îi spunea „fratelo“, iar chestia asta îl făcea să se simtă mândru şi îi dădea şi o oarecare siguranţă. Aşa că din când în când îl vedeam pe „fratelo“ al meu, pe Sydney, când ieşeam din sala de mese. Când lucra la bucătărie, îmi strecura o pâinică tăiată în două şi unsă cu un strat gros de unt în interior, iar eu o înghesuiam sub flanelă şi o împărţeam cu alt băiat – nu pentru că am fi fost neapărat flămânzi, dar stratul ăla gros de unt era un lux… Numai că aceste delicateţuri n-aveau să continue prea multă vreme, pentru că Sydney a părăsit Hanwell ca să se îmbace pe vasul de antrenament Exmouth.

La vârsta de unsprezece ani, unul dintre băieţii din azil avea şansa de a se alătura Marinei Militare. Şi atunci era trimis pe Exmouth. Nu era obligatoriu, dar Sydney îşi dorea o carieră pe mare. Aşa că a plecat şi m-a lăsat singur la Hanwell.

Părul are o importanţă vitală pentru copii. Cu toţii plâng teribil când sunt tunşi prima dată. Nu contează cum creşte, cât de stufos e, dacă e drept sau creţ, cu toţii se simt de parcă li s-ar tunde o parte din personalitate.

La un moment dat a fost o epidemie de impetigo, o boală de piele, la Hanwell şi pentru că era extrem de contagioasă, bolnavii erau trimişi într-o aripă izolată, de la primul nivel, care dădea spre curte. Adesea ne uitam în sus la ferestre şi îi vedeam pe amărâţii ăia de băieţii cum ne privesc cu regret, cu capetele lor rase şi maronii de la culoarea iodului. Erau o privelişte hidoasă, iar noi ne uitam la ei cu scârbă.

Aşa că, atunci când într-o zi o asistentă s-a oprit brusc în faţa mea, în sala de mese, mi-a dat părul la o parte în creştetul capului şi a anunţat cu voce tare „Impetigo!“, am început să plâng cu disperare.

Tratamentul lua săptămâni întregi, părea o eternitate. M-au ras în cap, mi-au dat cu iod şi purtam o batistă legată în jur, ca un culegător de bumbac. Dar

un singur lucru n-aveam să fac: n-aveam să mă uit pe fereastră, în jos, la băieții de afară, pentru că știam cu ce silă ne priveau.

În această perioadă de încarcerare a venit în vizită Mama. Reușise să plece de la azil și se chinuia să găsească o casă în care să locuim. Prezența ei a fost ca o adiere de flori. Era atât de încântătoare, că mi s-a făcut rușine de cum arătam, neîngrijit și cu capul ras și dat cu iod.

„Trebuie să-i iertați fața murdară“, i-a spus asistenta.

Mama a râs și cât de bine îi țin minte cuvintele de alint, atunci când m-a luat în brațe și m-a pupat: „Cu toată fața ta murdară, eu tot te iubesc!“

Nu după mult timp, Sydney a plecat de pe vasul Exmouth, iar eu, de la Hanwell și ne-am mutat iar cu mama. Închiriase o cameră în spatele Kennington Park și o vreme găsise resurse să ne întrețină. Dar n-a durat mult până ne-am întors la azil. Împrejurările care au dus la revenirea noastră la azilul de săraci s-au legat de dificultățile Mamei de a-și găsi de lucru și de criza contractelor Tatei. În acea scurtă perioadă ne-am tot mutat dintr-o cămăruță în alta. Era ca un joc de dame – ultima mutare a fost înapoi la azil.

Pentru că locuiam într-un alt district, am fost trimiși la un alt azil și de acolo la școala din Norwood, mult mai sumbră decât Hanwell. Frunzele erau mai întunecate și copacii, mai înalți. Poate că zona în sine o fi fost mai grandioasă, dar atmosfera era tristă.

Într-o zi, când Sydney juca fotbal, două surori l-au strigat și l-au oprit din joc ca să-i spună că Mama și-a pierdut mințile și a fost internată la spitalul de nebuni Cane Hill. Când a aflat vestea, Sydney n-a avut nicio reacție, s-a întors pe teren și a continuat meciul. Dar după ce s-a terminat partida s-a strecurat de unul singur și a plâns.

Când mi-a spus, nu mi-a venit să cred. N-am plâns, dar m-a apucat o disperare care mi-a dat totul peste cap. De ce făcuse așa ceva? Mama cea atât de veselă și luminoasă, cum de putuse ea să-și piardă mințile? Cumva nedeslușit mi se părea că intenționat evadase din propria ei minte și că ne părăsise. În momentele de disperare, aveam viziuni cu ea uitându-se la mine patetic, cu privirile scăpându-i în gol.

Am aflat oficial vestea o săptămână mai târziu. Și tot atunci am auzit cum Curtea hotărâse ca eu și Sydney să trecem în custodia lui Tata. Ideea de a locui cu Tata mă umplea de emoție. Îl văzusem doar de două ori în viață, o dată pe scenă și încă o dată când treceam pe lângă o casă din Kennington Road, iar el cobora pe aleea din fața grădinii cu o doamnă. Mă oprisem și mă uitasem la el, știind instinctiv că e Tata. Mi-a făcut semn cu mâna și m-a întrebat cum mă cheamă. Simțind tensiunea situației, am făcut pe inocentul și am spus: „Charlie Chaplin“. El s-a uitat cu subînțeles la doamna de lângă el, s-a căutat în buzunar și mi-a dat o jumătate de coroană, iar eu, fără să mai zic nimic, am fugit direct acasă și i-am spus Mamei că mă întâlnisem cu Tata.

Iar acum mergeam să locuim cu el. Orice s-ar fi întâmplat, Kennigton Road ne era familiar și nu era nici pe departe așa de ciudat și de sumbru ca Norwood.

Funcționarii oficiali ne-au dus cu rulota de pâine în Kennington Road, la numărul 187, la casa unde îl văzusem pe tata coborând pe aleea dinspre grădină. Ne-a deschis ușa doamna cu care era atunci. Era cam consumată, avea o față cam ursuză, și totuși atrăgătoare, era înaltă și bine făcută, cu buze cărnoase și ochi triști, de căprioară. Trebuie să fi avut în jur de treizeci de ani. O chema Louise. Se părea că domnul Chaplin nu era acasă, dar, după formalitățile obișnuite și după ce a semnat hârtiile, funcționarul ne-a lăsat în grija lui Louise, care ne-a condus sus la etaj, în salonul din față. Când am intrat, pe podea se juca un copilaș superb de patru ani, cu ochi mari și negri și o claie de păr șaten ondulat. Era băiețelul lui Louise – fratele meu vitreg.

Familia locuia în două camere și, deși camera din față avea ferestre mari, lumina se filtra ca și cum ar fi venit de undeva de sub apă. Totul arăta trist ca Louise. Tapetul arăta trist, mobila arăta trist, iar știuca aia din sticlă, care înghițise o altă știucă și căreia i se mai vedea doar capul în gura ei, arăta înspăimântător de trist.

În camera din spate pusese un pat suplimentar, pentru mine și Sydney, dar era prea mic. Sydney a sugerat să doarmă pe sofaua din salon. „O să dormi unde ți se spune“, i-a zis Louise. Replica asta a provocat o tăcere stânjenitoare, în timp ce mergeam înapoi spre camera de zi.

Primirea noastră n-a fost tocmai entuziastă și nici nu era de mirare. Eu și cu Sydney fuseserăm aruncați brusc pe capul ei și, mai mult, eram odraslele fostei soții a lui Tata.

Amândoi o priveam în tăcere cum aranja masa și pregătea ceva de mâncare. „Uite aici“, i-a spus ea lui Sydney. „Poți să te faci util și să pui niște cărbuni în coș. Iar tu“, s-a întors spre mine, „du-te până la băcănia de lângă White Hart și ia de un șiling niște carne conservată de vacă.“

Eram atât de bucuros să scap de prezența ei și de toată atmosfera aia, fiindcă o spaimă ascunsă punea stăpânire pe mine și am început să-mi doresc să fim iar la Norwood.

Tata a venit acasă târziu și ne-a întâmpinat cu căldură. Mie mi se părea fascinant. La masă îi urmăream fiecare mișcare, felul cum mânca, felul cum ținea cuțitul când tăia carnea, de parcă ar fi ținut un stilou. Ani întregi l-am imitat.

Când Louise a spus că Sydney s-a plâns că e prea mic patul, tata a sugerat ca el să doarmă pe sofaua din salon. Victoria lui Sydney a stârnit dușmănia lui Louise, care nu l-a iertat niciodată. Tot timpul i se plângea Tatei de el. Deși era ursuză și nesuferită, nu m-a lovit niciodată și nici măcar nu m-a amenințat, dar faptul că nu-l suporta pe Sydney mă făcea să mă tem de ea. Bea mult, drept care îmi era și mai frică. Avea ceva incontrolabil și teribil de înspăimântător când era beată. Îi zâmbea amuzată băieţelului cu faţa lui angelică, care o înjura și spunea niște vorbe dezgustătoare. Din anumite motive, niciodată n-am avut niciun fel de contact cu copilul. Deși eram pe jumătate fraţi, nu-mi aduc aminte să fi schimbat vreodată vreo vorbă – desigur, eu eram cu vreo patru ani mai mare. Uneori, când se îmbăta, Louise cădea pe gânduri, iar eu eram absolut îngrozit. Sydney, în schimb, n-o băga în seamă. Rar se întâmpla să vină acasă devreme. Mie mi se spusese să vin direct acasă de la școală, unde primeam diverse sarcini și făceam treburile care se iveau.

Louise ne-a trimis la Școala Kennington Road, o formă de divertisment mohorât, pentru că prezența celorlalți copii măcar mă făcea să mă simt mai puțin izolat. Sâmbăta era o minivacanță, dar eu n-o așteptam cu nicio plăcere pentru că însemna să merg acasă, unde trebuia să frec podele și să

lustruiesc cuțite, în plus, Louise bea întotdeauna sâmbăta. În timp ce eu lustruiam cuțite, ea stătea cu o prietenă și bea, devenind din ce în ce mai ursuză pe măsură ce i se plângea încet că trebuie să aibă grijă de Sydney și de mine și de soarta ei nedreaptă. Mi-o amintesc când a spus: „Ăsta mai e cum mai e (arătând spre mine), dar ălălalt e un porc și ar trebui trimis la o școală de corecție – și știi ce e culmea? Ăla nici măcar nu e băiatul lui Charlie.“ Aceste insulte la adresa lui Sydney mă înspăimântau și mă deprimau, mergeam spre pat amărât până la Dumnezeu și dormeam foarte prost. Nici nu împlinisem opt ani, dar zilele alea mi le amintesc ca pe cele mai lungi și cele mai triste din viața mea.

Uneori, sâmbătă seara, când mă simțeam atât de deprimat, auzeam muzica veselă de la vreo armonică trecând prin dreptul ferestrei de la dormitorul din spate și cântând vreun marș de la munte, acompaniat de tineri gălăgioși și de vânzătoare de zarzavaturi care chicoteau. Forța și vitalitatea muzicii îmi păreau neîndurător de indiferente la suferința mea, și totuși, pe măsură ce se îndepărta, îmi părea rău că n-o mai aud. Uneori trecea câte un cerșetor: era unul anume care venea în fiecare noapte și striga „Să conducă Britania!“, sfârșind cu un fel de grohoit, dar el, de fapt, vindea stridii. De la pubul aflat la trei uși mai încolo auzeam clienții la ora închiderii cum cântă beți, urlând un cântec siropos și sentimental, pe-atunci la modă:

De dragul vremilor trecute, nu lăsa vrajba-ntre noi să trăiască
De dragul vremilor trecute, spune c-o să ierți și-o să uiți.
Viața-i prea scurtă ca s-o irosești
Și prea prețioase-s inimile ca să le frângi.
Să ne strângem mâinile și să fim prieteni
De dragul vremilor trecute!

Niciodată nu mi-au plăcut chestiile sentimentale, dar în clipa aia era un acompaniament potrivit pentru nefericirea mea și mă ajuta să adorm.

Când venea târziu, adică mai mereu, Sydney dădea o raită prin cămară înainte să se culce. Ceea ce o înfuria pe Louise, iar într-o noapte, după ce băuse, a intrat în cameră, a sfâșiat lenjeria de pe el și i-a spus să iasă. Dar el

era pregătit. A scos repede de sub pernă un pumnal micuț, de fapt un fel de croșetă lungă pe care o ascuțise cât de bine putuse.

– Hai, vino încoace, i-a spus, să înfig asta în tine!

Ea s-a dat înapoi, nevenindu-i să creadă.

– Ia uite la ticălosul ăsta mic! Vrea să mă omoare!

– Da, i-a răspuns el cu un accent dramatic, o să te omor!

– Stai să vezi tu când vine acasă domnul Chaplin!

Numai că domnul Chaplin venea rar acasă. Totuși, îmi aduc aminte o seară de sâmbătă, când Louise și Tata s-au pus pe băut și, dintr-un motiv oarecare, stăteam cu toții împreună cu proprietăreasa și soțul ei, pe podea, în fața ușii de la salonul lor. Sub lumina incandescentă, Tata arăta alb ca o stafie și molfăia ceva într-un mod absolut dezgustător. Brusc, și-a luat portofelul, a scos o mână de monede și le-a aruncat violent de podea, iar bănuții de aur și de argint s-au împrăștiat în toate direcțiile. Efectul a fost suprarealist. Nimeni nu s-a mișcat. Proprietăreasa a rămas pe loc posomorâtă, dar i-am observat privirile rotindu-i-se și urmărind traiectoria unui sovereign de aur, care se rostogolea spre un colț mai îndepărtat, sub un scaun. Și ochiul meu îl urmărise. Totuși, nimeni nu s-a mișcat, așa că m-am gândit că ar fi bine să încep să-i adun. Femeia și ceilalți m-au urmat, adunând restul banilor, având grijă ca fiecare mișcare să fie făcută la vedere, sub privirile amenințătoare ale Tatei.

Într-o sâmbătă, după școală, am ajuns acasă și n-am găsit pe nimeni. Ca de obicei, Sydney juca fotbal toată ziua, iar proprietăreasa mi-a spus că Louise și fiul ei plecaseră de dimineață foarte devreme. La început m-am simțit eliberat, fiindcă asta însemna că nu trebuia să frec podele și să lustruiesc cuțite. Am așteptat până târziu după prânz și pe urmă am început să mă neliniștesc. Poate că mă părăsiseră cu toții. Pe măsură ce orele treceau, am început să le simt lipsa. Ce se întâmplase? Camera arăta sumbru, iar spațiul ăla gol mă înspăimânta. Și apoi începuse să mi se facă foame, așa că am controbăit prin cămară, dar n-am găsit nimic de mâncare. Nu mai suportam locul ăla pustiu, așa că de disperare am plecat de acasă și mi-am petrecut

după-amiaza umblând de colo-colo prin magazinele din jur. Am rătăcit pe strada Lambeth Walk, privind înfometat vitrinele cu mâncare și apetisantele fripturi de porc sau vită aburinde și cartofii aurii în sos. Ore întregi m-am uitat la șarlatanii care-și vindeau mărfurile. Toate astea mi-au mai distras atenția și o vreme am uitat de starea mea și de foame.

Când m-am întors, se înnoptase. Am bătut la ușă, dar n-a răspuns nimeni. Toată lumea era plecată. Amărât, am mers până la colțul cu Kennington Cross și m-am așezat pe bordură, lângă casă, atent să văd dacă se întorcea cineva. Eram obosit, mă simțeam groaznic și mă întrebam pe unde o fi Sydney. Era aproape miezul nopții și Kennington Cross era pustie, doar vreo doi vagabonzi mai mișunau pe-acolo. Luminile de la magazine începuseră să se stingă, în afară de cea de la farmacie și cea de la tavernă, iar eu începusem să mă simt nenorocit rău.

Brusc, s-a auzit o muzică. Fermecătoare! Venea din anticamera de la pubul de la colţ, de la White Hart, şi răsuna superb în piaţeta goală. Melodia era *The Honeysuckle and the Bee,* interpretată cu o minunată virtuozitate la armonică și la clarinet. Nu fusesem niciodată atent la melodie până atunci, dar asta era frumoasă și plină de poezie, atât de veselă și de luminoasă, atât de caldă și de dătătoare de încredere. Mi-am uitat disperarea și am traversat strada spre locul unde erau muzicanții. Cântăreţul la armonică era orb, cu niște gropi cu cicatrici în locul unde fuseseră ochii, iar la clarinet cânta unul cu o față acră și tâmpă.

S-a terminat totul mult prea curând, iar plecarea lor a lăsat noaptea și mai tristă. Obosit și slăbit, am trecut strada spre casă, fără să-mi mai pese dacă venise cineva sau nu. Nu-mi doream decât să mă așez în pat. Ca prin ceață, am văzut pe cineva trecând pe poteca din grădină, spre casă. Erau Louise și băieţelul care alerga după ea. M-a șocat că șchiopăta foarte tare și mergea aplecată într-o parte. Prima dată am crezut că avusese vreun accident și se rănise la picior, dar pe urmă mi-am dat seama că era foarte beată. Nu mai văzuse niciodată până atunci pe cineva așa beat-criță. M-am gândit că, dată fiind situația, era mai bine să nu-i apar în cale, așa că am așteptat până când a intrat. Peste câteva momente, proprietăreasa a venit acasă și am intrat cu ea. În timp ce mă strecuram în sus pe scara întunecată, sperând să ajung în pat neobservat, Louise mi-a apărut în față bălăbănindu-se.

– Unde dracu’ crezi că te duci? mi-a zis. Asta nu e casa ta.

Am rămas pe loc, nemișcat.

– Nu dormi aici în noaptea asta. V-am suportat destul. Ieși afară! Și tu, și frate-tu! Să aibă taică-tău grijă de voi!

Fără să stau pe gânduri, m-am întors, am coborât scările și am ieșit din casă. Oboseala îmi dispăruse. Brusc, prinsesem forțe noi. Auzisem că Tata era client obișnuit la pubul Queen’s Head, din Prince Road, la vreo șapte-opt sute de metri de-acolo, așa că m-am îndreptat în direcția aia, sperând să-l găsesc acolo. Dar curând i-am văzut chipul întunecat venind spre mine, în lumina difuză a lămpii de pe stradă.

– N-a vrut să mă mai lase în casă, am scâncit, și cred că e beată.

În timp ce mergeam spre casă, și el s-a clătinat.

Nici eu nu-s tocmai treaz, mi-a spus.

Am încercat să-l conving că nu e chiar așa.

– Ba da, sunt beat, a mormăit, plin de remușcare.

A deschis ușa de la sufragerie și a rămas acolo tăcut și amenințător, uitându-se la Louise. Ea stătea lângă șemineu, ținându-se de cămin și legănându-se.

– De ce nu l-ai lăsat să intre? a întrebat-o.

Ea s-a uitat la el prostită și a bombănit:

– Duceți-vă la dracu’ cu toții! Acolo să vă duceți!

Tata a apucat dintr-odată o perie de haine grea de pe dulap și a aruncat-o cu putere spre ea, lovind-o peste față. Ea a închis ochii și s-a prăbușit inconștientă, cu zgomot, la podea, ca și cum ar fi chemat uitarea absolută.

Gestul Tatei m-a șocat. Violența lui m-a făcut să-mi pierd respectul pentru el. Cât despre ce s-a întâmplat mai departe, memoria mea a păstrat doar

urme vagi. Cred că Sydney a venit mai târziu, Tata ne-a dus pe amândoi în pat și pe urmă a plecat de-acasă.

Am aflat că Louise și Tata se certaseră în dimineața aia, pentru că el o lăsase singură și se dusese la fratele lui, Spencer Chaplin, care avea vreo câteva cârciumi prin zona Lambeth. Pentru că nu se simțea confortabil în poziția ei, lui Louise nu-i plăcea să viziteze Spencer Chaplins, așa că Tata s-a dus singur și, drept răzbunare, ea își petrecuse ziua în cu totul altă parte.

Îl iubea pe Tata. Chiar dacă eram foarte mic, văzusem asta în privirea ei, în seara aia în care stătea lângă șemineu, tulburată și rănită de indiferența lui. Și sunt sigur și că el o iubea. Am văzut asta în diverse ocazii. Existau momente când era tandru și fermecător și o săruta de noapte bună înainte să plece la teatru. Într-o duminică dimineața, când nu băuse, a sta cu noi la micul-dejun și i-a povestit lui Louise despre vodevilul la care lucra și ne-a cucerit pe toți. Mă uitam la el ca un uliu, devorându-i fiecare gest. Într-o zi, când avea chef de joacă, și-a legat un prosop în jurul capului și l-a fugărit pe băiețelul lui cel mic în jurul mesei, strigând: „Sunt Sultanul Rhubarb!“.

Pe la ora opt seara, înainte să plece la teatru, înfuleca șase ouă crude în vin de Porto și rareori mânca mâncare consistentă. Zile întregi, doar așa se hrănea. Venea rar acasă, iar atunci când se întâmpla, de fapt venea ca să doarmă și să-i treacă beția.

Într-o zi, Louise a primit o vizită de la Societatea de Prevenire a Violenței împotriva Copiilor și a fost teribil de indignată. Au venit pentru că poliția raportase că ne găsiseră pe mine și pe Sydney dormind la ora trei dimineața lângă un post de pază. Fusese o noapte în care Louise ne încuiase pe amândoi pe afară și poliția a obligat-o să ne deschidă ușa și să ne primească în casă.

Peste câteva zile, când Tata juca undeva în provincie, Louise a primit o scrisoare în care era anunțată că Mama a ieșit din spital. Vreo două zile mai târziu, proprietăreasa a venit să ne spună că era o doamnă la ușă care întreba de Sydney și de Charlie. „E mama voastră“, a spus Louise. A urmat un moment de confuzie. Când Sydney a fugit pe scări în jos și i s-a aruncat în brațe, l-am urmat. Era aceeași Mama, dulce și zâmbitoare, care ne-a îmbrățișat afectuos.

Louise și Mama erau prea jenate să dea ochii una cu alta, așa că Mama a așteptat în fața ușii, până când eu și Sydney ne-am strâns lucrurile. Nu exista niciun fel de resentiment de nicio parte – de fapt, Louise s-a purtat chiar frumos, chiar și cu Sydney atunci când și-au luat la revedere.

Mama a închiriat o cămăruță, undeva pe o stradă dosnică din spatele Kennington Cross, lângă fabrica de murături Hayward, iar mirosul acru se simțea puternic în fiecare după-amiază. Dar camera era ieftină și eram din nou împreună. Mama se simțea foarte bine, iar gândul că fusese vreodată bolnavă nu-l asimilaserăm niciodată.

Cum am trăit în toată perioada aia n-am nici cea mai vagă idee. Totuși, nu-mi amintesc să fi fost greutăți majore sau probleme irezolvabile. Cei zece șilingi pe săptămână de la Tata veneau aproape regulat și, desigur, Mama se apucase iar de cusut și-și reînnoise legăturile cu biserica.

E o întâmplare de care-mi aduc aminte din perioada aia. La capătul străzii noastre era un abator, iar oile treceau prin fața casei noastre în drum spre măcelărie. Îmi amintesc cum una a scăpat și a luat-o la fugă pe stradă, spre amuzamentul spectatorilor. Unii s-au repezit s-o prindă, iar alții s-au împiedicat într-un hal. Eu am chicotit încântat de cum sărea și aluneca, de toată panica ei, mi s-a părut teribil de comic. Dar când au reușit s-o prindă și au dus-o înapoi la abator, toată realitatea acelei tragedii a venit peste mine și am fugit înăuntru plângând și țipând la mama: „O s-o omoare! O s-o omoare!“. După-amiaza aia de primăvară, în toată cruzimea ei, și toată alergătura aia comică mi-au rămas vii în minte multe zile după. Și mă întreb dacă nu cumva acel episod n-a fost premisa viitoarelor mele filme – combinația de tragic și comic.

Școala însemna acum deschiderea de noi orizonturi: istoria, poezia, știința. Dar unele dintre materii erau prozaice și plictisitoare, mai ales aritmetica: adunarea și scăderea îmi lăsau imaginea unui contabil, a unui funcționar, iar utilitatea nu i-o puteam găsi decât, cel mult, ca să te ajute să nu te lași păcălit la bani.

Istoria era o înregistrare de ticăloșii și violențe, o succesiune interminabilă de regicide și regi care-și omorau nevestele, frații și nepoții; geografia era

numai hărţi; poezia, nimic mai mult decât exersare a memoriei. Sistemul de educaţie mă zăpăcea cu tot felul de cunoştinţe, dintre care puţine mă interesau cu adevărat.

Dacă cineva ne-ar fi vorbit despre cum să devii un vânzător priceput, dacă ne-ar fi citit o introducere incitantă în fiecare din aceste materii, dacă ar fi venit cu o infuzie de imaginaţie, nu de fapte, dacă m-ar fi amuzat şi m-ar fi intrigat cu scamatorii cu numere, cu hărţi pline de poveşti, dacă mi-ar fi oferit un adevărat punct de vedere despre istorie şi m-ar fi învăţat limbajul poeziei, poate că aş fi devenit un erudit.

De când se întorsese Mama, începuse să-mi stimuleze din nou interesul pentru teatru. Îmi băgase în cap ideea că am talent. Dar până în acele săptămâni dinainte de Crăciun, când la şcoală am pus în scenă *Cenuşăreasa*, n-am simţit niciodată nevoia de a arăta ce mă învăţase Mama. Dintr-un motiv sau altul, nu am fost selectat să joc în spectacol şi, în sinea mea, eram invidios şi simţeam că eu eram cu mult mai bun să joc în acea cantată, decât toţi care fuseseră aleşi. Şi mă uitam foarte critic la felul plictisitor şi lipsit de imaginaţie în care băieţii îşi jucau rolurile. Surorile vitrege n-aveau niciun pic de savoare sau de spirit comic. Îşi spuneau replicile ca la carte, cu accent de băieţi studioşi şi cu o emfază falsă, absolut jenantă. Cât de tare mi-ar fi plăcut s-o joc pe una dintre surori, aşa cum m-ar fi învăţat Mama. Totuşi, eram captivat de fata care o juca pe Cenuşăreasa. Era frumoasă, rafinată, avea vreo paisprezece ani şi eram îndrăgostit de ea în secret. Dar ea era cu mult peste mine, atât în privinţa clasei sociale, cât şi ca vârstă.

În afară de frumuseţea fetei, spectacolul mi s-a părut jalnic, ceea ce m-a cam întristat. Nu ştiam la momentul ăla ce moment de triumf aveam să trăiesc două luni mai târziu, când aveam să fiu dus din clasă în clasă ca să recit *Pisica domnişoarei Priscilla*. Era un cuplet comic, pe care Mama îl văzuse pe un chioşc de ziare şi i se păruse atât de nostim, că-l copiase din fereastră şi-l adusese acasă. Într-o pauză, i l-am recitat unui coleg. Domnul Reid, profesorul nostru, s-a uitat de la el de la catedră şi i s-a părut atât de amuzant, încât, atunci când s-a adunat toată clasa, m-a pus să-l spun din nou în faţa tuturor şi au râs în hohote. În urma acestei întâmplări mi s-a dus

buhul, iar a doua zi am fost dus în fața fiecărei clase din școală, fie băieți, fie fete, și pus să-l recit iar și iar.

Deși mai fusesem o dată pe scenă, în fața publicului, atunci când o înlocuisem pe Mama, la vârsta de cinci ani, acesta a fost cu adevărat momentul în care am simţit prima dată gustul succesului. Şcoala a devenit brusc interesantă. Dintr-un băiețel timid și oarecare, am devenit peste noapte centrul de interes al profesorilor și al copiilor. Chestia asta m-a făcut chiar să învăţ mai bine. Numai că educaţia mea avea să se întrerupă atunci când am fugit și m-am alăturat unei trupe de dansatori băieți, numită Eight Lancashire Lads.

TREI

Tata îl ştia pe domnul Jackson, care conducea trupa, şi a convins-o pe Mama că ar putea fi un bun început pentru mine, să fac o carieră pe scenă şi în acelaşi timp o ajuta şi din punct de vedere economic. Aveam să primesc casă şi masă, iar Mama trebuia să plătească o juma' de coroană pe săptămână. La început, până i-a cunoscut pe domnul Jackson şi familia lui, Mama a fost destul de circumspectă, dar pe urmă a acceptat.

Domnul Jackson avea vreo 55 de ani. Fusese profesor în Lancashire şi avea trei băieţi şi o fată, care făceau cu toţii parte din trupa Eight Lancashire Lads. Era un catolic fervent, iar după moartea primei soţii se consultase cu copiii lui dacă să se căsătorească sau nu încă o dată. Cea de-a doua soţie era puţin mai în vârstă ca el şi ne-a povestit pios cum a ales-o pe ea. Dăduse anunţ într-un ziar că îşi caută nevastă şi primise peste trei sute de scrisori. S-a rugat la Dumnezeu să-l călăuzească şi, dintre toate cele trei sute de scrisori, a deschis una singură, care era de la doamna Jackson. Şi ea fusese profesoară şi, ca un răspuns la rugăciunile lui, era catolică.

Doamna Jackson nu fusese binecuvântată cu prea multe farmece fizice, nu era vreo senzuală. Mi-o amintesc ca pe o femeie cu faţa palidă, uscăţivă şi osoasă, cu multe riduri – datorate, probabil, faptului că-i născuse domnului Jackson un băieţel relativ târziu în viaţă. Totuşi, era o soţie devotată şi grijulie, care, deşi îşi hrănea încă pruncul la piept, muncea din greu şi ajuta la administrarea trupei.

Versiunea ei de poveste era prea puţin diferită de cea a domnului Jackson. Schimbaseră între ei scrisori, dar nu se văzuseră până în ziua nunţii. Iar la

prima întrevedere între patru ochi, singuri în salon, în timp ce familia aștepta în camera de alături, domnul Jackson i-a zis „Ești tot ce mi-am dorit!“, iar ea a mărturisit același lucru. În încheierea poveștii, ne-a spus afectat: „Dar nu m-am așteptat să devin pe loc mama a opt copii“.

Cei trei fii aveau între doisprezece și șaisprezece ani, iar fata avea nouă ani și era tunsă ca un băiețel, ca să semene cu ceilalți copii din trupă.

În fiecare duminică, mergeau cu toții la slujba catolică, în afară de mine. Fiind singurul protestant, eram mai izolat, dar uneori mă mai luau cu ei. Cum n-aveam scrupule în ceea ce privește diferențele față de religia Mamei, am fost destul de ușor câștigat de catolocism, pentru că-mi plăceau misticismul lor și altarele micuțe, făcute acasă, cu Fecioara Maria din ipsos, împodobite cu flori și lumânări aprinse, pe care băieții le puneau într-un colț al dormitorului și în fața cărora se închinau până la pământ de câte ori treceau.

După șase săptămâni de antrenament, am fost considerat apt să intru în trupă. Dar acum, deja trecusem de opt ani și-mi pierdusem siguranța de sine, iar la gândul că voi fi față în față cu publicul am avut trac pentru prima dată în viață. De-abia îmi puteam mișca picioarele. Au trecut săptămâni până când am reușit să am un număr solo, la fel ca toți ceilalți.

N-aș putea spune că eram înnebunit după faptul că eram dansator într-o trupă de opt puști. Ca ei toți, și eu aveam ambiția unui număr personal, nu doar pentru că asta însemna mai mulți bani, ci pentru că, instinctiv, simțeam că m-ar fi bucurat mai tare decât doar să dansez în grup. Mi-ar fi plăcut să fiu comediant – dar pentru asta era nevoie de energie, îndrăzneală și putere să fii singur pe scenă. Totuși, primul meu impuls de a face pe scenă altceva decât să dansez a fost să fiu comic. Idealul meu era un duet, doi băieți care să joace doi vagabonzi. I-am împărtășit ideea mea unui alt băiat din trupă și am hotărât să devenim parteneri. A devenit visul nostru. Aveam să ne spunem „Bristol și Chaplin, Vagabonzii Milionari“ și aveam să purtăm favoriți și inele cu diamante mari. Se subînțelegea că tot ceea ce ne propuseserăm avea să fie amuzant și profitabil, numai că nu s-a materializat niciodată.

Publicului îi plăcea la trupa Eight Lancashire Lads, după cum spunea domnul Jackson, faptul că noi nu eram precum copiii de la teatru. Se mândrea că noi nu folosim machiaj și că obrajii noștri trandafirii sunt naturali. Dacă vreunul dintre noi arăta puțin mai palid înainte de a intra în scenă, ne spunea să ne ciupim puțin de obraji. Dar la Londra, după ce dansam în câte două-trei săli pe noapte, se mai întâmpla să uităm și să arătăm obosiți și plictisiți pe scenă, până când îl zăream pe domnul Jackson în culise rânjind demonstrativ și arătând spre propria față, ceea ce avea un efect imediat și tuturor ne înflorea brusc pe față un zâmbet larg.

Când mergeam în turneu în provincie, mergeam la cursuri la câte o școală în fiecare oraș, ceea ce n-a făcut prea mult pentru educația mea.

De Crăciun jucam cățel și pisici, într-o pantomimă la Hipodromul din Londra. În zilele acelea apăruse o nouă formă de teatru, o combinație între circ și vodevil, cu decorațiuni complicate și cu elemente de senzațional. Podeaua din ring se scufunda și se inunda cu apă, iar acolo erau realizate balete elaborate. Rânduri, rânduri de fete drăguțe în armuri strălucitoare intrau mărșăluind, apoi se scufundau și dispăreau cu totul sub apă. Odată ce ultimul rând a dispărut sub apă, Marceline, marele clovn francez, îmbrăcat într-o cămașă de noapte lălâie și cu pălărie de operă, intra cu o undiță, se așeza pe un scăunel pliant, deschidea o casetă mare de bijuterii, punea pe post de momeală în cârlig un colier de diamante și apoi o arunca la apă. După un timp, încerca să-l „momească“ folosind bijuterii mai mici, aruncând câteva brățări, eventual golind toată caseta cu bijuterii. Brusc, ceva „mușcă“ din momeală și asta îl aruncă într-un fel de paroxism de răsuciri comice, luptându-se cu bățul de la undiță pentru ca în cele din urmă să scoată din apă un pudel micuț și bine dresat, care imita toate mișcările lui Marceline. Dacă el se așeza, câinele se așeza și el. Dacă el stătea în cap, câinele se arunca și el.

Comediile lui Marceline erau nostime și încântătoare, iar Londra era înnebunită după el. În scena bucătăriei, primisem un rolișor împreună cu Marceline. Eu eram o pisică, iar Marceline se ferea de un câine și cădea peste mine în timp ce beam lăptic. Întotdeauna se plângea că nu-mi arcuiam suficient spatele cât să-i atenuez căderea. Purtam o mască – o față de pisică uimită – și la primul matineu pentru copii m-am dus spre coada unui câine și

am început să-l adulmec. Când publicul a râs, m-am întors și m-am uitat la ei surprins, trăgând de o sfoară care a făcut să clipească unul dintre ochii bulbucați ai măștii. După câteva adulmecări din astea și după ce ochiul a clipit de câteva ori, administratorul a venit alergând în spatele scenei, făcând semne disperate din culise. Dar eu nu m-am oprit. După ce am adulmecat câinele, am început să miros avanscena, apoi am ridicat piciorul. Publicul a început să hohotească– probabil pentru că gestul nu prea era de pisică… Într-un târziu, directorul mi-a prins privirile, iar eu am făcut o tumbă într-un ropot de aplauze. „Să nu mai faci asta în viața ta!“, mi-a spus cu respirația tăiată. „Lordul Chamberlain o să închidă teatrul!“

Cenușăreasa a fost un mare succes și, deși Marceline avea prea puțin de-a face cu subiectul sau povestea, el era vedeta. Peste ani, Marceline s-a dus la Hipodromul din New York, unde, la fel, a făcut senzație. Dar când Hipodromul a închis arena de circ, Marceline a fost curând dat uitării.

În 1918 sau pe undeva pe-atunci, circul cu trei arene Ringling Brothers a venit la Los Angeles, iar Marceline era împreună cu ei. Mă așteptam să fie cap de afiș, dar am fost șocat să descopăr că era doar unul dintre mulții clovni care alergau în jurul arenei uriașe– un mare artist rătăcit în extravaganța vulgară a unui circ cu trei arene…

După spectacol, m-am dus la el la cabină și m-am prezentat, i-am amintit că eu jucam Pisica cu ani în urmă, la Hipodromul din Londra, alături de el. Dar a reacționat destul de indiferent. Chiar sub machiajul de clovn, arăta posac și părea lovit de un fel de apatie melancolică.

Peste un an, la New York, avea să se sinucidă. Într-un scurt paragraf, ziarele au anunțat că un locatar din imobilul unde locuia el ar fi auzit o împușcătură și l-a găsit pe Marceline căzut pe podea, cu un pistol în mână și un disc care se rotea în continuare, cântând *Lumina lunii și trandafirii*.

Mulți comedianți englezi faimoși s-au sinucis. Când a intrat el într-un bar, T.E. Dunville, un comic excelent, ar fi auzit pe cineva spunând despre el: „Tipul ăsta e terminat!“. În aceeași zi, s-a împușcat pe malul Tamisei.

Mark Sheridan, unul dintre cei mai cunoscuți comedianți din Anglia, s-a împușcat într-o grădină publică din Glasgow, pentru că nu avusese succesul

scontat în fața spectatorilor din Glasgow.

Frank Coyne, cu care am fost pe același afiș, era un comediant plin de viață și bonom, faimos pentru cântecul lui vesel:

N-o să mă mai prinzi tu călare pe căluț,
Nu e genul de cal pe care să-l călăresc eu,
Singurul cal pe care pot să mă urc
E ăla pe care doamna mea usucă haine!

În afara scenei era întotdeauna binevoitor și zâmbitor. Dar într-o după-amiază, după ce își pusese în plan să facă o plimbare cu soția și poneiul, a uitat ceva și i-a spus să-l aștepte puțin până urcă scările. După douăzeci de minute, ea a urcat să vadă de ce întârzie și l-a găsit în baie, pe podea, într-o baltă de sânge, cu un brici în mână– își tăiase beregata în așa hal, încât aproape că se decapitase.

Dintre mulții artiști pe care i-am văzut când eram copil, cei care m-au impresionat cel mai tare n-au fost întotdeauna cei mai de succes, ci aceia cu personalitate unică pe scenă. Zarmo, scamatorul, era un om extrem de disciplinat, care își exersa jongleriile și scamatoriile ore întregi în fiecare dimineață, imediat ce teatrul se deschidea. Îl vedeam în spatele scenei cum ține în echilibru un tac de biliard pe bărbie, aruncând apoi o minge de biliard și prinzând-o în vârful tacului, apoi încă una, care se așeza peste prima minge– pe-asta de multe ori o rata. Timp de patru ani, i-a spus domnului Jackson că exersează acest truc și că la sfârșitul săptămânii intenționează să iasă să-l încerce prima dată în fața publicului. În seara aceea stăteam cu toții în culise și ne uitam la el. L-a făcut perfect și a fost pentru prima dată!– a aruncat mingea în sus și a prins-o în vârful tacului, apoi a aruncat-o pe a doua și a prins-o peste prima minge. Dar publicul a aplaudat fără prea mare entuziasm. Domnul Jackson povestea adesea despre seara aia. „Faci trucul să pară prea ușor, nu-l vinzi bine“, i-a spus lui Zarmo. „Ar trebui să-l ratezi de câteva ori și pe urmă să-l reușești.“ Zarmo a râs. „Încă nu sunt atât de bun încât să știu cum să-l ratez.“ Zarno era interesat de frenologie și ne citea personalitatea. Mie mi-a spus că orice aflu, reține și asimilez și știu să mă folosesc de asta la momentul potrivit.

Și mai erau Frații Griffith, comici și emoționanți, care m-au uluit, clovni care evoluau la trapez și, în timp ce se legănau în aer, se loveau sălbatic unul pe altul peste față cu niște încălțări mari, capitonate.

– Au! spunea cel care încasa lovitura. Numai să îndrăznești tu s-o mai faci o dată!

– Serios?… și zbang din nou.

Iar cel lovit părea surprins și amețit și spunea:

– Iar a făcut-o!

Violența asta dementă era ceva șocant pentru mine. Dincolo de scenă erau niște frați tare devotați unul altuia, liniștiți și serioși.

Dan Leno cred că a fost cel mai mare comediant englez de la legendarul Grimaldi încoace. Deși nu l-am văzut pe Leno în cea mai bună perioadă a lui, l-am considerat întotdeauna mai degrabă un actor de personaj decât un comediant. Mama îmi povestea că felul extravagant în care surprindea detaliile personajului din Londra clasei de jos era atât de uman și de încântător.

Celebra Marie Lloyd era recunoscută pentru frivolitatea ei, și totuși n-am lucrat niciodată cu un artist mai serios și mai conștiincios decât atunci când am jucat alături de ea la Tivoli in the Strand. O văd și acum cu ochii mari, emoționată, o doamnă micuță și durdulie, pășind nervos în sus și-n jos în spatele scenei, irascibilă și temătoare, așteptând momentul să intre în scenă. Unde pe loc devenea veselă și relaxată.

Și Bransby Williams, interpretul personajelor lui Dickens, m-a fermecat jucându-i pe Uriah Heep, pe Bill Sykes și pe bătrânul din *Vechiul magazin de curiozități*. Magia prin care se transforma dintr-un tânăr bine făcut și impunător, machindu-se în fața publicului gălăgios din Glasgow și prefăcându-se într-unul din aceste personaje fascinante, mi-a deschis o altă perspectivă asupra teatrului. Și mi-a stârnit și curiozitatea în privința literaturii. M-a făcut să-mi doresc să aflu ce era acel mister care stătea ascuns în cărți – acele personaje în sepia ale lui Dickens care se mișcau într-

o atât de ciudată lume ilustrată de Cruikshank [4]. Deși cu greu puteam să citesc, până la urmă am cumpărat *Oliver Twist*.

Atât de tare m-au fermecat personajele lui Dickens, că-l imitam pe Bransby Williams, care le interpreta. Era inevitabil că un asemenea talent care înmugurea nu putea rămâne ascuns mult timp. Așa se face că, într-o zi, domnul Jackson m-a văzut distrându-i pe alți băieți cu un moment în care-l imitam pe bătrânul din *Vechiul magazin de curiozități*. Atunci, pe loc, am fost proclamat un geniu, iar domnul Jackson s-a simțit obligat să dea de știre lumii întregi.

Acest moment memorabil s-a întâmplat la teatrul din Middlesbrough. După ce ne-am terminat dansul, domnul Jackson a păşit pe scenă, cu aerul grav al cuiva care urma să anunţe venirea unui nou Mesia, şi a declarat că descoperise un mic geniu printre băieții din trupa lui, care avea să le ofere un moment în care-l va imita pe Bransby Williams în bătrânul din *Magazinul de curiozități*, care nu poate accepta moartea micuțului său Nell.

Publicul n-a fost prea receptiv, suportase deja un spectacol destul de plictisitor în seara aia. Oricum, eu am intrat pe scenă în costumul meu de dans, cu o bluză albă de pânză, cu guler de dantelă, cu pantaloni bufanți, de pluș și pantofi roșii de dans și machiat ca un bătrân de nouăzeci de ani. Nu știu cum intraserăm în posesia unei peruci vechi – se poate s-o fi cumpărat domnul Jackson –, dar, în orice caz, nu mi se potrivea. Deși aveam capul mare, peruca tot era prea largă. Avea chelie și de jur împrejur șuvițe de păr lung, cărunt, lipicios, așa încât atunci când am intrat pe scenă încovoiat ca un om bătrân arătam ca un gândac care se târăște, iar publicul a reacționat cu râsete și chicoteli.

A fost greu să-i fac să tacă după toate astea. Am șoptit blând: „Ușor, ușor, nu faceți gălăgie, să nu mi-l treziți pe Nelly!“

– Mai tare, mai tare! au urlat ei. Vorbește mai tare!

Dar eu am continuat pe același ton, șoptind cu voce slabă, într-o notă foarte intimă. Atât de intimă, încât publicul a început să bată din picioare. A fost sfârșitul carierei mele de interpret al personajelor lui Dickens.

Deși trăiam mai degrabă auster, viața cu trupa Eight Lancashire Lads era plăcută. Din când în când aveam micile noastre conflicte. Îmi amintesc cum odată, când am jucat cu doi tineri acrobați pe același afiș, începători cam de vârsta mea, ne-au spus că mamele lor primeau șapte șilingi și șase penny pe săptămână și că primeau un șiling bani de buzunar, așezat sub farfuria cu ouă și șuncă de la micul dejun, în fiecare zi de luni. „În timp ce noi“, s-a plâns unul dintre băieții noștri, „primim doar doi penny și pâine cu gem la micul dejun.“

Când ne-a auzit că ne plângem, John, fiul domnului Jackson, s-a îndepărtat de noi și cu lacrimi în ochi ne-a spus că uneori, atunci când avem săptămâni proaste când jucăm prin mahalalele din Londra, tatăl lui de-abia câștigă șapte lire pe săptămână pentru toată trupa și că le era foarte greu să se descurce.

Traiul acesta opulent de care ne vorbiseră cei doi tineri băieți ne-a deschis ambiția de a deveni acrobați. Așa că, vreo câteva dimineți la rând, imediat ce se deschidea teatrul, unul sau doi dintre noi exersau tumbe, executate cu încheieturile legate cu frânghie și prinse de un scripete, în timp ce celălalt ținea frânghia. Am reușit câteva tumbe spectaculoase în formula asta, până când am căzut și mi-am scrântit degetul mare de la mână. Ceea ce a pus capăt carierei mele de acrobat.

Pe lângă dans, încercam în permanență să mai învățăm lucruri. Eu voiam să devin jongleur, așa că am economisit bani să-mi cumpăr patru mingi de cauciuc și patru farfurii de tablă. Ore întregi stăteam la marginea patului și exersam.

Domnul Jackson era în esență un om bun. Cu trei luni înainte să plec din trupă, am dat un spectacol de binefacere pentru tata, care era foarte bolnav. Mulți artiști de vodevil și-au donat veniturile, inclusiv trupa Eight Lancashire Lads a domnului Jackson. În seara în care am dansat pentru el, tata a apărut pe scenă, respirând cu mare greutate și, cu un efort dureros, a ținut un discurs. Stăteam într-o parte a scenei și mă uitam la el, fără să înțeleg că era pe moarte.

Cât am stat în Londra, am vizitat-o pe Mama în fiecare weekend. I se părea că sunt palid și slab și că dansul îmi afecta plămânii. Era atât de îngrijorată,

încât i-a scris domnului Jackson, care a fost atât de indignat, că în cele din urmă m-a trimis acasă, spunând că nu meritam o asemenea bătaie de cap precum o Mamă atât de grijulie.

Totuși, peste câteva săptămâni, am făcut astm. Atacurile erau atât de severe, încât Mama era convinsă că am tuberculoză și m-a dus imediat la Spitalul Brompton, unde am fost supus unui examen minuțios. Nu era nimic în neregulă cu plămânii mei, dar aveam astm. Luni întregi am trecut printr-o adevărată agonie, pentru că nu puteam să respir. Aveam momente când voiam să mă arunc pe fereastră. Inhalam ierburi cu o pătură peste cap, iar asta mă mai ajuta puțin. Dar, așa cum a spus doctorul, aveam s-o depășesc.

Amintirile mele din această perioadă sunt mai mult sau mai puțin focalizate. Impresia cea mai puternică a rămas aceea a unei mlaștini de împrejurări nefericite. Nu-mi aduc aminte unde era Sydney. Fiind cu patru ani mai mare, doar din când în când imaginea lui îmi apare conștient. Se poate să fi locuit la Bunicul atunci, ca s-o mai scutească pe Mama de cheltuieli. Se pare că ne-am plimbat de la o cămăruță la alta și am sfârșit într-o mansardă micuță din Pownall Terrace.

Eram perfect conștient de stigmatul social pe care ni-l dădea sărăcia. Chiar și cei mai săraci copii aveau parte de o cină caldă duminică seara. O friptură făcută acasă presupunea respectabilitate, era un ritual prin care o clasă săracă se deosebea de alta. Aceia care nu-și permiteau o cină de duminică erau cerșetorii, iar noi făceam parte dintre ei. Mama mă trimitea la cea mai apropiată tavernă să cumpăr o cină de șase penny (alcătuită din carne și două legume). Și era atât de jenant – mai ales duminica! O chinuiam cu reproșuri că nu gătește ea ceva, iar ea încerca în zadar să-mi explice că să gătească acasă ar fi costat dublu.

Totuși, într-o zi norocoasă de vineri, după ce am câștigat cinci șilingi la cursele de cai, ca să îmi facă o plăcere, a hotărât să gătească duminică seara. Printre alte delicatese, a cumpărat o bucată de carne pentru friptură, despre care cu greu îți dădeai seama dacă era carne de vită sau o grămăjoară de seu. Cântărea vreo două kilograme și avea înfipt în ea un steguleț pe care scria „Pentru fript“.

Cum nu avea sobă, Mama a folosit-o pe a proprietăresei și, pentru că era prea timidă să o deranjeze de prea multe ori, intrând și ieșind din bucătărie, s-a lăsat în voia hazardului, încercând să ghicească de cât timp are nevoie carnea să se frigă. Prin urmare, spre dezamăgirea noastră, bucata noastră de carne se zbârcise și rămăsese cât o minge de crichet. Cu toate astea, în ciuda spuselor ei, cum că cinele noastre de șase penny dădeau mai puțină bătaie de cap și erau mult mai consistente, mie mi-a plăcut și am avut satisfacția de a fi intrat în rândul lumii.

O schimbare bruscă s-a petrecut în viețile noastre. Mama s-a întâlnit cu o prietenă veche, care între timp devenise prosperă, era atrăgătoare, colorată, impunătoare, genul de femeie care renunțase la scenă pentru a deveni amanta unui colonel bătrân și bogat. Locuia în elegantul district Stockwell. Și, plină de entuziasm că a reîntâlnit-o pe Mama, ne-a invitat să locuim cu ea pe timpul verii. Cum Sydney era plecat la țară, la cules de hamei, n-a fost nevoie de prea mult ca s-o convingă pe Mama, care prin magia acului ei de cusut a reușit să își încropească o ținută prezentabilă, iar eu, la rândul meu, îmbrăcat în costumul de duminică, o relicvă de la Eight Lancashire Lads, arătam potrivit pentru ocazie.

Așa că ne-am trezit peste noapte într-o casă pe colț extrem de liniștită, în Lansdowne Square, cufundată în lux, cu o mulțime de servitori, cu dormitoare roz și albastre, cu perdele din bumbac colorate și covoare din blană de urs albe. Aveam orice ne-am fi putut dori. Cât de bine îmi amintesc ciorchinii de struguri care ornamentau bufetul din salon și sentimentul meu de vinovăție când observam cum, pe zi ce trecea, dispăreau, deveneau tot mai scheletici.

Personalul casei era format din patru femei: o bucătăreasă și trei menajere. Pe lângă mine și Mama, mai era în casă un oaspete, un bărbat tânăr, agitat și bine făcut, cu mustăți răsucite și roșcate. Era absolut fermecător, se purta ca un gentleman și părea o prezență permanentă în casă– până când apărea Colonelul cu mustăți cărunte. Atunci tânărul cel atrăgător dispărea.

Vizitele Colonelului erau sporadice, venea o dată sau de două ori pe săptămână. Cât timp era acolo, domnea misterul, iar el părea omniprezent. Mama îmi spusese să mă feresc din calea lui și să fac în așa fel încât să nu

fiu văzut. Într-o zi, am nimerit în hol, în timp ce Colonelul cobora scările. Era un domn înalt și impunător, îmbrăcat în redingotă și cu pălărie, avea fața rozalie, favoriți lungi, cărunți și chelie. Mi-a zâmbit blând și și-a văzut de drum.

N-am înțeles de ce toată tevatura cu venirea Colonelului provoca un asemenea efect. Dar niciodată nu rămânea prea mult, tânărul cu mustăți răsucite se întorcea, iar casa începea din nou să funcționeze normal.

Devenisem foarte atașat de tânărul acela. Făceam plimbări lungi împreună, prin parcul Clapham Common, plimbând cei doi superbi ogari ai doamnei. Clapham Common avea un aer elegant în perioada aia. Chiar și farmacia de unde mai cumpăram din când în când câte ceva respira eleganță, cu amestecul ei familiar de mirosuri aromatice, parfumuri, săpunuri și pudre – de-atunci, miresmele din anumite farmacii îmi stârnesc o plăcută nostalgie. El a sfătuit-o pe Mama să-mi facă în fiecare dimineață băi reci ca să mă vindec de astm și e posibil ca asta să fi ajutat, într-adevăr. Erau cu adevărat înviorătoare și au ajuns să-mi placă.

Incredibil cât de ușor se adaptează omul la mofturile sociale! Cât de repede învață să spună ce trebuie ca să măgulească pe cine trebuie! În mai puțin de o săptămână am început să iau totul de bun. Ce sentiment de confort! – începând cu ritualul de dimineață, antrenamentul câinilor, cărora le căram lesele noi, din piele maronie, întorcându-ne apoi într-o casă frumoasă, cu servitori, ca să așteptăm prânzul servit elegant, pe farfurii de argint.

Grădina din spate dădea într-o altă grădină, a unei alte case, ai cărei stăpâni aveau la fel de mulți servitori ca noi. Era o familie formată din trei membri, un cuplu tânăr și băiatul lor, care era cam de vârsta mea și avea o cameră plină cu jucării minunate. M-au invitat de multe ori să mă joc cu el și să rămân la cină și am devenit prieteni buni. Tatăl lui deținea o poziție importantă în Banca centrală, iar mama lui era tânără și destul de drăguță.

Într-o zi am auzit-o pe menajera noastră stând de vorbă cu menajera noului meu prieten, care spunea că „băiatul nostru“ are nevoie de o guvernantă. „De asta are nevoie!“ a spus menajera noastră referindu-se la mine. Eram absolut intrigat că sunt privit ca un copil de bogătaș, dar niciodată n-am înțeles cu adevărat de ce anume mă ridicase ea la acest statut, doar dacă nu

cumva era o formă de a se ridica pe sine, lăsând să se înțeleagă că oamenii pentru care lucra erau la fel de bogați și de respectabili ca vecinii lor. După asta, ori de câte ori am mai luat masa cu băiatul de alături m-am simțit ca un impostor.

Deși ziua în care am părăsit casa aceea, ca să ne întoarcem în mansarda din Pownall Terrace nr. 3, a fost una tristă, am avut totuși un sentiment de ușurare că ne întorceam la libertatea noastră. Până la urmă, ca oaspeți, trăiam în permanență sub un soi de tensiune și, cum zicea Mama, musafirii sunt ca prăjiturile: dacă le ții prea mult, capătă gust neplăcut. Astfel, firele de mătase ale unui episod scurt și luxos s-au rupt și am căzut înapoi pe cărările sărăciei noastre obișnuite.

PATRU

1899 a fost anul favoriților: regi cu favoriți, oameni de stat cu favoriți, soldați și marinari cu favoriți, oameni din Salisbury, de-alde Kruger [5], de-alde Kitchener [6], împărați și jucători de crichet, toți aveau favoriți. Ani incredibili, amestec de fast și absurd, de bogăție extremă și sărăcie cruntă, de fanatism politic stupid, care era și de râs, și de plâns. Dar Anglia mai avea de înghițit multe șocuri și nedreptăți. Câțiva fermieri din Africa de Sud au luptat necinstit, împușcându-i pe soldații noștri în uniforme roșii, ținte excelente, în spatele bolovanilor și al stâncilor. Apoi celor de la Ministerul de Război li s-a aprins beculețul și uniformele noastre roșii au fost înlocuite cu unele kaki. Dacă fermierii africani voiau război, atunci război să aibă!

Eram vag conștient că e război, după cântecele patriotice, după scheciurile din vodeviluri și pozele generalilor de pe țigarete. Dușmanii, desigur, erau niște nemernici incorijibili. Veneau știri dureroase despre fermierii africani care împrejmuiseră Ladysmith și toată Anglia a răsunat de o bucurie isterică atunci când a fost eliberat Mafeking. În cele din urmă am câștigat – cum s-ar spune, am scos-o la capăt… Toate astea le aflam de la oricine altcineva în afară de Mama. Ea niciodată n-a adus vorba de război. Ea avea de purtat propria ei bătălie.

Sydney avea acum paisprezece ani, abandonase școala și-și găsise un post de telegrafist la Poșta din Strand. Cu salariul lui și cu ce câștiga Mama cu mașina ei de cusut, eram pe linia de plutire – deși contribuția ei era destul de modestă. Lucra pentru o fabrică și era plătită la bucată, cosea cămăși și primea un șiling și șase penny pe douăsprezece cămăși. Chiar dacă erau trimise deja croite, tot îi lua douăsprezece ore ca să coasă o duzină.

Recordul ei a fost cincizeci și patru de bluze într-o săptămână, pentru care a primit șase șilingi și nouă penny.

De multe ori, noaptea rămâneam treaz în micuța noastră mansardă și o priveam cum stă aplecată deasupra mașinii de cusut, cu capul încununat ca de un halou de lumina de la lampă, cu chipul în umbră, cu buzele ușor întredeschise de încordare, în timp ce ghida rapid liniile de cusături, până când zbârnâitul ei mă făcea să adorm la loc. Când lucra așa până târziu, de obicei era vorba despre vreo scadență care se apropia. Aveam întotdeauna problema ratelor.

Și chiar atunci apăruse o situație de criză. Sydney avea nevoie de un costum nou. Își purtase uniforma de telegrafist în fiecare zi a săptămânii, inclusiv duminica, până când prietenii au început să facă glume pe seama lui. Așa că mai multe weekenduri a rămas acasă, până când mama a reușit să-i cumpere un costum albastru din serj. Într-un fel sau altul, cu mare greutate a pus bănuț lângă bănuț, strângând optsprezece șilingi. Ceea ce a produs o gaură în veniturile noastre, în așa fel încât Mama era nevoită să amaneteze costumul în fiecare luni, după ce Sydney se întorcea la muncă, în uniforma lui de telegrafist. Primea șapte șilingi pe costum și apoi în fiecare sâmbătă îl răscumpăra așa încât Sydney să-l poată purta peste weekend. Povestea asta s-a transformat într-un fel de ritual săptămânal, care a durat mai bine de un an, până când costumul s-a jerpelit. Și atunci a urmat șocul!

Într-o dimineață de luni, ca de obicei, Mama s-a dus la muntele de pietate. Bărbatul a ezitat.

– Îmi pare rău, doamnă Chaplin, dar nu vi-l mai putem amaneta cu șapte șilingi.

Mama a rămas înmărmurită.

– Dar de ce? l-a întrebat.

– E prea mult pentru cât face. Pantalonii sunt uzați. Ia uitați-vă! i-a spus el, arătând cu mâna spre fund. Se vede prin ei!

– Dar o să-i răscumpăr sâmbăta viitoare, a răspuns ea.

Însă cămătarul a clătinat din cap.

– Nu pot să vă dau mai mult de trei șilingi pe haină și pe vestă.

Rar am văzut-o pe Mama plângând, dar atunci a fost o lovitură atât de puternică, încât a venit acasă în lacrimi. Depindea de acei șapte șilingi ca să se descurce o săptămână întreagă.

Între timp, trebuie spus că nici eu nu stăteam prea bine cu hainele. Costumul de pe vremea când dansasem cu trupa Eight Lancashire Lads ajunsese o chestie pestriță, peticit și cârpit peste tot, la coate, pe pantaloni, la fel ciorapii și pantofii. Și, cum arătam eu în halul acesta, dau nas în nas cu prietenul meu cel simpatic din Stockwell. Ce făcea el în Kennington habar n-am și am fost mult prea jenat ca să încerc să aflu. M-a salutat foarte prietenos, dar l-am observat că se uita la starea mea deplorabilă. Ca să-mi ascund jena mi-am luat un aer *dégagé* și cu tonul meu cel mai educat i-am spus că sunt în niște haine vechi pentru că tocmai mă întorsesem de la o lecție al naibii de dură de dulgherit.

Dar explicația mea l-a interesat prea puțin. Se posomorâse și se uita în altă parte ca să-și mascheze stinghereala. A întrebat de Mama.

I-am răspuns vioi că e plecată la țară și am îndreptat atenția spre el:

– Tu locuiești tot acolo?

– Da, mi-a răspuns privindu-mă, de parcă aș fi comis cine știe ce păcat capital.

– Bine. Păi, eu am plecat atunci, i-am zis eu brusc.

A zâmbit vag.

– La revedere, mi-a spus și ne-am despărțit, el mergând liniștit într-o direcție, iar eu, furios și rușinat, fugind aiurea în partea cealaltă.

Mama avea o vorbă. „Nu lăsa niciodată garda jos! Nu-ți arăta slăbiciunile și ieși basma curată!“ Dar ea însăși n-a urmat sfatul ăsta, iar simțul proprietății

mi-a fost adesea afectat. Într-o zi, când ne întorceam de la spitalul Brompton, s-a oprit să mustre niște băieți care chinuiau o femeie a străzii, grotesc de murdară și de zdrențuită. Era tunsă, lucru neobișnuit în perioada aia, iar băieții râdeau și se îmbrânceau unul spre altul înspre ea, de parcă atingerea i-ar fi fost contagioasă. Sărmana stătea ca un stâlp, până când să intervină Mama. Atunci, pe chipul ei a apărut o expresie de recunoaștere când a văzut-o pe Mama. „Lil“, a spus cu voce slăbită, folosind numele de scenă al Mamei, „nu mă recunoști? Sunt Eva Lestock!“

Mama a recunoscut-o pe loc, era o veche prietenă de-ale ei din epoca vodevilurilor.

Eram atât de jenat, că m-am dus mai încolo s-o aștept, după colț. Băieții au trecut pe lângă mine chicotind. Eram furios. M-am întors să văd ce făcea Mama și când acolo, femeia aia jalnică o însoțea și acum veneau amândouă spre mine.

– Îl mai ții minte pe micuțul Charlie? a întrebat-o Mama.

– Sigur că da! a spus femeia cu glas tânguios. Doar l-am ținut în brațe de-atâtea ori când era bebeluș.

Gândul că așa se întâmplase mi-a stârnit repulsie, pentru că femeia arăta de-a dreptul dezgustător și scârbos. Și mă simțeam teribil de jenat când mergeam așa toți trei și vedeam că oamenii întorc capul după noi.

Mama o știa dintr-un vodevil drept „Superba Eva Lestock“. Era drăguță și plină de viață pe-atunci, așa mi-a povestit. Femeia ne-a spus că fusese în spital, bolnavă, și de când ieșise, dormise sub câte o arcadă sau în corturile Armatei Salvării.

Mama a trimis-o întâi la baia publică, iar apoi, spre oroare mea, a adus-o acasă, în mansarda noastră micuță. Dacă numai boala era cauza halului în care ajunsese, n-am știut niciodată. Ceea ce mi s-a părut din cale-afară a fost că dormea în fotoliul-pat al lui Sydney. Mama i-a dat ce haine a reușit să găsească și i-a împrumutat câțiva bănuți. După trei zile, a plecat și aia a fost ultima dată când am văzut-o sau am auzit de „Superba Eva Lestock“!

Înainte să moară Tata, Mama s-a mutat din Pownall Terrace și a închiriat o cameră în casa doamnei Taylor, o prietenă de-ale ei, una dintre enoriașele de la biserică, o creștină înfocată. Era o femeie micuță, pătrățoasă, la vreo 55 de ani, cu maxilarul colțuros și fața ridată și palidă. Uitându-mă la ea în biserică, am descoperit că avea dinți falși. Îi cădeau de pe gingia de sus peste limbă, în timp ce cânta – efectul era hipnotic.

Era o femeie energică și agitată. O luase pe Mama sub aripa ei creștinească și-i închiriase o cameră, la un preț foarte rezonabil, la primul etaj al încăpătoarei ei casei, care se afla lângă un cimitir.

Soțul ei, o copie exactă a domnului Pickwick, personajul lui Dickens, făcea instrumente de măsurat și avea atelierul la ultimul etaj. Tavanul avea un luminator, iar locul mi se părea divin, era atâta liniște acolo! Deseori îl priveam pe domnul Taylor lucrând, fascinat de felul cum cerceta atent cu privirea prin ochelarii lui cu lentile groase, în timp ce făcea o riglă din oțel, care măsura a cincizecea parte dintr-un inci. Lucra singur și de multe ori mă trimitea după câte ceva.

Singura dorință a doamnei Taylor era să-și convertească soțul, care, potrivit dogmelor creștine, era un păcătos. Fiica ei, care moștenise trăsăturile mamei, numai că nu era atât de palidă și era, desigur, mult mai tânără, ar fi putut fi atrăgătoare, dacă n-ar fi fost atât de arogantă și nesuferită. La fel ca tatăl ei, nu mergea niciodată la biserică. Dar doamna Taylor nu deznădăjduia că într-o zi avea să-i convertească pe amândoi. Fiica era o comoară în ochii mamei ei, dar nu și în ochii mamei.

Într-o după-amiază, când eram sus, în atelierul domnului Taylor, și îl urmăream lucrând, am auzit o ceartă undeva jos, între Mama și domnișoara Taylor. Doamna Taylor nu era acasă. Nu știu cum a început, dar țipau una la alta. Când am ajuns la noi pe palier, Mama s-a aplecat peste balustradă, zicând:

– Dar cine te crezi? Târâtură!

– O! a strigat fata. Frumoase cuvinte de la o bisericoasă!

– Nu-ți face tu griji! i-a răspuns Mama imediat. Cuvântul e în Biblie, draga mea. *Deuteronom*, capitolul 28, versetul 37. Numai că acolo e un sinonim. Oricum „târâtură“ ți se potrivește.

După asta ne-am mutat înapoi în Pownall Terrace.

Cârciuma „La cei trei reni“ din Kennington Road nu era un loc pe care să-l fi frecventat Tata, și totuși într-o seară, când am trecut pe-acolo, am simțit o chemare lăuntrică să intru să-l caut. Am întredeschis ușa puțin și l-am văzut, era acolo, într-un colț. Era cât pe ce să plec, dar și-a ridicat fața și mi-a făcut semn să intru. Am fost surprins de gest, căci el nu era niciodată demonstrativ. Arăta foarte bolnav. Avea ochii duși în orbite și corpul teribil de umflat. Se sprijinea într-o mână, în stilul lui Napoleon, îmbrăcat doar cu o vestă, ca să poată respira mai ușor. În seara aia a fost foarte îndatoritor, a întrebat de Mama și de Sydney și înainte să plec m-a luat în brațe și pentru prima dată în viață m-a pupat. A fost ultima dată când l-am văzut viu.

Peste trei săptămâni a fost transportat la Spitalul St Thomas. A trebuit să-l îmbete ca să-l poată duce acolo. Când s-a trezit și și-a dat seama unde e, s-a luptat cu disperare – dar era pe moarte. Deși era încă foarte tânăr, n-avea decât 37 de ani, a murit de hidropizie. I-au scos patru litri de lichid din rinichi.

Mama s-a dus de câteva ori să-l vadă și întotdeauna venea de-acolo amărâtă. Zicea că i-ar fi spus că vrea să se întoarcă la ea și să înceapă o viață nouă în Africa. Când a văzut că mi s-a luminat fața de bucurie, a clătinat din cap, pentru că știa mai bine. „A zis numai așa, ca să fie drăguț“, mi-a spus ea.

Într-o zi, a venit de la spital indignată de ce comentase preotul John McNeil când îl vizitase pe Tata. „Charlie, când mă uit la tine, nu pot decât să mă gândesc la proverbul ăla vechi: «Ce ai semănat, aia culegi!».“

– Frumoase vorbe să alini un om pe moarte! a zis Mama.

Peste câteva zile, Tata a murit.

La spital au întrebat cine se va ocupa de înmormântare. Cum Mama n-avea niciun ban, a sugerat să se ocupe Fundația Caritabilă a Artiștilor, o organizație teatrală care făcea fapte de caritate. Ceea ce a provocat un adevărat tărăboi cu familia Chaplin – le repugna umilința de a fi îngropat de o asociație caritabilă. Un anume unchi Albert, din Africa, fratele mai mic al lui Tata, era la Londra în momentul acela și s-a oferit să plătească el cheltuielile.

În ziua înmormântării urma să mergem la spitalul St Thomas, unde trebuia să ne întâlnim cu restul familiei Chaplin și de acolo să plecăm spre cimitirul Tooting. Sydney n-a putut veni, pentru că lucra. Eu și Mama am ajuns la spital cu câteva ore înainte de ora stabilită, pentru că voia să-l mai vadă pe Tata înainte să fie înmormântat.

Sicriul era îmbrăcat în satin alb și, pe margini, încadrând chipul lui, erau așezate margarete albe. Mamei i s-a părut că arătau foarte simplu și emoționant și a întrebat cine le pusese. Îngrijitorul i-a spus că în dimineața aia trecuse pe-acolo o doamnă cu un băiețel. Era Louise.

În dric, eram eu, Mama și unchiul Albert. Drumul până la cimitirul Tooting a fost tensionat, pentru că Mama nu-l cunoscuse niciodată pe unchiul Albert înainte. Era un fel de dandy și vorbea cu un accent cultivat. Deși politicos, atitudinea lui era de rece ca gheața. Avea reputația că e bogat. Avea ferme mari cu cai în Transvaal și furnizase cai guvernului britanic în timpul războiului.

A plouat cât a durat slujba de înmormântare. Groparii au aruncat bulgări de pământ peste sicriu și bufnetul a răsunat brutal. Era înfricoșător și macabru și am început să plâng. Apoi, rudele au aruncat înăuntru coroane și flori. Mama, care n-avea nimic să arunce, mi-a luat batista mea prețioasă cu margini negre.

– Lasă, fiule, asta o să fie de la noi amândoi! mi-a șoptit.

După asta, familia Chaplin s-a oprit la una dintre crâșmele lor să ia prânzul și înainte să coboare ne-au întrebat politicoși unde voiam să ne lase. Așa că ne-au dus până acasă.

Când am ajuns acasă, în bufet nu mai era absolut nimic de mâncare, în afară de un borcănel cu untură de vită, iar Mama nu mai avea niciun bănuț, fiindcă-i dăduse lui Sydney ultimii doi penny pentru masa de prânz. De când cu boala lui Tata, lucrase mai puțin, iar acum, aproape de sfârșitul săptămânii, salariul lui Sydney de șapte șilingi se terminase. După înmormântare ne era foame. Din fericire, un negustor de vechituri trecea pe stradă chiar atunci și, cu părere de rău, Mama a vândut o sobiță veche pe care o aveam și a luat pe ea juma' de penny, cu care am cumpărat o bucată de pâine pe care s-o mâncăm cu untura aia de vită.

Mama fiind văduva legală a Tatălui meu, i s-a spus să treacă a doua zi pe la spital ca să-i ia lucrurile, adică un costum negru, pătat de sânge, rufărie de corp, o cămașă, o cravată neagră, un halat vechi și niște papuci de casă din stofă, cu niște portocale îndesate în ei. Când a scos portocalele, o jumătatea de sovereign s-a rostogolit pe pat. A fost mană cerească!

Timp de patru săptămâni am purtat doliul pe braț. Acest însemn al durerii a devenit profitabil atunci când, într-o după-amiază de sâmbătă, m-am apucat de afaceri, vânzând flori. Am insistat la Mama să-mi împrumute un șiling, m-am dus la piața de flori și am cumpărat două buchete de narcise, iar după școală am stat și le-am împărțit în bucheţele mici de câte un penny. Dacă le vindeam pe toate, obțineam un profit de sută la sută.

Mă duceam prin restaurante, cu o față melancolică și murmuram: „Narcise, domnișoară!“, „Narcise, doamnă!“ Femeile mă întrebau întotdeauna: „Cine ți-a murit, fiule?“ Iar eu îmi coboram vocea și mai tare: „Tata!“ Și ele îmi dădeau bacșiș. Mama a fost uimită când am venit seara acasă cu mai mult de cinci șilingi câștigați într-o singură după-amiază. Într-o zi a dat peste mine când ieșeam dintr-un pub și asta a pus capăt carierei mele de vânzător de flori. Faptul că băiatul ei făcea comerț cu flori prin baruri contravenea principiilor ei creștine.

–Pe tatăl tău băutura l-a băgat în pământ și banii câștigați în felul ăsta n-o să ne aducă decât ghinion.

Totuși, a păstrat banii pe care-i făcusem, dar nu mi-a mai dat voie niciodată să vând flori. Numai că eu aveam sânge de negustor. Eram mereu ocupat cu tot felul de strategii de afaceri. Mă uitam la magazine goale și calculam ce

afacere profitabilă aș fi putut face din ele, de la vândut pește cu cartofi la băcănii. Și întotdeauna era ceva legat de mâncare. Nu-mi trebuia decât capital – dar cum să faci rost de capital? Până la urmă, am vorbit cu Mama să las școala și să-mi găsesc de lucru.

Și le-am încercat pe toate. Întâi am fost băiat bun la toate într-un magazin de lumânări. Între diversele sarcini pe care le primeam, când aveam puțin timp, plăcerea mea era să stau în beciul plin de sus până jos cu săpun, amidon, lumânări, dulciuri și biscuiți și să gust din toate dulciurile până când mi s-a făcut rău.

Apoi am lucrat la un doctor de la „Hool și Kinsey-Taylor“, o firmă de asigurări medicale de pe Throgmorton Avenue, o slujbă pe care am moștenit-o de la Sydney, care m-a recomandat. Era avantajos, eram plătit cu doisprezece șilingi pe săptămână să fiu secretar și aveam în sarcină și curățenia cabinetelor după plecarea doctorilor. Ca secretar, am fost un succes, îi fermecam pe toți pacienții care așteptau să le vină rândul, dar când venea vorba de curățenie, nu era tocmai pe gustul meu – Sydney fusese mult mai bun. Nu mă deranja să golesc sticluțele cu urină, dar să șterg ferestrele alea de trei metri era o treabă gargantuescă. Așa că birourile au devenit din ce în ce mai întunecate și mai pline de praf, până când într-o zi mi s-a spus politicos că sunt prea mic pentru o asemenea slujbă.

Când m-au anunțat, nu m-am putut abține și am început să plâng. Doctorului Kinsey-Taylor, căsătorit cu o doamnă foarte bogată, care avea o casă mare în Lancaster Gate, i s-a făcut milă de mine și mi-a spus că o să-mi găsească un loc de paj la el în casă. Inima mi s-a luminat pe loc. Paj într-o casă particulară, și încă una foarte elegantă!

A fost o slujbă fericită, eram răsfățatul servitoarelor. Mă tratau ca pe un copil și mă pupau de noapte bună în fiecare seară. Dacă nu s-ar fi opus Soarta, aș fi putut deveni majordom. Doamna m-a rugat să fac curățenie într-o cămară, în zona în care erau tot felul de lăzi și alte resturi într-o grămadă mare, care trebuia sortate, curățate și aranjate. O țeavă de metal, de vreo doi metri și jumătate, mi-a distrat atenția și am început să suflu ca într-o trompetă. Exact când mă distram eu mai bine, a apărut Madame și am primit un avertisment pentru trei zile.

Mi-a plăcut să lucrez pentru „W.H. Smith & Son“, furnizor de cărţi şi de ziare, dar mi-am pierdut slujba imediat ce au aflat că n-aveam vârsta. O zi am fost sticlar. Citisem eu la şcoală cum e cu suflatul în sticlă şi mi se păruse ceva romantic, dar dogoarea m-a doborât şi am fost cărat afară fără cunoştinţă şi depozitat pe o grămadă de nisip. Asta mi-a ajuns până peste cap. Nici măcar nu m-am întors acolo vreodată să-mi cer salariul pe ziua aia de muncă. Pe urmă am lucrat la Straker’s, tipografie şi librarie. Am încercat să-i păcălesc că ştiu să manevrez o tiparniţă Wharfedale– o maşinărie uriaşă, lungă de vreo şase metri. O văzusem la lucru, privind de pe stradă în interior, şi părea destul de uşor. Am văzut un anunţ: „Căutăm băiat pentru manipularea tiparniţei Wharfedale“. Când maistrul m-a dus în faţa ei, mi s-a părut ceva monstruos. Ca să o pot manevra, trebuia să stau cocoţat pe o platformă înaltă de un metru jumate. Mă simţeam ca şi cum aş fi stat în vârful Turnului Eiffel.

– Bagă în viteză! mi-a zis maistrul.

– Să bag în viteză?

Când a văzut că ezit, a început să râdă.

– N-ai lucrat niciodată la o Wharfedale, nu-i aşa?

– Daţi-mi o şansă! Mă prind repede, i-am răspuns.

– Să bagi în viteză înseamnă să tragi levierul ca să porneşti bestia.

Mi-a arătat care e levierul şi a pus maşinăria pe juma’ de viteză. A început să se învârtească, să scrâşnească şi să gâfâie. Am crezut c-o să mă devoreze. Foile de hârtie erau uriaşe; mă înfăşurai cu totul într-una. Cu un fel de cuţit din fildeş, porţionam cearşafurile de hârtie, le apucam de colţuri şi le plasam cu atenţie în faţa dinţilor maşinăriei, în aşa fel încât bestia să poată să le înhaţe, să le devoreze şi să le vomite apoi rulate la celălalt capăt. În prima zi am fost un biet fricos în faţa unei brute flămânde, care vrea să mi-o ia înainte. Dar, una peste alta, am primit slujba şi eram plătit cu doisprezece şilingi pe săptămână.

Era ceva romantic și aventuros să ieși în dimineţile alea reci, înainte de ivirea zorilor, și să te duci la muncă, străzile erau tăcute și pustii, doar câteva figuri fantomatice își făceau drum spre lumina felinarului de la ceainăria Lockhart, să-și ia micul dejun. Aveai un sentiment de bunăstare când stăteai împreună cu alţi oameni să-ţi sorbi ceaiul fierbinte în atmosfera aia caldă și luminoasă, înainte de o zi de muncă. Iar slujba la tiparniță nu era neplăcută. În afară de treaba grea de la sfârșitul săptămânii, când trebuia să speli cerneala de pe valțurile alea grele, mari și unsuroase, care cântăreau, fiecare, peste cincizeci de kilograme, slujba era în regulă. Totuși, după trei săptămâni petrecute acolo, am făcut gripă și am căzut la pat, iar Mama a insistat să mă întorc la școală.

Sydney avea de-acum șaisprezece ani și a venit acasă în culmea fericirii că obţinuse o slujbă de gornist pe un vas de pasageri spre Africa – „Donovan and Castle Line“. Treaba lui era să sune ca să cheme oamenii la masă. Învățase să sune din goarnă pe vasul de antrenament Exmouth. Iar acum putea să se folosească de asta. Urma să primească două lire și zece șilingi pe lună și bacșișul de la trei mese de la clasa a II-a. Treizeci și cinci de șilingi avea să-i primească în avans, înainte de îmbarcare, pe care, desigur, avea să-i dea Mamei. Cu asemenea perspective fericite, ne-am mutat în două camere, lângă o frizerie din Chester Street.

Întoarcerea lui Sydney din prima lui cursă a fost prilej de sărbătoare, pentru că a venit cu peste trei lire primite bacșiș, toate în argint. Țin minte cum a scos banii din buzunare și i-a turnat pe pat. Păreau mai mulți decât văzusem eu toată viața mea și nu puteam să-mi scot mâinile din ei. I-am răsturnat cu căușul palmei, i-am aruncat în sus, i-am așezat în formă de piramidă, m-am jucat cu ei, până când Mama și Sydney au declarat că sunt un avar.

Ce lux! Ce răsfăţ! Era vară și a fost perioada noastră de prăjituri și înghețate – și mai aveam multe alte plăceri! A fost, de asemenea, perioada când mâncam pește afumat, scrumbie și egrefin, și fursecuri, și brioșe, și gogoși, duminica dimineața.

Sydney a răcit și a zăcut în pat câteva zile, iar eu și Mama am avut grijă de el. Atunci ne-am răsfățat cu înghețată, am luat de un penny întreg și m-am prezentat la gelateria italiană cu o ditamai oala, spre iritarea proprietarului. Când m-am dus a doua oară, mi-a sugerat să vin cu o cadă de baie. Una

dintre băuturile noastre preferate vara era șerbetul cu lapte – șerbetul care se topea în lapte era ceva delicios.

Sydney ne-a povestit multe lucruri amuzante din timpul călătoriei. Înainte să ridice ancora era cât pe ce să-și piardă slujba când a făcut prima chemare din goarnă pentru prânz. Își pierduse antrenamentul, iar soldații de la bord au început să-l huiduie. Ospătarul-șef a venit la el foc și pară.

– Ce naiba suni tu acolo?

– Îmi pare rău, domnule, i-a zis Sydney, n-am apucat să-mi folosesc limba.

– Păi, ai face bine să-ți folosești nenorocita aia de limbă înainte să ridicăm ancora, dacă nu vrei să te dăm jos!

În timpul meselor era o coadă mare de ospătari în bucătărie, care-și onorau comenzile. Când i-a venit rândul, Sydney și-a dat seama că uitase ce comandă primise, așa că a trebuit să se așeze la coadă iar. Ne-a spus că în primele zile, când toată lumea termina desertul, el servea supa…

Sydney a rămas acasă până s-au terminat banii. Oricum, avea deja un aranjament pentru a doua cursă și din nou a primit avans treizeci și cinci de șilingi pe care i-a dat Mamei. Dar n-au ajuns prea mult. După trei săptămâni ajunseserăm la fundul butoiului și mai erau încă trei săptămâni până la întoarcerea lui Sydney. Deși Mama lucra în continuare la mașina de cusut, dar ce câștiga nu era de-ajuns ca să supraviețuim. Prin urmare, eram într-o nouă criză.

Însă eu eram plin de idei. Mama avea o grămadă de haine vechi și, cum era sâmbătă dimineața, am sugerat să încerc să le vând la piață. Ea era puțin jenată și mi-a spus că nu valorau nimic. Dar eu le-am înfășurat într-un cearșaf vechi și am plecat în drumul meu spre Newington Butts, unde mi-am pus pe trotuar teancul meu amărât – o priveliște tristă și mohorâtă –, iar pe urmă m-am așezat pe marginea șanțului și am început să strig în gura mare: „Ia uitați aici!“ Și ridicam o cămașă veche, pe urmă un corset vechi. „Cât dați pe ele? Un șiling? Șase penny? Trei penny? Doi penny?“ N-am putut să le dau nici cu un penny. Oamenii se opreau, se uitau înmărmuriți, îi bufnea râsul și-și vedeau de drum. Am început să mă simt jenat, mai ales

când proprietarii magazinului de bijuterii de peste drum au început să se uite la mine prin vitrină. Oricum, nimic nu m-a descurajat. Până la urmă, am vândut cu șase penny o pereche de jambiere care nu arătau chiar așa de jerpelite. Dar, cu cât stăteam mai mult, cu atât mă simțeam mai prost. Mai târziu, domnul din magazinul de bijuterii a venit la mine și m-a întrebat, cu un pronunțat accent rusesc, de cât timp intrasem în afaceri. În ciuda înfățișării lui solemne, am simțit că mă lua peste picior și i-am răspuns că atunci începusem. S-a deplasat încet înapoi, la partenerii lui care rânjeau și se uitau prin vitrină la mine. Deja era prea mult! Am simțit că era timpul să-mi strâng bocceluța și să mă întorc acasă. Când i-am spus că am vândut o pereche de jambiere cu șase penny, Mama s-a indignat. „Ai fi putut să obții mai mult. Erau frumoase!“, mi-a spus.

În aceste împrejurări nu ne păsa prea tare de plata chiriei. Problema a fost ușor rezolvată prin plecarea noastră de acasă în ziua în care a trecut proprietarul. Și, cum lucrurile noastre erau fără valoare, l-ar fi costat mai mult decât chiria noastră să le care de-acolo. Oricum, ne-am mutat înapoi în Pownall Terrace numărul 3.

La momentul acela, am cunoscut un bărbat în vârstă și pe fiul lui, care lucrau într-un grajd din spatele Kennington Road. Erau păpușari ambulanți, care veneau din Glasgow, confecționau păpuși și le vindeau din oraș în oraș. Erau liberi și nimic nu le stătea în cale, iar eu îi invidiam. N-aveau nevoie de prea mult capital. Cu o investiție nu mai mare de un șiling, își puteau începe afacerea. Adunau cutii de pantofi, de care orice magazin de pantofi se bucura să scape, și rumeguș în care se țineau strugurii, pe care, la fel, îl obțineau gratis. Investiția lor consta doar în lipici de un penny, lemn de un penny, sfoară de doi penny, hârtie colorată de un penny și trei mingi a câte doi penny de beteală colorată. De un șiling puteau să facă șapte duzine de bărcuțe și să le vândă cu câte un penny bucata. Laturile erau tăiate din cutii de pantofi și erau cusute de o bază de carton, partea netedă era dată cu lipici și peste el se presăra rumeguș. Velatura de la catarge era făcută din beteală colorată și steaguri albastre, galbene și roșii erau înfipte sus pe gabie și la capătul tangonului, în față și în spate. O sută de astfel de bărcuțe de jucărie, cu steagurile și beteala lor colorată, erau o priveliște veselă, atrăgeau mulți cumpărători și se vindeau ușor.

Dacă ne-am împrietenit, am început să-i ajut să facă bărcuțe și foarte repede am deprins bine meșteșugul. Când au plecat, am rămas să mă ocup singur de afacere. Cu un mic capital de șase penny și cu prețul unor bășici la mâini cu care m-am ales de la tăiatul cartoanelor, am reușit să confecționez treizeci și șase de bărcuțe într-o săptămână.

Dar în micuța noastră mansardă nu era spațiu suficient și pentru munca Mamei, și pentru făcut bărcuțe. În plus, ea se plângea c-o deranjează mirosul de lipici fierbinte și că vasul cu lipici e o amenințare permanentă pentru bluzele ei de pânză, care, întâmplător, erau peste tot prin cameră. Cum banii pe care-i obțineam eu erau mai puțini decât ai Mamei, munca ei a avut întâietate și meșteșugul meu a fost abandonat.

Pe Bunicul l-am văzut doar de câteva ori în perioada asta. În ultimul an nu se simțise prea bine. Mâinile îi fuseseră afectate de gută și din cauza asta îi era tot mai greu să-și vadă de munca lui de pantofar. Înainte o mai ajuta pe Mama când putea cu câțiva bănuți. Uneori gătea pentru cină o minunată tocană, din păsat de ovăz și ceapă fiartă în lapte, cu sare și piper. În serile de iarnă, era principala noastră formă de rezistență la frig.

Când eram mic, Bunicul mi se părea un bătrân aspru și urâcios, care tot timpul îmi făcea observație fie pentru lipsa de maniere, fie pentru greșelile de gramatică. Din pricina acestor mici ciocniri începusem să nu pot să-l sufăr. Acum, de când avea reumatism, era la infirmerie, iar Mama se ducea la el de câte ori era zi de vizită. Aceste vizite erau destul de profitabile, pentru că de obicei se întorcea de acolo cu punga plină de ouă proaspete, un adevărat lux în vremurile noastre de restriște. Când nu putea să meargă ea mă trimitea pe mine. Întotdeauna eram surprins să văd ce simpatic putea să fie Bunicul și ce bucuros era să mă vadă. Era preferatul asistentelor. Mai târziu avea să-mi spună că glumea cu ele, zicându-le că, în afară de reumatismul ăla care-l deformase puțin, nu toată instalația îi fusese afectată… unele părți încă funcționau. Astfel de lăudăroșenii le amuzau pe asistente. Când îl lăsa reumatismul, lucra la bucătărie, de unde proveneau ouăle noastre. În zilele de vizită era de obicei în pat și, din dulăpiorul de lângă pat, îmi strecura pe furiș o pungă mare, pe care o piteam repede în tunica mea de marinar înainte de plecare.

Săptămâni întregi, trăiam cu ouă, gătite în toate formele posibile, fierte, prăjite, bătute cremă. În ciuda asigurărilor pe care mi le dădea Bunicul că asistentele sunt prietenele lui și că de fapt cam știau ce se petrece, eram întotdeauna foarte atent și temător când ieșeam din spital cu ouăle alea, îngrozit să nu alunec pe podeaua lustruită cu ceară sau că brusca mea creștere în volum va fi observată. În mod curios, de câte ori mă pregăteam să plec, asistentele dispăreau ca prin minune. A fost o zi tristă pentru noi cea în care Bunicul s-a vindecat de reumatism și a plecat acasă. Se scurseseră șase săptămâni, iar Sydney nu se întorsese. La început Mama n-a fost îngrijorată, dar după o săptămână de întârziere a scris la birourile liniei de transport Donovan and Castle, de unde a primit informația că fusese lăsat la țărm în Cape Town pentru a-și trata reumatismul. Vestea a lovit-o destul de tare și i-a afectat sănătatea. Totuși, a continuat să coasă la mașină, iar eu am avut norocul să obțin niște ore în care dădeam lecții de dans unei familii, după școală, în schimbul a cinci șilingi pe săptămână.

Cam pe-atunci familia McCarthys s-a mutat în Kennington Road. Doamna McCarthy, o comediană irlandeză, fusese prietenă cu mama. Se căsătorise cu Walter McCarthy, contabil autorizat. Dar când Mama renunțase la scenă, pierduserăm legătura cu domnul și doamna McCarthy și i-am reîntâlnit după șapte ani, când au venit să locuiască în imobilul Walcott Mansions, în zona selectă a Kennington Road.

Fiul lor, Wally McCarthy, era de-aceeași vârstă cu mine. Când eram mici, ne plăcea să ne jucăm de-a adulții, prefăcându-ne actori de vodevil, fumând țigări imaginare și mergând cu calești imaginare, spre amuzamentul părinților noștri.

După ce familia McCarthy se mutase în Walcott Mansions, Mama s-a văzut cu ei extrem de rar, dar eu și Wally eram prieteni nedespărțiți. Imediat ce terminam orele la școală, alergam acasă la Mama să văd dacă are vreo treabă pentru mine și pe urmă fugeam la McCarthy acasă. Jucam teatru în spatele clădirii. Ca regizor, întotdeauna mă distribuiam în rolurile negative, simțind instinctiv că astea erau mult mai colorate decât ale eroilor pozitivi. Și ne jucam până când venea ora de masă pentru Wally. De obicei, eram invitat să rămân. La orele de masă aveam un fel insinuant de a mă face disponibil. Erau și situații în care manevrele mele dădeau greș și mă

întorceam acasă fără tragere de inimă. Mama era întotdeauna bucuroasă când mă vedea și îmi pregătea ceva, pâine prăjită cu untură sau unul din ouăle de la bunicul și o cană de ceai. Pe urmă îmi citea sau stăteam împreună la fereastră și mă amuza cu diverse comentarii despre oamenii care treceau pe stradă. Inventa povești despre ei. Dacă era un tânăr cu mers degajat și legănat, spunea: „Uite-l și pe domnul Sfârlaifâs. Se duce să parieze ceva. Dacă are noroc, o să cumpere o mașinuță la mâna a doua pentru el și iubita lui.“

Pe urmă trecea un bărbat liniștit și abătut. „Uite, acesta se duce acasă, unde îl așteaptă la cină o tocană cu păstârnac, pe care-l urăște!“

Apoi venea altul, cu un aer de superioritate. „Uite și-un tânăr rafinat, dar în momentul ăsta îl preocupă gaura din fundul izmenelor.“

Un altul, cu un mers grăbit, călca apăsat… „Domnul tocmai a tras ceva pe nas!“ Și o ținea tot așa și eu mă tăvăleam pe jos de râs.

A mai trecut o săptămână și nicio veste de la Sydney. De-acum crescusem și devenisem tot mai conștient de tulburarea și neliniștea Mamei, așa că îmi dădeam seama cam ce urma și că era inevitabil. Observasem că de câteva zile stătea la fereastră apatică, că nu mai făcuse curat în cameră și devenise neobișnuit de tăcută. Ar fi trebuit să mă îngrijorez din clipa în care firma de cămăși pentru care lucra a început să nu mai fie mulțumită de munca ei și nu i-a mai dat comenzi, când i-au luat mașina de cusut pentru că avea rate restante și când cei cinci șilingi pe care-i câștigam eu din lecții de dans n-au mai venit. Ar fi trebuit să observ că Mama a rămas indiferentă la toate.

Doamna McCarthy a murit brusc. O vreme nu s-a simțit bine, apoi sănătatea ei s-a deteriorat brusc, până când s-a stins. Imediat am început să-mi fac tot felul de gânduri: ce minunat ar fi dacă domnul McCarthy s-ar însura cu Mama – mai ales că Wally și cu mine eram prieteni atât de buni. În plus, ar fi fost soluția ideală pentru toate problemele ei.

La puțin timp după înmormântare i-am zis și ei.

–Ar trebui să faci în așa fel încât să te vezi mai des cu domnul McCarthy. Pun pariu că i-ar plăcea să se însoare cu tine.

– Dă-i bietului om o șansă! mi-a răspuns ea, zâmbind cu un aer melancolic.

– Dacă te-ai îmbrăca frumos și te-ai aranja, cum făceai altă dată, ar fi foarte posibil. Dar tu nu faci niciun efort. Doar stai în camera asta îmbâcsită și arăți ca naiba.

Biata Mama! Cât de tare regret acum vorbele astea! Niciodată nu mi-am dat seama că arăta așa de slăbită din cauză că era subnutrită. Totuși, a doua zi, printr-un efort supraomenesc, a făcut curat în cameră.

Eram în vacanța de vară, așa că m-am gândit să mă duc mai devreme la McCarthy acasă – aș fi făcut orice ca să scap din mansarda noastră mizeră. M-au invitat să rămân la prânz, dar am avut intuiția că trebuie să mă întorc acasă la Mama. Când am ajuns la Pownall Terrace, m-au oprit la poartă niște copii din vecini.

– Mama ta a înnebunit, mi-a spus o fetiță.

Cuvintele astea au fost ca o palmă peste față.

– Cum adică? am întrebat în șoaptă.

– Așa e, a zis alt copil. A bătut la toate ușile, aruncând cărbuni și zicând că sunt cadou pentru copii de ziua lor. Poți s-o întrebi pe mama, dacă nu mă crezi.

Fără să ascult mai mult, am luat-o la fugă pe potecă, spre ușa deschisă de la casă, am urcat scările în goană și am deschis ușița de la mansarda noastră. Mi-am tras sufletul o clipă și m-am uitat la ea cu mare atenție. Era o după-amiază de vară, iar atmosfera era îmbâcsită și apăsătoare. Mama stătea, ca de obicei, la fereastră. S-a întors încet și s-a uitat la mine, cu fața palidă și chinuită.

– Mamă! aproape am țipat eu.

– Ce s-a întâmplat? a întrebat ea apatică.

Atunci am alergat spre ea, m-am aruncat în genunchi și mi-am îngropat capul în poala ei și am izbucnit în plâns.

– Fii cuminte! mi-a zis ea blând, mângâindu-mă pe cap. Ce nu e bine?

– Tu nu eşti bine, am zis eu printre suspine.

– Ba sigur că sunt bine, mi-a zis ea liniştitor.

Părea atât de departe, atât de preocupată.

– Ba nu! Ba nu! Mi-au spus că ai umblat din casă-n casă şi…, n-am mai putut să continui, dar suspinam mai departe.

– Îl căutam pe Sydney, mi-a răspuns ea cu voce slăbită. Îl ascund de mine.

Atunci mi-am dat seama că era adevărat ce-mi povestiseră copiii.

– Mami, te rog, nu vorbi aşa! Te rog! Te rog! am rostit printre suspine. Îţi aduc un doctor!

Iar ea a continuat, mângâindu-mi părul:

– Familia McCarthy ştie unde e. Şi-l ascund de mine.

– Mami, te rog, hai să mergem la doctor! am strigat.

M-am ridicat să mă duc să caut un doctor.

Ea s-a uitat după mine cu o expresie îndurerată.

– Unde te duci?

– Să aduc un doctor. Vin repede.

Nu mi-a răspuns nimic, dar s-a uitat neliniştită după mine. Am coborât în viteză şi m-am dus la proprietăreasă.

– Trebuie să chem un doctor. Mama nu e bine!

– Am chemat deja, mi-a răspuns ea.

Doctorul parohiei era bătrân și țâfnos. După ce a ascultat povestea proprietăresei, care semăna cu cea a copiilor, i-a făcut un control superficial și a declarat:

– E nebună! Trimiteți-o la spital!

Doctorul a scris o rețetă. Printre altele, a spus și că suferă de subnutriție, cuvânt pe care mi l-a explicat: adică nu mânca suficient.

– O să-i fie mai bine acolo și va avea și mâncarea de care are nevoie, mi-a spus proprietăreasă pe post de consolare.

M-a ajutat să-i strângem hainele și a îmbrăcat-o, iar ea s-a supus ca un copil. Era atât de slăbită și orice urmă de voință părea s-o fi părăsit. Când am ieșit din casă, vecinii și copiii erau adunați în fața porții și se uitau cu teamă.

Spitalul era la vreun kilometru și jumătate distanță. Mergeam încet, iar Mama, de slăbită ce era, se clătina ca și cum ar fi fost beată, când într-o parte, când în alta, în timp ce eu o susțineam. Soarele crud de după-amiază părea să ne pună în lumină și mai tare mizeria. Oamenii care treceau pe lângă noi credeau, probabil, că Mama era beată, dar pentru mine erau ca niște fantome în vis. N-a scos niciun cuvânt, dar părea că știe încotro mergem și era nerăbdătoare să ajungem. Pe drum am încercat să o liniștesc din nou, iar ea a zâmbit, prea slăbită ca să poată vorbi.

În cele din urmă, când am ajuns la spital, un doctor tânăr a luat-o în primire. După ce a citit recomandarea de pe hârtie, i-a spus cu blândețe:

– Foarte bine, doamna Chaplin, hai să mergem!

Ea s-a supus imediat. Dar când asistentele au venit s-o conducă, s-a întors brusc spre mine, realizând cu durere că mă lăsa acolo.

– Ne vedem mâine, i-am spus, mimând veselia.

Au luat-o și au dus-o de acolo, în timp ce ea se uita neliniștită în spate, după mine. După ce ea a plecat, doctorul s-a întors spre mine:

– Și tu ce faci acum, tinere?

Mi-ajunsese școala de la azilul de săraci, așa că am răspuns politicos:

– O să locuiesc cu mătușa mea.

Pe drumul de la spital spre casă am simțit doar o tristețe copleșitoare. Și totuși, simțeam o eliberare la gândul că Mamei avea să-i fie mai bine în spital decât să stea singură în camera aia întunecată, răbdând de foame. Dar imaginea aia care mi-a rupt inima, când au luat-o de lângă mine, n-aveam s-o uit niciodată. Mă gândeam la felul ei plăcut de-a fi, la veselia ei, la bunătatea și căldura ei; la silueta aia micuță când mergea pe stradă, care arăta obosită și preocupată până dădea cu ochii de mine alergând spre ea; la felul cum se schimba pe loc și devenea toată numai zâmbet, în timp ce eu căutam nerăbdător prin punga de hârtie, în care aducea mereu tot felul de nimicuri delicioase pentru mine și Sydney. Chiar în dimineața aia reușise să facă rost de niște bomboane pe care mi le-a dat în timp ce plângeam în poala ei.

Nu m-am dus direct acasă, nu am putut. Am luat-o spre piața Newington Butts și m-am uitat la vitrine până după-amiaza târziu. Când m-am întors în mansardă, arăta cumplit de goală. Pe un scaun era un lighean pe jumătate plin cu apă. Două cămăși de-ale mele și un furou erau puse la înmuiat. Am început să fac cercetări. În dulap nu era nimic de mâncare, în afară de o cutiuță cu ceai, plină pe jumătate. Pe policioară era portofelul ei, în care am găsit un penny și jumătate, niște chei și câteva tichete de amanet. Pe colțul mesei era bomboana pe care mi-o oferise mai devreme. N-am mai putut și am început să plâng.

Extenuat cum eram, am dormit neîntors în noaptea aia. De dimineață m-am trezit într-un deșert care urla cu mine. Soarele care radia pe podea parcă făcea și mai puternică absența Mamei. Proprietăreasa a venit ceva mai târziu să-mi spună că puteam să rămân acolo până închiria camera și că, dacă mi-era foame, nu trebuia decât să cer. I-am mulțumit și i-am spus că Sydney avea să plătească toate datoriile când se întorcea. Dar eram prea timid ca să cer de mâncare.

Nu m-am dus s-o văd pe Mama a doua zi, așa cum promisesem. N-am putut. Era prea trist. Dar proprietăreasa s-a văzut cu doctorul care i-a spus că fusese deja transferată la azilul Cane Hill. Vestea asta tristă mi-a potolit remușcările, pentru că azilul Cane Hill era la vreo treizeci și ceva de kilometri și n-avem mijloace să ajung până acolo. Dar Sydney avea să se întoarcă în curând și atunci vom putea merge împreună s-o vizităm. În primele zile n-am vorbit și nu m-am văzut cu nimeni cunoscut.

Ieșeam dimineața devreme și bântuiam pe străzi toată ziua. Mă descurcam cumva să găsesc ceva de mâncare – și apoi o masă în minus nu era chiar o nenorocire. Într-o dimineață, proprietăreasa m-a prins târându-mă pe scări în jos și m-a întrebat dacă mi-am luat micul-dejun. Am clătinat din cap.

–Atunci, hai încoace! mi-a zis în felul ei grosolan.

Pe la familia McCarthy n-am mai trecut, pentru că nu voiam să afle de Mama. Ca un fugar, mă țineam departe de toată lumea.

Trecuse o săptămână de când plecase Mama și eu mă obișnuisem deja cu un fel de a trăi așa, în aer, care nici nu-mi plăcea, dar nici nu mă deranja. Principala mea grijă era proprietăreasa, pentru că, dacă Sydney nu se întorcea, mai devreme sau mai târziu avea să anunțe autoritățile și aveam să fiu trimis din nou la Hanwell. Motiv pentru care o evitam cât puteam și din când în când dormeam în altă parte.

Cunoscusem niște tăietori de lemne care lucrau în niște grajduri din spatele Kennington Road, arătau ca niște oameni ai străzii și trudeau din greu într-un hangar întunecat, vorbeau încet, în șoaptă, tăind și cioplind lemne de dimineața până seara, pe care le legau apoi în snopi micuți, de câte jumătate de penny. Stăteam aiurea în fața ușii deschise și mă uitam la ei. Luau câte un butuc de lemn de câte juma’ de metru pătrat și-l ciopleau în bucăți mici de câțiva centimetru și pe urmă le puneau împreună și le spărgeau în scândurele. Tăiau lemnele atât de repede, că mă fascinau și făceau toată treaba să pară atrăgătoare. N-a trecut mult și am început să-i ajut. Cumpărau lemnul de la demolatori, îl cărau în hangar, îl stivuiau, treabă care le lua cel puțin o zi, pe urmă îl tăiau cu fierăstrăul, încă o zi, și în următoarea îl ciopleau. Vinerea și sâmbăta vindeau lemne pentru foc. Dar vânzarea nu mă

interesa. Mi se părea mult mai tare să lucrez cu ei în hangar, atmosfera era prietenoasă.

Erau amabili, niște bărbați tăcuți, care se apropiau de patruzeci de ani, dar arătau și se purtau ca și cum ar fi fost mult mai în vârstă. Șeful (cum îi spuneam) avea un nas roșu de la diabet și toți dinții de sus lipsă, în afară de un colț. Și totuși, pe fața lui se citea o blândețe aparte. Avea un fel de strâmbătură ridicolă, care-i scotea teribil în evidență dintele ăla. Când avea chef de încă o cană de ceai, lua o cutie de tablă pentru lapte, o clătea și spunea rânjind: „Ce ziceți de asta?“ Ceilalți, deși simpatici, erau tăcuți, livizi, aveau buze groase și vorbeau încet. Pe la ora unu, șeful și-a ridicat privirea spre mine și a întrebat:

– Ai gustat vreodată frigănele din Țara Galilor, făcute din coji de brânză?

– Da, de multe ori, răspundeam eu.

Atunci, chicotind și rânjind, îmi dădea doi penny și eu mă duceam cu ei la băcănia Ashe’s din colț, al cărei patron mă plăcea și întotdeauna îmi dădea mai mult de banii mei, așa luam brânză de un penny și pâine de celălalt penny. După ce spălam brânza și o tăiam, adăugam apă și puțină sare și piper. Uneori, șeful arunca acolo și o bucată de șuncă, o ceapă tocată, care alături de o cană cu ceai fierbinte erau o masă apetisantă.

Deși niciodată n-am cerut bani, la sfârșitul săptămânii, șeful mi-a dat șase penny, ceea ce a fost o surpriză plăcută.

Joe, cel cu fața palidă, suferea de epilepsie și șeful ardea uneori hârtie de ambalat sub nasul lui ca să-l aducă în simțiri. Uneori făcea spume la gură și-și mușca limba, iar când își revenea, arăta înduioșător și jenat.

Tăietorii de lemne lucrau de la șapte dimineața la șapte seara, uneori și mai târziu, și întotdeauna mă întristam când încuiau ușa la hangar și plecau acasă. Într-o seară, șeful a hotărât să ne facă cinste cu câte un loc de doi penny la South London Music Hall. Eu și Joe eram deja spălați și gătiți și-l așteptam pe șeful. Eram emoționat pentru că se juca în săptămâna aia comedia *Early Birds*, a lui Fred Karno (companie în care aveam să intru și eu peste ani). Joe se sprijinea de zidul de la grajd, iar eu stăteam în fața lui,

entuziasmat și nerăbdător, când brusc a scos un țipăt și a alunecat în jos, într-una din crizele lui de epilepsie. Plătise un avans destul de mare pe bilete. Șeful a vrut să rămână să aibă grijă de el, dar Joe a insistat să mergem noi doi, fără el, și el avea să fie în regulă a doua zi de dimineață.

Amenințarea școlii era un fel de căpcăun de care n-am scăpat niciodată. O dată tăietorii de lemne m-au luat la întrebări. A devenit cam jenant când s-a terminat vacanța, așa că stăteam plecat până la ora patru și jumătate, când se terminau orele la școală. Dar zilele erau lungi și triste, în timp ce eu rătăceam pe străzile inundate de lumină și acuzatoare, așteptând să se facă ora patru și jumătate, ca să mă întorc în adăpostul meu umbros, la tăietorii de lemne.

Într-o seară, în timp ce mă furișam pe scări spre patul meu, proprietăreasa m-a strigat. Mă așteptase. Era emoționată toată și mi-a întins o telegramă. Scria așa: „Sosesc mâine ora zece dimineața Waterloo Station. Cu dragoste Sydney.“

Nu eram tocmai o priveliște când m-am dus să-l aștept la gară. Hainele mele erau murdare și sfâșiate, pantofii scâlciați, iar căptușeala de la șapcă arăta ca lenjeria lăsată a unei femei. Iar pe față mă spălasem doar din când în când la robinetul tăietorilor de lemne, fiindcă asta mă scutea să mai car o găleată cu apă trei etaje, pe scări, trecând prin bucătăria proprietăresei. Când m-am întâlnit cu Sydney eram negru din urechi până-n gât.

S-a uitat la mine și m-a întrebat:

– Ce s-a întâmplat?

Nu i-am dat vestea prea blând:

– Mama a înnebunit și a trebuit s-o ducem la spital.

S-a întunecat la față, dar s-a stăpânit.

– Și tu unde stai?

– Tot acolo, în Pownall Terrace.

S-a întors să se ocupe de bagaje. Am băgat de seamă că era palid și slăbit. A făcut cu mâna după o caretă și hamalii le-au urcat sub formă de grămadă – printre alte lucruri, un coș cu banane!

– Sunt pentru noi? am întrebat nerăbdător.

A dat din cap.

– Sunt prea verzi deocamdată. Trebuie să mai așteptăm vreo zi, două până să le putem mânca.

Pe drum spre casă a început să-mi pună întrebări despre Mama. Eram prea emoționat ca să-i pot face o relatare coerentă, dar el o prindea și pe bucăți. Mi-a povestit că fusese lăsat într-un spital din Cape Town, ca să primească îngrijiri medicale, și că pe drumul de întoarcere făcuse douăzeci de lire, bani pe care de-abia aștepta să-i dea Mamei. Îi obținuse de la soldați, organizând jocuri de noroc și trageri la sorți.

Mi-a povestit despre planurile lui. Voia să renunțe la călătoriile pe mare și să se facă actor. Socotise că banii aveau să ne ajungă pentru douăzeci de săptămâni, timp în care avea să-și caute de lucru în teatru.

Sosirea noastră cu taxiul și cu un coș de banane deasupra i-a impresionat deopotrivă pe vecini și pe proprietăreasă. Care i-a povestit lui Sydney despre Mama, dar fără să intre în detalii dureroase.

În aceeași zi, Sydney s-a dus la cumpărături și mi-a luat haine noi, iar în seara aia, gătiți, am avut locuri în stal la South London Music Hall. În timpul spectacolului, Sydney îmi tot repeta:

– Îți dai seama ce-ar fi însemnat seara asta pentru Mama?

În săptămâna aia am mers la Cane Hill s-o vedem. Când stăteam în camera de vizită, chinul așteptării a devenit de nesuportat. Îmi amintesc cheia rotindu-se în broască și pe ea apărând. Era palidă și avea buzele vinețiii și, deși ne-a recunoscut, nu s-a arătat deloc entuziasmată. Efervescența ei se topise. Era însoțită de o asistentă, o femeie ștearsă și care părea de încredere, care s-a așezat și s-a apucat să vorbească.

– E păcat că ați venit tocmai acum, a zis, fiindcă azi nu prea suntem în apele noastre. Nu-i așa, draga mea?

Mama s-a uitat la ea politicos și a zâmbit vag, parcă așteptând să se ridice și să ne lase puțin.

– Trebuie neapărat să ne mai vizitați când ne mai venim în fire, a adăugat asistenta.

Până la urmă, a plecat și am rămas singuri. Deși Sydney a încercat s-o înveselească puțin pe Mama, povestindu-i ce noroc a avut, ce de bani a făcut și de ce a stat atât de mult, ea n-a făcut altceva decât să dea din cap și să-l asculte, părând apatică și preocupată. I-am spus că în curând o să se facă bine.

– Sigur că da, a răspuns ea cu tristețe, dacă mi-ați da o cană cu ceai în după-amiaza asta, aș fi bine.

După aceea doctorul i-a explicat lui Sydney că sigur avea mintea afectată de subnutriție și că are nevoie de tratament medical specific. Că, deși avea momente în care era lucidă, aveau să treacă luni bune până când își va reveni de tot. Zile întregi m-a bântuit replica ei: „Dacă mi-ați da o cană cu ceai în după-amiaza asta, aș fi bine“.

CINCI

Joseph Conrad îi scria unui prieten despre impresia asta: că viaţa îl face să se simtă ca un fel de şobolan orb, încolţit, aşteptând lovitura. Ceva asemănător ar putea descrie felul cum ne simţim noi toţi în împrejurări teribile. Totuşi, pe unii dintre noi se întâmplă să ne lovească norocul şi tocmai asta mi s-a întâmplat mie.

Vândusem ziare, fusesem tipograf, păpuşar, sticlar, asistent la cabinetul unui medic etc., dar în tot timpul ăsta presărat cu slujbe ocazionale, ca şi Sydney, nu scăpasem niciodată din vedere scopul meu ultim: acela de a deveni actor. Aşa că, între două joburi, îmi lustruiam pantofii, îmi periam hainele, îmi puneam un guler curat şi făceam vizite periodice la agenţia teatrală Blackmore din Bedford Street, Strand. Am făcut asta până când starea hainelor mele n-a mai permis astfel de vizite.

Prima dată când m-am dus acolo, biroul era plin de actori şi actriţe, îmbrăcaţi impecabil, care se fâţâiau pe-acolo şi-şi vorbeau bombastic. Agitat, m-am aşezat într-un colţ mai îndepărtat, lângă uşă, îngrozitor de timid, încercând să-mi maschez cumva costumul ros de vreme şi pantofii vechi, bătându-mi uşor degetele de la picioare. Din biroul interior ieşea din când în când un slujbaş tânăr şi ca o secerătoare o tăia printre rândurile de actori aroganţi cu un anunţ laconic: „Nimic pentru dumneavoastră– nici pentru dumneavoastră–, nici pentru dumneavoastră“, iar încăperea se golea ca o biserică. O dată am rămas singur. Când m-a văzut funcţionarul, s-a oprit brusc:

–Tu ce vrei?

M-am simţit ca Oliver Twist, care vrea mai mult:

Aveţi cumva roluri pentru băieţi? am îngăimat.

– Te-ai înscris?

Am dat din cap că nu.

Spre surprinderea mea, m-a introdus într-un birou, mi-a notat numele şi adresa şi toate datele, spunându-mi că, dacă apare ceva, o să mă anunţe ei. Am plecat de-acolo cu un sentiment plăcut al datoriei împlinite, dar cumva şi mulţumit că nu-mi ieşise nimic.

Iar acum, la o lună de la întoarcerea lui Sydney, am primit o carte poştală, pe care scria: „Puteţi trece pe la agenţia Blackmore, Bedford Street, Strand?“

În costumul meu cel nou i-am fost prezentat domnului Blackmore în persoană, care a fost numai lapte şi miere. Domnul Blackmore, pe care mi-l imaginam atotputernic şi o persoană care te examinează amănunţit, a fost mult mai drăguţ şi mi-a dat o recomandare să i-o duc domnului C.E. Hamilton la birourile lui Charles Frohman.

Domnul Hamilton a citit-o amuzat şi surprins să vadă ce mic eram. Evident că am minţit în privinţa vârstei. I-am spus că am paisprezece ani – aveam doisprezece şi jumătate. Mi-a explicat că urma să-l joc pe Billie, pajul din *Sherlock Holmes*, într-un turneu de patruzeci de săptămâni, care avea să înceapă în toamnă.

– Între timp, mi-a spus domnul Hamilton, avem un excelent rol de băiat într-o piesă nouă, *Jim, povestea de dragoste a unui londonez sadea* de H.A. Saintsbury, domnul care va juca rolul principal în Sherlock Holmes în turneul anunţat.

Jim avea să fie produs în Kingston, pentru un contract de probă, înainte de turneul cu *Holmes*. Salariul avea să fie două lire şi zece şilingi pe săptămână, tot atât cât aveam să primesc şi pentru *Sherlock Holmes*.

Deși suma era ceva fantasmagoric, nici n-am clipit.

–Trebuie să mă consult cu fratele meu mai mare despre termenii contractului, am spus solemn.

Domnul Hamilton a râs teribil de amuzat și pe urmă a chemat pe toată lumea în birou să mă vadă:

–El o să fie Billie! Ce părere aveți?

Toată lumea a fost încântată și mi-a zâmbit vesel. Ce se întâmplase? Parcă lumea toată se schimbase brusc, mă luase în brațe tandru și mă adoptase. Domnul Hamilton mi-a dat o recomandare pentru domnul Saintsbury, pe care mi-a zis că o să-l găsesc la Green Room Club în Leicester Square, iar eu am plecat de-acolo, plutind pe norișori.

Același lucru s-a întâmplat la Green Room Club, unde Domnul Saintsbury i-a chemat pe ceilalți membri să mă vadă. Atunci, pe loc, mi-a dat rolul lui Sammy, spunându-mi că e unul dintre personajele importante ale piesei. Am fost puțin speriat la gândul că o să mă pună să citesc din el atunci, la prima vedere, ceea ce ar fi fost puțin jenant, pentru că eu de-abia știam să citesc. Din fericire, mi-a zis să-l iau acasă și să-l citesc în liniște, pentru că repetițiile n-aveau să înceapă decât peste o săptămână.

Am mers spre casă cu tramvaiul, ameţit de fericire și începând să înțeleg ce mi se întâmpla. Brusc, lăsam în urmă o viață plină de privațiuni și intram într-un vis– un vis despre care mama vorbea adesea. Urma să devin actor! Totul venise atât de brusc, atât de neașteptat! Tot răsfoiam paginile cu rolul meu– erau învelite în hârtie maro de împachetat–, cel mai important document pe care l-am ținut în mână vreodată. Pe drum mi-am dat seama că trecusem un prag important. Nu mai eram un nimeni dintr-un cartier sărac. Acum eram un personaj în teatru. Îmi venea să plâng.

Lui Sydney i s-au împăienjenit ochii de lacrimi când i-am povestit ce mi s-a întâmplat. S-a așezat pe pat cu spatele încovoiat, privind gânditor pe fereastră și dând din cap. Pe urmă a spus pe un ton grav:

– Ăsta e momentul de cotitură din viețile noastre. Ce bine-ar fi fost să fie și Mama aici, să se bucure cu noi!

– Gândește-te numai! am continuat eu entuziasmat. Patruzeci de săptămâni a câte două lire și zece șilingi. I-am spus domnului Hamilton că tu te ocupi de problemele financiare, așa că am putea obține chiar mai mult, am spus eu, plin de înflăcărare. Oricum, anul ăsta o să primim șaizeci de lire.

După ce ni s-a mai domolit entuziasmul, am stat și ne-am gândit că de fapt două lire și zece șilingi erau cam puțin pentru rolul ăla consistent. Sydney s-a dus să vadă dacă poate să ridice puțin suma – „încercarea moarte n-are“, am zis –, însă domnul Hamilton a fost de neclintit. „Două lire și zece șilingi e maxim“, a spus și am fost foarte fericiți să-i primim.

Sydney mi-a citit rolul și m-a ajutat să învăț replicile. Era un rol mare, aproape treizeci și cinci de replici, dar în trei zile le știam pe dinafară pe toate.

Repetițiile pentru Jim au avut loc în foaierul de sus de la Drury Lane Theatre. Sydney mă antrenase atât de bine, încât rosteam perfect aproape toate cuvintele. Unul singur îmi punea probleme. Replica era așa: „Cine naiba te crezi – domnul Pierpont Morgan?“ Iar eu spuneam „Putterpint Morgan“. Domnul Saintsbury m-a învățat s-o spun. Acele prime repetiții au fost o revelație pentru mine. Mi-au deschis o lume întreagă de tehnici. Habar n-aveam că existau meșteșug actoricesc, ritm, pauză, didascalie, dar le-am învățat pe toate în mod firesc. O singură greșeală mi-a corectat domnul Saintsbury: îmi mișcam capul și „mă strâmbam“ prea mult când vorbeam.

După ce am repetat câteva scene era uimit și m-a întrebat dacă mai jucasem vreodată. Ce bine mi-a părut că domnul Saintsbury și restul distribuției erau mulțumiți! Totuși, le-am primit entuziasmul ca pe un drept al meu din naștere.

Jim urma să aibă reprezentații de probă timp de o săptămână, la Kingston Theatre, și încă o săptămână la Fulham. Era o melodramă bazată pe textul *Regele de argint* de Henry Arthur Jones: povestea unui aristocrat amnezic, care se descoperă locuind într-o mansardă, cu o micuță florăreasă și un băiat

care vinde ziare, pe nume Sammy – ăsta era rolul meu. Era o chestie absolut respectabilă, nimic imoral: fata dormea în dulap, în timp ce Ducele, cum îi spuneam noi, se bucura de canapea, iar eu dormeam direct pe podea.

Primul act se petrecea pe Devereux Court nr. 7A, în birourile lui James Seaton Gatlock, un avocat foarte bogat. Fiind dat în judecată de un rival dintr-o legătură amoroasă din trecut, ducele nostru cel zdrențăros cere îndurare ca s-o poată ajuta pe binefăcătoarea lui bolnavă, micuța florărească care-l îngrijise cât timp suferise de amnezie.

În timpul unei altercații, nemernicul îi spune Ducelui:

– Ieși afară! N-ai decât să mori de foame, tu cu amanta ta florărească!

Ducele, deși fragil și slăbit, apucă un cuțit de tăiat hârtii de pe birou, gata să-l înjunghie pe ticălos, dar îl scapă din mână, lovit de un atac de epilepsie, căzând inconștient la picioarele lui. În clipa asta, fosta soție a ticălosului, de care Ducele fusese pe vremuri îndrăgostit, intră în încăpere. Și pledează pentru bietul duce, spunând:

– Cu mine a dat greș, în banca acuzaților a dat greș! Numai tu poți să-l ajuți!

Dar ticălosul refuză. Scena atinge apoi un punct culminant, în care el își acuză fosta soție de infidelitate și o denunță și pe ea. Într-un moment de nebunie, ea apucă cuțitul căzut din mâna Ducelui abandonat și îl înjunghie pe ticălos, care cade mort în fotoliu, în timp ce omul nostru zace încă inconștient la picioarele lui. Femeia dispare din scenă, iar când își vine în simțiri ducele își descoperă rivalul mort.

– Doamne, Dumnezeule! Ce-am făcut? exclamă.

Apoi, trece la treabă. Îl caută prin buzunare, găsește un portofel în care descoperă câteva lire, un inel cu diamant și o altă bijuterie, le ia pe toate, dă să plece și se întoarce spunând:

– Cu bine, Gatlock! Până la urmă, mi-ai fost de ajutor!

Și cădea cortina!

Actul următor se petrecea în mansarda unde locuia Ducele. Scena se deschidea cu un detectiv care se uita cu atenție într-un dulap. Eu intram fluierând și mă opream brusc când îl vedeam pe detectiv.

BĂIATUL: Hei, tu! Vezi că ăla e dormitorul unei doamne.

DETECTIVUL: Cum adică? Dulapul ăsta? Ia vino încoace!

BĂIATUL: E puicuța lui.

DETECTIVUL: Ia gata! Ajunge! Intră și închide ușa!

BĂIATUL *(mergând spre el)*: Ce politicos ești tu, să inviți pe cineva în propriul dormitor!

DETECTIVUL: Sunt detectiv.

BĂIATUL: Cum? Ești polițist? Eu m-am cărat de-aici.

DETECTIVUL: Nu-ți fac nimic! Vreau doar câteva informații, ca să pot ajuta pe cineva.

BĂIATUL: Nu mai spune! Să ajuți pe cineva… Dacă e să-l lovească pe careva de-aici o pală de noroc, sigur n-o să vină de la un polițist!

DETECTIVUL: Nu fi fraier! Ți-am spus cumva că am fost în Armată?

BĂIATUL: Mulțam’ pentru nimic! Ți-am văzut ghetele.

DETECTIVUL: Cine locuiește aici?

BĂIATUL: Ducele.

DETECTIVUL: Da, dar care e numele lui adevărat?

BĂIATUL: Nu știu. Ducele e un *nom de guerre* [7], cum îi spune el, dar să-mi crape ochii dacă știu ce înseamnă.

DETECTIVUL: Și cum arată?

BĂIATUL: E slab ca un țâr. Păr grizonant, fața rasă, poartă pălărie și monoclu. Și să fiu al naibii cum se uită la tine prin ei!

DETECTIVUL: Și Jim ăsta cine e?

BĂIATUL: Ăsta? Vrei să spui „asta“. E o ea…

DETECTIVUL: Aha, deci ea e doamna care…

BĂIATUL *(întrerupându-l)*: Care doarme în dulap – asta e camera noastră, a mea și a Ducelui etc. etc.

Și tot așa mai departe, scena dura mult. Credeți sau nu, era extrem de amuzantă pentru public, în primul rând pentru că eu arătam mult mai mic decât eram. Orice replică spuneam stârnea un hohot de râs. Numai chestiile tehnice mă stânjeneau: trebuia să fac ceai de-adevăratelea pe scenă. Și niciodată nu țineam minte dacă trebuie să pun întâi ceaiul în cană sau apa fierbinte. Paradoxal, mi-era mult mai ușor să spun replicile decât să fac alte treburi pe scenă.

Jim n-a fost un succes. Cronicarii au criticat spectacolul fără milă. Totuși, eu am primit comentarii favorabile. Unul, pe care mi l-a arătat domnul Charles Rock, membru al companiei noastre, era excepțional. Era un actor în vârstă, de la teatrul Adelphi, cu o reputație serioasă. Cu el jucam cele mai multe dintre scene.

– Tinere, mi-a spus el solemn, să nu ți-o iei în cap când citești așa ceva!

Și, după ce mi-a ținut o prelegere despre modestie și bunătate, mi-a citit cronica din *London Tipical Times*, pe care mi-o amintesc cuvânt cu cuvânt. După ce desființa spectacolul, adăuga: „Dar există un singur aspect salvator, și anume rolul lui Sammy, un băiat care vinde ziare, un orfan isteț, copil al

străzii, căruia i se datora în mare parte efectul comic. Deși un personaj devenit comun și demodat, Sammy capătă o largă dimensiune comică prin interpretarea domnului Charles Chaplin, un copil-actor inteligent și energic. N-am auzit până acum de el, dar sper să auzim numai lucruri bune despre el în viitorul apropiat.“ Sydney a cumpărat douăsprezece exemplare.

După ce s-au scurs cele două săptămâni de reprezentații cu *Jim*, am început repetițiile la *Sherlock Holmes*. În tot acest timp, eu și Sydney locuiam tot la Pownall Terrace, pentru că nu eram foarte siguri pe veniturile noastre.

În timpul repetițiilor am mers la Cane Hill s-o vedem pe Mama. La început, asistentele ne-au spus că nu putea fi văzută așa cum arăta în ziua aia când nu se simțise bine deloc. L-au luat pe Sydney deoparte, ca să nu aud eu, dar l-am auzit pe el răspunzând: „Nu, nu cred că o să vrea“. Apoi, s-a întors spre mine și mi-a spus cu tristețe:

– Nu vrei s-o vezi pe Mama într-o celulă capitonată?

– Nu, nu! N-aș putea să suport! am răspuns, dând înapoi.

Dar Sydney s-a dus s-o vadă, iar Mama l-a recunoscut și și-a revenit. Peste câteva minute, o soră medicală mi-a spus că Mama era destul de bine, în caz că voiam s-o văd, și am stat toți trei în celula ei capitonată. Înainte să plecăm, m-a luat deoparte și mi-a șoptit stingheră: „Ai grijă să nu te rătăcești, că pe urmă s-ar putea să te țină închis aici“. A stat optsprezece luni la Cane Hill până și-a revenit. Dar Sydney mergea s-o vadă regulat cât timp eu am fost plecat în turneu.

Domnul H.A. Saintsbury, care-l juca pe Holmes, era o replică vie a ilustrațiilor din *Strand Magazine*. Avea o față prelungă și fină și fruntea lată, inteligentă. Dintre toți cei care l-au jucat pe Holmes, a fost considerat cel mai bun, chiar mai bun decât William Gillette, primul Holmes și autorul piesei.

În primul meu turneu, conducerea a hotărât ca eu să stau împreună cu domnul și domna Green, tâmplarul companiei și soția lui, garderobiera. Ceea ce n-a fost tocmai o fericire. Ca să nu mai spun că domnul și doamna

Green mai și beau din când în când. De altminteri, nici nu voiam să mânânc întotdeauna cu ei și nici să mănânc ce mâncau ei. Sunt sigur că această conviețuire a mea cu familia Green a fost mult mai obositoare pentru ei decât pentru mine. Așa că după trei săptămâni am stabilit de comun acord să ne despărțim și, cum eram prea mic ca să stau cu alți membri ai distribuției, am locuit singur. Eram singur în orașe ciudate, singur în camere dosnice și rar mă întâlneam cu cineva până în seara spectacolului, auzindu-mi doar propria voce vorbind cu mine însumi. Din când în când mergeam în saloane unde se strângeau membrii companiei și mă uitam la ei cum joacă biliard. Dar întotdeauna simțeam cum prezența mea îi inhibă în conversație și ei îmi arătau chestia asta destul de fățiș. Nu se putea să zâmbesc cine știe ce frivolitate, că se și încruntau la mine.

Am început să devin melancolic. Când ajungeam în orașele din nord într-o noapte de duminică și auzeam sunetul tânguios al unor clopote de biserică, în timp ce mergeam pe strada principală cufundată în întuneric, asta îmi mai îndulcea singurătatea. În timpul săptămânii exploram magazinele din localitate și îmi făceam cumpărăturile. Cumpăram carne și alte produse de la băcănie să i le duc proprietăresei să-mi gătească. Uneori primeam casă și masă și mâncam în bucătărie cu familia respectivă. Asta îmi plăcea, pentru că bucătăriile din satele din nord erau curate și primitoare, cu grătare lustruite și plite albastre. Când doamna casei cocea pâine era foarte plăcut să vii din frigul de afară în lumina roșietică a unei bucătării din Lancashire în care ardea focul și să vezi vase cu cocă încă necoaptă în jurul plitei și să te așezi să bei un ceai împreună cu familia – gustul ăla de pâine fierbinte, proaspăt scoasă din cuptor, cu unt proaspăt era savurat într-un aer solemn.

Am fost plecat în provincie șase luni. Între timp, Sydney nu prea reușise să-și găsească ceva de lucru în vreun teatru, așa că fuse obligat să renunțe la ambițiile lui artistice și să aplice pentru o slujbă de barman la Coal Hole, în Strand. A fost ales din o sută cincizeci de oameni. Dar se îndepărtase atât de mult de visele lui.

Îmi scria tot timpul și mă ținea la curent cu evoluția Mamei, dar eu îi răspundeam rar, dintr-un motiv foarte clar: nu prea mă descurcam cu scrisul. Una dintre scrisori m-a atins foarte adânc și m-a făcut să mă simt foarte aproape de el. Îmi reproșa că nu-i răspund la scrisori și-mi amintea de

toate greutățile prin care trecuserăm amândoi, care ar fi trebuit să ne unească și mai tare. „De când cu boala Mamei“, îmi scria, „nu ne avem decât unul pe altul pe lume. Așa că ar trebui să-mi scrii regulat și să mă faci să simt că am un frate.“ Scrisoarea lui m-a emoționant așa de tare, că am răspuns imediat. Acum îl vedeam pe Sydney într-o altă lumină. Scrisoarea lui a cimentat o iubire frățească ce avea să dureze toată viața.

Mă obișnuisem să trăiesc singur. Dar mă dezvățasem atât de tare să mai vorbesc, încât atunci când mă întâlneam brusc cu vreun membru al companiei eram foarte intimidat. Nu reușeam să mă adun destul de repede cât să răspund inteligent la întrebări, iar ei plecau de lângă mine, sunt sigur, îngrijorați pentru judecata mea. De exemplu, domnișoara Greta Hahn, care era actrița principală, era frumoasă, fermecătoare și foarte de treabă. Și totuși, când o vedeam că traversează strada spre mine, mă întorceam brusc și fie mă uitam într-o vitrină, fie o luam pe o altă stradă, ca s-o evit.

Am început să mă neglijez și să devin cam aiurit. Când călătoream, ajungeam întotdeauna cu întârziere la gară, în ultimul moment, cu ținuta în dezordine, fără guler, fapt pentru care mă mustruluiau tot timpul.

Cumpărasem un iepure pentru companie și oriunde stăteam îl strecuram și pe el pe furiș, să nu mă vadă proprietăreasa. Era ceva micuț și drag, deși nu era dresat. Blănița lui era așa de albă și curată, că te făcea să uiți de duhoare. Îl țineam într-o cușcă de lemn, ascunsă sub pat. Femeia intra veselă cu micul dejun la mine în cameră, până când începea să detecteze mirosul și pleca îngrijorată și descumpănită. Cum ieșea ea din cameră, eu eliberam iepurele, care începea să țopăie prin cameră.

Curând l-am învățat să fugă spre cușca lui cum aude un ciocănit la ușă. Dacă proprietara îmi descoperea secretul, îl puneam pe iepure să facă numărul ăsta, ceea ce de obicei îi înmuia inima și cădeam la pace pentru toată săptămâna.

Dar în Tonypandy, în Țara Galilor, după ce i-am arătat trucul cu iepurele, gazda mea a zâmbit criptic și n-a zis nimic. Însă, când am venit de la teatru în seara aia, iepurele meu dispăruse. Când am întrebat unde e, proprietăreasa a dat din cap. „Trebuie să fi fugit sau să-l fi furat careva“, mi-a zis. Rezolvase problema eficient, în felul ei.

Din Tonypandy am mers în orașul minier Ebbw Vale, unde am rămas trei nopți și am fost recunoscător că n-am stat mai mult, pentru că în perioada aia Ebbw Vale era un oraș urât și umed, cu șiruri după șiruri de case oribile, identice și terne, fiecare clădire având câte patru cămăruțe luminate cu lămpi cu ulei. Cea mai mare parte a companiei a fost cazată la un hotel micuț. Din fericire, eu am găsit o cameră din față în casa unui miner, care, deși era mică, era curată și plăcută. Noaptea, după spectacol, cina mă aștepta în fața focului. O pusese acolo ca să stea caldă.

Stăpâna casei, o femeie înaltă, bine făcută, de vârstă mijlocie, avea parcă o aură tragică. Când a intrat de dimineață cu micul dejun la mine în cameră, de-abia dacă a spus un cuvânt. Am observat că ușa de la bucătărie era întotdeauna închisă. Ori de câte ori voiam ceva de-acolo, trebuia să ciocăn și ușa se deschidea doar câțiva centimetri.

A doua seară, când îmi luam cina, a venit soțul ei. Era un bărbat cam de-aceeași vârstă cu ea. Fusese la teatru în seara aia și-i plăcuse spectacolul. A rămas o vreme să vorbim, ținând în mână o lumânare, înainte să meargă la culcare. La un moment dat a făcut o pauză și a părut să se gândească la ce vrea să spună.

–Ascultă, am ceva ce s-ar putea să te intereseze în meseria ta. Ai văzut vreodată un om pe jumătate broască? Ține lumânarea și iau eu lampa.

M-a condus spre bucătărie și a lăsat lampa pe servantă, care avea o perdea întinsă pe sfoară în spate, în loc de uși.

–Gilbert, ieși de-acolo și vino încoace! a spus el trăgând draperia.

O jumătate de om, fără picioare, supraponderal, blond, cu cap pătrat, cu o față albă bolnăvicioasă, cu un nas înfundat, cu o gură mare și umeri și brațe puternice și musculoase, s-a târât de sub servantă.

Purta niște izmene din flanel, tăiate, din care îi ieșeau zece degete groase și butucănoase. Creatura asta hidoasă trebuie să fi avut undeva între douăzeci și patruzeci de ani. S-a uitat în sus și a rânjit, lăsând la vedere un rând de dinți galbeni și găuri între ei.

– Hai, Gilbert, sari! i-a spus tatăl și biata creatură s-a aplecat încet, și-a luat avânt sprijinindu-se în brațe și a sărit aproape până la înălțimea capului meu. Cum crezi că s-ar potrivi într-un circ? Omul-broască!

Am fost atât de oripilat, încât cu greu am putut răspunde. Oricum, i-am sugerat câteva nume de circuri, cărora putea să le scrie.

A insistat ca biata creatură să facă și alte trucuri, să facă salturi, să se cațere, să stea în mâini pe brațele unui balansoar. Când în sfârșit a terminat, m-am prefăcut foarte entuziasmat și l-am complimentat din plin.

– Noapte bună, Gilbert! i-am spus înainte să plec, iar el bietul mi-a răspuns cu voce spartă și cu limba împleticită: „Noapte bună!“.

De câteva ori, în timpul nopții, m-am ridicat să verific dacă ușa era încuiată. De dimineață, stăpâna casei părea amabilă și comunicativă.

– Am auzit că l-ai cunoscut pe Gilbert aseară. El doarme întotdeauna acolo sub servantă, când luăm în gazdă oameni de la teatru, mi-a spus.

Și atunci mi-a venit în minte gândul oribil că de fapt eu dormeam în patul lui Gilbert.

– Da, i-am răspuns, cu entuziasm moderat, vorbim despre posibilitatea de a se alătura unui circ.

– Ne-am gândit de multe ori la asta, a dat ea din cap.

Entuziasmul meu – sau ce-o fi fost – a părut să-i facă plăcere proprietăresei și înainte să plec am intrat în bucătărie să-i spun la revedere lui Gilbert. Cu un efort uriaș să mă port normal, i-am strâns mâna uriașă și aspră, iar el mi-a strâns-o la rândul lui cu blândețe.

După patruzeci de săptămâni în provincie, ne-am întors și am jucat opt săptămâni în suburbiile Londrei. Cum *Sherlock Holmes* a fost un succes fenomenal, a trebuit să începem un al doilea turneu, la trei săptămâni după ce l-am încheiat pe primul.

Acum Sydney și cu mine am hotărât să renunțăm la locuința din Pownall Terrace și să ne luăm una mai respectabilă în Kennington Road. Precum șerpii, voiam să ne lepădăm pielea, lăsând în spate orice urmă a trecutului.

Am vorbit cu conducerea dacă nu s-ar putea găsi un rolișor și pentru Sydney în următorul turneu cu *Holmes* și l-a primit– treizeci și cinci de șilingi pe săptămână! Acum mergeam în turneu împreună.

Sydney îi scria Mamei în fiecare săptămână, iar spre sfârșitul celui de-al doilea turneu am primit o scrisoare de la azilul Cane Hill, în care eram anunțați că-și revenise complet. Astea chiar erau vești bune. Am făcut repede formalitățile pentru plecarea ei de-acolo și pregătiri ca să ni se poată alătura în Reading. Ca să sărbătorim, am închiriat un apartament special, luxos, cu două dormitoare, un salon cu pian, i-am împodobit dormitorul cu flori și, în plus, i-am pregătit o cină elaborată.

Am așteptat-o la gară, împreună cu Sydney, emoționați și fericiți, și totuși recunosc că eu nu-mi puteam reprima un fel de neliniște când mă gândeam la cum își va găsi locul în viețile noastre, din nou, știind că legăturile strânse din alte vremuri nu se vor putea reface niciodată.

Trenul a sosit în cele din urmă. Cu nerăbdare și cu un soi de nesiguranță, am trecut în revistă chipurile pasagerilor care coborau din vagoane. Și iat-o, în sfârșit, zâmbind și mergând liniștită spre noi. Nu s-a arătat prea emoționată când ne-am dus spre ea, dar ne-a salutat afectuos. În mod evident, și ea o lua de la zero.

În scurtul drum pe care l-am făcut cu taxiul până la apartament am vorbit despre o sută de lucruri, mai importante sau mai puțin importante.

După primul val de entuziasm, când i-am arătat apartamentul și florile din dormitor, ne-am trezit cu toții în salon, uitându-ne unii la alții, aproape fără răsuflarea tăiată. Era o zi însorită, iar apartamentul era pe o stradă liniștită, dar acum liniștea lui ne stingherea și, în ciuda dorinței mele de a fi fericit, m-am trezit că mă luptam cu o depresie. Biata Mama, care avusese nevoie de atât de puțin de la viață ca să fie veselă și plină de viață, îmi amintea de trecutul nefericit– era ultima persoană din lume care ar fi trebuit să-mi stârnească astfel de gânduri! Dar am făcut tot ce-am putut ca să ascund ce

simțeam. Îmbătrânise puțin și se îngrășase. Întotdeauna fusesem mândru de cum arăta și cum se îmbrăca Mama și voiam s-o arăt în fața întregii trupe în toată splendoarea ei, dar acum arăta mai degrabă demodată și îmbrăcată prost. Probabil că mi-a simțit ezitările, pentru că s-a întors cercetătoare.

Cu sfială, i-am așezat o șuviță:

– Înainte să-i cunoști pe actorii din trupă, vreau să fii în cea mai bună formă, am zâmbit.

S-a uitat la mine, și-a scos pămătuful de pudră și și-a tamponat fața.

– Sunt pur și simplu fericită că trăiesc, a spus ea veselă.

N-a trecut mult până ne-am adaptat și ne-am reacomodat unul cu altul, iar deprimarea mea a dispărut. Că depășiserăm faza intimităților, ea înțelesese încă de când eram copii, înțelesese mai bine decât noi, ceea ce o făcea să fie și mai afectuoasă cu noi. În turneu, ea s-a ocupat de cumpărături și de gătit, aducând acasă fructe, tot felul de delicatese și întotdeauna câteva flori. Oricât de săraci fuseserăm în trecut, acum, când mergea la cumpărături sâmbăta seara, întotdeauna rupea un penny și pentru un buchețel de micșunele. Câteodată, era tăcută și retrasă, iar îndepărtarea ei mă întrista. Se purta mai mult ca un oaspete decât ca mama noastră.

După o lună a vrut să se întoarcă la Londra, pentru că era nerăbdătoare să se stabilească undeva, așa încât să avem o casă atunci când turneul avea să se încheie. În plus, după cum spunea, era mult mai ieftin decât să călătorească împreună cu noi prin țară și să fie nevoie să plătim un loc în plus.

A închiriat apartamentul de deasupra frizeriei din Chester Street, unde mai locuiserăm pe vremuri, și a cumpărat mobilă de zece lire, cu plata în rate. Camerele nu erau chiar așa de mari ca la Versailles și nici așa de elegante. Dar a reușit să facă minuni în dormitoare, unde a învelit niște cutii de portocale în creton și le-a făcut să arate ca niște comode, eu și cu Sydney câștigam patru lire și cinci șilingi pe săptămână și-i trimiteam o liră și cinci șilingi Mamei.

După cel de-al doilea turneu, Sydney și cu mine ne-am întors acasă și am petrecut câteva săptămâni cu ea. Deși eram fericiți să stăm cu Mama, ne bucuram în taină la gândul că aveam să plecăm din nou, în cel de-al treilea turneu, pentru că în Chester Street nu aveam confortul din apartamentele din provincie– acele mici plăceri cu care noi doi ne obișnuiserăm de-acum. Și, cu siguranță, Mama și-a dat seama. Când ne-a condus la gară, se străduia să pară destul de veselă, dar nouă amândurora ni s-a părut că de fapt arăta tristă și plină de regret, așa cum stătea acolo pe peron, zâmbind și fluturând batista, în timp ce trenul s-a îndepărtat.

În timpul acestui al treilea turneu ne-a scris că Louise, femeia cu care locuiserăm eu și Sydney în Kennington Road, a murit– ca o ironie a sorții, în azilul de săraci Lambeth, pe unde și noi ne făcuserăm veacul. Mai supraviețuise morții tatei doar patru ani, lăsându-și băiețelul orfan, care la rândul lui a fost trimis la Hanwell School, pe unde trecuserăm și noi.

Mama ne-a scris că-l vizitase pe băiat, explicându-i cine era și că eu și Sydney locuiserăm împreună cu el, cu mama și cu tatăl lui în Kennington Road. Dar își amintea extrem de vag, pentru că pe-atunci n-avea mai mult de patru ani. De altfel, pe tatăl lui nu și-l amintea deloc. Iar acum avea zece ani. Fusese înregistrat cu numele de fată al lui Louise și, din câte aflase Mama, n-avea nicio rudă. Îl descria ca pe un băiat frumușel, tăcut, timid și în lumea lui. Îi dusese o pungă cu dulciuri, câteva portocale și mere și-i promisese să-l viziteze regulat, ceea ce cred că a și făcut, până când s-a îmbolnăvit din nou și a fost trimisă înapoi la Cane Hill.

Vestea despre recidiva Mamei a fost ca un pumnal înfipt în inimă. N-am aflat niciodată detaliile. Am primit doar o înștiințare oficială concisă, că fusese găsită rătăcind aiurea pe străzi, fără să știe cine e. A trebuit să acceptăm soarta bietei de ea. Niciodată nu și-a mai revenit cu adevărat. Câțiva ani s-a ofilit acolo în azilul Cane Hill, până când ne-am permis s-o mutăm într-unul privat.

Uneori zeii cei răi se plictisesc de jocul lor crud și-și arată mila, așa cum au făcut cu Mama. Ultimii șapte ani din viață i-a fost dat să-i trăiască în confort, înconjurată de flori și soare, și să-și vadă fiii mari de-acum, dăruiți cu faimă și noroc mult peste ce și-ar fi putut imagina vreodată.

Cum până la turneul nostru cu *Sherlock Holmes* mai erau câteva săptămâni, am putut merge din nou s-o vizităm pe Mama. Turneul cu trupa Frohman s-a încheiat definitiv. Apoi domnul Harry York, proprietarul de la Royal Theatre din Blackburn, a cumpărat drepturile pentru *Holmes* de la Frohman, să îl joace în orașe mai mici. Sydney și cu mine am fost angajați de noua companie, dar fiecare cu salariul redus la treizeci și cinci de șilingi.

A fost o scădere deprimantă să jucăm în orășele din nord cu o trupă mai slabă. Totuși, asta mi-a ascuțit simțurile și m-a făcut să văd mai bine diferența, comparând trupa asta cu cea din care tocmai plecaserăm. Am încercat să ascund ce credeam, dar, la repetiții, în marele meu zel de a-l ajuta pe noul regizor, care îmi cerea diverse amănunte despre cum fusese pus în scenă, despre replici și altele asemenea, îi spuneam cu înflăcărare cum funcționaseră lucrurile în trupa Frohman. Ceea ce, firește, nu m-a făcut foarte popular în rândul actorilor și eram privit ca un fel de puștiulică precoce. Mai târziu, un alt regizor mi-a copt-o și m-a amendat cu zece șilingi pentru că-mi lipsea un nasture de la uniformă, în privința căruia mă avertizase deja de câteva ori.

William Gillette, autorul lui *Sherlock Holmes*, a venit la Londra, împreună cu Marie Doro, într-o piesă numită *Clarissa*, pe care o scrisese el însuși. Criticii au fost destul de duri cu spectacolul și cu felul de a rosti replicile al lui Gillette, ceea ce l-a făcut să scrie un prolog, *Dureroasa situație în care se găsește Sherlock Holmes*, în care el însuși n-a spus niciodată vreun cuvânt.

Erau doar trei actori în distribuție, o femeie nebună, Holmes și pajul lui. A fost ca un fel de veste picată din cer telegrama domnului Postance, impresarul lui Gillette, în care mă întreba dacă sunt dispus să vin la Londra să joc rolul lui Billie, împreună cu William Gillette, în prolog.

Am fost într-o tensiune teribilă, pentru că era destul de puțin probabil ca trupa noastră să îl poată înlocui pe Billie în provincie, într-un timp atât de scurt, iar câteva zile am stat ca pe ghimpi. Până la urmă au reușit să găsească un alt Billie.

Întoarcerea la Londra ca să joc într-un teatru din West End n-o pot descrie decât ca și cum m-aș fi născut din nou. În creierul meu se învârteau toate

acele întâmplări care-mi dădeau fiori – sosirea pe înserat la teatrul Ducelui de York, întâlnirea cu domnul Postance, regizorul, care m-a dus în cabină la domnul Gillette, cuvintele lui după ce i-am fost prezentat: „Ți-ar plăcea să joci cu mine în *Sherlock Holmes*?“ Și izbucnirea mea de entuziasm: „Desigur, la nebunie, domnule Gillette!“. Apoi dimineața următoare, când, așteptând pe scenă să înceapă repetiția, am văzut-o pe Marie Doro prima dată, îmbrăcată în cea mai frumoasă rochie albă, de vară. Șocul teribil de a vedea o asemenea frumusețe la acea oră. Venise cu un taxi drăguț, descoperise că are o pată de cerneală pe rochie și voia să știe dacă recuziterul are vreo substanță cu care s-o scoată și, la răspunsul lui plin de îndoială, a făcut cea mai drăguță expresie de iritare: „Oh, dar asta e absolut îngrozitor!“

Era atât de devastator de frumoasă, încât am respins-o. I-am respins buzele delicate și îmbufnate, i-am respins dinții albi și superbi, bărbia ei adorabilă, părul negru și ochii căprui închis. Am respins felul adorabil în care se prefăcea că e iritată și farmecul gestului ei. În tot timpul în care a avut loc dialogul dintre ea și recuziter, nici măcar nu m-a observat, deși stăteam destul de aproape și mă holbam transfigurat la frumusețea ei. Tocmai împlinisem șaisprezece ani, iar apropierea unei astfel de străluciri bruște mi-a reamintit hotărârea de a nu mă lăsa obsedat de așa ceva. Dar, Dumnezeule, era atât de frumoasă! A fost dragoste la prima vedere.

În *Dureroasa situație în care se găsește Sherlock Holmes*, domnișoara Irene Vanbrugh, o actriță remarcabilă, a jucat-o pe femeia nebună și ea avea toate replicile, în timp ce Holmes stătea și asculta. Asta a fost ironia lui la adresa criticilor. Eu aveam replicile de deschidere, țâșneam în apartamentul lui Holmes și așteptam la ușă, pe când nebuna bătea în ele de afară, iar apoi, în timp ce încercam agitat să-i explic situația lui Holmes, femeia dădea buzna înăuntru. Timp de douăzeci de minute bate câmpii fără oprire, aiurea, despre nu știu ce caz pe care să i-l rezolve el. Holmes scrie ceva pe o hârtie pe furiș, sună dintr-un clopoțel și mi-o strecoară mie. Doi vlăjgani intră ceva mai târziu, o conduc pe doamna afară, lăsându-ne pe mine și pe Holmes singuri, iar eu zic: „Drept ați spus, domnule, era azilul drept.“

Criticilor le-a plăcut gluma, dar piesa *Clarissa*, pe care Gillette a scris-o pentru Marie Doro, a fost un eșec. Deși au proclamat sus și tare frumusețea

lui Marie, au spus, pe de altă parte, că nu e de-ajuns ca să reziste o piesă insipidă, așa că restul stagiunii și l-a completat cu reluarea spectacolului *Sherlock Holmes*, în care am rămas să joc mai departe rolul lui Billie.

În marele meu entuziasm că aveam să joc alături de faimosul William Gillette, am uitat să întreb care erau termenii contractului. La sfârșitul săptămânii, domnul Postance a venit parcă cerându-și iertare cu plicul cu plata mea.

– Mi-e și rușine să-ți dau banii ăștia, mi-a spus, dar la biroul Frohman mi-au zis că trebuie să te plătesc cu aceeași sumă pe care o primeai înainte: două lire și zece șilingi. Am fost plăcut surprins.

La repetițiile pentru *Holmes* am întâlnit-o din nou pe Marie Doro – mai frumoasă ca oricând! Și, în ciuda hotărârii mele de a nu mă lăsa copleșit de ea, am început să mă afund tot mai mult în mlaștina fără speranță a iubirii de la distanță. Îmi uram această slăbiciune și eram furios pe mine însumi pentru lipsă de caracter. Era o relație ambivalentă. O iubeam și o uram în același timp. Și, mai mult, ea era fermecătoare și plină de grație.

În *Holmes*, o juca pe Alice Faulkner, dar nu ne întâlneam niciodată pe scenă. Așteptam, calculând momentul când puteam să mă încrucișez cu ea pe scări și să-i spun dintr-o suflare „Bună seara“, iar ea să-mi răspundă veselă „Bună seara“. Și asta a fost tot ce s-a petrecut vreodată între noi.

Holmes a fost un succes imediat. În perioada aceea a văzut spectacolul regina Alexandra. În loja regală, au stat lângă ea regele Greciei și prințul Christian. Era evident că prințul îi explica regelui piesa și, într-unul dintre cele mai intense momente, când în sală era liniște absolută, iar eu și Holmes eram singuri pe scenă, o voce cu accent, puternică, a răsunat în tot teatrul: „I-auzi! Nu mai spune!“.

Dion Boucicault își avea birourile la Duke of York’s Theatre și în trecere m-a bătut ușor pe cap în semn de aprobare. La fel, Hall Caine, care venea adesea în culise să-l vadă pe Gillette. Iar la un moment dat am primit un zâmbet de la Lordul Kitchener.

În timpul stagiunii cu *Sherlock Holmes*, Sir Henry Irving a murit și am participat la funeraliile de la Westminster Abbey. Fiind actor în West End, aveam trecere și eram foarte mândru de asta. La slujbă am stat între solemnul Lewis Waller, pe-atunci idolul romantic al matineelor de la Londra, și „Doctorul“ Walford Bodie, faimos pentru operațiile lui fără sânge, pe care l-am caricaturizat mai târziu într-o fantezie burlescă. Waller arăta ca la carte pentru acest moment, stătea țeapăn și nu se uita nici în stânga, nici în dreapta. Dar „Doctor“ Bodie, ca să vadă mai bine, atunci când l-au coborât pe Sir Henry în criptă, tot călca pe mormântul unui duce nepăsător, spre indignarea și disprețul domnului Waller. Am renunțat la încercarea de a vedea ceva și m-am așezat, resemnat să am drept privelişte în fața ochilor spinările celor din fața mea.

Cu două săptămâni înainte să se încheie această stagiune cu *Sherlock Holmes*, domnul Boucicault mi-a dat o scrisoare de recomandare către domnul și doamna Kendal, cu perspectiva de a primi un rol în noul lor spectacol. Tocmai încheiau o stagiune de succes la St James’s Theatre. Întâlnirea era fixată la ora zce dimineața și trebuia să mă văd cu doamna în foaierul teatrului. A întârziat douăzeci de minute. În cele din urmă, o siluetă și-a făcut apariția dinspre stradă: era doamna Kendal, o doamnă robustă și impunătoare, care m-a întâmpinat cu aceste vorbe:

– Deci, tu ești băiatul! Începem curând un turneu în provincii cu o nouă piesă și aș vrea să te aud cum citești rolul. Dar în clipa asta suntem foarte ocupați, așa că n-ai putea veni aici mâine-dimineață, la aceeași oră?

– Îmi pare rău, doamnă, i-am răspuns cu răceală, dar nu pot accepta nicio ofertă în afara orașului.

Și, cu această replică, mi-am luat pălăria, am ieșit din foaier, am oprit un taxi care trecea pe-acolo și am rămas fără slujbă în următoarele zece luni.

În seara în care *Sherlock Holmes* și-a încheiat stagiunea la Duke of York’s Theatre, iar Marie Doro urma să plece în America, am ieșit singur și m-am îmbătat de disperare. Peste doi sau trei ani aveam s-o revăd în Philadelphia. Se ocupa de deschiderea unui nou teatru în care jucam în trupa comică a lui Karno [8]. Era la fel de frumoasă ca întotdeauna. Stăteam în culise și o

priveam din spatele machiajului meu gros, în timp ce ea ţinea un discurs, dar am fost prea timid ca să mă duc să îi spun cine sunt.

Când s-a încheiat stagiunea cu *Holmes* la Londra, s-a încheiat şi turneul companiei din provincii, aşa încât şi eu, şi Sydney am rămas fără slujbă. Dar el n-a pierdut prea mult timp şi şi-a găsit de lucru. A văzut un anunţ în *Era*, o revistă de teatru, şi a intrat în trupa de comedianţi a lui Charlie Manon. În perioada aia erau câteva astfel de trupe în turnee prin diverse săli: a lui Charlie Baldwin, a lui Bank Clerks, „Brutarii lunatici“ ai lui Joe Boganny şi trupa Boicette, cu toţii actori de pantomimă. Şi, deşi comedie grosolană, era făcută pe muzică frumoasă, *à la ballet*, şi se bucura de mare popularitate. Cea mai cunoscută era trupa lui Fred Karno, cu un repertoriu amplu de comedii. Fiecare dintre ele purta numele „Păsări“. Erau aşa: „Păsările din închisoare“, „Păsările de dimineaţă“, „Păsările mascate“ etc. Din aceste trei scheciuri, Karno a construit o întreagă industrie teatrală, formată din mai bine de treizeci de companii, al căror repertoriu includea pantomimă de Crăciun şi comedii muzicale elaborate, din care a dezvoltat artişti minunaţi şi comedianţi precum Fred Kitchen, George Graves, Harry Weldon, Billie Reeves, Charlie Bell şi mulţi alţii.

Fred Karno l-a văzut pe Sydney pe vremea când lucra cu trupa lui Manon şi l-a luat pentru un salariu de patru lire pe săptămână. Fiind cu patru ani mai mic decât Sydney, eu eram la vârsta la care nu mă potriveam nicăieri, nu eram bun nici colo, nici dincolo, pentru niciun fel de spectacol, dar pusesem ceva bani deoparte şi în timp ce Sydney lucra în provincie, eu am rămas la Londra şi m-am învârtit prin sălile de biliard.

ȘASE

Ajunsesem la vârsta dificilă și neplăcută a adolescenței, dacă e să ne luăm după tiparul emoțional standard. Îmi plăceau riscul și melodrama, eram un visător trist, furios pe viață, pe care în același timp o iubeam pătimaș, o minte în crisalidă, din care ieșeau brusc scântei de maturitate. În acest labirint de oglinzi deformatoare mi-am irosit acei ani, ambițiile mele țâșnind în rafale. Cuvântul „artă“ nu mi-a trecut niciodată prin cap sau prin vocabular. Teatrul era un mod de viață și nimic mai mult.

Acest moment de ceață și confuzie l-am traversat singur. Târfe și beții ocazionale apăreau și treceau, dar nici vinul și nici femeile și nici vreun cântec nu-mi atrăgeau atenția pentru prea mult timp. Îmi doream dragoste și aventură.

Înțeleg atât de bine psihologia și atitudinea tânărului din mișcarea *teddy boy* [9], cu stilul lui vestimentar împrumutat din epoca eduardiană. Ca noi toți, își dorește atenție, pasiune și poveste. De ce nu i-am tolera momentele de exhibiționism și grosolănie, la fel ca pe ale băieților din școlile publice, cu lipsa lor de orizont, cu furia lor? Nu e normal ca atunci când vede așa-numita clasă superioară afirmându-și îngâmfarea prostească să vrea să și-o reclame și el?

Știe că automobilul se supune voinței lui la fel cum se opune voinței oricărei clase… Că nu e nevoie de vreo mentalitate specială să schimbi viteza sau să apeși pe un buton. În această epocă nebună, nu e el oare la fel de grozav ca orice Lancelor, aristocrat sau cărturar, degetul lui nu e la fel de puternic în a distruge un oraș, precum orice armată a lui Napoleon? Nu e

oare acest „teddy boy“ o pasăre phoenix care învie din cenușa unei clase conducătoare vinovate, iar atitudinea lui nu e oare motivată de un gând din subconștient, anume că omul e un animal doar pe jumătate îmblânzit, care de generații întregi îi conduce pe ceilalți prin viclenie, cruzime și violență? Dar, cum spunea Bernard Shaw: „Bat câmpii, cum bat oamenii care au o suferință“.

Până la urmă mi-am găsit ceva de lucru într-un vodevil. Circul Casey avea un spectacol despre Dick Turpin, celebrul hoț, și unul despre „Doctorul“ Walford Bodie. Cu „Doctorul“ Bodie am avut ceva succes, pentru că era ceva mai mult decât o comedie ușoară. Era o caracterizare a tipului profesoral, savant, și am avut fericita idee de a mă machia în așa fel încât să arăt exact ca el. Eram vedeta trupei și câștigam trei lire pe săptămână. Aveam și o trupă de copii care jucau ca niște adulți într-o scenă care se petrecea pe o străduță. Era un spectacol îngrozitor, dar cred că m-a ajutat să-mi dezvolt abilitățile de comediant.

Când Circul Casey a jucat la Londra, am stat la o pensiune în Kennington Road, la doamna Fields, o văduvă de vreo 65 de ani, care avea trei fiice: Frederica, Thelma și Phoebe. Frederica era măritată cu un meșteșugar tâmplar din Rusia, un om bun, dar teribil de urât, cu o față necioplită, de tătar, cu părul și mustața blonde și o expresie dură și rigidă în priviri. Noi șase mâncam în bucătărie și ajunseserăm să cunoaștem familia foarte bine. Când lucra la Londra, Sydney venea să locuiască tot aici.

Când în sfârșit am plecat de la Circul Casey, m-am întors în Kennington Road și am continuat să iau masa la familia Fields. Bătrâna doamnă era de treabă, răbdătoare și foarte muncitoare, iar singurii ei bani erau cei din închirierea de camere. Frederica, fiica măritată, era întreținută de soț. Thelma și Phoebe ajutau la treburile din gospodărie. Phoebe avea cincisprezece ani și era frumoasă. Avea un chip lung și acvilin și prezentam un mare interes pentru ea atât din punct de vedere fizic, cât și sentimental. Acestuia din urmă i-am rezistat pentru că nu împlinisem încă șaptesprezece ani și n-aveam decât intenții rele în privința fetelor. Dar ea era ca o sfântă și nu s-a întâmplat niciodată nimic între noi. Oricum, a început să țină foarte tare la mine și am devenit foarte buni prieteni.

Familia Fields era extrem de furtunoasă și din când în când aveau loc descărcări emoționale în certuri pasionale în care erau cu toții implicați. Mărul discordiei era de obicei al cui era rândul la treburile casnice. Thelma, care avea aproape douăzeci de ani, era doamna familiei și cea mai leneșă și întotdeauna susținea că era rândul lui Phoebe sau al lui Frederica. Și de la o simplă dispută totul degenera într-un adevărat scandal, în care dureri de mult îngropate și schelete ascunse în dulapul familiei erau scoase la vedere și aruncate în fața tuturor. Doamna Fields dezvăluia că de când fugise de-acasă cu un tânăr avocat din Liverpool, Thema se credea o doamnă și i se părea că nu mai e de nasul ei să se ocupe de treburi din gospodărie, discursul ei culminând cu: „Dacă ești așa o doamnă, șterge-o de-aici, du-te înapoi la avocatul tău din Liverpool– numai că nu te primește!“. Și, ca să fie cât mai convingătoare, în final, doamna Field lua o ceașcă și o spărgea de podea. În tot aceast timp, Thelma stătea la masă, cu o atitudine de doamnă, imperturbabilă. Apoi, calm, lua și ea o ceașcă și făcea la fel, o lăsa să cadă încet pe podea, spunând: „Și eu pot să-mi ies din fire!“. Și pe urmă arunca o altă ceașcă și încă una, și tot așa, până când podeaua era împânzită de cioburi. „Și eu pot să fac o scenă!“ Iar biata mamă și cele două surori se uitau neajutorate. „Uită-te la ea! Uite ce face!“ bodogănea femeia. „Uite, mai e aici ceva de spart!“ și-i întindea lui Thelma un bol pentru zahăr, iar ea îl lua și la fel de calmă îl lăsa să cadă.

În astfel de ocazii, Phoebe era arbitrul. Era dreaptă și corectă și se bucura de respectul familiei. De obicei încheia cearta, oferindu-se să facă ea munca, lucru cu care Thelma nu era de acord și se opunea.

N-am avut de lucru vreo trei luni, iar Sydney m-a întreținut în perioada aia. Îi plătea doamnei Fields paisprezece șilingi pe săptămână pentru casa și masa mea. Acum, el era actorul principal în trupa lui Fred Karno și-i tot povestise despre frățiorul lui talentat, dar Karno se tot făcuse că n-aude, pentru că i se părea că sunt prea tânăr.

La acel moment, actorii evrei erau la modă în Londra, așa că m-am gândit că aș putea să-mi ascund vârsta în spatele unor mustăți. Sydney mi-a dat două lire pe care i-am investit în aranjamente muzicale pentru cântece și dialoguri comice, luate dintr-o carte de glume americană, *Madison's*

Budget. Săptămâni întregi am repetat, jucând în faţa familiei Fields. Ei erau amabili şi mă încurajau, dar nimic mai mult.

Am obţinut o săptămână de probă, fără să fiu plătit, la Forester's Music Hall, un teatru micuţ, situat undeva, la capătul lui Mile End Road, în miezul cartierului evreiesc. Mai jucasem acolo înainte, cu Circul Casey, iar directorul a considerat că eram destul de bun ca să-mi dea o şansă. Toate visele şi speranţele mele depindeau de săptămâna asta de probă. După Forester, aş fi jucat în toate circuitele importante din Anglia. Şi cine ştie? Într-un an poate că aveam să devin una dintre vedetele vodevilurilor. Le-am promis tuturor din familia Fields că o să le dau invitaţii la sfârşitul săptămânii, când numărul meu avea să fie legat şi cu totul pus la punct.

– Presupun că n-o să mai vrei să locuieşti cu noi după succesul pe care o să-l ai, mi-a spus Phoebe.

– Ba sigur că o să vreau, am zis eu cu amabilitate.

Luni, la ora douăsprezece, a avut loc repetiţia cu cântece şi replici, cu care m-am descurcat profesionist. Dar nu am dat suficientă atenţie machiajului. Nu eram hotărât cum ar trebui să arăt. Cu câteva ore înainte de seara premierei, stăteam în cabină şi făceam probe, dar, oricât păr mi-am lipit pe faţă, tot n-am putut să-mi ascund vârsta. Deşi n-am avut nicio intenţie în acest sens, comedia mea era în cea mai mare parte antisemită, iar glumele mele nu erau doar vechi, ci şi răsuflate, la fel ca şi accentul meu evreiesc. Una peste alta, nu eram nostim deloc.

După primele glume, publicul a început să arunce în mine cu monede şi coji de portocală, să bată din picioare şi să huiduie. La început nu mi-am dat seama de ce se întâmpla. Apoi, am început să conştientizez grozăvia momentului. Am început să mă grăbesc şi să vorbesc tot mai repede, în timp ce zeflemeaua, fluierăturile şi ploaia de monede şi coji de portocală au crescut în intensitate. Când am ieşit din scenă, nu am mai aşteptat verdictul directorului. M-am dus direct în cabină, mi-am dat jos machiajul, am ieşit din teatru şi n-am mai pus piciorul acolo niciodată, nici măcar să-mi iau cărţile cu cântece.

Am ajuns acasă, în Kennington Road, târziu și toți cei din familia Field se culcaseră. Am fost recunoscător pentru asta. De dimineață, la micul dejun, doamna Fields de-abia aștepta să afle cum mersese spectacolul. Am mimat indiferența și i-am răspuns:

–A fost bine, dar mai are nevoie de câteva corecturi.

Mi-a spus că Phoebe venise să mă vadă, dar că nu le zisese nimic, pentru că era prea obosită și se dusese direct în pat. Când m-am întâlnit cu ea mai târziu, n-a spus nimic și nici eu. Și nici doamna Fields sau altcineva din familie n-a mai pomenit vreodată ceva despre asta, nimeni nu s-a arătat mirat că nu am continuat spectacolul toată săptămâna.

Slavă domnului că Sydney era în provincie, așa că am scăpat de corvoada îngrozitoare de a-i povesti ce se întâmplase– dar se poate să fi ghicit sau poate familia Fields să-i fi spus ceva, pentru că nu m-a întrebat niciodată nimic. Am făcut tot ce mi-a stat în putință să-mi șterg din minte seara aia oribilă, dar ea a lăsat o amprentă de neșters pe încrederea mea în mine însumi. O asemenea experiență groaznică m-a învățat să mă văd într-o lumină mai corectă. Mi-am dat seama că nu eram un actor de vodevil, că nu aveam acel talent, acea relaxare, acel tip de intimitate cu publicul și acel „vino-ncoace“ indispensabil. M-am consolat cu gândul că sunt un actor de comedie de caracter. Oricum, aveam să mai trăiesc una sau două mari dezamăgiri până când am aterizat cu adevărat pe picioarele mele din punct de vedere profesional.

La șaptesprezece ani, am jucat un rol principal de adolescent într-un scheci numit *The Merry Major (Maiorul vesel)*, o afacere ieftină, deprimantă, care n-a durat decât o săptămână. Actrița din rolul principal, care era nevastă-mea pe scenă, era o femeie de vreo cincizeci de ani. În fiecare seară se clătina pe scenă, mirosind a gin, iar eu, soțul iubitor și entuziast, trebuia s-o iau în brațe și s-o sărut. Experiența asta m-a vindecat de orice ambiție de a fi actor principal într-o trupă.

Atunci am cochetat și cu dramaturgia. Am scris o comedioară numită *Twelve Just Men (Doisprezece oameni cinstiți)*, o comedie bufă ce avea în centru niște jurați care se certau pe un caz de rupere a unei logodne. Unul dintre jurați era surdomut, altul, bețiv și altul, un medic șarlatan. I-am

vândut ideea lui Charcoate, un hipnotizator de vodevil, care hipnotiza o marionetă și o făcea să meargă prin oraș într-un landou, legată la ochi, în timp ce el stătea în spate, trimițându-i impulsuri magnetice. Mi-a dat trei lire pentru scenariu, cu condiția să-l regizez eu. Am tocmit niște actori și am repetat prin cârciumile Horns din Kennigton Road. Un actor bătrân și nervos a spus că scenariul nu e numai analfabet, ci și tâmpit.

În a treia zi, în toiul repetițiilor, am primit o înștiințare de la Charcoate, cum că s-a hotărât să nu-l mai producă. Nefiind un tip prea viteaz de felul meu, am pus hârtia în buzunar și am continuat repetiția. N-am avut curajul să le spun actorilor. În schimb, la prânz, i-am luat pe toți la noi acasă și le-am zis că fratele meu voia să stea de vorbă cu ei. L-am dus pe Sydney în dormitor și i-am arătat înștiințarea. După ce a citit-o, m-a întrebat:

– Păi, și nu le-ai spus?

– Nu! am șoptit eu.

– Atunci, spune-le!

– Nu pot, am răspuns, pur și simplu nu pot, după ce ei au repetat trei zile degeaba.

– Dar nu e vina ta, mi-a zis Sydney. Du-te și spune-le! a strigat.

M-am pierdut cu totul și am început să plâng.

– Ce pot să le spun?

– Nu fi prostuț!

S-a ridicat, s-a dus în camera de dincolo și le-a arătat scrisoarea lui Charcoate, explicându-le ce s-a întâmplat, apoi ne-a dus pe toți la pubul din colț și ne-a luat câte un sendviș și-o băutură.

Actorii sunt imprevizibili. Individul bătrân care bombănise atâta a fost cel mai filosofic și a început să râdă când Sydney i-a povestit în ce stare deplorabilă eram eu…

–Nu e vina ta, băiete, mi-a spus, bătându-mă pe spate. E-a canaliei ăsteia bătrâne de Charcoate.

După eșecul meu de la Foresters, tot ce am încercat s-a soldat cu un dezastru. Totuși, un element forte pentru optimisul meu a fost tinerețea…, pentru că la vârsta aia instinctiv simți că obstacolele sunt *pro tem*, că vor trece și că o suită nesfârșită de ghinioane este la fel de puțin plauzibilă ca și poteca dreaptă și îngustă a dreptății. Până la urmă, amândouă deviază de la cursul lor…

Și norocul meu s-a schimbat. Într-o zi, Sydney mi-a spus că domnul Karno vrea să mă vadă. Se pare că fusese nemulţumit de unul dintre actorii care-l jucau pe rivalul domnului Harry Weldon în *The Football Match (Meciul de fotbal)*, unul dintre scheciurile cele mai de succes ale lui Karno. Weldon era un comediant foarte popular și rămas popular până la moarte, prin anii ’30.

Domnul Karno era genul butucănos, bronzat, mic de statură, cu ochi ageri, care scoteau scântei și care păreau că te cântăresc în permanență. Începuse ca acrobat la bare paralele, apoi făcuse un grup cu trei actori de comedie bufă. Acest cvartet fusese nucleul trupei lui de comedie și pantomimă. El însuși era un excelent comediant și făcuse multe roluri comice. Continuase să joace chiar când avea alte cinci companii pe drum.

Unul dintre membrii fondatori spunea povestea retragerii lui. Într-o noapte la Manchester, după un spectacol, trupa s-a plâns că Fred Karno a depășit timpul și că a distrus tot efectul comic și nu s-a mai râs. Karno, care acumulase 50000 de lire din cele cinci spectacole, ar fi spus: „Bine, băieți, dacă așa credeți, eu renunț!“ Și scoțându-și peruca, a aruncat-o pe măsuța din cabină și, cu un râs forțat, a spus: „Puteți să considerați asta demisia mea!“.

Locuința domnului Karno era în Coldharbour Lane, Camberwell. Lângă ea avea anexat un depozit în care ținea decorurile pentru cele douăzeci de producții. Acolo avea și birourile. Când am ajuns, m-a primit cordial.

–Sydney mi-a tot spus cât de bun ești, a zis. Crezi că ai putea fi partenerul lui Harry Weldon în *The Footbal Match*?

Harry Weldon avea un regim special, era angajat cu un salariu mare, primea treizeci și patru de lire pe săptămână.

– N-am nevoie decât să mă lăsaţi să vă dovedesc că pot, i-am răspuns plin de încredere.

A zâmbit.

– Șaptesprezece ani e o vârstă fragedă, iar tu arăți chiar mai mic.

– Asta se rezolvă din machiaj, am ridicat eu din umeri spontan.

Karno a râs. Ridicatul ăla din umeri, aveam să aflu mai târziu, l-a făcut să mă ia.

– Bine, bine. O să vedem de ce ești în stare.

Urma să fie o angajare de probă, pe două săptămâni, cu trei lire și zece șilingi pe săptămână, iar dacă mă descurcam, urma să primesc un contract pe un an.

Am avut o săptămână să studiez rolul, înainte de premiera de la London Coliseum. Karno mi-a spus să merg la Shepherd’s Bush Empire, unde se juca *The Football Match*, și să-l văd pe cel al cărui rol urma să-l preiau. Trebuie să mărturisesc că mi s-a părut anost și îngâmfat și, fără falsă modestie, am știut că o să-l bat. Rolul avea nevoie de un strop de burlesc. Și m-am hotărât să-l joc exact în această cheie.

Mi s-au dat doar două repetiții, căci domnul Weldon n-a fost disponibil pentru mai mult. De fapt, s-a arătat chiar iritat că a trebuit să vină și la cele două repetiții, pentru că fusese nevoit să-și întrerupă partida de golf.

La repetiţii n-am impresionat cine ştie ce. Citeam încet şi am simţit că Weldon are rezerve în privinţa competenţei mele. Sydney, care jucase şi el rolul, ar fi putut să mă ajute dacă ar fi fost la Londra, numai că era plecat în provincie, cu un alt spectacol.

Deşi *The Football Match* avea un subiect de comedie burlescă, până nu apărea Weldon, nimeni nu râdea. Totul conducea către intrarea lui în scenă şi, desigur, cum era un comediant excelent, Weldon ţinea publicul în hohote de râs interminabile din clipa în care păşea pe scenă.

În seara premierei, la Coliseum, nervii mei se învârteau ca acele de ceasornic. Seara aceea a însemnat restabilirea încrederii în mine şi a şters acel coşmar de pe scena de la Foresters. În spatele scenei imense, păşeam de colo-colo cu un soi de tulburare sporită de frică, rugându-mă la mine însumi.

Şi a început muzica! S-a ridicat cortina! Pe scenă cânta un cor de bărbaţi. În cele din urmă au ieşit, lăsând scena goală. Era momentul când trebuia să intru. Într-un haos de emoţii, am păşit pe scenă. În astfel de situaţii ori profiţi de ocazie, ori o dai în bară. În clipa în care am intrat, am fost eliberat, totul mi s-a limpezit. Am intrat cu spatele la public – asta a fost ideea mea. Din spate arătam impecabil – în redingotă, cu joben, baston şi jambiere –, un nemernic tipic eduardian. Apoi m-am întors şi mi-am arătat nasul cel roşu. S-a auzit un râs. Aşa am intrat în graţiile publicului. Am ridicat din umeri melodramatic, mi-am trosnit degetele şi pe urmă am tăiat-o prin mijlocul scenei, îndreptându-mă spre nişte greutăţi de metal. Atunci, bastonul meu s-a lăsat ispitit de un sac de box suspendat, care a ricoşat şi m-a izbit în faţă. Am făcut pe grozavul şi m-am balansat puţin, schimbând direcţia, iar în secunda aia m-am lovit singur cu bastonul în cap. Publicul a izbucnit în hohote de râs.

De-acum eram relaxat şi inventiv. Puteam să stau pe scenă cinci minute şi să-i fac să râdă în continuare, fără să rostesc un cuvânt. Şi în timp ce călcam eu ţanţoş, pantalonii mei au început s-o ia la vale. Îmi pierdusem un nasture… Am început să-l caut. Am cules de pe jos un obiect imaginar şi pe urmă, indignat, l-am aruncat cât colo: „Ăştia au încurcat iepurii…“ Alte râsete.

Capul lui Harry Weldon s-a ivit din culise, rotund ca o lună plină. Niciodată până atunci nu se mai întâmplase ca sala să râdă până să intre el pe scenă.

Când şi-a făcut intrarea, l-am apucat dramatic de încheietura mâinii şi i-am şoptit: „Repede! Sunt terminat! Un ac!“ Toate astea au fost pură

improvizaţie, nimic nu fusese repetat. Pregătisem bine publicul pentru intrarea lui Harry şi a fost un succes răsunător în seara aceea. Împreună i-am făcut să râdă iar şi iar. Când s-a lăsat cortina, ştiam că mă descurcasem bine. Câţiva membri ai trupei mi-au strâns mâna şi m-au felicitat. În drum spre cabină, Weldon s-a uitat peste umăr şi a spus sec: „A fost bine – în regulă!“

În seara aia am mers spre casă pe jos, ca să-mi pun ordine în gânduri. M-am oprit şi m-am aplecat peste podul Westminster, privind apele întunecate şi mătăsoase care curgeau dedesubt. Aş fi vrut să plâng de bucurie, dar nu puteam. M-am tot sforţat şi m-am schimonosit, dar n-am reuşit să storc nicio lacrimă, eram gol. De pe Westminster Bridge m-am dus la „Elephant and Castle“ şi m-am oprit la o măsuţă de cafea să beau o ceaşcă de ceai. Aş fi vrut să vorbesc cu cineva, dar Sydney era plecat în provincie. Ce bine era să fi fost cu mine, să-i pot povesti ce se întâmplase în seara aia, ce mult însemna pentru mine, mai ales după episodul de la Foresters.

Nu puteam să dorm. De la „Elephant and Castle“ am mers la Kennington Gate şi acolo mi-am mai luat o ceaşcă de ceai. Tot drumul am vorbit şi-am râs singur. Era ora cinci dimineaţa când, în sfârşit, m-am dus să mă culc, extenuat.

Domnul Karno n-a fost acolo în acea primă seară, dar a venit în a treia, când eu am primit aplauze la intrarea în scenă. A venit la mine la final, tot numai zâmbet, şi mi-a spus să mă prezint în ziua următoare la el în birou, să semnez contractul.

Nu i-am scris lui Sydney despre prima seară, dar i-am trimis o telegramă scurtă: „Semnat contract un an patru lire săptămână. Dragoste, Charlie.“ *The Football Match* s-a jucat la Londra paisprezece săptămâni, apoi am plecat în turneu.

Personajul comic al lui Weldon era genul cretin – un idiot din Lancashire, care vorbea greoi. Ceea ce a mers destul de bine în nordul Angliei, în schimb, în sud n-a fost la fel de bine receptat. Bristol, Cardiff, Plymouth, Southampton au fost adevărate eşecuri pentru Weldon. În săptămânile acelea a fost tot timpul iritat, a jucat manierist, pe pilot automat, fără niciun fel de implicare şi-şi vărsa nervii pe mine. În spectacol, trebuia la un

moment dat să mă bruscheze și să mă plesnească. Chestia asta se chema „a trage un pui de somn“. Ceea ce însemna că el se prefăcea că-mi trage o palmă peste față, dar altcineva bătea din palme în culise, ca să sporească efectul. Uneori mă lovea de-a binelea și tare, fără niciun sens. Cred că din invidie.

În Belfast situația a atins punctul culminant. Weldon a avut cronici foarte proaste, în schimb, jocul meu a fost lăudat. Fapt intolerabil pentru el, așa încât în seara aia, pe scenă, mi-a tras o palmă zdravănă care mi-a scos comedia pe nas, odată cu sângele care a început să-mi curgă. După spectacol, i-am spus că, dacă mai face asta o singură dată, îi sparg capul cu una din halterele de pe scenă și am adăugat că, dacă e invidios, să nu-și verse nervii pe mine.

– Invidios pe tine? a întrebat el cu dispreț în drum spre cabină. De ce-aș fi invidios pe tine? Am mai mult talent doar în fund decât ai tu în tot corpul!

– Exact ăla e locul unde îți stă talentul, în fund, i-am replicat eu și am închis repede ușa de la cbină.

Când s-a întors Sydney, ne-am hotărât să închiriem un apartament în Brixton Road și să-l și mobilăm cu o sumă de până la patruzeci de lire. Am mers la un magazin de mobilă second hand în Newington Butts, i-am spus proprietarului ce sumă ne permitem să cheltuim și că avem de mobilat patru camere. Omul s-a implicat personal și a petrecut ore bune ajutându-ne să găsim chilipiruri. Am pus covoare în camera principală și linoleum în celelalte și am cumpărat o garnitură de mobilă tapisată– o canapea și două fotolii. Într-un colț al camerei de zi, am pus un paravan maur, luminat din spate de un bec galben, iar în colțul opus, pe un șevalet aurit, un pastel într-o ramă aurită. Pictura reprezenta un nud, cu o femeie care stătea pe un piedestal și se uita într-o parte, peste umăr, în timp ce un artist bărbos stă să alunge cu pensula o muscă de pe posteriorul ei. Mi se părea că acest *objet d’art* și paravanul fac toată camera. Decorul final era o combinație de tutungerie maură și bordel franțuzesc. Dar nouă ne plăcea. Am cumpărat chiar o pianină și, chiar dacă am cheltuit cincisprezece lire peste bugetul inițial, cu siguranță a meritat. Apartamentul din Glenshaw Mansions, Brixton Road nr. 15, a fost paradisul nostru drag. Cu câtă nerăbdare

așteptam să ajungem acasă, în el, când eram în provincii! Acum eram suficient de prosperi să-l ajutăm pe Bunicul și să-i dăm zece șilingi pe săptămână și ne-am permis să angajam o menajeră care să vină de două ori pe săptămână să facă curățenie, dar era departe de-a fi nevoie, pentru că noi rareori deranjam ceva. Locuiam acolo de parcă ar fi fost un templu. Eu și Sydney stăteam în fotoliile noastre ample, cu o teribilă satisfacție. Cumpăraserăm o banchetă îmbrăcată în piele roșie și mă duceam de la ea la fotoliu, încercând să văd care e mai confortabil.

La șaisprezece ani, ideea mea despre dragoste îmi fusese inspirată de un afiș de teatru, în care o fată stătea pe o stâncă și vântul îi flutura prin plete. Mă imaginam jucând golf cu ea – un joc pe care-l detestam – mergând peste dealuri înrourate, răsfățați de sentimente care făceau inima s-o ia la trap, de sănătate și de natură. Asta era dragostea! Dar iubirea de tinerețe e cu totul altceva. De obicei urmează un tipar standard. Din cauza unei priviri, a unor cuvinte de început (de obicei prostești), forma întregii vieți se schimbă în câteva minute, toată natura e în ton cu noi și brusc își dezvăluie bucuriile ascunse. Și așa mi s-a întâmplat și mie.

Aveam aproape nouăsprezece ani, eram deja un comediant de succes în trupa lui Karno, dar ceva îmi lipsea. Primăvara venise și trecuse, iar vara se oprise peste mine, lăsându-mi un soi de gol. Rutina zilnică avea un gust fad și atmosfera era plictisitoare. Nu vedeam în viitor decât un soi de plafonare printre oameni banali și plicticoși. Să fiu ocupat să muncesc pe brânci ca să-mi câștig existența nu-mi era de-ajuns. Viața era comună și lipsită de farmec. Am devenit melancolic și nemulțumit și mă plimbam de unul singur duminica și ascultam orchestrele prin parcuri. Nu reușeam să mă suport nici pe mine, darămite compania altcuiva. Și, desigur, s-a întâmplat ce era de așteptat: m-am îndrăgostit.

Jucam la Streatham Empire. În perioada aceea jucam în două sau trei săli pe seară și ne deplasam de la una la alta în vehicule private. La Streatham era prima reprezentație, mai târziu urma să jucăm la Canterbury Music Hall și ultima, la Tivoli. Era încă lumină afară când am început. Căldura era teribilă, iar Streatham Empire era pe jumătate goală, ceea ce, printre altele, nu s-ar putea spune că a reușit să mă scoată din starea de melancolie…

O trupă de cântece-și-dansuri numită „Yancheele lui Bert Coutts“ a evoluat înaintea noastră. De-abia dacă le-am observat prezența. Dar în cea de-a doua seară, în timp ce stăteam în culise indiferent și apatic, una dintre fete a alunecat în timp ce dansa, iar celelalte au început să chicotească. Una mi-a prins privirea și s-a uitat să vadă dacă și eu mă amuz. Brusc, am fost prins de doi ochi mari și căprui, scânteind răutăcios, care-i aparțineau unei gazele slăbuțe, cu o față ovală, o gură plină, fermecătoare și dinți frumoși – efectul a fost electric. Când a ieșit din scenă, m-a rugat să-i țin o oglindă micuță, să-și aranjeze părul. În felul ăsta am putut s-o analizez în voie. Ăsta a fost începutul. Miercuri am întrebat-o dacă nu ne putem vedea duminică. A râs. „Nici măcar nu știu cum arăți fără nasul ăla roșu“, mi-a spus. Jucam bețivul din *Mumming Birds*, îmbrăcat în frac și o cravată albă.

– Nasul meu nu e chiar așa de roșu, sper, și nici nu sunt așa decrepit precum arăt, i-am zis, și ca să-ți dovedesc mâine-seară, îți aduc o poză cu mine.

I-am adus o fotografie care mă avantaja, mi se părea mie, în care arătam ca un băiat foarte tânăr și trist, cu o cravată neagră.

– Dar ești foarte tânăr, mi-a spus. Te credeam mai mare.

– Cât de mare mă credeai?

– Cel puțin treizeci.

Am zâmbit.

– Merg pe nouăsprezece.

Cum repetam în fiecare zi, era imposibil să ne vedem în cursul săptămânii. Până la urmă mi-a promis că se vede cu mine la Kennington Gate, duminică după-amiază, la ora patru.

Duminică a fost o zi de vară perfectă, iar soarele a strălucit fără întrerupere. Purtam un costum negru, croit pe talie, o cravată neagră și etalam ostentativ un baston negru de abanos. Era ora patru fără zece și eram teribil de emoționat, așteptând și privind pasagerii care coborau din tramvaie.

În timp ce aşteptam, mi-am dat seama că n-o văzusem niciodată fără machiaj. Nu-mi mai aduceam aminte cum arăta. Şi cu cât încercam mai tare să-i identific trăsăturile în minte, cu atât mai mult ele îmi scăpau. O teamă vagă mi s-a strecurat în suflet. Poate că frumuseţea ei era ceva născocit de mine. O iluzie şi nimic mai mult! Orice fată banală care cobora din tramvai mă arunca pe culmile disperării. Oare aveam să fiu dezamăgit? Oare fusesem păcălit de propria imaginaţie sau de magia artificială a machiajului de teatru?

Când mai erau trei minute până la ora patru, cineva a coborât dintr-un tramvai şi a venit direct spre mine. Inima mea s-a prăbuşit. Arăta dezmăgitor. Gândul deprimant că trebuia să-mi petrec toată după-amiaza cu ea, mimând entuziasmul, era deja deplorabil. Totuşi, mi-am ridicat pălăria şi am făcut o plecăciune. Fata s-a uitat la mine indignată şi a trecut mai departe. Slavă Domnului, nu era ea!

La ora patru şi un minut, o tânără a coborât dintr-un tramvai, a venit spre mine şi s-a oprit în faţa mea. N-avea machiaj şi era mai frumoasă ca oricând, purta o pălărie simplă marinărească, o hăinuţă din pânză albastră, cu nasturi de bronz, şi stătea cu mâinile adânc înfipte în buzunare.

– Iată-mă! a spus ea.

Prezenţa ei m-a copleşit atât de tare, încât de-abia am reuşit să deschid gura. Am devenit agitat. Nu îmi venea în minte nimic potrivit de spus sau de făcut.

– Hai să luăm un taxi, am zis eu cu voce răguşită, uitându-mă pe stradă în sus şi-n jos.

Apoi m-am întors spre ea.

– Unde vrei să mergem?

Ea a ridicat din umeri.

– Oriunde.

– Atunci, să luăm cina în West End!

– Am luat cina, mi-a răspuns ea calm.

– Ne hotărâm în taxi, am replicat.

Intensitatea tulburării mele trebuie s-o fi nedumerit, pentru că tot drumul am repetat întruna:

– Sunt sigur c-o să regret – ești prea frumoasă!

În zadar am încercat să fiu amuzant și s-o impresionez. Scosesem trei lire din cont și plănuisem s-o duc la Trocadero, unde în atmosfera aia cu muzică și eleganță de catifea avea să mă vadă sub cele mai romantice auspicii. Voiam s-o fac să nu mai știe de capul ei. Dar ea a rămas rece și stăpână pe ea, cumva perplexă la declarațiile mele, mai ales la una dintre ele: și anume că era Nemesis a mea, un cuvânt intrat recent în vocabularul meu.

Ce puțin a înțeles ea ce însemna totul pentru mine. Avea prea puțin de-a face cu sexul. Mult mai importantă era apropierea ei. Să întâlnesc frumusețea și eleganța în viața mea era ceva rar.

În seara aceea, la Trocadero, am încercat s-o conving să luăm cina împreună, dar fără niciun rezultat. Ea o să-și ia un sendviș, ca să-mi țină companie, mi-a spus. Cum ocupam o masă întreagă într-un restaurant elegant, am simțit că era musai să comand o masă elaborată, pe care chiar nu mi-o doream. Cina a fost o corvoadă solemnă. Nu știam care instrument e pentru care fel de mâncare. Am jucat tare cât a durat masa, cu un farmec *dégagé*, chiar și când a trebuit să-mi arăt familiaritatea cu bolul pentru spălat pe mâini, dar cred că amândoi am fost fericiți când am ieșit din restaurant și ne-am relaxat.

După Trocadero, a hotărât că vrea să meargă acasă. I-am sugerat să luăm un taxi, dar a zis că preferă să meargă pe jos. Cum locuia în Camberwell, se potrivea de minune. Însemna că puteam să mai petrec ceva timp cu ea.

Acum, că emoțiile mele fierbeau deja la foc mai mic, ea părea mult mai intimidată. În seara aia pe digul de pe Tamisa, Hetty pălăvrăgind despre

prietenele ei, spunând glumițe și alte lucruri fără cap și coadă. Dar eu nu înțelegeam nimic din ce spunea. Știam doar că e o noapte extatică – și că mergeam prin Paradis, într-o stare de emoţie binecuvântată.

După ce am condus-o, m-am întors pe dig posedat! Și iluminat de o lumină blândă și lovit de un fel de înflăcărare, m-am apucat și le-am împărţit tuturor cerșetorilor care dormeau pe dig ce-mi mai rămăsese din cele trei lire.

Ne-am promis că ne întâlnim în dimineața următoare, la șapte, pentru că ea avea repetiţii de la opt, undeva în Shaftesbury Avenue. Era un drum de vreo doi kilometri de la ea de acasă și până la stația de metrou din Westminster Bridge Road și, deși lucrasem până târziu și niciodată nu mergeam să mă culc înainte de două noaptea, m-am trezit în zori ca să mă întâlnesc cu ea.

Camberwell Road era acum atinsă de o baghetă magică, pentru că Hetty Kelly locuia acolo. Acele plimbări matinale când ne țineam strâns de mână, pe drumul până la metrou, erau adevărate momente de binecuvântare amestecate cu tot felul de dorinţe confuze. Sărăcăciosul și deprimantul cartier din Camberwell Road, pe care de obicei îl evitam, acum era plin de farmec, în timp ce-l străbăteam în dimineţile lui începețoșate, emoționat să zăresc silueta lui Hetty în depărtare, venind spre mine. În timpul acestor plimbări, nu-mi aduceam niciodată aminte nimic din ce spunea. Eram mult prea vrăjit, credeam că o forță mistică ne-a adus împreună și că legătura noastră se baza pe o potrivire pe care ne-o hotărâse soarta.

Trei dimineți în care am descoperit-o. Trei mici dimineți prescurtate, care făceau restul zilei inexistent, până în dimineața următoare. Dar în cea de-a patra dimineață comportamentul ei s-a schimbat. M-a întâmpinat cu răceală, fără entuziasm și nu m-a luat de mână. I-am reproșat asta și, în glumă, am acuzat-o că nu e îndrăgostită de mine.

–Aștepți prea mult de la mine, mi-a spus ea, până una-alta eu am doar cincisprezece ani, iar tu ești cu patru ani mai mare ca mine.

N-am înțeles cu adevărat sensul vorbelor ei. Dar n-am avut cum să ignor distanța pe care, dintr-odată, o așezase între noi. Se uita direct în față,

păşind elegant, cu un mers de şcolăriţă, cu mâinile îngropate în buzunarul de la manta.

– Cu alte cuvinte, chiar nu mă iubeşti, am zis eu.

– Nu ştiu, mi-a răspuns.

Eram năucit.

– Dacă nu ştii înseamnă că nu mă iubeşti.

În loc de răspuns, a păşit mai departe tăcută.

– Vezi ce profet bun sunt? am continuat eu încet. Ţi-am spus că o să regret că te-am întâlnit.

Am încercat să înţeleg ce era în mintea ei şi să aflu până unde mergeau sentimentele ei pentru mine, dar la toate întrebările mele, răspunsul ei era acelaşi: „Nu ştiu!“

– Te-ai mărita cu mine? am provocat-o eu.

– Sunt prea mică.

– Bine, dar, dacă ar trebui să te măriţi, m-ai alege pe mine sau pe altcineva?

Dar ea nu voia să-şi asume niciun angajament şi repeta întruna:

– Nu ştiu… îmi place de tine… dar…

– Dar nu mă iubeşti, am intervenit eu, cu un sentiment de disperare.

Ea a tăcut. Era o dimineaţa înnorată, iar străzile arătau posomorâte şi deprimante.

– Problema e că am lăsat lucrurile să meargă prea departe, am spus cu glas răguşit.

Ajunseserăm la gura metroului.

– Cred că e mai bine să ne despărțim și să nu ne mai vedem niciodată, am spus, întrebându-mă care va fi reacția ei.

Ea avea o atitudine gravă.

I-am luat mâna și i-am lovit-o ușor, cu tandrețe:

– La revedere. E mai bine așa. Deja ai prea multă putere asupra mea.

– La revedere, mi-a răspuns ea. Îmi pare rău!

Scuza asta m-a lovit ca o măciucă în moalele capului. Iar când ea a dispărut în jos pe scările de la metrou, am simțit un gol de nesuportat.

Ce făcusem? Fusesem prea îndrăzneț? N-ar fi trebuit s-o provoc. Mă comportasem ca un idiot fanfaron și făcusem imposibil faptul de a o mai vedea vreodată – asta, dacă nu voiam să mă acopăr de ridicol. Ce trebuia să fac acum? Nu puteam decât să sufăr. Numai de-ar fi posibil să cufund agonia asta în somn până când am s-o pot vedea din nou. Cu orice preț, trebuie să rămân departe de ea, până când va vrea să mă vadă din nou. Probabil că fusesem prea serios și prea înflăcărat. Data viitoare când o să ne vedem voi fi mai detașat și mai frivol. Dar oare va mai exista o data viitoare când să vrea să mă vadă? Trebuie să vrea! Nu poate să mă concedieze așa ușor.

În dimineața următoare n-am rezistat ispitei de a merge în Camberwell Road. N-am întâlnit-o pe ea, ci pe mama ei.

– Ce i-ai făcut lui Hetty? m-a întrebat. A venit acasă plângând și a zis că nu mai vrei s-o vezi niciodată.

Am ridicat din umeri și am zâmbit ironic.

– Ce mi-a făcut ea mie?

Apoi, ezitând, am întrebat-o dacă aș putea s-o văd din nou.

A dat din cap cu precauție:

– Nu, nu cred că e bine.

Am invitat-o să bem ceva și am mers la un pub de lângă colț, ca să mai vorbim despre asta și, după ce am implorat-o să mă lase s-o văd pe Hetty din nou, a fost de acord.

Când am ajuns acasă, Hetty ne-a deschis ușa. Când m-a văzut, a fost surprinsă și îngrijorată. Tocmai se spălase pe față cu săpun Sunshine [10] – mirosea atât de proaspăt. A rămas proțăpită în ușă, iar ochii ei mari mă priveau rece și cu obiectivitate. Mi-am dat seama că nu mai era nicio speranță.

– Am venit să-mi iau din nou la revedere, am spus, încercând să fiu amuzant.

Nu mi-a răspuns nimic, dar am văzut că era nerăbdătoare să scape de mine.

Am întins mâna și am zâmbit:

– La revedere din nou!

– Cu bine! a răspuns ea rece.

M-am întors și am auzit ușa de la intrare închizându-se încet în urma mea.

Deși nu m-am văzut cu ea decât de cinci ori și niciuna din întâlnirile noastre nu a durat mai mult de douăzeci de minute, această scurtă legătură m-a afectat pentru mult timp.

ȘAPTE

În 1909, am mers la Paris. Domnul Burnell de la Folies Bergère a angajat compania Karno să joace timp de o lună. Cât de emoționat am fost la gândul că voi merge într-o altă țară! În săptămâna dinainte să ne îmbarcăm am jucat la Woolwich o săptămână oribilă și umedă, într-un oraș deplorabil și de-abia așteptam schimbarea. Urma să plecăm duminică dimineața devreme. Era cât pe ce să pierd trenul, am alergat pe peron și am prins ultimul vagon de bagaje, în care am călătorit până la Dover. Pe vremea aia mă pricepeam de minune să pierd trenul.

A plouat torențial tot timpul cât am traversat Canalul Mânecii, dar prima imagine a Franței care s-a ivit din ceață a rămas de neuitat. „Nu e Anglia“, îmi tot repetam, „e Continentul! E Franța!“ Franța, care întotdeauna îmi înfierbântase imaginația. Tatăl meu avea sânge de francez, de fapt familia Chaplin își avea originile în Franța. Aterizaseră în Anglia în perioada hughenotă. Unchiul Tatei spunea cu mândrie că fusese un general francez cel care pusese bazele ramurii familiei Chaplin în Anglia.

Era toamnă târzie și călătoria de la Calais la Paris a fost mohorâtă. Totuși, când ne-am apropiat de Paris, emoția și nerăbdarea mea au crescut. Trecuserăm prin regiunile singuratice și pustii de la țară. Apoi, încet, încet, pe cerul întunecat au început să se vadă lumini.

–Asta, ne-a spus un francez din aceeași trăsură cu noi, astea sunt luminile Parisului care se reflectă.

Paris a fost tot ce mă așteptam. Drumul de la Gare du Nord la rue Geoffroy-Marie și-a stârnit toată curiozitatea și nerăbdarea. Mi-aș fi dorit să mă

opresc la fiecare colţ şi să merg pe jos. Era ora şapte seara. Luminile aurii străluceau ademenitoare din cafenele şi măsuţele din faţa lor vorbeau despre bucuriile vieţii. În afară de câteva automobile cu motor inovatoare, era încă Parisul lui Monet, al lui Pissaro şi al lui Renoir. Era duminică şi toată lumea părea aplecată spre plăceri. Veselia şi vitalitatea pluteau în aer. Nici măcar camera mea din Geoffroy-Marie, cu podeaua ei de piatră, pe care am botezat-o „Bastilia mea“, nu-mi putea înmuia entuziasmul pentru o viaţă trăită la măsuţe aşezate în faţa bistrourilor şi a cafenelelor.

Duminică seara eram liberi, aşa că am văzut spectacolul de la Folies Bergère, unde urma să avem premiera luni. Niciun teatru, mi s-a părut mie, n-a emanat vreodată o asemenea strălucire, cu plușul şi decoraţiunile lui aurite, cu oglinzile şi candelabrele lui. În foaierul cu covoare groase şi în stalul elegant, lumea se plimba. Prinţese indiene doldora de bijuterii, cu turbane roz, şi ofiţeri turci şi francezi, cu coifuri cu pene, sorbeau coniac la bar. În foaierul amplu din afară cânta muzica, iar doamnele îşi aşezau şalurile şi hainele de blană, dezvăluindu-şi umerii albi. Erau oaspeţi obişnuiţi care le acostau discret şi se plimbau prin foaier şi prin stal. În acele zile erau frumoase şi rafinate.

Folies Bergère avea şi translatori profesionişti, care se plimbau de colo până colo prin teatru, având cuvântul „translator“ pe pălărie şi m-am împrietenit cu cel mai tare, care vorbea fluent câteva limbi.

După spectacolul nostru, mi-am păstrat hainele de scenă şi m-am amestecat printre ei. O creatură graţioasă, cu un gât de lebădă şi piele albă ca laptele mi-a făcut inima s-o ia la trap. Era genul „Gibson Girl“ [11], înaltă şi nespus de frumoasă, cu un năsuc cârn. Cu gene lungi şi negre, şi purta o rochie de catifea neagră, cu mănuşi lungi şi albe. Când a urcat scările spre stal, a lăsat să-i cadă o mănuşă. Am ridicat-o imediat.

–*Merci*, mi-a spus.

–Mi-ar plăcea s-o mai laşi să cadă o dată, am zis eu insinuant.

–*Pardon?*

Atunci mi-am dat seama că nu înțelegea engleză, iar eu nu vorbeam franceză. Așa că m-am dus la prietenul meu, translatorul.

– E acolo o doamnă care m-a stârnit… Dar pare foarte scumpă.

A ridicat din umeri.

– Nu costă mai mult de un ludovic de aur.

– Bun! am zis eu, deși în perioada aia un ludovic era o sumă mare, m-am gândit eu – și chiar era.

L-am rugat pe translatorul meu să-mi scrie câteva *phrases d'amour* [12] în franceză pe spatele unei cărți poștale. *Je vous adore*, *Je vous aimée la première fois que je vous ai vue* [13] etc., pe care intenționam să le folosesc la momentul potrivit. L-am rugat să se ocupe el de aranjamentele preliminare și a făcut pe curierul, mergând de la unul la altul. În cele din urmă, a venit înapoi și a spus:

– Totul e aranjat, un ludovic de aur, dar trebuie să-i plătești taxiul până la apartamentul ei și înapoi.

Am ezitat un moment.

– Și unde locuiește? am întrebat.

– N-o să coste mai mult de zece franci.

Zece franci însemnau un dezastru, pentru că nu anticipasem acest cost suplimentar.

– Dar pe jos nu poate să meargă? am glumit eu.

– Ascultă, fata e de clasa I, trebuie să-i plătești taxiul, mi-a zis.

Așa că m-am învoit.

După ce toate aranjamentele au fost făcute, am trecut pe lângă ea pe scări. Mi-a zâmbit și eu am privit-o.

– *Ce soir!*

– *Enchante, monsieur!* [14]

Cum stabiliserăm totul înainte de pauză, am promis că ne reîntâlnim după spectacolul meu.

– Tu chemi un taxi, în timp ce eu îţi aduc fata şi pe urmă nu mai pierzi timpul, mi-a zis amicul meu.

– Să pierd timpul?

În timp ce treceam pe Boulevard des Italiens, luminile şi umbrele îi treceau peste faţă şi pe gâtul ei lung şi alb şi arăta încântătoare. Am tras cu ochiul pe furiș la cuvintele în franceză de pe cartea poștală.

– *Je vous adore*, am început eu.

Ea a râs lăsând să se vadă două rânduri de dinţi perfecţi şi albi.

– Vorbeşti foarte bine franceza.

– *Je vous aimée la première fois que je vous ai vue*, am continuat eu emoționat.

Ea a râs din nou şi mi-a corectat franceza, explicându-mi că ar trebui să folosesc pronumele „tu“, mult mai familiar. S-a gândit puţin şi a râs din nou. S-a uitat la ceasul ei, dar stătuse. Mi-a arătat că vrea să ştie cât e ceasul, explicându-mi că la ora douăsprezece noaptea are o întâlnire foarte importantă.

– Nu în seara asta, am spus eu timid.

– *Oui, ce soir!* [15]

– Dar eşti angajată pe toată noaptea asta, *tout la nuit*!

Brusc a rămas perplexă.

– *Oh, non, non, non! Pas tout la nuit!* [16]

Atunci am devenit meschin.

– *Vingt francs pour le moment?*

– *C'est ça!* [17] mi-a subliniat ea.

– Îmi pare rău, am spus, cred că e mai bine să oprim taxiul.

Și, după ce i-am plătit șoferului s-o ducă înapoi la Folies Bergère, am coborât – un tânăr foarte trist și deziluzionat.

Am fi putut să stăm la Folies Bergère zece săptămâni, pentru că am avut mare succes, dar domnul Karno avea alte contracte. Salariul meu era de șase lire pe săptămână și l-am cheltuit până la ultimul bănuț. Un văr de-al fratelui meu, înrudit cu tatăl lui Sydney cumva, a venit să mă cunoască. Era bogat și aparținea așa-numitei clase superioare și în timpul șederii lui în Paris m-a făcut să mă simt bine. Era un mare pasionat de teatru și mersese chiar atât de departe, că își răsese mustața în așa fel încât să semene cu membrii trupei noastre și să i se dea voie să vină în spatele scenei. Din nefericire, a trebuit să se întoarcă în Anglia, unde am auzit că și-a primit papara de la augustii lui părinți și a fost trimis în America de Sud.

Înainte să plecăm spre Paris, auzisem că trupa lui Hetty juca la Folies Bergère, așa că de-abia așteptam s-o reîntâlnesc. În seara în care am ajuns, m-am dus în spatele scenei și am încercat să aflu, dar am aflat de la una dintre fetele din corpul de balet că trupa plecase deja spre Moscova, în urmă cu o săptămână. În timp ce vorbeam cu fata, am auzit o voce aspră venind de pe scări.

– Vino încoace imediat! Cum îndrăznești să stai de vorbă cu străinii?

Era mama fetei. Am încercat să-i explic că nu voiam decât o informație despre o prietenă de-ale mele, dar femeia m-a ignorat.

– Nu-ți pierde timpul vorbind cu bărbații! Vino încoace imediat!

Grosolănia ei m-a iritat. Totuși, mai târziu m-am obișnuit cu ea. Locuia în același hotel în care locuiam eu cu cele două fete care făceau parte din corpul de balet de la Folies Bergère. Cea mai mică avea treisprezece ani, era *première danseuse*, foarte drăguță și talentată, dar cealaltă, care avea cincisprezece ani, era și urâțică, și netalentată. Mama era o franțuzoaică durdulie de vreo patruzeci de ani, măritată cu un scoțian care locuia în Anglia. După premiera noastră de la Folies Bergère, a venit la mine să-și ceară scuze pentru că fusese prea aspră. Acesta a fost începutul unei prietenii. Mă invita tot timpul la ea în cameră la un ceai, pe care-l făceau în dormitorul lor.

Acum, când mă uit înapoi, îmi dau seama cât de inocent am fost. Într-o după-amiază, când copiii erau afară, iar mama lor și cu mine am rămas singuri, atitudinea ei a devenit ciudată și a început să tremure în timp ce turna ceaiul. Eu îi vorbisem despre speranțele și visurile mele, despre iubirile și dezamăgirile mele, iar ea s-a arătat foarte mișcată. Când m-am ridicat să-mi pun ceașca pe masă, ea a venit spre mine.

– Ești dulce, mi-a spus, luându-mi fața în mâini și privindu-mă adânc în ochi. Un băiat așa drăguț ca tine n-ar trebui să sufere.

Privirea ei s-a schimbat, a devenit stranie și hipnotică, iar vocea a început să-i tremure.

– Știi că te iubesc ca pe un fiu, mi-a zis încă ținându-mi fața în mâini.

Apoi s-a apropiat încet de mine și m-a sărutat.

– Mulțumesc, am spus eu sincer – și am sărutat-o și eu inocent.

A continuat să mă fixeze cu privirea, buzele îi tremurau, apoi brusc, controlându-se, s-a desprins și s-a dus să toarne o ceașcă de ceai proaspăt. Felul de a se purta se schimbase și un soi de umor i se citea pe buze.

– Ești dulce-foc! Îmi ești tare drag!

Mi s-a confesat despre fetele ei.

– Cea mică e o fată foarte bună, mi-a zis. Dar cea mare trebuie supravegheată. Devine o problemă…

După spectacol, mă invita la cină în dormitorul ei amplu, unde dormea împreună cu fetele și, înainte să mă întorc în camera mea, o sărutam pe mamă și apoi pe fata cea mică de noapte bună. Apoi trebuia să trec printr-o încăpere mai mică, unde dormea fata mai mare. Într-o seară, când treceam prin cameră, mi-a făcut semn și mi-a șoptit:

– Lasă ușa deschisă, vreau să vin la tine când adoarme toată lumea.

Mă credeți sau nu, i-am dat brânci pe pat indignat și am ieșit din cameră. Am auzit apoi că, la sfârșitul contractului cu Folies Bergère, fata cea mare, la cei cincisprezece ani cât avea, a fugit cu un dresor de câini, un neamț corpolent de șaizeci de ani.

Dar eu nu eram chiar așa de inocent cum păream. Eu și alți membri ai trupei petreceam câte o noapte prin bordeluri, unde făceam toate nebuniile tinereții. Într-o seară, după ce băusem câteva pahare cu absint, am intrat într-un conflict cu un fost sportiv de categorie ușoară, bătăuș cu premii la activ, pe nume Ernie Stone. Am început într-un restaurant și, după ce chelnerii și poliția ne-au despărțit, mi-a zis „Ne vedem la hotel!“. Stăteam la același hotel… El avea camera de deasupra mea, iar la patru dimineața, când m-am târât acasă, am bătut la ușa lui.

– Intră, a spus vioi, și scoate-ți pantofii ca să nu facem zgomot.

În tăcere ne-am încăierat, privindu-ne direct în ochi. Ne-am lovit și am parat lovituri un timp interminabil. De câteva ori, m-a pus la pământ, dar degeaba.

– Credeam că știi să dai cu pumnul! l-am luat eu în balon.

A făcut o săritură și s-a izbit cu capul de perete, de aproape, era să se bată singur. Am încercat să-l termin, dar loviturile mele cu pumnul erau slabe. Puteam să-l lovesc fără teamă, dar nu mai aveam putere în pumni. Brusc, am primit o lovitură direct în gură, care mi-a clătinat dinții din față, chestie care m-a trezit de-a binelea.

– Gata! Nu vreau să-mi pierd dinții!

A venit la mine și m-a îmbrățișat, pe urmă s-a uitat în oglindă. Îi făcusem fața fâșii. Avea mâinile umflate ca niște mănuși de box și era sânge peste tot, pe draperii, pe tavan, pe pereți. Cum ajunsese acolo, habar n-am.

În timpul nopții, sângele mi s-a scurs încet din gură, până pe gât. Micuța *première danseuse*, care-mi aducea dimineața o ceașcă de ceai, a început să plângă, crezând că m-am sinucis. De-atunci nu m-am mai bătut niciodată.

Într-o seară, translatorul meu a venit să-mi spună că un muzician cunoscut vrea să mă vadă și dacă n-aș putea să trec pe la el prin lojă. Invitația mi s-a părut destul de interesantă, pentru că alături de el în lojă era și o doamnă minunată, de o frumusețe exotică, membră a Baletului Rus. Translatorul m-a prezentat. Domnul mi-a zis că i-a plăcut foarte mult spectacolul și că era surprins să descopere cât de tânăr eram. La aceste complimente, am făcut o plecăciune politicoasă, trăgând cu ochiul la însoțitoarea lui.

– Ești un muzician și un dansator instinctiv, mi-a zis.

Simțind că n-aveam ce replică să dau la acest compliment, altceva decât să zâmbesc drăguț, m-am uitat la translator și am făcut o reverență politicoasă. Muzicianul s-a ridicat și mi-a întins mâna, la fel am făcut și eu.

– Într-adevăr, mi-a spus, strângându-mi mâna, ești un artist adevărat.

Când am plecat, l-am întrebat pe translator:

– Cine era doamna de lângă el?

– Este o balerină din Rusia, mademoiselle…, și aici a urmat un nume lung și dificil.

– Și pe domnul cum îl cheamă?

– Debussy, mi-a răspuns. Este celebrul compozitor.

– N-am auzit de el, i-am replicat.

Era anul faimosului scandal și proces al doamnei Steinheil, care a fost judecată și găsită nevinovată de uciderea soțului ei. Anul senzaționalului dans „pom-pom“, în care cuplurile se învârteau indecent, într-un adevărat spectacol voluptuos. Anul în care s-a dat teribila lege care impozita veniturile personale cu 6%. Anul în care Debussy a prezentat *Preludiul la după-amiaza unui faun* în Anglia, unde a fost huiduit, iar publicul a ieșit din sală.

Cu tristețe, m-am întors în Anglia și am început un turneu prin provincie. Ce diferență față de Paris! Acele seri de duminică funebre în orașele din nord: totul era închis și se auzea doar sunetul îndurerat al clopotelor mustrătoare care îi însoțeau pe tinerii petrecăreți și pe chicotitul târfelor, în timp ce se plimbau de colo-colo pe străzile întunecate și pe aleile lăturalnice. Era singura lor distracție de duminică seara.

Șase luni am circulat așa prin Anglia și deja îmi intrasem în rutină, când am primit vești de la Londra, care au făcut ca viața să pară mai interesantă. Domnul Karno mă informa că urma să preiau rolul lui Harry Weldon în al doilea sezon al spectacolului *The Football Match*. Acum simțeam că steaua mea a început să urce. Asta era șansa mea. Deși aveam succes în *Mumming Birds* și în alte scheciuri din repertoriul nostru, erau lucruri minore în comparație cu rolul principal din acest spectacol. Mai mult, premiera trebuia să aibă loc la Oxford, în cea mai importantă sală de spectacole din Anglia. Urma să fim principala atracție și numele meu avea să fie trecut în capul listei pe afiș pentru prima dată. Era un pas considerabil. Dacă aveam succes la Oxford, gloria avea să-mi permită să cer un salariu mai mare și eventual să-mi produc propriile scheciuri. Totul deschidea nenumărate posibilități minunate. Cum pentru *The Football Match* era aceeași distribuție angajată, n-am avut nevoie de mai mult de o săptămână de repetiții. M-am gândit mult la cum să interpretez rolul. Harry Weldon avea un accent de Lancashire. M-am hotărât ca eu să-l joc ca un londonez get-beget.

Dar la prima repetiție am avut o criză de laringită. Am făcut orice să-mi recapăt vocea, am vorbit în șoaptă, am inhalat vapori, mi-am dat cu spray în gât, până când neliniștea și frământarea mi-au secat toată consistența și umorul din acel rol.

În seara premierei, mi-am forţat fiecare venă şi fiecare coardă vocală până la limită, cu furie. Dar vocea mea nu s-a auzit. Karno a venit la mine după spectacol cu o expresie de milă şi dezamăgire.

– Nu te-a auzit nimeni, mi-a spus.

L-am asigurat că o să-şi revină glasul până seara următoare, dar nu s-a întâmplat. De fapt a fost chiar mai rău, căci forţasem în asemenea hal, că eram în pericol să mi-l pierd complet. Seara următoare a intrat dublura mea. Prin urmare, contractul s-a încheiat după prima săptămână. Toate visurile şi speranţele mele legate de contractul de la Oxford s-au spulberat, iar dezamăgirea m-a pus la pat cu o gripă.

N-am mai văzut-o pe Hetty un an. Într-o stare de slăbiciune şi melancolie după răceală, am început iar să mă gândesc la ea şi într-o seară târziu am rătăcit pe jos, spre casa ei din Camberwell. Dar casa era goală şi avea un anunţ cu „De închiriat“.

Am continuat să umblu pe străzi, fără niciun ţel. Brusc, din noapte s-a desprins o siluetă, a traversat strada şi a venit spre mine.

– Charlie! Ce faci pe-aici?

Era Hetty, îmbrăcată într-o haină neagră, din piele de focă, şi având o pălărioară la fel.

– Am venit să mă întâlnesc cu tine, am glumit eu.

A zâmbit.

– Eşti foarte slab.

I-am spus că tocmai zăcusem la pat din cauza unei gripe. De-acum avea şaptesprezece ani, era drăguţă şi îmbrăcată cu gust.

– Dar întrebarea e ce cauţi tu pe-aici, am replicat eu.

–Am fost în vizită la o prietenă și acum mă duc la fratele meu. Vrei să vii cu mine câțiva pași?

Pe drum mi-a povestit că sora ei se măritase cu un milionar american, Frank J. Gould, că locuiau la Nisa și că avea să plece din Londra de dimineață ca să meargă să-i vadă.

În seara aceea am stat și am privit-o dansând cochet cu fratele ei. Se purta cam ca o gâsculiță și, în ciuda a ceea ce simțeam, n-am putut să-mi alung sentimentul că pasiunea mea pentru ea se domolise. Oare devenise la fel de banală ca orice altă fată? Acest gând m-a întristat și mi-am dat seama că o studiam obiectiv.

Se dezvoltase și i-am observat conturul sânilor. Mi s-a părut că erau cam mici și nu suficient de ademenitori. M-aș însura cu ea dacă mi-aș permite? Nu, nu voiam să mă însor cu nimeni.

Mergând cu ea spre casă, în noaptea aceea rece și strălucitoare, m-am simțit chiar trist vorbind obiectiv despre posibilitatea ca ea să aibă o viață minunată și fericită.

–Pari atât de melancolic, mai că îmi vine să plâng, a spus ea.

În noaptea aceea am mers acasă cu un sentiment de triumf, pentru că reușisem s-o ating cu tristețea mea și-mi făcusem simțită personalitatea.

Karno m-a pus înapoi în *Mumming Birds* și, ironia sorții, n-a trecut mai mult de o lună până să-mi recapăt vocea. Marea mea dezamăgire rămânea *The Football Match* și am încercat să nu mă las copleșit de ea. Dar mă chinuia gândul că poate nu eram atât de bun cât să-i iau locul lui Weldon. Și peste toate plutea fantoma eșecului de la Foresters. Cum nu-mi recăpătasem pe de-a-ntregul încrederea în mine, fiecare nouă piesă în care primeam rolul principal era un proces încărcat de spaime. Iar acum, venise ziua decisivă și îngrijorătoare în care trebuia să-i atrag atenția domnului Karno că-mi expirase contractul și că voiam o mărire.

Karno putea fi foarte crud și cinic cu orice persoană care nu-i plăcea. Pentru că pe mine mă plăcea, n-avusesem niciodată de-a face cu această parte a lui,

dar chiar putea să te distrugă într-un mod extrem de vulgar. În timpul unei reprezentații cu una dintre comediile lui, dacă nu-l plăcea pe un comediant, stătea în culise, se ținea de nas și scotea un fluierat care se auzea prea bine. Dar la un moment dat se îngroșase gluma, făcea asta întruna, până când actorul respectiv a ieșit din scenă și l-a lovit. A fost ultima dată când a recurs la astfel de mijloace vulgare. Acum trebuia să am această confruntare cu el legat de noul meu contract.

– Păi, cum să facem? a zâmbit el cinic și a ridicat din umeri. Tu vrei o mărire, iar circuitele teatrale vor o scădere… De la eșecul ăla de la Oxford Music Hall avem numai plângeri. Mi se spune că trupa și-a coborât standardele – că e o adunătură de amatori. [18]

– Nu mă pot învinovăți pe mine pentru asta, am spus.

– Dar chiar asta fac, mi-a răspuns țintuindu-mă cu privirea.

– Și de ce se plâng, mai exact?

– Că nu ești competent, mi-a răspuns el dregându-și vocea și privind în podea.

Deși cuvintele lui m-au lovit direct în stomac și m-au înfuriat, am răspuns calm:

– Alții n-ar spune asta și sunt dispuși să-mi dea mai mulți bani decât primesc aici.

Nu era adevărat – nu primisem nicio altă ofertă.

– Cică spectacolul e prost și actorul e slab. Uite! mi-a zis, ridicând receptorul de la telefon. O să-l sun pe Șef, pe Bermondsey, și o să poți auzi cu urechile tale… Înțeleg că săptămâna trecută am stat destul de prost, a spus cu telefonul la ureche.

– Jalnic! s-a auzit o voce.

Karno a făcut o grimasă.

– Și cum explici asta?

– A fost un spectacol prost!

– Și Chaplin? Actorul din rolul principal? N-a fost bun?

– Pute! a răspunss vocea de la capătul firului.

Karno mi-a oferit telefonul și a rânjit.

– Ascultă și convinge-te!

Am luat receptorul.

– Poate că pute, dar nu pute nici pe jumătate cât șandramaua ta de teatru.

Karno n-a reușit să mă oprească. I-am spus că, dacă și el credea la fel, nu era nevoie să-mi reînnoiască contractul. În felul lui, era un tip perspicace și viclean, dar nu și un bun psiholog. Chiar dacă puțeam, nu îi convenea deloc ca la capătul celălalt al firului să fie cineva care să-mi spună asta. Mi-a oferit cinci lire și, deși încrederea mea era la un nivel foarte scăzut, am cerut șase. Spre surprinderea mea, mi i-a dat și i-am intrat din nou în grații.

Alf Reeves, managerul companiei lui Karno din America, s-a întors în Anglia și s-a răspândit zvonul că e în căutarea unui actor principal pe care să-l ia cu el în State. De când cu pasul înapoi de la Oxford Music Hall, aveam un fix să plec în America, nu doar de dragul aventurii, ci pentru că ar fi însemnat renașterea speranței, un nou început într-o lume nouă. Din fericire, *Skating (La patinaj)*, unul dintre noile noastre scheciuri în care aveam rolul principal, avea mare succes în Birmingham, iar când domnul Reeves a venit să ne vadă acolo m-am străduit să am cât mai mult farmec. Rezultatul a fost că el i-a telegrafiat lui Karno că și-a găsit actorul pe care să-l ia în State. Dar Karno avea alte planuri pentru mine. Faptul ăsta supărător m-a lăsat în aer câteva săptămâni, până când și-a manifestat interesul pentru un scheci numit *The Wow-Wows*. Era o comedie burlescă despre cum se inițiază un nou membru într-o societate secretă. Eu și Reeves consideram că spectacolul e slăbuț, fără sens și lipsit de calitate. Dar Karno era obsedat de idee și a insistat că America e plină de societăți secrete și că

o comedie pe seama lor ar fi un mare succes acolo, așa că, spre marea mea ușurare și bucurie, Karno m-a ales să joc rolul principal în *The Wow-Wows* în America.

Șansa asta de a pleca în Statele Unite era exact ce aveam nevoie. În Anglia simțeam că atinsesem ce-mi propusesem. Și apoi, posibilitățile îmi erau limitate. Cu educația mea precară, dacă eșuam ca actor de comedie, aveam prea puține șanse să fac altceva decât munca de jos. Pe când în State perspectivele erau mult mai luminoase.

În noaptea dinainte să ne îmbarcăm, m-am plimbat prin West End, oprindu-mă în Leicester Square, pe Coventry Street, la Mall și la Piccadilly, cu sentimentul trist că era pentru ultima dată când aveam să văd Londra, pentru că deja mă hotărâsem să mă stabilesc în America. M-am plimbat până la două noaptea, bălăcindu-mă în poezia străzilor pustii și în propria tristețe.

Mi-era tare greu să-mi iau adio. Orice simte cineva când se desparte de rude și prieteni, dacă-l conduc la plecare, nu face decât să-l râcâie și mai tare. Așa că m-am trezit la ora șase de dimineață. Nu l-am trezit pe Sydney, ci i-am lăsat doar câteva cuvinte scrise pe masă: „Am plecat în America. O să-ți scriu. Cu dragoste, Charlie“.

OPT

Am fost douăsprezece zile pe mări, pe o vreme teribilă, cu destinația Quebec. Trei zile am stat pe loc, în voia vântului, cu cârma ruptă. Dar mi-era inima veselă și ușoară la gândul că merg spre alt tărâm. Am traversat via Canada, pe un vas pentru vite și, deși nu era nicio vită la bord, erau o mulțime de șobolani, care se cocoțau cu obrăznicie pe picioare în cabina mea, până când am aruncat în ei cu un pantof.

Era început de septembrie și am trecut pe lângă Terra-Nova în ceață. Într-un sfârșit, am zărit continentul. A fost o zi cu ploaie măruntă, iar bancurile de pe râul St Lawrence arătau deplorabil. De pe vapor, Quebec arăta ca ruinele pe unde trebuie să-și fi făcut veacul fantoma lui Hamlet și am început să-mi pun întrebări în privința Statelor.

Dar, pe măsură ce ne apropiam de Toronto, țara devenea tot mai frumoasă, în culorile toamnei, iar eu, mai plin de speranță. La Toronto am schimbat trenul și am trecut pe la Biroul Imigrări. La ora zece, duminică dimineața, în sfârșit am ajuns la New York. Când am coborât din tramvai în Times Square am simțit un soi de dezamăgire. Pe stradă și pe trotuar zburau ziare, iar Broadway arăta cam obosit, ca o femeie șleampătă, care tocmai s-a dat jos din pat. Aproape la fiecare colț de stradă erau niște scaune înalte, prevăzute cu suporturi de pantofi, iar oamenii îmbrăcați lejer, doar în cămașă, stăteau confortabil să li se lustruiască pantofii. Îți lăsau impresia că-și termină toaleta pe stradă. Mulți păreau străini. Stăteau degeaba pe trotuare, de parcă tocmai ar fi ieșit din gară și și-ar fi umplut timpul între două trenuri.

Totuși, acesta era New York, aventuros, uimitor, puțin înspăimântător. Spre deosebire de Paris, care mi se păruse mult mai prietenos. Chiar dacă nu știam limba, Parisul mă îmbia și-mi spunea bun venit cu fiecare colț de stradă, cu bistrourile și cafenelele lui. Dar New York era prin excelență un loc pentru afaceri mari. Zgârie-norii păreau nerușinat de aroganți și parcă prea puțin le păsa de confortul oamenilor obișnuiți. Nici măcar barurile nu aveau spații amenajate unde să stea clienții, doar o bară lungă metalică, pe care să-ți odihnești piciorul. Iar locurile pentru mâncat atât de populare, deși curate și din marmură albă, arătau rece și ca de spital.

Am închiriat o cămăruță în spate, într-una din clădirile din gresie de pe Fortythird Street, unde se află acum clădirea Times. Era sinistră și murdară și mi-a făcut un dor nebun de Londra și de micuțul nostru apartament. La parter era o spălătorie cu uscător, iar în timpul săptămânii mirosul fetid de la hainele stoarse și călcate cu aburi se ridica până la mine, sporindu-mi disconfortul.

În acea primă zi am simțit că n-am ce căuta acolo. Era o adevărată corvoadă să intru într-un restaurant și să comand ceva, din cauza accentului meu englezesc și fiindcă vorbeam încet. Cei mai mulți vorbeau foarte repede, alergat, ceea ce mă făcea să mă simt inconfortabil, de teamă să nu mă bâlbâi și să-i fac să-și piardă timpul.

Ritmul ăsta mi-era străin. La New York, până și patronul celei mai mici antreprize acționează în grabă. Lustragiul își mișcă iute peria, barmanul aduce imediat berea, împingându-ți halba pe suprafața lustruită de la bar. Iar dacă-ți comanzi un cocktail de ou cu lapte, tipul de la bar se mișcă de parcă ar fi jongleur. Înșfacă în mare viteză un pahar și atacă tot ce urmează să pună în el, vanilie, un strop de înghețată, două linguri de malț, un ou crud, pe care-l sparge dintr-o singură mișcare, adaugă lapte, amestecă tot într-un recipient și ți-l servește în mai puțin de un minut.

În acea primă zi pe Avenue mulți arătau exact cum mă simțeam eu, singur și izolat. Alții se fuduleau de parcă toată lumea era a lor. Cei mai mulți aveau un comportament dur și metalic, de parcă a fi plăcut sau politicos ar fi presupus o formă de slăbiciune. Dar seara, când m-am plimbat de unul singur pe Broadway, alături de mulțimea în haine de vară, m-am liniștit. Părăsiserăm Anglia în mijlocul unui septembrie aspru și rece și sosisem la

New York în plină vară indiană, cu o temperatură de 27 de grade. Și, în timp ce mergeam pe Broadway, a început să se lumineze cu milioane de becuri colorate și strălucea ca un briliant. În noaptea aceea caldă, atitudinea mea s-a schimbat și am început să înțeleg spiritul Americii: zgârie-norii, strălucirea, luminile vesele, panourile cu reclame palpitante m-au prins într-un vârtej de speranță și simț al aventurii. „Asta e!“ mi-am spus. „Aici e locul meu!“

Toată lumea de pe Broadway părea implicată în showbiz. Actori, actori de vodevil, performeri de circ, comici erau peste tot, pe stradă, în restaurante, în hoteluri, în magazinele mari și în fiecare raion. Auzeai nume de proprietari de teatru, precum Lee Shubert, Martin Beck, William Morris, Percy Williams, Klaw și Erlanger, Frohman, Sullivan și Considine, Pantages. Fie că erau menajere, liftieri, chelneri, vatmani, barmani, lăptari sau brutari, cu toții vorbeau ca niște producători de teatru. Auzeai frânturi de conversație pe străzi, femei în vârstă, care arătau ca niște neveste de fermieri, spunând: „Tocmai a terminat cele trei zile la Pantages [19]. Cu o marfă potrivită, băiatul ăsta ar trebui să ajungă vedetă de vodevil“. „L-ai prins pe Al Jolson în Winter Garden?“ întreabă un portar. „Sigur a păstrat spectacolul pentru Jake.“

Ziarele aveau zilnic o pagină întreagă de teatru, arăta ca un grafic de curse, așezând actele vodevilului pe trei trepte, în funcție de popularitate și aplauze, ca la cursele de cai. Noi nu intraserăm încă în cursă și eram nerăbdător să aflu pe care dintre poziții aveam să ne situăm. Urma să jucăm circuitul Percy Williams doar șase săptămâni. După asta nu mai aveam contracte. Prin urmare, prelungirea ședерii noastre în America depindea de cum aveam să fim primiți. Dacă dădeam greș, ne întorceam în Anglia.

Am închiriat o sală de repetiție și o săptămână am repetat *The Wow-Wows*. În distribuție era bătrânul Whimsical Walker, celebrul clovn din Drury Lane. Avea peste șaptezeci de ani, o voce adâncă și puternică, dar îi lipsea dicția, așa cum am descoperit la repetiții, iar pe umerii lui stătea expunerea conflictului. O replică precum „Petrecerea va fi fenomenală, *ad libitum*“ nu putea s-o rostească și nici n-a rostit-o vreodată. În prima seară a bâlbâit ceva de genul „ablib-blum“ și până la urmă a devenit „ablibum“, dar niciodată n-a spus cuvântul corect.

Karno avea o bună reputație în America. Eram, așadar, principala atracție într-un program cu artiști excelenți. Și, deși uram scheciul ăla, evident că am încercat să dau tot ce aveam mai bun. Speram că putea fi ceea ce Karno numea „exact ce are nevoie America“.

N-o să descriu emoțiile și agonia și îndoielile dinainte să intru în scenă în seara premierei sau stinghereala la gândul că artiști americani stăteau în culise și se uitau la noi. Prima mea glumă stârnea un hohot de râs în Anglia și era considerată un barometru pentru cum avea să meargă restul comediei. Era o scenă cu un camping. Eu ieșeam dintr-un cort și intram în scenă cu o ceașcă de ceai în mână.

> ARCHIE (eu): Bună dimineața, Hudson. Poți să-mi dai și mie puțină apă?
>
> HUDSON: Sigur că da. La ce-ți trebuie?
>
> ARCHIE: Vreau să fac o baie.
>
> (Un chicotit slab și apoi o liniște rece în sală.)
>
> HUDSON: Cum ai dormit azi-noapte, Archie?
>
> ARCHIE: Oribil! Am visat că mă fugărește o omidă.

În sală, la fel, o liniște mormântală. Și am ținut-o tot așa, în timp ce fețele americanilor din culise se făceau tot mai lungi. Dar au plecat înainte să terminăm noi actul.

Era un scheci stupid și plictisitor și îl sfătuiserăm pe Karno să nu deschidem cu el. Aveam altele mult mai amuzante în repertoriu, precum *Skating (La Patinaj), The Dandy Thieves (Hoții filfizoni), The Post Office (La poștă)* și *Mr. Perkins, M.P. (Dl. Perkins, parlamentar)*, care puteau fi mult mai amuzante pentru un public american. Dar Karno era încăpățânat.

Ca s-o spunem direct, eșecul într-o altă țară te pune la pământ. Să apari în fiecare seară în fața unui public rece și tăcut, așa cum ne-au ascultat ei

comedioara expansivă și jovială, era crunt. Intram și ieșeam din teatru ca niște transfugi. Șase săptămâni am îndurat umilința asta teribilă. Ceilalți artiști ne izolaseră de parcă am fi fost ciumați. Când ne strângeam în culise ca să începem spectacolul, zdrobiți și umiliți, ne simțeam de parcă urma să mergem în fața plutonului de execuție.

Deși mă simțeam singur și respins, eram recunoscător că locuiesc singur. Măcar așa nu trebuia să-mi împart rușinea cu alții. Ziua mergeam aiurea pe străzi, care păreau să ducă nicăieri, vizitam grădini zoologice, parcuri, acvarii și muzee. De când cu rateul nostru, New York îmi părea prea formidabil, clădirile prea înalte, iar atmosfera lui competitivă, copleșitoare. Clădirile alea magnifice de pe Fifth Avenue nu erau case, ci monumente de succes. Clădirile lui dominatoare și opulente, magazinele elegante păreau să-mi amintească în permanență, fără milă, cât de nepotrivit eram eu în acel loc.

Făceam plimbări lungi prin oraș, spre cartierele sărace, trecând prin parcul din Madison Square, unde tot felul de ciudați bătrâni, fără adăpost, stăteau pe bănci, într-un soi de letargie care te scotea din minți, holbându-se la propriile picioare. Apoi am luat-o spre Second Avenue și spre Third Avenue. Acolo sărăcia era teribilă, amară și cinică, o sărăcie nerușinată, țipătoare, caraghioasă, strigătoare la cer țâșnea de pe fiecare ușă, de pe fiecare ieșire de incendiu și era montată în stradă. Totul era teribil de deprimant și m-a făcut să-mi doresc să ajung mai repede înapoi pe Broadway.

Americanul e un tip optimist, preocupat să-și împlinească visele rapid, un jucător neobosit, care încearcă iar și iar. Speră să „o plesnească“. Să ia câștigul cel mare. Să iasă la suprafață. Să meargă până la capăt. Să ia caimacul și să fugă. Să intre într-o nouă afacere. Și totuși, această atitudine extremă a început să mă înveselească. Paradoxal, după eșecul nostru, eu am început să mă simt bucuros și liber. America oferea atâtea alte posibilități. De ce trebuia să mă încăpățânez în showbiz? Până la urmă, nu mă dedicam artei. Așadar, puteam să merg spre o nouă afacere. Am început să recâștig încrederea. Orice s-ar fi întâmplat, eram hotărât să rămân în America.

Ca să-mi distrag atenția de la ratarea noastră, am vrut să mă educ puțin și să mai învăț ceva. Așa că am început prin a cotrobăi anticariate. Am cumpărat

câteva cărți – *Retorica* lui Kellogg, o gramatică a limbii engleze și un dicționar latin-englez – hotărât să le studiez. Dar hotărârile mele n-au mers deloc. M-am uitat peste ele la un moment dat, pe urmă le-am împachetat și le-am pus pe fundul geamantanului și am uitat de ele – iar până la a doua noastră venire în State, nici nu m-am mai uitat la ele.

Pe afișul primei săptămâni la New York era un spectacol numit *Gus Edward's School Days* (*Zilele de școală ale lui Gus Edward)*, compus de copii. În trupă era un tip pipernicit, o secătură, care pentru manierele lui sofisticate arăta cam micuț. Avea o manie, îi plăcea la nebunie să parieze pe cupoane de țigări, care se puteau schimba la magazinele United Cigar pe tot felul de obiecte, de la o cafetieră placată cu nichel până la un pian cu coadă. Era oricând pregătit să dea cu zarul pentru ele cu mașiniști sau cu oricine-i ieșea în cale. Putea să vorbească extrem de repede și era cunoscut ca Walter Winchell și, deși nu și-a pierdut niciodată priceperea asta, în anii care au venit, acuratețea lui în a reda adevărul a dat greș adesea.

Deși spectacolul nostru a fost un fiasco, eu, personal, am primit cronici bune. Sime Silverman de la *Variety* a spus despre mine: „A existat un singur englez amuzant în trupă și el e potrivit pentru America!"

Până la momentul ăsta, eram cu toții resemnați că va trebui să ne facem bagajele și să ne întoarcem în Anglia după șase săptămâni. Dar în a treia săptămână am jucat la Fifth Avenue Theatre, în fața unui public alcătuit în cea mai mare parte din menajere și majordomi englezi. Spre surprinderea mea, la premiera de luni seara a fost o lovitură. Au râs la fiecare glumă. Toată lumea din trupă a fost surprinsă, inclusiv eu însumi, pentru că ne așteptam la aceeași primire indiferentă. Cum dădeam o reprezentație fără mizã, presupun că eram relaxat. Prin urmare, nu prea aveam cum să greșesc.

În timpul acelei săptămâni, ne-a văzut un agent și ne-a angajat pentru un turneu de douăzeci de săptămâni, în Vest, în circuitele Sullivan și Considine. Era un vodevil ieftin și trebuia să dăm câte trei spectacole pe zi.

Deși în acest prim turneu Sullivan și Considine n-am avut tocmai un succes răsunător, ne-am descurcat mai bine în comparație cu celelalte acte. Pe-atunci Vestul Mijlociu avea farmec. Ritmul era mai lent, iar atmosfera era

romantică. În fața fiecărei farmacii și a fiecărui restaurant exista o măsuță pentru zaruri, unde puteai să dai cu zarul pentru orice produs vindeau ei. În dimineţile de duminică, strada principală era un neîncetat clinchet de zaruri, ceea ce lăsa un sentiment plăcut și prietenos. Și de multe ori s-a întâmplat să câștig cu zece cenți produse de un dolar.

Viața era ieftină. La un hotel micuț, puteai să-ți iei o cameră și trei mese pe zi timp de o săptămână cu șapte dolari. Mâncarea era extrem de ieftină. Prânzul în restaurante cu autoservire era unul dintre punctele principale de susținere ale trupei noastre. Cu cinci cenți puteai să-ți iei un pahar de bere și o tavă întreagă cu mâncare gătită. Erau picioare de porc, șuncă feliată, salată de cartofi, sardine, macaroane cu brânză, o diversitate de feluri de cârnați, lebărvurst, salam și hotdog. Câțiva dintre membrii trupei se foloseau de asta și-și vârfuiau farfuria până când îi vedea barbanul: „Hei! Unde naiba te duci cu toată mâncarea aia? În Klondike, să cauți aur?“

Eram vreo cincisprezece în trupă sau chiar mai mulți, și totuși fiecare a reușit să pună deoparte cel puțin jumătate din câștig, chiar și după ce-și plătea propria cușetă în tren. Salariul meu era de șaptezeci și cinci de dolari pe săptămână și jumătate din ei mergeau regulat și fără dubiu într-un cont din Banca din Manhattan.

Turneul ne-a purtat până pe Coastă. Alături de noi, călătorind dinspre Vest și aflat pe afișul aceluiași vodevil, era un tânăr texan bine făcut, care evolua la trapez și care nu se putea hotărî dacă să continue alături de partenera lui la trapez sau să devină boxeur profesionist. În fiecare dimineață îmi puneam mănușile de box cu el și, deși era mai înalt și mai solid decât mine, puteam să-l lovesc cum voiam. Am devenit foarte buni prieteni și, după un meci de box, luam prânzul împreună. Mi-a povestit că ai lui erau simpli fermieri texani și-mi vorbea despre viața la fermă. Curând, am început noi să punem la cale să ieșim din showbiz să devenim parteneri de afaceri și să ne apucăm să creștem porci.

Ne legau două mii de dolari și visul de a face avere. Am plănuit să cumpărăm teren cu câte cincizeci de cenți o jumătate de hectar, în Arkansas, iar pentru început să luăm cam o mie de hectare. Restul de bani urma să-i cheltuim ca să cumpărăm porci și să facem îmbunătățiri pe teren. Dacă totul mergea bine, calculaserăm noi că porcii aveau să se înmulțească în medie

cu câte cinci pui pe an și în felul ăsta în cinci ani puteam face o sută de mii de dolari.

Călătorind cu trenul, ne uitam pe fereastră și vedeam ferme de porci și înnebuneam de încântare. Mâncam, dormeam și visam porci. Dacă n-aș fi cumpărat o carte despre creșterea științifică a porcilor, poate că aș fi renunțat la showbiz și aș fi devenit crescător de porci, dar cartea asta, care conținea grafice exacte despre tehnica de castrare a porcilor, mi-a cam răcit entuziasmul și curând am uitat de afacerea asta.

În acest turneu, îmi luasem cu mine vioara și violoncelul. De la vârsta de șaisprezece ani, exersam între patru și șase ore pe zi la mine în dormitor. În fiecare săptămână luam lecții de la șeful de orchestră din teatru sau de la cineva recomandat de el. Cum eram stângaci, vioara mea avea coarda bassului întinsă pe stânga și suna invers. Aveam ambiții mari, să fiu un artist care să dea concerte sau măcar să o folosesc în vodeviluri, dar pe măsură ce trecea timpul mi-am dat seama că n-o să pot face niciodată performanță, așa că am renunțat.

În 1910, în toată urâțenia, sălbăticia și mizeria lui, Chicago era atrăgător, un oraș care încă păstrase spiritul Vestului Sălbatic, o metropolă prosperă și eroică, din „fum și metal“, așa cum spunea Carl Sandburg. Marile platouri din apropiere sunt, îmi imaginez eu, asemănătoare cu stepele rusești. Are un soi de pitoresc sălbatic și temerar, care înviorează simțurile, deși ascuns sub o formă vibrantă de singurătate genetică. Ca să contrabalanseze această indispoziție somatică exista aici o distracție națională, numită spectacol burlesc, care consta într-o adunătură de comedianți acționând în totală dezordine, susținuți de un cor format din douăzeci de fete sau chiar mai multe. Unele erau drăguțe, altele răsuflate. Unii dintre comedianți erau amuzanți, iar cele mai multe dintre comedii erau vulgare – legături obscene și nerușinate. Atmosfera era ceva de genul „masculul feroce“, plină de scene de sex grosolane, care, paradoxal, anulau orice posibilă dorință sexuală a spectatorului – reacția era că se smiorcăiau… Chicago era plin de astfel de show-uri. Unul dintre ele, intitulat *Watson's Beef Trust (Vacile lui Watson)*, avea douăzeci de femei enorme, supraponderale, de vârstă mijlocie, care se expuneau în dresuri. Greutatea lor împreună atingea tone și

în felul ăsta li se făcea și reclamă. Fotografiile lor dinafara teatrului, în care pozau timide, erau triste și deprimante.

În Chicago am locuit în partea de sus a orașului, pe Wabash Avenue, în hotel micuț. Deși era cam sinistru și obosit, avea un aer romantic, pentru că multe dintre fetele din show-urile burlești locuiau acolo. În fiecare oraș, întotdeauna căutam hotelurile unde erau cazate fetele, cu o speranță libidinoasă care nu s-a materializat niciodată. Trenurile suspendate treceau în viteză noaptea, iar luminile lor se proiectau la mine pe perete, semănând cu un bioscop din alte timpuri. Și totuși, mi-a plăcut hotelul ăla, deși nimic special nu s-a petrecut vreodată acolo.

Una dintre fete, drăguță și tăcută, era, dintr-un motiv sau altul, întotdeauna singură și mergea cu un aer intimidat. Din când în când, s-a întâmplat să trec pe lângă ea, prin holul hotelului, dar niciodată n-am avut curajul să fac cunoștință cu ea și trebuie să spun că nici ea nu m-a încurajat prea tare.

Când am plecat din Chicago, îndreptându-ne spre coastă, ea a venit cu noi în același tren. Companiile burlești care mergeau spre Vest de obicei aveau cam același traseu cu noi și jucam prin aceleași orașe. Mergând prin tren, am văzut-o stând de vorbă cu un tip de la noi din trupă. Mai târziu, când a venit și s-a așezat chiar lângă mine, l-am întrebat:

– Ce fel de fată e?

– E foarte dulce, draga de ea. Îmi pare tare rău pentru ea!

– De ce?

El s-a aplecat puțin spre mine, venind mai aproape:

– Ții minte zvonul ăla care a circulat că una dintre fetele din spectacol are sifilis? Ei bine, ea e aia.

În Seattle a trebuit să părăsească trupa și să se interneze într-un spital. Am făcut o chetă pentru ea, la care au contribuit toate companiile itinerante. Săraca fată, toată lumea știe ce problemă are. Totuși, ea ne-a fost

recunoscătoare și mai târziu s-a alăturat iar companiei, vindecată după un tratament cu Salvarsan, un medicament nou la vremea aia.

Pe-atunci erau o groază de cartiere roșii în America. Chicago era cunoscut mai ales pentru House of All Nations (Casa Tuturor Popoarelor), condusă de surorile Everly, două fete bătrâne. Era cunoscută pentru că aici găseai fete de toate naționalitățile. Camerele erau decorate în orice stil îți poftea inima: turcesc, japonez, Ludovic al XVI-lea, exista chiar și un cort arab. Era cel mai elaborat bordel din lume și cel mai scump. Milionari, mari industriași, miniștri, senatori și judecători, deopotrivă, erau clienții lor. Membri ai unor congrese obișnuiau să-și termine întâlnirile închiriind tot bordelul pentru o noapte întreagă. Un afemeiat bogat era cunoscut pentru că-și muta reședința acolo câte trei săptămâni, în care nu vedea lumina zilei.

Cu cât mergeam mai mult spre Vest, cu atât îmi plăcea mai mult. Privind pe fereastra trenului la întinderile vaste și sălbatice, deși erau dezolante și triste, pe mine mă umpleau de promisiuni. Spațiul e bun pentru suflet. Este necuprins. Orizontul meu era tot mai larg. Orașe precum Cleveland, St Louis, Minneapolis, St Paul, Kansas City, Denver, Butte, Billings pulsau de dinamismul viitorului, iar eu eram impregnat de el.

Ne-am împrietenit cu membri din celelalte trupe de vodevil. În fiecare oraș, mergeam în cartierul roșu, câte șase sau chiar mai mulți. Uneori ne câștigam simpatia vreunei madame de la bordel, care închidea toată noaptea și puneam stăpânire pe acel loc. Din când în când, câte o fată se îndrăgostea de câte un actor și-l urma până în orașul următor.

Cartierul roșu din Butte, Montana, era format dintr-o stradă lungă și câteva străzi secundare, unde se aflau o sută de cuibușoare, în care fete tinere erau așezate în funcție de vârstă, și care costau începând cu șaisprezece cenți și mergând până la un dolar. Butte se lăuda că avea cele mai frumoase femei din toate cartierele roșii din Vestul Mijlociu și era adevărat. Dacă vedeai o fată drăguță, îmbrăcată frumos, puteai să fii sigur că era din cartierul roșu și că ieșise la cumpărături. Când nu erau la datorie, fetele nu se uitau nici la stânga, nici la dreapta și arătau foarte respectabil. Peste ani, aveam să am o dispută cu Somerset Maugham în legătură cu Sadie Thompson, personajul lui din piesa *Rain (Ploaie)*. Jeanne Eagles a îmbrăcat-o mai degrabă grotesc,

din câte-mi amintesc eu, și purta un fel de botine. I-am spus că o târfă din Butte, Montana, n-ar fi făcut niciun ban dacă se îmbrăca în halul ăla.

În 1910, Butte, Montana, era tot un oraș desprins din lumea detectivului Nick Carter, cu mineri care purtau cizme, pălării de cowboy și basma roșie la gât. Chiar am fost martor la un schimb de focuri în plină stradă, un șerif bătrân și gras a tras la călcâie într-un prizonier evadat, care până la urmă a și fost încolțit pe o alee îngustă, din fericire fără să fie rănit.

Eram tot mai încântat pe măsură ce călătoream prin Vest: orașele arătau mai curate. Traseul nostru includea Tacoma, Seattle, Vancouver și Portland. În Winnipeg și Vancouver, publicul era format în majoritate din englezi și, în ciuda înclinațiilor mele pro-americane, era plăcut să joci în fața lor.

În cele din urmă, California! – un paradis însorit, cu livezi de portocali, podgorii și palmieri întinzându-se de-a lungul coastei Pacificului, pe o mie șase sute de kilometri. San Francisco, poarta spre Orient, era un oraș cu mâncare bună și ieftin; primul în care am gustat picioare de broască *à la provençale*, prăjitură cu căpșune și avocado. Am ajuns acolo în 1910, când orașul se reconstruise după cutremurul din 1906, sau incendiul, cum preferau ei să-l numească. Mai erau vreo două crăpături pe străzile în pantă, dar altmineri mai existau foarte puține urme ale dezastrului. Totul era nou și strălucitor, inclusiv hotelul micuț unde stăteam eu.

Am jucat la Empress, deținut de Sid Grauman și de tatăl lui, niște persoane prietenoase și sociabile. A fost prima dată când am fost trecut singur pe afiș, fără numele lui Karno. Iar publicul, un deliciu! Deși *The Wow-Wows* era un spectacol plictisitor, a fost arhiplin la fiecare reprezentație și s-a râs în hohote. Grauman mi-a spus entuziasmat: „Oricând termini cu Karno, vino aici înapoi și o să facem spectacole împreună“. Genul ăsta de entuziasm era ceva nou pentru mine. În San Francisco se simțeau optimismul și spiritul întreprinzător.

Los Angeles, în schimb, era un oraș urât, torid și apăsător, iar oamenii erau livizi și anemici. Clima era mult mai caldă, dar nu avea prospețimea din San Francisco. Natura a înzestrat nordul Californiei cu resurse care vor dăinui și vor fi înfloritoare atunci când Hollywoodul va fi dispărut printre urmele preistorice de la Wilshire Boulevard.

Am încheiat primul turneu în Salt Lake City, căminul mormonilor, care m-au făcut să mă gândesc la Moise călăuzindu-i pe copiii lui Israel. E un oraș care te înghite prin întinderea lui, care pare tremurător în lumina soarelui, ca un miraj, cu străzi largi pe care numai niște oameni care au traversat câmpii nesfârșite le-ar fi putut proiecta. La fel ca mormonii, orașul este distant și auster – și la fel a fost și publicul.

După ce am jucat *The Wow-Wows* în circuitul Sullivan and Considine, ne-am întors la New York, cu intenția să plecăm direct spre Anglia, dar donmul William Morris, care se lupta cu celelalte trusturi de vodevil, ne-a oferit șase săptămâni să jucăm tot repertoriul nostru la teatrul lui din Forty-second Street, din New York. Am deschis cu *A Night in an English Music Hall (O seară într-o sală de concerte din Anglia)*, un succes fulminant.

În săptămâna aceea s-a întâmplat că un tânăr și prietenul lui aveau fixată o întâlnire cu două fete ceva mai târziu în noapte și, ca să-și omoare timpul, au intrat în sala lui William Morris, unde s-a nimerit să vadă spectacolul nostru. Unul dintre ei a spus: „Dacă aș ajunge vreodată un mare producător, cu tipul ăsta aș semna un contract“. Se referea la prestația mea din rolul beţivului din *A Night in an English Music Hall*. La momentul ăla, lucra pentru D.W Griffith și făcea figurație la Biograph Company [20], unde primea cinci dolari pe zi. Era Mack Sennet, care mai târziu avea să înființeze Keystone Film Company.

Cum am jucat cu mare suuces timp de șase săptămâni cât a durat contractul cu William Morris la New York, am fost angajați din nou pentru un turneu de alte douăzeci de săptămâni, în cadrul circuitului Sullivan și Considine.

Eram tot mai trist pe măsură ce ne apropiam de finalul celui de-al doilea turneu. Mai aveam doar trei săptămâni în San Francisco, San Diego, apoi în Salt Lake City și pe urmă înapoi în Anglia.

În ultima zi în San Francisco, am făcut o plimbare pe jos pe Market Street și am dat peste un mic atelier cu perdelele trase și cu un anunț în geam: „Ghicim viitorul în cărți și în palmă – un dolar“. Am intrat, ușor intimidat, și am fost luat în primire de o duduie plinuță, la vreo patruzeci de ani, care a venit dintr-o cameră din spate, încă mestecând o bucată de mâncare de la masa de unde o întrerupsesem. Indiferentă, mi-a făcut semn spre măsuța de

lângă peretele din fața ușii și, fără să se uite la mine, mi-a spus: „Stai jos, te rog!“ Apoi s-a așezat de partea cealaltă. Nu era tocmai un comportament elegant. „Amestecă bine cărțile astea și taie-le de trei ori înspre mine, pe urmă așază-ți palmele cu fața în sus, spre mine, te rog!“ A întors cărțile, le-a împrăștiat pe masă, le-a studiat și pe urmă s-a uitat la mâinile mele. „Te gândești la o călătorie lungă, ceea ce înseamnă că vei pleca din State. Dar te vei întoarce curând și vei intra într-o afacere nouă – altceva decât ce faci în momentul ăsta.“ Aici a ezitat și a devenit puțin confuză. „Cumva e același lucru, deși e cu totul altceva… Văd un succes imens în această nouă încercare. Te așteaptă o carieră senzațională, dar încă nu știi despre ce e vorba.“ Pentru prima dată, s-a uitat la mine, apoi mi-a luat mâna. „O, da, și vei avea trei căsnicii: primele două nu vor fi reușite, dar îți vei sfârși viața într-un mariaj fericit și cu trei copii.“ (Aici s-a înșelat!) Apoi s-a uitat iar la mâna mea. „Da, vei face o avere uriașă, asta e o mână făcătoare de bani.“ Pe urmă mi-a studiat fața. „O să mori de pneumonie, la optzeci și doi de ani. Un dolar, te rog! Ai vreo întrebare?“

„Nu“, am râs eu, „cred că le iau cu mine“.

În Salt Lake City, ziarele erau pline de atacuri și jafuri de bancă. Clienții din cluburile de noapte și din cafenele erau aliniați la zid și jefuiți de bandiți mascați, cu ciorapi pe față. Fuseseră trei jafuri într-o singură noapte și tot orașul era sub teroare.

După spectacol, de obicei mergeam la un local din apropiere să bem ceva și uneori făceam cunoștință cu alți clienți. Într-o seară, un tip gras, jovial, cu fața rotundă, a intrat împreună cu alți doi bărbați. Grasul, care era cel mai mare dintre ei, a venit spre noi:

– Nu sunteți voi ăia care joacă la Empress în spectacolul ăla englezesc?

Noi am dat din cap zâmbind.

– Mi s-a părut mie că voi sunteți. Băieți, ia veniți încoa! a zis și și-a chemat cei doi tovarăși și, după ce ni i-a prezentat, ne-a întrebat dacă nu vrem să bem ceva.

Grasul era englez, deși accentul îi dispăruse aproape total. Un bărbat de vreo cincizeci de ani, prietenos, cu ochi mici și scânteietori și o față rumenă.

Se înnopta, amicii lui și colegii mei de trupă s-au dus la bar, iar eu m-am trezit singur cu „Grasul“, cum îi spusese prietenul lui mai tânăr.

A început să-mi facă confidențe.

– Acum trei ani m-am întors în țară, dar nu mai e același lucru – ăsta e locul meu! Am venit aici acum treizeci de ani. Eram un prostănac și mi-am bătucit fundul muncind în Montana – până când m-am deșteptat. „Treaba asta nu-mi aduce niciun profit“, mi-am spus. Acum am niște prostălăi care lucrează pentru mine.

Și a scos un cocoloș mare de bancnote.

– Hai să mai bem ceva!

– Ai grijă, am spus eu glumind. Să nu te jefuiască cineva.

S-a uitat la mine cu cel mai terifiant și sigur zâmbet, apoi mi-a făcut cu ochiul.

– Asta în niciun caz!

După semnul ăla cu ochiul, un sentiment teribil a pus stăpânire pe mine. Lăsa atât de multe de înțeles… A continuat să zâmbească, fără să-și ia ochii de la mine.

– Te-ai prins? m-a întrebat.

Am dat din cap înțelept.

Apoi mi-a vorbit pe un ton confidențial, apropiindu-și buzele de urechea mea.

– Îi vezi pe ăștia doi? mi-a șoptit, referindu-se la tovarășii lui. Ei sunt trupa mea, doi hăndrălăi tâmpiți – fără creier, dar și fără frică.

Mi-am dus un deget la buze ca să-i facă semn să vorbească mai uşor, să nu-l audă careva.

– E-n regulă, în noaptea asta ne îmbarcăm, mi-a zis şi a continuat. Suntem amândoi englezi, nu? Din bătrâna Londră [21]? Te-am văzut la Islington Empire de mai multe ori intrând şi ieşind din loja aia. A făcut o grimasă: Nu-i treabă uşoară ce faci tu acolo, frăţioare!

Am râs.

Pe măsură ce îmi făcea mai multe confesiuni, voia să legăm o prietenie pe viaţă şi să-mi afle adresa de la New York.

– Vreau să-ţi scriu, aşa, de dragul vremurilor de altădată… mi-a zis.

Din fericire, n-am mai auzit de el niciodată.

NOUĂ

N-am fost prea supărat când am plecat din State, pentru că luasem deja hotărârea să mă întorc. Cum sau când nu știam exact. Oricum, de-abia așteptam să mă întorc la Londra, în micul nostru apartament. De când cu turneul în State, devenise un fel de altar.

Nu aveam nicio veste de la Sydney de multă vreme. În ultima scrisoare îmi spunea că Bunicul locuiește în apartament. Dar când am ajuns la Londra Sydney m-a așteptat la gară și mi-a spus că renunțase la apartament, că se căsătorise și locuia în niște camere mobilate pe Brixton Road. Asta a fost o lovitură puternică pentru mine – să aflu că micuțul meu paradis, care dăduse sens existenței mele, mândria de a avea un cămin, nu mai exista… Eram fără adăpost. Am închiriat o cămăruță pe Brixton Road. Era atât de deprimant, încât am hotărât să mă întorc în Statele Unite cât de curând posibil. În acea primă noapte, Londra părea atât de nepăsătoare la întoarcerea mea, ca un automat gol în care cineva bagă o monedă.

Cum Sydney se însurase și lucra în fiecare seară, îl vedeam destul de puțin. Dar duminică am mers împreună la Mama. A fost o zi deprimantă, pentru că ea nu era deloc bine. Tocmai depășise o fază zgomotoasă în care cânta imnuri și fusese închisă într-o cameră capitonată. Asistenta ne-a avertizat dinainte. Sydney s-a dus s-o vadă, dar eu n-am avut curaj și l-am așteptat. A venit înapoi amărât și mi-a spus că i se făcuseră tratamente-șoc, cu dușuri reci, și că avea fața aproape vânătă. Așa am hotărât s-o ducem într-un sanatoriu privat – acum ne puteam permite – și am transferat-o la același spital în care fusese izolat Dan Leno, marele comediant englez, astăzi dispărut.

Cu fiecare zi se instala un nedefinit, dar absolut sentiment de dezrădăcinare. Presupun că, dacă m-aș fi întors în micuțul nostru apartament, aș fi simțit altfel. Normal, depresia nu m-a dărâmat cu totul. Obișnuința și legăturile mele cu Anglia au fost motoarele mele când m-am întors din State. A fost o vară englezească ideală, iar frumusețea ei romantică nu s-a comparat cu nimic din ce-am trăit în altă parte.

Domnul Karno, șeful, m-a invitat pe insula Tagg, să petrecem un weekend pe vasul lui. Era o chestie superelaborată, cu tăblii de mahon și camere pentru oaspeți. Noaptea, se lumina cu ghirlande de becuri colorate, de jur împrejur, care mi se păreau vesele și încântătoare. A fost o seară caldă și frumoasă, iar după cină am stat afară, pe puntea superioară, sub luminile colorate, ne-am băut cafeaua și am fumat. Asta era Anglia care mă putea lecui de orice altă țară.

Brusc, o voce îngâmfată și spartă a început să strige isteric: „Ia uitați-vă la frumusețea asta de barcă! Ia uitați-vă la luminițe! Ha! Ha! Ha!“ Și s-a pierdut într-un hohot isteric și batjocoritor. Ne-am uitat să vedem de unde venea o asemenea efuziune și am văzut un bărbat într-o barcă cu vâsle, îmbrăcat în pulover alb, cu o doamnă rezemată de partea din spate. Arătau ca dintr-o ilustrație comică din *Punch*. Karno s-a aplecat peste balustradă și a început să-l fluiere, dar nimic nu i-a putut opri râsul isteric. „Un singur lucru putem face. Să fim pe cât de mitocani își închipuie că suntem“, i-am zis. Așa că am dat drumul unui torent de înjurături adevărate, atât de jenante pentru urechile doamnei lui, încât a început imediat să vâslească și s-a îndepărtat.

Izbucnirea ridicolă a idiotului nu era o critică la adresa bunului-gust, ci o prejudecată snoabă împotriva a ceea ce el considera spiritul ostentativ al clasei inferioare. N-ar fi râs niciodată isteric în fața Palatului Buckingham, strigând: „Ia uite în ce căsoi stau eu!“ sau în fața trăsurii regale. Această încadrare în clase sociale răspândită pretutindeni am simțit-o atât de tăios doar în Anglia. Se pare că acest tip de englez e foarte grăbit să măsoare inferioritatea socială a celorlalți.

Trupa noastră americană s-a pus pe treabă și, timp de paisprezece săptămâni, am jucat în sălile din jurul Londrei. Spectacolul a fost bine primit, iar publicul a fost minunat, dar în tot acest timp eu mă întrebam dacă

aveam să ne mai întoarcem sau nu în State. Iubeam Anglia, dar îmi era imposibil să mai trăiesc acolo. Din cauza antecedentelor din familia mea, aveam un sentiment de tulburare și mi se părea că mă scufund în banalitate. Așa încât, atunci când a venit vestea că fuseserăm angajați pentru un nou turneu în Statele Unite am fost în al nouălea cer.

Duminică am mers cu Sydney la Mama și părea că se simte mai bine și înainte ca el să plece în provincie am luat supa împreună. În ultima mea seară la Londra, prins într-un vârtej de emoții confuze, trist și amărât, am mers din nou prin West End, spunându-mi: „Asta e ultima dată când văd aceste străzi“.

De data asta, am ajuns în America, la clasa a doua, pe *Olympic*, cu destinația New York. Zgomotul motoarelor a scăzut încet, ceea ce însemna că ne apropiem de destinație. De data asta mă simțeam acasă în State – un străin printre străini, cu toții legați cumva prin asta.

Oricât îmi plăcea New York, de-abia așteptam să ajung în Vest, să-mi salut vechile cunoștințe la care acum mă gândeam ca la niște prieteni buni. Barmanul irlandez din Butte, Montana, milionarul prietenos și ospitalier din Minneapolis, fata frumoasă din St Paul cu care petrecusem o săptămână romantică, Mac Abee, scoțianul, proprietarul de mină din Salt Lake City, dentistul simpatic din Tacoma și familia Grauman din San Francisco.

Înainte să o pornim spre Coasta Pacificului, am jucat prin mai multe „sălițe“ – teatrele mici din cele mai importante suburbii din Chicago și Philadelphia și din orașe industriale precum Fall River și Duluth etc.

Ca de obicei, locuiam singur. Dar faptul ăsta își avea avantajele lui, pentru că-mi dădea posibilitatea să învăț lucruri, să-mi îmbunătățesc educația, o hotărâre pe care o luasem de multe luni, dar pe care n-o dusesem niciodată la îndeplinire.

Există un fel de frăție a celor care sunt pasionați să afle lucruri. Eu eram unul dintre ei. Dar motivația mea nu era atât de inocentă. Eu voiam să știu nu de dragul de a ști, ci ca să mă pun la adăpost de disprețul lumii la adresa ignoranței. Așa că atunci când aveam timp răscoleam anticariatele.

În Philadelphia am dat un exemplar din *Eseuri și cursuri* de Robert Ingersoll. A fost o descoperire pasionantă. Ateismul lui îmi confirma propria credință că toată cruzimea teribilă din Vechiul Testament e degradantă pe spiritul uman. Apoi l-am descoperit pe Emerson. După ce i-am citit eseul despre „încrederea în sine“ m-am simțit de parcă aș fi primit prin naștere un drept regal. A urmat Schopenhauer. Am cumpărat trei volume din *Lumea ca voință și reprezentare*, pe care am citit-o iar și iar, niciodată meticulos și aplicat, timp de mai bine de patruzeci de ani. *Fire de iarbă* de Walt Whitman mi s-a părut o carte plictisitoare și la fel mi se pare și azi. E prea multă patimă amoroasă acolo, prea mult misticism național. În cabina mea, între spectacole, am avut plăcerea de a-i cunoaște pe Twain, Poe, Hawthorne, Irving și Hazlitt. Se prea poate că în acest al doilea turneu să nu fi asimilat o educație clasică în măsura în care mi-aș fi dorit, dar am acumulat o mare plictiseală în privința showbizului pentru pătura de jos.

Aceste circuite cu vodeviluri ieftine erau sumbre și deprimante, iar speranțele mele legate de un viitor în America erau măcinate de această râșniță a celor trei și uneori chiar patru reprezentații zilnice, timp de șapte zile pe săptămână. Prin comparație, vodevilul în Anglia era un paradis. Până la urmă acolo lucram șase zile pe săptămână și dădeam doar două spectacole pe seară. Consolarea era că în America puteam să economisim ceva mai mulți bani.

Am lucrat așa la foc continuu cinci luni și sila pe care o simțeam a început să mă descurajeze, așa încât atunci când am avut o săptămână de pauză în Philadelphia a fost o binecuvântare. Aveam nevoie de o schimbare, de un alt mediu – să-mi pierd identitatea și să devin altcineva. Eram plin până peste cap de rutina vodevilului și m-am hotărât ca timp de o săptămână să mă răsfăț în plăcerile vieții. Pusesem deoparte o sumă considerabilă și, într-un moment de disperare, m-am hotărât să-i cheltuiesc în stil mare. De ce nu? Trăisem modest ca să-i economisesc și când aveam să rămân fără slujbă, tot modest aveam să trăiesc cu ei. Așa că de ce n-aș fi cheltuit acum o parte din ei?

Mi-am cumpărat un halat scump și un mic geamantan, care m-au costat șaptezeci și cinci de dolari. Proprietarul magazinului a fost extrem de amabil: „Să vi le livrăm undeva, domnule?“ Au fost de-ajuns cele câteva

cuvinte ca să-mi crească stima de sine. Acum, aveam să mă duc la New York și să mă detoxific de vodevilul de mâna a zecea și de toată viața aia monotonă.

Am închiriat o cameră la hotel Astor, care era destul de grandios în perioada aia. Mi-am pus fracul, pălăria și bastonul și, desigur, mi-am luat geamantanul. Splendoarea holului de la intrare și siguranța oamenilor care treceau pe lângă mine cu un aer impozant m-au făcut să tremur când m-am dus la recepție să-mi cer camera.

Camera costa patru dolari și jumătate pe zi. Timid, am întrebat dacă trebuia să plătesc în avans. Funcționarul a fost extrem de politicos și m-a liniștit: „Nu, domnule, nu e nevoie!“

Când am trecut prin holul ăla cu ornamente aurite și pluș m-am simțit cu adevărat emoționat, așa încât, atunci când am ajuns în cameră, mi-a venit să plâng. Am rămas acolo peste o oră inspectând baia, cu toate dispozitivele alea alaborate și tastând jeturile generoase de apă caldă și rece. Cât de plăcut e și ce senzație de siguranță îți dă luxul!

Am făcut o baie, m-am pieptănat și mi-am pus halatul de baie cel nou, intenționând să storc orice dram de lux din cei patru dolari și jumătate cât costa camera… Dacă aș fi avut ceva de citit, un ziar… Dar n-am avut atâta curaj cât să telefonez și să cer unul. Așa că am luat un scaun, l-am pus în mijlocul camerei și m-am așezat pe el supraveghind totul cu un fel de melancolie luxuriantă.

După un timp, m-am îmbrăcat și am coborât. Am întrebat unde era principala sală de mese. Era destul de devreme pentru cină. Locul era aproape gol, cu excepția a vreo două persoane care cinau. Șeful de sală m-a condus la o masă de la fereastră.

– Vi se pare în regulă acest loc, domnule?

– E perfect!, am spus eu cu cel mai lucrat accent englezesc.

Brusc, o armată de chelneri au început să roiască în jurul meu, aducându-mi apă cu gheață, meniul, pâine și unt. Eram prea emoționat ca să-mi fie

foame. Totuși, am urmat pașii și am comandat *consommé*, pui fript și înghețată de vanilie pentru desert. Chelnerul mi-a oferit și o listă cu vinuri și după o cercetare atentă, am comandat o jumătate de sticlă de șampanie. Eram prea preocupat să trăiesc momentul, ca să mă bucur de vin sau de mâncare. Când am terminat, i-am lăsat chelnerului un dolar, ceea ce era un bacșiș extrem de generos în zilele alea. Dar a meritat pentru reverență și pentru atenția cu care m-a condus. Fără un motiv anume, m-am întors la mine în cameră și am rămas acolo zece minute, apoi m-am spălat pe mâini și am ieșit.

Era o seară de vară blândă, care se potrivea cu starea mea, în timp ce mergeam liniștit spre Metropolitan Opera House. Se juca *Tannhäuser.* Nu văzusem niciodată un spectacol de operă, doar fragmente de prin vodeviluri – și le detestam. Dar acum aveam dispoziție pentru așa ceva. Mi-am cumpărat un bilet și m-am așezat în al doilea stal. Opera era în germană. N-am înțeles un cuvânt și nici nu știam povestea. Dar când regia moartă era purtată pe muzica aia cântată de Corul Pelerinilor, am plâns cu amar. Parcă era o sumă a tuturor încercărilor din viața mea. Nu mă puteam controla. Ce-or fi crezut oamenii care stăteau lângă mine nu știu, dar am ieșit de-acolo stors și zguduit emoțional.

Am făcut o plimbare spre centrul orașului, alegând străzile cele mai întunecate, pentru că simțeam că nu-mi pică bine deloc strălucirea vulgară de pe Broadway și nici nu puteam să mă întorc în camera aia stupidă de hotel, până nu-mi reveneam. Când m-am calmat, nu voiam decât să mă duc direct în pat. Eram pur și simplu epuizat și fizic, și emoțional.

Când să intru în hotel, am dat nas în nas cu Arthur Kelly, fratele lui Hetty, care se ocupa de trupa în care dansa ea. Pentru că era fratele ei, mă împrietenisem cu el. Dar nu-l mai văzusem de câțiva ani.

– Charlie! Unde te duci? m-a întrebat.

Am arătat cu nonșalanță spre Astor.

– Mă duc să mă culc.

Încă aveam putere asupra lui.

Era cu doi amici și, după ce m-a prezentat, a propus să mergem la el în apartament, pe Medison Avenue, să stăm de vorbă la o cafea.

Era un apartament confortabil, ne-am așezat și am făcut conversație, Arthur evitând cu grijă orice referire la trecutul nostru. Totuși, pentru că stăteam la Astor, era curios să afle informații. Dar i-am spus foarte puțin, doar că venisem în vacanță la New York două-trei zile.

Arthur străbătuse un drum lung de pe vremea când locuia în Camberwell. Acum era un om de afaceri prosper, care lucra pentru cumnatul lui Frank J. Gould. Cum stăteam acolo și-l ascultam pălăvrăgind, am simțit cum mă cuprinde tristețea. „E un tip OK, provine dintr-o familie bună, înțeleg“, a spus Kelly, referindu-se la unul dintre prietenii lui. Am zâmbit în sinea mea în legătură cu interesul lui pentru genealogie și mi-am dat seama că eu și Arthur nu prea aveam nimic în comun.

Am stat o singură zi în New York. În dimineața următoare m-am hotărât să mă întorc în Philadelphia. Deși acea singură zi fusese schimbarea de care aveam nevoie, pe de altă parte fusese o zi cu multe emoții și singuratică. Acum voiam companie. De-abia așteptam dimineața de luni și întâlnirea cu membrii trupei. Oricât de plictisitoare era întoarcerea la rutina vechii munci, acea unică zi de trai pe picior mare mă satisfăcuse.

Când am ajuns în Philadelphia, am trecut pe la teatru. Acolo sosise o telegramă adresată domnului Reeves și s-a întâmplat să fiu de față când a deschis-o. „Mă întreb dacă se referă la tine“, a spus. Scria așa: „E un bărbat pe nume Chaffin în trupa dvs. sau ceva de genul ăsta stop dacă e să ia legătura cu „Kessel and Baumann“, nr. 24, clădirea Longacre, Broadway“.

Nu era nimeni cu numele ăsta în trupă, dar, cum sugerase Reeves, numele la care se referea putea să fi fost de fapt Chaplin. Am devenit foarte agitat și nerăbdător, pentru că această clădire Longacre, după cum am descoperit, era în centru, pe Broadway, și era plină de birouri de avocați. Amintindu-mi că aveam o mătușă bogată undeva în America, imaginația a început să-mi zobare. Poate a murit și mi-a lăsat moștenire o avere. Așa că am telegrafiat înapoi la „Kessel and Bauman“ că exista un Chaplin în trupă, la care probabil se refereau. Am așteptat nerăbdător un răspuns. A venit în aceeași

zi. Am sfâșiat plicul. Scria așa: „Ne poate căuta Chaplin la birou cât mai curând posibil?“

Cu emoție și nerăbdare, am luat trenul de dimineață spre New York, care era la doar două ore și jumătate de Philadelphia. Nu știam la ce să mă aștept – mă imaginam stând în biroul unui avocat și ascultând cum se citește un testament.

Când am ajuns, am fost oarecum dezamăgit, pentru că „Kessel and Bauman“ nu erau avocați, ci producători de film. Totuși, datele situației erau incitante. Domnul Charles Kessel, unul dintre proprietarii Companiei de Film Keystone Comedy, mi-a spus că domnul Mack Sennett mă văzuse în rolul bețivului în Sala din Forty-second Street și că, dacă eu eram acela, ar vrea să mă angajeze în locul domnului Ford Sterling. De multe ori când jucam îmi doream să fac film și chiar îi propusesem lui Reeves, managerul nostru, să cumpărăm drepturile pe scheciurile lui Karno și să facem filme. Dar Reeves fusese sceptic, pentru că nu știam nimic despre cum se fac filmele.

Văzusem vreodată o comedie făcută de Keystone? m-a întrebat domnul Kessel. Desigur că văzusem câteva, dar nu i-am spus că mi se păruseră un *melangé* brut, zgomotos și grosolan. Cu toate astea, o fată drăguță, cu ochi negri, Mabel Normand, destul de fermecătoare, tot intra și ieșea, justificându-le existența. Nu eram prea entuziast în legătură cu tipul de comedie Keystone, dar mi-am dat seama ce valoare publicitară aveau. Un an în afacerea asta și puteam să mă întorc la vodevil, deja ca un star internațional. În plus, însemna o viață nouă și un mediu plăcut. Kessel mi-a oferit un contract pentru trei filme pe săptămână, cu salariul de o sută cincizeci de dolari. Era dublu față de cât primeam eu de la Karno Company. Totuși, m-am codit, mi-am dres vocea și am zis că nu voi accepta pentru mai puțin de două sute de dolari pe săptămână. Mr Kessel mi-a răspuns că asta depindea de domnul Sennett. O să-l anunțe în California, unde se afla acum, și o să-mi dea de știre.

În timpul cât am așteptat răspunsul de la Kessel nici n-am trăit. Poate că cerusem prea mult. Într-un final, scrisoarea a venit și în ea se menționa că erau dispuși să semneze un contract de un an, cu o sută cincizeci de dolari în primele trei luni și o sută șaptezeci și cinci în celelalte nouă, mai mulți

bani decât mi se oferiseră vreodată în viaţă. Trebuia să încep imediat ce se încheia circuitul Sullivan şi Considine.

Când am jucat la Empress în Los Angeles, am avut un succes răsunător, slavă Domnului. Era o comedie numită *A Night at the Club (O noapte la club)*. Jucam un beţiv decrepit şi arătam de cel puţin cincizeci de ani. Domnul Sennett a venit după spectacol şi m-a felicitat. În acea scurtă întrevedere am observat că am în faţă un bărbat solid, cu o frunte proeminentă, cu o gură puternică şi fălci puternice, iar toate astea m-au impresionat. Dar m-am întrebat cât de înţelegător va fi în decursul relaţiilor noastre viitoare. Tot timpul cât m-am aflat lângă el am fost extrem de agitat, fără să fiu deloc sigur dacă mă place sau nu.

M-a întrebat degajat când o să încep treaba la ei. I-am spus că în prima săptămână din septembrie, adică atunci când terminam contractul cu Karno Company.

Am avut îndoieli şi remuşcări când m-am despărţit de trupă în Kansas City. Ei se întorceau în Anglia, iar eu mă duceam la Los Angeles, unde aveam să fiu pe cont propriu, iar sentimentul nu era neapărat liniştitor. Înainte de ultimul spectacol, am comandat băutură pentru toată lumea şi m-am simţit trist la gândul că ne despărţim.

Unul dintre membrii trupei, Arthur Dando, care din cine ştie ce motiv nu putea să mă înghită, s-a gândit să-mi facă o farsă şi m-a anunţat prin tot felul de aluzii că urma să primesc un mic cadou din partea trupei. Trebuie să spun că am fost emoţionat la gândul ăsta. Totuşi, nu s-a întâmplat nimic. Când toată lumea a plecat din cabină, Fred Karno Junior mi-a mărturisit că Dando pusese la cale să ţină un discurs şi să-mi ofere cadoul, dar după ce eu am cumpărat băutură pentru toată lumea, n-a mai avut curaj să meargă până la capăt şi lăsase aşa-zisul „cadou“ în spatele oglinzii din cabină. Era o cutie goală de ţigări, înfăşurată în staniol, în care se aflau nişte resturi vechi de machiaj.

ZECE

Nerăbdător și emoționat, am ajuns în Los Angeles și mi-am închiriat o cameră la un hotel mic, în Great Northern. În prima seară mi-am luat un fel de vacanță la locul de muncă și m-am dus să văd al doilea spectacol de la Empress, unde jucase și Karno Company. Omul de acolo m-a recunoscut și peste câteva clipe a venit să-mi spună că domnul Sennett și domnișoara Mabel Normand stăteau cu două rânduri mai în spate și mă întrebau dacă nu vreau să vin să stau cu ei. Eram tensionat și, după o introducere rapidă și în șoaptă, ne-am uitat la spectacol împreună. Când s-a terminat, am mers câțiva pași pe Main Street și am intrat într-o tavernă pentru o cină frugală și o bere. Domnul Sennett era șocat să vadă cât de tânăr arătam. „Credeam că ești un bărbat mult mai în vârstă“, mi-a zis. Am simțit o undă de îngrijorare, care m-a făcut să mă întristeze, amintindu-mi că toți comedianții lui Sennett erau bărbați care arătau în vârstă. Fred Mace avea peste 50 de ani, iar Ford Sterling, vreo patruzeci. „Pot să mă machiez și să arăt oricât de bătrân doriți“, am răspuns. Iar Mabel Normand l-a liniștit și mai tare. Oricare i-ar fi fost rezervele în privința mea, nu le-a dat glas. Domnul Sennett m-a anunțat că nu aveam să încep imediat, dar că trebuie să vin la studio în Edendale și să încep să mă obișnuiesc cu oamenii. Când am plecat de la cafenea, ne-am urcat în superba mașină de curse a domnului Sennett, care m-a dus până la hotel.

În dimineața următoare m-am urcat într-un tramvai spre Edendale, o suburbie a orașului Los Angeles. Era un loc care nu arăta prea normal, care parcă nu se hotăra dacă să fie un umil district rezidențial sau o zonă semiindustrială. Erau mici depozite de cherestea, gropi de gunoi și mici ferme care păreau abandonate, unde erau construite una sau două magazine

în niște cocioabe de lemn, cu fața la șosea. După multe căutări, am ajuns în față la Keystone Studio. Era o chestie dărăpănată, cu un gard verde de jur-împrejur, la vreo patruzeci-cincizeci de metri pătrați. Intrarea era la capătul unei alei din grădină, printr-un fel de bungalou vechi – tot locul arăta la fel de anormal ca Edendale însuși. Am stat și m-am holbat la el de pe partea cealaltă, întrebându-mă dacă să intru sau nu.

Era ora prânzului și i-am văzut pe acei bărbați și acele femei machiați și costumați, ieșind unul după altul din bungalou, inclusiv polițaii Keystone. Au traversat până la un magazin general de peste drum și au ieșit de-acolo mâncând sendvișuri și hotdog. Se strigau tare unul pe altul, cu voci răgușite. „Hai, Hank, vino odată! Zi-i lui Slim să se grăbească!“

Brusc m-a apucat un acces de timiditate și m-am dus repede după colț și am așteptat să văd dacă ieșeau de-acolo și domnul Sennett sau domnișoara Norman, dar n-au apărut. Am stat acolo o jumătate de oră și pe urmă m-am hotărât să mă întorc la hotel. Ideea de a intra în acel studio și a da ochii cu toți acei oameni mi se părea un obstacol de netrecut. Două zile am venit până la studio, dar n-am avut curaj să intru. În a treia zi domnul Sennett a telefonat dorind să afle de ce nu apărusem. Am încercat să găsesc o scuză. „Vino acum, te așteptăm“, mi-a spus. Așa că am pornit într-acolo, am intrat cu pas hotărât în bungalou și am întrebat de domnul Sennett.

A fost încântat să mă vadă și m-a dus imediat în studio. Am fost fermecat. O lumină caldă și constantă se răspândea pe toată scena. Era realizată cu ajutorul unor bucăți late de pânză albă care difuzau lumina soarelui și făceau ca totul să pară eteric. Această difuziune optică era folosită pentru fotografie la lumina zilei.

După ce m-a prezentat câtorva actori, am devenit interesat de cum funcționa totul. Erau trei decoruri unul lângă altul și trei companii comice lucrau în ele. Era ca și cum aș fi văzut o expoziție internațională. Într-unul dintre decoruri, Mabel Normand bătea într-o ușă, urlând: „Lasă-mă să intru!“ Apoi camera se oprea și asta era tot – habar n-aveam că filmul se făcea așa, bucată cu bucată.

Într-un alt decor era marele Ford Sterling, pe care trebuia să-l înlocuiesc eu. Domnul Sennett m-a condus la el și m-a prezentat. Ford pleca de la

Keystone ca să-şi facă propria companie cu Universal. Era extraordinar de popular. Publicul îl iubea şi la fel toată lumea din studio. Înconjurau spaţiul în care filma el şi se tăvăleau de râs.

Sennett m-a luat deoparte şi mi-a explicat care era metoda lor de lucru.

–N-avem un scenariu. Găsim o idee şi apoi urmăm cursul firesc al întâmplărilor, până când ajungem la o urmărire, care este esenţa comediei noastre.

Am înţeles în ce consta metoda, dar eu, personal, uram scenele cu urmăriri, pentru că în ele ţi se pierde personalitatea. Şi, oricât de puţin aş fi ştiut eu despre film, ştiam că nimic nu e mai important decât personalitatea…

În ziua aceea am mers dintr-un decor în altul şi am văzut cum lucrau diferitele companii. Păreau că-l imită cu toţii pe Ford Sterling. Ceea ce m-a îngrijorat, pentru că mie nu mi se potrivea stilul lui. El juca un olandez tracasat, improvizând pe scenă cu accent olandez, ceea ce era amuzant, dar tot efectul se pierdea în filmele mute. Mă întrebam ce aştepta Sennett de la mine. Mă văzuse pe scenă şi trebuie să-şi fi dat seama că nu eram potrivit pentru stilul de comedie al lui Ford. Stilul meu era exact pe dos. Şi totuşi, fiecare situaţie concepută la studio, conştient sau inconştient, era gândită pentru Sterling. Până şi Roscoe Arbuckle îl imita pe Sterling.

Era evident că studioul fusese înainte o fermă. Cabina lui Mabel Normand se afla într-un vechi bungalou şi lângă ea era o altă cameră unde se schimbau celelalte doamne care lucrau în companie. De partea cealaltă se afla ceea ce în mod evident fusese un grajd, principala cabină pentru personalul de rangul doi şi poliţaii Keystone, majoritatea fiind foşti clovni de la circ sau boxuri profesionişti. Mie mi s-a distribuit cabina vedetei, folosită de Mack Sennett, Ford Sterling şi Roscoe Arbuckle. Era evidentă şi aici structura fostului grajd şi trebuie să fi fost încăperea unde se ţinea harnaşamentul. Pe lângă Mabel Normand, mai erau câteva fete frumoase. Era o atmosferă stranie şi unică, în care se amestecau frumuseţea şi animalitatea.

Zile întregi am hoinărit în jurul studioului, întrebându-mă când aveam să încep să lucrez. Câteodată, îl întâlneam pe Sennett traversând scena, dar se

uita prin mine, preocupat. Aveam sentimentul neplăcut că se gândea că făcuse o greșeală când mă angajase, ceea ce nu era tocmai un ajutor în starea de tensiune în care eram.

În fiecare zi starea mea de spirit depindea de Sennett. Dacă din întâmplare îl întâlneam și-mi zâmbea, îmi creșteau speranțele. Ceilalți membri ai companiei aveau o atitudine de genul „om trăi și-om vedea“ în ceea ce mă privește, dar câțiva, simțeam, mă considerau un înlocuitor îndoielnic al lui Ford Sterling.

Sâmbătă, Sennett a fost mult mai amabil. „Du-te la ghișeul din față și ia-ți cecul!“ mi-a zis. I-am spus că eram mult mai nerăbdător să încep să lucrez. Voiam să vorbesc cu el dacă voia să-l imit pe Ford Sterling, dar m-a concediat cu fraza: „Nu-ți face griji, ajungem și acolo“.

S-au scurs așa nouă zile de inactivitate, iar tensiunea devenise absolut chinuitoare. Totuși, Ford mă consola și, după muncă, mă mai ducea în centru, unde mergeam la barul Alexandria să bem ceva și ne întâlneam cu câțiva dintre amicii lui. Unul dintre ei, domnul Elmer Ellsworth, care mi-a displăcut de la prima vedere și mi s-a părut destul de grosolan, mă tot lua peste picior.

– Înțeleg că-i iei locul lui Ford? Păi, ești amuzant, cât de cât?

– Nu mă lasă modestia, i-am răspuns eu fără să mă simt deloc în largul meu. Genul ăsta de frecuș era și mai jenant, mai ales în prezența lui Ford. Dar el mă scotea cu grație din încurcătură cu o remarcă:

– Nu l-ați văzut când a jucat bețivul pe scenă la Empress? Era foarte amuzant!

– Pe mine încă nu m-a făcut să râd, a spus Ellsworth.

Era un tip solid și voluminos și părea genul visceral, cu o mină abătută și o expresie ticăloasă, cu o față fără păr, cu ochi triști, cu o gură care nu se închidea ca lumea și un zâmbet care lăsa să i se vadă dinții lipsă din față. Ford mi-a șoptit cu admirație că tipul era o autoritate în materie de literatură, finanțe și politică, unul dintre cei mai informați oameni din țară,

și că avea un simț al umorului teribil. Totuși, eu nu-l apreciam deloc și am încercat să-l evit. Dar într-o seară, la barul Alexandria, a spus:

– Englezoiul ăsta tot n-a început treaba?

– Încă nu, am râs eu, deloc în largul meu.

– Păi, mai bine ai face să fii amuzant.

Cum încasasem destule de la domnul ăsta, i-am servit înapoi una dintre otrăvurile lui:

– Dacă sunt măcar pe jumătate amuzant din cât arăți tu, sigur o să mă descurc!

– Ei, drăcie! Uite o replică sarcastică și amuzantă! Îi cumpăr ceva de băut!

În cele din urmă, a venit momentul mult așteptat. Sennett era plecat cu Mabel Normand și cu Compania Ford Sterling la filmări în aer liber, așa că la studio nu mai era aproape nimeni. Domnul Henry Lehrman, directorul adjunct al Keystone, al doilea după Sennett, începea un film nou și voia să joc un reporter de la un ziar. Lehrman era un om înfumurat și foarte sigur pe el pentru că făcuse câteva comedii de succes cu dispozitive mecanice. Spunea că el n-are nevoie de indivizi, că poate să obțină toate râsetele alea prin efecte tehnice și montaj.

N-aveam niciun scenariu. Trebuia să fie un documentar despre istoria presei, făcut cu câteva tușe comice. Eu purtam o redingotă ușoară, pălărie și o mustață răsucită. Când am început, mi-am dat seama că Lehrman bâjbâia și n-avea nicio idee. Și cum eu eram un începător la Keystone, normal, eram nerăbdător să fac sugestii. Și ăsta a fost punctul în care am intrat în dispută cu Lehrman. Într-o scenă în care aveam un interviu cu un editor de la un ziar, le-am servit orice gag și orice improvizație care mi-a trecut prin cap, ba chiar le-am sugerat și celorlalți din distribuție câte ceva. Deși filmul a fost gata în trei zile, eu credeam că am făcut câteva gaguri superamuzante. Dar când am văzut finalul, mi-a rupt inima, pentru că la montaj îl măcelăriseră de nu mai recunoșteam nimic din el, tăind exact în mijloc cele

mai amuzante scene. Am fost uimit și m-am întrebat de ce făcuseră asta. Henry Lehrman avea să mărturisească peste ani că o făcuse special, pentru că, după cum a spus, i s-a părut că știam prea multe.

A două zi după ce am terminat filmarea cu Lehrman, Sennett s-a întors de la filmări. Ford Sterling era într-un decor, Arbuckle în altul. Toată scena era aglomerată cu trei companii care lucrau în același timp. Eu eram în hainele mele normale și n-aveam nimic de făcut, așa că m-am așezat undeva unde eram în raza vizuală a lui Sennett. El era cu Mabel și se uitau la un decor care reprezenta holul unui hotel, mușcând dintr-o țigară. „Ne trebuie câteva gaguri în spațiul ăsta“, a zis și s-a întors spre mine. „Du-te și machiază-te pentru ceva comic. Orice-ți trece prin cap!“

Habar n-aveam ce machiaj să-mi pun. Nu-mi plăcuse costumația pentru reporterul de presă. Totuși, pe drum spre garderobă, m-am gândit să mă îmbrac în niște pantaloni lăbărțați, să-mi pun niște pantofi mari, să-mi iau un baston și un melon. Voiam să nu se potrivească nimic cu nimic: pantalonii lăbărțați, haina strâmtă, melonul și pantofii uriași. Nu eram hotărât dacă să arăt tânăr sau bătrân, dar cum mi-am adus aminte că Sennett se aștepta ca eu să arăt mult mai în vârstă, mi-am pus și o mustăcioară, care, m-am gândit eu, o să mă facă să par mai mare, fără să-mi ascundă expresia.

N-aveam nici cea mai mică idee despre personaj. Dar în momentul în care am fost gata, hainele și machiajul m-au făcut să simt personajul pe care-l creasem. Am început să-l cunosc, iar în momentul în care am urcat pe scenă, era deja născut. Când am dat ochii cu Sennett, mi-am asumat personajul și am călcat țanțoș, legănându-mi bastonul și fâțâindu-mă prin fața lui. Gaguri și idei comice îmi treceau prin minte ca mașinile de curse.

Secretul succesului lui Mack Sennett era entuziasmul lui. Era un spectator excelent și râdea sincer la tot ce i se părea amuzant. S-a ridicat și a râs până când a început să i se cutremure tot corpul. Eu am prins curaj și am început să explic personajul: „Tipul ăsta e destul de complex, are mai multe fețe, e un vagabond, un gentleman, un poet, un visător, un singuratic, întotdeauna dornic de dragoste și aventură. O să te facă să crezi că e un savant, un muzician, un duce sau un jucător de polo. Totuși, poate oricând să adune mucuri de țigară sau să fure bomboanele unui copil. Și, desigur, dacă se

iveşte ocazia, o să-i tragă o palmă la fund unei doamne – dar numai în caz de furie extremă!“

Am ţinut-o aşa vreo zece minute sau chiar mai mult, timp în care Sennett a râs încontinuu. „Bine“, mi-a zis, „treci în decor şi vezi ce poţi face.“ La fel ca în cazul filmului lui Lehrman, ştiam prea puţin care era povestea, doar că Mabel Normand intra într-o încurcătură cu soţul şi amantul.

În orice comedie, cea mai importantă e atitudinea, dar nu e întotdeauna uşor să găseşti o atitudine. Totuşi, în holul hotelului, am simţit că eram un impostor care se dădea drept unul dintre chiriaşi, când în realitate eram doar un vagabond aflat în căutarea unui acoperiş temporar. Am intrat şi m-am împiedicat de picioarele unei doamne. M-am întors şi mi-am ridicat pălăria în semn de scuze, apoi m-am întors şi am dat peste o scuipătoare. Mi-am ridicat pălăria în faţa scuipătoarei. În spatele camerei am auzit râsete.

Se adunase acolo o mică mulţime, nu doar actorii de la celelalte companii, care-şi lăsaseră spaţiile lor ca să se uite la noi, dar şi maşinişti, tâmplari şi garderobieri. Ăsta chiar era un compliment. Iar la momentul la care am terminat repetiţia, aveam un public serios care râdea. Curând, l-am zărit pe Ford Sterling care trăgea cu ochiul peste umărul celorlalţi. Când s-a terminat, ştiam că făcusem ce trebuia.

La sfârşitul zilei, când am mers la cabină, Ford Sterling şi Roscoe Arbuckle îşi scoteau machiajul. Nu s-a spus mare lucru, dar atmosfera era foarte încărcată. Şi Ford, şi Roscoe mă plăceau, dar am simţit atunci că treceau printr-un fel de conflict interior.

Era o scenă lungă, care fusese filmată pe douăzeci şi doi de metri de peliculă. Domnul Sennett şi domnul Lehrman au tot dezbătut dacă s-o lase să curgă pe toată lungimea, pentru că media pentru comedie la momentul ăla rar depăşea trei metri. „Dar e comic“, am spus, „contează lungimea?“ Şi au hotărât s-o lase să curgă în toată lungimea ei. Cum hainele mi-au impregnat personajul, m-am hotărât atunci să-mi păstrez costumul cu orice preţ.

În seara aia, m-am dus acasă cu tramvaiul, împreună cu unul dintre băieţii din figuraţie.

– Dar știu că ai dat lovitura din prima! La nimeni n-au mai fost asemenea hohote de râs vreodată, nici măcar la Ford Sterling – și ar fi trebuit să-i vezi fața când se uita la tine, era mască!

– Să sperăm că o să râdă la fel și în sală, am spus, încercând să-mi retez avântul.

Peste câteva zile, la Barul Alexandria, l-am surprins pe Ford descriindu-mi rolul în fața amicului nostru comun: Elmer Ellsworth: „Tipul are pantaloni lăbărțați, picioare crăcănate, o față de bleg, amărât și ticălos cum n-ai mai văzut vreodată; se scarpină de parcă ar avea păduchi lați la subraț – dar e comic!“

Personajul meu era diferit și deloc familiar americanilor – de fapt nici mie nu-mi era familiar. Dar când aveam costumul pe mine, îl simțeam ca și cum devenea real, un om viu. De fapt, îmi aprindea tot felul de idei nebunești, la care nu visasem niciodată, până să mă îmbrac și să mă machez în Vagabondul.

M-am împrietenit cu unul dintre băieții din figurație și în fiecare seară, în timp ce mergeam cu tramvaiul spre casă, îmi făcea buletinul informativ despre reacțiile de la studio din ziua respectivă și vorbeam despre ideile mele comice. „A fost teribil gagul ăla, când ți-ai băgat degetele în bolul de spălat degetele și pe urmă ți le-ai șters de mustățile domnului în vârstă din fața ta – nu s-a mai văzut așa ceva pe-aici.“ Și o ținea tot așa, făcându-mă să plutesc.

Sub îndrumarea lui Sennett mă simțeam în largul meu, căci tot ce-mi venea spontan puteam să fac apoi în decor. Cum nimeni nu era sigur de sine (nici măcar regizorul), am tras concluzia că știam la fel de mult ca oricare de-acolo. Asta mi-a dat încredere. Am început să fac sugestii, pe care Sennett le accepta imediat. Ceea ce mi-a alimentat o mai veche credință de-a mea, că aș fi putut să-mi scriu propriile scenarii. Sennett însuși îmi inspirase această idee. Dar, deși îl mulțumisem pe Sennett, trebuia să mulțumesc și publicul.

Pentru următorul film i-am fost repartizat lui Lehrman din nou. Urma să se despartă de Sennett, ca să se alăture lui Sterling și, ca să-l îndatoreze pe Sennett, rămâne încă două săptămâni de la momentul când îi expira contractul. În continuare eu eram plin de sugestii când am început să lucrez cu el. Le asculta zâmbind, dar nu era de acord cu niciuna. „Asta ar putea fi comic în teatru“, zicea, „dar în film n-avem timp pentru așa ceva. Trebuie să fim tot timpul pe fugă – comedia e un pretext pentru o urmărire.“

Nu puteam fi de acord cu o asemenea generalizare. „Umorul e tot umor, fie că e vorba de scenă sau de film“, i-am argumentat eu. Dar el a insistat pe aceleași idei confuze, urmând cărarea bătătorită, urmată de Keystone. Toate acțiunile trebuia să fie foarte rapide – ceea ce însemna să alergi, să te sui pe acoperișuri și pe tramvaie, să te arunci în râuri și să cobori în picaj. În ciuda teoriilor lui despre comedie, s-a întâmplat totuși să îmi iasă și câteva scene comice, dar ca și prima dată, a avut grijă să le taie la montaj.

Nu cred că Lehrman i-a făcut lui Sennett un raport prea bun despre mine. După Lehrman, am fost distribuit la un alt regizor, domnul Nichols, un tip bătrânicios, care mergea pe șaizeci de ani și care era în industria filmului de la începuturile ei. Am avut aceleași probleme cu el. Nu știa decât un singur gag, și anume să-l ia pe actor de gât și să sară cu el dintr-un decor în altul. Am încercat să-i sugerez chestii mai subtile, dar nici el n-a vrut să asculte. „N-avem timp, n-avem timp!“ țipa. Nu voia decât să-l imit pe Ford Sterling. Deși nu m-am revoltat prea tare, se pare că s-a dus la Sennett să-i spună că eram un nenorocit cu care nu putea să lucreze.

Cam la momentul ăla, filmul pe care-l regizase Sennett, *Ciudata situație neplăcută a lui Mabel (Mabel’s Strange Predicament)*, era difuzat în sălile din centrul orașului. Plin de teamă și frământare, m-am dus să-l văd. Apariția lui Ford Sterling întotdeauna stârnea râsete și entuziasm. În schimb, eu am fost primit într-o tăcere de gheață. Toate chestiile alea comice pe care le făcusem în holul hotelului de-abia dacă au stârnit un zâmbet. Dar, pe măsură ce filmul rula, publicul a început să chicotească, apoi să râdă, iar spre sfârșit au fost chiar câteva hohote. Cu ocazia asta am descoperit că publicul nu are prejudecăți despre artiști noi.

Mă îndoiesc că acest prim rezultat i-a împlinit așteptările lui Sennett. Cred că a fost dezamăgit. A doua sau a treia zi a venit la mine și mi-a zis: „Uite,

mi s-a spus că se lucrează dificil cu tine.“ Am încercat să-i explic că asta se întâmpla din cauză că eram conștiincios și că făceam totul doar pentru binele filmului. „Atunci“, mi-a spus Sennett cu răceală, „fă ce ți se spune și toată lumea va fi mulțumită.“ Dar a doua zi am avut din nou o altercație cu Nichols și am izbucnit: „Orice figurant pe care-l plătești cu trei dolari pe zi poate să facă ce-mi ceri tu mie“, i-am zis. „Eu vreau să fac ceva adevărat, nu doar să fiu aruncat și să cad de pe tramvaie. Nu primesc o sută cincizeci de dolari pe săptămână doar penru atâta lucru.“

Săracul „Tata“ Nichols, cum îi spuneam noi, nu i-a venit să-și creadă urechilor.

– Fac meseria asta de peste zece ani, mi-a zis. Tu ce naiba știi despre ea?

Am încercat să-i argumentez, dar fără niciun rezultat. Am încercat să le explic celorlalți membri ai distribuției, dar și ei erau împotriva mea: „El știe mai bine, face meseria asta de mai mult timp decât o faci tu“, mi-a zis un actor bătrân.

Am făcut vreo cinci filme și în câteva dintre ele am reușit să trec și câte una sau două scene de comedie care să mă reprezinte, în ciuda camerei de montaj. Cum mă familiarizasem cu felul lor de a monta filmele, aranjam lucrurile în așa fel încât gagurile să se nimerească la începutul, la intrarea sau la ieșirea dintr-un decor, știind că le va fi greu să le taie. Am folosit orice ocazie ca să învăț meserie. Eram tot timpul în camera de developat și în cea de montaj și mă uitam cum se lipesc bucățile tăiate.

Acum de-abia așteptam să-mi scriu și să-mi regizez singur comediile, așa că am vorbit cu Sennett. Dar el nici n-a vrut să audă. În schimb, m-a repartizat lui Mabel Normand, care tocmai se apucase să-și facă propriile filme. Treaba asta chiar m-a jignit, pentru că, oricât de fermecătoare ar fi fost Mabel, mă îndoiam că are vreo competență ca regizoare. Așa că încă din prima zi explozia s-a produs. Filmam undeva în aer liber, în suburbiile orașului Los Angeles, iar într-una dintre scene Mabel m-a pus să stau cu un furtun cu apă în mijlocul străzii, în așa fel încât mașina ticălosului să derapeze acolo. I-am sugerat că ar fi bine să stau pe furtun, în așa fel încât apa să nu poată țâșni, iar când mă uit în orificiu să văd ce se întâmplă, fără să-mi dau seama, îmi iau piciorul de pe furtun și apa îmi țâșnește drept în

față. Dar ea mi-a tăiat-o scurt: „N-avem timp! N-avem timp! Fă ce ți se spune!“

Asta era prea mult pentru mine, nu puteam să accept așa ceva – și în niciun caz de la o fată așa de drăguță.

– Îmi pare rău, domnișoară Normand, dar nu voi face ce mi se spune. Nu cred că aveți competența să-mi spuneți mie ce să fac.

Decorul era amplasat în mijlocul șoselei. Am ieșit din el și m-am așezat pe o bordură. Draga de Mabel – la momentul ăla avea doar douăzeci de ani, era drăguță și fermecătoare, toată lumea o îndrăgea, era preferata tututor. Rămăsese înmărmurită lângă cameră. Nimeni nu-i mai vorbise vreodată atât de franc. Și eu eram sensibil la farmecul și la frumusețea ei și în secret îmi bătea inima pentru ea, dar aici era vorba de munca mea. Tot personalul și întreaga distribuție s-au strâns imediat în jurul ei și au intrat în ședință. Unul sau doi figuranți, după cum mi-a spus Mabel mai târziu, au vrut să mă bată, dar ea i-ar fi oprit. Apoi și-a trimis asistenta să mă caute și să mă întrebe dacă eram gata să trec înapoi la treabă. Am traversat strada și m-am dus spre ea:

– Îmi pare rău, i-am zis cu un ton împăciuitor. Pur și simplu nu cred că e amuzant sau comic. Dar, dacă-mi dai voie să-ți ofer câteva sugestii comice…

N-a vrut să intre în nicio polemică. Mi-a spus doar atât:

– Foarte bine. Dacă nu faci ce ți se spune, ne întoarcem la studio.

Deși situația era disperată, eram resemnat, așa că am ridicat din umeri. Nu pierduserăm prea mult din ziua de filmare, pentru că începuserăm devreme, de la nouă dimineața. Acum era trecut de cinci după-amiaza și soarele se ducea repede spre apus.

La studio, în timp ce îmi curățam machiajul, Sennett a dat buzna în cabină:

– La dracu’! Care e problema?

Am încercat să-i explic:

– Povestea are nevoie de puţină comedie, dar domnișoara Normand nu primește nicio sugestie.

– Faci ce ți se spune sau pleci, cu contract sau fără contract, mi-a zis.

Am rămas foarte calm.

– Domnule Sennett, eu mi-am câștigat o pâine și înainte să vin aici și, dacă sunt concediat, ei bine, asta e. Dar sunt un om conștiincios și vreau la fel de mult ca dvs. ca filmul să iasă bine.

Fără să mai scoată niciun cuvânt, a ieșit trântind ușa.

În seara aia, când mergeam acasă cu tramvaiul împreună cu prietenul meu, i-am povestit ce se întâmplase.

– Păcat! Ai mers foarte bine aici o vreme.

– Crezi c-o să mă concedieze? am zis pe ton vesel, ca să-mi ascund nervozitatea.

– Nu m-ar mira. Când l-am văzut ieșind de la tine din cabină părea destul de furios.

– Atunci, asta e. Am 1500 de dolari în buzunar, care mi-ajung să-mi plătesc biletul înapoi spre Anglia și-mi mai și rămân. Oricum, mâine când vin la studio o să văd dacă mă mai vrea – dacă nu *c’est la vie*.

S-a dat strigarea pentru ora opt în dimineața următoare, dar eu nu prea știam ce să fac, așa că am rămas în cabină fără să mă machiez. Pe la ora opt fără zece, Sennett și-a vârât capul pe ușă.

– Charlie, vreau să discut cu tine, hai să mergem în cabină la Mabel.

Tonul lui era surprinzător de prietenos.

– Spuneți, domnule Sennett, am zis eu urmându-l.

Mabel nu era acolo. Era în camera de proiecţii şi se uita la imagini.

– Uite care e treaba, mi-a zis Mack, Mabel ţine foarte mult la tine, noi toţi ţinem la tine şi credem că eşti un bun artist.

Am fost surprins de schimbarea bruscă şi am început să mă îmblânzesc.

– Şi eu o admir şi o respect nespus pe domnişoara Normand, dar nu cred că are competenţa să regizeze un film – şi până la urmă e atât de tânără.

– Orice ai crede, ţine-ţi mândria în frâu şi încearcă să fii de ajutor, mi-a zis Sennett şi m-a bătut pe umăr.

– Exact asta am şi încercat să fac.

– Fă tot ce poţi să te înţelegi cu ea.

– Ascultă, dacă mă laşi să regizez eu, n-o să ai nicio problemă.

– Şi cine plăteşte pentru film, dacă n-o să-l putem lansa? a întrebat Mack, după ce a făcut o pauză scurtă.

– Eu! i-am răspuns. Depun 1500 de dolari în orice bancă şi dacă n-o să poţi lansa filmul, păstrezi banii.

Mack s-a gândit un moment.

– Ai o poveste?

– Sigur că da. Câte vrei!

– Bine, mi-a zis el. Termină filmul cu Mabel şi mai vedem.

Ne-am strâns mâna foarte prietenos. Mai târziu m-am dus la Mabel şi i-am cerut scuze, iar în seara aia, Sennett ne-a scos pe amândoi la cină. A doua zi, Mabel nici că putea să fie mai dulce. Chiar a venit şi mi-a cerut idei şi sugestii. Astfel, spre totala uimire a cameramanilor şi a celorlalţi actori din distribuţie, am terminat filmul în deplină armonie. Brusca schimbare de atitudine a lui Sennett m-a bulversat. Peste luni bune aveam să aflu motivul:

se pare că Sennett voia să mă concedieze la sfârșitul săptămânii, dar în dimineața de după cearta cu Mabel, Mack primise o telegramă de la biroul din New York, în care i se spunea să se grăbească să facă mai multe filme cu Chaplin, pentru că era cerere mare pe piață.

Keystone vindea în medie o comedie în douăzeci de copii. Când se vindeau treizeci era considerat un succes. Ultimul film, care a fost al patrulea, ajunsese deja la patruzeci și cinci de copii și cererea era în creștere. De aici, atitudinea prietenoasă a lui Mack, în urma telegramei.

Tehnicile de regizare erau simple în perioada aia. Trebuia doar să știu care e stânga și care e dreapta, pentru intrări și ieșiri. Dacă cineva ieșea pe partea dreaptă dintr-un decor, trebuia apoi să intre în următorul din partea stângă. Dacă ieșea spre cameră, trebuia să intre cu spatele la cameră în următorul decor. Desigur, erau niște reguli primitive.

Dar pe măsură ce căpătam experiență, am înțeles că locul unde era plasată o cameră nu era doar o chestie psihologică, ci dădea personalitate unui decor. De fapt, asta era baza stilului cinematic. Dacă e așezată puțin prea aproape sau puțin prea departe, asta poate să intensifice sau să distrugă un efect. Pentru că economia de mișcări e importantă, nu vrei ca un actor să străbată vreo distanță aiurea, doar dacă nu cumva are un motiv special, pentru că mersul în sine nu este teatral. Prin urmare, locul unde e plasată camera ar trebui să pună în valoare compoziția și o intrare reușită a unui actor. Așezarea camerei este inflexiunea cinetică. Nu există nicio regulă care să spună că un prim-plan e mai expresiv decât un plan îndepărtat. Prim-planul ține de sentiment. În anumite situații, un plan îndepărtat poate să fie chiar mai expresiv.

Un astfel de exemplu este una dintre primele mele comedii, *Skating (La patinaj)*. Vagabondul intră pe patinoar și patinează cu un picior ridicat, alunecând și răsucindu-se, poticnindu-se și izbindu-se de oameni și intrând în tot felul de încurcături, până la urmă lăsând pe toată lumea dărâmată pe spate în prim-plan, în timp ce el patinează spre capătul patinoarului, devenind o siluetă din ce în ce mai mică în fundal și se așază printre spectatori, privind inocent la dezastrul pe care l-a creat.

Totuși, silueta aia mică a vagabondului, care se îndepărtează, era mai amuzantă decât ar fi fost dacă rămânea în prim-plan.

Când am început să regizez primul meu film, n-am fost atât de sigur pe mine cum am crezut c-o să fiu. De fapt, chiar am avut un mic atac de panică. Dar după ce Sennett a văzut rezultatul primei zile de filmare, m-am mai liniștit. Filmul se numea *În ploaie (Caught in the Rain).* N-a fost tocmai o revelație, dar avea haz și a fost un succes. Când l-am terminat eram nerăbdător să văd reacția lui Sennett. L-am așteptat să iasă din camera de proiecție.

– Ești pregătit să-l începi pe următorul? m-a întrebat.

Din acel moment mi-am scris și mi-am regizat toate comediile. Ca să mă motiveze, Sennett mi-a dat douăzeci și cinci de dolari bonus pentru fiecare film.

De-acum mă adoptase de-a dreptul și mă ducea în fiecare seară la cină. Discuta cu mine scenariile pentru alte companii, iar eu îi sugeram idei nebunești pe care le simțeam prea personale ca să fie înțelese de public. Dar Sennett râdea și le accepta.

Acum când îmi vedeam filmele cu publicul în sală, reacția lor era cu totul alta. Agitația și nerăbdarea când se anunța o comedia produsă de Keystone, acele mici strigăte de bucurie, pe care le stârnea prima mea apariție, înainte să apuc să fac ceva, erau cele mai plăcute. Eram un răsfățat al publicului. Dacă puteam să continui pur și simplu viața în felul ăsta, aș fi putut fi mulțumit. Cu tot cu bonus, ajunsesem la două sute de dolari pe săptămână.

De când mă afundasem în muncă, aveam prea puțin timp pentru barul Alexandria sau pentru amicul meu sarcastic, Elmer Ellsworth. Dar l-am întâlnit întâmplător, pe stradă, peste câteva săptămâni bune.

– Ascultă, mi-a zis, ți-am văzut filmele de curând și, pentru Dumnezeu, ești bun! Ai ceva numai al tău, ceva ce nu seamănă cu nimic din ce fac ceilalți. Nu glumesc! Chiar ești comic! De ce naiba n-ai spus așa de la început?

Evident că după asta ne-am împrietenit.

Multe lucruri am învățat la Keystone și multe lucruri le-au învățat ei de la mine. Pe-atunci știau puțin despre tehnică, meșteșug scenic sau mișcare, pe care eu le aduceam cu mine din teatru. De asemenea, știau prea puțin despre pantomimă. Când voia să mascheze un decor, un regizor folosea trei sau patru actori, așezați ostentativ în linie dreaptă în fața camerei, și cu gesturi largi unul dintre ei mima ideea „Vreau să mă însor cu fiica ta“, arătând spre el însuși, apoi la degetul inelar și apoi spre fată. Felul cum mimau ei era prea puțin subtil și nu prea avea efectul scontat, așa că eu ieșeam în evidență prin contrast. În acele filme de început, știam că am multe avantaje și că, la fel ca un geolog, intru pe un teren bogat și neexploatat. Cred că a fost cea mai interesantă perioadă din cariera mea, pentru că eram în pragul a ceva minunat.

Succesul îi face pe oameni să te îndrăgească, așa că am devenit prietenul tuturor de la studio. Pentru figuranți, pentru mașiniști, pentru garderobiere și pentru cameramani eram „Charlie“. Deși de felul meu nu sunt tocmai genul care fraternizează cu oricine, atunci am fost încântat, pentru că știam că familiaritatea asta era semn de succes.

Acum aveam încredere în ideile mele și pot să-i mulțumesc lui Sennett pentru asta, pentru că, deși era incult, ca și mine, a avut încredere în propriul lui gust și că mi-a insuflat și mie. Felul lui de a lucra îmi dădea încredere. Părea corect. Iar cuvintele lui din prima zi la studio – „N-avem scenariu. Găsim o idee și urmăm cursul firesc al întâmplărilor“ – mi-a stimulat imaginația.

Felul ăsta de a crea făcea ca filmul să fie ceva captivant. În teatru, eram îngrădit de o rutină rigidă și de la care nu te puteai abate, repetând seară de seară același și același lucru. Odată ce spectacolul era pus în scenă, rar se întâmpla să mai vrea cineva să schimbe ceva sau să inventeze ceva nou. Singurul lucru motivant în actoria pe scenă era o reprezentație bună sau proastă. Dar în film totul era mai liber. Îmi dădeau sentimentul aventurii. „Ce zici de ideea asta?“ zicea Sennett; sau „E afluență mare în centru pe Main Street“. Astfel de observații lansau o comedie Keystone. Acest încântător spirit proaspăt era un deliciu – o provocare pentru creativitate. Era atât de liber și de ușor – nu era nevoie de literatură, de scriitori, aveam

doar o idee în jurul căreia construiam gaguri, apoi construiam povestea pe măsură ce înaintam.

De exemplu, în *Charlot om preistoric* (*His Prehistoric Past)*, am început cu un gag, care era prima mea intrare. Apăream îmbrăcat ca un om din preistorie, purtând o piele de urs, și, cum stăteam eu și scrutam orizontul, am început să smulg din părul de pe blană ca să-mi umplu pipa. Asta a fost de-ajuns cât să stimuleze o poveste plasată în preistorie, introducând iubire, rivalitate, luptă și urmărire. Asta era metoda după care lucram cu toții la Keystone.

Pot să spun exact care a fost prima împunsătură de dorință de a adăuga o altă dimensiune filmelor mele, pe lângă cea comică. Jucam într-un film numit *Charlot noul îngrijitor* (*The New Janitor)*, într-un decor în care un șef de birou mă concediază. În timp ce îmi pledam cauza în fața lui și îl imploram să aibă milă de mine și să mă lase să-mi păstrez slujba, am început să invoc prin pantomimă faptul că aveam o familie numeroasă și copii mici. Deși eu făceam parodie, Dorothy Davenport, o actriță în vârstă, era de partea cealaltă a scenei și se uita la noi, iar în timpul repetiției m-am uitat la ea și, spre surprinderea mea, am văzut că avea lacrimi în ochi. „Știu că ar trebui să fie amuzant“, mi-a zis, „dar ce să fac dacă m-ai făcut să plâng.“ Ea mi-a confirmat ceva ce simțeam deja: puteam să stârnesc lacrimi la fel de bine cum știam să stârnesc râsete.

Atmosfera aia tipic masculină din studio ar fi fost aproape insuportabilă dacă n-ar fi existat niște prezențe superbe. Frumusețea lui Mabel Normand umple studioul de strălucire. Era teribil de drăguță, avea ochii mari, cu gene grele și buze cărnoase, care se arcuiau delicat în colțurile gurii, expresie a simțului umorului pe care-l avea și a spiritului ei tolerant. Era veselă și zăpăcită, un bun partener, blândă și generoasă. Și toată lumea o adora.

Circulau tot felul de povești despre generozitatea lui Mabel, mergând de la gesturile ei față de copiii garderobierelor și până la glumele pe care le făcea cu cameramanii. Mabel mă plăcea ca o soră, pentru că la momentul ăla era îndrăgostită până peste cap de Mack Sennett. Datorită lui Mack, am putut s-o cunosc bine pe Mabel. De multe ori luam cina împreună toți trei și după aia Mack aștipea în holul hotelului, iar noi petreceam împreună vreo oră la vreun film sau la o cafea, pe urmă ne întorceam și-l trezeam. Ai crede că o

astfel de apropiere se transformă până la urmă într-o poveste de dragoste, dar nu s-a întâmplat. Din nefericire, am rămas doar buni prieteni.

Totuși, odată, când Mabel, Roscoe Arbuckle și cu mine am apărut împreună la un spectacol de binefacere într-unul dintre teatrele din San Francisco, eu și Mabel am fost cât pe ce să începem o relaţie amoroasă. Era o seară strălucitoare și noi trei am fost primiți în triumf la teatru. Mabel își lăsase haina în cabină și m-a rugat să o conduc până acolo să și-o ia. Arbuckle și ceilalți așteptau afară în mașină. O clipă, am rămas singuri. Era minunat de frumoasă și, când i-am pus mantaua pe umeri, am sărutat-o și ea mi-a răspuns. Am fi putut merge mai departe, dar ne așteptau oamenii afară. Mai târziu am încercat să continui acel episod, dar nu s-a întâmplat niciodată nimic. „Nu, Charlie“, mi-a spus ea amuzată, „nu sunt genul tău și nici tu nu ești genul meu.“

Cam pe-atunci Diamon Jim Brady a venit la Los Angeles – pe vremea când Hollywood era doar un germene. A venit cu surorile Dolly și soții lor și arunca bani în dreapta și-n stânga. La o cină pe care a oferit-o la hotel Alexandria au participat gemenele Dolly și soții lor, Carlotta Monterey, Lou Tellegen, actorul principal al lui Sarah Bernhardt, Mack Sennett, Mabel Normand, Blanche Sweet, Nat Goodwin și mulţi alții. Gemenele Dolly erau senzaţional de frumoase. Ele două, soții lor și Diamond Jim Brady erau aproape nedespărțiți. Faptul că erau tot timpul împreună intriga.

Diamond Jim era un personaj tipic american, care arăta ca un fel de John Bull neamenințător. În prima seară nu puteam să-mi cred ochilor, pentru că purta diamante la manșetă și pietre prețioase pe plastron, fiecare dintre ele mai mare decât o monedă de un șiling. Peste câteva seri, am luat cina la Nat Goodwin’s Café, pe chei, și de data asta Diamond Jim și-a făcut apariția cu setul de smaralde, fiecare piatră având mărimea unei cutiuțe de chibrituri. La început am crezut că le purta în glumă și am întrebat inocent dacă erau autentice. Mi-a spus că erau. „Bine“, am zis eu înmărmurit, „dar sunt senzaționale.“ „Dacă vrei să vezi smaralde frumoase, uite-aici!“, mi-a replicat el. Și-a ridicat vesta, lăsând la vedere o centură cât cea de campion a marchizei de Queensberry, complet acoperită cu cele mai mari smaralde pe care le-am văzut vreodată. Mi-a spus cu mândrie că avea zece seturi de pietre prețioase și că purta câte unul în fiecare seară.

Era anul 1914, iar eu aveam douăzeci și cinci de ani, eram prins de elanul tinereții, îndrăgostit de munca mea, nu doar pentru succesul pe care mi-l aducea, ci pentru farmecul ei și pentru că-mi dădea posibilitatea să mă întâlnesc cu toate vedetele din film – într-un moment sau altul fusesem fanul lor. Mary Pickford, Blanche Sweet, Miriam Cooper, Clara Kimball Young, surorile Gish și atâția alții – toți frumoși, iar eu să ajung să mă întâlnesc cu ei față în față era ceva suprapământesc.

Thomas Ince făcea petreceri cu grătar și dansuri la el în studio, care se afla în zona sălbatică din partea de nord a orașului Santa Monica, în fața Oceanului Pacific. Ce nopți fantastice! Tinerețe și frumusețe, dans pe muzică melancolică pe o scenă în aer liber, cu sunetul dulce al valurilor care se spărgeau de un țărm din apropiere.

Peggy Pierce, o fată teribil de frumoasă, cu trăsături delicate, cu un gât alb și un chip încântător, a fost primul meu amor. Și-a făcut apariția de-abia în cea de-a treia săptămână a mea la Keystone, pentru că avusese gripă. Dar la momentul la care ne-am întâlnit ne-am aprins amândoi. Era reciproc, iar inima mea cânta de bucurie. Cât de romantice erau acele dimineți în care veneam la treabă știind că am s-o văd toată ziua.

Duminică am trecut s-o vizitez la apartamentul părinților ei. Fiecare seară în care ne întâlneam era un moment în care ne mărturiseam dragostea, fiecare noapte era o luptă. Da! Peggy m-a iubit, dar era o cauză pierdută. Mi-a rezistat până când, de disperare, am renunțat. La momentul ăla nu voiam să mă căsătoresc. Libertatea era o formă de aventură. Nicio femeie nu era suficient de mult ca să ajungă până la imaginea aia neclară pe care o aveam eu în minte.

Fiecare studio era ca o familie. Filmele se făceau într-o săptămână, iar filmele artistice nu luau mai mult de două sau trei săptămâni. Lucram la lumina soarelui și ăsta era motivul pentru care lucram în California. Era cunoscută ca având nouă luni de vară pe an.

Proiectoarele au apărut în 1915. Dar Keystone nu le-a folosit niciodată pentru că aveau o lumină tremurătoare, nu erau atât de limpezi ca lumina solară și dura prea mult până când le aranjai. O comedie Keystone rareori dura mai mult de o săptămână, de fapt s-a întâmplat odată să fac una într-o

singură după-amiază, un film numit *Charlot și ceasul (Twenty Minutes of Love)* și s-a râs încontinuu. *Charlot brutar (Dough and Dynamite)*, un film de mare succes, mi-a luat nouă zile și a costat o mie opt sute de dolari. Și pentru că am depășit bugetul de o mie de dolari, limita pentru o comedie Keystone, mi-am pierdut bonusul de douăzeci și cinci de dolari. Singurul mod în care puteam să remediez situația, a zis Sennett, era să-l scoatem pe două bobine, ceea ce s-a și întâmplat și a adus mai mult de o sută treizeci de mii de dolari în primul an.

Acum aveam câteva filme de succes la centură, printre care *Charlot și ceasul, Charlot Brutar, Charlot dentist și The Stage Hand*. În acest timp, Mabel și cu mine am jucat într-un film cu Marie Dressler. A fost plăcut să lucrăm cu Marie, dar nu cred că filmul avea vreo valoare. Am fost mai mult decât fericit să mă întorc la filmele regizate de mine.

I l-am recomandat pe fratele meu, Sydney. lui Sennett. Cum numele Chaplin era foarte cunoscut, a fost foarte încântat să mai anexeze un membru al familiei noastre. Sennett a semnat cu el un contract pentru un an, cu salariul de două sute de dolari pe săptămână, ceea ce însemna cu douăzeci și cinci de dolari mai mult decât primeam eu. Sydney și soția lui au venit de la Londra direct la studio, când eu eram la filmări. Mai târziu în aceeași seară am luat cina împreună. L-am întrebat cum erau primite filmele mele în Anglia.

Mi-a spus că înainte să se facă publicitate cu numele lui mulți artiști îi vorbiseră entuziaști despre un nou actor de cinema american pe care-l văzuseră de curând. Și mi-a mai spus că înainte să fi văzut vreo comedie de-a mea, a sunat să întrebe când se va difuza, iar când le-a spus cine era, îl invitaseră să vadă trei dintre ele. Stătuse singur în camera de proiecție și se tăvălise pe jos de râs.

– Și care a fost părerea ta despre toate astea?

– Știam că faci treabă bună, a spus el cu toată convingerea.

Mack Sennett era membru al Clubului Sportiv din Los Angeles, care i-a oferit dreptul de a-i da un permis temporar unui prieten, iar el m-a ales pe

mine. Era cartierul general al tuturor licenţiaţilor şi al oamenilor de afaceri din oraş, un club foarte elaborat, cu o sală mare de mese şi camere de odihnă la primul nivel, care seara le era deschis şi doamnelor, şi un bar pentru cocktail.

Aveam o cameră mare, pe colţ, la ultimul etaj, cu un pian şi o mică bibliotecă, chiar lângă cea a lui Mose Hamberger, care era patronul Magazinului Universal May (cel mai mare din oraş). Viaţa era extrem de ieftină pe-atunci. Plăteam doisprezece dolari pe săptămână pe cameră şi aveam dreptul să folosesc toate facilităţile de la club, inclusiv sălile de gimnastică elaborate, piscinele şi serviciile excelente. Una peste alta, trăiam pe picior mare, cu doar şaptezeci şi cinci de dolari pe săptămână, din care mă descurcam şi când îmi venea rândul să dau de băut, şi cu cinele ocazionale. La club era o asemenea atmosferă şi bună dispoziţie, încât nici măcar ştirea despre începutul Primului Război Mondial n-a tulburat-o. Toată lumea s-a gândit că o să se sfârşească în şase luni. Tuturor li s-a părut absurdă prezicerea Lordului Kitchener, cum că va ţine patru ani. Mulţi au fost chiar bucuroşi că fusese declarat război pentru că acum aveam să le-arătăm noi germanilor. Nu exista niciun dubiu în privinţa rezultatului. Englezii şi francezii aveau să-i dea gata în şase luni. Dar războiul a bătut pasul pe loc, iar California era tare departe de scena de acţiune.

Cam pe-atunci, Sennett a început să vorbească despre reînnoirea contractului meu şi voia să-mi afle condiţiile. Ştiam până la un punct care era nivelul meu de popularitate, dar ştiam şi cât de trecător putea fi şi credeam că, la ritmul în care lucram, într-un an aveam să fiu secat, aşa că trebuia să profit şi să-mi fac rezerve cât timp puteam.

– Vreau o mie de dolari pe săptămână, am spus eu după ce chibzuisem bine.

Sennett a fost îngrozit.

– Bine, dar nici *eu* n-am atât! mi-a zis.

– Ştiu, dar publicul nu face coadă la casa de bilete când îţi vede numele, aşa cum face când îl vede pe-al meu.

– Poate că da, dar fără sprijinul nostru ai fi distrus. Uită-te ce se întâmplă cu Ford Sterling, m-a avertizat.

Era adevărat, Ford n-ajunsese prea departe după ce plecase de la Keystone. Dar i-am spus lui Sennett: „Ca să fac o comedie, n-am nevoie decât de un parc, un polițist și o fată drăguță“. Și chiar am făcut multe dintre filmele mele de succes doar cu formula asta.

Între timp, Sennett telegrafiase la partenerii lui „Kessel and Bauman“ ca să se sfătuiască în privința contractului și a cererii mele. Și a venit la mine cu o propunere:

– Uite, mai ai patru luni din vechiul contract. Îl rupem și-ți dau cinci sute de dolari începând de-acum, câte șapte sute pe următorul an și o mie cinci sute pe următorul. În felul acesta o să obții cei o mie de dolari pe săptămână.

– Mack, i-am răspuns eu, dacă inversezi ordinea, accept. Dă-mi o mie cinci sute în primul an, șapte sute în al doilea și cinci sute în al treilea.

– Dar asta e o idee nebunească.

Așadar, problema unui nou contract nu s-a mai pus pe tapet niciodată.

Mai aveam doar o lună până la sfârșitul contractului cu Keystone și până acum nicio altă companie nu venise cu vreo ofertă. Începusem să devin neliniștit și îmi imaginez că Sennett știa și stătea în așteptare. De obicei, când terminam un film, venea la mine și, în glumă, mă grăbea să-l încep pe următorul. Acum, deși nu lucrasem de două săptămâni, mă ocolea. Era politicos, dar distant.

Totuși, încrederea nu m-a părăsit nicio clipă. Dacă n-avea să-mi facă nimeni o ofertă, aveam să intru în afacere pe cont propriu. De ce nu? Eram sigur pe mine. Îmi amintesc cu precizie când s-a născut acest sentiment. Semnam o cerere, sprijinit de peretele studioului.

După ce Sydney s-a alăturat Companiei Keystone, a făcut câteva filme de succes. Unul care a bătut recordul în toată lumea a fost *Un pirat pe*

submarin (A Submarine Pirate), în care Sydney a făcut tot felul de trucuri cu camera. Cum și el era pe val, m-am apropiat și l-am întrebat dacă nu vrea să ne asociem și să ne facem propria companie. „N-avem nevoie decât de o cameră și de un studio“, i-am zis, dar Sydney era mai conservator. S-a gândit că-și forțase prea mult norocul. „Și apoi nu-mi vine să renunț la un salariu care e mult mai mult decât am câștigat eu vreodată“, a adăugat. Așa că a rămas la Keystone încă un an.

Într-o zi, am primit un telefon de la Carl Laemmle, de la Universal Company. Era dispus să-mi dea doisprezece cenți pe treizeci de centimetri și să-mi finanțeze filmele, dar nu a vrut să-mi dea o mie de dolari pe săptămână, așa că n-a ieșit nimic din asta.

Un tânăr pe nume Jess Robbins, care era reprezentantul Essanay Company, mi-a spus că a auzit că aș fi cerut un bonus de zece mii de dolari înainte de semnarea contractului și o mie două sute cincizeci de dolari pe săptămână. Asta era ceva nou pentru mine. Nu mă gândisem niciodată la un bonus de zece mii de dolari până s-o spună el, dar din acel fericit moment a devenit o fixație.

În seara aia l-am invitat pe Robbins la cină și l-am lăsat pe el să vorbească. Mi-a spus că este reprezentantul direct al domnului G.M. Anderson, cunoscut ca Bronco Billy, de la Essanay Company, care era partener cu domnul George K. Spoor, și că a venit cu o ofertă de o mie două sute cincizeci de dolari pe săptămână, dar că nu era sigur în privința bonusului. Am ridicat din umeri. „Asta pare să fie buba cu cei mai mulți. Toți vin cu oferte bune, dar când e vorba de ceva cash dau înapoi“, am zis eu. Mai târziu, i-a telefonat lui Anderson în San Francisco și i-a spus că treaba e ca și făcută, dar că vreau un bonus de zece mii de dolari jos. S-a întors la masă luminos tot și mi-a spus: „S-a făcut! O să primești cei zece mii de dolari mâine“.

Eram în al nouălea cer. Părea prea frumos ca să fie adevărat. Și chiar așa a fost… Pentru că a doua zi de dimineață Robbins mi-a dat un cec cu doar șase sute de dolari, explicându-mi că domnul Anderson va veni chiar el în persoană și că atunci se va rezolva și chestiunea cu cei zece mii de dolari. Anderson a venit într-adevăr plin de entuziasm și asigurări în privința

contractului, dar fără cei zece mii de dolari. „Partenerul meu, domnul Spoor, se va ocupa de asta când ajungem la Chicago“, m-a asigurat.

Deși îmi stârnise deja suspiciunea, am preferat să o îngrop în optimism. Mai aveam de stat două săptămâni la Keystone. A fost un chin să-mi termin ultimul film, *Charlot om preistoric*, pentru că mi-era greu să mă concentrez cu toate propunerile din jur. Dar în cele din urmă filmul a fost terminat.

UNSPREZECE

N-a fost ușor să mă despart de Keystone, pentru că începusem să țin la Sennett și la toată lumea de acolo. Niciodată nu mi-am luat la revedere de la cineva, n-am putut. Totul s-a întâmplat într-un mod simplu și brutal. Mi-am terminat de montat filmul sâmbătă noaptea și luni am plecat cu domnul Anderson la San Francisco, unde ne-a așteptat Mercedesul lui cel nou și verde. Ne-am oprit doar ca să luăm masa de prânz la St Francis Hotel, apoi ne-am continuat drumul spre Niles, unde Anderson își avea micuțul lui studio, unde turnase filmele western cu Bronco Billy, pentru Essanay Company (numele companiei era un joc care venea de la inițialele numelor Spoor și Anderson).

Niles era cam la o oră de San Francisco, undeva de-a lungul liniei de cale ferată. Era un orășel micuț, cu o populație de patru sute de locuitori, care se ocupau cu creșterea vitelor și cultivarea lucernei. Studioul era așezat în mijlocul unui câmp, la vreo șase kilometri. Când l-am văzut, mi-a dispărut tot entuziasmul, pentru că nimic nu putea să te inspire mai puțin. Avea un tavan de sticlă, ceea ce făcea ca atmosfera să se încingă foarte tare când lucrai vara. Anderson mi-a spus că studiourile din Chicago o să fie mai pe gustul meu și mai bine dotate pentru comedie. Am stat doar o oră în Niles, cât timp Anderson a rezolvat niște treburi. Apoi, ne-am întors în San Francisco, de unde ne-am îmbarcat pentru Chicago.

Îmi plăcea Anderson. Avea un farmec special. În tren s-a purtat cu mine cum te porți cu un frate, iar pe unde ne opream îmi cumpăra reviste și bomboane. Era timid și necomunicativ, un bărbat la vreo patruzeci de ani și când venea vorba despre afaceri spunea cu generozitate: „Nu-ți face griji! O

să fie în regulă“. Vorbea puţin şi era mai tot timpul preocupat. Totuşi, simţeam cumva că era viclean.

Drumul a fost interesant. În tren erau trei bărbaţi. I-am văzut întâi în vagonul-restaurant. Doi dintre ei păreau destul de prosperi, dar cel de-al treilea parcă nu era la locul lui acolo, un tip grosolan şi comun. Era ciudat să-i vezi luând masa împreună. Am făcut scenarii cum că cei doi erau ingineri, iar cel care arăta ca un om fără adăpost era muncitorul care făcea munca grea. Când am plecat din vagonul-restaurant, unul dintre ei a venit la noi în compartiment şi s-a prezentat. Spunea că e şeriful din St Louis şi că îl recunoscuse pe Bronco Billy. Transferau un criminal de la închisoarea San Quentin înapoi în San Louis, unde avea să fie spânzurat, dar pentru că ei nu puteau să lase prizonierul nesupravegheat, ne-ar fi deranjat să mergem la ei în compartiment să-l cunoaştem pe procurorul districtual?

– Poate vreţi să aflaţi amănunte, ne-a zis şeriful confidenţial. Tipul a bătut recordul în materie de infracţiuni. Când l-au arestat în St Louis, a cerut voie să meargă până la el în cameră să-şi ia nişte haine din geamantan. Şi cum cotrobăia el prin geamantan, a scos rapid un pistol, s-a răsucit şi l-a împuşcat pe ofiţer, apoi a fugit în California, unde a fost prins jefuind şi a fost condamnat la trei ani. Când a ieşit din puşcărie, îl aşteptam eu şi cu procurorul districtual. Cazul e tranşat – o să-l spânzure, a spus el satisfăcut.

Eu şi Anderson ne-am dus spre compartimentul lor. Şeriful era un tip jovial, îndesat, care zâmbea întruna şi avea o scânteie în priviri. Procurorul districtual era un tip mult mai serios.

– Luaţi loc, ne-a spus şeriful după ce ne-a prezentat. Apoi s-a întors spre prizonier: Iar el e Hank. Îl ducem în St Louis, unde e într-un mare rahat.

Hank a râs ironic, dar n-a spus nimic. Era un bărbat de vreun metru optzeci, care se apropia de cincizeci de ani. A dat mâna cu Anderson şi i-a spus: „Te-am văzut de o mie de ori, Bronco Billy, şi pe numele lui Iisus, cum mânuieşti tu pistoalele e cel mai tare“. Despre mine nu prea ştia nimic Hank. Fusese închis în San Quentin trei ani – „şi s-au întâmplat multe afară despre care eu n-am auzit“.

Deși eram cu toţii foarte joviali, se simţea o tensiune cu care era greu să te obișnuiești. Eu nu prea îmi găseam cuvintele, așa că mă mulţumeam doar să fac câte-o grimasă la remarcile șerifului.

– E o lume dură, a spus Bronco Billy.

– Noi vrem s-o facem mai blândă. Hank știe asta.

– Sigur, a zic Hank brusc.

Șeriful a început să moralizeze:

– Asta i-am spus lui Frank când a ieșit din San Quentin. Că, dacă nu ne joacă feste, nu-i jucăm nici noi lui. Nu vrem să folosim cătușe și să atragem atenţia. N-are decât un fier legat de picior.

– Cum adică un fier legat de picior? am întrebat eu.

– N-ai văzut niciodată? Ia ridică-ţi pantalonii, Hank! i-a cerut șeriful.

Hank și i-a ridicat și l-am văzut. Un fel de cătușe metalice, de vreo doisprezece centimetri lungime și opt lăţime, prinse în jurul gleznei, și care cântăreau vreo douăzeci de kilograme. Asta a dus la o discuţie despre ultimele modele de fiare pentru picioare. Șeriful a explicat că cel purtat de Hank era căptușit cu cauciuc pentru confortul prizonierului.

– Și doarme cu chestia asta? am întrebat eu.

– Depinde, a spus șeriful privind rezervat spre Hank.

Hank a zâmbit funest și criptic.

Am rămas cu ei până la ora cinei și pe măsură ce ziua se scurgea, am ajuns să vorbim despre cum fusese Hank arestat a doua oară. Printr-un schimb de informații între închisori, după cum ne-a explicat șeriful, obţinuseră fotografii și amprente și hotărâseră că el era omul lor. Așa că s-au postat la poarta închisorii San Quentin în ziua în care trebuia să fie eliberat.

–Exact, a zis șeriful și ochii lui mici au sclipit înspre Hank, l-am așteptat pe partea cealaltă a străzii. N-a trecut mult și Hank a ieșit pe poartă.

Șeriful și-a trecut degetul arătător prin dreptul nasului, arătând în direcția lui Hank și, cu un rânjet diabolic, a zis încet: „Cred-că-el-e-omul-nostru“.

Eu și Anderson ne uitam fascinați, iar el a continuat.

–Așa că am făcut o înțelegere. Dacă nu ne joacă feste, ne purtăm frumos cu el. L-am dus la micul dejun și i-am luat prăjituri calde, ouă și șuncă. Și iată-l, călătorește la clasa I. E mai bine decât să mergi cu cătușe și-n lanțuri.

Hank a zâmbit și a mormăit:

–Aș fi putut să mă lupt cu voi pentru extrădare, dar n-am vrut.

Șeriful i-a aruncat o privire rece.

–Nu te-ar fi ajutat prea mult, Hank! i-a zis încet. Ar fi fost doar o mică întârziere. Nu e mai bine să călătorești confortabil la clasa I?

–Cred că da, a răspuns el sacadat.

Pe măsură ce ne apropiam de destinația lui Hank, a început să vorbească despre închisoarea din St Louis aproape cu afecțiune. Aproape că se bucura de cum aveau să urmărească procesul lui ceilalți prizonieri.

–Mă gândesc doar ce-o să-mi facă gorilele alea înainte să apar în fața Curții Kangaroo. Presupun că o să-mi ia toate țigările și tot tutunul.

Legătura aproape caldă care se stabilise între șerif și procurorul districtual, pe de o parte, și Hank, pe de altă parte, semăna cu aceea dintre un matador și taurul pe care urmează să-l ucidă în arenă. Când au coborât din tren, era ultima zi a lunii decembrie și când ne-am despărțit de șerif și procuror, le-am urat „La mulți ani!“. Hank ne-a strâns și el mâna, spunând cu un aer teribil că tot ce e bun are un sfârșit. Mi-a fost greu să-mi iau la revedere de la el. Crima lui fusese nemiloasă și lașă, și totuși, m-am surprins urându-i noroc, când a coborât din tren șchiopătând, cu greutatea aia legată de picior. Până la urmă am aflat că a fost spânzurat.

Când am ajuns în Chicago, am fost întâmpinaţi de managerul studioului, dar nici picior de domnul Spoor. Acesta, după cum mi-a spus, era plecat şi n-avea să se întoarcă decât după vacanţa de sărbători. Nu m-am gândit că absenţa lui Spoor ar avea vreo importanţă la momentul ăla, pentru că la studio nu avea să se întâmple nimic decât după începutul noului an. Între timp, mi-am petrecut Ajunul Anului Nou cu Anderson, soţia şi familia lui. De Revelion, Anderson a plecat în California, dându-mi asigurări că, imediat ce se întoarce Spoor, se va ocupa de toate, inclusiv de bonusul meu de zece mii de dolari. Studioul era într-un district industrial şi era evident că înainte fusese un depozit. În dimineaţa în care am ajuns acolo, n-a apărut niciun Spoor şi nici nu lăsase nimeni instrucţiuni în legătură cu datele contractului nostru. Imediat mi-am dat seama că ceva era putred şi că oamenii de-acolo ştiau mai multe decât lăsau să se înţeleagă. Dar asta nu m-a îngrijorat. Eu aveam încredere că un film bun îmi va rezolva toate problemele. Aşa că l-am întrebat pe manager dacă fusese înştiinţat că trebuia să mă bucur de întreaga cooperare a personalului de la studio şi că aveam *carte blanche* pentru toate facilităţile.

– Desigur, mi-a spus, domnul Anderson ne-a lăsat instrucţiuni.

– Atunci, aş vrea să mă apuc de lucru chiar acum.

– Perfect! La primul etaj o s-o găsiţi pe şefa departamentului Scenarii, domnişoara Louella Parsons, care o să vă dea scriptul.

– Nu folosesc niciodată scenariile altcuiva, mi le scriu singur, am explodat eu.

Eram aşa beligerant, pentru că părea că n-au habar de nimic şi pentru că Spoor tot nu-şi făcuse apariţia. În plus, personalul de la studio era închis şi se comporta ca funcţionarii unei bănci, cărând hârtii cu achiziţii, de parcă ar fi fost membri ai unei companiei de asigurări – suprafaţa era foarte impresionantă, dar nu şi filmele lor. La etaj, birourile erau împărţite ca nişte ghişee. Era orice altceva decât o atmosferă care să te inspire. La ora şase fix, indiferent dacă un regizor era în mijlocul creaţiei unei scene, se stingeau luminile şi toată lumea pleca acasă.

În dimineața următoare m-am dus la departamentul care se ocupa de castinguri.

–Aș vrea să-mi fac o distribuție, am spus eu sec, așa că v-aș ruga să mi-i trimiteți pe membrii companiei care nu lucrează în momentul ăsta.

Mi i-au adus pe cei pe care i-au considerat potriviți. Era un băiat care se uita cruciș, pe nume Ben Turpin, care părea să știe cum stă treaba și care nu era de mult timp la Essanay. Mi-a plăcut din prima și l-am ales. Dar îmi lipsea actrița principală. După câteva interviuri, una dintre solicitante mi s-a părut o posibilitate, o tânără drăguță, care tocmai se angajase acolo. Dar Dumnezeule! Nu reușeam să scot o reacție de la ea! Era atât de slabă, încât până la urmă am renunțat la ea. Gloria Swanson avea să-mi spună peste ani că ea era fata, dar că având aspirații să joace în drame și urând comedia bufă, a fost în mod deliberat necomunicativă.

Francis X. Bushman, pe vremea aia mare vedetă la Essanay, a simțit că nu-mi place locul. „Orice ai crede tu despre studio“, mi-a spus, „să știi că e tocmai în antiteză.“ Dar nu era adevărat… Nu-mi plăcea studioul și nu-mi plăcea cuvântul „antiteză“. Lucrurile mergeau acolo de la prost la foarte prost. Când am cerut să văd imaginile, mi-au arătat negativul, ca să evite cheltuielile de printare. Ceea ce m-a îngrozit pur și simplu. Iar când le-am spus că aș vrea să le pună pe hârtie, au reacționat de parcă aș fi vrut să-i falimentez. Erau înguști și îngâmfați. Cum fuseseră printre primii care intraseră în afacerea cu filmele și fiind protejați de brevetele lor, care le dădeau o formă de monopol, ultima lor grijă era dacă se făcea un film bun sau nu. Și, deși alte companii le provocau lucrurile brevetate de ei și făceau filme mai bune, Essanay încă se umfla în pene și împărțea scenariile precum cărțile de joc în fiecare luni dimineața.

Aproape terminasem primul meu film, numit *Charlot debutează (His New Job)*, se scurseseră două săptămâni, iar domnul Spoor tot nu-și făcuse apariția. Cum nu-mi primisem nici salariul, nici bonusul, eram îngrijorat. „Unde e domnul ăsta Spoor?“ am întrebat la biroul administrativ. Erau stânjeniți și nu mi-au putut da niciun răspuns satisfăcător. N-am mai făcut niciun efort să-mi arăt nemulțumirea și am întrebat dacă întotdeauna își condusese afacerea în halul ăsta.

Peste ani, am aflat de la Spoor în persoană ce se întâmplase. Se pare că la momentul la care el, care nu auzise de mine, a aflat că Anderson semnase un contract de o mie două sute cincizeci de dolari pe săptămână, cu un bonus de zece mii de dolari, i-ar fi trimis o telegramă furibundă, în care-l întreba dacă a luat-o razna. Și când a aflat că Anderson semnase cu mine la cacealma, la recomandarea lui Jess Robbins, furia lui s-a dublat. Avea comedianți care lucrau pe șaptezeci și cinci de dolari pe săptămână, cei mai buni dintre ei, iar comediile cu greu își scoteau banii. De aici, lipsa lui Spoor din Chicago.

Totuși, când s-a întors, a luat prânzul la unul din cele mai mari hoteluri din Chicago, cu câțiva amici care, spre surprinderea lui, l-au felicitat pentru achiziția pe care o făcuse cu mine. În plus, la studio începuseră să se facă teancuri-teancuri reclame cu Charlie Chaplin, mult mai mult decât se întâmpla de obicei. Așa că s-a gândit să încerce un experiment. I-a dat unui băiat douăzeci și cinci de cenți, ca să-mi strige numele prin tot hotelul. Când flăcăul a început să strige prin holul hotelului: „Domnul Charlie Chaplin este chemat! Domnul Charlie Chaplin este chemat!“ oamenii au început să se adune, emoționați și nerăbdători. Acesta a fost primul lui indiciu despre gradul meu de popularitate. Iar cel de-al doilea a fost ce se întâmplase la bursa de filme cât timp fusese plecat: a descoperit că chiar înainte să mă apuc de lucru, se vânduseră deja în avans șaizeci și cinci de copii, ceva fără precedent, iar la momentul la care îl încheiasem se mai vânduseră o sută treizeci, iar comenzile curgeau întruna. Imediat, le-a ridicat prețul de la treizeci de cenți la patruzeci și cinci pe treizeci de centimetri.

Când Spoor și-a făcut în sfârșit apariția, l-am luat la întrebări despre bonusul și salariul meu. S-a scuzat de o mie de ori, explicându-mi că el transmisese la biroul administrativ să se ocupe ei de toate. El nu văzuse contractul, dar presupunea că ei cunoșteau toate datele. Toată povestea asta cusută cu ață albă m-a înfuriat.

– Dar de ce ți-e frică? am spus eu sec. Poți oricând să închei contractul, dacă vrei – de fapt cred că l-ai încălcat deja.

Spoor era un tip înalt, corpolent, care vorbea moale și care era aproape un bărbat bine, dacă n-ar fi fost atât de palid și buza de sus nu i-ar fi atârnat

peste cea de jos.

– Îmi pare rău că simți asta, dar, după cum cred că știi, Charlie, noi suntem o firmă cu reputație și întotdeauna ne respectăm contractele.

– Pe-ăsta nu l-aţi respectat, am răspuns eu.

– Ne vom ocupa de asta chiar acum.

– Dar de ce așa de repede? Nu mă grăbesc deloc, am spus eu sarcastic.

În timpul scurtei mele șederi în Chicago, Spoor a făcut tot ce-a putut ca să mă împace, dar n-am putut să mă apropii de el. I-am spus că nu-mi plăcea să lucrez în Chicago și că dacă voia rezultate să aranjeze cumva lucrurile să merg să lucrez în California.

– Vom face tot ce se poate ca să te simți bine, mi-a zis. Ce zici de Niles?

Nu eram prea încântat la drept vorbind, dar îmi plăcea Anderson mai mult decât Spoor, așa că, după ce am terminat *Charlot debutează*, am plecat la Niles.

Bronco Billy aici își făcuse toate westernurile. Erau filme de o bobină și nu-i lua mai mult de o zi să le facă. Avea aceleași șapte situații pe care le repeta iar și iar și din care storsese câteva milioane de dolari. Lucra din când în când. Uneori dădea gata într-o săptămână șapte westernuri de câte o bobină, apoi pleca în vacanță șase săptămâni.

În jurul studioului de la Niles erau câteva micuțe bungalouri californiene, pe care Bronco Billy le construise pentru membrii familiilor angajați în compania lui și unul mai mare, în care locuia chiar el. Mi-a spus că, dacă voiam, puteam să vin să stau cu el. Am fost încântat. Să locuiesc împreună cu Bronco Billy, cowboyul milionar, care mă invitase în somptuosul apartament al soției lui, de la Chicago, măcar făcea viața tolerabilă la Niles.

Era întuneric când am intrat împreună la el în bungalou, iar când am aprins lumina, am fost șocat. Locul era gol și sinistru. În camera lui, era un pat vechi de fier, cu un bec atârnat deasupra. O masă veche și șubredă și un

scaun erau singurele obiecte de mobilier. Lângă pat, era o cutie de lemn, pe care se afla o scrumieră de bronz, plină cu mucuri de țigară. Camera care mi-era repartizată mie arăta cam la fel, mai puțin lada de lemn. Nimic nu funcționa. Baia era de nedescris. Ca să mergi la WC, trebuia să iei un bidon cu apă de la robinet și să o golești în vasul de toaletă. Asta era locuința lui G.M. Anderson, cowboyul multimilionar.

Am ajuns la concluzia că Anderson e un excentric. Deși milionar, îi păsa prea puțin de un stil de viață plăcut. Singurele forme de răsfăț pe care și le îngăduia erau mașinile în culori vii, sprijinul acordat boxerilor profesioniști, faptul că era proprietarul unui teatru și producea musicaluri. Când nu lucra în Niles, își petrecea cea mai mare parte a timpului în San Francisco, unde stătea în hoteluri micuțe și nu prea scumpe. Era un tip ciudat, evaziv, distrat și dezordonat, neliniștit, care era mereu în căutarea unei vieți pline de plăceri solitare. Și, deși avea o soție încântătoare și o fiică în Chicago, le vedea foarte rar. Își trăiau viețile separat.

Nu era tocmai o plăcere să mă mut iar dintr-un studio în altul. A trebuit să pun pe picioare o altă echipă de lucru, ceea ce însemna să aleg un cameraman cât de cât bun, un asistent și o trupă de actori figuranți, aceasta din urmă fiind destul de greu de făcut, pentru că în Niles nu prea aveai de unde să alegi. Mai exista o singură companie în oraș, pe lângă cea a lui Anderson care avea oameni pentru western. Era o companie de comedie, greu de descris, care lucra atunci când G.M. Anderson era în pauză. Trupa de figuranți era formată din doisprezece oameni și cei mai mulți erau actori cowboy. Din nou am avut probleme să găsesc o fată drăguță pentru rolul principal. Eram nerăbdător să mă apuc de treabă. Deși n-aveam un scenariu, am pus echipa să-mi construiască un decor de cafenea bogat împodobit. Ori de câte ori eram în pauză de idei de gaguri, o cafenea era cea mai bună soluție. În timp ce se construia, eu am plecat împreună cu G.M. Anderson la San Francisco, ca să caut o actriță pentru rolul principal, în rândul corului de fete din musicalurile lui comice și, deși erau drăguțe, niciuna dintre ele nu era fotogenică. Carl Strauss, un tânăr cowboy bine făcut, pe jumătate german, pe jumătate american, care lucra cu Anderson, mi-a spus că știa el o fată care venea din când în când la Tate Café pe Hill Street. N-o cunoștea personal, dar era drăguță, iar proprietarul trebuie să-i fi știut adresa.

Domnul Tate o știa destul de bine. Locuia cu sora ei care era căsătorită, era din Lovelock, Nevada, și o chema Edna Purviance. Am luat imediat legătura cu ea și am stabilit o întâlnire la hotelul St Francis. Nu era doar drăguță, era de-a dreptul frumoasă. La interviu mi s-a părut tristă și serioasă. Am aflat după aceea că tocmai se despărțise de un tip. Absolvise colegiul și făcuse un curs de inițiere în afaceri. Era tăcută și rezervată, avea ochi mari și frumoși, dinți frumoși și o gură senzuală. Mă îndoiam că ar ști să joace sau că ar avea vreun pic de simț al umorului, părea prea serioasă. Totuși, în pofida acestor rezerve, am angajat-o. Măcar avea să fie decorativă în comediile mele.

A doua zi ne-am întors la Niles, dar cafeneaua nu era gata, iar ce construiseră până atunci era grosolan și oribil. Era clar că studioul avea probleme tehnice. După ce am dat ordine să se facă niște modificări, am început să caut o idee. M-am gândit la un titlu: *O noapte fără somn (His Nights Out)* – un bețiv în căutare de plăceri – și mi-a fost de-ajuns pentru început. Am adăugat o fântână la clubul de noapte, simțind că aș putea scoate câteva gaguri de acolo și l-am pus pe Ben Turpin în rolul secundar. În ziua dinainte să începem filmul, un membru al companiei Anderson m-a invitat la o petrecere. Ceva destul de modest, cu bere și sendvișuri. Eram vreo douăzeci, inclusiv domnișoara Purviance. După masă, câțiva s-au apucat să joace cărți, în timp ce alții s-au așezat să stea de vorbă. Am ajuns la subiectul hipnotism și eu am început să mă dau mare cu puterile mele de hipnotizator. M-am lăudat că în șaizeci de secunde aș putea hipnotiza pe oricine din cameră. Am fost atât de convingător, încât cei mai mulți oameni din companie m-au crezut, dar Edna nu.

– Ce prostie! a râs ea. Nimeni nu mă poate hipnotiza pe mine.

– Tu ești subiectul perfect, am zis eu. Pariez pe zece dolari că te fac să adormi în șaizeci de secunde.

– Bine, a spus Edna, accept pariul.

– Dar dacă după aia n-o să te simți prea bine, să nu dai vina pe mine – oricum, o să fie ceva trecător.

Am încercat s-o sperii și s-o fac să dea înapoi, dar era hotărâtă. O singură femeia a implorat-o să nu facă așa ceva.

– Ești tare prostuță, i-a răspuns ea.

Apoi către mine:

– Pariul rămâne în vigoare, mi-a zis liniștită.

– Foarte bine, am răspuns eu. Acum vreau să stai cu spatele drept lipit de perete, departe de toată lumea, în așa fel încât atenția ta să fie toată la mine.

S-a supus, zâmbind disprețuitor și trufaș. Toată lumea din cameră devenise interesată.

– Cineva să se uite la ceas, am spus.

– Ține minte, a zis Edna, trebuie să mă faci să adorm în șaizeci de secunde.

– În șaizeci de secunde vei fi complet inconștientă.

– Start! a spus cel care ne cronometra.

Imediat am făcut vreo două sau trei mișcări dramatice, fixând-o intens cu privirea. Apoi m-am apropiat de fața ei și i-am șoptit în așa fel încât ceilalți să nu audă: „Prefă-te!“. Pe urmă am făcut mai departe gesturi ample, spunând: „Vei fi inconștientă – ești inconștientă, inconștientă!“

M-am dat înapoi și ea a început să se clatine. Repede, am prins-o în brațe. Doi dintre privitori au țipat. „Repede!“ am spus. „Cineva să mă ajute s-o așez pe canapea.“

Când și-a revenit, s-a prefăcut uimită și a spus că se simțea obosită. Deși ar fi putut să câștige și să le arate celorlalți că a avut dreptate, ea și-a sacrificat cu generozitate triumful de dragul unei glume bune. Motiv pentru care mi-a câștigat și stima, și afecțiunea și m-a convins că avea simțul umorului.

Am făcut patru comedii la Niles, dar, cum facilitățile de la studio erau total nesatisfăcătoare, nu mă simțeam nici legat și nici mulțumit de locul acela,

așa că i-am sugerat lui Anderson că aș vrea să plec la Los Angeles, unde existau condiții mai bune pentru a face comedie. A fost de acord, dar și pentru un alt motiv: pusesem monopol pe studio, care nu era suficient de mare și de bine echipat pentru trei companii. Așa că a negociat închirierea unui mic studio în Boyle Heights, chiar în inima orașului Los Angeles.

Când eram acolo, doi tineri care tocmai intraseră în afaceri au venit și au închiriat spațiu la studio. Îi chema Hal Roach și Harold Lloyd.

Cum valoarea comediilor mele creștea cu fiecare film, Essanay a început să pună condiții fără precedent, cerându-le celor care distribuiau filmele un minim de cincizeci de dolari pe zi chirie pentru comediile mele pe două bobine. Ceea ce însemna că strângeau peste cinci mii de dolari în avans pentru fiecare film.

Într-o seară, când am ajuns la hotel Stoll, unde locuiam, un loc nu foarte scump, dar nou și confortabil, am primit un telefon urgent de la *Examiner* din Los Angeles. Mi-au citit o telegramă venită de la New York, în care scria așa:

> ÎI DĂM LUI CHAPLIN 25000 $ PE 2 SĂPTĂMÂNI, DACĂ VA APĂREA 15 MINUTE PE SEARĂ LA HIPODROMUL DIN NEW YORK. ASTA NU ÎI VA AFECTA MUNCA.

Imediat l-am sunat pe G.M. Anderson în San Francisco. Era târziu și n-am reușit să dau de el până la ora trei dimineața. La telefon, i-am povestit de telegramă și l-am întrebat dacă îmi dă voie să plec două săptămâni, ca să pot câștiga cei douăzeci și cinci de mii de dolari. I-am sugerat că pot începe o comedie în trenul spre New York și c-o pot termina cât timp rămân acolo. Dar Anderson n-a fost de acord.

Fereastra de la dormitorul meu dădea în curtea interioară a hotelului, așa că vocea oricui răsuna puternic și se auzea în toate camerele. Legătura telefonică era proastă– „Nu am de gând să ratez douăzeci și cinci de mii de dolari pe care-i pot obține în două săptămâni de muncă“, a trebuit să urlu eu de câteva ori.

Undeva, deasupra, s-a deschis o altă fereastră și o vocea a urlat înapoi spre mine: „Nu mai vinde gogoși, măi, deșteptule, și du-te la culcare!“

Anderson mi-a zis la telefon că, dacă fac încă o comedie pe două bobine pentru Essanay, o să-mi dea ei douăzeci și cinci de mii de dolari. A fost de acord să vină la Los Angeles a doua zi să-mi aducă cecul și să ne punem de acord. După ce am încheiat convorbirea, am stins lumina și când era cât pe ce să adorm, mi-am adus aminte de vocea care urlase la mine, m-am dat jos din pat, am deschis fereastra și am strigat: „Ba să te duci tu la dracu’!“

Anderson a venit la Los Angeles a doua zi cu un cec de douăzeci și cinci de mii de dolari, iar compania din New York care-mi făcuse prima ofertă a dat faliment peste două săptămâni. Norocul meu.

Acum, de când mă întorsesem la Los Angeles, eram mult mai fericit. Deşi studioul de la Boyle Heights se afla într-o mahala amărâtă, eram aproape de fratele meu, cu care mă vedeam în câte-o seară. Era tot la Keystone și i se termina contractul cam cu o lună înainte să se încheie și al meu cu Essanay. Succesul meu luase asemenea proporţii, încât Sydney voia să-şi dedice tot timpul afacerilor mele. Potrivit rapoartelor, popularitatea mea creștea cu fiecare comedie. Deși cunoșteam cam cât de mare era succesul meu în Los Angeles după cozile lungi la casele de bilete, nu-mi dădeam seama cam la ce magnitudine ajunsese în alte părți. La New York se vindeau jucării și statuete cu personajul meu în fiecare magazin universal și în toate farmaciile. Pe Broadway, fetele din Ziegfeld Follies făceau numere Chaplin în spectacole, combinându-și frumusețea cu mustăți, meloane, pantofi uriași și pantaloni lăbărțați și cântând un cântec numit *Picioarele lui Charlie Chaplin*.

Eram invadați de tot felul de propuneri de afaceri, precum cărți, haine, lumânări, jucării, țigări și pastă de dinți. De asemenea, teancurile peste teancuri de scrisori de la fani deveniseră o problemă. Sydney insista că toate ar trebui să primească răspuns, chiar dacă asta însemna să angajăm o secretară.

Sydney a vorbit cu Anderson ca filmele mele să se vândă separat de celelalte produse. Nu părea drept ca cei care le difuzau să încaseze toți banii. Deși Essanay vindea sute de copii ale filmelor mele, le vindeau prin

vechile linii de distribuţie. Sydney a sugerat să taxăm teatrele mai mari în funcţie de capacitate. Cu acest plan, fiecare film putea să crească încasările cu o sută de mii de dolari sau chiar mai mult. Lui Anderson i s-a părut imposibil. Însemna să dea peste cap politica întregului Motion Picture Trust, în care erau implicate şaisprezece mii de teatre, ale căror reguli şi metode de achiziţie a filmelor erau irevocabile. Puţini distribuitori ar fi acceptat asemenea termeni.

Mai târziu, Motion Picture Herald a anunţat că Essanay Company a renunţat la vechea metodă de a-şi vinde filmele şi, aşa cum sugerase Sydney, şi-a adaptat termenii la capacitatea sălii. Ceea ce, aşa cum spusese Sydney, a ridicat încasările cu o sută de mii de dolari pe fiecare dintre comediile mele. Vestea asta m-a făcut să ciulesc urechile. Cum primeam doar o mie două sute cincizeci de dolari pe săptămână şi făceam toată munca, scriam, jucam şi regizam, am început să mă plâng că muncesc prea mult şi că am nevoie de mai mult timp ca să-mi fac filmele. Aveam contract pe un an şi făceam câte o comedie la două trei săptămâni. Imediat Chicago a reacţionat… Spoor a luat un tren până la Los Angeles şi, ca să mă motiveze, am făcut o înţelegere, să primesc un bonus de zece mii de dolari pe fiecare film. Cu acest stimul, sănătatea mi s-a îmbunătăţit brusc.

Cam pe-atunci, D.W. Griffith a produs filmul artistic *Naşterea unei naţiuni (The Birth of a Nation)*, care l-a transformat în cel mai cunoscut regizor de film. Fără dubiu, a fost un geniu al filmului mut. Deşi creaţiile lui erau melodramatice, iar pe alocuri ciudate şi absurde, filmele lui Griffith aveau o patină originală, care făcea să merite să le vezi.

DeMille a început foarte promiţător cu *Corul şoaptelor (The Whispering Chorus)* şi o versiune a lui *Carmen*, dar după *Bărbaţi şi femei (Male and Female)* creaţiile lui n-au mers niciodată mai departe de furou şi budoar. Am fost atât de impresionat de *Carmen*, încât am făcut un film burlesc pornind de la el, ultimul meu film cu Essanay. După ce am plecat de la ei, au început să pună în filmele mele tot ce tăiasem eu la montaj şi să le lungească pe patru bobine, chestie care m-a distrus şi am stat două zile la pat. Deşi a fost profund necinstit, mi-a făcut, totuşi, un serviciu, pentru că după aceea, întotdeauna am stipulat în contract că nu permit tăieri, adăugiri sau intervenţii în opera mea încheiată.

Când mai era puțin până la încheierea contractului meu, Spoor s-a întors pe coastă cu o propunere, pe care, spunea el, nimeni nu putea s-o bată. Voia să-mi dea trei sute cincizeci de mii de dolari pe douăsprezece filme de câte două bobine, iar el plătea toate costurile de producție. I-am spus că nu semnez niciun contract fără un bonus de o sută cincizeci de mii de dolari pe loc. Ceea ce a pus capăt oricărei alte negocieri cu Spoor.

Viitorul, viitorul – minunatul viitor! Încotro mă îndreptam? Perspectivele erau copleșitoare. Ca o avalanșă, banii și succesul creșteau cu fiecare clipă. Era incredibil, înspăimântător, dar minunat!

În timp ce Sydney era la New York și trecea în revistă diverse oferte, eu încheiam lucrul la *Carmen* și locuiam în Santa Monica, într-o casă cu vedere la mare. În câteva seri am luat cina la cafeneaua lui Nat Goodwin, la capătul cheiului din Santa Monica. Nat Goodwin era considerat cel mai mare actor și comediant de pe scena americană. Avusese o carieră strălucită, atât ca actor shakespearian, cât și ca actor de comedie modernă. Era prieten apropiat cu Sir Henry Irving și fusese căsătorit de opt ori, de fiecare dată cu o frumusețe celebră. Cea de-a cincea soție fusese Maxine Elliott, pe care, în mod bizar, o numea „senatorul roman“. „Dar era frumoasă și teribil de inteligentă“, mi-a spus. Era un om cultivat și plăcut, avansat în vârstă, cu un dezvoltat simț al umorului. Acum se retrăsese din activitate. Deși nu-l văzusem niciodată pe scenă, aveam un respect profund pentru el și pentru reputația lui uriașă.

Am devenit prieteni buni și în serile reci de toamnă ne plimbam pe malul oceanului. Atmosfera mohorâtă și melancolică îmi accentua entuziasmul. Când a aflat că plec la New York să-mi termin filmul, mi-a dat un sfat minunat: „Ești în culmea succesului și ai în față o viață minunată, dacă știi cum să te ții în frâu… Când ajungi la New York, stai departe de Broadway și de ochii publicului! Greșeala celor mai mulți actori de succes este că vor să fie văzuți și admirați – ceea ce nu face decât să distrugă iluzia“. Vocea lui era adâncă și puternică. „O să fii invitat peste tot“, a continuat el, „dar să nu accepți. Alege-ți unul sau doi prieteni, iar pe restul mulțumește-te să ți-i imaginezi. Mulți actori mari fac greșeala de a accepta toate invitațiile. John Drew e un exemplu. A fost un răsfățat al societății și mergea în toate casele, dar ei nu veneau la teatru să-l vadă… Pentru că-l aveau la ei în salon. Ai

captivat o lume întreagă și poți continua tot așa, dacă vei rămâne în afara ei“, mi-a spus cu o privire plină de regret.

Au fost discuții minunate, mai degrabă triste, în timp ce ne plimbam prin amurgul toamnei, pe țărmul pustiu al oceanului – Nat la sfârșitul carierei, eu la începutul carierei.

Când am terminat montajul la *Carmen*, mi-am umplut în grabă un geamantan micuț și din cabina mea am plecat direct la trenul de ora șase, către New York, și i-am trimis lui Sydney o telegramă în care-l anunțam când vin și când plec.

Era un tren personal și-mi lua cinci zile să ajung. Am stat singur într-un compartiment deschis – pe-atunci nu eram recunoscut fără machiaj. Mergeam pe ruta de sud, prin Amarillo, Texas și ajungeam acolo la ora șapte seara. M-am hotărât să mă bărbieresc, dar alți pasageri intraseră la baie înaintea mea, așa că a trebuit să aștept. Prin urmare, eram tot în indispensabili atunci când ne-am apropiat de Amarillo. Când am intrat în gară, am fost brusc luați cu asalt de o agitație teribilă. Când m-am uitat afară pe geamul de la baie, am văzut toată gara invadată de oameni. Peste tot erau desfășurate steaguri și pancarte, agățate de stâlpi, iar pe peron erau așezate câteva mese lungi cu aperitive. O festivitate ca să întâmpine vreo personalitate locală, m-am gândit eu. Și m-am apucat să-mi săpunesc fața. Dar un reprezentat a urcat în tren, agitația a crescut și apoi vocile lor au ajuns limpede până la mine: „Unde este?“ Un fel de panică i-a cuprins apoi, urcând până în vagon, au început să alerge în sus și-n jos, urlând: „Unde este? Unde e Charlie Chaplin?“

– Aici sunt, am răspuns.

– În numele primarului din Amarillo, Texas, și al tuturor admiratorilor tăi, te invităm să bei ceva cu noi și să guști din bucatele noastre.

Brusc, am intrat în panică.

– Dar nu pot în halul acesta, am spus eu cu clăbuc pe față.

– Nu-ți face griji de nimic, Charlie! Doar pune pe tine un halat și întâmpină mulțimea!

Mi-am clătit fața în grabă și, pe jumătate bărbierit, mi-am pus o cămașă și o cravată și am ieșit din tren încheindu-mi nasturii la haină.

Am fost întâmpinat cu ovații. Primarul a încercat să vorbească: „Domnule Chaplin, în numele fanilor dvs. din Amarillo“… La acest moment mulțimea a început să se îmbulzească în față, împingându-l pe primar spre mine și strivindu-ne pe amândoi de tren, așa că, pentru o clipă, discursul de întâmpinare a fost uitat în încercarea de a se pune la adăpost.

– Înapoi! a urlat poliția împingând mulțimea ca să ne facă loc.

Primarul își cam pierduse entuziasmul și ni s-a adresat, atât poliției, cât și mie, cu o ușoară asprime:

– Bine, Charlie, să terminăm cu toate astea, ca să te poți întoarce la tren.

După o îmbulzeală generală în drum spre mese, lucrurile s-au mai liniștit și primarul, în cele din urmă, a reușit să spună ce avea de spus. A bătut cu o lingură în masă.

– Domnule Chaplin, prietenii dvs. din Amarillo, Texas, vor să-și arate întreaga apreciere pentru toată fericirea pe care le-ați dăruit-o, rugându-vă să gustați împreună cu noi un sendviș și o coca cola.

După ce și-a ținut discursul elogios, m-a rugat să spun câteva cuvinte, îndemnându-mă să mă urc pe masă, unde am bălmăjit ceva cum că eram fericit să mă aflu în Amarillo și că am fost atât de surprins de acea minunată și emoționantă primire, încât o să mi-o amintesc toată viața etc. etc. Apoi, m-am așezat și am început să vorbesc cu primarul.

L-am întrebat de unde aflaseră de venirea mea.

– De la operatorii de telegraf, mi-a răspuns, explicându-mi că telegrama pe care i-o trimisesem lui Sydney fusese transmisă la Amarillo, de acolo în

Kansas City, Chicago și New York și că operatorii dăduseră informația în presă.

Când m-am întors în tren, m-am așezat sfios la locul meu și pentru o clipă în mintea mea s-a făcut gol. Apoi, întregul vagon a devenit un du-te-vino de oameni, care treceau de colo-colo pe culoar, holbându-se la mine și hlizindu-se. Ce se petrecuse în Amarillo nu puteam încă digera mintal și nici nu mă puteam bucura pe deplin. Eram prea emoționat – am stat pur și simplu încordat, exaltat și deprimat în același timp.

Înainte să plece trenul mi-au fost înmânate câteva scrisori. Într-una din ele scria: „Bine ai venit, Charlie! Te așteptăm în Kansas City!“ În alta: „Vei avea o limuzină la dispoziție, când vei ajunge în Chicago, ca să te ducă de la o gară la alta.“ Iar în cea de-a treia: „Nu vrei să rămâi peste noapte și să fii invitatul nostru, la Blackstone Hotel?“ Pe măsură ce ne apropiam de Kansas City, oamenii erau adunați de-a lungul liniei de cale ferată, strigând și agitându-și pălăriile.

Gara din Kansas City, care era destul de încăpătoare, era plină ochi cu lume. Poliția nu reușea să facă față valului de oameni care se strânsese afară. Fusese adusă o scară, pe care au sprijinit-o de tren, ca să mă urc pe acoperiș. Am repetat cam aceleași cuvinte banale ca în Amarillo. Și mai multe telegrame mă așteptau: dacă voiam să vizitez școli și instituții… Le-am îndesat în valiză, ca să le răspund la New York. Din Kansas City până în Chicago, la fel, oamenii așteptau la nodurile de cale ferată și pe câmp, făcând cu mâna când trecea trenul. Aș fi vrut să mă bucur de toate fără rezerve, dar mă tot gândeam că lumea a luat-o razna. Dacă niște biete comedioare puteau stârni un asemenea entuziasm, până la urmă, celebritatea nu era ceva fals? Întotdeauna mă gândisem că mi-ar plăcea să mă bucur de atenția publicului și iată, acum o aveam – și în mod paradoxal, mă făcea să mă simt singur și deprimat.

În Chicago, unde trebuia să schimb trenurile și gările, mulțimea s-a aliniat la ieșire și m-a aclamat până am urcat în limuzină. Am fost dus la hotelul Blackstone, unde mi s-a oferit un apartament în care să mă odihnesc înainte să plec spre New York.

La Blackstone, am primit o telegramă de la șeful Poliţiei din New York, în care îmi spunea că i-aș face un mare serviciu dacă aș coborî la 125th Street în loc de Gara Centrală, așa cum era stabilit, pentru că mulţimea deja se adunase acolo să mă aștepte.

Pe 125th Street, Sydney m-a așteptat cu o limuzină, încordat și emoționat. Mi-a zis în șoaptă:

– Ce zici de asta? Mulţimea s-a adunat la gară de azi dimineață, iar în presă apar articole în fiecare zi de când ai plecat din Los Angeles.

Mi-a arătat un ziar unde scria cu litere mari, negre: „E aici!“. Și un alt titlu: „Charlie se ascunde!“ Pe drum spre hotel, mi-a spus că a definitivat o înțelegere cu Mutual Film Corporation pe o sumă care se ridica la șase sute șaptezeci de mii de dolari plătibili câte zece mii pe săptămână și, după ce trec de controlul medical, voi primi o sută cincizeci de mii bonus la semnarea contractului. Avea programată o întâlnire la prânz cu avocatul, care avea să-l țină ocupat tot restul zilei, așa că avea să mă lase la Plaza, unde îmi rezervase o cameră și urma să ne vedem a doua zi de dimineață.

Așa cum spune Hamlet: „De-acum sunt singur“. În după-amiaza aceea am umblat pe străzi și m-am uitat în vitrinele magazinelor și m-am oprit pur și simplu fără scop la colțurile străzilor. Ce se întâmpla acum cu mine? Eram la apogeul carierei mele – complet echipat, dar fără niciun loc unde să mă pot duce. Cum face cineva să ajungă să cunoască oameni – oameni interesanţi? Părea că toată lumea mă cunoaște pe mine, în schimb, eu nu știam pe nimeni. Am devenit închis în mine, îmi plângeam de milă și o pală de melancolie s-a abătut asupra mea. Îmi amintesc un comediant de succes de la Keystone care spunea odată: „Și acum, dacă am ajuns până aici, Charlie, care e treaba?“ „Am ajuns unde?“ i-am răspuns eu.

M-am gândit la sfatul lui Nat Goodwin: „Stai departe de Broadway“. Pentru mine, Broadway era un pustiu. M-am gândit la vechi prieteni, pe care mi-ar fi plăcut să-i văd acum, când eram înconjurat de un astfel de succes extravagant – dar oare aveam eu prieteni vechi în New York, în Londra sau oriunde altundeva? Mi-aș fi dorit un public anume – poate pe Hetty Kelly. Nu mai auzisem nimic de ea de când intrasem în industria filmului – reacţia ei ar fi putut fi amuzantă.

Locuia la New York cu sora ei, doamna Frank Gould. Am făcut o plimbare în sus, pe Fifth Avenue. Sora ei stătea la nr. 834. M-am oprit în fața casei, întrebându-mă dacă era acolo, dar n-am avut curajul să sun. Totuși, ar fi putut ieși, iar eu aș fi putut să mă ciocnesc de ea din întâmplare. Am așteptat vreo jumătate de oră, plimbându-mă aiurea de colo până colo, dar n-a ieșit și n-a intrat nimeni în casă.

M-am dus la Childs Restaurant, la Columbus Circle, și am cerut prăjituri și cafea. Am fost servit normal până când i-am cerut chelneriței niște unt în plus. Atunci m-a recunoscut. Din acel moment au fost reacții în lanț, până când absolut toată lumea din restaurant și de la bucătărie trăgea cu ochiul la mine. În cele din urmă, a trebuit să-mi croiesc drum cu greu printr-o mare de oameni care se strânsese și înăuntru, și afară, și am evadat într-un taxi care trecea întâmplător.

Două zile am umblat prin New York, fără să întâlnesc pe nimeni cunoscut, oscilând între fericire și deprimare. Între timp, mi s-a făcut controlul medical. Peste câteva zile, Sydney a venit la hotel, în al nouălea cer. „Gata, totul e bătut în cuie. Ai trecut testul medical.“

Au urmat formalitățile de semnare a contractului. Am fost fotografiat în timp ce primeam cecul cu cei o-sută-cincizeci-de-mii-de-dolari. În acea seară, m-am oprit în Times Square în mijlocul mulțimii, în timp ce știrile erau afișate pe panoul electric, care înconjoară clădirea Times. Am citit: „Chaplin a semnat cu Mutual un contract de șase sute șaptezeci de mii de dolari pe an“. Am stat acolo și am citit informația asta obiectiv, ca și cum ar fi fost vorba despre altcineva. Mi se întâmplaseră atât de multe lucruri, eram secătuit.

DOISPREZECE

Singurătatea e ceva oribil. Are o aură subtilă de tristețe, e nepotrivită cu interesul sau atracția, te face să te simți penibil. Dar, până la un anumit nivel, oricine se confruntă cu ea. Totuși, singurătatea mea era frustrantă, pentru că aveam tot ce-mi trebuia ca să-mi fac prieteni. Eram tânăr, eram bogat și celebru, și totuși, eu umblam de unul singur, stingher, prin New York. Mi-aduc aminte că am întâlnit-o pe frumoasa Josie Collins, vedeta de musicaluri comice din Anglia, care a venit brusc spre mine pe Fifth Avenue: „O, Doamne!“ mi-a zis ea plină de înțelegere. „Dar ce faci aici de unul singur?“ M-am simțit de parcă mă surprinsese în flagrant delict. Am zâmbit și i-am spus că eram pe drum, mă duceam să iau prânzul cu niște prieteni. Dar aș fi vrut să-i fi spus adevărul – că eram singur și că mi-ar fi făcut mare plăcere s-o invit la prânz – numai că timiditatea mea m-a împiedicat.

În aceeași după-amiază am ieșit la o plimbare spre Metropolitan Opera House și am dat peste Maurice Guest, ginerele lui David Belasco. Îl cunoscusem pe Maurice în Los Angeles. Începuse ca speculant de bilete la spectacole, o afacere destul de întâlnită la momentul la care sosisem eu la New York. (Un speculant de bilete este o persoană care cumpără cele mai bune locuri într-o sală și apoi se plasează în fața teatrului și le vinde la suprapreț.) Maurice avusese o ascensiune incredibilă ca antreprenor de teatru încununată de mari spectacole precum *The Miracle*, în regia lui Max Reinhardt. Maurice – cu față slavă, palid, cu ochi exoftalmici, cu gura mare și buze groase – arăta ca o ediție grosolană a lui Oscar Wilde. Era un tip emoțional, care, atunci când vorbea, părea că vrea să te bruscheze.

– Pe unde dracu’ ai umblat? Și înainte să apuc eu să-i răspund ceva, a continuat: De ce dracu’ n-ai dat un semn?

I-am spus că făceam o plimbare.

– La dracu’! N-ar trebui să fii singur. Unde te duci?

– Nicăieri, i-am răspuns eu umil. Doar luam niște aer…

– Hai cu mine! mi-a zis și m-a răsucit în direcția lui, luându-mă puternic de braț, ca să nu pot să scap. Te prezint unor oameni adevărați – genul cu care ar trebui să te împrietenești.

– Unde? am întrebat neliniștit.

– Te duc să-ți fac cunoștință cu amicul meu Caruso.

Protestele mele au fost inutile.

– E o reprezentație cu *Carmen* azi, la matineu, cu Caruso și Geraldine Farrar.

– Dar eu…

– Pentru Dumnezeu, doar nu ți-e teamă! Caruso e un tip senzațional. Așa simplu și uman cum ești și tu. O să fie înnebunit să te cunoască, să-ți facă portretul și așa mai departe.

Am încercat să-i spun că voiam doar să mă plimb și să iau o gură de aer.

– Asta o să-ți facă mai bine decât gura de aer.

M-am trezit tras prin holul de la Metropolitan Opera House și purtat pe coridorul de trecere până la două locuri libere.

– Stai aici, mi-a șoptit el. Mă întorc la pauză.

Apoi a traversat iar culoarul și a dispărut.

Ascultasem muzica din *Carmen* de câteva ori, dar de data asta îmi părea necunoscută. M-am uitat la program. Da, era miercuri și în această zi era anunțat *Carmen*. Dar cântau o altă arie, care mi se părea familiară și care suna ca din *Rigoletto*. Eram confuz. Cu vreo două minute înainte de sfârșitul actului, Guest a venit și s-a așezat pe locul de lângă mine.

– E *Carmen*? am întrebat eu în șoaptă.

– Da. N-ai programul? mi-a replicat el și mi l-a înșfăcat. Da, uite, Caruso și Geraldine Farrar, la matineul de miercuri – *Carmen*! Asta e, a zis el tot în șoaptă.

S-a lăsat cortina și el m-a împins printre rânduri, spre intrarea care dădea spre culise.

Bărbați cu cizme groase schimbau decorurile într-o asemenea viteză că părea tot timpul că le stau în cale. Atmosfera semăna cu cea dintr-un vis agitat. Din ea s-a desprins un bărbat înalt, musculos, cu față solemnă și serioasă, cu cioc și ochi de detectiv, care s-a uitat de sus la mine. Stătea în mijlocul scenei, un bărbat preocupat, în timp ce decorul se schimba de jur împrejurul lui.

– Ce face bunul meu prieten, Signor Gatti-Casazza? a zis Maurice Guest și i-a întins mâna.

Gatti-Casazza i-a strâns-o și pe urmă a făcut un gest disprețuitor, mormăind ceva. Guest s-a întors spre mine.

– Ai dreptate, nu era *Carmen*, era *Rigoletto*. Geraldine Farrar a sunat în ultimul moment să spună că e răcită. El e Charlie Chaplin, a spus Guest. Îl duc să-i fac cunoștință cu Caruso, poate îl mai înveselește. Hai cu noi!

Dar Gatti-Casazza a dat din cap morocănos.

– Unde e cabina lui?

Gatti-Casazza l-a chemat pe regizorul tehnic.

– O să-ți arate el.

Instinctul m-a avertizat că nu e momentul să-l deranjăm atunci pe Caruso și i-am și spus lui Guest.

– Fii serios! mi-a răspuns.

Ne-am făcut drum pe coridor spre cabina lui.

– Cineva a stins lumina, a zis regizorul tehnic. O clipă, vă rog, să găsesc întrerupătorul.

– Ascultă, mi-a zis Guest, mă așteaptă niște oameni, așa că trebuie să fug.

– Doar nu vrei să spui că pleci, l-am întrebat eu imediat.

– O să te descurci!

Înainte să apuc să răspund, a dispărut, lăsându-mă într-un întuneric de să-l tai cu cuțitul. Regizorul tehnic a scăpărat un chibrit.

– Gata, am ajuns, a zis și a ciocănit ușor în ușă. Dinăuntru, un hohot și o voce în italiană.

Amicul meu i-a răspuns tot în italiană, terminând cu cuvintele „Charlie Chaplin!“.

Dinăuntru, un alt hohot.

– Ascultă, i-am zis în șoaptă omului cu care eram, o lăsăm pe altă dată.

– Nu, nici gând! Acum avea o misiune de îndeplinit… Ușa s-a deschis cu un zgomot și cabinierul s-a uitat la mine prin întuneric. Amicul meu, pe un ton afectat, i-a explicat cine eram.

– Oh, Doamne! a spus el și a închis ușa. Apoi a redeschis-o imediat: Intraţi, vă rog!

Această mică victorie a părut să-i dea amicului un imbold. Când am intrat, Caruso era așezat la măsuța lui de machiaj, în fața oglinzii, cu spatele la noi, lipindu-și mustața.

– Signor, i-a zis prietenul meu vesel, am marea plăcere să vi-l prezint pe Caruso al cinematografului, domnul Charlie Chaplin!

Caruso a dat din cap în oglindă și a continuat să-și lipească mustața.

În cele din urmă s-a ridicat, s-a uitat la mine în timp ce-și strângea cureaua.

– Ai mare succes, nu-i așa? Faci o groază de bani.

– Așa e, am zâmbit eu.

– Trebuie să fii foarte „ferice“.

– Da, sunt, am zis și m-am uitat la regizorul tehnic.

– Deci… a spus el vesel, sugerându-mi că era timpul să plec.

M-am ridicat și i-am zâmbit lui Caruso.

– Nu vreau să ratez scena toreadorului.

– Aia e din *Carmen*, noi jucăm *Rigoletto*, mi-a spus strângându-mi mâna.

– Desigur, așa e… Ha-ha!

Mi-am însușit atât de mult din New York, pe cât era posibil în acele împrejurări, și pe urmă m-am gândit că era timpul să plec, înainte ca plăcerile din acel bâlci al deșertăciunilor să înceapă să se estompeze. În plus, eram nerăbdător să încep să lucrez sub noul meu contract.

Când m-am întors în Los Angeles, am locuit la hotel Alexandria, de pe Fifth Street and Main, cel mai elegant din oraș. Era în stil rococo: coloane de marmură și candelabre de cristal atârnau din tavan, iar în mijlocul holului central se afla fabulosul „covor de un milion de dolari“ – un fel de Mecca al marilor afaceri din lumea filmului – numit în felul ăsta amuzant și pentru curioșii și animatorii care se adunau pe el și cleveteau despre sume astronomice.

Totuși, Abrahamson a făcut o avere cu covorul ăsta, vânzând imagini ieftine, pe care le făcea investind foarte puțin, închiriind studiouri și angajând actori șomeri. Astfel de imagini erau cunoscute drept produse ale ceea ce se numea „Aleea sărăciei“ [22]. Harry Cohn, fostul președinte al Columbia Pictures, a debutat pe Aleea Sărăciei.

Abrahamson era o persoană realistă, dacă suntem de acord că nu îl interesa deloc arta, ci doar banii. Avea un accent rusesc puternic, iar când își regiza filmele țipa la actrița din rolul principal: „Bine! acum vino din fund (voia să spună din spate). Vii la oglindă și te uiți la tine. Oooh! Nu-i așa că sunt drăguță?! Acum fâțâie-te și tu pe-acolo vreo trei-patru sute de centimetri“ (ceea ce însemna literal trei-patru sute de centimetri de peliculă. Eroina era de obicei o fetișcană cu piept generos, cu un decolteu și mai generos, care lăsa să i se vadă din plin sânii. Îi spunea să se uite la cameră, să se aplece și să se lege la șiret sau să legene un leagăn, sau să mângâie un câine. Abrahamson a făcut pre două milioane de dolari în felul ăsta, apoi cu înțelepciune s-a retras.

Covorul lui de un milion de dolari l-a adus pe Sid Grauman din San Francisco să negocieze construirea teatrelor lui de milioane de dolari din San Francisco. Pe măsură ce orașul devenea mai prosper, la fel se întâmpla și cu Sid. Avea un fler anume pentru publicitatea extravagantă și odată a uimit întregul Los Angeles, punând două taxiuri care să se plimbe prin oraș, în timp ce pasagerii trăgeau cu gloanțe oarbe unii în alții, iar pe spatele taxiurilor, pe niște pancarte scria: „*Lumea interlopă* la Teatrul de un Milion de Dolari al lui Grauman“.

A fost un inovator al kitsch-ului. Una dintre ideile fantastice ale lui Sid a fost să le ducă pe vedetele de la Hollywood să-și imprime mâinile și picioarele în ciment proaspăt, în fața Teatrului Chinezesc pe care-l deținea și, pentru un motiv sau altul, ei chiar s-au dus. Și a devenit o onoare aproape egală cu a primi un Oscar.

În prima zi în care am ajuns la hotel Alexandria, la recepție mi s-a înmânat o scrisoare de la domnișoara Maude Fealy, faimoasa actriță care fusese vedeta feminină a lui Sir Henry Irving și a lui William Gilette, care mă invita la o cină pe care o dădea pentru Pavlova, miercuri, la hotel Hollywood. E de prisos să spun că am fost încântat. Deși n-o întâlnisem

niciodată pe domnișoara Fealy văzusem cărți poștale cu ea prin toată Londra și eram un admirator al frumuseții ei.

În ziua dinaintea cinei mi-am rugat secretara să sune și să întrebe dacă era ceva informal sau dacă trebuia să-mi pun cravata neagră.

– Cine întreabă? a chestionat-o Miss Fealy.

– Sunt secretara domnului Chaplin și vreau să aflu amănunte despre cina cu dvs. de miercuri-seară…

– Informală, pentru Dumnezeu! Domnișoara Fealy a părut alarmată.

A doua zi mă aștepta în portalul de la hotelul Hollywood. Era la fel de încântătoare ca întotdeauna. Am stat cel puțin o jumătate de oră vorbind despre nimic și am început să mă întreb când aveau să sosească ceilalți invitați.

În cele din urmă, m-a întrebat:

– Nu intrăm să cinăm?

Spre marea mea surpriză, am descoperit că eram singuri.

Pe lângă faptul că era o doamnă fermecătoare, era și foarte discretă și, privind-o din partea cealaltă a mesei m-am întrebat care putea fi motivul pentru acest *tête-à-tête.* Gânduri nebunatice și josnice îmi tot treceau prin cap – dar ea părea prea delicată pentru suspiciunile mele necuviincioase. Totuși, am început să-mi întind antenele ca să-mi dau seama ce aștepta de la mine.

– Mi se pare minunat să cinăm așa doar noi doi, am spus eu exuberant.

Ea a zâmbit politicos.

– Hai să facem ceva amuzant după masă, să mergem într-un club sau ceva de genul ăsta, am continuat.

O panică moderată i s-a citit pe chip o clipă și a ezitat.

– Mă tem că va trebui să mă retrag devreme în seara asta, pentru că mâine-dimineață încep repetițiile pentru *Macbeth*.

Antenele mele au început să tremure. Eram complet bulversat. Din fericire, primul fel a sosit și o vreme am mâncat amândoi în liniște. Ceva nu era în regulă și amândoi o știam. Miss Fealy a ezitat:

– Mă tem că e destul de plictisitoare seara asta pentru tine.

– E absolut minunată, am răspuns eu.

– Îmi pare rău că n-ai fost aici acum trei luni, când am dat o cină în cinstea Pavlovei, despre care știu că e prietena ta, dar am înțeles că erai la New York.

– Îmi cer scuze, am spus repede și am scos invitația drei Fealy și de-abia atunci m-am uitat la dată. Apoi i-am întins-o ei. Vezi, am spus râzând, am întârziat trei luni…

Los Angeles în 1910 era sfârșitul unei epoci dominate de pionieri din Vest și a magnați, iar eu eram întreținut de mulți dintre ei.

Unul dintre ei a fost răposatul William A. Clark, multimilionar, magnat al căilor ferate și rege al cuprului, muzician amator care a donat 150000 de dolari anual Orchestrei Simfonice Filarmonice, în care el cânta vioara a doua, împreună cu restul orchestrei.

Death Valley Scottie a fost un personaj fantomatic, un tip jovial, cu fața grasă, care purta pălărie de cowboy, cămașă roșie și salopetă și cheltuia mii de dolari pe noapte prin taverne și cluburi de noapte, dând petreceri, lăsând bacșișuri de o sută de dolari și apoi dispărând misterios, pentru a apărea din nou, peste o lună sau două, dând o altă petrecere – și așa proceda ani întregi. Nimeni nu știa de unde proveneau banii lui. Unii credeau că ar fi avut o mină secretă în Death Valley și au încercat să-l urmărească acolo, dar el întotdeauna le scăpa și nimeni, până în ziua de azi, nu i-a aflat secretul. Înainte să moară, în 1940, a construit un castel uriaș în Death valley, în

mijlocul deșertului, o structură fantastică, ale cărei costuri se ridicau la peste o jumătate de milion. Clădirea încă se descompune acolo în soare.

Doamna Craney-Gatts din Pasadena a fost o femeie cu o avere de patruzeci de milioane de dolari, o socialistă înfocată, care a plătit avocați pentru mulți anarhiști, socialiști și membri ai IWW. [23]

Glenn Curtis lucra pe-atunci pentru Sennett, făcea cascadorii cu aeroplane și căuta cu aviditate capital să finanțeze ceea ce este acum marea industrie de aeronave Curtiss.

A.P. Giannini conducea două bănci micuțe, care mai târziu s-a dezvoltat într-una dintre cele mai mari instituții financiare din Statele Unite: Bank of America.

Howard Highes a moștenit o mare avere de la tatăl lui, inventatorul sondei de petrol moderne. Howard și-a înmulțit milioanele intrând în industria aviației. Era un tip excentric, care-și conducea marile antreprize industriale prin telefon dintr-un hotel de mâna a treia și era văzut rar. Și el s-a amestecat în industria filmului, dobândind succes serios cu filme precum *Hell's Angels*, în care vedeta era Jean Harlow.

În zilele acelea, plăcerile mele de rutină erau să urmăresc zborurile de vineri noaptea ale lui Jack Doyle, la Vernon; să mă duc la vodeviluri la Orpheum, luni seara; la Morosco Theatre, joia; și din când în când, la o simfonie la Clune's Philarmonic Auditorium.

Clubul de Atletism din Los Angeles, era un centru unde se adunau elitele locale și din afaceri, la cocktail. Era ca un fel de colonie străină.

Un tânăr, un tip fără mare influență, stătea de obicei acolo în foaier, pe un fotoliu, singuratic. Venise la Hollywood să-și încerce norocul, dar nu se descurcase prea bine, și îl chema Valentino. Mi-a fost prezentat de un alt tip, Jack Gilbert, nici el printre membrii cu inflență ai clubului. La un moment dat nu l-am mai văzut pe Valentino mai bine de un an. În acest timp, devenise vedetă. Când ne-am întâlnit din nou era intimidat, până ca eu să-i spun: „De când te-am văzut ultima adată, ai intrat în rândul

nemuritorilor“. Atunci a râs, și-a lăsat deoparte atitudinea aia retrasă și a devenit prietenos.

Valentino avea un aer trist. Își purta succesul cu grație, părând mai degrabă împovărat de el. Era inteligent, tăcut și lipsit de vanitate și o prezență cu priză la femei, dar avea prea puțin noroc cu ele, iar cele cu care se căsătorise îl trataseră destul de meschin. La puțin timp după una dintre căsătorii, soția lui a început o legătură cu unul dintre bărbații de la laboratorul de developat filme cu care se și închidea în camera obscură. Niciun bărbat nu avea mai mare succes la femei, dar niciun bărbat nu a trăit decepții mai mari cu ele.

De-acum mă pregăteam să-mi onorez contractul de 670000 de dolari. Domnul Caulfield, reprezentantul Mutual Film Corporation, care se ocupa de toate afacerile lor, a închiriat un studio în inima Hollywoodului. Cu o micuță companie de oameni competenți, printre care Edna Purviance, Eric Campbell, Henry Bergman, Albert Austin, Lloyd Bacon, John Rand, Frank Jo Coleman și Leo White, mă simțeam foarte încrezător.

Primul meu film, *Charlot șef de raion* (*The Floor Walker)*, a fost, din fericire, un mare succes. Decorul era un magazin universal în care făceam o urmărire pe o scară rulantă. Când Sennett a văzut filmul, a comentat: „De ce naiba nu ne-am gândit niciodată la o scară rulantă?“

Foarte curând mi-am intrat în ritm și dădeam gata câte o comedie pe două bobine în fiecare lună. După *Charlot șef de raion*, au urmat *Charlor pompier (The Fireman), Charlot muzicant (The Vagabond), Charlot se întoarce târziu acasă (One a.m.), Charlot croitor (The Count), Casa de amanet (The Pawnshop), Charlor mașinist (Behind the Screen), Charlot la patinaj (The Rink), Charlot polițist (Early Street), Charlot la băi (The Cure), Emigrantul (The Immigrant), Charlot evadat (The Adventurer).*

Cu totul mi-a luat cam șaisprezece luni ca să termin toate aceste douăsprezece comedii, care au presupus și niște timp minus pierduți cu răceli și alte impedimente minore.

Uneori, mai ajungeam în câte un punct mort cu o poveste și mi-era greu să-i găsesc rezolvarea. Într-un astfel de moment de criză, mă opream din lucru și

încercam să mă gândesc, făcând ture la mine în cabină, de colo-colo, chinuit sau, alte dăți, stând ore întregi în spatele unui decor, luptându-mă să găsesc o rezolvare. Simpla vedere a cuiva din conducere sau a actorilor care se uitau la mine mă umplea de jenă, mai ales că Mutual plătea costurile de producție și domnul Caufield era acolo să observe că lucrurile funcționează.

Îl vedeam de la distanță cum traversa studioul. După simpla lui prezență știam exact ce gândește: nimic încheiat și cheltuielile cresc. Și îi dădeam de înțeles nu tocmai finuț că nu suportam în jur oameni atunci când mă gândeam și nici să-i văd cum sunt îngrijorați.

La sfârșitul unei zile neproductive, se ciocnea de mine ca din întâmplare, când plecam de la studio, mă saluta cu o falsă relaxare și mă întreba:

– Cum merge? Te-a vizitat muza?

– Jalnic! Mă dau bătut. Nu mai pot să gândesc.

Iar el scotea un sunet surd, care se dorea un râs:

– Nu-ți face griji! Lasă că vine ea.

Uneori, soluția venea la sfârșitul zilei, când eram într-o stare de disperare, după ce încercasem totul și renunțasem la tot. Atunci soluția ieșea brusc la iveală, ca și cum un strat de praf ar fi fost măturat de pe o podea de marmură – și iată-l, superbul mozaic pe care îl căutam. Tensiunea dispărea, studioul se punea în mișcare, iar domnul Caulfield râdea.

Nimeni din distribuția mea nu s-a rănit vreodată în timpul filmărilor. Violența era ceva ce repetam cu grijă și o tratam ca pe o coregrafie. O palmă peste față era întotdeauna trucată. Oricât de mare era încăierarea, fiecare știa foarte clar ce are de făcut și totul era măsurat. N-avea niciun sens să pui pe cineva în pericol, pentru că în film, toate efectele – violență, cutremure, naufragii, catastrofe, totul poate fi trucat.

Am avut un singur accident în toate acele serii. S-a întâmplat în Easy Street. Trăgeam de un felinar de stradă ca să-l fac să degaje niște gaze peste o

matahală, felinarul a căzut, iar marginea de metal a venit peste nasul meu și am avut nevoie de două cusături.

Când am încheiat contractul cu Mutual, cred că era în cea mai fericită perioadă a carierei mele. Eram luminos și n-aveam nicio grijă, aveam douăzeci și șapte de ani, proiecte fabuloase și o lumea prietenoasă și strălucitoare înaintea mea. În scurt timp aveam să fiu milionar– părea o adevărată nebunie. Banii curgeau în cuferele mele. Cei zece mii de dolari pe care-i primeam săptămânal se adunaseră și făceau câteva sute de mii. Acum aveam patru sute de mii, iar mâine cinci sute de mii… Niciodată n-am putut să iau toate astea de bune.

Mi-amintesc ce mi-a spus odată Maxine Elliott, o prietenă de-a lui J.P. Morgan: „Banii sunt numai buni să-i uiți“. Dar sunt și ceva ce să ții minte, aș spune eu.

Nu există nicio îndoială că bărbații de succes trăiesc într-o altă lume. Când întâlneam oameni, vedeam cum ochii le străluceau de interes. Deși eram un parvenit, opiniile mele erau întotdeauna luate în considerare. Cunoștințele de-abia așteptau să înceapă o caldă prietenie și să le împărtășesc problemele, de parcă mi-erau rude. Totul era foarte flatant, numai că firea mea nu e făcută să răspundă la astfel de intimități. Îmi plac prietenii, așa cum îmi place muzica– atunci când am dispoziție. Totuși, libertatea avea același preț cu singurătatea ocazională.

Într-o zi, spre finalul contractului meu, fratele meu a intrat la mine în dormitorul de la Athletic Club și m-a anunțat superîncântat:

–Charlie, de-acum ai intrat în rândul milionarilor. Am semnat o înțelegere prin care urmează să faci opt comedii pe două bobine cu First National, pentru 1200000 de dolari.

Tocmai făcusem o baie și mă plimbam prin cameră cu un prosop în jurul brâului, cântând *Povestirile lui Hoffmann* la vioară.

–Presupun că e o chestie minunată…

Sydney a izbucnit brusc în râs.

– Asta n-o s-o uit niciodată: tu, cu prosopul ăla pe șale, cântând la vioară și reacția ta la vestea că am semnat un contract de un milion și un sfert de dolari.

Recunosc că eram puțin pus în încurcătură din cauza a ceea ce implica totul – banii trebuiau câștigați.

Cu toate astea, toată această promisiune a bogăției nu mi-a schimbat modul de viață. Mă împăcasem cu bogăția, dar nu și cu beneficiile ei. Banii ăștia pe care-i câștigam erau legendari – erau niște simboluri, pentru că de fapt eu nu i-am văzut niciodată. Prin urmare, trebuia să fac ceva ca să-mi dovedesc că ei există. Așa că mi-am luat o secretară, un valet, o mașină și un șofer. Mergând într-o zi la o expoziție de automobile, am văzut un Locomobile pentru opt pasageri, mașină care la momentul ăla era considerată cea mai bună în America. Arăta magnific de elegant, că nici nu-ți venea să crezi că e de vânzare. Totuși, am intrat și am întrebat.

– Cât costă?

– Patru mii nouă sute de dolari.

– Împachetați-o! am spus.

Omul a fost uimit și a încercat să opună oarecare rezistență la o asemenea grabă:

– Dar n-ați vrea să-i vedeți întâi motorul?

– N-are nicio importanță. Nu știu nimic despre motoare.

Totuși, am apăsat anvelopa cu degetul ca să fac pe cunoscătorul.

Tranzacția a fost simplă. Mi-am scris numele pe o hârtie și mașina a fost a mea.

Să investești banii era o problemă, iar eu nu știam nimic despre asta, dar Sydney se pricepea la toate. Știa ce sunt alea valoare contabilă, profit, acțiuni, taxă și valoare, capital, drepturi preferențiale, obligațiuni, creditori și garanții bancare. Oportunitățile de investiție erau nenumărate pe-atunci.

Un agent de vânzări imobiliare din Los Angeles m-a rugat să intru în parteneriat cu el și să pună fiecare câte două sute cincizeci de mii de dolari ca să cumpărăm împreună un teren în Las Angeles Valley. Dacă aș fi investit în proiectul lui, partea mea ar fi fost evaluată la cincizeci de milioane de dolari, pentru că pe acel teren s-a descoperit petrol și a devenit una dintre cele mai bogate zone din California.

TREISPREZECE

Mulți vizitatori iluștri au venit la studio în perioada aceea: Melba, Leopold Godowsky și Paderewski, Nijinski și Pavlova.

Paderewski [24] era teribil de șarmant, dar avea un aer burghez și un soi de afectare. Era destul de impresionant cu părul lui lung, cu mustața lui aspră și cu cioculețul ăla de sub buza de jos, care, mi se părea mie, scotea la iveală un fel de vanitate mistică. La recitalurile lui, cu luminile reduse la minimum în sală și cu atmosfera aia sobră, iar el cu înfățișarea aia care stârnea venerație, înainte să se așeze la pian, întotdeauna simțeam că cineva ar trebui să-i tragă scaunul de sub fund.

În timpul războiului l-am întâlnit la hotel Ritz din New York și l-am salutat entuziast, întrebându-l dacă era acolo să dea un concert. Cu o solemnitate pontificală, mi-a replicat: „Nu dau concerte atunci când sunt în misiune oficială în slujba țării mele“.

Paderewski a devenit prim-ministru al Poloniei, dar eu eram de părerea lui Clemenceau, care i-a spus în timpul unei conferințe a nefericitului Tratat de la Versailles: „Cum se poate ca un artist talentat ca dvs. să coboare atât de jos, încât să ajungă politician?“.

Pe de altă parte, Leopold Godowsky, un mare pianist, era un om simplu și cu simțul umorului, mic de statură și cu o față rotundă și zâmbitoare. După concertul lui din Los Angeles, a închiriat acolo o casă și-l vizitam frecvent. Duminica aveam privilegiul de a-l asculta exersând și de a-i observa extraordinara tehnică și ușurință cu care-și folosea mâinile lui micuțe.

Nijinski, alături de alți membri ai baletului rus, de asemenea, au trecut pe la studio. Era un om serios, un bărbat frumos, cu pomeți înalți și ochi triști, care îl făcea să semene cu un călugăr îmbrăcat în haine civile. La momentul ăla filmam *Charlot la băi*. A stat în spatele camerei privindu-mă cum lucram o scenă care mie mi se părea amuzantă, dar el n-a zâmbit nici o dată. Deși ceilalți privitori râdeau, Nijinski se uita la noi din ce în ce mai trist. Înainte să plece, a venit să-mi strângă mâna și, cu vocea lui pătrunzătoare, mi-a spus cât de mult îi plăcuse ce lucram și m-a întrebat dacă poate să mai vină. „Sigur că da“, i-am răspuns. Și încă două zile a stat lângă mine, privindu-mă lugubru. În ultima zi i-am spus cameramanului să nu pună film în cameră, știind că prezența tristă a lui Nijinski o să-mi strice cheful de veselie. Totuși, la sfârșitul fiecărei zile, el mă complimenta: „Comedia ta e baletică, ești un dansator“, mi-a spus.

Nu văzusem încă balet rusesc și, de fapt, niciun fel de balet. Dar la sfârșitul săptămânii am fost invitat la matineu.

La teatru m-a întâmpinat Diaghilev – un om extrem de plin de viață și de entuziasm. Și-a cerut scuze că nu era programul despre care credea el că mi-ar fi plăcut cel mai mult.

– Păcat că nu e *După-amiaza unui faun*. Cred că v-ar fi plăcut.

Și imediat s-a întors spre director.

– Spune-i lui Nijinski că vreau să dansăm *Faunul* după pauză, special pentru Charlot.

Primul balet a fost *Șeherezada*. Reacția mea a fost mai mult sau mai puțin negativă. Era prea multă actorie și prea puțin dans, iar muzica lui Rimski-Korsakov mi s-a părut repetitivă. Dar următorul moment a fost un *pas de deux* cu Nijinski. În momentul în care a intrat pe scenă am fost electrizat. Am văzut puține genii în viața mea, iar Nijinski este unul dintre ele. Era hipnotic, era ca un zeu, iar tristețea lui evoca armonii din alte lumi. Fiecare mișcare era poezie, fiecare salt, un zbor într-o imaginație stranie.

Îl rugase pe Diaghilev să mă ducă în cabina lui în timpul pauzei. Eram fără cuvinte. Nu se putea să-i strângi pur și simplu mâna și să exprimi în cuvinte

admirația absolută pentru marea artă. La el în cabină am fost tăcut, privindu-i chipul ciudat în oglindă, în timp ce se machia pentru *Faun*, desenându-și cercuri verzi pe obraji. A fost stângaci în încercarea lui de a face conversație, punându-mi întrebări lipsite de logică despre filmele mele, iar eu n-am putut să răspund decât monosilabic. Clopoțelul a sunat sfârșitul pauzei, iar eu am sugerat că ar trebui să mă întorc la locul meu.

– Nu, nu, nu! Nu încă! mi-a spus.

Apoi s-a auzit un ciocănit în ușă.

– Domnule Nijinski, uvertura s-a terminat.

Am început să-mi arăt neliniștea.

– E-n regulă, i-a răspuns. E timp destul.

Eram șocat și nu-mi dădeam seama de ce se comportă așa.

– Nu crezi c-ar fi mai bine să plec?

– Nu, nu, lasă-i să cânte o altă uvertură.

Diaghilev a intrat ca o furtună în cabină.

– Haide! Haide! Publicul aplaudă.

– Lasă-i să aștepte, asta e mult mai interesant, a spus Nijinski și a început să-mi pună alte întrebări banale.

Eram jenat.

– Chiar trebuie să mă întorc la locul meu.

Nimeni nu l-a egalat vreodată pe Nijinski în *După-amiaza unui faun*. Lumea aceea mistică pe care o crea el acolo, tragicul nevăzut, ascuns printre umbrele acelor scene pastorale încântătoare, în timp ce el se mișca printre mistere, un zeu de o tristețe pătimașă – și toate astea le-a transmis prin câteva gesturi simple, fără vreun efort aparent.

Peste șase luni, Nijinski a înnebunit. Dăduse niște semne chiar în acea după-amiază, la el în cabină, când lăsase publicul să aștepte. Am fost martorul unui început de drum– clipa aceea când o minte sensibilă o pornește pe calea ei, ieșind dintr-o lume brutală, sfâșiată de război, și intrând înr-o alta, cea din visele lui.

Sublimul este rar în orice vocație sau artă. Și Pavlova a fost una dintre acele artiste rare care au avut darul sublimului. Niciodată n-a încetat să mă atingă profund. Arta ei, deși strălucită, avea o anume paloare și o lumină, delicată ca o petală de trandafir alb. Atunci când dansa, fiecare mișcare era centrul gravității. Din clipa în care intra în scenă, oricât de veselă sau cuceritoare era ea, mie îmi venea să plâng.

Am cunoscut-o pe Pav, cum îi spuneau prietenii ei, când era la Hollywood și lucra la un film la studiourile Universal și atunci am devenit buni prieteni. Avea un sâmbure tragic pe care viteza vechiului cinema n-a reușit să i-l surprindă, lirismul din dansul ei și, din cauza asta, marea ei artă s-au pierdut.

La un moment dat, Consulatul Rus a dat o cină în onoarea ei, la care am fost prezent. A fost o chestiune internațională și destul de solemnă. În timpul cinei au fost multe toasturi și discursuri, unele în franceză și altele în rusă. Cred că am fost singurul englez chemat. Înainte să-mi vină rândul să vorbesc, un profesor a făcut un elogiu strălucit al artei Pavlovei în Rusia. Profesorul respectiv a izbucnit în lacrimi, apoi s-a dus la ea și a pupat-o înfocat. Am știut că orice aș fi spus eu ar fi fost ceva banal după asta, așa că, m-am ridicat și am zis că mi se pare că engleza mea era total nepotrivită să exprime măreția artei Pavlovei, am să vorbesc în chineză. Am vorbit într-un fel de jargon chinezesc, crescând intensitatea discursului, așa cum făcuse și profesorul dinaintea mea, și am încheiat sărutând-o pe Pavlova și mai înfocat ca el, scoțând o batistă și așezând-o pe capetele noastre, în timp ce am continuat s-o pup. Au început să se audă râsete, iar solemnitatea ocaziei s-a spart.

Sarah Bernhardt a jucat la teatrul de vodeviluri Orpheum. Era, desigur, foarte bătrână și la sfârșitul carierei, așa că nu pot să am o apreciere reală a artei ei. Dar când Duse [25] a venit la Los Angeles nici măcar vârsta și sfârșitul care i se apropia nu i-au putut opri strălucirea geniului. Era

susţinută de o excelentă distribuţie din Italia. Un tânăr actor care arăta foarte bine a avut o prestaţie extraordinară înainte de intrarea ei, ţinând foarte bine scena. Cum va putea Duse să depăşească extraordinara performanţă a acestui tânăr? mă întrebam eu.

Apoi, din partea stângă a scenei, ea a intrat discret, trecând pe sub o arcadă. S-a oprit puţin în spatele unui coş cu crizanteme albe aflat pe un pian şi a început să le rearanjeze. O rumoare a străbătut sala, iar atenţia mea l-a părăsit brusc pe tânărul actor şi s-a mutat spre Duse. Nu s-a uitat nici la el, nici la celelalte personaje din scenă, ci a continuat să aranjeze florile şi să adauge în coş altele pe care le adusese cu ea. Când a terminat, a traversat scena în diagonală, s-a aşezat într-un fotoliu lângă şemineu şi a privit focul. Numai o singură dată s-a uitat la bărbatul cel tânăr şi toată înţelepciunea şi durerea lumii au fost privirea ei. Apoi a continuat să asculte şi să-şi încălzească mâinile – nişte mâini atât de frumoase şi de sensibile.

După discursul lui înfierbântat, ea a vorbit calm, în timp ce privea focul. Felul ei de a juca n-avea nimic din histrionismul obişnuit. Vocea ei se înălţa din tăciunii pasiunii tragice. N-am înţeles un cuvânt, dar mi-am dat seama că mă aflam în prezenţa celei mai mari actriţe pe care am văzut-o vreodată.

Constance Collier, actriţa principală a lui Sir Herbert Beerbohm Tree, a fost angajată s-o joace pe Lady Macbeth alături de Sir Herbert, pentru Triangle Film Company. Când eram copil, o văzusem de multe ori la His Majesty’s Theatre şi îi admirasem performanţele memorabile în *Oraşul etern* (*The Eternal City)* sau în rolul Nancy din *Oliver Twist*. Aşa că, atunci când am primit o înştiinţare la masă la Levy’s Café, că domnişoarei Collier i-ar face plăcere să ne cunoaştem şi că aş putea merge la masa ei, am fost încântat. După întâlnirea aceea am devenit prieteni pe viaţă. Avea un suflet blând, avea o căldură luminoasă şi chef de viaţă. Îi plăcea să adune oamenii. Îşi dorea să mă ducă să-i cunosc pe Sir Herbert şi un tânăr pe nume Douglas Fairbanks, cu care spunea ea că aş avea multe în comun.

Sir Herber era decanul teatrului englezesc şi cel mai subtil dintre actori, care apela în acelaşi timp la raţiune şi la emoţie. Fagin al lui în *Oliver Twist* a fost în acelaşi timp plin de umor şi înfricoşător. Cu foarte puţin efort putea crea o tensiune aproape de nesuportat. Era de-ajuns doar să-l împungă uşor

pe Artful Dodger, în glumă, cu o furculiță, ca să evoce teroare. Felul cum își construia Tree personajul era întotdeauna o creație strălucită. Svengali cel ridicol era unul dintre exemple. Te făcea să crezi în acel personaj absurd și îl înzestra nu numai cu umor, ci și cu poezie. Criticii spuneau despre el că e manierist. Adevărat, dar știa să-l folosească bine. Stilul lui de joc era extrem de modern. În *Iulius Caesar* interpretarea lui a fost una de tip intelectual. Marc Antoniu, așa cum l-a jucat el în scena funeraliilor, în loc să țină un discurs pătimaș așa cum se obișnuia, vorbea mai degrabă sec, pe deasupra capetelor lor, cu cinism și dispreț apăsat.

Când aveam vreo paisprezece ani, îl văzusem pe Tree în multe dintre marile lui producții, așa că atunci când Constance a aranjat o cină micuță pentru Sir Herbert, fiica lui, Iris, și pentru mine am fost chiar emoționat. Urma să ne întâlnim în apartamentul lui Tree de la hotel Alexandria. Am întârziat special, sperând că va ajunge Constance înaintea mea, ca să mai detensioneze ea situația, dar când Sir Herbert m-a primit înăuntru, era singur, doar cu John Emerson, regizorul lui de film.

– Intră, Chaplin! mi-a zis Sir Herbert. Am auzit atâtea lucruri despre dumneata de la Constance.

După ce mi l-a prezentat pe Emerson, mi-a explicat că s-au mai uitat peste câteva scene din Macbeth. Emerson a plecat curând, iar eu am rămas împietrit de timiditate.

– Îmi pare rău că te-am lăsat să aștepți, mi-a spus Sir Herbert stând într-un fotoliu în fața mea. Discutam un efect pentru scena vrăjitoarelor.

– Aha! am bâiguit eu.

– M-am gândit că ar da bine dacă am umfla niște baloane și le-am face să plutească pe deasupra scenei. Ce zici?

– Mi se pare… minunat!

Sir Herbert s-a oprit și s-a uitat la mine.

– Ai un succes fantastic, nu-i așa?

– Ei, nici chiar așa, am spus eu aproape scuzându-mă.

– Dar ești cunoscut în toată lumea. În Anglia și în Franța, soldații cântă cântece despre tine.

– Chiar așa? am replicat eu, mimând ignoranța.

S-a uitat din nou la mine – am văzut cum dubiul și rezerva puneau stăpânire pe fața lui. Apoi s-a ridicat.

– Constance a întârziat. O să telefonez să văd ce s-a întâmplat. Între timp, trebuie s-o cunoști pe fiica mea, Iris, a zis el și a ieșit din cameră.

M-am simțit eliberat, pentru că-mi imaginam că acum avea să vină un copil cu care puteam să vorbesc la nivelul meu despre școală și despre filme. Apoi, a intrat o tânără doamnă, înaltă, cu un portțigaret lung, spunându-mi cu o voce sonoră și joasă:

– Mă bucur să vă cunosc, domnule Chaplin. Presupun că eu sunt singura persoană din lume care nu v-a văzut pe ecran.

Am râs forțat și am dat din cap.

Iris arăta ca o scandinavă, era blondă și tunsă băiețește, cu nasul cârn și ochii albaștri-deschis. Avea la momentul ăla optsprezece ani, era foarte atrăgătoare, cu un aer sofisticat de Mayfair și cu o carte de poeme publicată pe când avea cincisprezece ani.

Din nou am râs forțat și am dat din cap.

În cele din urmă, Sir Herbert s-a întors, anunțând că, din păcate, Constance n-avea să mai vină, pentru că întârziase cu niște probe de costume, așa că urma să cinăm fără ea.

Doamne Dumnezeule! Cum aveam să suport toată seara cu străinii ăștia? Cu aceste gânduri care-mi ardeau creierul, am ieșit din cameră în tăcere și am urcat în ascensor, tot în tăcere, și în aceeași tăcere am intrat în salon, unde ne-am așezat la masă într-o atmosferă de parcă tocmai ne-am fi întors de la o înmormântare.

Bietul Sir Herbert și săraca Iris și-au dat toată silința să facă conversație. În curând, ea a cedat și s-a dus în spate, unde a stat și a privit salonul. Numai de-ar fi venit mai repede mâncarea! Mâncând s-ar mai fi dus din tensiunea aia teribilă… Tatăl și fiica au vorbit puțin despre sudul Franței, Roma și Salzburg – oare eu fusesem vreodată acolo? Oare văzusem vreuna dintre producțiile lui Max Reinhardt?

Am dat din cap a scuză.

Tree acum mă cerceta.

– Ar trebui să călătorești, mi-a zis.

I-am răspuns că n-aveam timp și așa am ajuns să-i spun:

– Uitați, Sir Herbert, succesul meu a fost atât de brusc, încât am avut prea puțin timp să mă obișnuiesc cu el. Dar, pe vremea când aveam paisprezece ani, v-am văzut în Fagin, în Svengali, în Marc Antoniu, în Falstaff, în unele dintre spectacole chiar de mai multe ori, și întotdeauna ați fost idolul meu. Niciodată nu m-am gândit că existați și dincolo de scenă. Sunteți o legendă. Iar faptul că iau masa acum, aici, cu dvs., în Los Angeles, mă copleșește.

Tree a fost foarte atins.

– Serios? tot repeta. Serios?

Din seara aceea am devenit foarte buni prieteni. Mă chema din când în când și luam masa toți trei: el, Iris și cu mine. Uneori venea și Constance și mergeam la restaurantul Victor Hugo, unde ne pierdeam în meditații la cafea și ascultam muzică de cameră sentimentală.

Despre farmecul și talentul lui Douglas Fairbanks auzisem multe de la Constance, nu doar ca personalitate, ci și ca un excelent interlocutor după cină. Pe-atunci, îmi displăceau profund tinerii brilianți – mai ales dacă erau buni interlocutori după cină. Totuși, până la urmă s-a pus la cale o cină la locuința lui.

Și eu, și Douglas avem o poveste despre seara aia. Înainte să merg i-am cerut scuze lui Constance că nu mă simțeam bine, dar ea n-a înghițit-o. Așa că mi-am pus în minte să simulez o durere de cap și să plec devreme. Și Fairbanks spune că era agitat și că atunci când a auzit clopoțelul la ușă a coborât repede la demisol, unde era o masă de biliard și a început să joace. Seara aia a fost începutul unei prietenii de-o viață.

Nu degeaba Douglas reușea să vrăjească imaginația publicului, care-l iubea. Spiritul filmelor lui, optimismul și infailibilitatea erau destul de mult pe gustul americanilor și, până la urmă, erau pe gustul întregii lumi.

Avea un magnetism și un farmec și un entuziasm copilăresc autentic care se transmiteau publicului. Când am început să-l cunosc personal, mi-am dat seama că era dezarmant de sincer, pentru că recunoștea că îi plăcea să fie snob și că oamenii de succes îl fascinau.

Deși era extrem de popular, Doug lăuda cu generozitate talentul altor oameni și era destul de modest cu al lui. Spunea adesea că eu și Mary Pickford aveam geniu, pe când el, doar un picuț de talent. Cu siguranță, lucrurile nu stăteau chiar așa. Douglas era creativ și făcea lucruri în stil mare.

A construit un decor pe cinci hectare pentru *Robin Hood*, un castel cu metereze și poduri mobile enorme, cu mult mai mare decât orice castel care a existat vreodată. Mândru-foc, Douglas mi-a arătat podul mobil uriaș.

– Magnific! am spus eu. Ce deschidere minunată pentru o comedie de-a mea! Se lasă podul, eu scot pisica și bag laptele.

Avea o varietate de prieteni, de la cowboy la regi și găsea câte ceva interesant la fiecare dintre ei. Amicul lui, Charlie Mack, un cowboy, un tip dintr-o bucată și vorbăreț, îl amuza teribil pe Douglas. Când luam cina împreună, Charlie se posta în pragul ușii și zicea: „Simpatic locșorul ăsta, Doug“. Și apoi, după ce-și rotea privirea prin cameră: „Numai că e cam departe masa de șemineu și nu ajungi să scuipi ca lumea“. Pe urmă se răsucea pe călcâie și ne povestea despre soția lui care i-a intentat „de-vorț“, pe motiv de „în-cruzime“. „Și io i-am zis la judecător că femeia are mai multă în-cruzime în degetul mic dăcât am io în tot corpu’. Și că nicio

puicuță n-a ținut vreodată mai bine un pistol decât fătuța asta. Și să vezi ce demonstrație, frățioare, a făcut ea în spatele la leandru' ăla al nostru, până l-a găurit de puteai să vezi prin el.“ Mie îmi spunea mirosul că fanfaronada lui Charlie era repetată puțin înainte să vină în vizită la Doug.

Locuința lui Douglas fusese casă de vânătoare, un bungalou destul de urât, pe două niveluri, așezat pe un deal, în centrul a ceea ce erau pe-atunci dealurile anoste și sterpe din Beverly. Solul alcalin și salvia emanau un miros acid și strident, care usca gâtul și irita nările.

Pe-atunci Beverly Hills arăta ca un șantier abandonat. Trotuare care înaintau până când se pierdeau în câmpuri deschise și lămpi cu becuri albe care împodobeau străzile goale. Cele mai multe dintre becuri lipseau, luate cu ei de petrecărețiide prin cârciumile de noapte.

Douglas Fairbanks a fost prima vedetă de film care a locuit în Beverly Hills și mă invita adesea să merg să stau cu el în weekend. Noaptea de la mine din dormitor auzeam lupii urlând, când atacau în haite tomberoanele de gunoi. Urletele lor erau lugubre, ca niște vuiete de clopot.

Întotdeauna avea vreo doi-trei fraieri care stăteau cu el: Tom Geraghty, care-i scria scenariile, Carl, un fost olimpic la atletism și niște cowboy. Tom, Doug și cu mine aveam o relație de „ce trei muschetari“.

Duminica dimineața, Doug organiza o expediție în grup și ne trezeam când încă nu era lumină afară și umblam pe dealuri până se iveau zorile. Cei doi cowboy priponeau caii și făceau un foc de tabără, pregăteau micul dejun și cafea, prăjituri calde și slăninuță. În timp ce priveam cum se luminează de ziuă, Doug se întindea elocvent, eu glumeam despre orele de somn pierdute și ne contram pe ideea că zorile merită să le prinzi numai alături de sexul opus… Și totuși, aceste ieșiri matinale erau romantice. Douglas a fost singurul om care a reușit să mă urce pe mine pe un cal vreodată, deși eu mă tot plângeam că lumea prea îl crede inofensiv pe patruped, deși el e rău, nesuferit și neghiob.

Cam pe-atunci s-a despărțit de prima lui soție. Seara avea prieteni invitați la cină, inclusiv Mary Pickford, de care era teribil de îndrăgostit. Dar amândoi se purtau ca niște iepuri speriați. I-am sfătuit să nu se căsătorească, ci să

trăiască împreună pur și simplu, dar n-au fost de acord cu ideile mele neconvenționale. Am fost atât de vehement împotriva căsătoriei lor, încât, atunci când în cele din urmă au făcut-o, toți prietenii au fost invitați la nuntă, mai puțin eu.

Pe-atunci, eu și Douglas ne răsfățam în tot felul de filozofări, iar eu pălăvrăgeam îndelung despre zădărnicia vieții. Douglas credea că viețile noastre sunt predestinate și că destinul nostru e important. Când pe Douglas îl apucau astfel de revărsări misticoide, asupra mea aveau un efect cinic. Mi-aduc aminte o noapte caldă de vară, când ne-am cocoțat pe un bazin de apă și am stat acolo la palavre în grandoarea sălbatică din Beverly. Stele luceau misterios, iar luna lumina incandescent, iar eu o țineam langa cum că viața e fără sens.

– Ia uite! a zis Douglas cu înflăcărare, făcând un gest amplu către ceruri. Luna! Și toate miriadele astea de stele! Trebuie să existe un motiv pentru toată frumusețea asta. Ar putea fi acela de a ne împlini destinul. Trebuie să aibă un sens, iar eu și cu tine facem parte din el.

Apoi s-a întors brusc spre mine, inspirat.

– De ce ți s-a dat acest talent, acest mijloc minunat prin care să-l împlinești, adică filmul, care ajunge la milioane de oameni din toată lumea?

– Dar lui Louis B. Mayer și celor de la Warner Brothers de ce li s-a dat? am zis eu. Și Douglas a râs.

Douglas era un romantic incurabil. Când petreceam weekendul cu el, mă trezeam câteodată la trei dimineața după un somn sănătos și, prin ceață, vedeam o orchestră hawaiiană cântând în față, pe peluză, o serenadă pentru Mary. Era încântător, dar era destul de greu să intri în acel spirit când nu erai implicat personal. Dar aceste trăsături adolescentine îl făceau adorabil.

Douglas era și genul sportiv, care avea ogari de vânătoare și câini-lup pe bancheta din spate a Cadillacului lui decapotabil. Pur și simplu îi plăceau chestiile astea.

Hollywood s-a transformat repede într-un fel de Mecca pentru scriitori, actori și intelectuali. Autori celebri au venit din toate părțile lumii: Sir Gilbert Parker, William J. Locke, Rex Beach, Joseph Hergesheimer, Somerset Maugham, Gouverneur Morris, Ibañez, Elinor Glyn, Edith Wharton, Kathleen Norris și mulți alții.

Somerset Maugham n-a lucrat niciodată la Hollywood, deși poveștile lui erau la mare căutare. Totuși, a stat acolo săptămâni bune înainte să plece înspre insulele Pacificului, unde a scris acele admirabile scurte povestiri. La cină ne-a povestit una dintre ele mie și lui Douglas, povestea lui Sadie Thompson, care, spunea el, se bazează pe fapte reale și care a fost mai târziu dramatizată cu titlul *Ploaia* (*Rain)*. Întotdeauna am consideart-o o piesă model. Reverendul Davidson și soția lui sunt personaje superb conturate – mult mai interesante decât Sadie Thompson. Cât de bine l-ar fi jucat Tree pe Reverendul Davidson! L-ar fi întruchipat ca pe un personaj în același timp blând, brutal, mieros și înspăimântător.

În acest mediu hollywoodian se afla un așa-zis stabiliment, de mâna a cincea, construit aiurea, care semăna cu un grajd și era cunoscut sub numele de hotelul Hollywood. Sărea în ochi ca o fecioară neștiutoare de la țară care se trezește peste noapte că a moștenit o avere. Camerele erau la suprapreț și asta pentru că drumul de la Los Angeles la Hollywood era aproape impracticabil, iar aceste celebrități literare voiau să locuiască în imediata apropiere a studiourilor. Dar toată lumea părea pierdută, de parcă ar fi nimerit cu toții la o adresă greșită.

Elinor Glyn a închiriat două dormitoare și pe unul dintre ele l-a transformat în salon, acoperind pernele cu un material în culori pastelate și împrăștiindu-le pe pat ca să arate ca o sofa. Aici își primea oaspeții.

Am întâlnit-o prima dată pe Elinor atunci când a dat o cină pentru zece persoane. Trebuia să ne întâlnim în camerele ei, la cocktail, înainte să mergem la masă, și eu am ajuns primul.

–Lasă-mă să mă uit bine la tine, mi-a zis și mi-a cuprins fața cu palmele, privindu-mă intens. Extraordinar! Credeam că ai ochi căprui, dar uite că de fapt sunt albaștri.

Deși la început era prea acaparatoare, mai târziu am devenit foarte atașat de ea.

Cu toate că era un monument de respectabilitate englezească, Elinor a șocat lumea eduardiană cu romanul ei *Three Weeks* (*Trei săptămâni)*. Eroul, Paul, e un tânăr englez bine-crescut, care are o aventură cu o regină– ultima ei escapadă dinainte de căsătoria cu bătrânul rege. Prințul moștenitor este, desigur, în secret, fiul lui Paul. În timp ce așteptam să-i sosească invitații, Elinor m-a dus în cealaltă cameră a ei, unde pe perete erau înrămate fotografii cu juni ofițeri englezi din Primul Război Mondial. Cu o mișcare care i-a cuprins pe toți, mi-a spus: „Ei toți sunt Paulii mei“.

Era pasionată de ocult. Mi-aduc aminte o după-amiază în care Mary Pickford se plângea că nu poate să doarmă și că e obosită. Ne aflam în dormitorul lui Mary.

–Arată-mi nordul! i-a comandat Elinor. Apoi, și-a pus degetul cu blândețe pe fruntea lui Mary și a repetat: Acum o să adormi rapid!

Eu și Douglas ne-am strecurat afară, aruncând o privire spre Mary, ale cărei pleoape începuseră să fluture. Mary ne-a spus mai târziu că a trebuit să se chinuie să se prefacă adormită mai bine de o oră, pentru că Elinor a stat în cameră și s-a uitat la ea.

Elinor avea reputația că e extraordinară, dar nimeni nu era mai cumpătat și mai așezat decât ea. Ideile ei, când era vorba despre scene de amor, erau naive și copilărești– doamnele atingeau ușor cu genele obrazul iubiților și lâncezeau pe piei de tigru.

Trilogia pe care a scris-o pentru Hollywood era despre micșorarea timpului. Prima parte se chema *Three Weeks (Trei săptămâni)*, a doua *His Hour (Ora lui)*, iar cea de-a treia, *Her Moment (Clipa ei)*. Cea din urmă avea niște implicații teribile. În poveste era vorba despre o doamnă distinsă, interpretată de Gloria Swanson, care urmează să se mărite cu un bărbat pe care nu-l iubește. Se află undeva în jungla tropicală. Într-o zi, pleacă să călărească singură și, cum e pasionată de botanică, descalecă să se uite la niște flori rare. Când se apleacă peste una dintre ele, o viperă o mușcă de sân. Gloria își încleștează mâna pe sân, țipă și este auzită de omul pe care-l

iubește cu adevărat, care întâmplător trecea pe-acolo… El e frumosul Tommy Meighan, care apare rapid dintre tufișuri și o întreabă:

– Ce s-a întâmplat?

Ea arată spre reptila veninoasă.

– M-a mușcat vipera.

– Unde?

Ea arată spre sân.

– Viperă cu venin mai puternic nu există, spune Tommy, referindu-se, desigur, la șarpe. Repede! Trebuie să facem ceva. N-avem niciun minut de pierdut.

Până la primul doctor sunt kilometri întregi de străbătut și remediul cunoscut, adică un bandaj – precum o batistă strâns în jurul zonei afectate, în așa fel încât să oprească circulația sângelui –, iese din discuție. Brusc, el o ridică, îi sfâșie bluza și-i scoate la iveală umerii albi, apoi o întoarce din calea luminii vulgare a camerei de filmat, se apleacă peste ea și, cu gura lui, suge otrava și o scuipă. Ca urmare, ea se mărită cu el.

PAISPREZECE

Când s-a terminat contractul cu Mutual eram nerăbdător să încep să lucrez cu First National, dar nu aveam studio. Am hotărât să cumpăr teren în Hollywood și să construiesc un studio. Locul cu pricina era colțul Sunset cu La Brea, pe care se aflau o clădire foarte bună cu zece încăperi și vreo două hectare și jumătate de livadă de lămâi, portocali și piersici. Am construit un spațiu perfect, utilat cu diverse mecanisme, camere de montaj și birouri.

În timpul construirii studioului, mi-am luat o lună de vacanță și am plecat în Honolulu cu Edna Purviance. Hawaii era o insulă superbă în perioada aceea. Și totuși, gândul de a locui acolo, la peste trei mii de kilomteri de continent, mi se părea deprimant. În ciuda frumuseții radioase, a ananașilor, a trestiei de zahăr, a fructelor exotice și a florilor, am fost fericit când ne-am întors, pentru că am suferit de un fel de claustrofobie, ca și cum m-aș fi simțit întemnițat într-un crin.

Era inevitabil ca apropierea unei fete frumoase precum Edna Purviance să nu mă facă până la urmă să-mi bată inima. Când am mers prima dată să lucrăm în Los Angeles, Edna închiriase un apartament lângă Athletic Club și aproape în fiecare seară o invitam acolo la cină. Aveam o relație serioasă și păstram undeva, într-un colț al minții, gândul că într-o zi am putea să ne căsătorim, dar aveam și niște rezerve serioase în privința ei. Eram nesigur de ea și, de fapt, eram nesigur de mine.

În 1916 eram nedespărțiți și mergeam la toate serbările Crucii Roșii și la toate galele. Pe la toate aceste evenimente, Edna era geloasă și avea un fel subtil și tandru de a o arăta. Dacă cineva îmi acorda prea multă atenție,

Edna dispărea, apoi primeam un mesaj că a leșinat și că mă ruga să vin. Și desigur, rămâneam cu ea tot restul serii. Într-una dintre ocazii, o gazdă drăguță, care dăduse o petrecere în grădină în onoarea mea, s-a tot fălit cu mine, trecând de la o frumusețe la alta și, în cele din urmă, m-a condus spre un chioșc de vară din grădină. Din nou a sosit mesajul că Edna a leșinat. Deși eram flatat că o fată așa de frumoasă întotdeauna trimitea după mine când își revenea din leșin, obiceiul începuse să mă cam agaseze.

Deznodământul s-a petrecut la petrecerea lui Fanny Ward, unde erau o constelație de fete și tineri drăguți. Edna a leșinat iar. Dar când și-a revenit l-a chemat pe Thomas Meighan, directorul înalt și bine făcut de la Paramount. La momentul acela n-am știut nimic despre ce se întâmplase. Fanny Ward mi-a spus a doua zi. Știindu-mi sentimentele pentru Edna, nu voia să fiu luat de fraier.

Nu mi-a venit să cred. Am fost rănit în mândria mea. M-am simțit jignit peste măsură. Dacă era adevărat, avea să fie sfârșitul relației noastre. Totuși, nu puteam să renunț la ea așa brusc. Golul avea să fie prea mult pentru mine. Și tot ce trăiserăm noi împreună și fuseserăm unul pentru altul a renăscut și a dat buzna peste mine.

A doua zi după acest incident n-am putut să lucrez. Spre amiază i-am telefonat să-i cer o explicație, cu intenția să scot flăcări. Dar, în loc de asta, egoul meu a fost mai puternic și am fost sarcastic. Ba chiar am glumit puțin pe chestiunea respectivă: „Înțeleg că ai încurcat bărbații la petrecerea lui Fanny Ward – memoria îți joacă feste“.

Ea a râs și am simțit o oarecare jenă în vocea ei.

– Despre ce vorbești? m-a întrebat ea.

Speram că va nega vehement. În schimb, s-a purtat inteligent. M-a întrebat cine mi-a turnat gogoșile alea.

– Ce importanță are cine? Dar consider că trebuia să însemn mai mult pentru tine și să nu mă faci de râs în fața tuturor.

A rămas extrem de calmă, insistând că cineva îmi turnase niște minciuni.

Am vrut s-o rănesc arătându-i indiferența mea.

– Nu trebuie să te mai prefaci de-acuma. În ceea ce mă privește, ești liberă să faci orice vrei. Nu ești măritată cu mine. Cât timp îți vezi de treabă și-ți faci jobul așa cum trebuie, restul nu mă interesează.

Cu toate astea, Edna a fost de acord și cu faptul că nu mai voia nimic care să se amestece în relația noastră profesională. Puteam să rămânem buni prieteni, mi-a zis, ceea ce m-a făcut să mă simt oribil.

Am vorbit o oră la telefon, iritat și amărât, căutând o scuză să ne împăcăm. Așa cum se întâmplă în astfel de situații, pasiunea și interesul meu pentru ea au renăscut brusc, iar conversația s-a încheiat cu invitația mea la cină pentru seara aia, sub pretextul că trebuie să lămurim situația.

Ea a ezitat, dar eu am insistat, de fapt am rugat-o și am implorat-o, toată mândria și inaccesibilitatea mea topindu-se dintr-odată. Până la urmă a acceptat… În seara aia am mâncat în apartamentul ei șuncă și ouă gătite de ea.

Ne-am împăcat cumva și eu n-am mai fost atât de tulburat. Cel puțin, am putut să lucrez a doua zi. Totuși, m-au chinuit autoreproșurile. Mă acuzam că am neglijat-o de multe ori. Eram într-o dilemă. Trebuia să o rup cu ea definitiv sau nu? Poate că povestea aia despre Meighan nici nu era adevărată.

După vreo trei săptămâni, a trecut pe la studio să-și ridice cecul. Când pleca, m-am ciocnit de ea ca din întâmplare. Era cu un prieten.

– Îl știi pe Tommy Meighan? m-a întrebat politicos.

Am fost șocat. În clipa aceea, Edna mi-a devenit o străină, de parcă atunci aș fi întâlnit-o pentru prima dată.

– Desigur! i-am răspuns. Ce mai faci, Tommy?

El era puțin intimidat. Ne-am strâns mâinile și după ce am schimbat câteva amabilități au plecat împreună.

Totuși, „viață“ este doar un alt cuvânt pentru „luptă“ și ne lasă prea puțin timp să ne oprim… Dacă nu e problema amorului, cu siguranță e altceva. Succesul era minunat, dar odată cu el creștea stresul de a încerca să țin pasul cu această nimfă năzuroasă care e popularitatea. Dar, până una-alta, consolarea mea era în muncă.

Să scrii, să joci și să regizezi cincizeci și două de săptămâni pe an era ceva istovitor și care-ți consuma o extraordinară cantitate de energie. Când terminam un film, mă simțeam atât de sleit și deprimat, încât trebuia să stau o zi în pat.

Spre seară mă ridicam și plecam la o plimbare liniștită. Mă simțeam singur și melancolic și umblam aiurea prin oraș, uitându-mă distrat în vitrinele magazinelor. Niciodată nu încercam să gândesc în astfel de momente. Aveam creierul amorțit. Dar îmi reveneam repede. De obicei, în dimineața următoare când conduceam spre studio, agitația și nerăbdarea reveneau și mintea îmi redevenea activă.

Având doar niște idei vagi, începeam să comand decoruri și, în timp ce ele se construiau, directorul artistic venea la mine pentru detalii, iar eu îl păcăleam și îi spuneam doar unde voiam uși și arcade… În acest fel disperat am început multe dintre comediile mele.

Uneori, îmi simțeam mintea încordată la maximum, ca o frânghie întinsă, și aveam nevoie de ceva care să elibereze din tensiune. La acest punct, o noapte în oraș de obicei avea efect. Niciodată n-am dat prea mare importanță stimulilor alcoolici. De fapt, când lucram, aveam o superstiție că până și cel mai mic stimul, de orice tip, ne putea afecta perspicacitatea. Nimic nu cere o mai mare atenție și o minte mai alertă decât realizarea comediei.

Cât despre energia sexuală, cea mai mare parte mi-o consumam în muncă. Când dorința chiar își înălța căpșorul, momentul era atât de nepotrivit, că eram ori în pană, ori în criză… Dar eu eram foarte disciplinat și-mi luam munca în serios. La fel ca Balzac, care credea că o noapte de sex însemna o pagină bună în minus la romanul lui, și eu credeam că o noapte de sex echivala cu pierderea unei zile de muncă bune la studio.

O romancieră cunoscută, auzind că-mi scriu autobiografia, mi-a zis: „Sper c-o să ai curajul să spui adevărul“. M-am gândit că se referea la politică, dar ea vorbea despre viața mea sexuală. Presupun că o disertație despre libido este dorită în orice autobiografie, deși nu înțeleg de ce. Pentru mine e prea puțin importantă ca să înțeleg ceva despre un personaj. Spre deosebire de Freud, eu nu cred că sexul este cel mai important element în definirea comportamentului cuiva. Mi se pare că frigul, foamea și umilința sărăciei mult mai degrabă îți afectează psihologia.

Ca la oricine, și viața mea sexuală a fost ciclică. Uneori am fost potent, alteori am dezamăgit. Dar n-a fost tocmai un aspect de interes care să-mi absoarbă toată viața. Oricum, în cartea asta nu intenționez să fac o descriere în detaliu a unei partide de sex. Găsesc că e ceva nonartistic, clinic și lipsit de poezie. Mult mai interesante mi se par împrejurările care conduc la o partidă de sex.

Apropo de asta, un episod delicios mi s-a întâmplat la hotel Alexandria în prima noapte în care m-am întors de la New York la Los Angeles. M-am retras devreme în camera mea și am început să mă dezbrac, fredonând încet unul dintre cele mai recente șlagăre de la New York. Din când în când mă opream, pierdut în gânduri, și la un moment dat o vocea feminină din camera de alături fredona mai departe cântecul de unde mă opream eu. Eu cântam de unde se oprea ea și uite-așa s-a transformat totul într-o… glumă. Până la urmă, am ajuns să cântăm cântecul împreună până la sfârșit. M-am făcut înțeles? Era riscant. Și oricum habar n-aveam cum arăta. Am fluierat iar cântecelul și s-a întâmplat același lucru. Și tot așa…

– Ha-ha-ha! E amuzant! am râs eu potrivindu-mi tonul, în așa fel încât să nu fie clar dacă mă adresam ei sau mie.

Din camera de alături s-a auzit o voce.

– Poftim?

Apoi am șoptit prin gaura cheii.

– Tocmai v-ați întors de la New York, e evident.

– Nu vă aud, mi-a răspuns ea.

– Atunci, deschideți ușa!

– O deschid puțin, dar să nu cumva să îndrăzniți să intrați!

A crăpat ușa vreo zece centimetri și în cadrul ei mi-a apărut o blondă încântătoare. Nu mai țin minte exact cu ce era îmbrăcată, dar știu că era toată numai un *negligée* de mătase, iar efectul a fost hipnotic.

– Să nu cumva să intri că nu știu ce-ți fac! mi-a zis cu un glăscior încântător și dezvăluindu-mi niște dinți albi superbi.

– Mă bucur de cunoștință, i-am șoptit și m-am prezentat.

Ea știa deja cine sunt și că am camera lângă a ei.

Mai târziu în seara aia mi-a spus ca sub nicio formă să nu arăt în public că o cunosc și nici chiar să nu-mi înclin capul în semn de salut, dacă se întâmplă să trecem unul pe lângă altul prin holul hotelului. Asta e tot ce mi-a spus despre ea.

A doua noapte, când am venit la mine în cameră, a ciocănit direct la ușă și ne-am îmbarcat pentru încă o călătorie nocturnă. În a treia noapte, deja mă cam plictisisem. În plus, aveam treabă, aveam o carieră în față la care trebuia să mă gândesc. Așa că în a patra noapte, m-am strecurat încetișor, am deschis ușa și am umblat în vârful picioarelor prin cameră, sperând să mă bag în pat neobservat. Dar ea m-a auzit și a început să bată la ușă. De data asta nu i-am dat nicio atenție și m-am dus direct în pat. A doua zi, când a trecut pe lângă mine în holul hotelului, era de gheață.

În noaptea următoare n-a mai ciocănit, dar am auzit cum a apăsat încet clanța. Din fericire, o încuiasem pe dinăuntru. Apoi a răsucit-o violent și a început să bată în ușă iritată. A doua zi de dimineață mi s-a părut că e recomandabil să plec din hotel și din nou m-am îndreptat spre Athletic Club.

Primul meu film în studioul cel nou a fost *Viață de câine* (*A Dog's Life)*. Povestea avea un element satiric, în sensul că făcea o paralelă între viața unui câine și cea a unui vagabond. Acest laitmotiv a fost structura în jurul căreia am construit diverse gaguri și situații comice. Începusem să gândesc comedia structural și să devin conștient de arhitectura ei. Fiecare secvență o implica pe următoarea și toate erau legate într-un întreg.

În prima secvență, un câine era salvat dintr-o luptă cu alți doi câini. În următoarea, o fată era salvată dintr-o sală de dans, care ducea și ea „o viață de câine". Și erau multe alte secvențe, care se legau toate într-o înlănțuire logică a evenimentelor. Oricât de simple și de evidente păreau aceste comedii bufe, necesitau multă imaginație și o gândire atentă. Dacă un gag intra peste curgerea logică a evenimentelor, oricât de amuzant ar fi fost, nu era de folos.

În perioada de la Keystone, vagabondul era mai liber și mai puțin legat de subiect. Pe atunci, creierul lui era activ rar – doar instinctele îi funcționau, iar ele aveau de-a face cu necesitățile de bază: mâncare, căldură și acoperiș. Dar, cu fiecare nouă comedie, Vagabondul devenea tot mai complex. În el începea să se strecoare sentimentul. Iar asta devenea o problemă, pentru că eram limitat de granițele comediei bufe. Poate că sună pretențios, dar comedia bufă presupune un tip de psihologie precis.

Soluția a a venit atunci când m-am gândit la vagabond ca la un fel de Pierrot. Astfel eram mai liber să exprim și să încununez comedia cu un pic de sentiment. Dar, logic, era destul de greu să găsesc o fată frumoasă interesată de un vagabond. Asta a fost întotdeauna o problemă în filmele mele. În *Goana după aur (The Gold Rush)*, interesul fetei pentru vagabond s-a născut de la o glumă pe care a făcut-o pe seama lui, care mai târziu i-a stârnit sentimente de milă, pe care ea le-a luat drept dragoste. Fata din *Luminile orașului* (*City Lights)* e oarbă. În această relație, el a fost pentru ea un personaj romantic și minunat, până când și-a recăpătat vederea.

Pe măsură ce tehnica mea în construcția scenariilor se dezvolta, îmi tăia din libertăți. Așa cum mi-a scris odată un fan care prefera primele mele comedii de la Keystone celor mai noi: „Atunci, publicul era sclavul tău; acum tu ești sclavul publicului".

Chiar și în acele comedii de început căutam o armonie. De obicei, o crea muzica. Un cântec vechi, numit *Mrs Grundy*, a dat ritmul din *Emigrantul (The Immigrant)*. Melodia avea un fel de tandrețe care te ducea cu gândul la doi oameni singuratici și fără adăpost care se căsătoresc într-o zi tristă și ploioasă.

Povestea ni-l prezintă pe Charlot în drum spre America. Pe drum întâlnește o fată cu mama ei, care sunt abandonate la fel ca el. Când ajung la New York, se despart. Din întâmplare, o întâlnește pe fată din nou, dar e singură și, ca și el, n-a reușit nimic în viață. Când se așază să stea de vorbă, scoate fără să-și dea seama o batistă cu marginile negre, sugerând că mama ei s-a prăpădit. Și, desigur, în cele din urmă, cei doi se căsătoresc într-o zi tristă și ploioasă.

Ritmuri simple îmi născoceau imagini pentru alte comedii. În *Charlot și ceasul (Twenty Minutes of Love)*, în care erau tot felul de scene dure și nebunii în parc cu polițiști și dădace, am trecut de la o situație la alta pe ritmul *Prea mult muștar* (*Too Much Mustard)*, un cântec popular în două măsuri, din 1914. Cântecul *Violetera* a dat ritmul din *Luminile orașului*, iar *Auld Lang Syne* pe cel din *Goana după aur*.

Încă din 1916, aveam multe idei pentru filme artistice. Una era o călătorie pe lună, un spectacol comic în care Jocurile Olimpice să se țină acolo și care ar fi posibilitățile de-a te juca puțin cu legile gravitației. Ar fi trebuit să fie un fel de satiră la adresa progresului. Mă gândisem la o mașinărie care să te hrănească și la o pălărie radio-electrică pentru înregistrarea gândurilor. Și dădeam de bucluc atunci când mi-o puneam pe cap și eram prezentat soției foarte sexy a omului-din-lună. Mașinăria de hrănit am folosit-o până la urmă în *Timpuri noi (Modern Times)*.

Am fost întrebat la interviuri de unde-mi iau ideile pentru filme și nici până-n ziua de azi nu pot da un răspuns satisfăcător. De-a lungul anilor, mi-am dat seama că ideile îmi veneau pentru că le chemam cumva, printr-o dorință intensă. Dorindu-ţi tot timpul, mintea devine un fel de turn de veghe care caută întâmplări ce pot aprinde imaginația– muzica, un apus de soare, puteau să dea o imagine unei idei.

Aș putea spune că procesul era cam așa: alegi un subiect care te interesează, îl elaborezi și te implici în el, apoi, dacă nu-l poți dezvolta mai departe, îl abandonezi și iei altul. Eliminând din ceea ce ai acumulat este procesul prin care ajungi să găsești ce-ți dorești.

Cum se nasc ideile? Printr-o perseverență vecină cu nebunia. Trebuie să ai o capacitate de a suferi și de a-ți păstra entuziasmul o perioadă lungă de timp. Poate că pentru unele persoane e mai ușor decât pentru altele, dar mă îndoiesc.

Sigur că fiecare muguraș comic trece prin generalizări filosofice pe marginea comediei. „Elementul de surpriză și suspans“ era fraza pe care o auzeai în fiecare zi la Keystone.

Nu încerc să sondez profunzimi de psihanaliză ca să explic comportamentul uman, care e la fel de inexplicabil ca viața însăși. Cred că, mai mult decât sexul sau rătăcirile infantile, cele mai multe dintre constrângerile noastre ideatice își au originea în cauze atavice – totuși, n-a trebuit să citesc cărți ca să aflu că marile teme ale vieții sunt lupta și durerea. Instinctiv, toate clovneriile mele s-au bazat pe asta. Mijloacele mele de a realiza un scenariu de comedie erau simple. Se rezumau la procesul prin care oamenii intră și ies dintr-un bucluc.

Dar umorul este ceva diferit și mult mai subtil. Max Eastman l-a analizat în cartea lui *A Sense of Humour (Simțul umorului)*. Iar concluzia, pe scurt, era că umorul provine dintr-o suferință jucăușă. El scrie că *homo sapiens* este o ființă masochistă, căreia îi place durerea în multele ei forme și că publicului îi place să sufere prin substitut – așa cum fac copiii când se joacă de-a indienii. Le place să fie împușcați și să treacă prin agonia morții.

Sunt de acord cu toate astea. Dar este mai mult o analiză a dramei decât a umorului, deși în fond sunt cam același lucru. Însă propria mea concepție despre umor e puțin diferită: este acea discrepanță subtilă pe care o discernem în ceea ce pare a fi un comportament normal. Cu alte cuvinte, prin umor puteam vedea iraționalul din ceea ce pare rațional; neimportantul din ceea ce e important; De asemenea, umorul ne ascute instinctul de supraviețuire și ne menține sănătatea. Datorită umorului, suntem mai puțin

copleșiți de vicisitudinile vieții. Ne activează simțul proporțiilor și ne dezvăluie faptul că în seriozitatea exagerată stă la pândă absurdul.

Spre exemplu, la o înmormântare unde prietenii și rudele sunt adunați în venerație tăcută în jurul catafalcului, un întârziat intră exact în momentul în care slujba e gata să înceapă și se grăbește în vârful picioarelor spre locul lui, unde unul dintre participanți și-a lăsat pălăria. În grabă, întârziatul se așază pe ea din greșeală, apoi, cu o privire solemnă în care se citește o scuză mută, îi întinde pălăria strivită proprietarului ei, care o ia cu o nemulțumire tot mută și continuă să asculte slujba. Solemnitatea momentului devine ridicolă.

CINCISPREZECE

La începutul Primului Război Mondial, părerea generală era că n-o să dureze mai mult de patru luni, că știința modernă a războiului o să-și ia un asemenea tribut oribil de vieți, încât omenirea o să ceară încetarea unei asemenea barbarii. Dar ne-am înșelat. Am fost prinși într-o avalanșă de distrugeri demente și crime odioase, care a durat patru ani, spre marea uimire a întregii lumi. Declanșaserăm o hemoragie de proporții mondiale și nu mai puteam s-o oprim. Sute de mii de ființe luptau și mureau, iar oamenii începuseră să vrea să știe de ce și cum anume pornise războiul. Explicațiile nu erau prea clare. Unii spuneau că pornise de la asasinarea unui arhiduce. Dar cu greu puteai crede că ăsta era un motiv pentru declanșarea unei conflagrații mondiale. Oamenii aveau nevoie de o explicație mult mai realistă. Apoi a început să se spună că era un război care să transforme lumea într-un loc sigur pentru democrație. Deși unii mai aveau pentru ce să lupte decât alții, cauzele erau cumplit de democratice… În timp ce milioane erau seceraţi la pământ, cuvântul „democrație“ se înălța. Prin urmare, tronurile s-au răsturnat, s-au format republici și toată fața Europei s-a modificat.

Dar în 1915 Statele Unite au afirmat că erau „prea mândre ca să intre în luptă“. Ceea ce a dat naștere versului din cântecul celebru *Nu mi-am crescut băiatul ca să-l fac soldat*. Acest cântec a fost foarte bine primit de public, până când s-a scufundat *Lusitania* [26] – și de aici a apărut un alt vers pentru un alt cântec, *Over There*, și pentru multe alte cântece populare. Până la scufundarea navei *Lusitania*, povara războiului din Europa nu prea se simțea în California. N-au fost lipsuri și nimic nu s-a raționalizat. Se dădeau petreceri în grădină și pentru Crucea Roșie, dar erau un pretext pentru

întâlniri sociale. La o astfel de gală o doamnă a donat 20000 de dolari Crucii Roșii ca să primească locul de lângă mine la o cină extrem de elegantă. Dar pe măsură ce trecea timpul, realitatea cumplită a războiului a pătruns în casele tuturor.

În 1918, America lansase deja pe piaţă două linii de hârtii de valoare Liberty Bond pentru ajutorarea soldaților de pe front, iar acum, Mary Pickford, Douglas Fairbanks și cu mine eram chemați să deschidem oficial cea de-a treia campanie la Washington.

Aproape terminasem primul meu film, *Viaţă de câine*, pentru First National și, cum aveam o înțelegere să-l lansăm în același timp cu hârtiile de valoare, am stat trei zile și trei nopți să-l montez. Când l-am terminat, m-am urcat în tren extenuat și am dormit două zile. Când am ajuns, toți trei am început să ne scriem discursurile. Cum niciodată până atunci nu susţinusem un discurs serios, eram foarte agitat, așa că Doug a sugerat să-l încerc pe mulțimea care ne aștepta la gară. Am avut o oprire undeva și se strânsese ceva lume în spatele vagonului. De acolo, Doug a prezentat-o pe Mary, care a ținut un mic discurs, apoi pe mine. Dar imediat ce am început să vorbesc, trenul s-a pus în mișcare. Și pe măsură ce se îndepărta, eu am devenit și mai elocvent, și mai dramatic, încrederea crescându-mi proporţional cu distanța față de mulțime, care se făcea tot mai mică.

La Washington am defilat pe străzi ca niște suverani, până când am ajuns pe stadionul unde trebuia să vorbim prima dată.

Platforma de unde trebuia să vorbim era făcută din scândură brută, cu steaguri de jur împrejur. Printre oficialităţile din cadrul Armatei și ale Forțelor Navale, era un tânăr înalt și bine făcut, care stătea lângă mine și am făcut conversaţie. I-am spus că nu mai vorbisem niciodată în public așa și că eram foarte emoționat.

– N-are de ce să-ți fie teamă, mi-a spus cu încredere. Zi-le sec! Spune-le să cumpere hârtiile de valoare. Și nu încerca să fii amuzant!

– Fii pe pace! i-am răspuns eu ironic.

Curând am auzit că eram prezentat, am urcat pe platformă în stilul lui Fairbanks și, fără nicio pauză, am început să turui:

– Nemții sunt la ușile voastre! Trebuie să-i oprim! Și chiar *o să reușim* să-i oprim dacă veți cumpăra hârtiile de valoare. Țineți minte, fiecare hârtie cumpărată înseamnă o viață de soldat salvată – un fiu al unei mame! – și va duce la câștigarea neîntârziată a războiului.

Am vorbit atât de rapid și am fost atât de emoționat, încât am alunecat pe platformă, am tras-o după mine și pe Marie Dressler și am căzut cu ea peste amicul bine făcut cu care tocmai discutasem și care, întâmplător, era ministru adjunct al Forțelor Navale Americane, Franklin D. Roosevelt.

După ceremonia oficială aveam în program o întâlnire cu președintele Wilson la Casa Albă. Emoționați și agitați, am fost conduși în Camera Verde. Brusc s-a deschis o ușă și a apărut o secretară care ne-a spus pe ton vioi:

– Așezați-vă în linie, vă rog, și faceți un pas în față!

Și apoi a intrat președintele.

Mary Pickford a preluat inițiativa.

– Interesul publicului a fost absolut satisfăcător, domnule președinte, și sunt sigură că hârtiile de valoare se vor epuiza.

– Așa este și va fi… m-am băgat eu în discuție, total confuz.

Președintele s-a uitat la mine sceptic, apoi a spus o glumă despre un ministru căruia îi plăcea whisky-ul. Am râs cu toții de politețe și pe urmă am plecat.

Douglas și Mary au ales statele din nord pentru turneul de promovare a vânzării hârtiilor de valoare, iar eu pe cele din sud, unde nu fusesem niciodată. Am invitat un prieten de la Los Angeles, Rob Wagner, pictor de portrete și scriitor, să mă însoțească în calitate de invitat al meu.

Propaganda a avut efect și a fost gândită profesionist, așa încât am vândut hârtii de valoare, de milioane de dolari.

Într-un oraș din Carolina de Nord, în fruntea comitetului de primire era cel mai mare om de afaceri din localitate. Mi-a mărturisit că avusese zece băieți la gară, pregătiți să arunce în mine cu budincă, dar că, văzând anturajul foarte serios, când am coborât din tren, s-a gândit că mai bine nu.

Același domn ne-a invitat apoi la cină, unde erau câțiva generali ai Statelor Unite, inclusiv generalul Scott, care în mod evident nu-l înghițea. În timpul mesei a zis la un moment dat: „Care e diferența între gazda noastră și o banană?“. S-a creat o oarecare tensiune. „Păi, banana o poți decoji.“

Cât despre legenda legată de gentlemenii din Sud, l-am întâlnit pe cel perfect în Augusta, Georgia – judecătorul Henshaw, șeful comitetului de vânzare a hârtiilor de valoare. Am primit de la el o scrisoare în care se scria că, de vreme ce urma să fim în Augusta de ziua mea, aranjase o petrecere la clubul de acolo. Aveam tot felul de viziuni despre cum aveam să mă aflu în mijlocul unei mulțimi, unde trebuia să fac conversație și, cum eram absolut epuizat, m-am hotărât să refuz invitația și să mă duc direct la hotel.

De obicei, când ajungeam la gară, era adunată o mulțime venită să ne salute, alături de formația locală. Dar în Augusta nu era nimeni, în afară de judecătorul Henshaw, îmbrăcat într-o haină neagră de mătase și cu o pălărie veche de paie, decolorată de soare. A fost tăcut și curtenitor, iar după ce s-a prezentat, ne-a dus pe mine și pe Rob la hotel, într-un landou vechi, tras de cai.

Un timp, am mers în liniște. Brusc, judecătorul a întrerupt tăcerea:

– Ce-mi place cel mai mult la comediile dvs. este cunoașterea principiilor fundamentale – știi că partea cea mai nedemnă a anatomiei unui bărbat e fundul, iar comediile tale o dovedesc din plin. Când lovești un gentleman impunător peste fund, îi iei toată demnitatea. Până și caracterul solemn al unei inaugurări prezidențiale se duce de râpă dacă apari în spatele președintelui și-i tragi una la fund.

În timp ce mergeam prin soare, el își ținea capul ușor înclinat în mod ciudat, vorbind de unul singur.

– Nu există niciun dubiu. Fundul este locul unde se află poziționată conștiința de sine.

L-am înghiontit ușor pe Rob și i-am șoptit:

– Petrecerea de ziua mea a început.

A avut loc în aceeași zi cu întâlnirea. Henshaw invitase doar alți trei prieteni și s-a scuzat că nu era o petrecere mai mare, spunându-ne că era egoist și voia să se bucure de noi în exclusivitate.

Clubul de golf se afla într-un peisaj superb. Umbre ale copacilor înalți se răsfrângeau peste terenul verde, dându-i locului o eleganță tăcută, în timp ce noi stăteam pe terasă – eram șase inși – la o masă rotundă, în jurul unui tort pe care ardeau lumânări.

Când judecătorul a ciugulit o bucățică de țelină, i-au scânteiat ochii și a aruncat o privire către Rob și către mine:

– Nu știu dacă o să vindeți multe hârtii de valoare în Augusta… Nu prea mă pricep să aranjez lucrurile. Totuși, cred că lumea din oraș știe că sunteți aici.

Am început să laud frumusețea împrejurimilor.

– Da, a zis el, lipsește un singur lucru: un sirop de mentă cu whisky.

Și așa am ajuns cu discuția la problema prohibiției, daune și beneficii.

– Potrivit rapoartelor medicale, a spus Rob, interzicerea băuturilor alcoolice va avea un efect excelent asupra sănătății publice. Gazetele medicale scriu că vor fi mai puține ulcere stomacale dacă renunțăm la whisky.

Judecătorul a făcut o expresie rănită.

– Nu vorbești despre whisky în termeni stomacali. Whisky-ul este o hrană pentru suflet.

Apoi s-a întors spre mine.

– Charlie, împlinești azi douăzeci și nouă de ani și încă nu ești însurat?

– Nu, am râs eu. Tu ești?

– Nu, a oftat el melancolic. Am văzut prea multe divorțuri. Dar, dacă aș fi iar tânăr, m-aș însura. Burlăcia înseamnă singurătate. Oricum, cred în divorț. Presupun că sunt cel mai criticat judecător din Georgia. Dar, dacă oamenii nu mai vor să trăiască împreună, doar n-o să-i oblig eu.

După un timp, Rob s-a uitat la ceas.

– Dacă întâlnirea începe la opt jumate, trebuie să ne grăbim.

Judecătorul ciugulea câte puțin din bucata lui de țelină.

– Avem destul timp, mi-a spus. Hai să mai stăm puțin. Îmi place să pierd timpul.

Pe drum spre locul întâlnirii, am trecut printr-un părculeț. În el erau vreo douăzeci sau chiar mai multe statui de senatori, care arătau absurd de pompos, unii ținându-și o mână la spate, iar alții odihnindu-se cu un sul în mână. Am comentat în glumă că ar fi decorul perfect pentru comedia aia cu șutul în fund despre care vorbise.

– Da, mi-a spus degajat. Chiar că arată cu bățul în fund și plini de importanță.

Ne-a invitat la el acasă, o casă tipic georgiană, veche și frumoasă, în care „de fapt“ dormise Washington, cu piese de mobilier americane din secolul al XVIII-lea.

– Ce frumos! am spus eu.

– Da, dar fără o soție, e goală ca o cutie de bijuterii. Așa că n-o amâna prea mult, Charlie.

În sud, am vizitat câteva baze militare și am văzut multe fețe întunecate și sumbre. Punctul culminant al turneului nostru era pe Wall Street în New York, în fața Ministerului de Finanțe, unde eu, Mary și Douglas am vândut hârtii în valoare de peste două milioane de dolari.

La New York era deprimant. Monstrul militarismului era pretutindeni. Nu aveai unde să scapi. America nu avea de ales și fiecare gând venea după religia războiului. Falsul optimism al trupelor militare defilând de-a lungul prăpastiei sumbre de pe Madison Avenue mi se părea deprimant când îl auzeam de la fereastra mea de la etajul doisprezece al hotelului, în timp ce se deplasau spre vasul de război pe care urmau să se îmbarce.

În ciuda atmosferei, se mai strecura din când în când și câte puțin umor. Trebuia să mărșăluiască șapte fanfare prin Ball Park, în fața guvernatorului orașului New York. În afara stadionului, Wilson Mizner, cu un fel de insignă falsă, oprea fiecare fanfară și le spunea să atace imnul național înainte să treacă prin fața lojei guvernatorului. După ce guvernatorul și toată lumea s-au ridicat de patru ori, s-au gândit că era cazul să le ceară fanfarelor să o lase mai ușor cu imnul.

Înainte să plec din Los Angeles pentru cea de-a treia campanie, mă întâlnisem cu Marie Doro. Venise la Hollywood ca să joace la Paramount. Era un fan Chaplin și i-a spus lui Constance Collier că singura persoană cu care-și dorea să se întâlnească la Hollywood era Charlie Chaplin – n-avea nici cea mai vagă idee că jucasem cu ea la Londra la Duke of York’s Theatre.

Așa că am întâlnit-o pe Marie Doro din nou. Era ca un fel de al doilea act al unei melodrame. După ce Constance m-a prezentat, am spus:

– Dar noi ne-am mai cunoscut… Și pe vremea aia mi-ai frânt inima. Am fost îndrăgostit de tine în tăcere…

Iar Marie m-a privit prin lornieta ei, la fel de frumoasă ca întotdeauna, și a spus:

– Ce emoționant!

Apoi i-am explicat că eu eram Billy din *Sherlock Holmes*. Mai târziu am luat cina în grădină. Era o seară de vară caldă și, la lumina lumânărilor, am vorbit despre frustrările unei tinereți în care am iubit-o în tăcere și i-am spus că la Duke of York's Theatre aș opri timpul în loc, în clipa în care a ieșit din cabină, în așa fel încât s-o întâlnesc pe scări și să îngaim un „bună seara". Am vorbit despre Londra și Paris. Lui Marie îi plăcea Parisul și am vorbit despre bistrouri, despre cafenele, despre restaurantul Maxim's și despre Champs Élysées…

Iar acum Marie era la New York! Și auzind că eu stau la Ritz, scrisese o scrisoare în care mă invita să vin să cinez la ea în apartament. Scria cam așa:

> *Charlie dragule,*
>
> *Am un apartament pe Champs Élysées (Madison Avenue), unde am putea să luăm cina, sau putem merge la Maxim's (The Colony). După aceea, dacă dorești, am putea ieși la o plimbare prin Bois (Central Park).…*

Până la urmă n-am făcut nimic din toate astea, doar am cinat singuri, în liniște, în apartamentul lui Marie.

M-am întors la Los Angeles și m-am instalat din nou la Athletic Club și am început să mă gândesc la ce urma să lucrez. Filmul *Viață de câine* îmi luase ceva mai mult și fusese mai scump decât estimasem eu. Dar nu m-am îngrijorat, pentru că până la sfârșitul contractului aveam să echilibrez eu cumva situația. În schimb, era îngrijorat pentru că nu găseam o idee pentru următorul film. Și ea a venit brusc: de ce n-aș face o comedie despre război? Le-am spus câtorva prieteni ce intenție aveam, dar ei au dat din cap sceptici. De Mille mi-a spus: „E periculos în momentul ăsta să iei în râs războiul". Periculos sau nu, ideea mă incita.

Charlor soldat (Shoulder Arms) a fost proiectat inițial pentru cinci bobine. Începutul trebuia să fie „viața dinainte de război", mijlocul, „războiul" și

finalul, „banchetul“, unde se adunau toate capetele încoronate ale Europei pentru a sărbători actul meu eroic de a-l fi luat prizonier pe Kaiser. Și, desigur, la final mă trezesc…

Secvențele dinainte și de după război au fost eliminate. Banchetul n-a ajuns niciodată să fie filmat, dar începutul da. Comicul era sugerat, îl vedeam pe Charlot mergând spre casă cu familia și cei patru copii. Se desparte de ei o clipă, apoi se întoarce, ștergându-se la gură și râgâind. Intră în casă și imediat în cadru intră o tigaie care-l lovește direct în cap. Soția lui nu se vede niciodată, dar un furou enorm atârnă undeva pe o sfoară în bucătărie, sugerându-i dimensiunile…

În secvența următoare îl vedem pe Charlot examinat pentru încorporare și dezbrăcat în pielea goală. Pe ușa de sticlă a unui birou vede scris numele: „Dr. Frances“. Din spate se zărește o siluetă care vrea să deschidă ușa și, crezând că e o femeie, dă să fugă pe o altă ușă și se trezește într-un labirint de birouri despărțite de geamuri, la care stau o mulțime de funcționare prinse în muncă. Când una dintre ele ridică ochii, el se refugiază în spatele unui pupitru, numai cât să se ofere privirilor alteia și tot așa, până la urmă evadând de aici pe o altă ușă, într-o încăpere cu și mai multe birouri, îndepărtându-se tot mai mult, până când ajunge pe un balcon, gol-pușcă, deasupra unei artere foarte circulate. Deși a fost filmată, secvența asta n-a fost folosită niciodată. Mi s-a părut că era mai bine ca Charlot să nu aibă un trecut și publicul să-l descopere deja intrat în armată.

Charlot soldat s-a turnat în toiul unor călduri toride. Să lucrezi într-un trunchi de copac camuflat (așa cum era cazul într-una dintre secvențe) numai o plăcere nu era. Nu-mi place să filmez afară, pentru că există tot felul de lucruri care îți distrag atenția. Concentrarea și inspirația zboară ca vântul.

Filmul mi-a luat mult timp și n-am fost deloc mulțumit, iar toată lumea din studio simțea la fel – și, colac peste pupăză, Douglas Fairbanks a vrut să-l vadă. A venit cu un prieten, iar eu i-am avertizat că eram așa de dezamăgit, că-mi venea să-l arunc la coșul de gunoi. Am stat toți trei singuri în camera de proiecții. Încă de la început, Fairbanks a râs în hohote, întrerupte doar din când în când de accese de tuse. Dragul de Douglas, el a fost cea mai bun public al meu. Când am ieșit la lumina zilei, avea ochii umezi de râs.

– Chiar ţi se pare amuzant? l-am întrebat eu nevenindu-mi să cred.

S-a întors spre amicul lui.

– Ce zici de el? Auzi şi tu, voia să-l arunce la coş…

A fost singurul comentariu al lui Douglas.

Charlot soldat a fost un succes răsunător, mai ales în rândul soldaţilor din război, dar, din nou, filmul îmi luase mai mult decât estimasem şi costase mai mult decât *O Viaţă de câine.* Voiam să mă întrec pe mine însumi şi mă gândeam că First National m-ar putea ajuta cumva. De când lucram pentru ei, le crescuseră încasările, semnaseră cu alţi producători şi cu diverse vedete, pe care le plăteau cu 250000 de dolari pe film şi 50% din profitul din încasări. Filmele lor costau mai puţin şi erau mai uşor de realizat decât comediile mele – şi, cu siguranţă, aveau un succes mai mic de vânzare.

Când i-am expus problema domnului J.D. Williams, managerul First National, mi-a răspuns că le-o va prezenta directorilor lui. Nu voiam mult, doar cât să compensez costurile suplimentare, care nu depăşeau mai mult de zece–cincisprezece mii de dolari pe film. Mi-a spus că vor avea o întâlnire în Los Angeles într-o săptămână şi că aş putea să vin să le explic chiar eu.

Distribuitorii erau la acel moment nişte comercianţi fără scrupule, iar filmele, nimic altceva decât un produs care se vinde la metru. Am crezut că mi-am pledat bine şi cu sinceritate cauza. Le-am spus că am nevoie de un buget extra, pentru că am cheltuit mai mult decât anticipasem, dar se pare că între mine şi un lucrător de la General Motors care cere o mărire de salariu nu a fost nicio diferenţă. Când am terminat de vorbit, era o linişte mormântală, iar purtătorul lor de cuvânt mi-a răspuns aşa:

– Asta e, Charlie! Aşa e-n afaceri. Ai semnat un contract şi ne aşteptăm să ţi-l respecţi.

– Eu pot să vă livrez cele şase filme în două luni, dacă vreţi genul ăla de film, le-am zis eu laconic.

– Asta e treaba ta, Charlie! s-a auzit din nou vocea lui calmă.

–Vă cer o suplimentare a bugetului, ca să păstrez un anumit standard, am continuat eu. Indiferența voastră nu face decât să arate cât sunteți de înguști și de lipsiți de perspectivă. Nu faceți comerț cu cârnați, ci cu sentimente umane.

Dar nimic nu i-a mișcat. Nu le-am putut înțelege atitudinea, cu atât mai mult cu cât eram considerat pionul principal al industriei cinematografice.

–Cred că toată povestea asta are legătură cu convenția care se va încheia în curând, mi-a spus fratele meu, Sydney. Umblă vorba că toate companiile producătoare se vor uni.

În ziua următoare, Sydney s-a văzut cu Douglas și Mary. Niciunul nu era în apele lui, pentru că le expirau contractele, iar Paramount nu zicea nimic. La fel ca Sydney, și Douglas credea că e ceva legat de această fuziune.

–N-ar fi o idee rea să punem un detectiv pe urmele lor, ca să înțelgem și noi ce se întâmplă.

Ne-am pus de acord și am angajat un detectiv. O fată foarte inteligentă, isteață, și care arăta foarte bine. N-a trecut mult și și-a dat întâlnire cu un director de la o companie producătoare importantă. În raportul ei scria că trecuse pe lângă subiectul în chestiune în holul hotelului Alexandria, că îi zâmbise, apoi se scuzase că-l confundase cu un vechi prieten. În aceeași seară, domnul cu pricina o invitase la cină. Din respectivul raport, noi am ajuns la concluzia că era un fanfaron cu un libidou nesățios. Timp de trei seri a ieșit cu el și l-a tot dus cu vorba cu tot felul de promisiuni și scuze. Între timp, obținuse o poveste completă despre situația din industria filmului. El și asociații lui urma să formeze o uniune cu un capital de patruzeci de milioane de dolari, în care intrau toate companiile producătoare, legându-l astfel pe fiecare distribuitor din Statele Unite cu un contract pe cinci ani. I-a mai spus că intenționau să pună această industrie pe baze sănătoase, nu să o lase să fie condusă de niște actori nebuni care primeau salarii astronomice. Cam ăsta conținea în esență raportul ei, dar n-a fost suficient pentru ce ne trebuia nouă. Toți patru le-am arătat raportul lui D.W. Griffith și lui Bill Hart, care au avut aceeași reacție ca noi.

Sydney ne-a spus că le-am putea sabota fuziunea, anunţându-i pe distribuitori că vom forma propria noastră companie şi că intenţionăm să ne vindem producţiile pe piaţa liberă şi să rămâne independenţi. La acel moment noi eram cele mai importante puncte de atracţie din lumea cinematografică. Oricum, n-aveam de gând să mergem până la capăt. Tot ce voiam era să-i împiedicăm pe distribuitori să semneze un contract pe cinci ani cu această uniune, pentru că, în lipsa starurilor, le-ar fi fost inutilă. Am hotărât ca în seara dinaintea întâlnirii lor, să apărem împreună în restaurantul hotelului Alexandria, la cină, şi apoi să facem un anunţ pentru presă.

În seara aceea, Mary Pickford, D.W. Griffith, W.S. Hart, Douglas Fairbanks şi cu mine eram la o masă în restaurant. Efectul a fost electric. Fără să aibă vreo bănuială, J.D. Williams a fost primul care a intrat, ne-a văzut şi a ieşit în goană. Unul după altul, producătorii au venit până la intrare, au băgat capul şi au plecat imediat, în timp ce noi discutam afaceri şi desenam figuri astronomice pe faţa de masă. De câte ori unul dintre producători intra în restaurant, Douglas schimba brusc vorba şi începea să îndruge tot felul de aiureli: „Arahidele cu varză, porcul cu mirodenii sunt la mare căutare azi“. Griffith şi Bill Hart s-au gândit că o luase razna.

La puţin timp, vreo şase jurnalişti stăteau la masa noastră şi notau cum că voiam să formăm o Uniune a Artiştilor, ca să ne protejăm independenţa şi să luptăm împotriva fuziunii companiilor producătoare. Ştirea a apărut pe prima pagină.

A doua zi, mai mulţi directori ai unor companii de producţie s-au arătat interesaţi să-şi dea demisiile din posturi şi să vină să conducă uniunea noastră pe un salariu mic şi ceva profit din noua companie. După o asemenea reacţie, am hotărât să nu ne oprim. În acest fel a luat fiinţă United Artist Corporation.

Am organizat o întâlnire acasă la Mary Pickford. Fiecare dintre noi a venit cu avocatul şi impresarul. A fost atât de multă lume, încât am fost nevoiţi să vorbim ca la tribună. De fapt, de câte ori a trebuit să vorbesc, am avut emoţii. În schimb, m-au uimit cunoştinţele juridice şi comerciale ale lui Mary. Era la curent cu toată terminologia: amortisment, obligaţiuni amânate

etc. Înțelegea fiecare dintre articolele din statut, vorbea despre eroarea juridică de la pagina 7, paragraful A, articolul 27, și, sigură pe ea, explica despre condiția implicită și contradicția din paragraful D, articolul 24. În astfel de ocazii, nu mă uimea pe cât de tare mă întrista, pentru că îmi dezvăluia o fațetă a „Americii, draga de ea“ care mi-era străină. A spus atunci o frază pe care n-am uitat-o niciodată. Admonestându-l solemn pe reprezentantul nostru, a spus: „Nouă, domnilor, ni se cuvine…“ Am izbucnit în râs, repetând întruna: „Ni se cuvine! Ni se cuvine!“

Pe vremea aceea Mary nu era numai frumoasă, ci i se dusese vestea că e și foarte pricepută în afaceri. Mi-o amintesc pe Mabel Normand, care îmi făcuse cunoștință cu ea, spunând: „Ea este Hetty Green [27], alias Mary Pickford“.

Contribuția mea la aceste întâlniri era zero. Din fericire, fratele meu era la fel de priceput ca Mary. Iar Douglas, sub aerul lui nonșalant, era de fapt mai bun decât noi toți. Când avocații noștri discutau detalii tehnice, el era cu capul în nori ca un școlar – dar când ajungea să citească articolele din statut, nu scăpa o virgulă. Printre producătorii care s-au arătat dispuși să demisioneze era și Adolph Zukor, președintele și fondatorul Paramount. Era o personalitate puternică, un bărbat scund și adorabil, care semăna cu Napoleon și care era cel puțin la fel de activ ca el. Iar când discuta afaceri, o făcea cu pasiune și cu gesturi teatrale.

–Voi aveți tot dreptul să vă bucurați de beneficiile muncii voastre, pentru că voi sunteți artiștii, spunea el cu un accent unguresc. Voi sunteți creatorii! Pe voi vine lumea să vă vadă!

Noi încuviințam cu modestie.

–Voi aţi ajuns să creaţi ceea ce eu consider cea mai tare companie din industria filmului, asta numai dacă– *dacă*…, spunea el subliniind cu emfază, este bine condusă. Voi sunteți creativi pe o parte, eu sunt creativ pe cealaltă parte. Ce poate fi mai frumos de-atât?

Și a continuat tot așa, în timp ce noi îl ascultam absorbiți vorbind despre ideile și credințele lui. A recunoscut că avea în plan o fuziune a sălilor și a

studiourilor, dar ne-a spus că era gata să renunțe la tot ca să vină cu noi. Vorbea cu un ton patriarhal:

– Voi credeți că sunt dușmanul vostru. Dar eu, de fapt, vă sunt prieten – sunt prietenul artiștilor. Doar n-ați uitat! Eu am fost primul care a conceput acest proiect. Cine a desființat sălile alea nenorocite? Cine v-a pus fotolii de pluș? Eu sunt cel care v-a construit săli mari, care au crescut încasările și ați putut în felul ăsta să obțineți profituri mai mari. Și totuși voi, voi sunteți cei care vreți să mă răstigniți!

Zukor era în același timp un mare actor și om de afaceri. El construise cel mai mare circuit de distribuție la nivel mondial. Dar cum el voia să primească acțiuni în compania noastră, până la urmă n-a ieșit nimic din negocierile astea.

În următoarele șase luni deja Mary și Douglas turnau filme pentru societatea nou creată, dar eu încă mai aveam de lucrat șase comedii ca să-mi termin contractul cu First National. Atitudinea lor neînțelegătoare mă amărâse atât de rău, încât lucram mult mai încet. Le-am făcut o ofertă: să-mi răscumpăr contractul și să le dau o sută de mii de dolari profit, dar n-au acceptat.

Cum Mary și Douglas erau singurele vedete care-și distribuiau filmele prin compania noastră, tot timpul mi se plângeau că tot greul e pe umerii lor și că eu nu fac nimic. Își distribuia filmele la un preț foarte mic, de douăzeci la sută, ceea ce a dus la un deficit de un milion de dolari. Totuși, primul meu film distribuit, *Goana după aur*, a șters toate datoriile. Ceea ce le-a înmuiat supărarea lui Mary și Doug și nu s-au mai plâns niciodată.

Războiul devenise cumplit. Europa suferea distrugeri teribile și era pradă unui masacru nemilos. În taberele de instrucție, oamenii erau învățați cum să atace la baionetă – cum să strige când pornesc la atac, cum să se năpustească asupra dușmanului și să-l lovească până în măruntaie, iar dacă li se întâmpla cumva să se oprească acolo, să-l împuște ca s-o tragă înapoi. Isteria atinsese nivelul maxim. Dezertorii erau condamnați la cinci ani de închisoare și toată lumea trebuia să poarte actul de identitate. Îmbrăcămintea civilă era ceva rușinos și aproape orice tânăr purta uniformă.

Dacă nu, era oricând posibil să i se ceară actele la control, iar o femeie îi putea oferi pana albă…

Câteva ziare m-au criticat că nu m-am înrolat să plec în război. Altele mi-au luat apărarea, susținând că era mai multă nevoie de comediile mele decât de mine ca soldat pe câmpul de luptă.

Armata americană, nouă și cu forțe proaspete atunci când a debarcat în Franța, a vrut să intre imediat în luptă. Și, în ciuda sfaturilor prudente ale englezilor și ale francezilor, care aveau deja la activ trei ani de luptă sângeroasă, s-au aruncat în bătălie cu mult curaj și îndrăzneală, dar cu prețul a sute de mii de victime. Săptămâni întregi, știrile au fost deprimante. Se publicau liste lungi cu soldații americani morți și răniți. Apoi a urmat o perioadă de liniște, în care americanii, ca și restul Aliaților, au rămas nemișcați în tranșee, printre noroaie și sânge.

În cele din urmă, Aliații au început să se miște. Pe hartă, steguleţele noastre cucereau poziții. De la o zi la alta, toată lumea urmărea progresele cu sufletul la gură. Și a venit spargerea frontului. Dar cu un sacrificiu înspăimântător. Ziarele scriau cu litere mari pe prima pagină: KAISERUL FUGE ÎN OLANDA! Apoi o primă pagină ocupată toată doar de aceste cuvinte: S-A SEMNAT ARMISTIȚIUL! Eram în camera mea de la Athletic Club când am aflat. Pe străzi a început un adevărat delir: automobilele claxonau, sirenele de la uzină urlau, au început să sune trompetele zi și noapte. Lumea a înnebunit de bucurie – se cânta, se dansa, oamenii se îmbrățișau pe străzi, se sărutau și se iubeau. În sfârșit era pace!

Viața fără război era ca și cum ai fi ieșit brusc din închisoare. După luni întregi în care ni se ceruse o disciplină severă, o perioadă lungă din acel moment n-am ieșit pe stradă fără act de identitate. Dar Aliații câștigaseră – orice ar fi însemnat asta! Însă nu erau siguri că ceea ce câștigaseră era pacea… Un singur lucru era sigur: civilizația pe care noi o cunoșteam n-avea să mai fie niciodată la fel – se sfârșise o eră! Și odată cu ea se duseseră și convenienţele acelei epoci – dar, până la urmă, convenienţele n-au rezistat cu adevărat în nicio epocă.

ȘAISPREZECE

Tom Harrington a ajuns cumva din întâmplare să lucreze pentru mine, dar el avea să joace un rol într-o schimbare dramatică în viața mea. Fusese valetul și omul de încredere al prietenului meu Bert Clark, un actor de vodevil angajat la Keystone Company. Bert, un minunat pianist, dar altminteri un tip aiurit și total lipsit de simț practic, vorbise cu mine la un moment dat să ne asociem și să facem o editură muzicală. Am închiriat un spațiu la etajul al treilea al unei clădiri de birouri din centru și am tipărit două mii de exemplare cu două cântece foarte proaste, compuse de mine – și pe urmă am început să așteptăm clienții. Încercarea a fost una amicală și destul de păguboasă. Cred că am vândut vreo trei exemplare, unul l-a cumpărat Charles Cadman, compozitorul american, și celelalte, doi trecători care s-au nimerit să treacă prin fața biroului nostru când coborau scările.

Clark l-a pus pe Harrington să se ocupe de birou, dar peste o lună, când s-a întors de la New York, a găsit ușa încuiată. Dar Tom, stând în spatele ei, a spus că ar vrea să lucreze pentru mine la fel de intens cum lucrase pentru Clark. Spre surprinderea mea, mi-a zis că nu primise niciodată un salariu de la Clark, doar cheltuielile minime cât să trăiască, sumă care nu se ridica la mai mult de vreo șapte-opt dolari pe săptămână. Cum era vegetarian, trăia doar cu ceai, pâine, unt și cartofi. Sigur că informația asta m-a îngrozit și i-am dat un salariu decent pentru perioada cât se ocupase de afacerea cu muzica. Și așa Tom a devenit omul meu de încredere, valetul și secretarul meu.

Avea un suflet blând, era genul fără vârstă, ducea o viață enigmatică și avea o față ascetică și blajină ca a Sfântului Francisc, cu buze subțiri, cu o

sprânceană mai ridicată și ochi care priveau lumea cu o tristă obiectivitate. Avea rădăcini irlandeze, un aer boem și misterios, venea din cartierul de est din New York, dar părea mult mai mult făcut pentru o mănăstire decât pentru industria spectacolului.

Venea în fiecare dimineață la Athletic Club și-mi aducea corespondența, ziarele și îmi comanda micul dejun. Din când în când, fără niciun cuvânt, îmi lăsa cărți la capul patului – Lefcadio Hearn și Frank Harris, autori despre care n-auzisem în viața mea. Datorită lui Tom am citit *Life of Johnson (Viața lui Johnson)* – „asta o să vă folosească pe post de somnifer“, a chicotit el. Nu vorbea niciodată neîntrebat și avea darul de a se face nevăzut cât timp îmi luam micul dejun. Tom mi-a devenit curând indispensabil. Îi spuneam să facă ceva, el dădea din cap și treaba era rezolvată.

Dacă telefonul n-ar fi sunat chiar în clipa în care mă pregăteam să plec de la Athletic Club, cursul vieții mele ar fi fost altul. Era Sam Goldwyn. Nu voiam să trec puțin pe la casa lui de pe plajă să facem o partidă de înot? Era a doua parte a anului 1917.

Era o după-amiază veselă și nevinovată. Mi-aduc aminte că acolo erau frumoasa Olive Thomas și multe alte fete frumoase. Ceva mai târziu a venit și o fată pe nume Mildred Harris. Era cu un anume domn Ham. Mi s-a părut drăguță. Cineva a spus că era îndrăgostită de Elliott Dexter, și el prezent la fața locului, și am văzut într-adevăr că nu l-a scăpat din ochi toată după-amiaza. Dar el nu prea a băgat-o în seamă. Nu i-am mai dat nicio atenție până în momentul când eram gata să plec și ea a venit și m-a rugat s-o las undeva pe drum, explicându-mi că se certase cu iubitul ei, care plecase deja.

În mașină am remarcat oarecum în treacăt că poate prietenul ei era gelos pe Elliott Dexter. Iar ea mi-a mărturisit că, într-adevăr, Elliott i se părea minunat.

Am simțit cumva că toată vorbăria ei nu era decât un truc feminin ca să se facă mai interesantă.

– E un tip foarte norocos, am spus eu pe un ton oarecum disprețuitor.

N-a fost nimic mai mult decât conversaţie superficială, ca să treacă timpul. Ea mi-a povestit că lucra pentru Lois Weber şi că juca într-un film de la Paramount. Am lăsat-o la apartamentul ei, având impresia clară că era o tinerică prostuţă, şi m-am întors la Athletic Club cu un sentiment de eliberare, bucuros să fiu singur. Dar n-au trecut nici cinci minute de când am intrat în cameră, când a sunat telefonul. Era domnişoara Harris.

– Voiam să văd ce faci, mi-a spus ea inocent.

Atitudinea ei m-a surprins, se comporta de parcă am fi fost iubiţi de mult. I-am spus că mă pregăteam să cinez la mine în cameră şi pe urmă să mă aşez direct în pat să citesc.

– Oh! a spus ea cu tristeţe şi a vrut să ştie ce fel de carte citeam şi ce în fel era camera mea. Îşi şi imagina cum arăt singur, cuibărit la mine în pat.

Conversaţia asta stupidă s-a dovedit în cele din urmă molipsitoare şi am intrat şi eu în joc şi am început să-i spun vorbe dulci.

– Când o să te pot vedea din nou? m-a întrebat.

M-am surprins tachinând-o brusc că-l trădează pe Elliott, iar ea a început să-mi dea asigurări că de fapt nu-i păsa de el deloc, ceea ce mi-a aruncat în aer planurile pentru seara aia şi am invitat-o în oraş la cină.

Deşi era încântătoare în seara aia, mie mi-au lipsit cheful şi entuziasmul pe care mi le inspiră de obicei o fată drăguţă. Nu vedeam pentru ce altceva ar fi putut fi interesată de mine, în afară de sex. Iar să încerc o apropiere romantică – ceea ce presupuneam că se aştepta de la mine – îmi cerea un efort prea mare.

Nu m-am mai gândit la ea până la mijlocul săptămânii, când Harrington mi-a spus că a telefonat. Şi probabil că nu m-aş fi deranjat s-o mai caut vreodată, dacă el n-ar fi remarcat, ca din întâmplare, că-i povestise şoferul cum mă întorsesem eu de la Sam Godwyn cu cea mai frumoasă fată pe care o văzuse vreodată. Remarca asta absurdă m-a flatat – şi ăsta a fost începutul. Au urmat cine, seri dansante, nopţi la lumina lunii, plimbări pe malul oceanului şi inevitabilul s-a produs – Mildred a devenit neliniştită.

Orice ar fi crezut Tom Harrington, a preferat să țină pentru el. Iar când, într-o dimineață, după ce mi-a adus micul dejun, i-am zis ca din întâmplare că voiam să mă însor, nici n-a clipit.

– În ce zi? a întrebat calm.

– Păi, ce zi e azi?

– Marți.

– Atunci, să fie vineri, am spus fără să-mi ridic ochii din ziar.

– Presupun că e vorba de domnișoara Harris.

– Da.

A încuviințat fără să lase să se vadă nimic pe fața lui.

– Aveți inel?

– Nu. Ocupă-te tu de asta și de tot ce mai trebuie, dar cât mai repede.

A dat din cap din nou și nimeni n-a mai spus nimic despre asta până în ziua nunții. A aranjat să ne căsătorim vineri seara, la ora opt.

În ziua aia am lucrat până târziu la studio. La șapte și jumătate, Tom a intrat pâș-pâș în platou și mi-a șoptit:

– Să nu uitați că aveți o întâlnire la ora opt.

Cu sentimentul că mă scufund, mi-am dat jos machiajul și m-am îmbrăcat, iar Harrington m-a ajutat. Nimeni n-a rostit niciun cuvânt, până ne-am urcat în mașină. Apoi mi-a explicat că urma să mă întâlnesc cu domnișoara Hart acasă la domnul Sparks, ofițerul Stării Civile.

Când am ajuns, Mildred mă aștepta în hol. Mi-a zâmbit melancolic și mi-a părut puțin rău pentru ea. Era îmbrăcată într-un costum simplu, gri-petrol, și era foartă drăguță. Harrington mi-a strecurat repede un inel în palmă, în

timp ce un tip slab și deșirat și-a făcut apariția și amabil și cordial ne-a invitat într-o altă cameră. Era domnul Sparks.

– Charlie, trebuie să-ți spun că ai un secretar extraordinar. Până acum o jumătate de oră n-am știut că era vorba despre tine.

Ceremonia a fost extrem de simplă și de concisă. I-am pus pe deget inelul pe care mi-l strecurase Harrington. Acum eram soț și soție. Ceremonia se încheiase. Când ne pregăteam să plecăm, domnul Sparks mi-a spus:

– Nu uita să săruți mireasa, Charlie!

– Sigur că da, am zis eu zâmbind.

Emoțiile mele erau amestecate. Mă simțeam prins într-o situație idioată, inutilă și absurdă – că era o legătură lipsită de baze trainice. Totuși, întotdeauna îmi dorisem o soție, iar Mildred era tânără și drăguță, nici nu împlinise nouăsprezece ani și, deși eram cu zece ani mai mare decât ea, poate că lucrurile aveau să funcționeze cumva. A doua zi m-am dus la studio cu inima grea. Edna Purviance era acolo. Citise ziarele de dimineață și, când am trecut prin dreptul cabinei ei, mi-a apărut în prag.

– Felicitări! mi-a spus cu vocea moale.

– Mulțumesc, i-am răspuns și am mers mai departe spre cabina mea.

Edna m-a făcut să mă simt stânjenit.

I-am mărturisit lui Doug că pe Mildred n-o dădea inteligența afară din casă. Nu voiam să mă însor c-o enciclopedie – puteam să-mi iau din bibliotecă stimuli intelectuali. Dar teoria asta optimistă ascundea un soi de anxietate: oare căsătoria asta nu avea să-mi afecteze munca? Deși Mildred era tânără și drăguță, oare aveam să stau tot timpul legat de ea? Chiar îmi doream chestia asta? Eram într-o dilemă. Deși nu eram îndrăgostit de ea, acum, că mă însurasem cu ea, voiam să fiu și îmi doream ca această căsnicie să fie un succes.

Dar pentru Mildred căsnicia era o aventură la fel de pasionantă ca a câștiga un concurs de frumusețe. Era ceva despre care citise în romane. N-avea nicio treabă cu realitatea. Am încercat să vorbesc cu ea serios despre planurile noastre, dar nu pricepea nimic. Era într-o permanentă stare de neînțelegere…

A doua zi după ce ne-am căsătorit, Louis B. Mayer de la Metro-Goldwyn Mayer a început negocierile cu ea pentru un contract de 50000 de dolari pe an, pentru șase filme. Am încercat s-o conving să nu semneze.

– Dacă vrei să-ți continui cariera în domeniul ăsta, pot să-ți ofer eu cincizeci de mii de dolari pentru un singur film.

Cu un zâmbet de Mona Lisa, a dat din cap la tot ce-i spuneam, dar după aceea a semnat contractul.

Felul ăsta de-a fi al ei era absolut frustrant. Adică aproba tot ce-i spuneam eu, dar pe urmă făcea exact pe dos. Eram nervos și pe ea, și pe Mayer pentru că sărise pe ea cu contractul, înainte ca cerneala de pe certificatul nostru de căsătorie să fi apucat să se usuce.

N-a trecut decât o lună și a început să aibă probleme cu Mayer și m-a rugat pe mine să merg să rezolv situația. I-am spus că sub nicio formă nu mă duc să mă văd cu Mayer. Dar ea îl invitase deja la cină și nu mi-a zis de asta decât cu câteva minute înainte ca el să ajungă. M-am indignat și m-am înfuriat.

– Dacă-l aduci aici, am să-l insult.

Nici n-am apucat să spun vorbele astea, că s-a și auzit clopoțelul de la intrare. Am țâșnit ca un iepure în sera de lângă salon, un spațiu cu pereți de sticlă, de unde nu aveai ieșire.

Un timp care mie mi s-a părut interminabil am stat acolo, ascuns, cât Mildred și Mayer au discutat afaceri în salon, la câțiva metri de mine. Aveam impresia că el știa că mă ascundeam acolo, pentru că discursul lui a fost patern și bine gândit. După un moment de tăcere a pomenit de mine, iar Mildred a zis că probabil nu eram acasă. Pe urmă i-am auzit că se mișcau și

m-am îngrozit la gândul că aveau să intre în seră și să mă descopere. M-am prefăcut că dorm, dar Mayer a inventat o scuză și n-a rămas la cină.

După căsătorie, sarcina lui Mildred s-a dovedit o alarmă falsă. Au trecut câteva luni bune, iar eu n-am reușit să termin decât o comedie pe trei bobine *Idilă pe câmp* (*Sunnyside)* și a fost ca și cum mi-aș fi scos un dinte. Fără dubiu, mariajul avea efect negativ asupra capacităților mele creatoare. După *Idilă pe câmp*, mi-am stors creierii să găsesc o idee.

În starea de disperare în care eram, să merg la Orpheum să mă distrez puțin a fost o adevărată binecuvântare. Și atunci am văzut un dansator excentric. Nimic extraordinar în fond, doar că la finalul numărului l-a adus și pe băiețelul lui de patru ani, ca să facă o reverență în fața publicului. După ce a salutat, a început brusc să facă niște pași amuzanți, uitându-se la public cu subînțeles, apoi a făcut cu mâna și a ieșit. Publicul a ovaționat, iar copilul a fost adus din nou pe scenă, de data asta executând un alt dans. Dacă l-ar fi făcut un alt copil, ar fi fost ceva de nesuportat, dar Jackie Coogan era delicios, iar publicului i-a plăcut la nebunie. Orice făcea, micuțul avea personalitate.

Nu m-am mai gândit la el, până când, peste o săptămână, eram împreună cu trupa pe platoul de filmare și căutam cu disperare o idee pentru următorul film. Pe atunci, mă așezam de multe ori în fața lor, pentru că prezența și reacțiile lor mă inspirau. În ziua aia, eram apatic, n-aveam nimic concret de spus și, în ciuda zâmbetului lor politicos, știam că eforturile mele erau în zadar. Mintea mea hoinărea și le-am povestit despre ce văzusem la Orpheum și despre băiețelul Jackie Coogan, care venise să salute publicul cu tatăl lui.

Cineva a spus că citise în ziarul de dimineață că Jackie Coogan semnase cu Roscoe Arbuckle pentru un film. Vestea m-a lovit ca trăsnetul.

– Dumnezeule! Cum de nu m-am gândit la asta?

Normal că ar fi minunat în filme. Și am început să enumăr posibilitățile și ce gaguri și povești aș fi putut face împreună cu el.

Au început să-mi curgă ideile gârlă.

– Vi-l puteți imagina pe vagabond pe post de geamgiu, iar puștiul mergând pe străzi și spărgând geamuri, Charlot venind în urma lui să le repare? Ce farmec ar avea viața puștiului și a vagabondului trăind împreună și intrând în tot felul de aventuri!

Am stat o zi întreagă să construiesc scenariul, descriind o scenă după alta, în timp ce toți membrii trupei se uitau la mine chiorâș, întrebându-se de ce eram atât de entuziast pentru o cauză pierdută. Ore întregi am ținut-o tot așa, inventând situații peste situații. Și pe urmă mi-am amintit brusc: „Dar la ce bun? Arbuckle deja l-a luat și probabil că avea idei asemănătoare cu ale mele. Cât de idiot am fost să nu mă fi gândit la asta dinainte!“

Toată după-amiaza și toată noaptea nu m-am putut gândi decât la zecile de posibilități pe care mi le dădea lucrul cu puștiul. A doua zi de dimineață, amărât și fără niciun chef, mi-am chemat trupa pentru repetiții – Dumnezeu știe de ce, fiindcă n-aveam nimic de repetat, așa că am stat în platou cu actorii, într-o stare de deprimare totală.

Cineva mi-a sugerat să încerc să găsesc un alt copil, poate un puști de culoare. Dar eu am clătinat din cap plin de dubii. Ar fi complicat să găsim un copil cu o personalitate ca a lui Jackie.

Pe la unsprezece și jumătate, Carlisle Robinson, agentul nostru de publicitate, a venit în fugă la scenă, cu respirația tăiată și surescitat.

– Arbuckle n-a semnat cu Jackie Coogan, ci cu tatăl lui Jack Coogan.

Am sărit de pe scaun.

– Repede! Sunați-l pe tată și chemați-l aici urgent! E foarte important!

Știrea ne-a băgat pe toți în priză. Câțiva din distribuție au venit și m-au bătut pe umăr, toți erau entuziasmați. Când personalul de la birouri a aflat, au venit și ei la scenă să mă felicite. Dar încă nu semnasem cu Jackie. Exista posibilitatea, teoretic, ca Arbuckle să-și dea seama brusc de același lucru. Așa că i-am zis lui Robinson să aibă grijă cu ce spune la telefon, să

nu sufle un cuvânt despre puști – „nici măcar tatălui, până nu vine aici; spune-i doar că e ceva urgent și că vreau să fie aici într-o jumătate de oră. Iar dacă nu poate el, du-te tu la el la studio. Dar nu-i spune nimic până nu ajunge aici“. N-a fost ușor să-l găsească pe tată – nu era la studio – iar timp de două ore am stat într-un suspans cumplit.

În cele din urmă, surprins și buimac, tatăl lui Jackie a apărut. L-am luat de braț.

– Va fi o revelație! Va fi ceva incredibil! Nu trebuie decât să joace în filmul ăsta.

Și am ținut-o tot așa. Omul trebuie să se fi gândit că sunt nebun.

– Povestea asta o să fie pentru fiul dumitale șansa vieții lui.

– Pentru fiul meu!

– Da, da, pentru fiul dumitale. Dacă mi-l dai să lucrez cu el filmul ăsta.

– Da, poți să-l iei, normal…

Se zice că cei mai buni actori de cinema sunt copiii și cățeii. Puneți un bebeluș de douăsprezece luni într-o cadă cu apă, dați-i un săpun și va face o sală întreagă să râdă în hohote, încercând să-l apuce. Toți copiii, într-un fel sau altul, au geniu. Toată treaba e să știi să-l scoți la lumină. Cu Jackie a fost ușor. Sunt câteva reguli elementare de învățat în pantomimă, iar Jackie le-a prins imediat. Știa să îmbine emoția cu acțiunea și acțiunea cu emoția și putea repeta iar și iar fără să-și piardă nimic din spontaneitate.

Există o scenă în *Piciul (The Kid)*, unde puștiul se pregătește să arunce cu piatra într-un geam. Un polițist se strecoară în spatele lui și, când el își dă mâna pe spate și-și face vânt să arunce piatra, atinge haina polițistului. Ridică ochii la el, aruncă ușor piatra în sus ca-n joacă, pe urmă o prinde și, inocent, o aruncă undeva departe, apoi face câțiva pași și brusc o ia la sănătoasa.

I-am explicat care era mecanismul scenei și l-am rugat pe Jackie să se uite la mine, în timp ce accentuam momentele cele mai importante.

–Așadar, iei o piatră. Pe urmă te uiți la fereastră. Te pregătești s-o arunci. Ridici mâna, dar simți haina polițistului. Îi simți butonii. Pe urmă te uiți în sus și descoperi că e un polițist. O arunci în joacă în aer, pe urmă o lași să cadă și pleci normal, apoi brusc o rupi la fugă.

A repetat scena de trei sau de patru ori. În cele din urmă, a devenit atât de sigur de ce avea de făcut, încât emoția s-a născut de aici în mod firesc. Cu alte cuvinte, mecanica l-a condus la emoţie. Scena a fost una dintre cele mai bune ale lui Jackie și una dintre cele mai de succes din film.

Sigur că nu toate scenele au fost la fel de ușor de realizat. Cele mai simple îi puneau adesea probleme, așa cum se întâmplă de obicei cu scenele simple. L-am rugat la un moment dat să se dea huța pe o ușă, dar pentru că nu se gândea la nimic altceva a devenit prea conștient de gestul lui și de sine și am fost nevoit să renunț la scenă.

E greu să joci firesc când nu te gândești la nimic. E greu să asculți când ești pe scenă. Iar actorul amator tinde să fie hiperatent. Cât timp Jackie se gândea la ce lucra, totul mergea strună, iar el juca excelent.

Contractul tatălui lui Jackie cu Arbuckle s-a încheiat curând, așa că putea să vină la noi la studio cu puștiul și mai târziu a jucat chiar hoțul de buzunare din scena cu azilul de săraci. Uneori ne ajuta chiar foarte tare. De exemplu, era o scenă în care Jackie trebuia să plângă de-adevăratelea atunci când veneau funcţionarii de la orfelinat să-l ia. I-am spus tot felul de povestioare care să-l întristeze, dar Jackie era foarte vesel și n-avea dispoziție de plâns. După vreo oră, tatăl a zis:

–Lasă că-l fac eu să plângă!

–Dar să nu cumva să sperii băiatul sau să-l bruschezi! am zis eu simțindu-mă vinovat.

–Nu, nici gând! a răspuns el.

Jackie era într-o asemenea dispoziție de veselie, că n-am avut curajul să stau să văd ce-i face tatăl, așa că m-am dus la mine în cabină. Peste câteva minute l-am auzit pe băiat urlând și plângând.

– E gata acum, mi-a zis tatăl lui.

Era o scenă în care îl salvam din ghearele funcționarilor și, în timp ce plângea, îl îmbrățișam și-l pupam. Când am terminat, l-am întrebat pe bărbat:

– Cum l-ai făcut să plângă?

– I-am spus că, dacă nu plânge, chiar o să-l dăm afară de la studio și o să-l trimitem la orfelinat.

M-am întors la Jackie și l-am luat în brațe să-l consolez. Avea obrăjorii încă uzi de lacrimi.

– N-o să te ia nimeni, i-am spus.

– Știam eu, a gângurit el. Tati a vrut să mă păcălească.

Governeur Morris, scriitor de povestiri, autor al mai multor scenarii pentru cinema, mă invita des pe la el. „Guvvy“, cum îi spuneam noi, era un tânăr drăguț și plăcut, iar când i-am povestit despre film și despre forma pe care urma s-o ia, în care sentimentul și emoția se amestecau cu comedia burlescă, mi-a zis:

– N-o să meargă. Forma trebuie să fie pură. Ori comedie, ori dramă, nu poți să le amesteci așa, altfel, unul dintre ele o să iasă prost.

Am avut chiar o dispută de idei pe tema asta. I-am explicat că trecerea de la burlesc la sentiment era o chestiune de nuanță și de știință în aranjarea secvențelor. I-am adus argumentul că forma finală se desăvârșește și că dacă artistul creează o lume și crede în ea cu adevărat, indiferent din ce amestec se compune ea, această lume va fi convingătoare. Desigur, toată teoria se sprijinea exclusiv pe intuiția mea. Existaseră până atunci satira, farsa,

realismul, naturalismul, melodrama, fantezia muzicală, dar amestecul de comedie burlescă și sentiment, premisa filmului *Piciul*, era o inovație.

În perioada în care făceam montajul la *Piciul*, Samuel Reshevsky, un băiețel de șapte ani, campionu la șah la junior, a venit în vizită la studio. Trebuia să facă o demonstrație la Athletic Club, jucând șah cu douăzeci de oameni în același timp, printre ei și dr. Griffiths, campionul Californiei. Era palid și tras la față, dar cu o privire expresivă și ochi mari, care aruncau săgeți când intra în contact cu cineva. Fusesem avertizat că e temperamental și că rar dă mâna cu cineva.

După ce impresarul lui ni l-a prezentat și a spus câteva cuvinte, băiatul a rămas uitându-se la mine și cercetându-mă în tăcere. Eu mi-am văzut de treabă, privind benzi de film.

După câteva momente, m-am întors spre el:

– Îți plac piersicile?

– Da, mi-a răspuns el.

– E un pom afară, în grădină, poți să te urci în el să aduni. Și adu-mi și mie una…

S-a luminat la față.

– Serios? Unde e pomul?

– Îți arată Carl, am zis referindu-mă la agentul nostru de presă.

După un sfert de oră, s-a întors încântat cu câteva piersici. A fost începutul prieteniei noastre.

– Știi să joci șah? m-a întrebat.

A trebuit să recunosc că nu.

– Te învăț eu. Și vino să mă vezi diseară. Joc cu douăzeci de adversari odată, mi-a zis, umflându-se în pene.

I-am promis că vin și că după aceea îl scot la cină.

– Perfect. Încerc să termin cât mai repede!

Nu trebuia neapărat să știi șah ca să apreciezi spectacolul perfect al acelei seri. Douăzeci de oameni în toată firea, aplecați asupra tablei de joc, puși în dificultate de un copil de șapte ani, care arăta chiar mai mic decât era. Să-l privești cum pășea printre mesele așezate în formă de U, de la unul la altul, era un spectacol în sine.

Scena avea ceva suprarealist: trei sute de oameni sau chiar mai mult, așezați de-o parte și de alta a sălii, privind într-o liniște absolută la cum se măsura un copil cu oameni în vârstă și gravi. Unii afișau un aer condescendent, privindu-și tabla de șah cu zâmbete de Mona Lisa.

Băiatul era incredibil, dar m-a făcut să mă îngrijorez, pentru că, privindu-l cum se înroșește brusc la față, apoi pălește la loc, am simțit că plătea totul cu sănătatea lui.

– Aici! striga unul dintre jucători și copilul se ducea într-acolo, privea tabla de șah câteva clipe, apoi făcea brusc o mutare sau anunța „Șah mat!“ și în clipa aia publicul începea să râdă sau se stârnea o rumoare.

L-am văzut cum a făcut șah mat cu opt jucători destul de rapid, unul după altul, ceea ce a stârnit râsete sau aplauze.

Acum studia tabla domnului Griffiths. În sală se lăsase tăcerea. Brusc a făcut o mutare, apoi s-a întors și m-a văzut. S-a luminat la față și mi-a făcut cu mâna, în semn că n-o să dureze mult.

După ce a făcut șah mat cu alți câțiva jucători, s-a întors la Griffiths, care era încă profund concentrat.

– Încă n-ați mutat? a întrebat băiatul nerăbdător.

Doctorul a scuturat din cap.

– Haideți odată! Grăbiți-vă!

Griffiths a zâmbit.

Băiatul s-a uitat la el cu furie.

– Nu puteți să mă bateți! Dacă mutați aici, eu mut acolo! Și dacă mutați piesa asta, eu o mut pe asta.

A spus în mare viteză vreo șapte sau opt mutări posibile.

– Ar trebui să stăm aici toată noaptea, așa că mai bine zicem că e remiză.

Doctorul a acceptat.

Deși mă atașasem de Mildred, era clar că nu eram făcuți unul pentru altul. Nu era neapărat o femeia rea, dar avea un soi de viclenie care mă scotea din minți. Nu reușeam niciodată să înțeleg ce era în mintea ei. N-avea în cap decât prostioare cu fundițe roz. Părea mereu neliniștită, mereu în căutare de altceva. Eram căsătoriți de un an, când ni s-a născut un copil care n-a trăit însă decât trei zile. Ceea ce a declanșat sfârșitul căsniciei noastre. Deși locuiam în aceeași casă, ne vedeam rar, pentru că ea era la fel de ocupată la studio cum eram și eu la al meu. A devenit în curând o casă tristă. Veneam acasă și găseam cina pregătită pentru o persoană și mâncam singur. Din când în când, dispărea câte o săptămână, fără să lase un cuvânt, și îmi dădeam seama că e plecată după ușa de la dormitorul ei gol lăsată deschisă.

Câteodată, duminica, ne întâlneam din greșeală, când ea pleca de acasă și-mi spunea în treacăt că se duce să-și petreacă weekendul la familia Gishes sau cu alte prietene, în timp ce eu mergeam la familia Fairbanks. Și a venit momentul rupturii. S-a întâmplat în timpul în care făceam montajul la *Piciul*. Îmi petreceam weekendurile la familia Fairbanks (Douglas și Mary se căsătoriseră între timp). Douglas m-a anunțat ce zvonuri umblă pe seama lui Mildred.

– Cred că trebuie să știi toate astea…

N-am încercat niciodată să aflu cât erau de adevărate, dar mă deprimau. Când i-am spus, Mildred a negat cu răceală.

– Oricum, nu mai putem continua să trăim în felul ăsta, i-am zis.

A urmat o pauză și ea m-a întrebat rece:

– Și ce ai de gând?

A vorbit cu atâta indiferență, încât am fost puțin șocat.

– Eu… eu cred că ar trebui să divorțăm, am spus sec, întrebându-mă cum va reacționa.

Dar ea n-a zis nimic, așa că m-am văzut nevoit să continui.

– Cred că amândoi am fi mai fericiți. Ești încă tânără, ai toată viața înainte și sigur că putem face totul amiabil. Trimite-ți avocatul la avocatul meu, în așa fel încât să se rezolve totul cum vrei tu.

– Vreau doar suficienți bani s-o pot îngriji pe mama, mi-a răspuns.

– Preferi să stabilim toate detaliile astea între noi? am încercat eu.

S-a gândit un moment, apoi s-a hotărât:

– Prefer să mă sfătuiesc cu avocații mei înainte.

– Foarte bine. Între timp, tu rămâi aici în casă, iar eu mă mut înapoi la Athletic Club.

Ne-am despărțit în mod civilizat, după ce am stabilit că ea va cere divorțul invocând agresiunea psihică și că n-aveam să dezvăluim nimic presei.

În dimineața următoare, Tom Harrington mi-a dus lucrurile la Athletic Club. Ceea ce a fost o greșeală, pentru că zvonul că ne-am despărțit s-a răspândit imediat, iar jurnaliștii au început s-o sune pe Mildred. Au sunat și la mine la Club, dar am refuzat să mă întâlnesc cu ei sau să fac vreo declarație. În schimb, ea a ieșit cu o declarație pe prima pagină, care a făcut valuri. A zis

că o părăsisem și că cerea divorțul pe motiv de agresiune psihică. Față de ce se întâmplă azi, atacul ei a fost nimica toată. Totuși, am sunat-o s-o întreb de ce se întâlnise cu presa. Mi-a explicat că prima dată a refuzat, dar că i-au spus că eu făcusem o declarație foarte dură. E-adevărat că o mințiseră, ca să stârnească zâzania între noi și am încercat să-i explic. Mi-a promis că n-o să mai facă nicio altă declarație, dar nu s-a ținut de cuvânt.

Legea statului California a stabilit în urma procesului că are dreptul la 25000 de dolari, eu i-am oferit 100000, ea a acceptat cu titlu definitiv. Dar în ziua în care trebuia să semnăm actele s-a răzgândit brusc, fără nicio explicație.

Avocatul meu a fost surprins. „Cred că pune ceva la cale“, mi-a zis și a avut dreptate. La momentul acela aveam tot felul de dispute cu First National pentru *Piciul*. Era un film pe opt bobine, iar ei voiau să-l distribuie ca trei comedii a câte două bobine. În felul ăsta mi-ar fi plătit doar 405000 de dolari pe tot filmul. Cum filmul mă costase aproape o jumătate de milion de dolari și optsprezece luni de muncă, le-am zis: la Sfântu’ Așteaptă! Au urmat amenințările cu justiția, dar aveau puține șanse legal, ceea ce ei știau prea bine. Așa că s-au hotărât s-o folosească pe Mildred ca să încerce să obțină *Piciul*.

Cum nu terminasem de montat filmul, instinctul mi-a spus să plec să-l termin într-un alt stat. Așa că am plecat în Salt Lake City cu doi oameni și cu 120000 de metri de film, adică cinci sute de bobine. Ne-am cazat la hotelul Salt Lake City. Într-una din camere am întins filmul peste tot, pe fiecare piesă de mobilier, pe scrinuri, comode și dulapuri. Cum era interzis să depozitezi material inflamabil în hotel, totul s-a făcut în secret. Astea au fost condițiile în care am continuat montajul. Aveam peste două mii de cadre de sortat și, deși erau numerotate, câte una se mai rătăcea și ne lua ore s-o căutăm pe pat, sub pat, în baie, până dădeam de ea. În ciuda acestor dificultăți și handicapuri și fără un cadru propice, am reușit printr-un miracol să terminăm de montat.

Acum trebuia să înfrunt corvoada unei avanpremiere cu public. Eu nu văzusem filmul decât cu un proiector mic, pentru montaj, care genera o imagine nu mai mare decât o carte poștală, proiectată pe un șervet. Slavă Domnului că apucasem să văd imaginile la mine în studio, pe un ecran

normal, numai că acum aveam sentimentul deprimant că toată munca aia de cincisprezece luni o făcusem pe întuneric.

În afară de oamenii mei de la studio, nimeni nu văzuse filmul. După ce l-am derulat de mai multe ori în aparatul de montaj, nimic nu ni se mai părea atât de comic sau de interesant cum ne imaginaserăm noi. N-am avut altceva de făcut decât să ne calmăm unul pe altul, pe ideea că ni se tocise nouă entuziasmul inițial.

Am hotărât să facem un test dur și să dăm filmul într-o sală din oraș, fără să anunțăm. Era o sală mare, care s-a umplut cam trei sferturi. Fără nicio speranță, m-am așezat și am așteptat să înceapă proiecția. Publicul de acolo părea să n-aibă nicio simpatie pentru nimic din ce i-aș fi prezentat eu. Am început să mă îndoiesc de propriile mele opinii în privința gustului publicului și a tipului de comedie la care reacționează. Poate că făcusem o greșeală. Poate că filmul n-o să prindă deloc, iar lumea o să-l privească absolut consternată. Și în clipa aia mi-a venit în cap gândul ucigător că un actor poate avea uneori idei greșite despre comedie.

Brusc mi s-a pus un nod în gât. Pe ecran a apărut scris: „Charlie Chaplin în ultimul lui film: *Piciul*“. În sală a răsunat un strigăt de bucurie și s-au auzit aplauze. Paradoxal, asta m-a angoasat și mai tare: poate că așteptau prea mult și aveau să fie dezamăgiți.

Primele scene erau o prezentare solemnă și lentă – m-au aruncat într-un suspans teribil. O mamă își abandonează copilul într-o limuzină, mașina este furată, iar hoții abandonează la rândul lor copilul lângă un coș de gunoi. Și acolo apar eu – vagabondul. S-a auzit un hohot de râs, care a devenit din ce în ce mai puternic. Așadar, publicul înțelesese gluma. De-acum încolo nu mai puteam să dau greș. Apoi descopăr copilul și-l înfiez. Au râs când au văzut cum am improvizat un hamac dintr-o pânză de sac veche, au râs și mai tare când am încercat să hrănesc copilul cu un ceainic în vârful căruia atașasem un biberon, iar când am tăiat o gaură într-un scaun de răchită ca să improvizez o oliță, s-a dezlănțuit în hohote nestăvilite. De fapt au râs întruna cât a durat filmul.

Acum, că dăduserăm filmul la public, ne-am dat seama că montajul era cum trebuie, așa că ne-am făcut bagajul și am plecat din Salt Lake City spre est. La New York, la Ritz, am fost nevoit să nu ies din cameră, pentru că mă hărțuiau portăreii instigați de First National, care se folosea de acțiunea de divorț a lui Mildred ca să obțină filmul. Trei zile nu s-au mișcat din holul hotelului, iar eu începusem să mă cam plictisesc. Așa că atunci când Frank Harris m-a invitat la el acasă la cină n-am rezistat tentației. În seara aceea, o femeie înfășurată în văluri grele a trecut prin holul hotelului Ritz și s-a urcat într-un taxi – eu eram aceea! Împrumutasem niște haine de la cumnata mea, pe care le îmbrăcasem peste costumul meu și pe care le-am scos în taxi înainte să ajung acasă la Frank.

Frank Harris, ale cărui cărți le citisem și pe care le iubeam, era idolul meu. Frank era într-o permanentă criză de bani. Din două în două săptămâni, revista lui, *Pearson's Magazine*, stătea să se închidă. În urma unuia dintre apelurile lui publice de susținere, îi trimisesem un cec și, în semn de mulțumire, el îmi trimisese la rândul lui două exemplare din cartea despre Oscar Wilde, cu următoarea dedicație:

> *Lui Charlie Chaplin – unul dintre puținii oameni care m-au ajutat fără să știe cine sunt, un artist al cărui umor l-am admirat adesea, pentru că cei care-i fac pe oameni să râdă sunt mai valoroși decât cei care-i fac să plângă – de la prietenul lui, Frank Harris, care-i trimite* propriul *lui exemplar, august 1919. „Îl admir și-l prețuiesc numai pe acel scriitor care spune adevărul despre oameni – cu lacrimi în ochi."*
>
> *Pascal*

În seara aceea l-am întâlnit prima dată pe Frank. Era un bărbat mic și îndesat, cu trăsături nobile, puternice și bine conturate și cu o mustață tip ghidon, oarecum surprinzătoare. Avea o voce profundă și puternică și știa să și-o folosească în așa fel încât să creeze efectul dorit. Avea pe-atunci șaizeci și șapte de ani și o soție tânără și frumoasă, o roșcată care-i era foarte devotată.

Deși socialist, Frank era un mare admirator al lui Bismark și îl dispreţuia pe socialistul Liebknecht. Felul în care-l imita pe Bismark, cu pauzele lui pline de efect, în stil german, atunci când îi răspunsese lui Liebknecht în Reichstag era teribil de histrionic. Frank ar fi putut fi un mare actor. Am trăncănit până la patru dimineaţa, el mult mai mult decât mine…

În noaptea aia m-am hotărât să rămân la un alt hotel, în caz că portăreii m-ar fi așteptat chiar și la acea oră târzie, dar toate hotelurile din New York erau pline. După ce am umblat mai bine de o oră, taximetristul, un tip de vreo patruzeci de ani, destul de grosolan, s-a întors spre mine și mi-a zis:

– Uite care-i treaba. La ora asta nu găsiţi nicio cameră de hotel. Mai bine veniţi la mine acasă și rămâneţi până dimineaţă.

În prima fază am ezitat, dar când a pomenit de soţie și de familie m-am gândit că n-are ce să fie rău. Și, în plus, scăpam de portărei.

– E foarte frumos din partea dvs. i-am zis și m-am prezentat.

El a fost surprins și pe urmă a început să râdă.

– Să vezi cum o să rămână mască nevastă-mea!

Am ajuns undeva, în Bronx, într-un cartier înghesuit, cu șiruri de case din piatră maronie. Am intrat într-una din ele, mobilată destul de sărăcăcios, dar curată-lună. M-a condus într-o cameră din spate, unde se afla un pat mare, iar în el, un băieţel de vreo doisprezece ani, fiul lui care dormea.

– Imediat, a zis el și a ridicat copilul și l-a dus spre marginea patului, fără să-l trezească. Apoi s-a întors spre mine: Gata, v-am făcut loc.

Era cât pe ce să mă răzgândesc, dar ospitalitatea lui era atât de emoţionantă, încât n-am putut să refuz. Mi-a dat o cămașă de noapte curată și m-am urcat în pat cu mare atenţie, îngrozit să nu trezesc copilul.

N-am închis ochii un minut. Când s-a trezit, într-un final, băiatul s-a ridicat și s-a îmbrăcat. Printre gene l-am văzut că s-a uitat în treacăt la mine, apoi, fără nicio reacţie, a ieșit. Peste câteva minute, s-a întors împreună cu o

domnișoară de vreo opt anișori, evident, sora lui. Eu m-am prefăcut în continuare că dorm și i-am văzut cum mă cercetau cu ochi mari și foarte emoționați. Apoi, fetița și-a dus mânuța la gură ca să-și ascundă un hohot de râs și au ieșit.

N-a trecut mult și am auzit șușoteli pe coridor. Apoi, am auzit șoapta taximetristului, care a deschis încetișor ușa să vadă dacă m-am trezit. L-am asigurat că da.

– V-am pregătit baia, mi-a zis. E la capătul coridorului.

Îmi adusese un halat, papuci și un prosop.

– Ce-aţi dori la micul dejun?

– Orice… am spus eu cu ton de scuză.

– Orice doriți – ouă cu șuncă, pâine prăjită și cafea?

– E perfect!

Au calculat totul foarte precis. Când mi-am terminat toaleta, soția lui a intrat în camera din față cu micul dejun fierbinte.

Nu era prea multă mobilă în încăpere, doar o masă în mijloc, un fotoliu și o canapea. Deasupra căminului și pe peretele unde era canapeaua erau câteva fotografii de familie înrămate. În timp ce mâncam, am auzit în fața casei o rumoare și voci de copii și de oameni în toată firea.

– Au început să afle că sunteți aici, mi-a spus zâmbind soția taximetristului când mi-a adus cafeaua.

Apoi a intrat și el, foarte agitat.

– Uitaţi care-i treaba. Afară s-a adunat lume multă și încă vin oameni. Dacă îi lăsați pe copii să vă vadă puțin, o să plece, dacă nu, vine și presa și ați băgat-o pe mânecă.

– Atunci, lasă-i să intre, i-am răspuns.

Așa că, în timp ce eu îmi sorbeam cafeaua, copiii au intrat chicotind și au defilat prin jurul mesei. Afară, șoferul le spunea:

– Încet, nu vă îmbulziți! Doi câte doi, vă rog!

O tânără a intrat în cameră, cu fața gravă și încordată. M-a studiat îndelung și pe urmă a izbucnit în plâns:

– Nu, nu e el. Am crezut că e el, a zis printre suspine.

Se pare că o prietenă îi zisese secretos:

– Cine crezi că e aici? N-o să-ți vină să crezi!

Iar ea intrase la mine în cameră, sperând să-l vadă pe fratele ei, care fusese dat dispărut în război.

Am hotărât să mă întorc la Ritz, orice-ar fi. Nu era niciun portărel. În schimb, mă aștepta o telegramă de la avocatul meu din California, în care mă anunța că totul se aranjase și că Mildred ceruse divorțul.

A doua zi taximetristul cu soția lui, gătiți din cap până-n picioare, au venit să mă viziteze. El mi-a povestit că toată presa venise pe capul lui ca să le dea informații pentru un articol pentru ziarele de duminică despre ședereа mea la el acasă.

– Dar, mi-a zis el hotărât, nu le spun un cuvânt, dacă n-am acordul dvs.

– Dă-le ce vor!

De-acum, domnii de la First National au venit la mine cu coada între picioare. Domnul Gordon, unul dintre vicepreședinți, un mare proprietar de săli din Est, mi-a spus așa: „Tu ceri un milion și jumătate de dolari, iar noi nici n-am apucat să vedem filmul“. Am recunoscut că aveau dreptate în privința asta și am aranjat o vizionare.

A fost o seară oribilă. Douăzeci și cinci de distribuitori de la First National au intrat pe rând în sala de proiecție, de parcă se pregăteau să asiste la o

anchetă, o adunătură de oameni sceptici și în fond antipatici.

Și a început filmul. Primele rânduri erau așa: „Un film cu un zâmbet și poate o lacrimă“.

– Nu-i rău, a zis Gordon, chipurile ca să se arate generos.

După avanpremiera de la Salt Lake City mai prinsesem ceva încredere, dar nu trecuse nici jumătate de film și încrederea mea se risipise. Dacă la avanpremieră fuseseră hohote de râs homerice, n-am auzit mai mult de câteva chicoteli vagi. Când s-a terminat, iar luminile s-au aprins, a urmat un moment de liniște. Apoi au început să se întindă, să se frece la ochi și să vorbească despre orice altceva.

– Unde iei cina diseară, Harry?

– Îmi duc nevasta la Plaza, apoi mergem la spectacolul de la Ziegfeld…

– Am auzit că e bunicel.

– Nu vii și tu?

– Nu, plec din New York diseară. Vreau să ajung la festivitatea de absolvire a lui fiu-meu.

După toată vorbăria aia, n-am mai rezistat, nervii mei erau întinși la maximum. Până la urmă am izbucnit:

– Deci care e verdictul, domnilor?

Unii au început să se agite pe scaune, plini de ei, alții să se uite în pământ. Domnul Gordon, purtătorul lor de cuvânt, a început să se plimbe încet încoace și încolo. Era un bărbat îndesat și greoi, cu o față rotundă, de bufniță și ochelari cu lentile groase.

– Charlie, trebuie să discut cu asociații mei.

– Asta știu, l-am întrerupt eu, dar v-a plăcut filmul?

A ezitat, apoi a rânjit:

– Charlie, suntem aici să cumpărăm filmul, nu să spunem cât ne place…

Replica asta a stârnit vreo două hohote.

– Nu vă taxez în plus dacă vă place, fiți liniștiți…

A ezitat.

– Cinstit îți spun, m-am așteptat la altceva.

– Și la ce anume te-ai așteptat?

A vorbit încet.

– Păi, Charlie, pentru un milion și jumătate de dolari… nu e chiar așa mare scofală.

– Dar ce voiai? Să dărâm Podul Londrei?

– Nu. Dar pentru un milion și jumătate…

Și aici vocea i s-a frânt.

– Asta e, domnilor, ăsta e prețul. Îl luați sau nu, am spus eu iritat.

A venit și președintele J.D. Williams, s-a prins din ce parte bate vântul și a început să mă lingușească.

– Charlie, eu cred că e minunat. E uman, e altfel… (acest „altfel“ nu mi-a picat bine deloc). Ai puțină răbdare și o să lămurim lucrurile.

– Nu e nimic de lămurit, am replicat tăios. Vă dau o săptămână să vă hotărâți.

După felul cum mă trataseră, îmi pierdusem orice respect pentru ei. Oricum, s-au hotărât rapid, iar avocatul meu a pregătit un contract conform căruia trebuia să primesc cincizeci la sută din profit după ce-și recuperau cei un

milion și jumătate de dolari. Le cedam drepturile pe cinci ani, după care se întorceau la mine, ca în cazul tuturor celorlalte filme ale mele.

De cum m-am eliberat de povara chestiunilor de familie și a celor de afaceri și mi-am pus ordine în viață, m-am simțit brusc în al nouălea cer. Săptămâni întregi m-am ascuns și am trăit ca un pustnic, fără să văd altceva decât cei patru pereți ai camerei mele de hotel. După ce au citit articolul cu taximetristul, prietenii mei au început să mă caute, a început din nou o viață liberă și minunată.

M-am bucurat din plin de ospitalitatea din New York. Frank Crowninshield, editorul de la *Vogue* și *Vanity Fair,* mi-a fost ghid prin viața strălucitoare a orașului. Iar Condé Nast, proprietarul acestor reviste, a dat cele mai somptuoase recepții. Locuia într-un apartament uriaș pe Madison Avenue, unde se adunase elita artiștilor și a bogătașilor. Recepțiile erau colorate de fetele drăguțe de la Ziegfeld Follies, inclusiv încântătoarea Olice Thomas și frumoasa Dolores.

La Ritz, unde locuiam, aveam parte de o viață palpitantă. Toată ziua suna telefonul și invitațiile curgeau. Nu eram dispus să-mi petrec un weekend acolo? Sau să asist la niște curse dincolo? Totul era extrem de monden, dar îmi plăcea. La New York era plin de intrigi sentimentale, de supeuri în miez de noapte, de dineuri și dejunuri. N-aveam nicio clipă de respiro. Aveam întâlniri chiar și la micul dejun. Cunoșteam de-acum suprafața societății newyorkeze și-mi doream să pătrund în stratul subcutanat al intelectualității din Greenwich Village.

După ce ajung pe culmile gloriei, mulți actori, clovni și cântăreți încep să se ocupe și de spirit. Și sunt în căutare de mană intelectuală. Iar persoana studioasă se arată unde nici nu te aștepți: în rândul croitorilor, al fabricanților de țigări, al boxerilor, al chelnerilor sau al șoferilor de camioane.

Mi-aduc aminte că vorbeam odată în casa unui prieten din Greenwich Village despre frustrarea pe care o încerci când cauți un cuvânt potrivit să-ți exprimi gândurile și am ajuns la concluzia că dicționarul obișnuit nu e de-ajuns.

– S-ar putea pune la punct un sistem, ziceam eu, de clasificare lexicografică a ideilor, de la cele abstracte la cele concrete și printr-o serie de procedee deductive și inductive să poți ajunge la cuvântul potrivit care să-ți exprime gândul.

– Există o astfel de carte, mi-a spus un șofer de camion de culoare. Este dicționarul *Thesaurus* al lui Roget.

Un chelner de la hotel Alexandria obișnuia să citeze din Karl Marx și William Blake la fiecare fel de mâncare pe care mi-l servea.

Un comediant acrobat cu un puternic accent de Brooklyn mi-a recomandat *Anatomia melancoliei* a lui Burton, spunând că Shakespeare a fost influențat de el și Sam Johnson la fel. „Dar puteți sări peste părțile latinești“, a mai zis.

Cu restul eram din punct de vedere intelectual tovarăș de drum. Încă din perioada în care jucam în vodeviluri acumulasem ceva lecturi, dar nu în profunzime. Pentru că eram un cititor lent, mai mult frunzăream. Imediat ce mă familiarizez cu tema și stilul unui autor, îmi pierd interesul. Am citit din scoarță-n scoarță cinci volume din *Viețile paralele ale oamenilor iluștri* a lui Plutarh, dar mi s-a părut că n-a meritat efortul. Uneori citeam în mod judicios, unele cărți le reluam iar și iar. De-a lungul anilor răsfoisem Platon, Locke, Kant, *Anatomia melancoliei* a lui Burton și, în felul ăsta superficial, acumulasem cam tot ce-mi dorisem.

În Greenwich Village i-am cunoscut pe Waldo Frank, eseist, istoric și romancier, pe poetul Hart Crane, pe Max Eastman, editorul de la *The Masses*, pe Dudley Field Malone, avocatul genial și supraveghetor al portului din New York, precum și pe soția lui, feminista Margaret Foster. Mi-am luat dejunul la restaurantul Christine, unde am întâlnit mai mulți actori din trupa Provincetown Players, care veneau acolo la prânz, în timpul repetițiilor la *Emperor Jones (Împăratul Jones)*, o dramă scrisă de un tânăr dramaturg pe nume Eugene O’Neill (care avea să-mi fie mai târziu socru). M-au invitat să le văd teatrul, un fel de hambar în care n-ar fi încăput mai mult de șase cai.

Am ajuns să-l cunosc pe Waldo Frank prin volumul lui de eseuri *America noastră (Our America)*, publicat în 1919. Eseul despre Mark Twain este o analiză profundă și pătrunzătoare a omului. Întâmplător, Waldo a fost și primul care avea să scrie serios despre mine. Așa că, în mod firesc, am devenit prieteni buni. Waldo e o combinație de mistic și istoric și, datorită privirii lui pătrunzătoare, am pătruns adânc în sufletul Americii, atât al celei de Nord, cât și al celei de Sud.

Am petrecut seri interesante împreună la Greenwich Village. Prin el l-am cunoscut pe Hart Crane și am cinat împreună în apartamentul micuț al lui Waldo, unde stăteam de vorbă până de dimineață, la micul dejun… Erau discuții aprinse și toți trei ne storceam creierul să ajungem la exprimări cât mai subtile ale propriilor gânduri.

Hart Crane era sărac lipit. Tatăl lui, un milionar fabricant de bomboane, încerca să-l atragă în afacere cu el și, ca să-i descurajeze avântul poetic, îi tăiase orice sprijin financiar. Eu n-aveam nici ureche, nici gust pentru poezia modernă, dar, în timp ce scriam la această carte, am citit *Podul (The Bridge)* de Hart Crane, o revărsare de emoție stranie și dramatică, străbătută de o suferință ascuțită, cu imagini tăiate parcă în diamant, puțin cam strident pentru gustul meu. Poate că această înclinație spre strident o avea în sânge, deși, altminteri, era un om blând.

Am discutat despre sensul poeziei. Eu am spus că este o scrisoare de dragoste către lume. „Către o lume foarte mică“, a completat Hart cu tristețe. Despre meseria mea zicea că e în tradiția comediilor din Grecia antică. I-am mărturisit că încercasem să citesc o traducere în engleză a lui Aristofan, dar nu reușisem niciodată s-o duc la capăt.

Hart a primit în cele din urmă o bursă Guggenheim, dar era prea târziu. După ani întregi de sărăcie și delăsare, a picat în patima beției și a desfrâului și în timpul unei călătorii, când se întorcea din Mexic în State cu un vapor, s-a aruncat în mare.

Cu câțiva ani înainte să se sinucidă mi-a trimis un volum cu poemele lui scurte, *Clădiri albe (White Buildings)*, publicat de Bony and Liveright. Pe pagina de gardă mi-a scris: „Lui Charles Chaplin, în amintirea *Piciului*, din

partea lui Hart Crane. 20 ianuarie ’28. Unul dintre poeme se chema *Chaplinesque*.

Ne adaptăm cu modestie
Ne mulţumim cu nişte consolări banale
Precum depunerile lăsate de vânt
În buzunare-adânci şi prea încăpătoare.

Pentru că noi încă putem iubi lumea, noi, cei care,
Găsind un pisoiaş înfometat pe trepte, ştim
Să-l apărăm de furia străzii
Şi să-i facem culcuş cald din puf.

Ne vom da din drum şi, până la ultimul zâmbet,
Vom fenta verdictul acelui deget ameninţător,
Care încet-încet se-ndreaptă spre noi zbârcit şi încruntat,
Înfruntându-i privirea goală cu atâta nevinovăţie
Şi atâta uimire!

Şi totuşi, aceste surpări mărunte nu-s mai amăgitoare
Decât unduirile unei trestii mlădioase;
Înmormântarea noastră nu-i, de fapt, o împlinire.
Putem fugi de toate, dar de inima noastră nu:
Şi ce vină avem noi, dacă inima ne e vie?

Trebuie să zâmbeşti, aşa e jocul; numai că noi am văzut
Luna pe aleile singuratice cum transforma
O ladă de gunoi goală într-un potir de râsete,
Iar printre sunetele vesele
Am auzit un pisoiaş mieunând în pustiu.

Dudley Field Malone a dat o petrecere interesantă la Greenwich Village şi i-a invitat pe Jan Boissevain, industriaşul olandez, pe Max Eastman şi pe alţii. Un tip interesant care mi-a fost prezentat ca „George“ (niciodată nu i-am ştiut numele adevărat) părea extrem de nervos şi iritat. Mai târziu cineva a spus că era unul dintre favoriţii regelui Bulgariei, care plătise bani grei pe

educația lui la Universitatea din Sofia. Dar George se întorsese împotriva protecției regale și devenise comunist, emigrase în SUA și se alăturase uniunii IWW, fiind condamnat la douăzeci de ani de închisoare. Executase doi ani din pedeapsă, apoi câștigase dreptul să facă recurs, iar pentru moment era în libertate.

Juca la cacealma și, în timp ce-l priveam, Dudley Field Malone mi-a șoptit: „N-are nicio șansă să câștige procesul.“

George, înfășurat într-o față de masă, o imita pe Sarah Bernhardt. Am râs, dar, în adâncul nostru, mulți dintre noi se gândeau, cum mă gândeam și eu, că va trebui să se întoarcă în închisoare pentru încă optsprezece ani.

A fost o seară stranie și agitată, iar când să plec George m-a strigat:

– Unde te grăbești așa, Charlie? De ce pleci așa devreme?

L-am tras deoparte. Mi-era greu să-i spun ceva.

– Pot să te ajut cu ceva? l-am întrebat în șoaptă.

A făcut un gest cu mâna, ca și cum ar fi vrut să alunge gândul, apoi mi-a strâns mâna și mi-a spus emoționat:

– Nu-ți face griji pentru mine, Charlie! O să fie bine.

Aș fi vrut să mai rămân la New York, dar aveam treabă în California. Mai întâi, voiam să închei cât mai repede contractul cu First National, pentru că eram nerăbdător să încep colaborarea cu United Artists.

Întoarceea în California a însemnat o decepție după toată perioada aia de libertate, atât de luminoasă și de intensă pe care o trăisem la New York. Faptul că mai aveam de făcut patru comedii pe câte două bobine pentru First National era o adevărată corvoadă. Câteva zile am umblat de colo-colo prin studio, încercând să fac exerciții de gândire. La fel ca studiul viorii sau al pianului, și gândirea are nevoie de exerciții zilnice, iar eu îmi cam pierdusem obișnuința.

Mă înfruptasem prea mult din viața colorată de la New York și nu reușeam să-mi revin. Așa că, împreună cu prietenul meu englez Cecil Reynolds, am hotărât să mergem în Catalina la pescuit.

Pentru pescari, Catalina era raiul pe pământ. În Avalon, sătucul bătrân și adormit, existau două hoteluri micuțe. Se putea pescui tot anul. Dar când venea tonul, nu găseai nicio barcă de închiriat. Dimineața, în zori, auzeai pe cineva strigând: „Au venit!“. Și tonul, cântărind între cincisprezece și o sută cincizeci de kilograme bucata, se zbătea peste tot, cât vedeai cu ochii. Hotelul adormit prindea viață brusc. De-abia aveai timp să te îmbraci și, în caz că erai unul dintre fericiții care închiriaseră o barcă dinainte, te aruncai în ea în timp ce încă îți încheiai nasturii la pantaloni.

Odată, eu și doctorul am prins opt bucăți de ton înainte de prânz, fiecare cântărind peste cincisprezece kilograme. Dar dispăreau pe cât de repede apăreau și noi ne întorceam la pescuitul obișnuit.

Uneori pescuiam tonul folosind un zmeu pe care-l agățam de undiță și care ținea momeala, un fel de pește zburător la suprafața apei. Genul ăsta de pescuit era pasionant, pentru că vedeai zbaterea peștelui, vedeai vârtejul de spumă pe care-l făcea în jurul momelii și apoi goana după ea încă vreo șaizeci de metri sau mai bine.

Peștele-spadă care se prinde în zona Catalina cântărește între cincizeci și trei sute de kilograme. Acest gen de pescuit e mai delicat. Undița se lasă liberă, iar peștele-spadă apucă ușor momeala, un peștișor mai mic, și înoată cu el vreo sută de metri. Apoi se oprește, tu oprești barca și aștepți până înghite momeala, desfășurând încet până când firul este întins. Pe urmă îl smucești puternic de vreo trei ori și distracția de-abia de-aici începe. Peștele înoată în viteză încă vreo sută de metri, timp în care mulineta vâjâie cu putere și se oprește. Repede, înfășori la loc până se încordează firul din nou, altfel ar plesni. Dacă peștele s-ar răsuci brusc, din cauza fricțiunii apei, undița s-ar rupe. Atunci, peștele începe să sară de douăzeci până la patruzeci de ori deasupra apei, dând din cap cu putere, ca un buldog. Până la urmă, se duce la fund. Atunci începe munca grea: să-l scoți la suprafață. Peștele-spadă pe care l-am prins eu cântărea aproape nouăzeci de kilograme și am reușit să-l aduc pe punte în doar douăzeci și două de minute.

Erau zile teribil de senine, în care eu și Doctorul dormitam la pupa vasului, cu undița în mână, dimineți superbe, cu ceață pe ocean și cu linia orizontului pierzându-se undeva la infinit, când liniștea adâncă era tulburată doar de strigătul pescărușilor și de clipocitul leneș al bărcii noastre cu motor.

Doctorul Reynolds era un neurochirurg genial, care făcuse minuni în domeniul lui. Cunoșteam multe dintre cazurile pe care le operase. Unul era o fetiță cu o tumoră pe creier. Avea până la douăzeci de crize pe zi și boala degenera în cretinism. Datorită operației lui Cecil, și-a revenit complet și ajunsese o elevă strălucită.

Dar Cecil era un excentric. Și obsesia lui era teatrul. Datorită acestei pasiuni ne-am și împrietenit.

– Teatrul hrănește sufletul, spunea el.

Mă contram cu el adesea și-i ziceam că munca lui ar trebui să-l hrănească suficient. Ce poate fi mai intens decât să transformi un debil mintal într-un elev eminent?

– Pentru asta e de-ajuns să cunoști structura creierului, îmi răspundea Reynolds, în schimb, actoria e o experiență psihică – o experiență care dezvoltă sufletul.

L-am întrebat de ce alesese neurochirurgia.

– Pentru aspectul ei dramatic, mi-a replicat.

Juca destul de des roluri micuțe la Teatrul de Amatori din Pasadena. Și l-a jucat și pe pastorul care vine la închisoare, în comedia mea *Timpuri noi.*

Când m-am întors de la pescuit am primit vestea că sănătatea Mamei s-a îmbunătățit și că acum, că războiul se sfârșise, puteam s-o aducem în siguranță în California. L-am trimis pe Tom în Anglia, ca s-o însoțească în timpul călătoriei cu vaporul. A fost înscrisă cu un alt nume pe lista pasagerilor.

Pe drum s-a purtat perfect normal. A cinat în fiecare seară în salonul principal, iar în timpul zilei participa la jocurile care se organizau pe punte. Când a ajuns la New York era încântătoare și stăpână pe ea, până când șeful Serviciului de Imigrație a venit s-o întâmpine:

– Doamna Chaplin! Ce plăcere! Deci dvs. sunteți Mama celebrului nostru Charlie.

– Desigur, a răspuns Mama suav, iar dumneata ești Isus Christos!

Vă dați seama ce față a făcut ofițerul. A ezitat, s-a uitat la Tom, apoi a spus politicos:

– Vă rog să treceți puțin într-o parte și să așteptați puțin, doamna Chaplin!

Tom a știut în clipa aceea că vor avea probleme. Totuși, după nenumărate intervenții și formalități, a primit o viză pe un an, cu posibilitatea de reînnoire, cu condiția să nu fie întreținută de stat.

N-o mai văzusem de când plecasem din Anglia și de-atunci trecuseră zece ani, așa că am fost puțin șocat atunci când am văzut o doamnă în vârstă coborând treptele trenului la Pasadena. Ne-a recunoscut și pe mine, și pe Sydney imediat și s-a purtat relativ normal.

Am aranjat să locuiască lângă noi, într-un bungalou pe malul mării, împreună cu un cuplu tânăr care să se ocupe de casă și cu o infirmieră care să aibă grijă de ea. Eu și Sydney o vizitam din când în când și seara jucam cărți. Ziua îi plăcea să meargă la picnicuri sau să facă plimbări cu mașina ei. Uneori venea la studio și proiectam comediile mele doar pentru ea.

Într-un târziu, *Piciul* a avut premiera la New York și a fost un succes uriaș. Așa cum îi profețisem tatălui său în ziua în care-l cunoscusem, Jackie Coogan era senzațional. În urma triumfului din acest film, Jackie a câștigat de-a lungul carierei lui peste patru milioane de dolari. În fiecare zi primeam tăieturi din ziare cu cronici elogioase. *Piciul* a fost declarat un film clasic. Dar eu n-am avut niciodată curajul să merg la New York să-l văd. Preferam să stau în California și să aud vorbindu-se despre el.

Această autobiografie discursivă n-ar trebui să omită câteva remarci despre cum se fac filmele. Deși s-au scris multe cărți de valoare pe tema asta, din păcate cele mai multe impun gustul cinematografic al autorului. Or, o astfel de carte n-ar trebui să fie decât un curs elementar despre instrumentele meșteșugului. Dincolo de asta, un student cu imaginație ar trebui să-și folosească propriul simț artistic pentru a descoperi noi și noi efecte dramatice. Dacă are un astfel de simț și e creativ, un amator n-are nevoie decât de câteva principii tehnice elementare. Libertatea absolută, aceea de a merge pe cărări total nebătute, îl stimulează cel mai tare pe un artist. Tocmai de-asta primul film al unui regizor este, de obicei, proaspăt și original.

Intelectualizarea liniilor și a spațiului, compoziția, ritmul etc. sunt bune, dar au prea puțin de-a face cu interpretarea și pot aluneca în dogmatism sec. Simplitatea este întotdeauna cea mai bună.

Mie, personal, nu-mi plac deloc efectele speciale, cum ar fi să filmezi șemineul din punctul de vedere al unui cărbune sau să urmărești un actor prin holul unui hotel, ca și cum l-ai escorta cu bicicleta. Mi se par facile și cusute cu ață albă. Când se familiarizează cu un decor, publicul nu vrea să se obosească să urmărească o pată care se mișcă pe ecran, ca să vadă un actor mișcându-se dintr-un loc în altul. Asemenea efecte încetinesc ritmul acțiunii, sunt plictisitoare și neplăcute și au fost confundate cu acel cuvânt nesuferit: „artă“.

Camera mea este dispusă în așa fel încât să faciliteze coregrafia mișcărilor actorului. Când așezi camera pe podea sau o întorci pe lângă nările actorului, personajul principal va fi camera, și nu actorul. Camerei nici nu trebuie să-i simți prezența.

Să fii foarte zgârcit cu timpul este încă virtutea de bază în cinematografie. Și Eisenstein, și Griffith au știut-o. Montajul rapid și să faci ca o scenă să se topească în alta, iată dinamica tehnicii cinematografice.

Sunt surprins când aud că unii critici spun că tehnica mea e demodată și că n-am ținut ritmul cu vremurile. Cu care vremuri? Tehnica mea este rezultatul unei gândiri personale, al logicii și al propriului meu punct de vedere. Nu este împrumutată de la ceilalți. Dacă în artă ar trebui să ții pasul

cu vremurile, atunci ar însemna că, în comparaţie cu Van Gogh, Rembrandt ar fi rămas cu mult în urmă.

Și, apropo de asta, câteva cuvinte pentru cei care vor să facă o megaproducţie cu efecte speciale – care, până la urmă, e filmul cel mai ușor de făcut. Nu e nevoie de prea multă imaginație sau talent, nici în ceea ce privește actoria, nici în ceea ce privește regia. Tot ce vă trebuie sunt zece milioane de dolari, o mulţime, costume, decoruri elaborate și niște mașinării. Cu niște pânză și clei, o poți face pe Cleopatra să plutească pe apele Nilului, se pot pune în mișcare douăzeci de mii de figuranţi în apele Mării Roșii sau se pot dărâma zidurile Ierihonului. Dar toate astea nu țin decât de talentul antreprenorilor. Și, în timp ce mareșalul stă în scaunul lui de regizor cu scenariul în mână, sergenţii asudă și aleargă prin decor, urlând ordine către divizii: un singur fluierat înseamnă „zece mii dinspre stânga“, două fluierături înseamnă „zece mii dinspre dreapta“, iar trei fluierături, „cu toţii la atac“.

Tema celor mai multe dintre aceste filme este Superman. Eroul poate să sară, să se cațăre, să tragă, să se lupte și să iubească mai bine decât oricare alt personaj din film. Orice problemă de pe lume se rezolvă prin aceste metode – mai puţin gândirea.

Și câteva cuvinte despre regie… Pentru a ști să lucrezi cu actorii, psihologia e cea mai importantă. Spre exemplu, un actor din distribuţie se poate alătura companiei în mijlocul unei producţii. Deși actor excelent, se poate să nu se simtă bine în mijlocul noului anturaj. Aici intervine diplomația regizorului, care poate fi de mare ajutor, cum am descoperit de multe ori în astfel de împrejurări. Deși eu știam prea bine ce vreau să fac, îl luam pe nou-venit deoparte și-i mărturiseam că sunt obosit și îngrijorat, că sunt într-o pană de inspirație și nu știu cum să continui. Curând uita de problemele lui și încerca să mă ajute pe mine. În felul ăsta scoteam tot ce era mai bun din el.

Dramaturgul Marc Connelly a formulat odată întrebarea asta: „Care ar trebui să fie abordarea atunci când un autor scrie pentru teatru? Ar trebui să se bazeze mai degrabă pe intelect sau pe emoție?“ Eu cred că în primul rând pe emoție, care e mult mai interesantă în teatru decât intelectul. Teatrul pentru asta e făcut. Cu fotoliile lui, cu avanscena, cu cortina roșie, întreaga lui arhitectură, se adresează emoției. Evident că și intelectul participă, dar e

pe planul doi. Cehov o știa. La fel Molnár și mulți alți dramaturgi. Ei, cu toții, cunoșteau importanța teatralității, regula de bază în dramaturgie.

Pentru mine, teatralitate înseamnă podoabă dramatică. Înseamnă arta suspansului. Înseamnă să știi cum să închizi brusc o carte. Înseamnă lumina de la o țigară aprinsă, înseamnă efect de culise, o împușcătură, un strigăt, un bubuit. Înseamnă o intrare sau o ieșire de efect. Toate astea pot părea chestii ieftine și evidente, dar, dacă știi să le exploatezi cu sensibilitate și discreție, ele fac poezia teatrului.

O idee care e lipsită de simț teatral de fapt e lipsită de valoare. E mult mai important să fie ceva de efect. Iar, dacă ai simț teatral, poți obține astfel de efecte din nimic.

Vă dau un exemplu: prologul pe care l-am adăugat la New York pentru filmul meu *Pariziana* (*A Woman of Paris)*. Pe-atunci toate filmele artistice aveau și un prolog de vreo jumătate de oră. N-am avut niciun fel de scenariu, dar mi-am amintit o gravură în culori sentimentale, intitulată *Sonata lui Beethoven*, reprezentând un studio și un grup de boemi în semiîntuneric, ascultând un violonist. Așa că am reprodus pe scenă imaginea asta, neavând decât două zile la dispoziție.

Am angajat un pianist, un violonist, un cântăreț și niște dansatori apași, apoi am folosit toate trucurile teatrale pe care le știam. Invitații erau așezați de jur împrejur, pe niște canapele sau pe podea, cu spatele la public, ignorându-l și bând scotch. Violonistul își cânta sonata, iar în pauza dintre două note se auzea sforăitul unui bețiv. După ce violonistul a cântat, dansatorii apași au dansat, iar cântărețul a cântat *Auprès de ma blonde*, urmau două replici. Unul dintre invitați spunea: „E trei, trebuie să plec!“. Apoi un altul: „Da, toți trebuie să plecăm“. Și, ieșind, fiecare improviza ceva. Când ultimul părăsea studioul, gazda își aprindea o țigară și începea să stingă luminile din studio în timp ce undeva, în stradă, se auzeau voci cântând *Auprès de ma blonde.* Când scena se cufunda în întuneric, doar lumina lunii mai strălucea intrând prin fereastra din mijloc, gazda ieșea, iar cântecul se auzea din ce în ce mai slab și cortina începea să coboare încet.

În timpul acestei scene total lipsite de sens, până la urmă, puteai să auzi musca. O jumătate de oră nimeni n-a clipit și n-a scos un sunet. Și ce se

întâmplase de fapt? Doar câteva numere de vodevil obișnuite. Și totuși, în seara premierei, distribuția a fost chemată de nouă ori la rampă.

N-o să pretind acum că-mi place Shakespeare pe scenă. Sensibilitatea mea este prea legată de epoca în care trăiesc. În plus, presupune un tip de actorie care îmi displace și nici nu mă interesează. Mă simt de parcă aș asculta o predică.

> *Apropie-te, Puck! Ți-aduci aminte,*
> *Stăteam cândva pe-o stâncă lângă mare,*
> *Când răsună un cântec de sirenă,*
> *Atât de dulce, că-nspumatul val*
> *S-a domolit; și stele lunecat-au*
> *S-asculte viersul ei.* [28]

Așa ceva poate fi frumos în sine, dar nu-mi place o astfel de poezie la teatru. Și-n plus, îmi displac temele shakespeariene, cu regi, regine, nobili și onoare. Poate că e vorba de psihologia mea sau de concepțiile mele particulare. Când mă luptam să fac rost de o bucată de brânză și de pâine, nu prea era loc pentru onoare. Și nu mă regăseam deloc în problemele unui prinț. Mama lui Hamlet putea să se fi culcat cu toată lumea de la Curte, și eu tot indiferent aș fi rămas la suferința pe care i-o provoca ea lui Hamlet.

Cât despre gustul meu în ceea ce privește reprezentarea unei piese, prefer teatrul convențional, cu proscena care desparte publicul de realitatea imaginară. Îmi place când cortina se ridică sau se trage, lăsând scena la vedere. Îmi displac spectacolele interactive, care se petrec în fața rampei și în care un actor vine la proscenă și explică povestea. În afară de faptul că e didactic, acest procedeu spulberă farmecul teatrului și e o modalitate prozaică de a te descotorosi ușor de expoziţiune.

În ceea ce privește decorul, îl prefer pe cel care contribuie la crearea efectului realist și nimic mai mult. Dacă e o piesă modernă în care e vorba despre viața de zi cu zi, nu vreau design geometric. Toate aceste efecte minunate mie îmi distrug mecanismul iluziei.

Există creatori remarcabili care și-au impus într-o asemenea măsură ideile scenice, încât au ajuns să sufoce cumva și actorul, și piesa. Pe de altă parte, doar niște draperii și niște trepte care duc spre nicăieri nu sunt o alegere mai bună. Epatează prin erudiție și parcă urlă: „Lăsăm loc din plin și pentru nobila dvs. sensibilitate și imaginație!“. L-am văzut o dată pe Laurence Olivier în ținută de seară, recitând un fragment din *Richard al III-lea*, la un eveniment caritabil. Deși a reușit să creeze o atmosferă medievală prin talentul lui, cravata albă și fracul erau cam nelalocul lor.

Cineva a spus că actoria este o artă relaxantă. Desigur, acest principiu de bază poate fi aplicat tuturor artelor, dar un actor trebuie în primul rând să-și cenzureze propriile trăiri. Oricât de agitată ar fi scena în care joacă, meseriașul din fiecare actor trebuie să rămână calm și destins, controlând fluxul și refluxul propriilor emoții – în aparență, prins în vârtejul pasiunii, în adâncul lui, stăpân pe el. Numai prin relaxare un actor poate să ajungă la starea asta. Și cum faci să te relaxezi? Ei bine, e destul de greu. Metoda mea e oarecum personală: înainte să intru în scenă, sunt întotdeauna foarte agitat și nervos, iar starea asta mă epuizează teribil, așa încât înainte să intru în scenă ajung să fiu destins.

Nu cred că se poate preda actoria. Am văzut oameni foarte inteligenți care n-au putut s-o practice și proști care se descurcau chiar bine pe scenă. Dar actoria presupune înainte de orice sensibilitate. Wainwright, o autoritate în estetică, prieten cu Charles Lamb și cu alte somități ale lumii literare a timpului său, a fost un criminal crud, care și-a otrăvit vărul cu sânge rece, din motive mercantile. El e un exemplu de om inteligent, care n-ar fi putut fi niciodată actor, pentru că era lipsit de sensibilitate.

Inteligența total lipsită de sensibilitate este caracteristică prototipului criminalului, iar sensibilitatea total lipsită de inteligență este caracteristică idiotului inofensiv. Dar când intelectul și sensibilitatea se află în echilibru perfect, avem de-a face cu actorul la superlativ.

Esențial pentru un mare actor este să se placă atunci când joacă. Și n-o spun deloc în sens peiorativ. Am auzit de multe ori actori zicând: „Ce mult mi-ar plăcea să joc rolul ăla!“, ceea ce înseamnă că i-ar plăcea de el în acel rol. Asta poate fi o dovadă de egocentrism. Dar pe un mare actor îl preocupă înainte de toate virtuozitatea lui: Irving în *Clopotele (The Bells)*, Tree în

rolul lui Svengali, Martin Harvey în *Povestea unui lucrător de la fabrica de țigări (A Cigarette Maker's Romance)*, toate trei piesulițe banale, dar cu roluri foarte ofertante. Doar dragostea de teatru, oricât de fierbinte, nu e de-ajuns. E nevoie și de o dragoste fierbinte pentru propria persoană și de încredere în sine.

Despre Metoda lui Lee Strasberg știu prea puțin. Înțeleg că se concentrează pe dezvoltarea personalității – care, după părerea mea, poate să rămână prea puțin dezvoltată în cazul unor actori. Până la urmă, actoria înseamnă să te prefaci că ești altcineva. Personalitatea e ceva greu de definit, dar care iese în evidență în timpul unui spectacol. Dar toate metodele vin cu câte ceva. De exemplu, Stanislavski căuta „adevărul interior", care, din câte înțeleg, presupune „să fii" un anumit personaj, nu „să îl joci". Ceea ce presupune empatie și intuiție: trebuie să simți ce înseamnă să fii leu sau vultur și să simți instinctiv sufletul personajului tău, asta însemnând să știi în orice situație care-i vor fi reacțiile. Partea asta din actorie nu poate fi predată.

Când îi explici unui actor adevărat un personaj, un cuvânt sau o frază pot fi suficiente: „E în genul lui Falstaff" sau „Este o Madame Bovary modernă". Jed Harris i-ar fi spus, se pare, unei actrițe: „Acest personaj este unduios ca o lalea neagră". E, totuși, cam mult.

Teoria conform căreia trebuie să cunoști biografia unui personaj e ceva inutil. Nimeni nu poate pune într-o piesă sau într-un rol toate acele nuanțe extraordinare pe care Duse le transmitea publicului. Erau, cu siguranță, straturi care treceau dincolo de concepția autorului. Iar Duse, din câte știu, nu era o intelectuală.

Am oroare de școlile de actorie care încurajează introspecția și meditația cu scopul de a trezi emoția. Simplul fapt că asupra unui student se face o astfel de operațiune mentală e dovada suficientă că respectivul ar trebui să renunțe la actorie.

Cât despre termenul metafizic mult-trâmbițat „adevăr", cred că există mai degrabă „adevăruri" și că oricare dintre ele e la fel de bun. Actoria clasică de la Comedia Franceză este la fel de verosimilă ca așa-numita interpretare realistă a pieselor lui Ibsen. Amândouă se află pe tărâmul artificialității și

scopul lor este să creeze iluzia adevărului – până la urmă, în orice adevăr se ascunde sămânța minciunii.

N-am studiat niciodată actoria, dar când eram copil am avut norocul să trăiesc într-o perioadă cu mari actori și am acumulat ceva din cunoștințele și experiența lor. Deși aveam talent, la repetiții descopeream cu umire câte chestii tehnice aveam de învățat. Chiar și un tânăr talentat trebuie să cunoască tehnica, pentru că, oricât de mare îi e talentul, îi trebuie meșteșug ca să-l pună în valoare.

Am descoperit că cel mai important detaliu tehnic este orientarea. Ceea ce înseamnă să știi în permanență unde te afli și ce faci tot timpul cât ești pe scenă. Când intri în scenă trebuie să ai destulă experiență cât să știi unde să te oprești, când să te întorci, unde să stai în picioare, unde și când să te așezi, dacă să-i vorbești direct sau indirect unui alt personaj. Orientarea îți dă autoritate și e ceea ce face diferența între un amator și un profesionist. Eu întotdeauna insist asupra acestei metode de orientare cu actorii mei atunci când lucrez la un film.

În actorie eu prefer subtilitatea și economia de mijloace. John Drew este exemplul viu pentru ce spun. Era vesel și elegant, avea umor, era subtil și șarmant. E ușor să crezi emoție – și asta așteaptă toată lumea de la un actor bun – și, desigur, mai e nevoie de voce și de dicție. Dar iată, în cazul lui David Warfield, deși avea o voce minunată și talentul de a exprima emoția, cumva simțeai că ori de câte ori deschide gura rostește Cele Zece Porunci.

Am fost întrebat adesea care sunt actorii și actrițele mele preferate de pe scena americană. Mi-e greu să răspund, pentru că o alegere implică automat faptul că ceilalți ar fi inferiori, ceea ce nu e adevărat. Cei care-mi plăceau mie nu erau întotdeauna actori de teatru serios. Unii erau simpli comedianți, alții, chiar animatori.

Al Jolson, de exemplu, era un minunat artist instinctiv, care avea magie și vitalitate. Era cel mai tare animator de pe scena americană, un menestrel care-și înnegrea fața, cu o voce de bariton, care spunea glume banale și cânta cântece sentimentale. Dar, orice cânta, te făcea să ajungi la nivelul lui, fie că te înălța, fie că te cobora. Până și cântecelul lui ridicol, *Mammy*, fermeca pe toată lumea. În filme e doar o umbră din el, dar în anul 1918 era

în culmea succesului și putea electriza de unul singur o sală întreagă. Exercita o atracție ciudată, cu corpul lui elastic, cu capul mare și cu ochii pătrunzători și adânciți în orbite. Când cânta melodii precum *There's a Rainbow Round My Shoulder* sau *When I Leave the World Behind* pur și simplu ridica publicul în picioare. Era întruchiparea poeziei de Broadway, cu vitalitatea și vulgaritatea lui, cu visurile și scopurile lui.

Sam Bernard, comediantul olandez, un alt mare artist, era exasperat de tot ce era în jur. „Ouă! Șaizeci de cenți un cofrag cu douăsprezece ouă– și vechi pe deasupra! Și cât costă carnea de vită… Doi dolari! Doi dolari pe o amărâtă de conservă cu carne de vită!“ Și, ca să exagereze dimensiunile reduse ale conservei, făcea un gest ca și cum ar fi trecut un fir de ață prin urechile unui ac, apoi exploda în tot felul de imprecații: „Mi-aduc aminte de vremurile când DE DOI DOLARI LUAI ATÂTA CARNE CĂ NICI NU PUTEAI S-O DUCI!“

În viața de zi cu zi, era un filosof. Când Ford Sterling s-a dus la el să se vaite că-l înșelase nevasta, Sam i-a răspuns: „Și ce dacă? Și Napoleon a fost înșelat!“

Pe Frank Tinney l-am văzut în timpul primei mele călătorii la New York. Era unul dintre actorii preferați de la Winter Garden și avea tot felul de intimități cu publicul. Se apleca peste rampă și spunea „I-am căzut cu tronc junei prime“, apoi se uita pe furiș spre culise să vadă că nu-l auzea nimeni. Pe urmă se întorcea spre public și-i mărturisea: „E de-a dreptul înduioșător. În seara asta, când am văzut-o venind pe la intrarea actorilor, i-am spus «bună seara», dar ea e așa topită după mine, că nici n-a putut să-mi răspundă“.

La momentul ăsta, juna primă traversează scena și Tinney își duce degetul la buze, făcând semn publicului să nu-l dea de gol. Apoi, o saluta vesel: „Bună, fetițo!“ La care ea se întorcea indignată și ieșea din scenă, scăpându-și pieptenele.

Apoi el șoptește spre public: „Ce vă spuneam? Dar în privat suntem uite-așa!“. Și și-a încrucișat degetele ca să exemplifice. Culegându-i pieptenele de pe jos, îl strigă pe regizorul tehnic: „Harry, du-l te rog *la noi* în cabină, te rog!“.

L-am revăzut pe scenă peste câțiva ani și am fost șocat, pentru că muza comediei îl părăsise. Era atât de stângaci, că nu mi-a venit să cred că era același om. De la această schimbare majoră a lui mi-a și venit ideea, peste ani, pentru filmul *Luminile rampei.* Voiam să înțeleg de ce-și pierduse umorul și siguranța. În *Luminile rampei* era vorba despre vârstă. Calvero îmbătrânește și începe să se analizeze, căpătând un sentiment al demnității, care provoacă ruptura dintre el și sală.

Printre actrițele americane pe care le-am admirat cel mai mult au fost doamna Fiske, exuberantă, plină de umor și inteligentă, și nepoata ei, Emily Stevens, o actriță stilată și grațioasă. Jane Cowl avea prestanță și forță, iar doamna Leslie Carter era, de asemenea, imposibil de uitat. Dintre comediante, îmi plăceau Trixie Friganza și, desigur, Fanny Brice, al cărei mare talent pentru burlesc era îmbunătățit de un simț deosebit al scenei. Aveam și noi, englezii, actrițele noastre: Ellen Terry, Ada Reeve, Irene Vanbrugh, Sybil Thorndike și doamna Pat Campbell cea ageră și perspicace – pe toate le-am văzut pe scenă, mai puțin pe doamna Pat.

John Barrymore era considerat deținătorul adevăratei tradiții a teatrului, numai că-și expunea vulgar talentul, ca pe niște ciorapi de mătase fără jartiere. Avea o nonșalanță care-l făcea să privească totul cu un soi de dispreț. Că era vorba de o reprezentație cu *Hamlet* sau de o partidă de sex cu o ducesă, pentru el totul era o glumă.

În biografia lui, scrisă de Gene Fowler, există o istorioară în care se povestește cum a fost ridicat cu forța din patul cel cald, după o orgie teribilă cu șampanie și a fost urcat direct pe scenă să joace Hamlet, ceea ce a și făcut, între două accese de vomă în culise și câteva pahare de alcool ca să-și revină. Criticii englezi au considerat că în acea reprezentație a fost cel mai tare Hamlet al epocii lui. O asemenea poveste ridicolă jignește imaginația.

L-am întâlnit prima dată pe John când era în culmea gloriei, stând încruntat într-un birou din clădirea Uniunii Artiștilor. După ce s-au făcut prezentările, am rămas singuri și am început să-i vorbesc despre minunatul lui succes cu Hamlet. I-am spus că Hamlet mi se pare cel mai interesant personaj al lui Shakespeare.

S-a gândit o clipă și mi-a răspuns:

– Nici regele nu-i un rol rău. Ba chiar i-l prefer lui Hamlet.

Mi s-a părut ciudat ce-a spus și m-am întrebat dacă e sincer. Dacă n-ar fi fost atât de orgolios și dacă ar fi fost ceva mai simplu, l-ai fi putut așeza în rândul marilor actori: Booth, Irving, Mansfield și Tree. Dar ei aveau noblețe și sensibilitate. Problema cu el era că, din păcate, avea o concepție romantică despre sine, se vedea un fel de geniu damnat la autodistrugere – ceea ce până la urmă a reușit, pentru că a devenit un alcoolic vulgar și zgomotos, ceea ce l-a și ucis.

Deși *Piciul* era un mare succes, problemele mele nu se sfârșiseră deloc. Mai aveam patru filme de lucrat pentru First National. Într-o adevărată stare de disperare, mă plimbam de colo-colo prin magazia de costume, sperând să găsesc ceva care să-mi dea o idee: niște rămășițe de decor, o ușă de închisoare, un pian sau un sul de netezit rufe. Mi-au căzut ochii pe niște bețe de golf. Asta era! Vagabondul joacă golf – *Trântorii (The Idle)*.

Povestea era simplă. Charlot se bucură de toate plăcerilor bogătașilor. Pleacă în sud, unde e vremea frumoasă, dar călătorește agățat undeva sub tren, în loc să meargă într-un compartiment, înăuntru. Joacă golf apoi cu niște mingi găsite pe teren. La un bal mascat se amestecă printre bogați, costumat ca un vagabond, și se îndrăgostește de o fată frumoasă. După un accident romantic, reușește să scape de invitații furioși și pe-aci ți-e drumul.

În timpul filmării uneia dintre scene, am avut un mic accident cu o lampă de sudură. Flacăra a trecut prin pantalonii mei de azbest și a trebuit să mai adăugăm un strat de izolație. Carl Robinson a văzut în asta un prilej de publicitate și a povestit presei întâmplarea. În seara aceea am citit șocat titlurile ziarelor, care anunțau că suferisem arsuri serioase pe față, mâini și corp. Sute de scrisori, telegrame și telefoane au invadat studioul. Am dat o dezmințire, dar puține ziare au publicat-o. Ca urmare a întâmplării, printre scrisorile mele din Anglia a venit una de la H.G. Wells, care-mi scria că a fost teribil de afectat când a aflat despre accidentul meu. Continua spunându-mi cât de tare îmi admira opera și cât de trist ar fi dacă n-aș mai putea-o continua. I-am telegrafia imediat înapoi, explicându-i adevărata stare a lucrurilor.

După ce am terminat *Trântorii* voiam să încep o altă comedie pe două bobine și cochetam cu ideea unei comedii burlești despre meseria prosperă de instalator. În prima scenă, instalatorul trebuia să sosească într-o limuzină, condusă de un șofer, Mack Swain, din care coboram eu. Eram primiți amândoi frumos de stăpâna casei, Edna Purviance, care, după ce ne ospăta la cină, ne conducea să ne arate baia, unde eu începeam imediat să lucrez cu un stetoscop, îl puneam pe jos, ascultam cu atenție prin țevi și le palpam cum își palpează un doctor pacientul.

Și aici m-am oprit. Nu m-am putut concentra mai departe. Nu-mi dădusem seama cât de obosit eram de fapt. În plus, de vreo două luni mi-era un dor teribil de Londra – visam la asta, iar scrisoare lui H.G. Wells n-a făcut decât să pună sare pe rană. Și, după zece ani, primisem o scrisoare de la Hetty Kelly. Îmi scria așa: „Mai ții minte o fată prostuță…“ Acum era măritată și locuia în Portman Square și mă ruga să-i fac o vizită dacă vin vreodată la Londra. Scrisoarea avea doar vagi aluzii sentimentale și era scrisă pe un ton potrivit. Până la urmă, în acești zece ani mă îndrăgostisem și-mi trecuse de mai multe ori. Dar aș fi vrut s-o văd.

I-am spus lui Tom să facă bagajele, lui Reeves să închidă studioul și le-am dat tuturor angajaților concediu. Voiam să plec în Anglia.

ȘAPTESPREZECE

În seara dinainte să mă îmbarc spre Anglia am dat o petrecere la Élysée Café, pentru vreo patruzeci de invitați, printre care Mary Pickford, Douglas Fairbanks și Madame Maeterlinck. Am jucat șarade. Douglas și Mary au deschis jocul. Douglas, în rol de vatman, perfora un bilet de tramvai și i-l dădea lui Mary. Apoi, pentru a doua silabă, au mimat un act de salvare, Mary strigând după ajutor, iar Douglas înotând după ea și aducând-o în siguranță pe malul celălalt al râului. Desigur că am strigat cu toții într-un glas „Fairbanks!“ [29]

Atmosfera devenea din ce în ce mai însufleţită, iar eu și Madame Maeterlinkam jucat scena morţii din *Dama cu camelii*, ea jucând-o pe Camille și eu pe Armand. În timp ce-și dădea ultima suflare în brațele mele, a început să tușească, la început încet, apoi din ce în ce mai puternic. Tusea ei a devenit atât de molipsitoare, încât am început și eu să tușesc. Pe urmă s-a transformat într-o competiție, care tușește mai tare. Iar până la urmă eu eram cel care murea în brațele ei.

În ziua plecării m-am trezit cu greu la ora opt și jumătate dimineața. Dar după ce am făcut un duș, aveam mintea limpede și de-abia așteptam să plec spre Anglia. Prietenul meu Edward Knoblock, autorul lui *Kismet* și al altor piese, se îmbarca și el pe *Olympic* odată cu mine.

O armată de jurnaliști au urcat cu noi la bord și m-a apucat depresia când m-am gândit că or să meargă cu noi până în Anglia. Dar, în afară de doi dintre ei, ceilalţi au coborât.

În cele din urmă, am rămas singur la mine în cabină, care era plină de flori și coșuri cu fructe de la prietenii mei. Trecuseră zece ani de când, la bordul aceluiași vas, părăsisem Anglia cu trupa lui Karno. Atunci călătoriserăm la clasa a II-a. Mi-amintesc cum stewardul ne făcuse un tur la clasa I, ca să vedem cum trăia cealaltă jumătate… Ne vorbise despre apartamentele luxoase și despre prețul lor uriaș și iată că acum eu ocupam un astfel de apartament și mă întorceam în Anglia. Cunoscusem Londra ca un puști oarecare din Lambeth. Iar acum, bogat și celebru, simțeam că o să văd Londra ca și cum ar fi pentru prima dată.

Nu plecaserăm decât de câteva ore și atmosfera era deja englezească. În fiecare seară cinam cu Eddie Knoblock la restaurantul Ritz, în loc de salonul comun. La Ritz servirea era à la carte, cu șampanie, caviar, rață à la presse, fazan și potârniche, vinuri, sosuri și clătite. Cu atât timp la dispoziție, mă bucuram de plăcerea absurdă de a-mi pune în fiecare seară smoching și cravată neagră. Un asemenea lux mă făcea să înțeleg mai bine ce delicii îți putea oferi banul.

Am crezut c-am să mă pot odihni. Dar pe tabela electronică de pe Olympic rulau știri despre sosirea mea la Londra. În mijlocul Atlanticului, au început să curgă telegrame cu invitații și cereri. Isteria se întețea ca o furtună. Buletinul de pe Olympic cita articole din *United News* și *Morning Telegraph.* Unul dintre ele spunea: „Chaplin se întoarce ca un cuceritor! Călătoria de la Southampton la Londra va semăna cu un drum triumfal din Roma antică“.

Un altul scria: „Buletinele zilnice despre înaintarea vaporului și despre activitățile lui Charlie la bord au fost înlocuite de mesaje transmise din oră în oră, iar ziarele tipăresc ediții speciale despre acest minunat omuleț cu picioare caraghioase.

Un altul: „Vechiul cântec iacobit *Charlie is My Darling,* rezumă nebunia lui Charlie, care navighează spre Anglia în această săptămână, fapt care devine tot mai acut cu fiecare oră în care Olympic despică valurile, aducându-l pe Charlie acasă.“

Un altul: „Înaintarea vasului Olympic a fost oprită de ceață în această seară, undeva lângă Southampton, iar în oraș o armată întreagă de admiratori s-au

adunat să-i ureze bun venit micului comediant. Poliția a luat măsuri speciale ca să oprească mulțimea pe chei și, de asemenea, în vederea ceremoniei în timpul căreia Charlie va fi întâmpinat de primar (…) Ziarele, ca și în ziua dinaintea paradei, vă semnalează cele mai bune puncte din care va putea fi văzut Charlie“.

Nu eram pregătit pentru o asemenea primire. Oricât de minunată și extraordinară ar fi fost ea, aș fi preferat s-o amân până când m-aș fi simțit demn de ea. Eu nu-mi doream decât să văd locurile cunoscute de altădată. Să mă plimb liniștit și să privesc Londra, să dau o tură prin Kennington și Brixton, să mă uit la fereastra de pe Pownall Terrace nr. 3, să arunc o privire în magazia aia unde îi ajutasem pe tăietorii de lemne sau să mă uit la fereastra de la etaj, de pe Kennington Road, unde locuisem cu Louise și tata. Iar dorința asta a devenit repede o obsesie.

Am ajuns în cele din urmă la Cherbourg. Era un du-te-vino permanent, pasageri care coborau, alții care urcau – cameramani și jurnaliști. Ce mesaj aveam să-i transmit Angliei? Ce mesaj aveam pentru Franța? Voi vizita Irlanda? Care era poziția mea în problema irlandeză? Eram pur și simplu devorat.

Am lăsat în urmă Cherbourg și ne îndreptam spre Anglia, dar teribil de încet, cu o lentoare care te scotea din minți. De somn nici nu se punea problema. Se făcuse ora unu, pe urmă două, trei noaptea și eu nu puteam să închid un ochi. Motoarele s-au oprit și pe urmă au pornit în marșarier. În cele din urmă s-au oprit de tot. Auzeam pași mergând în toate direcțiile, pe coridorul din față. Agitat și treaz ca-n miezul zilei, m-am uitat prin hublou. Dar era întuneric, nu se vedea nimic. Totuși, auzeam voci de englezi.

Când s-au ivit zorile, am adormit complet epuizat, dar nu mai mult de două ore. După ce mi-a adus stewardul cafea fierbinte și ziarele de dimineață, am țâșnit ca ciocârlia.

Un titlu anunța pe prima pagină:

PRIMIREA CARE I SE VA FACE COMEDIANTULUI RIVALIZEAZĂ CU ZIUA ARMISTIȚIULUI

Un altul:

TOATĂ LONDRA VORBEȘTE DESPRE VIZITA LUI CHAPLIN

Un altul:

CHAPLIN VA AVEA O PRIMIRE TRIUMFALĂ LA LONDRA

Și un altul, cu litere de-o șchioapă:

IATĂ-L PE FIUL NOSTRU!

Sigur că existau și câteva comentarii critice:

UN APEL LA RAȚIUNE

Pentru numele lui Dumnezeu, să ne păstrăm luciditatea. Îndrăznesc să afirm că domnul Chaplin este, fără îndoială, o persoană respectabilă și nu vreau să aduc acum în discuție de ce dorul de casă care l-a cuprins astăzi atât de emoționant nu s-a manifestat deloc în timpul anilor negri, când Marea Britanie era în mare pericol și sub amenințarea barbarilor. Poate că este adevărat, așa cum mi s-a spus, că Charlie Chaplin era de mai mare folos în timp ce făcea giumbușlucuri în fața camerei decât ar fi fost dacă lua o armă în mână…

Pe chei am fost întâmpinat de primarul din Sothampton și pe urmă m-au condus repede la gară. În sfârșit, eram în drum spre Londra! Arthur Kelly,

fratele lui Hetty, era cu mine în compartiment. Mi-amintesc câmpurile verzi care ne defilau prin fața ochilor în timp ce eu și Arthur încercam să facem conversație. I-am spus că primisem o scrisoare de la sora lui, în care mă invita la cină la ei acasă, în Portman Square.

S-a uitat la mine cu un aer ciudat și stânjenit:

– Știi, Hetty a murit.

Am fost șocat, dar în acel moment încă n-am putut asimila întreaga tragedie. Prea multe lucruri au venit peste mine în cascadă. Dar m-am simțit de parcă cineva îmi furase o experiență. Hetty era singura persoană din trecutul meu pe care mi-aș fi dorit s-o întâlnesc din nou, mai ales în acele împrejurări extraordinare.

Ne apropiam de suburbiile Londrei. Mă uitam pe fereastră avid, încercând să recunosc vreo străduță. Dar în mintea mea se amestecau nerăbdarea și teama că Londra se schimbase cu totul după război.

Și agitația creștea. Așteptarea era mai puternică decât orice. Dar așteptarea a ce? În mintea mea era un haos. Nici nu puteam să gândesc. Puteam doar să văd la modul obiectiv acoperișurile caselor din Londra, dar realitatea nu era acolo. Totul era doar așteptare!

În sfârșit, pătrundeam în acel univers de sunete al unei gări – Waterloo! Când am coborât din tren, la capătul peronului am văzut o mare de oameni ținuți în spatele unor cordoane și rânduri întregi de polițiști. În aer se simțea tensiunea. Și, deși nu eram capabil să simt decât nervozitate, am simțit când am fost apucat strâns și condus de-a lungul peronului, de parcă aș fi fost arestat. Pe măsură ce ne apropiam de mulțimea de afară, tensiunea creștea: „E aici! E aici! Bătrânul nostru Charlie!“ Și au izbucnit în urale. În mijlocul nebuniei m-au urcat într-o limuzină cu vărul Aubrey pe care nu-l văzusem de cincisprezece ani. N-am avut prezența de spirit să obiectez că în felul ăsta mă ascundeau de ochii mulțimii care mă așteptase atâta timp.

L-am rugat pe Aubrey să se asigure că vom trece pe Westminster Bridge. Coborând de la Waterloo în jos, pe York Road, am observat că vechile

clădiri dispăruseră, iar în locul lor exista o nouă structură, clădirea LCC. Dar când am dat colțul de pe York Road, în fața noastră s-a ridicat ca soarele de după nori, Westminster Bridge. Era neschimbat, cu solemnul Palat al Parlamentului în picioare, neclintit. Întregul decor arăta exact ca atunci când plecasem. Era cât pe ce să izbucnesc în plâns.

Am ales hotelul Ritz, pentru că-l terminaseră de construit pe vremea când eram copil și, când treceam prin fața lui, zăream în interior câte o sclipire de la decorațiunile aurite din interior și încă de-atunci eram foarte curios să știu cum arăta totul.

În fața hotelului mă aștepta o altă mare de oameni. Am ținut un mic discurs. Când în sfârșit m-am instalat în apartamentul meu, nerăbdarea de a ieși singur pe străzi devenise chinuitoare. Dar mulțimea era tot afară și ovaționa. Am fost obligat să ies pe balcon de câteva ori și, ca un suveran, să le primesc omagiile. E greu să descrii ce se petrecea în astfel de situații extraordinare.

Apartamentul meu era plin de prieteni, dar eu nu-mi doream decât să scap de ei. Era ora patru după-amiaza, așa că le-am spus că vreau să trag un pui de somn și că ne vedem la cină.

Cum au plecat, mi-am schimbat hainele în mare grabă, am luat ascensorul de serviciu și am ieșit neobservat pe ușa din spate. Am apucat-o pe Jermyn Street, am luat un taxi și iată-mă evadat spre Haymarket, prin Trafalgar Square, în jos pe Parliament Street și pe Westminster Bridge.

Taxiul a dat colțul și, iată, în sfârșit Kennington Road! Acolo era! Incredibil! Nimic nu se schimbase. La colț cu Westminster Bridge Road era Christ Church. Iar cârciuma rămăsese la colțul cu Brook Street!

L-am rugat pe taximetrist să oprească puțin înainte de Pownall Terrace nr. 3. O liniște stranie m-a cuprins mergând spre clădire. M-am oprit o clipă să mă uit în jur. Pownall Terrace nr. 3! Iată-l aici, ca un craniu vechi. M-am uitat în sus la cele două ferestre de la ultimul nivel– mansarda unde stătuse Mama, slăbită și subnutrită, și unde își pierduse mințile. Ferestrele erau închise. Nu trădau niciun secret și păreau total indiferente la omul care stătea și se holba la ele. Și totuși, tăcerea lor spunea mai mult decât orice

cuvânt. Până la urmă au apărut niște copii care m-au înconjurat. A trebuit să plec de-acolo.

Am luat-o spre grajdurile din spatele Kennington Road, unde mă duceam să-i ajut pe tăietorii de lemne. Dar în locul lor erau acum niște ziduri de cărămidă și tăietorii de lemne dispăruseră.

Apoi, Kennington Road nr. 287, unde eu și Sydney locuiserăm cu Louise, cu tata și cu băiețelul lor. M-am uitat lung la ferestrele de la primul nivel ale camerei, care-mi aminteau de disperările copilăriei mele. Cât de inofensive păreau acum, tăcute și misterioase.

Am luat-o apoi spre Kennington Park, trecând pe lângă oficiul poștal în al cărui cont pusesem economiile mele, șaizeci de lire sterline: bani strânși cu mare greutate în anul 1908 și care erau încă acolo.

Kennington Park! În ciuda anilor care trecuseră, era la fel de verde și de trist. Pe urmă Kennington Gate, primul loc unde-mi dădusem întâlnire cu Hetty. M-am oprit o clipă și am privit un tramvai care oprise. Cineva a urcat, dar nimeni n-a coborât.

Am ajuns pe Brixton Road, la Glenshaw Mansions nr. 15, unde se afla apartamentul pe care-l mobilasem cu Sydney. Dar deja emoțiile mele se epuizaseră. Mai rămăsese doar curiozitatea.

Pe drumul înapoi m-am oprit la Horns să beau ceva. Pe vremuri fusese un local elegant, cu un bar de mahon lustruit, cu oglinzi și sală de biliard. În salonul principal avusese loc ultimul spectacol de caritate pentru Tata. Acum, arăta cam dărăpănat, dar era intact. Nu departe se afla locul unde îmi făcusem primii doi ani de școală, școala publică din Kennington Road. Am aruncat o privire în curte: fâșia cenușie de asfalt se îngustase între noile clădiri construite.

Rătăcind prin Kennington, tot ce trăisem acolo mi se părea un vis, iar ceea ce mi se întâmplase în State îmi părea realitatea. Totuși, un vag sentiment de neliniște mă tulbura la gândul că toate aceste străzi ale sărăciei încă aveau puterea să mă atragă în capcana nisipurilor mișcătoare ale deznădejdii lor.

S-au scris o groază de absurdități despre melancolia mea și gustul pentru singurătate. Poate că într-adevăr, n-am avut niciodată nevoie de prea mulți prieteni – celebritatea îi atrage fără discernământ pe oameni. Să ajuți un prieten când are nevoie e ușor, dar să-i acorzi timpul tău nu-ți e întotdeauna la îndemână. Când am ajuns pe culmile succesului, prietenii au început să se înghesuie. Iar eu sunt în același timp o persoană extravertită și introvertită și, atunci când aceasta din urmă prevalează, simt nevoia să mă izolez. Asta ar putea explica acele articole în care se scrie că sunt alunecos, singuratic și incapabil de o prietenie adevărată. E o prostie. Am unul sau doi prieteni foarte buni, care-mi luminează viața, și când sunt cu ei mă simt foarte bine.

Totuși, personalitatea mea a fost înfățișată când într-o lumină favorabilă, când într-una defavorabilă, în funcție de personalitatea scriitorului. De exemplu, Somerset Maugham scria:

> *Charlie Chaplin… umorul lui e simplu, delicios și spontan. Și totuși, ai mereu sentimentul că în spatele lui se ascunde o melancolie profundă. E o ființă cu dispoziții schimbătoare. Nu trebuie să amintim afirmația lui hazlie „Dumnezeule, mă apucase așa o jale aseară, că nu știam ce să fac cu mine“ ca să ne dăm seama că umorul lui e dublat de tristețe. Nu pare tocmai un om fericit. Eu cred că suferă de nostalgia mahalalelor. Celebritatea de care se bucură, bogăția, toate astea nu fac decât să-l țină prizonier într-un mod de viață în care nu găsește decât constrângeri. Cred că, de fapt, îi e dor de libertatea din tinerețea lui zbuciumată, cu toată sărăcia și privațiunile ei, un dor despre care știe că nu se va putea stinge niciodată. Pentru el, străzile din sudul Londrei sunt scena unor aventuri vesele și extravagante… Mi-l imaginez intrând în propria lui casă și întrebându-se ce naiba caută el în locuința acestui străin. Îl suspectez că singurul loc pe care-l va putea considera vreodată „acasă“ este cămăruța de la al doilea nivel din spatele Kennington Road. Într-o seară* mă plimbam cu el prin Los Angeles și pașii ne-au dus înspre cel mai sărac cartier din orașul. *Acolo erau clădiri cu apartamente sordide și prăvălii dărăpănate și de prost-gust în care se vindeau*

tot felul de lucruri pe care săracii le cumpără de pe o zi pe alta. I s-a luminat fața și, cu voce însuflețită, a exclamat: „Uite, asta e viața adevărată, nu-i așa? Restul e doar amăgire. [30]

Atitudinea asta prin care încerci să faci sărăcia atrăgătoare prin ochii altcuiva mă deranjează. Eu n-am întâlnit încă niciun sărac care să fie nostalgic după sărăcie sau care s-o considere o formă de libertate. Și nici domnul Maugham n-ar putea convinge vreodată pe nimeni că celebritatea și bogăția înseamnă constrângere. Nu găsesc niciun fel de constrângere în bogăție – dimpotrivă, mi se pare că-ți oferă multă libertate. Nu cred că Maugham ar atribui niște idei atât de false vreunui personaj de-ale lui – nici măcar celui mai neînsemnat. Mi se pare că vorbele mari precum „Pentru el, străzile din sudul Londrei sunt scena unor aventuri vesele și extravagante…“ au ceva din tonul ușuratic al Mariei Antoaneta.

Sărăcia nu mi s-a părut nici atrăgătoare, nici educativă. Nu m-a învățat nimic altceva decât deformarea valorilor, supraestimarea virtuților și calităților bogaților și ale așa-numitelor clase superioare.

Bogăția și celebritatea, dimpotrivă, mi-au oferit o perspectivă corectă asupra lumii, să descopăr că cei eminenți, atunci când te apropii mai mult, au și ei defectele lor, la fel ca noi toți. Bogăția și celebritatea m-au învățat, de asemenea, să nu consider blazonul de pe sabie, bastonul și cravașa obligatoriu sinonime cu snobismul, să înțeleg ce greșeli poți face atunci când judeci meritele și inteligența cuiva după accentul de la colegiu și să descopăr influența paralizantă pe care acest mit a avut-o asupra burgheziei engleze – și anume că inteligența nu este neapărat rezultatul educației sau al cunoașterii clasicilor.

În ciuda presupunerilor lui Maugham, la fel ca orice om, sunt ceea ce sunt: un individ unic și diferit, cu un întreg bagaj de influențe și nevoi ancestrale. Cu toată istoria lui de vise și dorințe, cu experiențele lui speciale, a căror sumă sunt eu.

După sosirea la Londra am fost tot timpul însoțit de prieteni de la Hollywood. Or, eu voiam schimbare, fețe noi, experiențe noi. Aș fi vrut să

profit cumva de pe urma celebrității mele. Mi se fixase o singură întâlnire, cu H.G. Wells. În rest, eram liber și nutream vaga speranță că voi cunoaște alți oameni.

–Am organizat un dineu în cinstea ta la Garrick Club, mi-a spus Eddie Knoblock.

–Actori, artiști și scriitori! am zis eu glumind. Dar societatea aia engleză exclusivistă, reședințele alea de la țară cu toate recepțiile la care nu sunt invitat?

Voiam să cunosc sfera acea rară a oamenilor care duc o existență aristocrată. Nu că aș fi fost un snob, eram mai degrabă un turist curios.

La Garrick Club atmosfera era în clarobscur, cu pereți de stejar întunecați și picturi în ulei– un paradis sumbru în care i-am întâlnit pe Sir James Barrie, E.V. Lucas, Walter Hackett, George Frampton, Edwin Lutyens, Squire Bancroft și alți domni iluștri. Deși dineul a fost teribil de plictisitor, eu am fost impresionat de tributul pe care-l presupunea prezența unor asemenea distinși gentlemeni.

Dar am simțit că seara n-a fost tocmai o reușită. Când se adună laolaltă așa niște personaje ilustre, e nevoie de un gust cât de cât comun, ceea ce n-a prea fost cazul, de vreme ce invitatul special era un parvenit celebru, care a insistat să nu se rostească discursuri după cină. Probabil că asta a fost lipsa majoră. În timpul cinei, Frampton, sculptorul, a încercat să mai destindă atmosfera cu niște chestii frivole, ceea ce a fost o încântare. Dar în atmosfera apăsătoare de la Garrick Club i-a fost greu să strălucească, în timp ce noi, ceilalți, mâncam șuncă fiartă și budincă însiropată.

La primul meu interviu în presa engleză, declarasem în mod necugetat că mă întorsesem în țară pentru că voiam să-mi revăd locurile copilăriei și să gust din nou țipari marinați și budincă însiropată. Prin urmare, mi-au dat budincă la Garrick Club, la Ritz, la H.G. Wells. Până și la cina opulentă de la Sir Philip Sassoon desertul a fost tot budincă însiropată.

Petrecerea s-a spart devreme, iar Eddie Knoblock mi-a șoptit că Sir James Barrie ar vrea să invite la un ceai la el în apartamentul din Adelphi Terrace.

Apartamentul lui Barrie era ca un atelier, o cameră uriașă cu o vedere superbă asupra Tamisei. În mijlocul încăperii era o sobă rotundă cu un burlan care ieșea prin tavan. Ne-a dus la o fereastră care dădea pe o străduță îngustă, unde, peste drum, chiar în față, era o altă fereastră.

– Acolo e dormitorul lui Shaw, ne-a spus cu un chicotit răutăcios și accent scoțian. Când e lumina aprinsă, arunc cu sâmburi de cireșe sau de prune în fereastră. Dacă vrea să stăm la taclale, deschide și pălăvrăgim puțin. Dacă nu, nu mă bagă în seamă și stinge lumina. De obicei arunc vreo trei sâmburi, pe urmă o las baltă.

Paramount urma să facă un film după *Peter Pan* la Hollywood.

– *Peter Pan* oferă chiar mai multe posibilități ca film decât ca spectacol de teatru, i-am spus eu lui Barrie și el a fost de acord.

Își dorea în mod special o scenă în care Wendy mătură niște zâne într-o scorbură de copac. În seara aia m-a întrebat:

– De ce ai introdus secvența cu visul în *Piciul*? Întrerupea fluxul poveștii.

– Pentru că m-am lăsat influențat de *A Kiss for Cinderella* [31], i-am răspuns eu direct.

A doua zi am fost la cumpărături cu Eddie Knoblock, iar după aceea i-am sugerat să-i facem o vizită lui Bernard Shaw. Nu aveam nimic stabilit.

– Hai să trecem pur și simplu, a zis Eddie.

La ora patru, Eddie apăsa butonul soneriei din Adelphi Terrace. Dar pe mine m-a apucat brusc un atac de panică.

– O lăsăm pe altă dată, am spus și am luat-o la fugă pe scări, cu Eddie după mine, încercând în van să-mi dea asigurări că totul va fi bine. Până în anul 1931 n-aveam să am plăcerea de a-l întâlni pe Shaw.

A doua zi de dimineață, m-a trezit telefonul care suna în salon și am auzit vocea metalică a secretarului meu american:

– Cine?… Prinţul de Wales?

Eddie era acolo şi cum se credea mare cunoscător al protocolului, a luat el receptorul. L-am auzit pe Eddie spunând:

– Mă auziţi? Desigur! În această seară? Vă mulţumesc!

L-a anunţat pe secretar fremătând tot că Prinţul de Wales voia să ia cina cu domnul Chaplin în acea seară şi a pornit glonţ spre dormitorul meu.

– Nu-l treziţi! i-a spus secretarul.

– Pentru Dumnezeu, omule! Era Prinţul de Wales! i-a zis Eddie indignat şi s-a lansat într-o tiradă despre eticheta britanică.

O clipă mai târziu am auzit clanţa de la uşa dormitorului meu şi m-am prefăcut că atunci mă trezesc. Eddie a intrat şi a anunţat cu entuziasm reţinut şi cu falsă nonşalanţă:

– Vezi să nu-ţi faci program pentru diseară. Eşti invitat la cină la Prinţul de Wales.

Mimând şi eu nonşalanţa, i-am spus că n-o să fie uşor, pentru că am întâlnire cu H.G. Wells. Eddie m-a ignorat şi a repetat mesajul. Evident că eram emoţionat la culme – numai la gândul că voi lua cina cu Prinţul la Buckingham!

– Dar am impresia că cineva ne joacă o farsă, i-am spus, pentru că aseară am citit că prinţul e în Scoţia, la vânătoare.

Eddie m-a privit dintr-odată descumpănit.

– Poate că ar fi mai bine să sun la Palat şi să aflu.

S-a întors cu o faţă impenetrabilă şi m-a anunţat pe un ton neutru:

– E-adevărat, e încă în Scoţia.

În dimineața aceea am primit vestea că asociatul meu de la Keystone Company, Fatty Arbuckle, era acuzat de crimă. Era absurd. Îl știam bine pe Roscoe, era un tânăr genial, jovial și care n-ar fi făcut rău nici unei muște și exact asta am spus presei atunci când a venit să-mi ceară declarații. Până la urmă, Arbuckle a fost eliberat de sub acuzație, dar întâmplarea asta i-a distrus cariera. Cu toate că și-a recâștigat publicul, toată povestea asta chinuitoare l-a costat mult și într-un an sau doi a murit.

Trebuia să mă întâlnesc cu Wells după-amiază în birourile de la cinematografele Oswald Stoll, unde urma să vedem un film bazat pe o povestire de-a lui. Când m-am apropiat, am văzut o mulțime. Brusc, cineva mi-a făcut brânci și m-am trezit într-un ascensor, iar de-acolo într-un birou, unde era și mai multă lume.

Am fost uimit că prima noastră întâlnire trebuia să se petreacă sub asemenea auspicii. Wells stătea calm la un birou, iar ochii lui de un albastru-violet licăreau blând și părea puțin stânjenit de toată situația. Înainte să ne strângem mâna, o mare de fotografi și de blițuri au apărut de nicăieri. Wells s-a aplecat puțin spre mine și mi-a șoptit: „Noi doi suntem paiațele“.

Pe urmă am fost conduși într-o cameră de proiecție și, spre sfârșitul filmului, Wells mi-a șoptit: „Îți place?“ I-am spus sincer că nu mi se părea bun. Când s-au aprins luminile, s-a aplecat repede spre mine: „Spune ceva drăguț despre băiat!“. Și, într-adevăr, tânărul George K. Arthur era singurul lucru bun din film.

Atitudinea lui Wells față de filme era un soi de toleranță afectată.

– Nu există film prost, mi-a zis. Simplu fapt că se mișcă e minunat.

N-am putut să ne cunoaștem mai bine cu ocazia aceea, dar mai târziu, în aceeași zi, am primit un mesaj:

Nu uita de cină! Dacă nu ți se pare o idee rea, înfășoară-te într-o pelerină, strecoară-te afară pe la 7.30 și așa o să putem mânca liniștiți.

În seara aceea era acolo Rebecca West. La început conversația a fost puțin cam încordată. Dar până la urmă ne-am dat drumul. Wells a povestit despre Rusia, pentru că fusese acolo de curând.

– Lucrurile se mișcă încet, a zis el, e ușor să produci manifeste idealiste, dar mai greu e să le pui în aplicare.

– Și care e soluția? am întrebat eu.

– Educația.

I-am spus că nu știam prea multe lucruri despre socialism și am glumit că nu mi se părea mare scofală sistemul ăsta în care omul, ca să trăiască, trebuia să muncească.

– Sincer, prefer un sistem care să-l facă pe om să trăiască fără să muncească.

El a râs.

– Și cu filmele tale cum rămâne?

– Asta nu e muncă, asta e joacă de copii! am replicat eu cu haz.

M-a întrebat ce aveam de gând să fac în timpul vacanței în Europa. I-am zis că mă gândeam să merg la Paris și apoi în Spania să văd o luptă cu tauri.

– Mi s-a spus că e ceva dramatic și frumos.

– Posibil, dar pentru animale e foarte crud.

– Și de ce ar trebui să fim așa sentimentali cu taurii?

M-aș fi luat la palme pentru o replică atât de tâmpită. Era forma mea de obrăznicie. Dar mi-am dat seama că Wells înțelesese. Oricum, tot drumul până acasă, n-am făcut decât să-mi reproșez că fusesem așa de măgar.

A doua zi, prietenul lui Eddie Knoblock, Sir Edwin Lutyens, celebrul arhitect, a venit la hotel. Lucra la planurile pentru un nou sediu al guvernului la Delhi și tocmai se întorsese de la Palatul Buckingham, unde

avusese o întrevedere cu regele George al V-lea. Adusese o machetă a unei toalete funcționale. Avea vreo cincisprezece centimetri. Rezervorul de apă era cât un pahar de vin, iar când trăgeai de lanț, toaleta funcționa normal. Regele și regina fuseseră atât de încântați și de amuzați de el, tot trăgând într-una de lanț și reumplând bazinul, încât Lutyens sugerase să construiască o căsuță de păpuși în jurul lui. Mai târziu i-a convins pe mai mulți artiști englezi importanți să facă niște picturi în miniatură pentru camerele principale. Fiecare instalație era realizată în miniatură. Când a fost terminată, Regina a fost de acord să fie expusă în fața publicului și așa a strâns sume mari de bani pentru opere de caritate.

După o vreme, activitatea mea publică a început să se restrângă. Întâlnisem literați și personaje ilustre și vizitasem locurile copilăriei. Deja nu mai făceam mare lucru decât să sar în și din taxi, ca să scap de mulțime. Și cum Eddie Knoblock plecase la Brighton, m-am hotărât brusc să-mi împachetez lucrurile și să plec la Paris, să fug de toate.

Am plecat fără să facem vâlvă – cel puțin așa am crezut –, dar la Calais ne-a întâmpinat o mare mulțime.

Vive Charlot! strigau când debarcam. Traversarea fusese destul de agitată și lăsasem în Canalul Mânecii jumătate din mine. Dar le-am făcut cu mâna și le-am zâmbit slăbit. Am fost îmbrâncit și împins în tren. Când am sosit la Paris, am fost întâmpinat de o mare mulțime și de un cordon de poliție. Din nou, am fost împins și înghiontit de atâta entuziasm și, cu ajutorul poliției, am fost urcat și făcut ghem într-un taxi. Era amuzant și chiar m-am distrat. Era parcă mai mult decât cerusem. Deși primirea fusese entuziastă, toată nebunia aia mă epuizase.

La Claridge, telefonul suna insistent din zece în zece minute. Era secretara domnișoarei Anna Morgan. Am bănuit că vrea să-mi ceară ceva, pentru că era fiica lui J.P. Morgan. Așa că am încercat să scăpăm de secretară. Dar ea nu s-a lăsat: n-aș putea să mă întâlnesc cu domnișoara Anne Morgan? N-o să mă rețină prea mult. Am cedat și am promis că mă văd cu ea la mine la hotel, la ora patru fără un sfert. Dar domnișoara Morgan a întârziat, așa că după zece minute m-am hotărât să plec. Când traversam holul, directorul a venit alergând după mine, foarte îngrijorat.

– Domnișoara Morgan este aici, domnule!

Mă iritaseră insistența și tupeul domnișoarei Morgan, dar să mai și întârzie… Am întâmpinat-o zâmbind.

– Îmi pare rău. Am o întâlnire la ora patru.

– Serios? Atunci, nu vă reţin mai mult de cinci minute.

M-am uitat la ceas. Era ora patru fără cinci minute.

– Dacă ne-am putea așeza un moment, a spus ea și a început să vorbească, în timp ce căutam un loc unde să stăm. Încerc să strâng fonduri pentru reconstrucţia Franţei după dezastrul războiului. Dacă ne-ați putea da filmul *Piciul* pentru o seară de gală la Trocadero și dacă ați accepta să veniți și dumneavoastră, am putea strânge mii de dolari.

I-am răspuns că o să-i dau filmul pentru gală, dar că eu nu vreau să apar.

– Dar prezența dvs. ar însemna mii de dolari în plus, a insistat ea. Și sunt sigură că veți primi și o decorație…

Un instinct diavolesc m-a îmboldit brusc și m-am uitat drept în ochii ei.

– Sunteți sigură?

Domnișoara Morgan a început să râdă.

– Se pot face recomandări guvernului, iar eu o să mă străduiesc…

M-am uitat la ceas și am întins mâna.

– Îmi pare teribil de rău, dar trebuie să plec. Oricum, următoarele trei zile voi fi la Berlin, așa că probabil mă veți ține la curent.

Și, cu această replică destul de criptică, mi-am luat la revedere. Știam că n-a fost frumos din partea mea și cum am ieșit din hotel mi-am regretat impertinența.

De obicei, pătrunzi în înalta societate printr-o întâmplare care, ca o scânteie, declanșează o întreagă conflagrație de activități mondene – și gata, ai intrat în „lumea bună“.

Mi-aduc aminte de două doamne din Venezuela – fete simple –, care mi-au povestit cum au pătruns ele în înalta societate din New York. Pe un vapor care traversa oceanul, au făcut cunoștință cu un membru al familiei Rockefeller, care le-a dat o scrisoare de recomandare către prietenii lui și totul s-a transformat într-un tăvălug. Secretul succesului lor, după cum mi-a povestit una dintre ele peste ani, a fost că niciodată nu s-au încurcat cu bărbați însurați. Prin urmare, doamnele din New York le adorau și le invitau peste tot – și chiar, până la urmă, le-au găsit și soți.

Cât despre mine, mi-am făcut intrarea în societatea britanică printr-un eveniment neașteptat, în timp ce făceam o baie la Claridge. Georges Carpentier, pe care-l cunoscusem la New York, înainte de conflictul lui cu Jack Dempsey, mi-a fost anunțat și a intrat în baie. După ce ne-am salutat cordial, mi-a șoptit că în salon așteaptă un prieten de-al lui pe care i-ar plăcea să-l cunosc, un englez care era *très important en Angleterre* [32]. Așa că am tras pe mine un halat de baie și am mers să-l întâmpin pe Sir Philip Sassoon. A fost începutul unei foarte dragi prietenii, care a durat peste treizeci de ani. În acea seară am cinat cu Sir Philip și cu sora lui, care, pe-atunci, era Lady Rocksavage, iar a doua zi am plecat la Berlin.

Reacția publicului din Berlin a fost amuzantă. M-au lăsat în pielea goală, numai personalitatea n-au putut să mi-o ia, și n-am reușit să obțin nici măcar o masă decentă într-un club de noapte, pentru că acolo filmele mele nu fuseseră proiectate. În cele din urmă m-a recunoscut un ofițer american, care, indignat, i-a spus proprietarului uimit cine eram, care în cele din urmă ne-a dat o masă mai ferită de curent. A fost amuzant să văd reacția patronului, când cei care m-au recunoscut s-au strâns în jurul mesei. Unul dintre ei, un neamț care fusese prizonier în Anglia și care văzuse două sau trei dintre comediile mele acolo, a strigat brusc „Schaarlie!“ și s-a întors spre ceilalți consumatori care se uitau uimiți. „Știți cine e? E Schaarlie!“ Și pe urmă m-a luat în brațe și m-a pupat isteric. Dar entuziasmul lui n-a molipsit prea multă lume. Doar când vedeta lor de cinema Pola Negri, care

era în centrul atenției, m-a invitat să stau la masa ei, s-a mai stârnit un oarecare interes.

A doua zi după sosirea mea, am primit un mesaj misterios. Scria așa:

> *Dragul meu prieten Charlie,*
>
> *Mi s-au întâmplat atâtea de când ne-am întâlnit la New York, la petrecerea de la Dudley Field Malone. În acest moment sunt în spital, grav bolnav, așa că te rog vino să mă vezi! M-ar bucura atât de mult…*

Cel care-mi scria îmi lăsa adresa spitalului și se semna „George“.

La început nu mi-am dat seama cine era. Apoi, brusc, mi-am adus aminte, era George bulgarul, care fusese nevoit să se întoarcă în închisoare pentru încă optsprezece ani. Din tonul scrisorii, mi s-a părut că s-ar putea să fie nevoie de niște bani… Așa că m-am gândit să iau la mine cinci sute de dolari. Spre surprinderea mea, la spital am fost condus într-o încăpere spațioasă cu un birou și două telefoane, unde am fost întâmpinat de doi civili bine îmbrăcați care, aveam să aflu mai târziu, erau secretarii lui George. Unul dintre ei m-a condus în cealaltă cameră, unde George se afla în pat.

– Prietenul meu! m-a salutat el emoționat. Sunt atât de bucuros c-ai venit! N-am uitat niciodată bunătatea și compasiunea ta de la petrecerea aia de la Dudley Malone. Pe urmă i-a dat un ordin de formă secretarului și am rămas singuri. Cum nu dăduse niciodată niciun fel de explicație despre plecarea lui din State, m-am gândit că ar fi o indiscreție să-l întreb. Și apoi, era atât de interesat despre prietenii de la New York, mi-a pus o mie de întrebări. Eram uimit. Nu înțelegeam nimic din toată povestea asta. Era ca și cum aș fi sărit câteva capitole dintr-o carte. Dezlegarea a venit atunci când mi-a explicat că acum era agent de achiziții al conducerii bolșevice și că se afla la Berlin ca să cumpere locomotive și poduri de oțel. Am plecat de-acolo cu toți cei cinci sute de dolari în buzunar, neatinși.

Berlinul era deprimant. Se simţea aerul înfrângerii, cu toate urmările ei tragice, cu soldaţi fără mâini sau fără picioare cerşind la aproape fiecare colţ de stradă. Începusem să primesc telegrame de la secretara domnişoarei Anne Morgan, îngrijorată toată că presa începuse deja să anunţe prezenţa mea la Trocadero. I-am telegrafiat înapoi că nu făcusem nicio promisiune în acest sens şi că, pentru a rămâne corect faţă de publicul francez, aveam să dau un comunicat.

În cele din urmă a sosit o telegramă în care scria aşa: „Am primit toate asigurările că veţi fi decorat dacă veţi fi prezent la gală, dar toată operaţiunea a necesitat o serie întreagă de manevre şi schimbări – Anne Morgan“. Aşa că după trei zile petrecute la Berlin m-am întors la Paris.

În seara premierei de la Trocadero, eram în lojă cu Cécile Sorel, Anne Morgan şi alţi câţiva. Cécile s-a aplecat spre mine ca să-mi împărtăşească un secret adânc:

– În seara asta veţi primi o decoraţie.

– Ce frumos! am răspuns eu cu modestie.

Până la pauză a rulat un documentar plictisitor de moarte şi interminabil. După tot acest chin, doi oficiali au venit să mă conducă în loja ministrului. Câţiva jurnalişti ne-au însoţit. Unul dintre ei, un corespondent american isteţ, îmi şoptea întruna în ureche „O să primeşti Legiunea de Onoare, puştiule!“, iar în timp ce ministrul îşi ţinea discursul, amicul meu o ţinea langa: „Te-au fraierit, puştiule; nu e culoarea care trebuie – asta e culoarea pe care le-o dau profesorilor; pentru asta n-o să-ţi primeşti pupătura aia zgomotoasă pe obraji; trebuie panglica roşie, puştiule!“

Dar eu eram foarte fericit că mi se decerna o decoraţie rezervată profesorilor. Pe diplomă scria: „Charles Chaplin, dramaturg şi artist, este promovat la rangul de Ofiţer al Instrucţiunii Publice…“ etc.

Am primit o încântătoare scrisoare de mulţumire de la Anne Morgan şi o invitaţie la un prânz a doua zi la Villa Trianon de la Versailles, în care scria că ne vedem acolo. Toată înalta societate era acolo – Prinţul George al Greciei, Lady Sarah Wilson, marchizul de Talleyrand-Périgord,

comandantul Paul-Louis Weiller, Elsa Maxwell și alții. Nu-mi amintesc de la masa aia nicio întâmplare și nicio conversație, pentru că eu eram prea ocupat să fiu fermecător.

A doua zi amicul meu Waldo Frank a venit la hotel cu Jacques Copeau, liderul unei mișcări noi în teatrul francez. Împreună am mers la circ în seara aia și am văzut niște clovni excelenți, iar ceva mai târziu am supat alături de compania lui Copeau în Cartierul Latin.

În ziua următoare trebuia să iau prânzul la Londra cu Sir Philip Sassoon și cu lady și lordul Rocksavage, ca să-l cunosc pe Lloyd George. Numai că avionul a trebuit să aterizeze forțat pe coasta franceză din cauza ceții de pe Canalul Mânecii și am ajuns cu trei ore întârziere.

Câteva vorbe despre Sir Philip Sassoon. Fusese secretarul oficial al lui Lloyd George în timpul războiului. Un bărbat cam de vârsta mea, cu o personalitate pitorească, bine făcut și cu un aer exotic. Deține un loc în Parlament unde reprezenta Brighton și Hove și, deși era unul dintre cei mai bogați oameni din Anglia, nu se mulțumea să stea, ci muncea din greu și ducea o viață interesantă.

Când l-am întâlnit prima dată la Paris, i-am spus că eram epuizat, că aveam nevoie să stau departe de oameni și că eram teribil de nervos și m-am plâns că până și culorile de pe pereții hotelului mă călcau pe nervi.

A râs.

– Și ce culori ți-ar plăcea să aibă?

– Galben și auriu, am răspuns eu în glumă.

Atunci m-a invitat să stau o vreme la proprietatea lui din Lympne, unde aveam să fiu liniștit și departe de lume. Spre marea mea uimire, când am ajuns acolo am descoperit că pereții camerei mele aveau perdele în culori pastelate, un amestec de galben și auriu.

Proprietatea era minunată, iar casa era decorată extravagant, dar superb. Philip putea face asta cu succes, pentru că avea gust. Mi-aduc aminte cât de

impresionat am fost de apartamentul meu absolut somptuos. Lampa care să-mi țină supa caldă, în caz că mi-ar fi fost foame peste noapte, iar dimineața, doi valeți zdraveni îmi aduceau în cameră un adevărat bufet ambulant pe roți, de unde puteam să aleg cereale americane, filé de pește, ouă și șuncă. Mi-am dat seama că de când eram în Europa începuseră să-mi cam lipsească prăjiturile de grâu americane și iată-le acum, mi-erau aduse la pat, calde, cu unt și sirop de arțar. Parcă trăiam un episod din *O mie și una de nopți*.

Sir Philip își conducea afacerile cu o mână în buzunarul hainei, jucându-se cu perlele Mamei – un șirag lung de un metru, fiecare perlă cât unghia de la degetul mare.

– Le port cu mine peste tot ca să le țin în viață, mi-a zis.

După ce m-am odihnit, m-a întrebat dacă nu vreau să vin cu el la spitalul din Brighton să-i vizităm pe bolnavii incurabili, răniți în timpul războiului. Era înfiorător de trist să te uiți la fețele alea tinere pe care nu puteai citi decât disperarea. Un bărbat tânăr avea tot corpul paralizat și picta ținând pensula în gură, singura parte din corp pe care și-o putea mișca. Un altul avea pumnii atât de încleștați, încât, ca să i se taie unghiile, care altfel ar fi ajuns să i se înfigă în carne, trebuia să i se administreze un anestezic. Câțiva pacienți erau într-o stare atât de gravă, încât mie nu mi s-a dat voie să merg să-i văd – dar Sir Philip s-a dus.

De la Lympine ne-am întors la Londra cu automobilul și am mers la locuința lui din Park Lane, unde avea loc Expoziția Anuală de Pictură a celor Patru George, organizată de el, un eveniment caritabil. Era o casă superbă, cu o seră mare, plină cu zambile albastre. A doua zi, când am luat prânzul acolo, zambilele fuseseră schimbate și erau de altă culoare.

Am vizitat atelierul lui Sir William Orpen și am văzut un portret al surorii lui Philip, Lady Rocksavage, care era absolut luminos. În schimb, în ceea ce-l privește pe Orpen, am avut mai degrabă o reacție negativă, pentru că afișa un aer taciturn și sceptic, care mi s-a părut cam disprețuitor.

O altă vizită a fost la casa de la țară a lui H.G. Wells, aflată pe domeniul contesei Wrawick, unde locuia împreună cu soția și cei doi fii, care tocmai

se întorseseră de la Cambridge. M-au invitat să rămân peste noapte.

După-amiază și-au făcut apariția vreo treizeci de studenți de la Cambridge și s-au așezat în grădină, strânși unul într-altul ca un grup de școlari care se pozează, și se uitau la mine cum te uiți la o specie de pe o altă planetă.

Seara, familia Wells a jucat un joc numit „Animal, Vegetal sau Mineral“, care m-a făcut să mă simt ca la un test de inteligență. Mi-a rămas vie în amintire imaginea cearșafurilor de gheață și momentul când am mers la culcare la lumina lumânării. A fost cea mai rece noapte pe care am petrecut-o în Anglia. După ce m-am dezmorțit puțin de dimineață, H.G. m-a întrebat cum am dormit.

– Binișor, i-am răspuns eu politicos.

– Mulți dintre oaspeții noștri se plâng că e camera rece, a spus el inocent.

– Eu n-aș spune că a fost rece, aș zice că a fost doar înghețată…

A râs.

Încă vreo câteva amintiri din timpul vizitei mele la H.G. Biroul lui micuț și simplu, ușor întunecat din cauza copacilor din fața ferestrei de modă veche, pupitrul ușor înclinat; încântătoarea lui soție care m-a dus să-mi arate o biserică din secolul al XI-lea; apoi discuția pe care am avut-o cu un gravor bătrân, care lua amprente în aramă de pe pietre de mormânt; turmele de cerbi care veneau până în apropierea casei; remarca lui St John Ervine la o masă de prânz, despre cât de mult îl impresionau fotografiile color și eu declarând că le detest; H.G. citind din conferința unui profesor de la Cambridge și eu spunându-i că stilul lui prolix mă face să mă gândesc la cel al unui călugăr din secolul al XV-lea; și povestea lui Wells despre Frank Harris. Wells își amintea cum pe vremea când era un tânăr scriitor și bătea la porțile afirmării scrisese unul dintre primele articole științifice despre a patra dimensiune, pe care îl trimisese câtorva editori, fără niciun succes. În cele din urmă, primise un răspuns de la Frank Harris, care-i cerea să treacă pe la el pe la birou.

– Deși n-aveam niciun sfanț, mi-a povestit Wells, mi-am cumpărat un joben la mâna a doua. Harris m-a întâmpinat cu vorbele: „Unde dracu’ ai găsit pălăria asta? Și de ce dracu’ crezi tu că poți să vinzi astfel de articole la reviste?“ Mi-a aruncat manuscrisul pe birou. „E prea inteligent – în meseria asta nu există piață de desfacere pentru inteligență“. Îmi așezasem cu grijă jobenul pe un colțișor al biroului. Cât a durat întrevederea, Frank a lovit cu pumnul în masă ca să fie mai convingător, așa încât jobenul meu sălta întruna. Eram îngrozit că în orice clipă ar fi putut să-l nimerească și să mi-l turtească. Până la urmă, mi-a primit articolul și mi-a mai comandat și altele.

La Londra, l-am cunoscut pe Thomas Burke, autorul volumului *Limehouse Nights (Nopți în Limehouse)*. Burke era un omuleț tăcut și enigmatic, cu un chip care-mi amintea de un portret al lui Keats. Stătea nemișcat și rareori se uita la cel cu care vorbea. Și totuși, într-un fel sau altul, mă atrăgea. Am simțit nevoia să-mi descarc sufletul în fața lui și chiar am făcut-o. De Burke mă simțeam mai apropiat, mai mult decât de Wells. Rătăceam amândoi pe străzile din Limehouse și Chinatown, iar de cele mai multe ori el nu spunea niciun cuvânt. Era felul lui de a mi le arăta. Era un om timid și închis și n-am știut niciodată cu adevărat ce gândea despre mine până peste vreo trei sau patru ani, când mi-a trimis cartea lui semiautobiografică *The Wind and the Rain (Vântul și ploaia)*. Avusese o tinerețe asemănătoare cu a mea. Atunci am știut că mă plăcea.

După ce agitația s-a mai domolit, am luat cina cu vărul meu Aubrey și cu familia lui, iar a doua zi i-am făzut o vizită lui Jimmy Russell, pe care-l cunoșteam de pe vremea când lucram cu Karno. Jimmy avea un pub. Și după asta am început să mă gândesc să mă întorc în State.

A fost un moment în care mi-am dat seama că, dacă mai rămâneam mult la Londra, aveam să devin leneș. Nu voiam deloc să plec din Anglia, dar celebritatea nu-mi putea oferi mai mult. Mă întorceam pe deplin mulțumit – deși eram și puțin trist, pentru că nu lăsam în urmă doar zgomotul și aclamațiile și îmbrățișările celor bogați și celebri, care mă primiseră în rândul lor, ci și afecțiunea sinceră și entuziasmul mulțimilor de englezi și francezi care mă așteptaseră la Gara Waterloo și la Gare du Nord. Sentimentul că eram de obicei împins într-un taxi și luat repede de lângă ei, fără să le pot răspunde, mă durea de parcă aș fi zdrobit în picioare niște

flori. Totodată, îmi lăsam în urmă trecutul. Vizita din Kennington, Pownall Terrace nr. 3, completase parcă ceva în mine. Acum mă bucuram că mă întorceam în California să mă apuc de lucru, pentru că în munca mea găseam sensul, restul erau doar amăgiri.

OPTSPREZECE

Când am ajuns la New York m-a sunat Marie Doro. Să mă sune Marie Doro – ce-ar fi însemnat asta pentru mine cu câțiva ani în urmă… Am invitat-o la prânz și apoi am mers la spectacolul în care juca ea, *Crinii câmpului (Lilies of the Field)*.

Pe urmă am luat cina cu Max Eastman, cu sora lui Crystal Eastman și Claude McKay, poetul și docherul jamaican.

În ultima zi la New York, am vizitat închisoarea Sing-Sing, împreună cu Frank Harris. Pe drum mi-a spus că-și scria autobiografia, dar că i se părea că s-a apucat prea târziu.

– Îmbătrânesc!

– Vârsta are beneficiile ei… am încercat eu. Parcă nu mai ești atât de precaut.

Jim Larkin, rebelul irlandez și organizator de sindicate, ispășea o pedeapsă de cinci ani în închisoarea Sing-Sing, iar Frank voia să-l vadă. Larkin era un orator minunat și fusese condamnat de un judecător la fel de parțial ca jurații, pe baza unei false învinuiri de a fi încercat să dărâme guvernul – așa susținea Frank. Iar ce spunea el s-a și adeverit mai târziu, când guvernatorul Al Smith a anulat sentința, după ce Larkin ispășise deja ani buni din ea.

În închisori e o atmosferă ciudată, ca și cum spiritul uman ar fi fost suspendat. La Sing-Sing, celulele arătau sinistru, aveau un aspect de ev mediu. Încăperi mici și înguste, în care erau înghesuiți patru până la șase

deținuți, care dormeau toți în acel spațiu. Ce minți diabolice au putut să conceapă asemenea orori? Celulele erau goale deocamdată, pentru că deținuții erau afară, în curte, mai puțin unul, un tânăr care stătea aplecat pe ușa de la celula lui, pierdut în gânduri negre. Gardianul ne-a explicat că nou-veniții condamnați la ani mulți își petrec primul an în aceste celule vechi înainte de a fi trimiși în cele mai noi și mai moderne. Am trecut pe lângă tânăr și am intrat la el în celulă, unde m-a lovit un atac de claustrofobie.

– Dumnezeule! am spus și am ieșit repede afară. E inuman.

– Așa e, mi-a răspuns el cu amărăciune.

Gardianul, om de treabă, ne-a explicat că închisoarea Sing-Sing era supraaglomerată și că aveau nevoie de fonduri ca să construiască celule noi.

– Dar suntem ultimii la care se gândește cineva. Niciunui politician nu-i pasă de condițiile din închisori.

Clădirea veche în care aveau loc execuțiile arăta ca o sală de clasă, lungă și îngustă, cu tavanul jos, cu un fel de pupitre pentru reporteri și, în fața lor, o structură din lemn ieftin, scaunul electric. Un fir electric cobora din plafon. Grozăvia acestei camere stătea în însăși simplitatea ei, în lipsa oricărui sentiment dramatic. Iar asta o făcea să arate mai sinistru decât un eșafod. Chiar în spatele scaunului era o despărțitură de lemn. Pe acolo, victima era transportată imediat după executarea sentinței și i se făcea autopsia.

– În cazul în care scaunul electric nu-și făcuse treaba pe deplin, victima era decapitată chirurgical, ne-a spus medicul, explicându-ne că temperatura sângelui în creier imediat după execuție era undeva la 100 de grade Celsius.

Când am ieșit de-acolo, se învârtea pământul cu noi.

Frank a întrebat de Jim Larkin, iar gardianul a fost de acord să-l vadă. Deși era împotriva regulilor, avea să facă o excepție. Larkin se afla în fabrica de încălțăminte. Ne-a întâmpinat un bărbat înalt și bine făcut, la vreun metru nouăzeci, cu ochi albaștri și privire ascuțită, dar cu un zâmbet blând.

Deși era bucuros să-l vadă pe Frank, era agitat și tulburat și voia să se întoarcă mai repede la treaba lui. Nici măcar asigurările gardianului nu l-au liniștit.

– Nu e bine pentru moralul celorlalți să vadă că eu sunt privilegiat și primesc vizitatori în orele de muncă.

Frank l-a întrebat cum era tratat și dacă putea să facă ceva pentru el. Ne-a spus că era tratat bine, dar că-și făcea griji pentru familia lui din Irlanda, de care nu mai știa nimic de când fusese închis. Frank i-a promis c-o să facă tot ce poate. Când am plecat, Frank mi-a spus că l-a deprimat teribil să vadă un spirit înflăcărat și un om curajos ca Jim Larkin redus la disciplina închisorii.

Când m-am întors la Hollywood, m-am dus s-o văd pe Mama. Părea foarte veselă și fericită și aflase totul despre vizita mea triumfală la Londra.

– Ce spui tu despre fiul tău și despre toată nebunia asta? am întrebat-o eu aiurea.

– E minunat, dar nu ți-ar plăcea mai mult să fii tu însuți decât să trăiești în tot teatrul ăsta și în lumea asta ireală?

– Tu vorbești? am întrebat-o eu râzând. Nu ești tu de vină pentru toată lumea asta ireală?

A făcut o pauză.

– Măcar dacă ți-ai fi pus talentul în slujba Domnului. Gândește-te câte suflete ai fi putut salva.

Am zâmbit.

– Poate aș fi salvat suflete, dar n-aș fi făcut bani…

Pe drumul spre casă, doamna Reeves, soția administratorului meu, care o adora pe Mama, mi-a spus că de când fusesem plecat Mama se simțise foarte bine și că doar foarte rar avusese căderi. Era veselă, fericită și cam

iresponsabilă. Doamnei Reeves îi plăcea s-o viziteze pe Mama pentru că i se părea o persoană plăcută și o făcea să râdă în hohote, povestindu-i tot felul de chestii amuzante din trecut. Sigur că erau și momente când era teribil de încăpățânată. Doamna Reeves mi-a povestit de ziua în care ea și infirmiera au dus-o în oraș să-i cumpere material pentru niște rochii noi. Dar Mama n-a vrut cu niciun chip să coboare din mașină.

– Să vină ei aici. În Anglia așa fac, vin la tine la scară și ți le arată.

Până la urmă, a coborât. O tânără drăguță le aștepta și le-a arătat câteva modele diferite. Unul dintre materiale era un maroniu întunecat, culoare care infirmierei și doamnei Reeves li s-a părut potrivită, dar Mamei, dimpotrivă, i s-a părut oribilă.

Și într-o engleză extrem de elegantă, le-a spus exact așa:

– Nu, în niciun caz! Asta are exact culoarea rahatului – arătați-mi ceva mai vesel.

Tânăra s-a supusă uimită, nevenindu-i să-și creadă urechilor.

Doamna Reeves mi-a mai povestit cum a dus-o pe Mama la o fermă de struți. Administratorul, om prietenos și amabil, le-a arătat clocitoriile și împrejurimile.

– Acesta, le-a spus el, luând în mână un ou de struț, urmează să fie clocit săptămâna următoare.

Apoi a fost chemat la telefon și, întinzându-i oul infirmierei, s-a scuzat. Imediat ce el a plecat, Mama i-a smuls oul din mână, spunând:

– Dă-i-l înapoi bietului struț! și l-a aruncat în mijlocul curții, unde oul a explodat cu zgomot.

Cele două au scos-o rapid pe Mama de acolo, înainte să se întoarcă administratorul.

– Într-o zi însorită a insistat să ne cumpere șoferului și nouă tuturor înghețată la cornet, mi-a povestit doamna Reeves. Și pe când treceau pe

lângă un mic șantier unde se săpa o groapă, iar noi treceam încet pe lângă ea, un muncitor și-a ridicat capul. Mama s-a aplecat în afara mașinii ca să-i dea omului cornetul ei cu înghețată, dar i l-a aruncat direct în față. Uite, fiule, asta o să te răcorească puțin, i-a spus, făcându-i cu mâna din mașină.

Deși încercam s-o țin departe de viața mea personală, părea că știe tot. În perioada problemelor din cea de-a doua căsnicie a mea, a spus odată brusc, în timpul unei partide de dame (întâmplător, ea câștiga întotdeauna):

– De ce nu iei tu o pauză de la toate aberațiile astea? Fă o excursie în Orient și distrează-te!

Am fost surprins și am întrebat-o ce vrea să spună.

– Mă gândeam la tot ce se scrie în presă despre viața ta intimă.

Am râs.

– Dar ce știi tu despre viața mea intimă?

A ridicat din umeri.

– Dacă n-ai fi așa de rezervat cu mine, poate ți-aș da și-un sfat.

Se întâmpla să arunce câte una de-asta și pe urmă nu mai spunea nimic.

Venea adesea la locuința mea din Beverly Hills ca să-mi vadă copiii, pe Charlie și pe Sydney. Mi-aduc aminte prima ei vizită. Tocmai terminasem casa, care era frumos mobilată și dotată cu tot personalul necesar: valeți, cameriste etc. S-a uitat ea prin cameră, pe urmă pe fereastră, unde în zare, la vreo șase kilometri, se vedea Pacificul și noi îi așteptam reacția.

– E păcat să tulburi liniștea, a spus.

Părea să ia succesul și averea mea ca pe ceva de la sine înțeles. N-a comentat niciodată nimic despre ele, până într-o zi când eram amândoi singuri pe peluză. Admira grădina și cât de frumos era întreținută.

– Avem doi grădinari, i-am zis.

A făcut o pauză și apoi s-a uitat la mine.

– Înseamnă că ești foarte bogat.

– Mamă, în momentul de față am o avere de cinci milioane de dolari.

A dat din cap gânditoare.

– Să fii sănătos și să te bucuri de ei! au fost singurele ei cuvinte.

S-a simțit bine în următorii doi ani. Dar în timp ce lucram la *Circul* (*The Circus)* am primit un mesaj că era bolnavă. Mai avusese o problemă serioasă cu vezica biliară, dar își revenise. Însă de data asta medicii m-au avertizat că recidiva era serioasă. A fost dusă la spitalul Glendale, dar medicii au considerat că, din cauza inimii, nu era recomandat s-o opereze.

Când am ajuns la spital era în semicomă. I se administrase ceva care să-i aline durerile.

– Mamă, sunt eu, Charlie, i-am șoptit și i-am luat mâna cu blândețe.

Mi-a răspuns strângându-mi-o ușor, apoi a deschis ochii. Voia să se ridice în capul oaselor, dar era prea slăbită. Era agitată și se plângea de dureri. Am încercat s-o conving că va fi bine.

– Poate… mi-a răspuns fără vlagă, pe urmă mi-a mai strâns mâna o dată și și-a pierdut cunoștința.

A doua zi, în timp ce lucram, am primit vestea că s-a prăpădit. Eram pregătit pentru asta, căci medicii mă avertizaseră. M-am oprit, mi-am șters machiajul și, împreună cu Harry Crocker, asistentul meu de regie, am mers la spital.

Harry m-a așteptat afară, iar eu am intrat în cameră și m-am așezat pe un scaun, între fereastră și pat. Jaluzelele erau trase pe jumătate. Soarele afară era puternic și la fel de puternică era liniștea din încăpere. Am stat și m-am uitat îndelung la silueta micuță de pe pat, la fața întoarsă în sus, la ochii închiși. Chiar și în moarte, chipul ei își păstra expresia neliniștită, de parcă s-ar fi temut în permanență de nenorociri viitoare. Ce ciudat era că viața ei

se sfârșise aici, în apropiere de Hollywood, cu toate valorile lui absurde – la unsprezece mii de kilometri de Lambeth, locul unde i se frânsese inima. O mare de amintiri a năvălit peste mine și m-au purtat înapoi, în locurile suferințelor ei, ale luptelor ei, ale curajului ei și ale vieții ei irosite… și am început să plâng.

Mi-a luat o oră până când am reușit să-mi revin și să ies din cameră. Harry Crocker era tot acolo și i-am cerut scuze că l-am lăsat să aștepte atât de mult. A înțeles, desigur, și am condus în tăcere spre casă.

Sydney era undeva în Europa, bolnav, și n-a putut veni la înmormântare. Fiii mei, Charlie și Sydney, erau acolo cu mama lor, dar eu nu i-am văzut. Am fost întrebat dacă vreau să fie incinerată. Gândul ăsta m-a îngrozit. Nu! Am vrut să fie înmormântată în pământul verde și acolo odihnește și acum, în cimitirul din Hollywood.

Nu știu dacă am reușit să-i fac Mamei un portret cu adevărat demn de ea. Dar ce știu cu adevărat este că și-a purtat mereu crucea cu seninătate. Bunătatea și înțelegerea au fost cele mai importante dintre calitățile ei. Deși o ființă religioasă, îi iubea pe păcătoși și se identifica întotdeauna cu ei. Nici măcar un grăunte de vulgaritate n-a existat vreodată în ființa ei. Orice expresie rabelaisiană ar fi folosit, era întotdeauna potrivită. Și, în ciuda sărăciei crunte în care fuseserăm nevoiți să trăim, nu ne-a lăsat pe mine și pe Sydney să umblăm aiurea pe străzi, ci ne-a făcut să credem că nu suntem niște produse oarecare ale sărăciei, ci niște ființe unice și deosebite.

Când sculptorița Clare Sheridan, care făcuse ceva valuri cu cartea ei *From Mayfair to Moscow (De la Mayfair la Moscova)*, a venit la Hollywood, Sam Goldwyn a dat o cină în onoarea ei, la care m-a invitat și pe mine.

Clare, înaltă și frumoasă, era nepoata lui Winston Churchill și soția unui urmaș direct al lui Richard Brinsley Sheridan. Fusese prima femeie din Anglia care vizitase Rusia după Revoluție și ei i se comandaseră busturile principalilor conducători ai Partidului Comunist, inclusiv busturile lui Lenin și Troțki.

Deși procomunistă, cartea ei a stârnit doar o opoziție moderată. Americanii erau destul de confuzi, pentru că autoarea era o englezoaică aristocrată. A

fost primită în societatea de la New York și a realizat busturile câtorva dintre ei. A sculptat bustul lui Bayard Swope, pe al lui Bernard Baruch și pe ale altora.

Când am cunoscut-o eu se afla în plin turneu prin țară, unde mergea să susțină conferințe, iar băiețelul ei, Dicky, care avea șase ani, o însoțea. Se plângea că în America nu-ți puteai câștiga existența din sculptură.

– Pe bărbații americani nu-i deranjează ca soțiile lor să pozeze pentru busturi, dar nu-i prea trage inima să pozeze ei înșiși. Sunt atât de modești…

– Eu nu sunt modest, am zis.

Așa că am aranjat să-și aducă materialele și uneltele la mine acasă, unde aveam să-i pozez după prânz până spre seară. Clare avea darul de a însufleți conversația și m-am surprins încercând să-mi arăt calitățile intelectuale. Când bustul era aproape gata, l-am privit cu atenție.

– Ăsta ar putea fi un cap de criminal.

– Dimpotrivă, mi-a răspuns ea cu solemnitate prefăcută. E un cap de geniu.

Am râs și am început să-i expun o teorie despre genii și criminali, care erau apropiați în esență, și unul, și celălalt fiind de fapt individualități extreme.

Mi-a spus că, de când ținea conferințe despre Rusia, se simțea ostracizată.

Știam că nu e genul pamfletar și nici vreo fanatică din punct de vedere politic.

– Ai scris o carte foarte interesantă despre Rusia – e suficient! De ce vrei tu să intri în politică? N-o să ai decât de suferit.

– Conferințele le țin ca să am din ce trăi, dar oamenii nu vor să audă adevărul, iar când vorbesc spontan, nu mă pot lăsa condusă decât de adevăr. Și apoi, a spus ea cu un aer degajat, eu chiar îi iubesc pe dragii mei comuniști.

– Dragii mei comuniști! am repetat eu râzând.

Totuși, simțeam că dincolo de această suprafață, Clare avea o atitudine limpede și realistă asupra situației, iar atunci când aveam s-o întâlnesc mai târziu, în 1931, mi-a spus că locuia lângă Tunis.

– Dar de ce locuiești acolo?

– E mai ieftin, mi-a răspuns repede. La Londra, cu veniturile mele modeste nu mi-aș permite mai mult de două camere micuțe în Bloomsbury, pe când în Tunisia am o casă cu servitori și o grădină frumoasă pentru Dicky.

Dicky a murit la nouăsprezece ani, o lovitură teribilă din care nu avea să-și revină niciodată. A devenit o catolică ferventă și o vreme a stat într-o mănăstire, întorcându-se spre religie, ca spre un fel de consolare, presupun.

Am văzut o dată, pe o piatră de mormânt din sudul Franței, fotografia unei fete de paisprezece ani, iar dedesubt gravat un singur cuvânt: *Pourquoi?* [33] Într-o asemenea consternare a durerii e inutil să cauți un răspuns. Nu duce decât la zbucium și la idei fals moralizatoare – cu toate astea, nu înseamnă că nu există un răspuns. Nu pot să cred că existența noastră e fără sens și e întâmplătoare, așa cum ne spun anumiți oameni de știință. Viața și moartea sunt prea implacabile ca să fie întâmplătoare.

Căile vieții și ale morții – un geniu secerat în floarea tinereții, răsturnările de situație la nivel mondial, holocaustul și catastrofele – pot părea fără sens și zadarnice. Dar faptul că s-au întâmplat sunt o dovadă clară că există un scop clar și hotărât, mai presus de înțelegerea minților noastre tridimensionale.

Există filosofi care postulează că totul este materie într-o formă de acțiune și că în orice formă de existență nimic nu poate fi adăugat și nimic luat înapoi. Dacă materia este acțiune, atunci ea trebuie să fie guvernată de legile cauzei și efectului. Dacă sunt de acord cu asta înseamnă că orice acțiune este predestinată. Și, dacă e așa, atunci faptul că mă scarpin la nas e la fel de predestinat ca o stea căzătoare? Pisica se plimbă în jurul casei, frunza cade din copac, copilul se împiedică. Oare nu toate aceste acțiuni își află cauza undeva, în infinit? Nu sunt oare predestinate și nu se continuă în eternitate? Cunoaștem cauza imediată pentru frunza care cade, pentru

copilul care se împiedică, dar nu putem ști originea acestor acțiuni sau consecințele ultime.

Nu sunt un spirit religios în sens dogmatic. Poziția mea seamănă cu cea a lui Macaulay, care scria că aceleași probleme teologice se discutau în secolul al XVI-lea, cu aceleași argumente ca și azi, și că, în ciuda tuturor cunoștințelor acumulate și a progresului științific, niciun filosof din trecut sau din prezent n-a adus vreo contribuție revelatoare în această problemă.

Nu sunt un credincios, dar nici n-aș spune că nu cred în nimic. Ceea ce-ți poți imagina este în aceeași măsură o aproximare a adevărului ca ceea ce poate fi dovedit matematic. Nu te poți apropia de adevăr doar prin rațiune. Asta te reduce la un tipar de gândire geometric, care te obligă neapărat la logică și la a fi credibil. Până la urmă, în vis îi putem vedea pe morți și acceptăm că trăiesc, deși știm că sunt morți. Și, deși lipsit de rațiune, visul nu are, totuși, propria lui formă de credibilitate? Sunt lucruri care trec dincolo de rațiune. Cum putem înțelege cu adevărat ce este a o mia parte din a biliona parte dintr-o secundă? Și totuși, potrivit matematicii, ea trebuie să existe.

Pe măsură ce îmbătrânesc, credința mă preocupă tot mai mult. Trăim prin ea mai mult decât ni se pare și acumulăm prin ea mai mult decât ne dăm seama. Eu cred că, de fapt, credința e un precursor al tuturor idealurilor noastre. Fără credință, n-ar fi existat ipoteze elaborate, teorii sau știință sau matematică. Cred că, în fond, credința e o prelungire a minții. Este chei cu care poți nega imposibilul. Să negi credința înseamnă să te dezminți de tine însuți și de spiritul care generează toate forțele tale creatoare.

Credința mea e în necunoscut, în tot ceea ce nu înțelegem în mod rațional. Cred că ceea ce aici e dincolo de înțelegerea noastră, în alte dimensiuni este un fapt simplu și că pe tărâmul necunoscutului există o rezervă infinită de energie pentru bine.

La Hollywood trăiam ca un lup singuratic, lucrând la mine în studio, așa că erau puține șanse să întâlnesc oameni din alte studiouri. Prin urmare, era destul de greu să-mi fac prieteni noi. Douglas și Mary erau salvatorii mei când venea vorba de planul social.

De când se căsătoriseră erau foarte fericiți. Douglas își refăcuse vechea casă, o amenajase cu gust și mai adăugase câteva camere de oaspeți. Trăiau pe picior mare, la ei serviciul era perfect, bucătăria excelentă, iar Douglas era gazda perfectă.

La studio avea un apartament elaborat, cu baie turcească și piscină. Era locul unde-și primea oaspeții celebri, acolo îi invita la prânz, pe urmă le făcea un tur al studioului, le arăta cum se face un film, apoi îi poftea la o baie cu aburi și la o partidă de înot. După aceea, stăteau în jurul cabinei lui, înfășurați toți în prosoape de baie, ca senatorii romani.

Era destul de ciudat să-i fii prezentat regelui Siamului în timp ce omul ieșea de la saună și se pregătea să se arunce în piscină. De fapt, am cunoscut multe personaje ilustre la baia turcească, inclusiv pe ducele de Alba, ducele de Sutherland, Austen Chamberlain, marchizul de Viena, ducele de Panaranda și mulți alții. Când un om e dezbrăcat de toate însemnele lumești, de-abia atunci îl poți aprecia la adevărata valoare. Spre exemplu, ducele de Alba așa mi-a câștigat stima.

Ori de câte ori astfel de potentați veneau în vizită la el, Douglas mă chema și pe mine, pentru că eu însumi eram una dintre atracții… Obiceiul era așa: după baie, invitații veneau la Pickfair pe la ora opt, cina era pe la opt și jumătate, iar după cină vedeam un film. Așa încât niciodată n-ajungeam să-i cunosc pe invitați prea bine. Din când în când, ca să-i mai degrevez pe soții Fairbanks de îndatoririle lor sociale, îi mai găzduiam pe unii dintre ei la mine. Dar le mărturiseam că eu nu le puteam oferi chiar „condițiile“ lui Fairbanks.

Când îi întreținea pe cei mari, Douglas și Mary se descurcau de minune. Adoptau un fel de familiaritate *dégagé*, pentru mine teribil de dificilă. Desigur, când printre invitați era un duce, la început îi spuneau cu toții „Alteța Voastră“. Dar nu dura mult până când apelativul se transforma în mult mai familiarele „Georgie“ sau „Jimmy“.

La cină își făcea apariția destul de des cățelul corcit al lui Douglas, pe care gazda îl punea să facă tot felul de chestii amuzante, care înveseleau imediat atmosfera și alungau orice urmă de rigiditate sau aer formal. De obicei, mie îmi spuneau oaspeții tot felul de complimente la adresa lui Douglas: „Ce

om fermecător!“ îmi ziceau doamnele confidențial. Și chiar era. Nimeni nu le-ar fi putut fermeca mai tare ca el.

Dar a avut și el un Waterloo al lui… N-am să dau nume, din motive lesne de înțeles, o să spun doar că oaspeții erau persoane dintre cele mai alese, cu multe titluri, iar Douglas și-a dedicat o săptămână întreagă special pentru a se ocupa de ei și de distracția lor. Oaspeții de onoare erau un cuplu aflat în luna de miere. Tot ce vă puteți imagina s-a făcut pentru ca ei să se simtă bine. A organizat o partidă de pescuit pe un iaht, în Catalina, unde Douglas a sacrificat un tăuraș și l-a aruncat în mare, ca să atragă peștii (dar n-au prins nimic). Apoi a organizat și-un rodeo, în cerc intim, pe terenurile de la studio. Numai că tânăra mireasă, înaltă și frumoasă, deși amabilă, se arăta teribil de rezervată și nu s-a lăsat entuziasmată de nimic.

În fiecare seară, la cină, Douglas făcea tot ce-i trecea prin cap s-o binedispună, dar, cu tot umorul și farmecul lui, nimic n-o scotea din rezerva ei rece. În a patra seară, Douglas m-a luat deoparte:

– Pe mine mă inhibă, nu știu ce să mai vorbesc cu ea, mi-a zis. Așa încât în seara asta te-am pus pe tine lângă ea. I-am spus cât de teribil de amuzant ești, mi-a zis el chicotind.

După ce publicitate îmi făcuse, m-am așezat la masă relaxat ca un parașutist care urmează să sară. Dar m-am gândit să încep cu ezoterismul… Am luat șervetul de pe masă și i-am șoptit doamnei:

– Hai, înveseliți-vă!

S-a întors spre mine, parcă nevenindu-i să creadă că vorbeam cu ea.

– Poftim?

– Înveseliți-vă! i-am repetat eu misterios.

A părut surprinsă:

– Să mă înveselesc?

– Da, i-am răspuns eu, așezându-mi șervetul pe genunchi și privind drept în față.

O clipă m-a studiat în tăcere.

– De ce spuneți asta?

Mi-am încercat norocul.

– Pentru că sunteți foarte tristă! i-am spus și, înainte să apuce să-mi răspundă, am continuat: Știți, eu am sânge de țigan și pur și simplu știu lucrurile astea – în ce lună sunteți născută?

– În aprilie.

– Desigur! Berbec! Ar fi trebuit să-mi dau seama.

Brusc s-a însufleţit, ceea ce, venind de la ea, era mare lucru.

– Să vă daţi seama de ce? a zâmbit.

– Că în luna asta e o curbă descendentă a vitalității în zodia dumneavoastră.

A rămas o clipă pe gânduri.

– Dar e extraordinar ce spuneți!

– Dacă ai intuiție, e chiar o treabă simplă. Aura dumneavoastră în acest moment trădează nefericire.

– Este atât de evident?

– Poate că pentru ceilalţi nu.

A zâmbit, a căzut iar pe gânduri și mi-a spus visătoare:

– E foarte ciudat că spuneți asta. Chiar e adevărat. Sunt foarte deprimată.

Am dat din cap compătimitor:

– Da, e luna dumneavoastră proastă.

– Sunt atât de tristă, de-a dreptul disperată, a continuat.

– Cred că înțeleg, am zis, fără să-mi dau seama ce-o să urmeze.

A continuat pe un ton îndurerat:

– Dacă aș putea să fug – departe de toți și de toate… Aș face orice, mi-aș lua o slujbă, aș face figurație în filme, dar i-ar amărî pe alții, care nu merită asta.

Vorbea la plural, dar mi-am dat seama că se referea la soțul ei. Renunțând să mai fac pe ghicitorul, am început să-mi fac griji și i-am dat un sfat serios, care, desigur, era banal:

– N-are sens să fugiți. Responsabilitățile or să vă urmărească oriunde v-ați duce. Toată viața ne dorim ceva și nimeni nu e vreodată mulțumit, așa încât mai bine nu vă pripiți – nu luați o hotărâre pe care s-o regretați toată viața.

– Cred că aveți dreptate, mi-a spus cu o privire plină de regret. Dar mă simt atât de eliberată când pot să vorbesc cu cineva care înțelege.

Din când în când, în timp ce se întreținea cu ceilalți oaspeți, Douglas arunca spre noi o privire. Ea s-a întors spre el și i-a zâmbit.

După cină, Douglas m-a luat deoparte:

– Dar despre ce Dumnezeu ați vorbit? Parcă dispăruse tot restul lumii…

– Chestii banale, am spus eu cu îngâmfare.

NOUĂSPREZECE

Contractul cu First National intra pe ultima sută de metri și eu de-abia așteptam să se încheie. Erau lipsiți de considerație, nesuferiți și înguști și de-abia așteptam să scap de ei. Și în plus, aveam o groază de idei pentru filme de lungmetraj.

Să termin ultimele trei filme pentru ei mi s-a părut o corvoadă interminabilă. Lucram la *Zi de plată* (*Pay Day)*, un film pe două bobine, și pe urmă nu mai aveam decât două filme de făcut. *Pelerinul (The Pilgrim)*, următoarea mea comedie, lua proporțiile unui lungmetraj. Ceea ce presupune alte negocieri enervante cu First National. Dar, așa cum spunea Sam Goldwyn despre mine: „Chaplin nu e om de afaceri – tot ce știe el e sub ce sumă nu poate să coboare“. Negocierile s-au încheiat satisfăcător. După succesul fenomenal cu *Piciul*, am întâmpinat destul de puțină rezistență când le-am spus condițiile mele pentru *Pelerinul*. Avea să fie considerat cât două filme și primeam o garanție de 400000 de dolari și o sumă din profit. În sfârșit, eram liber să mă alătur amicilor mei din United Artists.

La sugestia lui Douglas și a lui Mary, Honest Joe, așa cum îi spuneam noi lui Joseph Schenck, s-a alăturat asociației noastre, împreună cu soția lui, Norma Talmadge, ale cărei filme urma să fie distribuite prin compania noastră. Joe urma să fie președinte. Deși țineam la Joe, mi se părea că aportul lui nu justifica această poziție. Deși soția lui era o vedetă destul de cunoscută, nici nu se compara cu Mary și Douglas în ceea ce privește succesul de box-office. Refuzaserăm deja să-i dăm acțiuni lui Adolph Zukor, de ce i-am fi dat lui Joe Schenck, care nu era atât de important

precum Zukor? Totuși, entuziasmul lui Mary și al lui Douglas au avut câștig de cauză și Joe a devenit președinte și acționar cu parte egală în United Artists.

La puțin timp, am primit o scrisoare prin care eram invitat de urgență la o întrunire privind viitorul asociației. După câteva fraze formale și optimiste ale președintelui, Mary ni s-a adresat solemn. Ne-a spus că este îngrijorată de ceea ce se întâmplă în industria cinematografică – ea întotdeauna era îngrijorată – că lanțurile de distribuție fuzionau și că, dacă nu luam măsuri să contracarăm aceste mișcări, viitorul asociației noastre avea să fie în pericol.

Pe mine vorbele ei nu m-au îngrijorat, pentru că eu credeam cu tărie că valoarea filmelor noastre putea face față în orice competiție. Dar ceilalți nu păreau la fel de liniștiți ca mine. Pe un ton grav, Joe Schenck ne-a avertizat că, deși compania noastră e construită pe baze sănătoase, n-ar strica să ne asigurăm viitorul, neasumându-ne singuri toate riscurile, ci implicându-i și pe alții. Discutase deja cu Dillon Read and Conpany, de pe Wall Street, care erau dispuși să participe cu 40000000 de dolari pentru a cumpăra o parte din acțiuni și o cotă-parte din profit. Eu am spus sincer că nu vreau ca Wall Street să aibă de-a face în vreun fel cu munca mea și mi-am exprimat din nou părerea că n-avem de ce să ne temem de nicio fuziune atâta timp cât facem filme bune. Joe, stăpânindu-și cu greu iritarea, a spus cu o voce calmă că el doar încercase să facă ceva constructiv pentru companie și că ar trebui să profităm de asta.

Mary a luat din nou cuvântul. Avea un fel mustrător de a vorbi despre afaceri, adresându-mi-se nu direct, ci prin intermediul celorlalți, ceea ce m-a făcut să mă simt vinovat de un egoism teribil. A lăudat calitățile lui Joe, punând accentul pe munca grea depusă în folosul asociației și pentru a ne consolida compania.

– Cu toții trebuie să încercăm să fim constructivi, a încheiat ea.

Dar eu am rămas neclintit, susținând în continuare că nu vreau să se amestece nimeni în eforturile mele personale. Eram încrezător și dispus să-mi investesc banii în aceste eforturi. Întâlnirea a degenerat într-o discuție aprinsă – mai mult aprinsă decât discuție –, dar eu am rămas ferm pe poziție

și le-am spus că, dacă ceilalți voiau să meargă mai departe fără mine, erau liberi s-o facă, iar eu aveam să mă retrag din companie. Ceea ce a dus la o declarație solemnă de loialitate și la afirmația lui Joe cum că el n-a vrut să facă nimic ca să ne rupă prietenia sau armonia din cadrul companiei. Și cu asta povestea cu Wall Street a fost clasată.

Înainte de a începe primul meu film pentru United Artists, am vrut s-o lansez pe Edna Purviance într-un rol principal. Deși eu și Edna nu mai eram iubiți, mă interesa cariera ei. Dar, privind-o obiectiv, mi-am dat seama că arăta tot mai mult ca o matroană, ceea ce nu prea se potrivea cu idealul meu feminin de care aveam nevoie pentru filmele viitoare. Și, în plus, nu voiam să-mi limitez ideile și personajele la o companie de comedie, pentru că aveam vagi idei ambițioase despre lungmetraje de comedie, care ar fi presupus o distribuție mai numeroasă.

Luni întregi am cochetat cu ideea de a face *Troienele* cu Edna, într-o adaptare personală. Dar cu cât cercetam mai mult, cu atât se prefigura ca o producție scumpă, așa că am abandonat ideea.

Apoi am început să mă gândesc la alte femei interesante pe care Edna le-ar fi putut interpreta. Desigur, Josephine! Faptul că ar fi fost nevoie de costume de epocă și că ar fi costat dublu față de *Troienele* nu mai conta. Eram entuziasmat!

Am început o documentare amplă, citind *Memoriile lui Napoleon Bonaparte* de Bourienne și memoriile lui Constant, valetul lui Napoleon. Dar cu cât ne afundam mai mult în viața lui Josephine, cu atât mai multă importanță căpăta figura lui Napoleon. Am devenit atât de fascinat de acest geniu flamboaiant, încât ideea unui film despre Josephine a început să pălească, în timp ce Napoleon devenea tot mai impunător și se contura ca un rol pe care l-aș fi putut juca eu însumi. Filmul ar fi trebuit să fie o descriere a campaniei lui în Italia: o epopee despre curajul și voința unui tânăr de douăzeci și șase de ani, care reușește să înfrângă opoziția teribilă și invidia generalilor bătrâni și experimentați. Dar până la urmă entuziasmul meu s-a topit, iar producția despre Napoleon și Josephine nu s-a mai făcut.

Cam pe-atunci și-a făcut apariția pe scena hollywoodiană Peggy Hopkins Joyce, celebra frumusețe căsătorită, împodobită din cap până-n picioare cu bijuterii și cu un cont de trei milioane de dolari strânși de pe urma celor cinci soți – după cum mi-a spus chiar ea. Peggy era de origine modestă: o fată de frizer, care intrase în cor la Ziegfeld și se căsătorise cu cinci milionari. Deși era încă o frumusețe, arăta un pic cam obosită. Venea direct de la Paris, într-o superbă rochie neagră, doliu după un tânăr care se omorâse recent pentru ea. În această toaletă de doliu elegantă a pătruns ea pe scena de la Hollywood.

La o cină intimă, mi-a mărturisit că detesta notorietatea.

– Nu-mi doresc decât să mă mărit și să am copii. În adâncul inimii, sunt o femeie simplă, mi-a spus, aranjându-și diamantul de douăzeci de carate și brățările de smarald care-i împodobeau brațul.

Când era într-o dispoziție amuzată, Peggy le zicea „galoanele mele“.

Despre unul dintre soți povestea că în noaptea nunții s-a încuiat în baie și i-a spus că nu-l lasă să intre până când nu-i strecoară pe sub ușă un cec de 500000 de dolari.

– Și ți l-a strecurat? am întrebat-o eu.

– Da! mi-a răspuns ea obraznică și a adăugat cu o doză de umor: Și primul lucru pe care l-am făcut a doua zi de dimineață, înainte ca el să se trezească, a fost să mă duc să-l încasez. Dar era un dobitoc și un bețiv. O dată i-am dat în cap cu o sticlă de șampanie și l-am băgat în spital.

– Și așa v-ați despărțit?

– Nici gând! a râs ea. Părea să-i placă și a devenit chiar mai nebun după mine.

Thomas Ince ne-a invitat la el pe iaht. Eram doar noi trei, Peggy, Tom și cu mine, stăteam la o masă în cabină și beam șampanie. Era seară, iar una dintre sticlele de șampanie era chiar lângă ea. Pe măsură ce se înnopta vedeam cum interesul lui Peggy se muta dinspre mine spre Tom Ince și a

început să se poarte cam urât, amintindu-mi că ce-i făcuse soțului ei cu sticla de șampanie mi-ar fi putut face și mie.

Deși băusem destulă șampanie, nu eram beat și i-am spus cu blândețe că, dacă o să văd până și cel mai mic indiciu că o astfel de idee i-ar trece prin căpșorul ei frumos, o arunc peste bord. După asta m-a scos din cercul ei, iar Irving Thalberg de la MGM a devenit următoarea ei țintă. O vreme, notorietatea ei l-a amețit pe Irving, pentru că era foarte tânăr. La MGM umblau chiar zvonuri alarmante despre căsătorie, dar i-a trecut entuziasmul și nu s-a întâmplat nimic.

În timpul ciudatei și scurtei noastre relații, Peggy mi-a spus câteva anecdote despre cum se asociase ea cu un cunoscut editor francez. De aici mi-a venit ideea să scriu povestea *Parizianca,* Edna Purviance având rolul principal. N-am avut nicio intenție să joc în film, ci doar să-l regizez.

Au fost critici care au susținut că filmul mut nu poate reda psihologia umană, ci doar acțiuni evidente, precum eroi care înghesuie doamnele în niște trunchiuri de copac și respiră lasciv, bătăi cu scaune, lovituri dure – că astea ar fi singurele mijloace de expresie. *Parizianca* a fost o provocare. Am încercat să redau psihologia prin jocul subtil. Spre exemplu, Edna interpretează o *demi-mondaine*, Prietena ei intră și-i arată o revistă în care scrie că iubitul Ednei se va căsători. Edna ia revista cu nonșalanță, se uită la ea și pe urmă o aruncă, tot timpul rămânând indiferentă, apoi își aprinde o țigară. Dar publicul vede că e șocată. După ce-și conduce prietena la ușă și-și ia la revedere, se întoarce repede, deschide revista și începe să citească febril. Filmul era plin de aluzii subtile. Într-o scenă din dormitorul Ednei, o cameristă trage un sertar și din întâmplare cade pe jos un guler bărbătesc, ceea ce-i trădează relația amoroasă cu junele-prim (jucat de Adolphe Menjou).

Filmul a avut mare succes în rândul publicului mai educat. A fost primul film mut în care se îmbinau psihologia și ironia. Au urmat alte filme în aceeași zonă, printre care *Jugul căsniciei (The Marriage Circle)*, în care Menjou interpreta aproape același personaj.

Adolphe Menjou a devenit vedetă peste noapte, dar Edna n-a avut același succes. Totuși, a primit o ofertă de zece mii de dolari pentru o filmare de

cinci săptămâni în Italia și mi-a cerut sfatul dacă să accepte sau nu. Evident, eu am fost entuziasmat. Dar ea se temea să plece ca să nu-și rupă toate legăturile. Am sfătuit-o să accepte și, în caz că nu mergea, să se întoarcă și să lucreze în continuare cu mine, după ce și-a luat cei zece mii de dolari. Edna a făcut filmul, dar n-a fost o reușită, așa că s-a întors la compania noastră.

Înainte să termin *Parizianca*, Pola Negri și-a făcut un debut cu adevărat hollywoodian în America. Departamentul de publicitate de la Paramount s-a întrecut pe sine în ceea ce privește excesele prostești. Într-o atmosferă de certuri și gelozii, întreținută cu grijă, Gloria Swanson și Pola au fost expuse publicului și imaginea lor a rămas în centrul atenției în acest fel. Titluri de-o șchioapă anunțau: „Negri vrea cabina lui Swanson“; „Gloria Swanson refuză s-o întâlnească pe Pola Negri“; „Negri acceptă vizita lui Swanson“. Și presa o ținea tot așa, *ad nauseam*.

Nici Gloria, nici Pola nu trebuie învinuite pentru astfel de povești inventate. De fapt, încă de la bun început ele au fost foarte bune prietene. Numai că aceste atitudini feline erau mană cerească pentru departamentul de publicitate. În onoarea Polei s-au organizat petreceri și recepții. În timpul acestui festival pus la cale, am întâlnit-o pe Pola la un concert simfonic la Hollywood Bowl. Stătea chiar lângă loja mea, cu toată suita ei de agenți de publicitate și directori de la Paramount.

–Charleee! Cum se face că n-am primit nicio veste de la tine? Nu m-ai căutat niciodată. Nu-ți dai seama că eu am bătut tot drumul din Germania până aici numai ca să te văd?

Eram flatat, chiar dacă nu credeam o iotă din ce spunea, pentru că la Berlin o văzusem o singură dată, douăzeci de minute.

–Ai fost foarte crud cu mine, Charlie, să nu dai tu un semn… Am așteptat atât să primesc o veste de la tine. Unde e biroul tău? Dă-mi numărul de telefon și te caut eu.

Eram destul de sceptic în privința acestei atitudini înflăcărate, dar, pe de altă parte, atenția frumoasei Pola a avut un oarecare efect asupra mea. Peste

câteva zile am primit o invitaţie la o petrecere pe care o dădea ea în vila pe care o închiriase în Beverly Hills. Chiar şi pentru Hollywood a fost un eveniment strălucitor şi, deşi acolo erau şi alte vedete masculine, atenţia ei s-a concentrat asupra mea. Sinceră sau nu, mi-a plăcut… Acesta a fost începutul relaţiei noastre exotice. Câteva săptămâni ne-am afişat împreună în public, un adevărat afrodiziac pentru gazetari. Curând au apărut titluri precum: „Pola s-a logodit cu Charlie“. Pentru ea era deranjant şi m-a rugat să fac o declaraţie de un fel sau altul.

– Declaraţia ar trebui să vină din partea doamnei, i-am răspuns eu.

– Şi ce să le spun?

Am ridicat din umeri, nedorind să-mi asum nicio răspundere.

A doua zi am primit un mesaj în care eram anunţat că domnişoara Negri nu mă putea primi, fără nicio explicaţie. Dar în aceeaşi seară, camerista ei mi-a telefonat disperată să-mi spună că stăpâna era foarte bolnavă şi că dacă n-aş putea veni imediat. Când am ajuns, m-a întâmpinat camerista plânsă toată, care m-a condus în salon, unde Pola stătea întinsă pe un divan, cu ochii închişi. Când i-a deschis, a gemut doar atât:

– Cât de crud poţi să fii!

Şi uite-aşa m-am trezit în rolul lui Casanova.

Peste o zi sau două mi-a telefonat Charlie Hyton, managerul de la studiourile Paramount.

– Ne faci o groază de probleme, Charlie. Aş vrea să vorbim puţin.

– Sigur! Treci pe la mine! i-am zis.

Şi a trecut. Era aproape miezul nopţii când a ajuns. Hyton era un tip corpolent şi cu o înfăţişare mai degrabă prozaică. Ar fi părut în elementul lui într-un depozit en gros… Omul s-a aşezat şi, fără nicio introducere, mi-a zis:

– Charlie, toate zvonurile astea din presă o îmbolnăvesc pe Pola. De ce nu faci o declarație prin care să le pui capăt?

Când m-am văzut atacat atât de direct, l-am privit în ochi.

– Și ce-ai vrea tu să declar?

A încercat să-și ascundă stânjeneala sub o obrăznicie amuzantă.

– Ești îndrăgostit de ea, nu?

– Cred că asta nu e treaba nimănui, i-am răspuns.

– Dar noi am investit milioane în femeia asta. Iar această publicitate îi dăunează.

A făcut o pauză, apoi a spus:

– Charlie, dacă ești îndrăgostit de ea, de ce nu te însori cu ea?

Pe moment, afrontul nu mi s-a părut deloc amuzant.

– Dacă-ți imaginezi că eu o să mă însor cu cineva doar ca să protejez investițiile făcute de Paramount, trebuie să-ți spun că ești într-o gravă eroare.

– Atunci, nu te mai întâlni cu ea!

– Asta depinde de ea, i-am răspuns eu.

Conversația s-a încheiat cu o replică a mea de un umor sec, cum că de vreme ce nu eram acționar la Paramount, nu vedeam de ce ar fi trebuit să mă însor cu Pola. Și așa, relația mea cu Pola s-a sfârșit la fel de brusc cum începuse. Nu m-a mai căutat niciodată.

În timpul legăturii mele agitate cu ea, venise la studio o tânără mexicancă. Bătuse tot drumul din Mexico City ca să-l cunoască pe Charlie Chaplin. Cum avusesem diverse experiențe de acest tip cu nebuni sau ciudați, l-am rugat pe impresarul meu să se descotorosească de ea „într-un mod drăguț“.

Nu m-am mai gândit la asta deloc, până când am primit un telefon de acasă cum că tânăra cu pricina stă în fața porții. Am simțit că mi se face părul măciucă. I-am spus majordomului să scape de ea și că eu aștept la studio până când n-am să risc să mă întâlnesc cu ea pe drum. După zece minute am primit mesaj că plecase.

În seara aceea, Pola, Dr Reynolds și soția mea au luat cina la mine acasă și le-am povestit incidentul. Am deschis ușa și ne-am uitat bine de jur împrejur, ca să ne asigurăm că fata nu se întorsese. Dar în toiul cinei majordomul a venit alb ca varul și mi-a zis:

– E sus, în patul dvs.

Mi-a spus că se dusese să-mi pregătească patul și o găsise acolo, îmbrăcată în pijamalele mele.

Nu mai știam ce să fac.

– Mă duc eu să vorbesc cu ea, a zis Reynolds, ridicându-se de la masă și luând-o pe scări în sus.

Acum așteptam cu toții continuarea. După ceva vreme, Reynolds s-a întors.

– Am avut o lungă discuție cu ea. E tânără, frumoasă și pare destul de inteligentă. Am întrebat-o ce caută la tine în pat. „Vreau să-l cunosc pe domnu' Chaplin", mi-a spus. „Dar știi că pentru acest comportament", i-am zis eu, „ai putea fi considerată nebună și te-ar putea închide la ospiciu"? N-a fost deloc intimidată. „Nu sunt nebună", mi-a răspuns. „Sunt doar o mare admiratoare a artei domnului Chaplin și am bătut tot drumul din Mexic până aici numai ca să-l cunosc." I-am spus că ar face bine să-și scoată pijamaua ta, să se îmbrace și să plece până nu chemăm poliția.

– Vreau s-o cunosc pe fata asta, a zis Pola cu un aer degajat. Spune-i să coboare aici, în salon.

Am protestat, pentru că mi s-a părut ca va fi penibil pentru toată lumea. Totuși, ea a intrat în salon sigură pe sine. Reynolds avea dreptate: era tânără și atrăgătoare. Ne-a povestit cum se învârtise toată ziua în jurul studioului.

Am invitat-o la cină, dar n-a vrut decât un pahar cu lapte. Când s-a așezat să-l bea, Pola îi punea tot felul de întrebări:

– Ești îndrăgostită de domnul Chaplin? (M-am crispat.)

Fata a râs.

– Îndrăgostită? O, nu! Doar îl admir pentru că e un mare artist.

Pola nu s-a lăsat:

– Ai văzut vreunul din filmele mele?

– Sigur că da, i-a răspuns ea firesc.

– Și ce crezi despre ele?

– Că sunt foarte bune… dar nu sunteți o artistă la fel de mare ca domnul Chaplin.

Să vezi expresia Polei la replica asta făcea toți banii!

Am avertizat-o că felul cum se comportase putea să lase loc la neînțelegeri și am întrebat-o dacă are bani să se întoarcă în Mexico City. A zis că da. După ce eu și Reynolds i-am mai dat câteva sfaturi, a plecat.

Dar a doua zi, pe la amiază, majordomul a dat din nou buzna la mine în cameră, să-mi spună că fata se otrăvise și acum zăcea în mijlocul străzii. Fără să mai stăm pe gânduri, am dat telefon la poliție și a fost ridicată cu o ambulanță.

A doua zi, toate ziarele au scris pe larg și au publicat fotografii cu ea pe patul de spital. I se făcuseră spălături stomacale și acum stătea de vorbă cu presa. A declarat că nu a vrut să se otrăvească, ci doar să atragă atenția, că nu era îndrăgostită de Charlie Chaplin și că venise la Hollywood doar ca să-și încerce norocul și să joace în filme.

După ce a ieșit din spital a fost dată în grija unei asociații de binefacere, care mi-a trimis o scrisoare drăguță, în care mă întrebau dacă nu eram

dispus să contribui la cheltuielile de drum pentru ca fata să fie trimisă înapoi în Mexico City.

– E inofensivă și nu e fată rea, mi-am spus, așa că i-am plătit drumul.

De-acum eram liber să-mi încep prima comedie pentru United Artists și nerăbdător să depășesc succesul filmului *Puștiul*. Mi-am stors creierul săptămâni întregi ca să găsesc o idee. Îmi tot spuneam: „Filmul ăsta trebuie să fie o epopee! Trebuie să fie cel mai bun!“ Dar nu-mi venea nimic în minte. Până când, într-o dimineață de duminică, în timp ce-mi petreceam weekendul la familia Fairbanks, stăteam cu Douglas după micul dejun să ne uităm la niște imagini stereoscopice. Câteva erau din Alaska și Klondike. Una dintre ele era o imagine a defileului Chilkoot, unde se vedea un lung șir de alpiniști cățărându-se pe muntele înghețat, iar pe verso era tipărită o legendă în care erau descrise încercările teribile prin care trecuseră ca să ajungă până acolo. Mi s-a părut o temă minunată, destul cât să-mi înfierbânte imaginația. Tot felul de idei comice au început să mi se perinde imediat prin minte și, deși n-aveam povestea, o oarecare schiță de scenariu a început să prindă contur.

În realizarea unei comedii, în mod paradoxal, tragedia stimulează simțul ridicolului. Pentru că ridicolul, mi se pare mie, este o atitudine sfidătoare: în fața neputinței noastre împotriva forțelor naturii nu putem decât să râdem – pentru că, altfel, ne pierdem mințile. Am citit o carte despre convoiul lui Donner, care pe drumul spre California s-a rătăcit și a rămas înzăpezit în Munții Sierra Nevada. Din o sută șaizeci de pionieri, doar optsprezece au supraviețuit, cei mai mulți murind de foame sau de frig. Unii au ajuns la acte de canibalism, au ajuns să-și mănânce morții, iar alții și-au pus la frigare mocasinii ca să-și mai potolească foamea. Această tragedie cumplită a fost punctul de plecare pentru una dintre cele mai comice scene din film. Pradă unei foame cumplite, îmi fierb pantoful și-l mănânc, sugând cuiele de parcă ar fi oasele unui clapon delicios și înfulec șireturile ca și cum ar fi spaghete. În tot acest delir provocat de foame, tovarășul meu ajunge să mă creadă pui și vrea să mă mănânce.

Timp de șase luni am elaborat o serie de secvențe comice și am început să le filmez fără scenariu, simțind că povestea se va dezvolta din situațiile

comice obișnuite. Sigur că de multe ori am ajuns într-un punct mort și a trebuit să renunț la multe secvențe comice. Una dintre ele era o scenă de dragoste cu o eschimosă, care-l învață pe vagabond să sărute în stilul eschimoșilor, adică frecându-și nasurile unul de altul. Iar când pleacă în goana după aur își freacă pătimaș nasul de al ei, în semn de rămas-bun. După câțiva pași, se întoarce din drum, își atinge nasul cu degetul din mijloc și-i trimite un ultim sărut drăgăstos, după care își șterge în grabă degetul de pantaloni, pentru că e cam răcit. Dar am renunțat la rolul eschimosei pentru că intra în contradicție cu povestea mai importantă, cea a dansatoarei.

În timpul filmărilor la *Goana după aur* m-am însurat a doua oară. Pentru că avem doi băieți mari, la care țin foarte mult, n-o să intru în detalii. Am fost căsătoriți doi ani și am încercat să facem lucrurile să funcționeze, dar totul a fost fără speranță și s-a sfârșit într-o mare de amărăciune.

Goana după aur a avut premiera la Strand Theatre din New York, unde am fost prezent și eu. Din clipa în care a început filmul, cu o scenă în care dădeam roată vesel unei prăpăstii fără să observ că era un urs pe urmele mele, publicul a început să aplaude și să aclame. Printre hohotele de râs, până la sfârșitul filmului, din când în când se auzeau și ropote de aplauze. Hiram Abrams, directorul de vânzări al United Artists, a venit la mine după film și m-a îmbrățișat.

– Charlie, garantez că ajungem la cel puțin șase milioane de dolari!

Și așa a fost.

După premieră am avut un atac. Stăteam la hotelul Ritz și am simțit că nu mai pot să respir, așa că i-am telefonat disperat unui prieten.

– Mor! i-am spus eu sufocându-mă. Cheamă-l pe avocatul meu!

– Avocatul? Tu ai nevoie de un doctor! mi-a spus el alarmat.

– Nu, nu! Îl vreau pe avocatul meu ca să-mi fac testamentul!

Amicul, șocat și speriat, i-a sunat pe amândoi, dar, cum avocatul era plecat în Europa, n-a venit decât doctorul.

După o examinare rapidă, n-a găsit nimic în neregulă, doar un atac de panică.

–De la căldură, mi-a spus el. Pleacă din New York și mergi undeva pe coasta oceanului, unde să fii liniștit și să poți respira aer de mare.

Într-o jumătate de oră eram pe drum spre Brighton Beach. Pe drum am plâns pur și simplu fără motiv. Mi-am luat o cameră cu vedere la ocean și m-am așezat la geam, încercând să respir aerul mării. Dar mulțimea a început să se adune în fața hotelului– „Salut, Charlie!“ „Bravo, Charlie!“ – așa că a trebuit să mă dau de la geam, ca să nu mă vadă.

Brusc, s-a auzit un urlet ca al unui câine. Era un om care se înneca. Salvamarii l-au adus chiar în fața ferestrei mele, i-au dat primul ajutor, dar a fost prea târziu. Era mort. De-abia îl luase ambulanța, că a început altul să răcnească. Cu totul, au fost trei: ultimii doi au fost salvați. Mă simțeam mai rău ca oricând, așa că m-am hotărât să mă întorc la New York. Peste două zile mă simțeam destul de bine cât să mă întorc în California.

DOUĂZECI

Când m-am întors în Beverly Hills, am primit o invitaţie s-o cunosc pe Gertrude Stein, acasă la unul dintre prietenii mei. Când am ajuns, domnişoara Stein era pe un scaun, în mijlocul salonului, îmbrăcată în maro, cu un guler de dantelă şi cu mâinile în poală. Semăna cu Madame Roulin din portretul lui Van Gogh, numai că, în locul cocului roşcat, Gertrude era şatenă şi tunsă scurt.

Oaspeţii stăteau în cerc, în picioare, la o distanţă respectuoasă. O doamnă de onoare i-a spus ceva în şoaptă şi pe urmă a venit la mine.

– Domnişoara Gertrude Stein ar vrea să vă cunoască.

Am făcut câţiva paşi. Nu puteam sta de vorbă în momentul acela, pentru că veneau întruna alţi oameni care aşteptau să-i fie prezentaţi.

La masa de prânz, gazda ne-a aşezat unul lângă altul şi, nu ştiu cum, am ajuns să vorbim despre artă. Cred că totul a început de la faptul că eu am admirat priveliştea care se vedea pe fereastră. Dar ei nu i s-a părut mare lucru.

– Natura, mi-a spus ea, e ceva banal. Imitaţia e mult mai interesantă.

A început să dezvolte ideea, spunând că marmura contrafăcută e mult mai frumoasă decât cea adevărată şi că un apus pictat de Turner e mai frumos decât orice apus de soare adevărat. Deşi aceste sentinţe nu erau tocmai originale, am aprobat-o politicos.

Pe urmă s-a lansat într-o teorie despre intriga filmelor.

– Sunt întotdeauna pline de clișee, complicate și necredibile.

Ar fi vrut să mă vadă într-un film doar mergând pe stradă și dând colțul, apoi un alt colț și un alt colț. Am fost cât pe ce să-i spun că ideea asta nu-i decât o parafrază a acelei sublinieri mistice care-i aparținea, „Trandafirul este un trandafir, este un trandafir“, dar ceva m-a oprit.

Fuseserăm serviți pe o superbă față de masă din dantelă de Bruxelles, ceea ce a stârnit câteva complimente din partea invitaților. În timp ce stăteam la taclale, ni s-a adus cafeaua în niște ceșcuțe lăcuite, foarte ușoare. A mea a fost așezată foarte aproape de cot și, când am mișcat un pic mâna, am atins-o și am vărsat cafeaua pe fața de masă. M-am simțit oribil. În timp ce eu încercam să mă scuz în fața gazdei, Gertrude a răsturnat-o și ea pe-a ei. M-am simțit un pic mai bine, pentru că nu mai eram eu singurul în situația aia jenantă. Dar Gertrude nici nu s-a clintit:

– Bine că nu mi-am vărsat-o pe rochie! a spus.

John Masefield a venit să mă viziteze la studio. Era un tip frumos, înalt și amabil, blând și înțelegător. Dar, ciudat, toate aceste calități m-au intimidat într-un hal. Din fericire, tocmai citisem *Văduva din Bye Street (The Widow in the Bye Street)*, care-mi plăcuse foarte tare, așa încât n-am rămas chiar cu gura închisă și i-am citat câteva din versurile mele preferate:

S-a adunat un grup în fața închisorii
Așteptând să audă sunetul de clopot,
Așteptând așa cum omenii cu suflet gol așteaptă mereu,
Să simtă otrava unui alt iad.

În timpul lucrului la *Goana după aur*, am primit un telefon de la Elinor Glyn. „Dragă Charlie, trebuie s-o cunoști pe Marion Davies; e o drăguță și o să-i placă la nebunie să se vadă cu tine, așa că nu vrei să vii cu noi la cină la hotel Ambassador și pe urmă mergem la Pasadena să vedem filmul tău, *Trântorii*?“

N-o întâlnisem niciodată pe Marion, dar eram la curent cu publicitatea bizară din jurul numelui ei. Era în toate ziarele și revistele Hearst, pe prima pagină, până la saturație. Reclama sărise atât de mult calul, încât numele ei ajunsese deja ținta multor glume. Cum ar fi remarca lui Beatrice Lillie, când cineva i-a arătat luminile din Los Angeles. „Ce frumos!“ a spus ea, „presupun că în cele din urmă se vor transforma toate într-o firmă luminoasă care va afișa numele «Marion Davies».“ Nu puteai deschide o revistă sau un ziar Hearst fără să vezi o fotografie uriașă cu Marion. Toate astea nu făceau de fapt decât să îndepărteze publicul de casa de bilete.

Dar într-o seară, acasă la familia Fairbanks, au pus un film cu Marion Davies, *When Knighthood Was in Flower*. Spre surprinderea mea, era chiar o bună comediană, atrăgătoare și cu farmec, care ar fi putut fi vedetă de-adevăratelea, nu prin publicitatea deșănțată a celor de la Hearst.

La cină la Elinor Glyn mi s-a părut o ființă simplă și încântătoare și din acel moment am devenit buni prieteni.

Relația dintre Hearst și Marion e una legendară în Statele Unite și, de altfel, în toată lumea. A durat peste treizeci de ani, până în ziua morții ei.

Dacă m-ar întreba cineva cine mi-a lăsat cea mai puternică impresie în viață, aș spune că răposatul William Randolph Hearst. Ar trebui să explic, totuși, că impresia n-a fost întotdeauna cea mai bună– deși omul avea calități remarcabile. Însă ceea ce mă fascina pe mine era taina personalității lui, faptul că-și păstrase aerul adolescentin, agerimea, bunătatea, brutalitatea, puterea lui uriașă, bogăția și, mai presus de toate, firescul. În societate era cel mai nonconformist om pe care l-am cunoscut vreodată. Ca om de afaceri, construise un imperiu pe cât de fabulos, pe atât de divers, de la sute de publicații la procente serioase în industria imobiliară de la New York, la mine și terenuri vaste în Mexic. Secretarul lui mi-a spus o dată că întreprinderile lui Hearst valorau aproximativ 400000000 de dolari, ceea ce la acel moment era o sumă considerabilă.

În privința lui, opiniile sunt diferite. Unii susțin că ar fi fost un patriot american adevărat, alții, că era de fapt un oportunist, interesat în primul rând de tirajul ziarelor lui și de creșterea averii. Dar în tinerețe fusese un liberal căruia-i plăcea aventura. Mai mult, avusese tot timpul la îndemână

vistieria tatălui. Se spune că bancherul Russell Sage ar fi întâlnit-o pe mama lui Hearst, Phoebe Hearst, pe Fifth Avenue. Și i-ar fi spus așa:

– Dacă fiul dumitale continuă să atace Wall Street în ziarele lui, va pierde câte un milion de dolari pe an.

– În ritmul acesta, domnule Sage, va rezista încă optzeci de ani în afaceri, i-ar fi răspuns mama lui Hearst.

Prima dată când l-am întâlnit pe Hearst am călcat cu stângul. Sime Silverman, redactor-șef și editor la *Variety*, m-a dus să luăm prânzul la apartamentul lui Hearst de pe Riverside Drive. Era o reședință clasică de bogătaș, un duplex, cu picturi rare pe pereți, cu tavan înalt, cu lambriuri de mahon și vitrine cu porțelanuri. După ce am fost prezentat familiei Hearst, ne-am așezat cu toții la masă.

Doamna Hearst era o femeie atrăgătoare, cu un comportament blând și firesc. Hearst, de partea cealaltă, a făcut ochii mari și m-a lăsat pe mine să vorbesc.

– Prima dată când v-am văzut, domnule Hearst, a început ea, erați la restaurantul Beaux Arts, cu două doamne. Un prieten mi-a spus cine sunteți.

Pe sub masă, am simțit că cineva îmi făcea un semn cu piciorul. Am bănuit că era Sime Silverman.

– Aha! a făcut Hearst amuzat.

Am început să mă bâlbâi.

– Oricum… dacă nu erați dvs., era cineva care vă semăna tare… dar, știți, prietenul meu de fapt nu era chiar atât de sigur… am zis eu inocent.

– Păi, mi-a răspuns el cu o sclipire în ochi, e foarte comod să ai o dublură.

– Da, da, așa e, am râs eu puțin cam prea zgomotos.

Doamna Hearst m-a salvat.

– Așa e, a spus ea cu umor, e chiar foarte comod.

Oricum, momentul a fost depășit și prânzul a decurs foarte bine.

Marion Davies venise la Hollywood ca vedetă în producţiile Cosmopolitan, proprietatea lui Hearst. Și-a închiriat o casă în Beverly Hills, iar Hearst și-a adus în apele californiene vasul lui de optzeci și cinci de metri prin Canalul Panama. Din acel moment, în film a început o epocă nouă, ca în *O mie și una de nopți*. De două sau de trei ori pe săptămână, Marion dădea petreceri somptuoase, cu vreo sută de invitați, un amestec de actori, actrițe, senatori, jucători de polo, coriști, suverani străini, precum și asistenţi și personalul editorial al lui Hearst. La aceste petreceri era o atmosferă ciudată, tensionată și frivolă, pentru că nimeni nu putea ghici în ce dispoziție avea să fie puternicul Hearst, care era de fapt barometrul, dacă seara avea să fie o reușită sau nu.

Mi-aduc aminte un incident care a avut loc în locuința închiriată a lui Marion. Vreo cincizeci dintre noi stăteam în picioare, în timp ce Hearst, mohorât, stătea într-un fotoliu, înconjurat de personalul lui. Marion, îmbrăcată à la Madame Recamier, era întinsă pe o canapea, răvășitor de frumoasă, devenind din ce în ce mai taciturnă pe măsură ce Hearst își vedea de treburile lui. Brusc, a strigat la el indignată:

– Ia ascultă!

Hearst și-a ridicat privirea:

– Cu mine vorbești?

– Da, cu tine! Vino încoace! i-a răspuns ea țintuindu-l cu ochii ei mari și albaștri.

Oamenii lui s-au dat la o parte și în cameră s-a făcut dintr-odată liniște.

Hearst și-a îngustat ochii, cum stătea el acolo ca un Sfinx, cu privirea tot mai întunecată, cu buzele subțiindu-i-se într-o linie subțire, în timp ce cu degetele bătea nervos în brațul fotoliului care arăta ca un tron, nehotărât

dacă să dea frâu liber furiei sau nu. Mi-a venit să mă duc să-mi cer pălăria de la garderobă. Dar brusc s-a ridicat.

– Presupun că trebuie să mă duc, n-am ce-i face! a spus, mergând spre ea cu mutră de prostănac. Și cam ce-și dorește doamna mea?

– Să-ți rezolvi afacerile la birou, i-a răspuns ea disprețuitoare. Nu la mine acasă! Oaspeții mei vor ceva de băut, așa că fugi și adu-le câte ceva!

– Imediat, imediat! a zis el și, cu mers de clovn, s-a îndreptat spre bucătărie, în timp ce toată lumea a răsuflat ușurată.

O dată, mergând cu trenul de la Los Angeles la New York ca să rezolv niște treburi urgente, am primit o telegramă de la Hearst, care mă invita cu el în Mexic. I-am trimis și eu înapoi o telegramă în care-i spuneam că-mi pare rău, dar am ceva de rezolvat la New York. Totuși, în Kansas City, m-am întâlnit cu doi dintre agenții lui Hearst.

– Am venit să vă dăm jos din tren, mi-au spus zâmbind, explicându-mi că domnul Hearst îi va trimite pe avocații lui de la New York să se ocupe de toate afacerile mele.

Dar eu nu puteam merge…

N-am cunoscut niciodată pe cineva care să arunce cu banii așa ca Hearst. Rockefeller resimțea povara morală a banilor, Pierpont Morgan era conștient de puterea lor, dar Hearst cheltuia milioanele cu o nonșalanță de parcă ar fi fost niște simpli bani de buzunar.

Vila de pe malul mării pe care Hearst i-o dăduse lui Marion, în Santa Monica, era un palat în toată puterea cuvântului, construit – simbolic – pe nisip, de niște meșteri aduși din Italia. Era o clădire în stil georgian, cu șaptezeci de camere, cu o lățime de nouăzeci de metri, pe trei niveluri, cu o sală de bal cu decorațiuni aurite și salon. Tablouri de Reynolds, Lawrence și alții atârnau peste tot – unele nu erau originale. În biblioteca spațioasă, cu lambriuri de stejar, dacă apăsai un buton, o bucată din podea se ridica și se transforma într-un ecran de proiecție.

În salonul lui Marion încăpeau lejer cincizeci de invitaţi. Iar câteva apartamente luxoase puteau găzdui cel puţin douăzeci de oaspeţi. O piscină din marmură italiană, de peste treizeci de metri lungime, cu un pod de marmură veneţiană care o traversa prin centru, era amplasată într-o grădină închisă, cu vedere la ocean. Lângă piscină erau un bar şi un mic ring de dans.

Autorităţile din Santa Monica aveau în plan să construiască un port pentru ambarcaţiuni mici şi vase de agrement, proiect sprijinit de *Times* din Los Angeles. Mi s-a părut o idee bună şi asta i-am şi spus lui Hearst într-o dimineaţă, la micul dejun.

– O să compromită toată regiunea, mi-a zis el indignat, o să fie marinari care să se holbeze pe ferestrele astea ca la bordel.

Şi subiectul a fost trecut sub tăcere.

Hearst era genul nonconformist. Dacă era în toane bune, dansa charleston, dansul lui preferat, cu o stângăcie adorabilă, fără să-i pese de ce cred ceilalţi despre el. Departe de a fi un *poseur* [34], nu făcea decât ce-l interesa. Mie mi se părea un tip plictisitor – poate că era, dar nu făcea niciun efort să fie altfel. Mulţi credeau că editorialul zilnic semnat de Hearst era scris de fapt de Arthur Brisbane, dar Brisbane în persoană mi-a spus că Hearst e cel mai strălucit editorialist din State.

Uneori era surprinzător de copilăros şi uşor de rănit. Mi-aduc aminte cum într-o seară în care ne alegeam partenerii pentru un joc de şarade el s-a plâns că l-am lăsat pe dinafară.

– Bine, a zis Jack Gilbert în glumă. Atunci, hai să jucăm noi doi şarade şi să mimăm cuvintele „cutie de pastile“ – eu o să fiu cutia, iar tu, pilula. Dar lui W.R. nu i-a picat deloc bine şi a spus cu vocea tremurând:

– N-am nevoie de şaradele voastre tâmpite!

Şi a ieşit trântind uşa.

Ferma lui Hearst, de o sută șaizeci de mii de hectare, de la San Simeon, se întindea pe vreo cincizeci de kilometri de-a lungul coastei Pacificului. Locuințele erau așezate pe un platou, în spate, ca o citadelă, la o sută cincizeci de metri deasupra nivelului mării și la șase kilometri depărtare de ocean. Castelul principal fusese construit din alte câteva reședințe senioriale, desfăcute și trimise pe mare din Europa. Fațada era o combinație între catedrala din Rheims și o vilă elvețiană. Cinci vile de tip italian îl împrejmuiau, așezate pe marginea platoului, fiecare putând primi câte șase invitați. Erau mobilate în stil italian, cu tavane baroce, de unde serafimi și heruvimi te priveau zâmbind din înălțimi. În castelul principal existau camere pentru încă treizeci de invitați. Sala de recepție, care avea peste treizeci de metri lungime, era împodobită cu tapițerii de Gobelin, unele autentice, altele false. În această atmosferă cu aer nobil, în fiecare colț al sălii erau mese cu jocuri de table și biliard. Salonul era o replică mai mică a naosului de la Westminster Abbey, unde puteau încăpea lejer optzeci de oameni. Personalul casei număra șaizeci.

În apropierea castelului, era o grădină zoologică, cu lei, tigri, urși, maimuțe, urangutani, păsări și reptile. De la intrarea principală în domeniu și până la castel era o alee lungă de opt kilometri, cu câte un panou din loc în loc: „Animalele au prioritate“. Și trebuia să aștepți cuminte în mașină până când o pereche de struți se hotărau să traverseze. Turme de oi, de cerbi, de bivoli și de elani îți ieșeau întruna în cale.

Automobilele îi așteptau pe oaspeți la gară sau pentru cei care veneau cu avionul exista și un mic teren de aterizare. Dacă ajungeai între mese erai condus în apartamentul tău și anunțat că cina începe la ora opt, iar de la șapte și jumătate se servesc cocktailuri în holul mare.

Distracțiile erau înotul, călăritul, tenisul, tot felul de alte jocuri sau o vizită la grădina zoologică. Hearst avea o regulă bătută în cuie: nimeni nu consuma cocktailuri înainte de ora șase seara. Dar Marion își aduna prietenii la ea în apartament și acolo le oferea pe furiș băuturi.

Cinele erau elaborate. Meniul arăta ca cel de la banchetele regelui Carol I. Se servea vânat de sezon: fazan, rață sălbatică, potârniche și carne de căprioară. Și totuși, în toată această opulență, șervetele erau de hârtie… și numai când era acolo doamna Hearst invitații primeau șervete de olandă.

Doamna Hearst venea la San Simeon anual, dar totul rămânea în bună pace. Marion și doamna Hearst coexistau și situația era acceptată de amândouă. Când se apropia momentul sosirii doamnei Hearst, Marion și restul plecam discret sau ne întorceam la reședința de pe plajă a lui Marion, din Santa Monica. O cunoșteam pe Millicent Hearst din 1916 și eram prieteni buni, așa că eu aveam viză pentru ambele scheme… Când se instala pe domeniu cu cercul ei de prieteni din San Francisco, mă invita să vin în weekend, iar eu îmi făceam apariția ca și cum ar fi fost prima mea vizită pe sezonul ăla. Dar Millicent nu se păcălea singură. Deși se prefăcea că nu știe nimic despre recentul exod, trata totul cu umor. „Dacă n-ar fi Marion, ar fi altcineva“, spunea ea. Îmi făcea de multe ori confidențe despre relația lui W.R. cu Marion, dar niciodată cu amărăciune. „Se poartă în continuare ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic între noi și ca și cum Marion nici n-ar exista“, îmi zicea. „Când ajung e întotdeauna dulce și fermecător, dar nu rămâne niciodată mai mult de câteva ore. Și de fiecare dată același scenariu: în timpul mesei, majordomul vine și-i aduce un bilet, apoi el se scuză și se ridică de la masă. Când se întoarce, spune pe ton spășit că niște afaceri urgente îl cheamă la Los Angeles, iar noi ne prefacem cu toții că-l credem. Și, desigur, știm cu toții că el de fapt se întoarce la Marion.“

Într-o seară, după cină, am însoțit-o pe Millicent într-o plimbare prin parcul domeniului. Castelul părea muiat în lumina lunii și arăta feeric și fantomatic în mijlocul decorului cu cele șapte vârfuri de munte din jur. Stelele parcă erau înfipte în cerul senin. Ne-am oprit în loc o clipă, ca să admirăm peisajul. De la grădina zoologică se auzea din când în când răgetul unui leu sau țipătul continuu al unui urangutan, care se întorcea cu ecou dintre munți. Era straniu și înspăimântător, pentru că în fiecare seară, la apusul soarelui, urangutanul începea întâi încet, până când ajungea să scoată țipătul ăla teribil, care dura toată noaptea.

– Bietul animal, o fi nebun! am spus eu.

– Tot locul ăsta e o nebunie. Uită-te și tu! mi-a răspuns ea, arătând spre castel. Creația lui Otto cel nebun… care va continua să construiască și să adauge mereu câte ceva, până în ultima zi a vieții. Și pe urmă cui o să-i mai folosească? Nimeni nu-și permite să întrețină așa ceva. Ca hotel, nu poate fi

folosit, iar dacă o donezi statului mă îndoiesc că ar putea face ceva cu domeniul ăsta – nici măcar o universitate!

Millicent întotdeauna vorbea despre Hearst pe un ton matern, care pe mine mă făcea să cred că încă-l iubea. Era o femeie blândă și înțelegătoare, dar mai târziu, când aveam să devin indezirabil din punct de vedere politic, nu m-a mai privit cu ochi buni.

Într-o seară, când am ajuns la San Simeon ca să rămân în weekend, Marion m-a întâmpinat nervoasă și agitată. Unul dintre oaspeți fusese atacat cu un brici în timp ce traversa parcul.

Când era iritată, Marion se bâlbâia, ceea ce îi dădea un plus de farmec și un aer de femeie care are nevoie de ajutor.

– În-ncă nu ș-știm cine a făcut-o, d-dar W.R. a p-pus deja câțiva detectivi să s-scotocească parcul și încercăm să nu ajungă la urechile celorlalți. Unii spun că atacatorul ar fi un filipinez și W.R. a go-gonit toți filipinezii de pe domeniu până se t-termină ancheta.

– Și cine a fost atacat? am întrebat eu.

– O să-l vezi diseară la cină.

La masă am stat în fața unui tânăr cu tot capul bandajat. Nu i se vedeau decât ochii strălucitori și dinții albi pe care și-i arăta într-un zâmbet permanent.

Marion mi-a făcut semn pe sub masă.

– El e! mi-a șoptit.

Nu părea prea afectat de atac și a mâncat cu poftă. La toate întrebările n-a făcut decât să ridice din umeri și să rânjească.

După cină, Marion mi-a arătat unde avusese loc atacul.

– În spatele statuii, mi-a zis ea, arătând spre o replică în marmură a Victoriei din Samotrace. Uite urmele de sânge.

– Dar el ce făcea în spatele statuii?

– În-încerca să s-scape de a-atacator.

Brusc, din noapte, individul a apărut din nou, cu faţa şiroindu-i de sânge şi clătinându-se. Marion a strigat, iar eu am sărit cât acolo. Într-o clipă l-au înconjurat douăzeci de oameni răsăriţi din pământ, din iarbă varde.

– Iar am fost atacat, a gemut el.

Doi detectivi l-au luat pe braţe şi l-au dus la el în cameră, unde l-au interogat. Marion a dispărut, dar peste o oră am văzut-o în holul principal.

– Ce s-a întâmplat? am întrebat-o.

Mi-a răspuns sceptică:

– Se pare că s-a rănit singur. E un nebun care vrea să atragă atenţia.

Fără alte explicaţii, excentricul a fost expediat chiar în noaptea aia, iar bieţii filipinezi s-au reîntors la lucru de dimineaţă.

Sir Thomas Lipton era unul dintre invitaţii de la San Simeon şi de la reşedinţa de pe plajă a lui Marion, un scoţian bătrân şi şarmant, cu un accent savuros, care vorbea întruna şi evoca trecutul.

Îmi spunea aşa:

– Charlie, tu ai venit în America şi ai reuşit… şi eu la fel. Am ajuns aici prima dată cu un vapor care transporta vite. Şi atunci mi-am spus: „Data viitoare o să vin cu iahtul propriu.“ Şi aşa a fost.

Mi s-a plâns că a fost păgubit cu milioane de lire în afacerea cu ceai. Cinam adesea împreună cu Alexander Moore, ambasador în Spania, şi Sir Thomas Lipton, la Los Angeles. Iar Alex şi Sir Thomas tot spuneau poveşti din trecut, lăsând din când în când să cadă precum mucurile de ţigară câte-un

nume de rege și creându-mi mie impresia că toate capetele încoronate nu făceau altceva decât să rostească epigrame.

În perioada aceea mă vedeam des cu Marion și Hearst, pentru că-mi plăcea stilul lor de viață extravagant, și, cum eram invitat permanent în weekend la vila ei de pe plajă, profitam de asta, mai ales că Douglas și Mary erau plecați în Europa. Într-o dimineață, la micul dejun, cu alți câțiva invitați de față, Marion mi-a cerut părerea despre scenariul ei, dar părerile mele n-au fost pe placul lui W.R. Tema era feminismul, iar eu am spus că femeile își aleg bărbații și că bărbații nu prea au multe de spus în privința asta.

W.R. credea tocmai pe dos.

– Nici gând! Bărbatul e cel care alege întotdeauna, a zis el.

– Ni se pare doar că alegem, i-am răspuns eu. Dar în fapt, o tânără arată cu degetul spre tine, își spune „Pe el îl vreau“ și din clipa aia ești pierdut.

– Te înșeli sută la sută! a zis Hearst sigur pe el.

– Problema e, am continuat eu, că tehnica este atât de elaborată, încât credem că noi am ales…

Brusc, Hearst a bătut cu palma în masă, făcând toate porțelanurile de la micul dejun să danseze.

– Dacă eu spun că un lucru e alb, tu spui că e negru! a țipat el.

Cred că am pălit ușor. Chiar în clipa aia majordomul îmi turna cafeaua. Mi-am ridicat privirea și am zis:

– Te rog să pui să mi se facă bagajele și să-mi chemi un taxi.

Apoi, fără un cuvânt, m-am ridicat și m-am dus în sala de bal, unde mă plimbam de sus în jos, verde de furie. Imediat a apărut Marion:

– Ce e cu tine, Charlie?

Îmi tremura vocea.

– Nimeni nu ţipă aşa la mine. Cine se crede? Nero? Napoleon?

Fără un cuvânt, s-a întors şi a ieşit din încăpere. Imediat a intrat W.R., ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat:

– Ce s-a întâmplat, Charlie?

– Nu sunt obişnuit să ţipe cineva la mine, mai ales când sunt oaspete în casa cuiva. Aşa că plec. Eu…

Iar aici mi s-a frânt vocea şi nu mi-am mai putut continua propoziţia.

W.R. s-a gândit o clipă, apoi a început să măsoare şi el sala de bal.

– Hai să stăm de vorbă, mi-a zis cu vocea tremurând.

L-am urmat într-un intrând unde se afla o canapea micuţă de două persoane, Chippendale. Hearst avea un metru nouăzeci şi era destul de solid. S-a aşezat şi mi-a făcut semn să stau şi eu pe locul care mai rămăsese liber.

– Stai jos, Charlie, să ne lămurim!

M-am aşezat lângă el, înghesuit. Fără un cuvânt, mi-a întins brusc mâna pe care, aşa înghesuit cum eram, de-abia am reuşit să i-o strâng. Apoi a început să-mi explice, cu vocea încă tremurându-i.

– Uite, Charlie, eu nu vreau deloc ca Marion să facă filmul ăsta, dar ea ţine cont de părerile tale. Iar când ai spus că ţi se pare bun… poate că de-aia te-am luat cam tare.

M-am înmuiat imediat şi am încercat să-l împac, insistând că de fapt fusese vina mea. În cele din urmă, am reuşit să ne strângem mâna din nou, pe urmă am încercat să ne ridicăm, doar că, înghesuiţi cum eram, nu înţepeniserăm pe canapeaua Chippendale, care începuse să scârţâie alarmant. După câteva încercări, am reuşit să ne eliberăm şi să lăsăm şi canapeaua intactă.

Se pare că, după ce mă lăsase pe mine, Marion se dusese direct la el, îl apostrofase că fusese grosolan şi-l trimisese să-şi ceară scuze. Marion ştia să-şi aleagă momentul şi când să tacă din gură, ceea ce uneori făcea.

– Când e el prost-dispus, furtuna izbucnește imediat, ca tunetul.

Marion era veselă și fermecătoare. Când afacerile îl chemau pe W.R. la New York, ea-și chema prietenii în casa din Beverly Hills (asta era înainte să se construiască vila de pe plajă), dădea petreceri și jucam șarade până la ore mici.

Apoi Rudolph Valentino invita pe toată lumea la el, pe urmă eu îi invitam la mine și tot așa, pe rând. Uneori închiriam un omnibus pe care-l încărcam cu provizii, angajam și-un cântăreț la armonică și vreo zece-douăzeci dintre noi mergeam pe plajă la Malibu, unde făceam un foc de tabără, pescuiam și organizam picnicuri la miezul nopții.

Invariabil, Louella Parsons, redactor la publicațiile lui Hearst, era de față, însoțită de Harry Crocker, care până la urmă a devenit unul dintre asistenții mei de regie. După asemenea expediții, nu ne întorceam acasă decât pe la patru-cinci dimineața. Marion îi punea lui Louella: „Dacă află W.R., unul dintre noi o să-și piardă slujba și n-nu o s-să f-fiu eu aia!“

În timpul unei astfel de petreceri, acasă la Marion, W.R. a sunat de la New York. Când s-a întors în cameră, Marion era furibundă.

– Vă puteți imagina așa ceva? a spus ea indignată. W.R. a pus să fiu urmărită tot timpul!

La telefon, Hearst îi citise raportul unui detectiv cu tot ce făcuse de când plecase el, în care scria cum la ora patru dimineața fusese văzută plecând din casa subiectului A, la cinci dimineața, casa subiectului B, și tot așa. Mai târziu, mi-a povestit că Hearst pornise imediat spre Los Angeles, ca să facă ordine în toată povestea asta cu ea, hotărât să se despartă. Normal că Marion era indignată, pentru că nu făcuse decât să se distreze cu prietenii. Raportul detectivului era destul de exact în ceea ce privește faptele, dar deformat în așa fel încât să creeze o impresie greșită. Din Kansas City, W.R. a trimis o telegramă. „M-am răzgândit. Nu pot să vin în California și să văd acele locuri în care am fost atât de fericit. Mă întorc la New York.“ Dar la puțin timp după a trimis o altă telegramă, în care scria că ajunge la Los Angeles.

Venirea lui era un moment tensionat pentru toți cei implicați. Dar întrevederea cu Marion a avut un efect bun asupra lui și totul s-a încheiat cu o petrecere grandioasă de bun-venit înapoi, în Beverly Hills. Marion a construit temporar un salon în casa ei închiriată, în care încăpeau o sută șaizeci de invitați.

A fost gata în două zile – cu decorațiuni, lumină electrică, inclusiv un ring de dans. Marion n-a trebuit decât să frece lampa fermecată și s-a făcut! În acea seară a apărut cu un inel nou de smarald, în valoare de 75000 de dolari – un dar de la W.R., – și, apropo, nimeni nu și-a pierdut slujba.

De dragul variației, în loc de domeniul de la San Simeon sau reședința lui Marion de pe plajă, din când în când petreceam câte un weekend pe iahtul lui Hearst și navigam fie spre Catalina, fie în sud, spre San Diego. În timpul unei astfel de croaziere, Thomas H. Ince, care preluase de la Hearst conducerea Cosmopolitan Film Productions, a trebuit să fie debarcat la San Diego. Eu nu eram acolo, dar Elinor Glyn, care era la bord, mi-a povestit cum Ince fusese vesel și binedispus, dar că la prânz simțise brusc niște dureri paralizante și fusese nevoit să se ridice de la masă. Toată lumea crezuse că e o indigestie, dar i s-a făcut atât de rău, încât cu toții au socotit că era mai bine să-l ducă la țărm și pe urmă la un spital. Acolo s-a descoperit că suferise un atac de cord. A fost trimis acasă, în Beverly Hills, iar trei săptămâni mai târziu a suferit un al doilea atac și a murit.

Au început să circule tot felul de zvonuri că Ince de fapt fusese împușcat și că Hearst era implicat. Zvonurile au fost complet nefondate. Știu pentru că am mers cu Hearst și Marion la el acasă cu două săptămâni înainte să moară. A fost foarte fericit să ne vadă pe toți trei și credea că o să se facă bine în curând.

Moartea lui Ince a dat peste cap planurile de la Cosmopolitan Productions, care au fost preluate de Warner Brothers. Dar după doi ani s-au mutat la MGM, unde lui Marion i s-a construit un bungalou elegant pe post de cabină. (Eu îi spuneam Trianon…)

Hearst își rezolva acolo cele mai multe dintre afacerile din presă. De câte ori nu l-am văzut stând în mijlocul salonului lui Marion, cu douăzeci sau mai multe ziare răspândite în jur. Din fotoliu, citea rapid titlurile.

– Nu-mi place cum e pus în pagină, zicea cu vocea lui ascuțită, arătând spre unul dintre ziare. Și de ce povestea asta e expediată așa?

Lua o revistă și o răsfoia, cântărind-o cu ambele mâini.

– Ce se întâmplă cu publicitatea din Redbook? Cam slăbuț luna asta… Telegrafiază-i lui Ray Long să vină încoace imediat.

În mijlocul acestei scene apărea Marion în toată splendoarea, direct de pe platoul de filmare și, cu aerul ei batjocoritor, călca intenționat peste ziare, spunând:

– Luați gunoaiele astea de-aici! Îmi faceți dezordine în cabină.

Hearst era uneori incredibil de naiv. Când mergea la premiera unui film al lui Marion, mă invita să vin cu ei și, înainte să ajungem, la intrarea în teatru, cobora, ca să nu fie văzut venind odată cu ea. Totuși, atunci când *Hearst Examiner* și *Times* s-au lansat într-o dispută politică, în care *Hearst* a atacat cu putere, nici *Times* nu s-a lăsat mai prejos, recurgând la atacuri personale și acuzându-l pe Hearst că duce o viață dublă și că are un cuibușor în Santa Monica, numele lui Marion fiind și el menționat. Hearst nu a răspuns atacului la el în ziar, dar a venit la mine a doua zi (tocmai murise mama lui Marion) și mi-a zis:

– Charlie, vrei să purtăm noi doi sicriul la înmormântarea doamnei Davis?

Am acceptat, firește.

Prin anul 1933, Hearst m-a invitat într-o excursie în Europa. Închiriase o aripă întreagă pe unul din transatlanticele companiei Cunard. Dar am refuzat, pentru că asta însemna să călătoresc alături de escorta lui de douăzeci de persoane, să ne oprim unde voia el și să plecăm repede unde nu-i plăcea lui.

Și avusesem deja o experiență asemănătoare într-o excursie cu el, în Mexic, când a doua mea soție era însărcinată. O caravană de vreo zece automobile îi însoțea pe Hearst și Marion pe niște drumuri accidentate, ceea ce m-a făcut să blestem toată aventura. Drumurile erau absolut impracticabile, așa

încât a trebuit să renunţăm să mai ajungem la destinaţie şi am rămas peste noapte la o fermă mexicană. Unde n-am avut decât două încăperi pentru toţi douăzeci câţi eram. Cum multă amabilitate, una dintre ele ne-a fost oferită soţiei mele, lui Elinor Glyn şi mie. Unii au dormit pe mese şi pe scaune, alţii în coteţul păsărilor şi alţii în bucătărie. A fost o scenă grozavă, în cămăruţa aia, unde soţia mea a ocupat singurul pat existent, eu m-am instalat pe două scaune, iar Elinor, îmbrăcată de parcă urma să descindă la Ritz, a dormit pe o canapea ruptă, cu pălăria pe cap, fără să-şi scoată vălul şi mănuşile. A dormit cu mâinile pe piept, ca o efigie funerară, şi fără să-şi schimbe poziţia. Ştiu, pentru că n-am închis un ochi toată noaptea. Am zărit-o cu coada ochiului când s-a trezit de dimineaţă, absolut intactă, niciun fir de păr nu i se mişcase de la locul lui, cu pielea albă şi satinată, atât de vioaie şi plină de entuziasm, că străbătea salonul de ceai de la hotel Plaza.

În călătoria în Europa, Hearst l-a luat cu el şi pe Harry Crocker, fostul meu asistent de regie. Harry era acum secretarul lui Hearst şi m-a rugat să-i dau lui W.R. o scrisoare de recomandare către Sir Philip Sassoon, ceea ce am şi făcut.

Philip i-a jucat o festă grozavă lui Hearst. Ştiind că are o atitudine teribil antibritanică de mulţi ani, a aranjat lucrurile în aşa fel încât să fie primit de Prinţul de Wales. Apoi a făcut în aşa fel încât cei doi să rămână închişi în biblioteca lui, unde, potrivit relatării lui Philip, Prinţul l-ar fi întrebat direct ce are el cu englezii. Au stat acolo vreo două ore, mi-a spus, şi Philip credea că întrevederea cu prinţul a avut un efect benefic.

N-am înţeles niciodată sentimentele antibritanice ale lui Hearst, cu atât mai mult cu cât avea tot felul de proprietăţi în Anglia, de pe urma cărora câştiga bani frumoşi. Atitudinea lui progermană data de pe vremea Primului Război Mondial, când prietenia şi asocierea lui cu Contele Bernstorff – pe atunci ambasador al Germaniei – fusese cât pe ce să dezlănţuie scandalul. Chiar şi pentru puterea teribilă a lui Hearst fusese destul de greu să-l înăbuşe. Iar mai târziu, corespondentul lui american în străinătate, Karl von Wiegand, tot timpul a scris articole favorabile Germaniei, până în pragul celui de-al Doilea Război Mondial.

În timpul călătoriei în Europa, Hearst a vizitat Germania şi a avut o întrevedere cu Hitler. La acel moment nu prea ştia nimeni despre lagărele

lui de concentrare. Prima menţiune despre ele a făcut-o într-un articol prietenul meu Cornelius Vanderbilt, care, sub un pretext oarecare, pătrunsese într-unul dintre ele şi scrisese despre torturile naziste. Dar poveştile lui despre asemenea forme de sadism păreau absolut fantasmagorice şi puţini le-au crezut.

Vanderbilt mi-a trimis o serie de cărţi poştale care-l înfăţişau pe Hitler ţinându-şi discursurile. Chipul lui era dezgustător de comic – un fel de imitaţie proastă a mea, cu mustaţa lui ridicolă, cu părul în dezordine şi şuviţe lipicioase, cu gura lui subţire şi dezgustătoare. Nu puteam să-l iau pe Hitler în serios. Fiecare dintre cărţile poştale îl arătau în altă ipostază. Într-una era cu mâinile crispate ca nişte gheare, ţinând un discurs în faţa mulţimii, în alta, cu o mână ridicată şi cealaltă lăsată, ca un jucător de crichet care se pregăteşte să arunce mingea, iar în alta cu mâinile împreunate în faţă, ca şi cum s-ar pregăti să ridice un halter imaginar. Salutul tipic, cu mâna ridicată şi dată spre spate, peste umăr, cu palma în sus, mă făcea să-mi doresc să-i aşez acolo un vraf de vase murdare.

– Ăsta e un nebun! m-am gândit.

Dar când Einstein şi Thomas Mann au fost siliţi să părăsească Germania, faţa lui Hitler nu mi s-a mai părut deloc comică, ci de-a dreptul sinistră.

Pe Einstein l-am întâlnit prima dată în 1926, când a venit în California să ţină o conferinţă. Teoria mea e că oamenii de ştiinţă şi filosofii sunt de fapt virtuali romancieri care-şi canalizează pasiunea într-o altă direcţie. Ei bine, teoria asta i se potrivea de minune lui Einstein. Era tipul neamţului din Alpi, în cel mai frumos sens al cuvântului – jovial şi prietenos. Şi, deşi era calm şi blând, simţeam că asta ascunde o fiinţă temperamentală, clocotitoare, şi că de aici venea de fapt extraordinara lui energie intelectuală.

Carl Laemmle, de la studiourile Universal, a telefonat să spună că profesorul Einstein ar vrea să mă cunoască. Am fost teribil de emoţionat. Ne-am întâlnit să luăm prânzul la studiourile Universal, Profesorul, soţia lui, secretara lui, Helene Dukas, şi asistentul lui, Walter Meyer. Doamna Einstein vorbea foarte bine engleza, de fapt chiar mai bine decât Profesorul.

Era o femeie cu umeri laţi şi plină de energie. Era cu adevărat fericită că e soţia unui om aşa de mare şi nu făcea niciun efort s-o ascundă. Entuziasmul ei era încântător.

După prânz, în timp ce domnul Laemmle le arăta studioul, doamna Einstein m-a luat deoparte şi mi-a şoptit: „De ce nu-l invitaţi pe profesor la dvs. acasă? Ştiu sigur că ar fi încântat să stăm de vorbă în linişte, doar între noi.“ Cum doamna Einstein mă rugase să fie o întâlnire intimă, am mai invitat doar doi prieteni. La cină mi-a spus povestea dimineţii în care concepuse teoria relativităţii.

– Doctorul coborâse în halat, ca de obicei, la micul dejun, dar aproape că nu s-a atins de nimic. M-am gândit că nu se simte bine şi l-am întrebat ce-l supără. „Draga mea“, mi-a zis, „am o idee minunată.“ Şi după ce şi-a băut cafeaua s-a aşezat la pian şi a început să cânte. Se oprea din când în când, făcea câteva însemnări şi repeta: „Am o idee minunată, o idee senzaţională!“ „Atunci, pentru Dumnezeu, spune-mi şi mie despre ce e vorba, nu mă lăsa aşa în suspans!“ i-am zis. „E complicat, mai am de lucru“, mi-a răspuns.

Şi doamna mi-a povestit că a continuat să cânte la pian şi să îşi facă însemnări încă vreo jumătate de oră, apoi a urcat la el în birou, spunându-i să nu fie deranjat, şi a rămas închis acolo două săptămâni.

– În fiecare zi îi trimiteam mâncare sus, iar seara făcea câţiva paşi ca să se dezmorţească, apoi se întorcea la lucru. Când în cele din urmă a coborât din birou, era teribil de palid. „Uite-o!“, mi-a spus, punând în faţa mea, cu grijă, două foi de hârtie. Era teoria relativităţii.

Dr. Reynolds, pe care-l invitasem în seara aceea pentru că avea ceva noţiuni de fizică, l-a întrebat pe Profesor în timpul cinei dacă citise vreodată *Experiment with Time* a lui Dunne.

Einstein a negat dând din cap.

– Are o teorie interesantă despre dimensiuni, a spus el degajat. Un fel de… – şi aici a ezitat puţin. Un fel de prelungire a unei dimensiuni.

Einstein s-a întors spre mine repede și m-a întrebat în șoaptă, ușor maliţios:

– Prelungire a unei dimensiuni? *Was ist das?*

După asta, Reynolds a renunţat la dimensiuni și l-a întrebat pe Einstein dacă el crede în fantome. Einstein a mărturisit că el, personal, n-a văzut niciuna și a adăugat, zâmbind:

– Când douăsprezece persoane vor fi martore ale aceluiaşi fenomen în acelaşi timp, atunci am să cred și eu.

Pe vremea aceea erau la modă spiritismul și ectoplasmele care pluteau pe deasupra Hollywoodului ca o ceaţă, mai ales în locuinţele vedetelor de cinema, unde aveau loc tot felul de reuniuni de spiritism, demonstraţii de levitaţie și altele asemenea. Eu nu luam parte la aşa ceva, dar Fanny Brice, celebra actriţă, a jurat că la o astfel de şedinţă de spiritism a văzut o masă ridicându-se și plutind prin cameră. L-am întrebat pe Profesor dacă el a fost vreodată martor al unui asemenea fenomen. A zâmbit uşor și a clătinat din cap. L-am întrebat și dacă teoria relativităţii descoperită de el intră în contradicţie cu ipotezele lui Newton.

– Dimpotrivă, mi-a răspuns. Este o prelungire a ei.

În timpul cinei i-am spus doamnei Einstein că după premiera următorului meu film vreau să plec în Europa.

– Atunci, trebuie să veniţi neapărat la Berlin să ne faceţi o vizită. Noi n-avem o casă mare, Profesorul nu e bogat, deși Fundaţia Rockefeller i-a pus la dispoziţie un milion de dolari pentru cercetările lui ştiinţifice. Dar el nu s-a atins de ei niciodată.

Mai târziu, când am ajuns la Berlin, i-am vizitat în apartamentul lor modest. Semăna cu apartamentele din Bronx, cu un salon care ţinea loc și de cameră de zi și cu nişte covoare uzate. Cea mai scumpă piesă de mobilier era pianul negru, la care îşi făcuse acele prime însemnări istorice legate de a patra dimensiune. M-am întrebat de multe ori ce s-o fi întâmplat cu pianul. Poate că a ajuns la Institutul Smithsonian sau la Metropolitan Museum – sau poate că le-a servit drept lemn de foc naziştilor.

Când teroarea nazistă s-a abătut asupra Germaniei, Einstein s-a refugiat în Statele Unite. Doamna Einstein spunea o anecdotă care arăta ignoranța Profesorului în chestiunile financiare. Princeton University l-a invitat să țină cursuri și l-a întrebat care îi sunt condițiile. Profesorul a cerut atât de puțini bani, încât directorul de la Princeton a trebuit să-i răspundă că suma pe care a cerut-o el e atât de mică, încât n-o să-i ajungă să trăiască în State și că va avea nevoie de încă vreo trei ori pe-atât.

Când s-a întors în California, în 1937, soții Einstein au venit să mă viziteze. M-au îmbrățișat afectuos și m-au avertizat că au adus și trei muzicieni.

– O să-ți cântăm după cină.

Și în seara aceea Einstein a făcut parte din cvartetul care mi-a cântat Mozart. Deși arcușul nu-i era prea sigur și tehnica lui era puțin cam rigidă, totuși a cântat fermecător, închizând ochii și mișcându-se în ritmul muzicii. Cei trei muzicieni, nu prea încântați de participarea Profesorului, i-au sugerat discret să se retragă și să-i lase să cânte doar ei. A acceptat, a devenit spectator împreună cu noi și i-a ascultat. Dar după ce au cântat ei câteva piese s-a întors și m-a întrebat în șoaptă:

– Eu când mai cânt?

Când cei trei muzicieni au plecat, doamna Einstein, ușor indignată, l-a asigurat:

– Ai cântat mai bine decât ei toți!

Peste câteva seri, soții Einstein au venit la cină și i-am invitat pe Mary Pickford, Douglas Fairbanks, Marion Davies, W.R. Hearst și încă vreo doi. Marion Davies a stat lângă Einstein, iar doamna Einstein a stat în dreapta mea, chiar lângă Hearst. Înainte de cină totul părea să meargă bine. Hearst a fost amabil, iar Einstein, politicos. Dar, pe măsură ce treceau orele, simțeam cum atmosfera devine din ce în ce mai rece, până când nimeni n-a mai spus un cuvânt. Am făcut tot ce mi-a trecut prin cap ca să însufleţesc conversația, dar nimic n-a funcționat. O tăcere apăsătoare s-a așezat peste întregul salon și l-am văzut pe Hearst cum se uita morocănos în farfuria cu desert, iar pe Profesor zâmbind, adâncit în gânduri.

Marion, în felul ei caracteristic, făcea glume cu toată lumea de la masă, mai puțin cu Einstein. Brusc, s-a întors spre el, și cu un ton șugubăț, i-a spus „Hallo!“, apoi și-a trecut degetele prin părul lui și l-a întrebat: „De ce nu vă tundeți?“

Einstein a zâmbit, iar eu m-am gândit că era timpul să trecem dincolo, la cafea.

Eisenstein, regizorul de film rus, a venit la Hollywood cu echipa lui, inclusiv cu Grigor Alexandrov și cu un tânăr englez, pe nume Ivor Montagu, un prieten de-ai lui. M-am văzut cu ei des. Jucau tenis – foarte prost – la mine pe teren, mai ales Alexandrov.

Eisenstein urma să facă un film pentru Paramount. Venise înconjurat de aura de succes a filmelor *Crucișătorul Potemkin* și *Zece zile care au zguduit lumea*. Paramount a avut ideea să-l angajeze să facă un film după scenariul propriu. Și a scris un scenariu foarte bun, *Sutter's Gold*, după un document foarte interesant despre începuturile Californiei. Nu era nici urmă de propagandă în el, dar, pentru că Eisenstein venea din Rusia, Paramount a început să se teamă și n-a mai ieșit nimic.

Discutând într-o zi cu el despre comunism, l-am întrebat care e părerea lui: proletarii educați au același nivel intelectual ca al unui aristocrat cu întregul lui bagaj cultural, asigurat de generații întregi? Cred că a fost surprins de ignoranța mea. Eisenstein, care provenea din clasa de mijloc, dintr-o familie de ingineri, mi-a spus: „Dacă primește educație, forța intelectuală a maselor e ca un sol bogat și virgin.“

Filmul lui *Ivan cel Groaznic*, pe care l-am văzut după Al Doilea Război Mondial, e o culme a filmului istoric. S-a jucat cu istoria poetic – o abordare excelentă! Când îmi dau seama cât de deformat sunt redate din punct de vedere istoric chiar unele evenimente recente, devin sceptic. Pe când o interpretare poetică oferă o perspectivă generală asupra perioadei. Până la urmă, există mai multe fapte valide și detalii în opere de artă decât în cărțile de istorie.

DOUĂZECI ȘI UNU

Când eram la New York, un prieten mi-a spus că asistase la diverse încercări de sincronizare a sunetului cu imaginea și că procedeul avea să revoluționeze în curând întreaga industrie a cinematografiei.

Mi-a ieșit total din minte până când, peste câteva luni bune, a produs prima secvență vorbită. Era un film de epocă, cu o actriță superbă – care avea să rămână anonimă – care își exprima mut suferința teribilă, cu ochii ei mari și languroși, ce treceau dincolo de elocința lui Shakespeare. Și brusc, un element nou și-a făcut apariția. Un sunet asemănător celui pe care-l auzi când duci o scoică la ureche. Apoi, prințesa încântătoare a vorbit și s-a auzit ca și cum vocea i-ar fi răzbătut din nisip: „Am să mă mărit cu Gregory, chiar dacă asta mă va costa tronul“. Șocul a fost uriaș pentru că până la acel moment prințesa ne vrăjise. Pe măsură ce filmul înainta, dialogul devenea tot mai amuzant, dar nu mai amuzant decât efectele de sunet. Când se apăsa o clanță, a sunat ca și cum ar fi pornit cineva un tractor, iar când s-a închis ușa a fost ca și când s-ar fi ciocnit două camioane cu cherestea. La început nu știau deloc să controleze sunetul. Un cavaler în armură răsuna ca o întreagă oțelărie, o cină în familie, ca zgomotul de la o oră de vârf dintr-un restaurant ieftin, clipocitul apei turnate într-un pahar era ceva ciudat, ca un Do de sus. Am ieșit din sală crezând că zilele filmului cu sunet erau numărate.

Dar peste o lună MGM a produs *The Broadway Melody*, un musical cap-coadă, de calitate mai degrabă îndoielnică, dar de mare succes. El a dat startul. Peste noapte, toate sălile au început să se echipeze pentru filmul sonor. Și așa a început crepusculul filmului mut. Era păcat, pentru că

mijloacele de expresie se îmbunătățiseră. Regizorul german Murnau folosise asta în mod remarcabil, la fel și regizorii americani începuseră să nuanțeze. Filmul mut bun atrăgea în aceeași măsură publicul larg și intelectualii și acum totul avea să fie pierdut.

Însă eu eram hotărât să fac în continuare filme mute, convins că era loc pentru divertisment de orice fel. În plus, eu făceam pantomimă, la asta eram unic și, fără falsă modestie, eram un maestru. Așa că am mers mai departe și am făcut un nou film mut, *Luminile orașului.*

Am pornit de la povestea unui clovn care, în urma unui accident la circ, își pierde vederea. Clovnul are o fetiță, un copil bolnav și cu probleme de comportament, iar când se întoarce de la spital, medicul îl avertizează că ar trebui să-și ascundă handicapul în fața ei, până când fetița se va înzdrăveni îndeajuns cât să poată înțelege, pentru că șocul ar fi prea mare pentru ea. Felul cum se împiedică el de mobilă și se izbește de toate cele o distrează la culme pe fetiță. Dar era prea „siropos“. Și atunci, în *Luminile orașului,* toată povestea cu orbirea e transferată de la clovn la florăreasă.

Intriga secundară era o idee cu care cochetam de ani întregi. Doi membri ai un club de bogătași discută despre instabilitatea conștiinței umane și hotărăsc să facă un experiment cu un vagabond pe care-l găsesc adormit pe chei. Îl duc în apartamentul lor somptuos, îl răsfață cu vin și femei și cântece, iar când se îmbată și adoarme, îl duc la loc, iar el se trezește și crede că a visat. De aici mi-a venit ideea cu milionarul din *Luminile orașului,* care se împrietenește cu vagabondul când e beat și-l ignoră când e treaz. Povestea asta susține intriga principală și-i permite lui Charlot să pretindă în fața tinerei oarbe că e bogat.

După o zi de muncă la *Luminile orașului* mă duceam la Doug să fac o baie de aburi. Mulți dintre prietenii lui se adunau acolo – actori, regizori și producători – și stăteam cu toții și sorbeam gin, bârfeam și vorbeam despre filmul sonor. Cei mai mulți erau surprinși că eu lucram la încă un film mut. „Ești curajos“, îmi ziceau.

Pe vremuri, producătorii se arătau imediat interesați de ce lucram eu. Dar de data asta erau cu toții preocupați de succesul filmului mut și, pe măsură ce

trecea timpul, eu mă simțeam tot mai exclus. Presupun că fusesem un răsfățat.

După ce inițial își exprimase public dubiile în privința filmului sonor, acum Joe Schenck se lăsase și el cucerit. „Mă tem că o să dureze, Charlie!“, spunea el avansând ideea că numai Chaplin putea să mai lanseze un film mut de succes. Ceea ce era măgulitor, dar nu mă ajuta prea mult, pentru că nu voiam deloc să rămân singurul adept al artei filmului mut. Și nu era deloc reconfortant să citesc diverse articole din reviste în care se exprimă temeri cu privire la viitorul filmelor lui Charlie Chaplin.

Totuși, *Luminile orașului* era un film mut excelent și nimic nu m-ar fi putut opri să-l fac. Dar mă loveam de tot felul de probleme. De când cu filmul sonor, care dura cam de vreo trei ani, actorii aproape că uitaseră pantomima. Acum încercau să se sincronizeze cu sunetul, nu cu acțiunea. O altă problemă a fost să găsesc o fată care să pară oarbă, dar asta să nu-i știrbească din frumusețe. Cele mai multe dintre actrițe se uitau în sus și-și arătau albul ochilor, ceea ce crea un efect deprimant. Dar soarta m-a ajutat. Într-o zi, pe plajă în Santa Monica, o companie de film turna ceva. Erau acolo multe fete drăguțe în costume de baie. Una dintre ele mi-a făcut cu mâna. Era Virginia Cherrill, pe care o cunoșteam.

– Când mă chemi și pe mine să lucrez cu tine? m-a întrebat.

Formele bine conturate în costumul de baie nu-mi inspirau deloc faptul că ar fi putut să joace un rol atât de sensibil precum cel al tinerei oarbe. Dar după ce am mai făcut câteva încercări eșuate cu alte actrițe, în disperare de cauză, am sunat-o pe ea. Spre marea mea surpriză, știa să o joace pe oarbă. Am pus-o să se uite la mine, dar de fapt să se uite prin mine, să nu mă vadă, și i-a ieșit. Domnișoara Cherrill era frumoasă și fotogenică, dar nu prea avea experiență. Ceea ce uneori poate fi un avantaj, mai ales în filmul mut, unde tehnica e cea mai importantă. Actrițele experimentate sunt de multe ori atât de încleiate în obiceiurile lor, iar în pantomimă tehnica mișcării este ceva atât de mecanic, încât de fapt le încurcă. Cele care au mai puțină experiență se adaptează mai ușor la aceste mișcări mecanice.

Aveam acolo o scenă în care vagabondul scapă dintr-o ambuscadă intrând într-o limuzină și ieșind pe partea cealaltă. Când trântește ușa limuzinei,

florăreasa oarbă aude și-i oferă flori, crezând că el este proprietarul mașinii. Cu ultima jumătate de coroană cumpără o floare pentru butonieră. Din greșeală o lovește și toate florile cad pe trotuar. În genunchi, ea orbecăie în jur să le găsească. El îi arată unde sunt. Dar ea bâjbâie mai departe. Îngrijorat, se apleacă el și apoi se uită la ea neîncrezător. Dar brusc își dă seama că ea nu vede trecându-i floarea prin dreptul ochilor. Își dă seama că e oarbă, îi cere scuze și o ajută să se ridice.

Toată scena durează șaptezeci de secunde, dar ne-a luat cinci zile de filmări până a ieșit bine. Nu era vina ei, ci în mare parte a mea, pentru că am lucrat într-o stare nevrotică în care voiam perfecțiunea. *Luminile orașului* mi-a luat mai mult de un an.

În timpul filmărilor, s-a prăbușit Bursa de pe Wall Street. Din fericire, pe mine nu m-a afectat, pentru că citisem lucrarea *Social Credit* de Major H. Douglas, care analiza în amănunt sistemul nostru economic, susținând că profitul provine în primul rând din salarii. Șomajul însemna prin urmare o pierdere a profitului și o scădere a capitalului. Am fost atât de impresionat de teoria lui, încât, în 1928, când șomajul a ajuns în Statele Unite la 14000000, mi-am vândut toate acțiunile și titlurile și mi-am păstrat tot capitalul lichid.

În ziua dinainte de celebra prăbușire a Bursei am luat cina cu Irving Berlin, care era teribil de optimist în privința pieței de acțiuni. Mi-a povestit cum o chelneriță de la un restaurant unde cina el făcuse 40000 de dolari în mai puțin de un an, dublându-și astfel capitalul. M-a întrebat dacă joc la Bursă. I-am spus că nu pot să cred în povestea asta cu acțiunile când 14000000 de oameni sunt șomeri. Când l-am sfătuit să-și vândă acțiunile și să iasă cât timp era încă pe profit, a fost indignat. Chiar am avut o dispută. „Cum adică? Înseamnă că n-ai încredere în America“, mi-a zis, acuzându-mă de lipsă de patriotism. A doua zi Bursa s-a prăbușit cu cincizeci de puncte și toată averea lui Irving s-a dus pe apa sâmbetei. Peste două zile a venit la mine la studio, amărât și cerându-și scuze, și m-a întrebat de unde avusesem informațiile.

În cele din urmă, am terminat filmările la *Luminile orașului.* Mai rămăsese doar muzica de înregistrat. Un lucru îmbucurător exista în povestea asta cu

sunetul, și anume că acum puteam controla muzica, așa că mi-am compus-o eu.

Am încercat să compun ca fundal sonor pentru comediile mele o muzică romantică și elegantă, în contrast cu personajul vagabondului, pentru că muzica elegantă le dădea comediilor mele o dimensiune emoțională. Dar cei care făceau aranjamentul muzical rar înțelegeau asta. Ei voiau ca muzica să fie veselă. Iar eu le explicam că nu vreau să supralicitez, dimpotrivă, voiam ca muzica să fie un contrapunct de grație și farmec, care să exprime sentimentul, în lipsa căruia, așa cum spune Hazlitt, o operă de artă este incompletă. Câteodată mi se întâmpla ca un muzician să facă pe deșteptul cu mine și să-mi vorbească despre intervale, despre gama cromatică și gama diatonică, iar eu i-o tăiam scurt cu remarcă de profan: „Importantă e melodia, restul e doar improvizație“. După ce am făcut muzica pentru vreo două filme, am început să mă uit cu ochi profesionist la un dirijor și să-mi dau seama când o compoziție e supraorchestrată. Dacă vedeam prea multe note la alămuri sau la suflători, ziceam: „E prea întunecat la alămuri“ sau „E prea încărcat la suflători“.

Nu există aventură mai mare decât să-ți asculți o compoziție interpretată pentru prima dată de o orchestră de cincizeci de muzicieni.

Când într-un final *Luminile orașului* a avut gata și sincronizarea, am devenit teribil de agitat pentru soarta lui. Așa că, fără niciun fel de publicitate, am organizat o avanpremieră într-o sală din centru.

A fost o experiență oribilă, pentru că filmul nostru s-a proiectat cu sala pe jumătate goală. Publicul venise să vadă o dramă, și nu o comedie, și nu și-a revenit din uimire până la jumătatea filmului. Au fost câteva râsete, dar firave. Și înainte ca filmul să se termine, am văzut câțiva oameni ieșind din sală. I-am dat un ghiont asistentului meu.

– Uite-i cum ies din sală.

– Poate se duc la toaletă, mi-a șoptit el.

Din momentul acela nu m-am mai putut concentra la film, am așteptat să văd dacă cei care ieșiseră se mai întorc. După câteva minute, i-am șoptit:

– Nu s-au întors.

– Unii mai trebuie să prindă și trenul, mi-a zis el.

Am plecat din sala aia cu sentimentul că doi ani de muncă și două milioane de dolari s-au dus pe apa sâmbetei. Când am ieșit, directorul mă aștepta în hol și m-a felicitat.

– E foarte bun, mi-a spus zâmbind, dar, încercând să dea un subînțeles complimentului, a adăugat: Și-acum vreau să văd un film sonor făcut de tine, Charlie. Asta așteaptă toată lumea de la tine.

Am încercat să zâmbesc. Echipa noastră ieșise și mă așteptau cu toții pe trotuar. M-am dus spre ei. Reeves, managerul nostru, întotdeauna serios, m-a salutat cu vocea tremurându-i ușor:

– Totul a mers foarte bine, mă gândesc, dacă luăm în considerare…

Ultimul lui cuvânt lăsa să se simtă o rezervă mare, dar eu am dat din cap încrezător.

– Cu sala plină o să fie perfect. Sigur, mai are nevoie de vreo două tăieturi, am mai adăugat eu.

Apoi, brusc, m-a fulgerat gândul că noi nu încercaserăm să vindem filmul încă. Dar nu eram foarte îngrijorat în privința asta, pentru că numele meu încă mai făcea succes de casă – cel puțin așa speram. Joe Schenck, președintele United Artists, m-a prevenit că distribuitorii nu erau dispuși să-mi ofere aceleași condiții ca la *Goana după aur*, iar marile circuite încă nu se pronunțaseră, stăteau în așteptare. Până atunci distribuitorii erau teribil de nerăbdători de câte ori scoteam eu un film nou. De data asta, interesul lor era mai degrabă moderat. Și în plus, am avut dificultăți în a găsi o sală unde să-mi prezint filmul la New York. Totul era rezervat, mi s-a spus. Trebuia să-mi aștept rândul.

Singura sală disponibilă în tot orașul New York era sala lui George M. Cohan, cu o capacitate de o mie o sută cincizeci de locuri, un loc mai degrabă excentric, considerat un fel de piatră de încercare. Nici măcar nu

era o sală de cinema. Îmi închiria cei patru pereți pentru șapte mii de dolari pe săptămână și garanția că o închiriez pe opt săptămâni. În plus, eu plăteam totul: director, casier, plasatoare, proiecționist, mașiniști, electricitate și publicitate. Cum investisem deja în afacerea asta două milioane de dolari – propriii mei bani – la fel de bine puteam să merg până la capăt și să închiriez sala.

Între timp, Reeves semnase un contract la Los Angeles să facem premiera într-o sală nou construită. Soții Einstein erau încă acolo și au vrut să meargă și ei la premieră, numai că nu cred că și-au dat seama în ce se bagă. Înainte de premieră, am cinat cu toții la mine acasă, apoi am plecat împreună spre centru. Strada principală era înțesată de lume. Mașini de poliție și ambulanțe încercau să pătrundă prin mulțime, care spărsese vitrinele din apropiere de sala de cinema. Cu ajutorul unui escadron de poliție, am fost propulsați în foaier. Detest premierele: tensiunea, amestecul de parfumuri, de mosc și carbon – efectul e un amestec de greață și iritare.

Proprietarul construise o sală frumoasă, dar, ca cei mai mulți dintre distribuitori în acea perioadă, nu știa mai nimic despre publicitatea pentru film. A început filmul. Genericul și aplauzele obișnuite de la orice premieră. Apoi, în sfârșit, a început prima scenă. Inima îmi bătea să iasă din piept. Era o scenă amuzantă în care se dezvelea o statuie. Au început să râdă. Iar râsul s-a transformat în hohote. Ai mei erau! Toate dubiile și spaimele mele au început să se evapore. Și mi-a venit să plâng. Au râs întruna timp de trei bobine. De emoție, am început să râd și eu.

Apoi s-a întâmplat ceva incredibil. Brusc, în mijlocul hohotelor de râs, filmul a fost oprit. S-au aprins luminile și o voce a început să anunțe prin megafon: „Înainte de a continua această comedie minunată, am vrea să vă răpim cinci minute și să vă arătăm această minunată sală.“ Nu mi-a venit să cred. Am înnebunit. Am sărit de pe scaun și m-am repezit în față strigând:

– Unde e nenorocitul ăla de director, că-i rup gâtul?

Publicul mi-a ținut partea și a început să bată din picioare și să aplaude, în timp ce idiotul vorbea mai departe lăudând frumusețile sălii. Dar s-a oprit curând când publicul a început să fluiere. Le-a luat o bobină până și-au revenit la hohotele de râs dinainte. Date fiind condițiile, mi s-a părut că

filmul a mers chiar foarte bine. În timpul ultimei scene l-am văzut pe Einstein cum se ștergea la ochi – încă o dovadă că oamenii de știință sunt niște sentimentali.

A doua zi am plecat la New York, fără să mai aștept cronicile, pentru că nu ajungeam acolo decât cu patru zile înaintea premierei. Când am ajuns, am descoperit spre disperarea mea că filmului nu i se făcuse aproape niciun fel de publicitate, în afară de o reclamă amărâtă, pe care scria „Vechiul nostru prieten revine!“ și alte sintagme fără niciun haz. Așa că i-am făcut scandal echipei de la United Artists: „Lăsați sentimentul! Dați-le informații! Nu uitați că dăm premiera într-o sală care nu e de cinema și care nici nu e plasată în zona cea mai cunoscută“.

Am cumpărat reclamă pe jumătate de pagină, în fiecare zi, în cele mai importante ziare de la New York, în care anunțam cu litere mari:

CHARLES CHAPLIN

LA SALA COHAN

ÎN

LUMINILE ORAȘULUI

PROIECȚII TOATĂ ZIUA. BILETE LA 50 DE CENȚI SAU 1 DOLAR

Am cheltuit 30000 de dolari pe publicitate în ziare, apoi am închiriat o firmă luminoasă pe care am pus-o la intrarea în sală, care m-a costat alți 30000 de dolari. Cum timpul era scurt și trebuia să ne grăbim, am stat treaz toată noaptea, să verific cum se face proiecția, să hotărăsc dimensiunea imaginii și să corectez diformările. A doua zi am organizat o conferință de presă unde le-am explicat jurnaliștilor de ce am ales să fac un film mut.

Cei de la United Artist avea mari dubii în privința prețului pe care-l fixasem pe bilete, și anume 50 de cenți sau 1 dolar. Pentru că în sălile de primă mână biletele costau între 85 de cenți, cel mai scump, și 35 de cenți, cel mai

ieftin – și asta la filme sonore și cu numere de revistă. Raționamentul meu se baza pe faptul că era vorba de un film mut, ceea ce justifica prețul mai ridicat, iar în cazul în care publicul chiar voia să vadă filmul, diferența aia de 65 de cenți, cât era de la 35 la un dolar, n-avea să-l împiedice. Așa că am refuzat să fac compromisul.

La premieră, filmul a mers foarte bine. Dar premierele nu sunt neapărat concludente. Marele public era cel care conta. Oare un film mut le mai stârnea interesul? Astfel de gânduri m-au ținut treaz jumătate de noapte. De dimineață, m-a trezit din somn agentul de publicitate, care a dat buzna la mine în cameră la ora unsprezece, urlând și gesticulând agitat la culme:

– Ai dat lovitura! Ce succes! De la ora zece s-a format o coadă uriașă în jurul clădirii, s-a oprit traficul, sunt acolo vreo zece polițiști care încearcă să restabilească ordinea. Se bat ca să intre. Să-i auzi cum urlă.

Brusc m-am relaxat și fericit mi-am comandat micul dejun, pe urmă m-am îmbrăcat.

– Spune-mi unde se râde cel mai tare!

Iar el mi-a făcut o descriere amănunțită, pe minute, care erau secvențele unde publicul râdea, unde se sufoca de râs și unde urla de-a dreptul.

– Dar mai bine vino să vezi singur. O să te ungă la suflet!

Șovăiam, pentru că era greu să depășești entuziasmul lui. Am asistat totuși la o jumătate de oră de proiecție, în picioare în mulțime, în spatele sălii, în mijlocul acelei tensiuni vesele, care se elibera permanent prin hohote de râs. Mi-a fost de-ajuns, am ieșit de-acolo satisfăcut și, ca să mă calmez, am umblat prin oraș vreo patru ore. Din când în când treceam iar prin fața sălii și vedeam coada neîntreruptă care înconjura sala. Filmul a primit cronici unanim favorabile.

Într-o sală de 1150 de locuri, am încasat câte 80000 de dolari pe săptămână, timp de trei săptămâni. Paramount, peste drum de noi, într-o sală de trei mii de locuri, cu un film sonor, în care juca însuși Maurice Chevalier, a încasat doar 38000 de dolari în aceeași săptămână. *Luminile orașului* a ținut afișul

timp de douăsprezece săptămâni, realizând un profit net, după acoperirea tuturor cheltuielilor, de 400000 de dolari. Singurul motiv pentru care a fost scos de pe afiș a fost cererea distribuitorilor din New York, care cumpăraseră filmul și nu voiau să se epuizeze înainte să ajungă în circuitele lor.

Voiam să merg la Londra și să lansez *Luminile orașului* și acolo. Cât am stat la New York, m-am văzut des cu prietenul meu Ralph Barton, redactor la New Yorker, care tocmai terminase ilustrațiile pentru o ediție nouă din *Povestirile hazlii* ale lui Balzac. Ralph avea doar treizeci și șapte de ani și era un tip excentric și rafinat, care fusese căsătorit de cinci ori. Intrase într-o depresie și încercase să se sinucidă luând o supradoză dintr-un medicament. L-am invitat să vină cu mine în Europa, în ideea că o schimbare i-ar prinde bine. Și ne-am îmbarcat amândoi pe Olympic – același vas cu care călătorisem în Europa și prima dată.

DOUĂZECI ȘI DOI

După zece ani, nu eram prea sigur cum aveam să fiu primit la Londra. Aș fi preferat să fie ceva discret și să nu se facă mare vâlvă. Dar, pe de altă parte, venisem să asist la premiera cu *Luminile orașului* și asta presupunea publicitate pentru film. Oricum, n-am fost dezamăgit de mulțimea care m-a întâmpinat.

De data asta am stat la Carlton, pentru că era un punct de reper mai vechi decât Ritz și-mi făcea Londra mai familiară. Apartamentul meu era luxos. Cel mai trist lucru pe care mi-l pot imagina este obișnuința cu luxul. În fiecare zi când intram la Carlton, parcă pășeam într-un paradis aurit. Să fii bogat în Londra făcea ca viața să fie o aventură pasionantă în fiecare clipă. Lumea era toată o distracție. Iar spectacolul începea chiar de dimineață.

M-am uitat afară pe fereastra camerei mele și am văzut câteva afișe pe stradă. Pe unul scria: „Charlie încă este iubit“. Am zâmbit gândindu-mă la conotația cuvintelor. Presa a fost foarte îngăduitoare cu mine, pentru că într-un interviu am făcut chiar o gafă, când am fost întrebat dacă aveam de gând să vizitez Elstree.

– Unde e asta? am întrebat eu inocent.

S-au uitat unul la altul, au zâmbit și mi-au spus că era centrul industriei engleze de film. M-am simțit atât de prost, încât n-am luat-o ca pe o ofensă.

Această a doua vizită la Londra a fost aproape la fel de emoționantă și m-a tulburat la fel de tare ca prima. Și, fără dubiu, a fost mai interesantă pentru că am avut norocul să cunosc foarte mulți oameni interesanți.

Sir Philip Sassoon m-a sunat și ne-a invitat pe mine și pe Ralph la câteva dineuri, la reședința lui din Park Lane și la cea de la țară, din Lympne. De asemenea, am luat prânzul cu el la Camera Comunelor, unde, în hol, am întâlnit-o pe Lady Astor. A doua sau a treia zi, ea ne-a invitat la prânz în St James Square nr. 1.

Când am intrat în salon, parcă am păşit în Sala Celebrităţilor de la muzeul figurilor de ceară al lui Madame Tussaud's– ne-am trezit faţă în faţă cu Bernard Shaw, John Maynard Keynes, Lloyd George și alţii, dar în carne și oase. Lady Astor a întreţinut conversaţia cu talentul ei desăvârşit, până când a fost chemată brusc la telefon și atunci s-a lăsat o tăcere stânjenitoare. Dar Bernard Shaw i-a luat locul și s-a apucat să spună o anecdotă despre vicarul Inge, care, ca să-și exprime indignarea în legătură cu învăţăturile Sfântului Pavel, zicea: „A deformat în așa măsură învăţăturile Mântuitorului, că parcă L-a răstignit cu capul în jos". Amabilitatea și felul genial în care ştia să întreţină atmosfera erau cele mai atrăgătoare dintre calităţile lui Shaw.

La masă am stat de vorbă cu economistul Maynard Keynes și i-am spus că am citit într-un ziar englez cum funcţionează sistemul de creditare la Bank of England, care la acel moment era o instituţie privată. Că în timpul războiului banca îşi epuizase rezervele de aur, rămânând doar cu patru sute de milioane de lire sterline în valori străine, și că, atunci când Guvernul a cerut un împrumut de cinci sute de milioane de lire, banca pur și simplu a scos aceste valori, s-a uitat la ele, le-a pus înapoi în seif și i-a acordat Guvernului împrumutul fictiv. Iar tranzacţia s-a repetat de câteva ori. Keynes a dat din cap și mi-a spus:

– Cam așa s-a întâmplat.

– Dar cum au fost rambursate aceste împrumuturi? am întrebat eu politicos.

– Cu aceiași bani fictivi, mi-a răspuns Keynes.

Când masa era pe terminate, Lady Astor și-a fixat peste dinţii ei unii falși și a imitat o doamnă din perioada victoriană, ţinând un discurs la un club ecvestru. Dinţii falși îi deformau faţa și-i dădeau o expresie supercomică. Și a început să vorbească plină de înflăcărare:

–În zilele noastre, noi, femeile britanice, participăm la vânătoarea cu copoi, dar încălecăm așa cum îi stă bine unei doamne, nu cu picioarele încrucișate vulgar, cum fac obraznicele astea de americance. Noi stăm pe cal demne, ca amazoanele.

Lady Astor ar fi fost o actriță minunată. Era o gazdă încântătoare și ei trebuie să-i mulțumesc pentru multe petreceri minunate, unde am avut prilejul să-i cunosc pe mulți englezi iluștri.

După prânz, când toată lumea s-a evaporat, Lord Astor ne-a dus să-i vedem portretul, pictat de Munnings. Când am ajuns la studio, Munnings n-a fost prea dornic să ne lase să intrăm, până când Lord Astor n-a insistat. Portretul îl înfățișa pe Lord Astor în costum de vânătoare, înconjurat de câinii lui. L-am cucerit cu totul pe Munnings pentru că i-am admirat câteva dintre studiile pe care le făcuse pentru mișcarea câinilor la fel de mult ca portretul.

–Acțiunea e muzică, i-am spus.

Munnings s-a luminat tot și mi-a arătat alte câteva schițe.

A doua sau a treia zi am luat prânzul la Bernard Shaw. După aceea, G.B. m-a dus la el în bibliotecă– doar noi doi–, lăsându-i pe Lady Astor și pe ceilalți invitați în salon. Biblioteca era o încăpere luminoasă și veselă, care dădea spre Tamisa. Și m-am trezit în față cu un raft întreg cu cărțile lui pe polița de deasupra căminului. Ca un prost, cum citisem puțin din opera lui, m-am dus spre ele, exclamând: „A, aici e opera dvs. completă!“ Și atunci mi-a trecut prin minte că poate căutase momentul potrivit să descopere cum gândeam, vorbind despre scrierile lui. Îmi imaginam cum stăteam noi atât de adânciți în conversație, încât ceilalți invitați erau nevoiți să vină și să ne întrerupă. Cât de mult mi-ar fi plăcut! Dar n-a fost decât un moment de tăcere afectată, eu am zâmbit, m-am întors și m-am uitat prin cameră și am făcut câteva comentarii banale despre atmosfera plăcută de acolo. Apoi ne-am întors la ceilalți invitați.

După aceea, am întâlnit-o în mai multe rânduri pe doamna Shaw. Mi-amintesc că am discutat cu ea despre piesa lui Shaw, *Căruța cu mere*, care avusese cronici rezervate. Doamna Shaw era indignată.

– Eu i-am spus lui G.B. că n-ar trebui să mai scrie teatru. Publicul și criticii pur și simplu nu le merită, mi-a zis ea.

În următoarele săptămâni, am fost ocupați cu tot felul de invitații. Una de la primul-ministru Ramsay MacDonald, alta de la Winston Churchill, altele de la Lady Astor, de la Philip Sassoon și tot așa, până la nobili înrudiți cu familia regală.

L-am întâlnit prima dată pe Winston Churchill la casa de pe plajă a lui Marion Davies. Erau acolo vreo cincizeci de invitați care roiau prin sala de dans și prin saloane, când el și-a făcut apariția în prag, însoțit de Hearst, stând într-o poză gen Napoleon, cu mâna în vestă, privindu-i pe cei care dansau. Părea pierdut și stânjenit. W.R. m-a văzut, mi-a făcut semn să vin și ne-a prezentat.

Deși prietenos, Churchill era destul de brutal în maniere. Hearst ne-a lăsat puțin singuri și o vreme am schimbat comentarii banale, în timp ce oamenii treceau pe lângă noi. Nu s-a însufleţit cu adevărat decât când am început să vorbim despre Guvernul Laburist.

– Ce nu înțeleg eu, i-am spus, este cum se face că în Anglia alegerea unui guvern socialist nu atinge în niciun fel statutul monarhiei.

În priviri i s-a aprins o sclipire jucăușă și provocatoare:

– Firește că nu.

– Eu credeam că socialiștii se opun monarhiei.

A râs.

– Dacă eram în Anglia, ți s-ar fi tăiat capul pentru replica asta.

A doua sau a treia zi, m-a invitat în apartamentul lui de la hotel. Mai erau acolo doi invitați, precum și fiul lui, Randolph, un băiat de șaisprezece ani, bine făcut și dornic de discuții intelectuale, cu toată intoleranța și spiritul critic al tinereții. Era evident că Winston e foarte mândru de el. A fost o seară minunată, în care tatăl și fiul au luat în râs cam orice. După asta, ne-

am mai întâlnit de câteva ori la reşedinţa lui Marion, înainte ca el să se întoarcă în Anglia.

Acum, eram la Londra, iar domnul Churchill ne-a invitat pe mine şi pe Ralph la Chartwell, să ne petrecem weekendul acolo. Am tras un frig zdravăn pe drum. Chartwell e o casă veche şi încântătoare, mobilată modest, dar cu bun gust, unde domnea o atmosferă intimă. Până la această a doua vizită a mea la Londra nu l-am cunoscut cu adevărat pe Churchill. În perioada aceea era un membru oarecare în Camera Comunelor.

Îmi imaginez că Sir Winston a avut o viaţă mai interesantă ca noi toţi. Pe scena vieţii a jucat cu mult curaj şi entuziasm diverse roluri savuroase. A ratat puţine plăceri pe lumea asta. Cu el viaţa a fost darnică. A trăit frumos şi şi-a jucat rolurile frumos – roluri cu mizã mare – şi a câştigat. I-a plăcut puterea, dar n-a fost obsedat de ea. În viaţa asta supraîncărcată, a găsit timp şi pentru hobbyuri: zidăria, cursele de cai şi pictura. În salon, deasupra şemineului, era o natură moartă. Winston m-a văzut că m-am apropiat de ea interesat:

– Eu am făcut-o.

– E excelentă! am zis eu entuziasmat.

– Ţi se pare? Am văzut un om pictând un peisaj undeva, în sudul Franţei şi mi-am spus: „Pot să fac şi eu!“

A doua zi de dimineaţă mi-a arătat zidurile din jurul Chartwell pe care le ridicase singur. Eram uimit şi am zis ceva de genul că zidăria nu e atât de uşoară precum pare.

– Îţi arăt cum se face şi o să vezi că înveţi în cinci minute.

În prima seară, la cină, au fost acolo mai mulţi tineri, membri ai Parlamentului, care, metaforic, erau la picioarele lui, inclusiv domnul Boothby – care acum e lordul Boothby – şi Brendan Bracken, care azi nu mai e printre noi şi care a devenit şi el mai târziu lordul Bracken, amândoi nişte interlocutori fermecători şi interesanţi. Le-am spus că urma să mă întâlnesc cu Gandhi, care era la Londra în perioada aceea.

– L-am suportat destul pe omul ăsta, a spus Bracken. O fi el în greva foamei, dar ar trebui închis și ținut acolo. Dacă nu avem o atitudine fermă, o să pierdem India.

– Să-l întemnițezi e soluția cea mai simplă, dar nu merge, am intervenit eu. Dacă închizi un Gandhi, se ridică altul. El e un simbol al dorințelor poporului indian și până nu obțin ce vor, o să producă un Gandhi după altul.

Churchill s-a întors spre mine zâmbind:

– Ai fi un bun membru al Partidului Laburist.

Farmecul lui Churchill constă în toleranța și respectul lui pentru opinia celuilalt. Pare să nu le poarte ranchiună celor care nu sunt de acord cu el.

Bracken și Boothby au plecat chiar în acea primă seară, iar a doua zi l-am văzut pe Winston în intimitatea familiei lui. A fost o zi agitată din punct de vedere politic, lordul Beaverbrook a telefonat la Chartwell toată ziua, iar Winston a fost întrerupt de mai multe ori în timpul cinei. Asta se întâmpla în perioada alegerilor și în plină criză economică.

La masă mă amuzam că Churchill ținea discursuri politice, iar familia îl asculta nemișcată. Simțeai că erau obișnuiți cu asta.

– Ministrul vorbește despre dificultățile de a echilibra bugetul, a spus el aruncând o privire rapidă spre familia lui, apoi spre mine. Despre faptul că a atins limita de sus a taxelor, că nu mai are ce să impoziteze, și asta în timp ce Anglia își amestecă ceaiul ca pe sirop. A făcut o pauză de efect.

– E posibil să echilibrezi bugetul punând o taxă pe ceai? am întrebat eu.

S-a uitat la mine și mi-a răspuns ezitând:

– Da! dar mie nu mi s-a părut că era convins.

Am fost fermecat de simplitatea aproape spartană de la Chartwell. Camera lui era o combinație de bibliotecă și dormitor, iar cărțile care nu mai încăpeau pe rafturi stăteau adunate în teancuri rezemate de pereți. Un raft

întreg era dedicat rapoartelor parlamentare. Erau și multe volume de Napoleon.

– Da, mi-a mărturisit el, sunt un mare admirator al lui Napoleon. Am auzit că vrei să faci un film despre el. Merită. Sunt atâtea posibilități de comedie: Napoleon face baie, iar fratele lui, Jerome, dă buzna peste el, în uniforma cu fireturi și decorații și se folosește de poziția lui stânjenitoare ca să-l facă să-i accepte pretențiile. Dar Napoleon se lasă cu bună știință să alunece în cadă și-l stropește cu apă din cap până-n picioare și-i udă uniforma, apoi îl dă afară. Jerome iese cu coada între picioare – îți dai seama ce scenă comică ar ieși de-aici!

Mi-amintesc că i-am văzut odată pe cei doi soți Churchill luând masa la restaurantul Quaglino. Churchill era bosumflat. M-am dus la ei la masă să-i salut.

– Arăți de parcă ai avea pe umeri toate greutățile lumii, i-am spus zâmbind.

Mi-a răspuns că tocmai venise de la o dezbatere la Camera Comunelor și că nu-i plăcuse deloc ce se discutase legat de Germania. Am încercat să fac un comentariu haios, dar el a clătinat din cap.

– Nu! E foarte serios ce se întâmplă acolo! Extrem de serios!

M-am întâlnit cu Gandhi, imediat după sejurul acasă la Churchill. Îl respectam și-l admiram pentru inteligența lui în politică și pentru voința de fier. Dar credeam că vizita lui la Londra era o greșeală. Aura lui legendară se evapora pe scena londoneză, iar religiozitatea lui își pierdea din statura impresionantă. În climatul de la Londra, rece și umed, cu hainele lui tradiționale, pe care le strângea pe lângă el dezordonat, părea deplasat. Prezența lui la Londra era un bun prilej pentru tot felul de glumițe și caricaturi. Ești mult mai impresionant de la distanță. Am fost întrebat dacă vreau să mă văd cu el. Sigur că am fost emoționat.

L-am întâlnit undeva într-o căsuță umilă din suburbia East India Dock Road. Străzile erau ticsite de lume, iar presa și fotografii ocupaseră deja ambele etaje ale imobilului. Întrevederea a avut loc într-o cămăruță de la

etaj, de vreo trei-patru metri pătraţi. Am ajuns înaintea lui Mahatma şi, în timp ce-l aşteptam, mă întrebam ce-am să-i spun. Ştiam că fusese întemniţat, că făcuse greva foamei, ştiam despre lupta lui pentru libertatea Indiei şi auzisem destul de vag că ar fi fost un opozant al mecanizării.

Când în sfârşit a venit, mulţimea a izbucnit în urale când a coborât din taxi, adunându-şi faldurile de la costumul tradiţional în jurul taliei. Era o scenă ciudată, pe străduţa aia din suburbii, înţesată de oameni, să vezi silueta lui aterizată din altă lume, intrând într-o căsuţă umilă, însoţită de aclamaţii. A urcat şi s-a arătat la fereastră, apoi mi-a făcut semn să vin şi eu şi, împreună, am salutat mulţimea.

Încăperea a fost brusc invadată de lumina de la blitzuri, iar noi ne-am aşezat pe sofa. Eu stăteam în dreapta lui Mahatma. Şi a venit momentul penibil când se presupunea că eu trebuia să spun ceva inteligent şi subtil despre o problemă cu care eram prea puţin familiar. În dreapta mea stătea o tânără insistentă, care-mi tot spunea o poveste lungă din care eu n-am auzit un cuvânt, dar dădeam din cap aprobator, întrebându-mă în tot acest timp ce să-i spun eu lui Gandhi. Eram conştient că eu trebuia să încep conversaţia, că doar nu era să-mi spună el ce mult îi plăcuse ultimul meu film… De fapt mă îndoiam că văzuse vreodată un film. Chiar atunci, vocea poruncitoare a unei indience a curmat logoreea tinerei de lângă mine:

– Domnişoară, puteţi pune capăt, vă rog, conversaţiei şi să-l lăsaţi pe domnul Chaplin să stea de vorbă cu Gandhi?

Şi brusc, în camera aia ticsită de oameni, s-a lăsat tăcerea. Şi, cum pe chipul ca o mască al lui Mahatma se instalase aşteptarea, am simţit că toată India îmi aştepta cuvintele odată cu el. Aşa că mi-am dres vocea.

– Sunt un simpatizant al Indiei, al aspiraţiei şi al luptei ei pentru libertate, am spus. Totuşi, sunt oarecum nedumerit în ce priveşte dispreţul dumneavoastră pentru mecanizare.

Mahatma a dat din cap şi a zâmbit, în timp ce eu am continuat:

– Până la urmă, dacă această mecanizare este folosită pentru motive altruiste, îl poate ajuta pe om să se elibereze din sclavie, să lucreze mai

puține ore și-i oferă timp ca să-și dezvolte mintea și să se bucure de viață.

– Înțeleg, mi-a răspuns el, vorbind calm, dar, pentru ca India să-și împlinească aceste țeluri, trebuie mai întâi să se elibereze de sub puterea engleză. Mecanizarea ne-a făcut dependenți de Anglia și singurul fel în care putem redeveni noi înșine este să boicotăm tot ce e produs de mașini. De-asta am proclamat drept o îndatorire patriotică a fiecărui indian să-și toarcă singur bumbacul și să-și țesă pânza. Este forma noastră de a ataca o națiune puternică, precum Anglia – și mai sunt și alte motive. În India e o altă climă, iar obiceiurile și nevoile sunt diferite. În Anglia, vremea rece necesită o industrie activă și o economie complexă. Voi aveți nevoie de o întreagă industrie a instrumentelor de mâncat. Noi mâncăm cu degetele. Și de-aici nenumărate deosebiri.

Am ascultat atunci o lecție lucidă și la obiect de tactică de luptă a Indiei pentru libertate, inspirată, paradoxal, de un vizionar realist și cu o gândire bărbătească, înzestrat cu o voință de fier, care era capabil s-o ducă la bun sfârșit. Mi-a mai spus că suprema independență înseamnă să te debarasezi de toate lucrurile de prisos și că violența, în cele din urmă, se întoarce împotriva ei înseși.

Când încăperea s-a golit, m-a întrebat dacă nu vreau să rămân să-i văd cum se roagă. Mahatma s-a așezat pe podea, în poziția de rugăciune, în timp ce alți cinci au făcut un cerc în jurul lui. Era o priveliște bizară: șase oameni stând pe podea într-o cămăruță, undeva în inima suburbiilor Londrei, în timp ce un soare de culoarea șofranului se scufunda repede dincolo de acoperișuri, iar eu stăteam pe sofa și mă uitam la ei, cum își rosteau umil rugăciunile. Ce paradox, mă gândeam, în timp ce-l priveam pe bărbatul acela echilibrat, realist, cu un simț profund al realității politice, care păreau să se evapore toate în cântecele pe care le psalmodiau.

La premieră cu *Luminile orașului* a plouat torențial, dar a fost lume destulă, iar filmul a mers bine. M-am așezat lângă Bernard Shaw, ceea ce a stârnit aplauze și râsete. A trebuit să ne ridicăm amândoi și să salutăm publicul. Ceea ce a stârnit un nou val de râsete.

Churchill a venit la premieră și la dineul de după. A ţinut un toast spunând că vrea să închine în cinstea unui om care și-a început viața ca un băiat hoinar pe străzile de pe celălalt mal al Tamisei și care a ajuns să cucerească lumea – Charlie Chaplin! A fost total neașteptat și am fost mișcat, mai ales că și-a început discursul cu „Înălțimile Voastre, doamnelor și domnilor“… Pătruns de solemnitatea momentului, am răspuns în același stil: „Înălțimile Voastre, doamnelor și domnilor, așa cum spunea prietenul meu, regretatul ministru de finanțe…“ Și m-am oprit. S-a stârnit o rumoare. Și am auzit o voce puternică repetând: „Regretatul, regretatul! Îmi place asta.“ Era Churchill, desigur. Când mi-am revenit, am încercat s-o dreg: „Mi s-a părut ciudat să spun fostul ministru…“

Malcolm MacDonald, fiul primului-ministru laburist Ramsay MacDonald, ne-a invitat pe mine și pe Ralph să-l cunoaștem pe tatăl lui și să ne petrecem noaptea la Chequers. L-am întâlnit pe primul-ministru pe drum, în timp ce-și făcea plimbarea zilnică, în pantofi de golf, cu șal, șapcă, pipă și baston, prototipul proprietarului din zona rurală, ultima persoană din lume pe care ai fi putut s-o crezi liderul Partidului Laburist. Prima impresie pe care mi-a lăsat-o a fost că e un gentleman demn, extrem de conștiincios în ceea ce privește atribuțiunile lui de prim-ministru, având un soi de noblețe nu lipsită de umor.

În prima parte a serii, atmosfera a fost mai reținută. Dar după cină am mers să ne luăm cafeaua la celebra Long Room, iar după ce am admirat masca mortuară originală a lui Cromwell și alte câteva obiecte istorice am început o discuţie relaxată. I-am spus că observ că de la prima mea vizită lucrurile s-au îmbunătățit simțitor. În 1921 văzusem multă sărăcie la Londra, doamne bătrâne, cu părul alb, care dormeau pe malul Tamisei și care acum nu mai erau. Dispăruseră și vagabonzii de pe cheiuri. Magazinele păreau bine aprovizionate, copiii bine încălțați, iar toate astea se datorau, desigur, guvernării laburiste.

Se uita la mine cu o expresie de nepătruns și m-a lăsat să vorbesc fără să mă întrerupă. L-am întrebat dacă Guvernul Laburist, care, înțelesesem eu, era un guvern socialist, avea puterea să schimbe Constituția. Ochii i-au sclipit și mi-a răspuns cu umor:

–Așa ar trebui, dar ăsta e paradoxul politicii britanice: cum pui mâna pe putere, de fapt o pierzi.

A stat pe gânduri un moment, apoi mi-a povestit cum l-au chemat prima dată la Palatul Buckingham, în calitate de prim-ministru. Maiestatea Sa l-a întâmpinat cordial: „Și cam ce-aveți de gând, voi, socialiștii, să faceți cu mine?“

Primul-ministru a râs și i-a răspuns: „Doar să încercăm să slujim țara și pe Maiestatea Voastră.

În timpul alegerilor, Lady Astor ne-a invitat pe mine și pe Ralph să ne petrecem weekendul la reședința ei de la Plymouth și să-l cunoaștem pe T.E. Lawrence, care urma să vină și el acolo. Dar dintr-un motiv sau altul Lawrence n-a mai venit. Apoi, ne-a invitat în circumscripția ei electorală, la o întâlnire pe docuri, unde urma să țină un discurs în fața unor pescari. M-a întrebat dacă nu vreau să spun și eu câteva cuvinte. Am avertizat-o că eram de partea laburiștilor și că nu puteam să susțin politica ei.

–N-are importanță. Cred că le-ar plăcea pur și simplu să te vadă, nimic mai mult.

A fost o întâlnire în aer liber și noi am vorbit dintr-un fel de tractor mare, folosit pe post de tribună. Episcopul a fost prezent și el, dar nu era deloc în toane bune și ne-a primit cu răceală, mi s-a părut mie. După scurtul discurs al lui Lady Astor, am urcat și eu în tractor.

–Bună ziua, prieteni, le-am spus. Nouă, milionarilor, ne e ușor să vă spunem cum să votați, dar condițiile noastre de viață sunt total diferite de ale voastre.

Brusc l-am auzit pe episcop exclamând: „Bravo!“.

Eu am continuat:

–Poate că voi și Lady Astor aveți ceva lucruri în comun. Eu nu știu care sunt acelea. Cred că voi știți mai bine decât mine.

– Excelent! Foarte bine! a exclamat episcopul.

– În ceea ce privește politica și serviciile pe care le-a adus Lady Astor acestei… ăăă… (circumscripții electorale, mi-a șoptit episcopul, care, de câte ori vedea că mă încurc, îmi șoptea cuvântul), cred că au fost mai mult decât satisfăcătoare.

Și am încheiat spunând că o cunosc drept o doamnă foarte binevoitoare, plină de cele mai bune intenții. Când am coborât, episcopul era tot o lumină, mi-a zâmbit și mi-a strâns mâna din toată inima.

Clerul englez are un simț al sincerității și al francheței foarte dezvoltat, ceea ce reflectă Anglia în ce are ea mai bun. Oameni precum doctorul Hewlett Johnson și preotul Collins și mulți alți prelați sunt cei care insuflă viață Bisericii engleze.

Prietenul meu Ralph Barton se purta ciudat. Am observat că ceasul electric din camera de zi se oprise – cineva îi tăiase firele. Când l-am întrebat pe Ralph, mi-a răspuns: „Da, eu le-am tăiat. Nu suportam ticăitul“. Chestia m-a cam iritat, dar am luat-o drept o bizarerie de-a lui Ralph. De când plecaserăm de la New York, părea să-și fi revenit din depresie. Acum se hotărâse dintr-odată să se întoarcă în State.

Înainte să plece m-a rugat să merg cu el să-și vadă fiica. Cu un an înainte alesese viața monahală și acum era călugăriță într-o mănăstire catolică din Hackney. Era fiica lui cea mare din prima căsătorie. Ralph vorbea adesea despre ea, spunând că încă de la paisprezece ani simțise chemarea, deși el și soția lui făcuseră totul ca s-o facă să-și mute gândul. Mi-a arătat o poză cu ea de când avea șaisprezece ani și frumusețea ei m-a izbit: ochii mari și negri, gura senzuală și un zâmbet fermecător.

Ralph mi-a spus că au dus-o la Paris, la baluri și în cluburi de noapte, sperând s-o facă să renunțe la dorința ei. Îi prezentaseră băieți simpatici și-i oferiseră tot felul de distracții care au părut să-i placă. Dar nimic n-a putut s-o întoarcă din drum. Ralph n-o văzuse de un an și jumătate. Își terminase noviciatul și acum intrase în ordinul călugăresc.

Mănăstirea era o clădire sumbră și tristă, în inima unui cartier sărăcăcios din Hackney. Când am ajuns, am fost primiți de maica stareță și conduși într-o cămăruță. Aici am stat și am așteptat un timp care părea să nu se mai sfârșească niciodată. Într-un târziu, fata a intrat. M-am întristat teribil când am văzut-o, pentru că era la fel de frumoasă ca în fotografie. Doar când zâmbea se vedea că-i lipsesc doi dinți.

Scena avea ceva absurd. Stăteam toți trei în cămăruța aia sumbră, un tată monden, de treizeci și șapte de ani, care-și fuma țigara stând picior peste picior, și fiica lui, o călugăriță frumoasă de nouăsprezece ani, care stătea în fața noastră. Am vrut să mă scuz și să-i aștept afară în mașină. Dar nici n-au vrut să audă.

Deși era luminoasă și plină de energie, mi-am dat seama că era desprinsă de viață. Avea gesturi nervoase și bruște și arăta cam tensionată în timp ce vorbea despre îndatoririle ei de profesoară.

– E tare greu să le predai copiilor mici, dar o să mă obișnuiesc eu, a spus.

Ochii lui Ralph scânteiau de mândrie, în timp ce stătea de vorbă cu ea și-și fuma țigara. Așa păgân cum era el, mi-am dat seama că-i plăcea ideea că fata lui e călugăriță.

Un fel de detașare melancolică se simțea în această întâlnire a lor. Fără îndoială, ea trecuse printr-o probă spirituală. Așa frumoasă și tânără cum era, pe fața ei se vedeau tristețea și dedicarea. Ne-a vorbit de articolele elogioase pe care le citise despre primirea noastră la Londra și a cerut noutăți despre cea de-a cincea soție a lui Ralph, Germaine Taillfer. Ralph i-a spus că se despărțiseră.

– Normal, a zis ea amuzată, nu pot să țin pasul cu căsătoriile lui tata.

Și eu, și Ralph am râs stânjeniți.

Ralph a întrebat-o dacă avea să rămână mult timp în Hackney. A dat din cap gânditoare și ne-a spus că s-ar putea să fie trimisă în America Centrală.

– Dar niciodată nu ne spun când și unde.

– Îi poți scrie tatălui tău când ajungi acolo, i-am zis.

Ea a ezitat.

– Se presupune că nu trebuie să comunicăm cu nimeni.

– Nici măcar cu părinții? am întrebat eu.

– Nu! mi-a răspuns, încercând să pară indiferentă.

Apoi i-a zâmbit tatălui ei. A urmat un moment de tăcere.

Când să plecăm, l-a luat de mână și i-a strâns-o îndelung și afectuos, ca și cum ar fi avut o presimțire. Pe drum, înapoi, Ralph a stat tot timpul pe gânduri, încercând în același timp să pară nepăsător. Două săptămâni mai târziu, Ralph s-a împușcat în apartamentul lui din New York, în timp ce stătea întins pe pat, cu un cearșaf tras peste cap.

Mă vedeam des cu H.G. Wells. Avea un apartament în Baker Street. Când l-am vizitat acolo, am găsit patru secretare adâncite în lucrări de referință, verificând și făcând fișe din enciclopedii, lucrări tehnice, documente și hârtii.

– Asta e *Anatomia banilor*, noua mea carte, care e un fel de industrie, mi-a spus.

– Dar mi se pare că ele fac grosul, am zis eu în glumă, referindu-mă la secretare. Pe niște rafturi înalte, fixate pe toți pereții bibliotecii, erau aranjate niște cutii mari, ca de biscuiți, fiecare cu o etichetă pe care scria: „Material bibliografic“, „Scrisori personale“, „Filosofie“, „Date științifice“ și așa mai departe.

După cină, își făceau apariția prietenii, printre ei profesorul Laski, care arăta încă foarte tânăr. Harold era un orator excelent. Îl auzisem vorbind în fața Asociației Barourilor din America, pe când eram în California, și vorbise minunat și fără nicio ezitare, timp de o oră, fără nicio notiță. În apartamentul lui H.G., într-o seară, Harold mi-a vorbit despre uimitoarele inovații din filosofia socialismului. Spunea că și orice cucerire în domeniul

vitezei se traduce în plan social în diferenţe sociale teribile. Conversaţia a continuat la fel de interesantă până la ora de culcare, când H.G, fără prea multe subtilităţi, a început să se uite în mod semnificativ la invitaţi, apoi le-a arătat ceasul, până când a plecat toată lumea.

Când a venit să mă viziteze în California în 1935, l-am rugat pe Wells să-mi explice de ce era aşa critic la adresa Rusiei. Îi citisem câteva articole virulente, dar voiam să aflu direct de la el şi am fost surprins să descopăr că era chiar amărât în privinţa asta.

– Dar nu e prea devreme să-i judecăm? am întrebat eu. N-a fost o situaţie uşoară acolo, au opoziţie şi din interior, şi din afară. Cu siguranţă rezultatele se vor face vizibile în timp.

În acea perioadă, Wells era entuziasmat în legătură cu Roosevelt şi era de părere că din capitalismul muribund avea să se nască în America un fel de socialism. Era critic mai ales la adresa lui Stalin, pe care-l intervievase şi spunea că instalase în Rusia o dictatură tiranică.

– Tu, care eşti un socialist, crezi că sistemul capitalist e condamnat. Atunci, ce speranţă îi mai rămâne lumii dacă socialismul eşuează în Rusia? l-am întrebat.

– Socialismul nu va eşua nici în Rusia, nici în altă parte, dar această formă a lui s-a transformat în dictatură.

– Sigur că Rusia a făcut multe greşeli, i-am zis, şi, ca orice naţiune, va continua să le facă. Şi cea mai mare dintre ele a fost negarea împrumuturilor străine, datoriile ruseşti etc., numindu-le datorii ale ţarului după Revoluţie. Deşi avea poate justificări să nu le plătească, eu cred că a fost o mare greşeală, pentru că a dat naştere la conflicte mondiale, boicoturi şi invazii militare. Pe termen lung, o vor costa mai mult decât dacă le plătea.

Wells a fost parţial de acord şi mi-a spus că părerea mea era bună în teorie, dar nu şi în practică. Pentru că repudierea datoriilor ţarului a fost unul dintre edictele care au inspirat spiritul Revoluţiei. Oamenii ar fi turbat de furie la gândul că trebuie să plătească datoriile fostului regim.

– Dar dacă Rusia ar fi intrat în joc și n-ar fi fost așa idealistă, ar fi putut împrumuta sume mari de la țările capitaliste și și-ar fi refăcut economia mult mai rapid, am argumentat eu. Iar cu problemele prin care a trecut capitalismul din cauza războiului, inflație și tot așa, și-ar fi lichidat datoriile ușor și ar fi polarizat bunăvoința întregii lumi.

Wells a râs.

– Acum e prea târziu.

Îl descopeream pe H.G. în diverse ipostaze. În sudul Franței, construise o casă pentru amanta lui, o rusoaică temperamentală. Iar deasupra căminului, se putea citi o inscripție cu litere gotice: „Această casă a fost clădită de doi îndrăgostiți“.

– Da, mi-a zis el când a văzut că mi-a atras atenția. Am dat-o jos și am pus-o la loc de mai multe ori. De câte ori ne certam, eu îi dădeam ordin zidarului s-o scoată de-acolo, iar când ne împăcam, ea-l chema s-o așeze la loc. Și asta s-a repetat de atâtea ori, încât zidarul l-a un moment dat ne-a ignorat și a lăsat-o pur și simplu acolo.

– În 1931, Wells a terminat *Anatomia banilor* după o muncă de doi ani și părea destul de obosit.

– Și acum ce urmează? l-am întrebat.

– Să scriu o nouă carte, mi-a răspuns el cu un zâmbet obosit.

– Dumnezeule mare! Dar nu vrei să te odihnești puțin sau să faci altceva?

– Ce altceva aș putea face?

Originile modeste ale lui Wells își puseseră amprenta nu atât asupra operei sau a înfățișării lui, ci, ca și în cazul meu, îi ascuțiseră sensibilitatea. Mi-aduc aminte că într-o zi a pronunțat greșit un „h“ și s-a înroșit până în vârful urechilor. Un om ca el să roșească pentru atâta lucru… Mi-l amintesc povestind despre un unchi care fusese grădinar-șef la curtea unui nobil englez. Ambiția unchiului fusese ca Wells să ajungă servitor.

– Fără ajutorul lui Dumnezeu, aș fi ajuns un amărât de valet, spunea el cu ironie.

Voia să știe cum am ajuns eu interesat de socialism. S-a întâmplat după ce am sosit în State și l-am cunoscut pe Upton Sinclair, i-am spus. Conduceam spre locuința lui din Pasadena, unde urma să luăm prânzul, când el m-a întrebat cu vocea lui blândă dacă eu cred în sistemul de profit capitalist. Glumind, i-am răspuns că numai un contabil i-ar putea răspunde cu adevărat. Era o întrebare dezarmantă, dar instinctiv am simțit că mergea la rădăcina lucrurilor și, din acel moment, am devenit interesat și am început să văd politica nu din punct de vedere istoric, ci ca pe o problema economică.

Wells nu credea că aș avea o percepție extrasenzorială, așa cum credeam eu. I-am povestit un incident pe care eu îl consideram mai mult decât o simplă coincidență. Henri Cochet, tenismenul, încă un prieten și cu mine am intrat într-un bar din Biarritz. Pe peretele barului erau trei roți de loterie, fiecare cu numere de la unu la zece. Pe un ton dramatic, am anunțat pe jumătate în glumă că mă simt posedat de o forță superioară, că voi răsuci cele trei roți și că prima se va opri la nouă, a doua la patru și a treia la șapte. Ei bine…, prima se oprește la nouă, a doua la patru și a treia la șapte – era o șansă la un milion să se întâmple asta.

Wells a zic că e pur și simplu o coincidență. „Dar atunci când coincidențele se repetă, fenomenul merită cercetat“, i-am spus și i-am povestit o întâmplare din copilărie. Treceam prin fața unei băcănii de pe Camberwell Road și am observat că obloanele erau trase, ceea ce era destul de neobișnuit. Ceva m-a făcut să mă cocoț pe pervazul ferestrei și să mă uit prin găurica oblonului. Înăuntru era întuneric și nici țipenie de om, dar toate articolele erau la locul lor. Doar în mijlocul încăperii se vedea un cufăr mare. Am sărit de acolo cu o senzație inexplicabilă de greață și mi-am văzut de drum. La puțin timp a izbucnit vestea că avusese loc o crimă. Edgar Edwards, un domn respectabil de șaizeci și cinci de ani, pusese mâna pe cinci băcănii, omorându-i pe proprietari cu o greutate pentru cântar. În băcănia aceea din Camberwell Road, în lada mare din mijloc, erau cadavrele ultimelor trei victime, domnul și doamna Darby și copilașul lor.

Dar pe Wells nici asta nu l-a convins deloc. Spunea că astfel de coincidenţe se întâmplă în viaţă şi că nu dovedeau nimic. Aici discuţia noastră s-a oprit, dar i-aş fi putut relata o altă experienţă din copilărie, când m-am oprit odată la o cafenea pe London Bridge Road să cer un pahar cu apă. Un domn amabil şi voinic mi-a adus apa. Dintr-un motiv inexplicabil, n-am putut s-o beau. M-am prefăcut că beau, dar imediat ce domnul s-a întors cu spatele să stea de vorbă cu un client, am lăsat paharul jos şi am plecat. Două săptămâni mai târziu, George Chapman, patronul localului Crown, de pe London Bridge Road, a fost pus sub acuzare pe motiv că şi-a ucis cinci soţii, otrăvindu-le cu stricnină. Ultima lui victimă agoniza în camera de deasupra exact în ziua în care el mi-a dat paharul cu apă. Şi Chapman, şi Edwards au fost spânzuraţi.

Şi dacă tot suntem la capitolul ezoterism, cam cu un an înainte să-mi construiesc casa din Beverly Hills am primit o scrisoare anonimă, în care autorul îmi spunea că e clarvăzător şi că văzuse în vis o casă cocoţată pe vârful unui deal, cu o peluză în formă de corabie în faţă, o casă cu patruzeci de ferestre şi o sală mare de muzică şi cu tavan înalt. Terenul de dedesubt era unul sacru, unde treburi indiene străvechi aduseseră sacrificii umane, în urmă cu două mii de ani. Casa era bântuită şi nu trebuia lăsată niciodată în întuneric. În scrisoare se mai spunea că atâta vreme cât n-o să rămân singur în ea şi va fi luminată, stafiile n-o să apară.

La acel moment, am pus scrisoarea deoparte, ca pe ceva amuzant, crezând că e scrisă de vreun nebun. Dar, doi ani mai târziu, am intrat la mine în birou şi am dat peste ea şi am recitit-o. În mod straniu, descrierea casei şi a peluzei era extrem de precisă. Nu numărasem ferestrele şi când am făcut-o, spre marea mea uimire, am descoperit că erau chiar patruzeci.

Deşi nu cred în fantome, am hotărât să fac un experiment. Miercurea, personalul era liber, casa era goală, aşa că am cinat în oraş. Imediat după cină m-am întors acasă şi m-am dus direct în sala cu orga, care era lungă şi îngustă ca naosul unei biserici şi avea un tavan gotic. După ce am tras draperiile, am stins toate luminile. Apoi, orbecăind spre un fotoliu, am stat în tăcere cel puţin zece minute. Întunericul greu îmi stimula simţurile şi-mi imaginam tot felul de forme fără consistenţă plutind prin faţa ochilor mei.

Dar pe urmă mi-am dat seama că era lumina lunii, care intra printr-o crăpătură din draperie și se reflecta pe o carafă de cristal.

Am tras draperiile și mai bine și formele plutitoare au dispărut. Apoi am așteptat din nou în întuneric – trebuie să se fi scurs vreo cinci minute. Cum nu se întâmpla nimic, am început să vorbesc tare: „Dacă e vreun spirit pe-aici, îl rog să-mi dea și mie un semn“. Am așteptat din nou și tot nimic. Apoi am continuat: „Nu există nicio cale de comunicare? Poate printr-un semn – o lovitură sau, dacă nu, poate prin gândul meu, care m-ar putea face să scriu ceva. Sau poate o pală rece de vânt ar putea indica o prezență“.

M-am așezat încă cinci minute, dar n-a fost nicio pală de vânt și nici vreo altă manifestare. Liniștea era apăsătoare, iar mintea mea era goală. În cele din urmă am renunțat, ca la o cauză pierdută, și am aprins lumina. M-am dus în salon. Acolo draperiile nu fuseseră trase, iar în lumina lunii stătea pianul. M-am așezat și mi-am trecut mâinile peste clape. M-am oprit asupra unui acord care, fără motiv, mă fascina și l-am repetat de mai multe ori, până când a făcut să vibreze toată camera. De ce făceam asta. Poate că era semnul pe care-l cerusem. Am continuat să repet acel acord. Brusc, o bandă de lumină albă mi-a îmbrățișat mijlocul. Am sărit de la pian și am rămas nemișcat cu inima bătând să-mi spargă pieptul.

Când mi-am mai revenit am încercat să raționez. Pianul era într-o nișă lângă fereastră. Atunci mi-am dat seama că ceea ce-mi păruse mie un brâu ectoplasmatic fusese de fapt lumina de la un automobil care cobora de pe munte. Ca să mă liniștesc, m-am așezat din nou la pian și am repetat respectivul acord de alte câteva ori. La capătul camerei de zi era un pasaj întunecos și, dincolo de el, salonul. Cu coada ochiului, am văzut ușa deschisă și ceva venind de-acolo și traversând porțiunea întunecată, o figură grotescă, un monstru cu chip de pitic, cu niște cercuri ca cele de clovn în dreptul ochilor, care se strecura spre sala de muzică legănându-se. Înainte să-mi întorc capul, dispăruse. Îngrozit, m-am ridicat și am încercat să-l urmăresc, dar se evaporase. Crezând că în starea în care eram poate îmi căzuse o geană în ochi și-mi crease acea iluzie, m-am întors să cânt la pian. Dar nu s-a mai întâmplat nimic și m-am hotărât să mă duc la culcare.

Mi-am pus pijamaua și am intrat în baie. Când am aprins lumina, fantoma stătea în cadă și se uita la mine. Am țâșnit afară din baie. Era un sconcs.

Aceeași creatură pe care o zărisem cu coada ochiului numai că jos părea mult mai mare.

A doua zi de dimineață, valetul a pus animalul speriat într-o cușcă, iar pe urmă l-am îmblânzit și l-am făcut animal de companie. Dar într-o zi a dispărut și nu l-am mai văzut niciodată.

Înainte să plec din Londra, ducele și ducesa de York m-au invitat la prânz. A fost o masă intimă, doar noi trei, părinții ducesei și fratele ei mai mic, un puști de vreo treisprezece ani. Philip Sassoon a ajuns mai târziu și nouă ni s-a încredințat sarcina să-l ducem înapoi la Colegiul Eton pe frățiorul ducesei. Era un băiat tăcut, care s-a ținut după Sir Philip și după mine, când doi monitori împreună cu alți câțiva de la colegiu ne-au invitat la ceai.

Când am intrat la cantină, un loc comun unde se vindeau dulciuri și ceai cu șase penny, el a rămas afară cu alți vreo sută de elevi. Ne-am așezat toți patru la o măsuță, într-o încăpere de la primul nivel superaglomerată. Totul a mers perfect, până când am fost întrebat dacă mai vreau un ceai, iar eu, neatent, am răspuns „Da“. Ceea ce a produs o adevărată criză financiară, pentru că gazda noastră nu mai avea bani și a trebuit să se ducă într-un colț cu alți băieți să discute cum rezolvă problema.

Philip mi-a șoptit:

– Mă tem că le lipsesc doi penny și nu putem să-i ajutăm cu nimic.

Totuși, au aranjat cumva între ei și au mai comandat un ceainic și a trebuit să bem în grabă ceaiul, pentru că suna clopoțelul și nu mai aveau decât un minut ca să ajungă înapoi la porțile școlii, ceea ce a provocat o adevărată debandadă. Înăuntru am fost întâmpinați de director, care ne-a arătat sala unde își înscriseseră numele Shelley și alte personaje ilustre. În cele din urmă, directorul ne-a lăsat din nou în grija celor doi monitori, care ne-au condus în „sfânta sfintelor“, adică în camera unde stătuse Shelley. Dar micuțul nostru prieten Bowes-Lyon a rămas afară.

– Tu ce vrei? l-a întrebat tânăra noastră gazdă cu voce autoritară.

– E cu noi, a intervenit Philip, explicând că-l aduseserăm înapoi de la Londra.

– Bine, a zis băiatul nerăbdător. Atunci, hai și tu înăuntru!

– E un mare favor că-l lasă să intre. Să treacă acest prag ar pune în pericol cariera unui alt băiat, mi-a șoptit Sir Philip.

De-abia când am vizitat Colegiul Eton mai târziu, împreună cu Lady Astor, am înțeles cu adevărat disciplina spartană de acolo. Era un frig pătrunzător, înaintam pe bâjbâite pe coridorul întunecat, maroniu, care în dreptul fiecărei uși avea niște chiuvete pentru spălatul pe picioare. Într-un final am găsit ușa care trebuia și am ciocănit.

Fiul ei, un băiat palid, ne-a deschis. Înăuntru, doi colegi de-ai lui stăteau aplecați peste câțiva cărbuni încinși într-un cămin micuț și-și încălzeau mâinile. Atmosfera era sinistră.

– Am venit să văd dacă pot să te iau acasă în weekend, a zis Lady Astor.

Am stat puțin de vorbă, apoi s-a auzit o bătaie în ușă și, înainte să apucăm noi să zicem „Intră!“, mânerul s-a răsucit și a intrat directorul internatului, un bărbat blond și bine făcut, la vreo patruzeci de ani.

– Bună seara, a salutat-o curtenitor pe Lady Astor, în timp ce mie mi-a făcut doar un semn cu capul.

Apoi s-a sprijinit în cot de căminul micuț și a început să tragă din pipă. Era evident că vizita ei e total nepotrivită și a simțit nevoia să explice:

– Am venit să văd dacă pot să-l iau pe băiat acasă în weekend.

– Îmi pare rău, dar nu se poate, a venit răspunsul brutal.

– Ei, hai, nu fiți atât de sever! a zis Lady Astor în stilul ei drăguț.

– Nu sunt sever deloc, doar anunț un fapt.

– Dar uitați-vă ce palid e!

– Prostii! N-are nimic.

S-a ridicat de pe patul băiatului, unde ne aşezaserăm, şi s-a dus spre director.

– Hai! Vă rog! i-a spus pe tonul ei de nerefuzat şi l-a împins uşor, aşa cum făcea şi cu Lloyd George sau cu alţii când voia să-i convingă de ceva.

– Lady Astor, i-a spus supraveghetorul internatului, aveţi neplăcutul obicei de a împinge oamenii şi de a-i face să-şi piardă echilibrul, aşa că vă rog să vă abţineţi.

În acel moment, Lady Astor n-a mai ştiut ce să facă.

Nu mai ştiu cum am ajuns să vorbim despre politică, iar el ne-a tăiat-o scurt:

– Problema în politica britanică e că femeile îşi bagă nasul prea mult – şi cu asta vă spun bună seara, Lady Astor!

Apoi ne-a salutat pe amândoi şi a plecat.

– Ce om nesuferit! a zis ea.

Dar băiatul ei i-a luat apărarea.

– Ba nu, mamă, e chiar foarte drăguţ.

În ciuda atitudinii lui misogine, nu puteam să nu-l admir, pentru că era cinstit şi direct. Lipsit de umor, dar sincer.

Cum nu-l mai văzusem pe fratele meu Sydney de câţiva ani buni, am plecat din Anglia şi m-am dus la Nisa să stau cu el câteva zile. Sydney spusese întotdeauna că atunci când va avea 250000 de dolari puşi deoparte se va retrage. Între noi fie vorba, de fapt strânsese o sumă mult mai mare de-atât. Pe lângă faptul că era un om de afaceri priceput, era şi un actor excelent şi făcuse multe filme de succes: *Submarine Plot*, *The Better ’Ole*, *Man in the*

Box și *Charlie's Aunt*, printre altele, care îi aduseseră bani frumoși. Iar acum, Sydney se ținuse de cuvânt, se retrăsese și locuia cu soția lui la Nisa.

Când Frank J. Gould, care locuia tot la Nisa, a auzit că vin să-mi vizitez fratele, m-a invitat să fiu oaspetele lui, la Juan-les-Pins, iar eu am acceptat.

Înainte să plec spre Nisa, m-am oprit două zile la Paris și am mers la Folies Bergère, pentru că Alfred Jackson, din vechea trupă Eight Lancashire Lads, lucra acolo. Era unul dintre cei opt care făcuseră parte din trupa originală. Când m-am întâlnit cu el mi-a spus că familia Jackson devenise prosperă, că opt trupe de dansatoare lucrau pentru ei și că tatăl lui trăia încă. Și că, dacă mă opream pe la Folies Bergère, unde repetau, puteam să-l văd. Deși trecut de optzeci de ani, era sprinten și arăta înfloritor. Vorbea despre trecut, în exclamații de genul: „Cine s-ar fi gândit pe-atunci!"

– Știi, Charlie, cea mai puternică amintire pe care o am despre tine este că erai un copil tare blând.

E o greșeală să crezi că adorația publicului durează la nesfârșit. Se dezumflă imediat, ca un sufleu pe care-l scoți din cuptor. La fel și primirea care mi se făcea mie. Brusc, a început să fie tot mai rece. Și primul val de aer înghețat a venit din partea presei. După laude și elogii, jurnaliștii au întors armele. Presupun că atitudinea asta vindea mai bine.

Toată agitația de la Londra și Paris își cerea acum tributul. Eram obosit și aveam nevoie de odihnă. În timp ce mă recuperam la Juan-les-Pins, am fost rugat să apar la un spectacol de caritate organizat de Casa Regală, la Palladium la Londra. Eu am trimis un cec cu două mii de lire, dar nu m-am dus. Ceea ce a declanșat un întreg scandal. Îl ofensasem pe rege și disprețuisem spectacolul Casei Regale. E-adevărat că nu privisem scrisoarea directorului de la Palladium ca pe un edict regal. Și, în plus, nu eram pregătit să apar pe scenă de pe o zi pe alta.

Următorul atac a venit peste câteva zile. Îmi așteptam partenerul de joc, pe terenul de tenis, când a apărut un tânăr care s-a prezentat drept un prieten al unui prieten de-ai mei. După câteva schimburi de amabilități, am început să schimbăm diverse păreri. Era un tip comunicativ și extrem de simpatic.

Cum am slăbiciunea să mă împrietenesc ușor – mai ales dacă e vorba de ascultători buni – am abordat o mulțime de subiecte. În privința politicii internaționale, m-am arătat destul de pesimist și i-am spus că situația din Europa avea să ducă la un nou război.

– În cazul ăsta, eu n-am de gând să fiu pe post de carne de tun, mi-a zis amicul meu.

– Nu te învinovățesc deloc, i-am răspuns eu. De fapt, n-am niciun fel de respect pentru cei care ne bagă în bucluc. Nu suport să mi se spună pe cine să omor și pentru ce să mor. Și toate astea în numele patriotismului!

Ne-am despărțit în relații foarte bune. Cred că ne-am dat și întâlnire să luăm cina împreună a doua zi, dar nu l-am mai văzut niciodată. Și aveam să descopăr că de unde crezusem că stau de vorbă cu un amic, de fapt, făcusem dezvăluiri unui reporter. A doua zi au apărut titluri mari pe prima pagină: „Charlie Chaplin nu e patriot!“ și altele asemenea.

Era un adevăr, dar la acel moment nu voiam deloc să-mi văd opiniile personale vehiculate în presă. Adevărul e că nu sunt patriot – nu din cine știe ce motive de ordin moral sau intelectual, ci pur și simplu pentru că-mi lipsește acest sentiment. Cum poți să accepți ideea de patriotism, când șase milioane de evrei au fost uciși în numele ei? Unii mi-ar putea răspunde că asta s-a întâmplat în Germania. Dar eu cred că astfel de celule ucigașe există latent în corpul oricărei națiuni.

Nu pot să mă bat în piept cu mândria națională. Dacă ai parte de o tradiție în familie, de un cămin, de o grădină, de o copilărie fericită, de familie și prieteni, pot să înțeleg. Dar eu n-am avut așa ceva. În cel mai bun caz, la mine patriotismul se hrănește din obiceiuri locale, precum curse de cai, vânătoare, budincă de Yorkshire, hamburgerii americani și coca-cola, dar astăzi, astfel de produse au devenit de circulație universală. Desigur, dacă țara în care trăiesc ar fi invadată, ca cei mai mulți dintre noi, cred că aș fi și eu capabil de sacrificiul suprem. Dar, altminteri, sunt incapabil de o dragoste fierbinte pentru țara mea natală, căci ar fi de-ajuns să devină nazistă și aș părăsi-o fără nicio urmă de regret. Și, din ce-am observat eu, celulele astea naziste, deși adormite pe moment, pot fi activate foarte ușor în orice țară. În plus, nu-mi doresc să fac niciun fel de sacrificiu pentru vreo

cauză politică, decât dacă eu, personal, cred în ea. Nu sunt un martir al naționalismului – nici nu-mi doresc să-mi dau viața pentru vreun președinte, prim-ministru sau dictator.

A doua sau a treia zi, Sir Philip Sassoon m-a dus la Consuelo Vanderbilt Balsan să luăm prânzul. Era un loc minunat, undeva, în sudul Franței. Mi-a atras atenția unul dintre invitați, un bărbat înalt și slab, cu părul negru și mustața tunsă scurt, plăcut și plin de farmec, cu care m-am pomenit vorbind în timpul mesei. Am discutat despre cartea lui Douglas, *Economic Democracy*, și îmi exprimam părerea că teoria lui despre credite ar putea rezolva criza economică mondială. Ca să-l citez pe Consuelo Balsan vorbind despre acea după-amiază: „Conversația cu Chaplin mi s-a părut interesantă și i-am observat puternicele tendințe socialiste.“

Trebuie să fi spus ceva care i-a plăcut în mod special domnului înalt, pentru că i s-a luminat fața și a căscat niște ochi așa de mari la mine, încât le-am putut vedea albul. Părea de acord cu tot ce spuneam, până când am ajuns la vârful teoriei mele, care se pare că ducea într-o altă direcție decât credea el, pentru că a părut dezamăgit. Stăteam de vorbă cu Sir Oswald Mosley, fără să-mi treacă prin cap că acest om avea să fie conducătorul cămășilor negre în Anglia. Dar ochii lui, cu albul care se vedea deasupra pupilelor, și gura mare rânjind la mine mi-au rămas vii în memorie, pentru că era o expresie ciudată – dacă nu chiar puțin înspăimântătoare.

De asemenea, în sudul Franței, l-am întâlnit pe Emil Ludwig, biograful prolific al lui Napoleon, Bismark, Balzac și alții. A scris interesant despre Napoleon, dar a abuzat de psihanaliză și asta distrage atenția cititorului de la poveste.

Mi-a trimis o telegramă în care spunea cât de tare i-a plăcut *Luminile orașului* și că i-ar face plăcere să ne întâlnim. Era total diferit de cum mi-l imaginasem. Arăta ca un Oscar Wilde rafinat, cu părul lung și cu gura senzuală, aproape feminină. Ne-am întâlnit la mine la hotel, unde și-a făcut intrarea într-o manieră dramatică, întinzându-mi o frunză de laur și zicând: „Când un roman dobândea gloria, era întâmpinat cu o cunună de lauri. Prin urmare, și eu vă ofer una.“

Mi-a luat puțin să mă obișnuiesc cu asemenea efuziune, apoi mi-am dat seama că, de fapt, masca o timiditate. Când a început s-o depășească, am descoperit un om foarte inteligent și interesant. L-am întrebat ce considera el cel mai important atunci când scria o biografie. Atitudinea, mi-a răspuns.

– Atunci, biografia este o relatare trunchiată și mai degrabă părtinitoare.

– Șaizeci și cinci la sută din poveste nu se spune niciodată, pentru că implică alți oameni, mi-a răspuns el.

În timpul cinei m-a întrebat care e cea mai frumoasă priveliște pe care am văzut-o vreodată. I-am răspuns fără să stau pe gânduri că gesturile lui Helen Wills jucând tenis: sunt grațioase și, în același timp, inspiră sex-appeal. Alta e o scenă dintr-un jurnal de actualități, la puțin timp după semnarea armistițiului, cu un fermier din Flandra, care ara un câmp unde muriseră mii de oameni. Ludwig mi-a descris un apus de soare pe o plajă din Florida, în timp ce un automobil sport, decapotabil, plin cu fete în costume de baie, mergea încet, iar una dintre ele, așezată în spate cu un picior atârnând, atingea nisipul cu degetul și lăsa în urmă o linie.

Între timp, aș mai putea aminti și alte scene minunate: *Perseu ținând capul Meduzei* de Benvenuto Cellini, în Piazza della Signoria, la Florența. Era noapte, piața era luminată, iar eu ajunsesem acolo atras de *David* al lui Michelangelo. Dar, imediat ce am văzut lucrarea lui Cellini, tot restul a devenit secundar. Frumusețea impalpabilă a lui Perseu și grația formei m-au tulburat profund. Perseu, ținând în mână capul Meduzei și având la picioare trupul ei contorsionat, este însăși imaginea tristeții și m-a făcut să mă gândesc la acel vers mistic al lui Oscar Wilde: „Căci orice om ucide ceea ce iubește“. În lupta tainei eterne dintre bine și rău, cauza lui era pierdută.

Am primit o telegramă de la ducele de Alba, care mă invita în Spania. Dar a doua zi toate ziarele anunțau cu titluri mari: „Revoluție în Spania“. Așa că, în loc de asta, m-am dus la Viena – trista și senzuala Vienă. Cea mai puternică amintire de-acolo este o idilă cu o fată frumoasă. A fost ca un capitol dintr-un roman victorian: ne-am făcut jurăminte pasionale și ne-am sărutat de rămas-bun, știind că nu ne vom mai vedea niciodată.

După Viena, m-am dus la Veneția. Era toamna și orașul era pustiu. Îmi place mai mult când e plin de turiști, pentru că dau viață și căldură unui loc care, în lipsa lor, seamănă cu un cimitir. De fapt, îmi plac turiștii, pentru că oamenii sunt mult mai simpatici în vacanță decât atunci când bat ușile birourilor.

Deși Veneția era frumoasă, era prea melancolică și n-am stat decât două nopți în care, neavând ce să fac, am ascultat muzică la patefon – și asta pe ascuns, pentru că Mussolini interzisese muzica și dansul duminica.

Aș fi vrut să mă întorc la Viena și să mai adaug o secvență acelei povești de dragoste, dar aveam o întâlnire la Paris, pe care nu voiam s-o pierd: un prânz cu Aristide Briand, creator și promotor al ideii de Statele Unite ale Europei. Când l-am întâlnit, domnul Briand avea sănătatea cam șubredă și era dezamăgit și plin de amărăciune. Prânzul a avut loc acasă la Monsieur Balbi, editor la *L'Intransigeant*, și a fost teribil de interesant, chiar dacă eu nu vorbeam franceza. Contesa Noailles, o femeie micuță și vioaie, vorbea engleză și era plină de farmec și spirituală. Monsieur Briand a întâmpinat-o, spunându-i: „Vă văd atât de rar în ultima vreme! Sunteți la fel de discretă ca o fostă amantă".

După masă am fost dus la Palatul Élysée, unde m-au făcut Cavaler al Legiunii de Onoare.

N-am să descriu entuziasmul sălbatic al mulțimilor care m-au așteptat cu prilejul celei de-a doua vizite la Berlin – deși tentația e aproape irezistibilă.

Apropo de asta, îmi amintesc cum Mary și Douglas mi-au arătat un film cu călătoria lor în străinătate. Eram pregătit să savurez un documentar interesant. Filmul începea cu sosirea lui Mary și Doug la Londra, unde fuseseră așteptați de mulțimi entuziaste, la gară și la hotel, urma sosirea lor la Paris, unde îi întâmpinase o mulțime chiar mai impresionantă. După ce ni s-au arătat exteriorul hotelurilor și gările de la Londra, Paris, Moscova, Viena și Budapesta, am întrebat și eu inocent: „Și cam când o să vedem și noi un colțișor din oraș sau din țară?" Au râs amândoi. La fel și eu, trebuie să mărturisesc că n-am fost deloc mai modest când am descris cum am fost întâmpinat.

În Berlin, eram invitatul guvernului democrat. Contesa York, o tânără germană foarte atrăgătoare, a fost desemnată însoțitoarea mea pe toată perioada cât aveam să rămân acolo. Era anul 1931, la puțin timp după venirea naziștilor la putere în Reichstag, și nu-mi dădeam seama că jumătate din presă mi-era ostilă, pe ideea că eram un străin și că nemții se făceau de râs printr-o asemenea demonstrație fanatică. Desigur, asta era presa nazistă, iar eu n-am fost deloc atent la toate astea și m-am simțit minunat.

Un văr al Kaiserului m-a condus amabil să văd Potsdam și Sans Souci. Mie toate palatele mi se par mai degrabă ridicole și lipsite de gust, niște manifestări sinistre și ostentative. Dincolo de interesul lor istoric, ori de câte ori mă gândesc la Versailles, la Kremlin, la Potsdam, la Buckingham și la altele asemenea, îmi dau seama ce egouri umflate le-au creat. Vărul Kaiserului mi-a spus că Sans Souci era construit cu mai mult bun-gust, mai mic și mai uman. Dar mie nu mi-a inspirat decât vanitate și m-a lăsat rece.

Absolut deprimantă și înfricoșătoare a fost vizita la Muzeul Poliției din Berlin– fotografii ale victimelor ucise, sinucideri, tot felul de cazuri de degenerați. Am fost fericit când am ieșit de-acolo și am respirat aer curat.

Karl Gustav Vollmöller, autorul lucrării Das Mirakel *(Miracolul)*, m-a primit acasă la el, unde am întâlnit personalități ale artei și ale teatrului. O altă seară mi-am petrecut-o cu Einstein în micuțul lui apartament. S-au făcut aranjamente să iau cina cu generalul Hindenburg, dar în ultimul moment el n-a mai putut, așa că m-am întors în sudul Franței.

Am spus la un moment dat că voi vorbi în treacăt despre sex, dar fără să aprofundez subiectul, pentru că nu pot aduce nimic nou. Totuși, dorința de a procrea este principalul scop al naturii și orice bărbat, fie el tânăr sau bătrân, când întâlnește o femeie, măsoară cam ce șanse potențiale există să se culce cu ea. Așa și cu mine.

Când lucrez, femeile nu mă interesează deloc. Doar în perioada dintre două filme, când n-am nimic de făcut, devin vulnerabil. Așa cum spunea H.G. Wells: „Vine un moment în timpul zilei când ți-ai terminat paginile pe care le-ai avut de scris dimineața, îți aștepți corespondența după-amiaza și pe

urmă nu mai ai nimic de făcut. Astea sunt orele când te plictisești. E momentul cel mai bun pentru sex.“

Cum n-aveam nimic de făcut pe Coasta de Azur, am avut norocul să îi fiu prezentat unei fete încântătoare, care avea toate calitățile să mă facă să depășesc orele de plictis. Era la fel de liberă ca mine și fără nicio obligație, așa că ne-am acceptat unul pe altul ca atare. Mi-a mărturisit că se refăcea după o legătură care se sfârșise prost cu un tânăr egiptean. Relația noastră, deși nu discutaserăm subiectul, era clară: ea știa că eu aveam să plec la un moment dat în America. Îi plăteam o sumă săptămânală și umblam amândoi prin cazinouri, restaurante și pe la petreceri. Am luat masa împreună, am dansat tango și ne-am vorbit despre toate cele. Dar această intimitate m-a prins în mrejele farmecului ei și inevitabilul s-a produs: m-am îndrăgostit. Și când mă gândeam să mă întorc în America, nu eram deloc sigur că voiam s-o las în Europa. Mi se făcea milă când mă gândeam să plec și s-o părăsesc. Era veselă și fermecătoare. Totuși, au existat unele semne care mi-au trezit vigilența.

Într-o după-amiază, la un *thé dansant* la cazinou, m-a strâns brusc de mână. Era acolo „S“, iubitul ei egiptean, despre care îmi vorbise atât de mult. Eram iritat. După câteva minute am plecat. Când ne apropiam de hotel, și-a dat seama brusc că-și uitase mănușile și că trebuie să se întoarcă după ele, spunându-mi s-o iau înainte. Scuza ei era prea evidentă. N-am opus nicio rezistență, n-am făcut niciun comentariu și am mers mai departe spre hotel. Dar când peste două ore ea tot nu se întorsese, mi-am dat seama că nu era vorba doar de o pereche de mănuși. În acea seară invitasem câțiva prieteni la cină și se apropia momentul să mergem, iar ea tot nu se întorsese. Când eram gata să ies din cameră, a apărut, palidă și ciufulită.

–Ai ajuns prea târziu pentru cină, așa că mai bine te-ai întoarce în patul lui cald, i-am spus.

A negat, a plâns, m-a implorat, dar n-a reușit să găsească o explicație plauzibilă de ce lipsise atât de mult. Eram convins că fusese cu iubitul ei, egipteanul, și după o tiradă violentă am ieșit și-am lăsat-o acolo.

Dar cine s-a simțit apoi singur și deprimat și n-a avut astâmpăr, în timp ce sporovăia peste suspinul saxofoanelor, în lumina unui club de noapte? Stai

la masă cu niște oameni, încerci să faci pe gazda bună, dar tu ești frământat pe dinăuntru. Când m-am întors la hotel, ea nu era acolo. Ceea ce m-a panicat de-a dreptul. Plecase deja? Așa de repede? M-am dus la ea în dormitor și, spre marea mea ușurare, hainele și lucrurile ei erau încă acolo. A venit peste zece minute, veselă și luminoasă, spunându-mi că fusese la un film. Cu răceală, am anunțat-o că a doua zi plec la Paris și că vreau să încheiem socotelile. A fost de acord cu tot ce i-am spus, dar a negat în continuare că se întâlnise cu egipteanul.

– Nu faci decât să distrugi și urma de prietenie care a mai rămas între noi. Sunt dezamăgit.

Apoi am mințit și i-am spus că am urmărit-o și că am văzut-o cum a ieșit din cazinou și s-a dus cu egipteanul la el la hotel. Spre surprinderea mea, a izbucnit în plâns și mi-a mărturisit că era adevărat și mi-a făcut tot felul de jurăminte că n-avea să-l mai vadă niciodată.

A doua zi de dimineață, în timp ce-mi făceam bagajul și mă pregăteam să plec, a început să plângă încet. Mergeam cu mașina unui prieten, care urcase să mă anunțe că totul era gata și că mă așteaptă jos. A început să-și muște degetul și să plângă amar:

– Te rog, nu mă părăsi! Te rog!

– Și cam ce-ai vrea tu să fac? am întrebat-o rece.

– Ia-mă cu tine la Paris. Și-ți promit că după asta nu te mai supăr cu nimic.

Arăta atât de deplorabil, încât m-am înmuiat. Am avertizat-o că va fi o călătorie tristă și fără niciun sens, pentru că, în momentul în care vom ajunge la Paris, ne despărțim. A acceptat totul. În acea dimineață, am plecat toți trei spre Paris, cu mașina prietenului meu.

Și așa a început călătoria, într-o notă solemnă, ea tăcută și deprimată, eu rece și politicos. Dar era greu să păstrezi atitudinea asta tot drumul, pentru că, atunci când ceva ne atrăgea privirea, mai spuneam câte o vorbă. Dar intimitatea dintre noi dispăruse.

Am mers direct la ea la hotel și mi-am luat la revedere. Încercarea ei de a arăta că-și lua adio de la mine, vezi Doamne, era deprimant de transparentă. Mi-a mulțumit pentru tot ce făcusem pentru ea, mi-a strâns mâna și după rămas-bun dramatic a dispărut în hotel.

A doua zi m-a sunat să mă întrebe dacă n-o invit la prânz. Am refuzat. Dar atunci când eu și prietenul meu am ieșit din hotel, ea ne aștepta afară, îmbrăcată în blănuri și toată pusă la punct. Așa că am luat masa toți trei și pe urmă am vizitat Malmaison, unde trăise Josephine după ce Napoleon divorțase de ea. Era o casă frumoasă, în care Josephine vărsase multe lacrimi. Și o zi de toamnă care se potrivea de minune cu situația noastră. Brusc, n-am mai văzut-o. Am descoperit-o în grădină, pe o piatră, înlăcrimată toată– pătrunsă, pare-se de spiritul locului și de atmosferă. Inima mea era gata să cedeze, dacă nu mă țineam tare, dar nu puteam uita de iubitul egiptean. Așa că ne-am despărțit la Paris, iar eu am plecat la Londra.

La Londra m-am văzut de mai multe ori cu Prințul de Wales. Prima dată l-am întâlnit la Biarittz, prin intermediul unei prietene, Lady Furness. Tenismenul Cochet, alți doi și cu mine eram la un restaurant cunoscut, când au intrat Prințul de Wales și Lady Furness. Thelma ne-a trimis un mesaj la masă, întrebând dacă nu vrem să venim cu ei mai târziu la Russian Club.

A fost o întâlnire formală, mi s-a părut mie. După ce s-au făcut prezentările, Alteța Sa Regală a comandat de băut, apoi s-a ridicat și a dansat cu Lady Furness. Când s-a întors la masă, Prințul s-a așezat în fața mea și a început să mă descoasă:

– Ești american, nu?

– Nu! Sunt englez.

A părut surprins.

– Și de când ești în State?

– Din 1910.

–O, a dat el din cap gânditor, deci dinainte de război.

–Așa parcă…

A râs.

În cursul acelei conversații am spus că Șaliapin dădea o petrecere în onoarea mea. Copilăros, Prințul a spus că vrea să vină și el.

–Desigur, Alteță, Șaliapin va fi onorat și încântat, i-am spus cerându-i permisiunea să mă ocup de detalii.

În seara aceea, Prințul mi-a câștigat respectul, pentru că a stat cu mama lui Șaliapin, care se apropia de nouăzeci de ani, până când ea s-a retras. De-abia atunci ni s-a alăturat și ne-am distrat împreună.

Acum Prințul de Wales era la Londra și m-a invitat la Fort Belvedere, reședința lui de la țară. Era un castel vechi, care fusese renovat și mobilat mai degrabă comun, dar bucătăria era excelentă, iar Prințul, o gazdă minunată. Mi-a arătat casa. Dormitorul lui era simplu și aranjat naiv, cu o tapiserie modernă, roșie, de mătase, cu stema casei regale la capul patului. Un alt dormitor m-a dat pe spate: era tot numai alb și roz, cu un pat cu patru coloane, care aveau în vârf câte trei pene roz. Apoi mi-am amintit: penele erau un element de pe blazonul Prințului.

În acea seară, cineva ne-a învățat un joc care făcea furori în America, numit „Jocul de-a sinceritatea“. Fiecare invitat primea o cartolină pe care erau trecute zece calități: farmec, inteligență, personalitate, sex-appeal, frumusețe, sinceritate, simțul umorului, adaptabilitate și tot așa. Unul dintre cei care intrau în joc ieșea din încăpere și-și nota cu toată sinceritatea cu o notă de la unul la zece fiecare din aceste calități. De exemplu, eu mi-am dat șapte puncte pentru simțul umorului, șase pentru sex-appeal, șase pentru frumusețe, opt pentru adaptabilitate, patru pentru sinceritate. Între timp, fiecare dintre invitați dădea note celui care ieșise din încăpere, scriind pe cartonaș un punctaj secret. Subiectul intra apoi și citea notele pe care și le dăduse ieri, iar un altul le citea pe ale celorlalți, ca să vadă cum se potriveau.

Când a venit rândul Prinţului, notele pe care şi le-a dat el au fost aşa: trei pentru sex-appeal – ceilalţi îl cotaseră cu patru puncte; eu i-am dat cinci, alţii numai două. Pentru frumuseţe, Prinţul şi-a dat nota şase, invitaţii i-au dat opt, iar eu tot opt. Pentru sinceritate, Prinţul şi-a dat zece puncte, invitaţii i-au dat trei şi jumătate, eu i-am dat patru. Prinţul a fost indignat. „Sinceritatea e cea mai importantă dintre calităţile pe care cred că le am“, a spus el.

Când eram copil, locuisem la un moment dat câteva luni la Manchester. Iar acum, că eram destul de liber, m-am gândit să dau o fugă până acolo. Deşi arăta deplorabil, Manchester avea pentru mine o aură romantică, un fel de strălucire intangibilă, care ieşea la iveală chiar şi prin ceaţă şi prin ploaie. Poate că era vorba de amintirea unui foc dintr-o bucătărie din Lancashire – sau poate că era ceva din spiritul oamenilor. Aşa că am închiriat o limuzină şi am plecat în nord.

Pe drum, am făcut o oprire la Stratford-on-Avon, un loc pe care nu-l vizitasem niciodată. Era sâmbătă seara târziu când am ajuns şi după masă am făcut o plimbare sperând să găsesc căsuţa lui Shakespeare. Era noapte adâncă, dar instinctiv am luat-o pe o străduţă şi m-am oprit în faţa unei case, am aprins un băţ de chibrit şi am văzut plăcuţa: „Casa lui Shakespeare“. Fără îndoială, un spirit binevoitor mi-a îndreptat paşii într-acolo – poate chiar Bardul însuşi!

De dimineaţă, Sir Archibald Flower, primarul din Stratford, a venit la hotel şi m-a condus la casa lui Shakespeare. În niciun fel nu am putut să asociez casa cu el. Că o asemenea minte a locuit vreodată acolo sau şi-a început acolo existenţa mi se părea incredibil. E uşor să-ţi imaginezi un băiat de fermier plecând la Londra şi devenind un actor de succes şi proprietar al unei companii de teatru, dar ca el să fi ajuns acel mare dramaturg şi poet, care a avut toate acele cunoştinţe despre curţile străine, regi şi cardinali, mi se pare greu de crezut. Nu mă interesează cine anume a scris opera lui Shakespeare, dacă a fost Bacon, Southampton sau Richmond, dar nu pot să cred că a fost băiatul din Stratford. Oricine ar fi cel care le-a scris, a fost un aristocrat. Disprețul lui profund pentru gramatică e semnul unei atitudini princiare şi al unei minţi cu har. I-am vizitat casa, am ascultat poveştile localnicilor despre copilăria lui dezordonată, despre lipsa lui de performanţe

școlare, despre episoadele lui de braconaj și despre părerile lui grosolane, mi-era imposibil să cred că a trecut printr-o asemenea metamorfoză, încât să devină cel mai mare poet din toate timpurile. În opera oricărui geniu, dacă a avut origini umile, asta iese cumva la iveală – dar în opera lui Shakespeare asta nu se întâmplă nicăieri.

De la Stratford am pornit spre Manchester și am ajuns pe la ora trei după-amiaza. Era duminică și tot orașul era cufundat în toropeală. De-abia dacă zăreai un suflet pe stradă. Așa că m-am urcat în mașină și am mers mai departe spre Blackburn.

Pe vremea turneelor cu *Sherlock Holmes* din copilărie, Blackburn fusese unul dintre orașele preferate. Stăteam la un birt micuț, unde plăteam paisprezece șilingi pe săptămână, casă și masă, iar în timpul liber jucam biliard la o masă micuță. Billington, călăul Angliei, frecventa și el locul și-mi plăcea să mă laud că jucasem biliard cu el.

Deși era doar ora cinci, afară se întunecase, dar eu am reușit să găsesc locul cu pricina și să-mi iau ceva de băut fără să mă recunoască nimeni. Era alt patron, dar vechea mea prietenă, masa de biliard, era tot acolo.

Mai târziu am bâjbâit drumul spre piață, un hectar întunecat, luminat doar de vreo trei-patru lămpi de stradă. Erau câteva grupuri care ascultau discursuri politice ținute de niște oratori. Era perioada crizei în Anglia. Am mers de la un grup la altul, ascultându-le discursurile: unele erau tăioase și amare, unul vorbea despre socialism, altul despre comunism, iar altul, despre planul Douglas, care, din păcate, era prea complicat pentru a fi înțeles de muncitorul de rând. Ascultând ce se discuta în grupulețele mic formate după ce se spărsese mitingul, am descoperit cu uimire un bătrân conservator, din epoca victoriană, care-și împărtășea opiniile. Și zicea așa: „Problema e că Anglia a trăit prea mult pe spinarea noastră. Ajutorul de șomaj a distrus Anglia!“ Acolo, în întuneric, nu m-am putut abține și m-am trezit vorbind: „Dacă nu era ajutorul de șomaj, nu mai era nici Anglia“. Și câțiva m-au susținut: „Da, da, așa e!“

Perspectiva politică era cinică. Anglia avea aproape patru milioane de șomeri – număr în creștere –, iar Partidul Laburist nu putea să le ofere nimic în plus față de cel conservator.

Am mers apoi la Woolwich, unde am ascultat un discurs electoral al lui Cunningham Reid, susținut în numele unui candidat liberal. Deși a făcut o întreagă filosofie politică, n-a promis nimic concret și nu a impresionat deloc auditoriul. O tânără care stătea lângă mine a strigat: „Mai lăsați-ne cu discursurile voastre sofisticate, spuneți-ne ce aveți de gând să faceți pentru cei patru milioane de șomeri și atunci o să știm dacă să votăm partidul vostru sau nu“.

Dacă era un etalon pentru alegătorul de rând, atunci exista speranță că vor câștiga Laburiștii, m-am gândit. Dar mă înșelam. După discursul lui Snowden de la radio, balanța a început să se înclină în favoarea Conservatorilor. Așa că am plecat din Anglia în care se instala la putere un guvern Conservator și am ajuns în America, unde Conservatorii tocmai pierduseră alegerile.

O vacanță până la urmă e ca o cursă în gol. Umblasem prea mult prin hotelurile Europei – și știam și de ce. Eram frustrat și n-aveam nicio țintă. De când cu inovația cu filmul sonor, nu aveam planuri de viitor. Deși *Luminile orașului* fusese un succes răsunător și făcuse mai multe încasări decât orice film vorbit în perioada aceea, simțeam că să fac un nou film mut însemna un handicap. Și, în plus, eram obsedat de frica de a nu fi considerat demodat. Deși un film mut bun era mai artistic, trebuia să recunosc că sunetul făcea personajele într-o mai mare măsură prezente.

Din când în când, cochetam cu posibilitatea de a face un film sonor, dar gândul îmi făcea rău, pentru că îmi dădeam seama că n-o să mă pot ridica niciodată la nivelul de excelență al filmelor mele mute. Însemna să renunț cu totul la personajul meu, vagabondul. Unii mi-au sugerat că vagabondul ar putea vorbi. Ceea ce era de neînchipuit, pentru că în clipa în care ar fi rostit un singur cuvânt ar fi devenit un alt personaj. În plus, matricea din care se ivise el era la fel de mută precum zdrențele pe care le purta.

Gândurile astea m-au făcut să-mi tot prelungesc vacanța, dar conștiința nu-mi dădea pace: „Întoarce-te la Hollywood și apucă-te de lucru!“

După excursia mea în nord, m-am întors la hotelul Carlton din Londra, cu intenția să fac rezervări ca să mă întorc în California via New York, când o

telegramă de la Douglas Fairbanks, aflat la St Moritz, mi-a dat planurile peste cap. „Vino la St Moritz. În așteptarea ta o să comand zăpadă proaspătă. Te aștept. Cu drag, Douglas.“

Nici nu terminasem bine de citit, când am auzit un ciocănit ușor în ușă. „Intră“, am spus, așteptându-mă să fie chelnerul. În loc m-am trezit că se ivește în cadrul ușii, fața prietenei mele de pe Coasta de Azur. Eram surprins, iritat și resemnat. „Intră!“ i-am spus cu răceală.

Am mers la Harrods să facem cumpărături, am luat echipament de schi, apoi am fost la un magazin de bijuterii de pe Bond Street și i-am luat o brățară, care a făcut-o fericită. Peste vreo două zile am ajuns la St Moritz, unde, când l-am văzut pe Douglas, mi s-a luminat orizontul. Deși era și el în aceeași dilemă ca mine în ce privește cariera, niciunul dintre noi n-a adus vorba despre asta. Era singur– cred că se despărțise de Mary. Oricum, întâlnirea din munții Elveției ne-a risipit tristețea. Am schiat împreună– sau mai bine-zis am învățat.

Fiul Kaiserului, fostul moștenitor al coroanei, era și el în același hotel, dar nu ne-am cunoscut niciodată, deși se întâmpla să ne întâlnim în același ascensor și să-i zâmbesc, gândindu-mă la comedia mea *Charlot soldat*, în care prințul moștenitor era un personaj comic.

L-am invitat pe fratele meu Sydney să vină și el la St Moritz, să stea cu noi. Și cum nu mă grăbeam defel să mă întorc în Beverly Hills, am hotărât să mă întorc în California prin Orient, iar Sydney a fost de acord să mă însoțească până în Japonia.

Am plecat la Napoli, unde mi-am luat la revedere de la prietena mea. Dar de data asta era veselă. N-a mai fost cu lacrimi. Cred că se resemnase și într-un fel era eliberată, pentru că de la sejurul în Elveția alchimia dintre noi se cam diluase și știam amândoi. Așa că ne-am despărțit ca buni prieteni. Când vaporul s-a pus în mișcare, ea îl imita pe vagabondul meu de-a lungul cheiului. E ultima mea imagine cu ea.

DOUĂZECI ȘI TREI

Despre Orient s-au scris multe cărți de călătorie excelente, așa că n-o să abuzez de răbdarea cititorului. Totuși, despre Japonia am o scuză să scriu, date fiind împrejurările ciudate în care am fost implicat acolo. Citisem o carte despre Japonia de Lafcadio Hearn, iar ceea ce scrisese el despre cultura și teatrul japonez mi-a trezit dorința de a merge acolo.

Am navigat la bordul unui vas japonez, lăsând în urmă vânturile înghețate din ianuarie, ca să intrăm în clima însorită a Canalului Suez. La Alexandria au mai urcat niște pasageri, arabi și hinduși – de fapt, intram într-o lume nouă. La apus, arabii își așezau covorașele pe punte, se așezau cu fața la Mecca și intonau rugăciuni.

A doua zi de dimineață navigam deja pe Marea Roșie, așa că ne-am dat jos „pieile nordice“ și ne-am pus pantaloni scurți albi și cămăși de mătase. Ne făcuserăm provizii de fructe tropicale și nuci de cocos la Alexandria, așa că la micul dejun aveam mango, iar la cină, lapte de cocos cu gheață. Într-una din seri am mâncat ca japonezii, stând pe podeaua de pe punte. Aflasem de la unul dintre ofițerii de la bord că dacă torni un strop de ceai peste orez capătă mai multă savoare. Pe măsură ce vasul se apropia de următorul port sudic, emoția creștea. Căpitanul japonez ne-a anunțat cu voce calmă că de dimineață vom acosta în portul Colombo. Deși Sri Lanka era tot o experiență exotică, singura noastră dorință era să ajungem în Japonia și în Bali.

Următorul port a fost Singapore, unde am intrat într-o atmosferă care semăna cu cea din motivele de pe farfuriile chinezești – smochinii creșteau

parcă direct din ocean. Cea mai puternică amintire din Singapore este cea cu actorii chinezi care au jucat un spectacol în parcul de distracţii „Lumea nouă“ – erau nişte copii extrem de înzestraţi şi de citiţi, pentru că repertoriul lor consta în multe piese clasice chinezeşti, scrise de mari poeţi. Actorii au jucat la o pagodă, în stil tradiţional. Spectacolul pe care l-am văzut dura trei seri. Actriţa principală din distribuţie, o fată de cincisprezece ani, îl juca pe prinţ şi cânta cu o voce subţire şi stridentă. În a treia seară a fost apogeul. Uneori e mai bine să nu înţelegi limba, pentru că nimic nu mă putea impresiona mai cumplit decât acel ultim act: tonalităţile ironice ale muzicii, tristeţea corzilor, bubuitul gongurilor şi vocea puternică şi răguşită a tânărului prinţ, care, alungat, îşi striga durerea de suflet pierdut în sferele singurătăţii din scena finală.

Sydney a venit cu ideea să mergem în Bali, spunându-mi că rămăsese neatinsă de civilizaţie şi descriindu-mi ce frumoase erau femeile care umblau cu sânii goi. Asta chiar mi-a stârnit interesul. Am zărit insula prima dată de dimineaţă: norişori pufoşi pluteau în jurul vârfurilor munţilor, ceea ce făcea ca vârfurile lor să arate ca nişte insule plutitoare. Pe-atunci nu existau acolo nici port şi nici teren de aterizare. Ajungeai la mal cu barca cu vâsle, care te ducea până la un ponton vechi, din lemn.

Am trecut prin nişte aşezări cu ziduri minunate şi intrări impunătoare, în care locuiau câte zece-douăzeci de familii. Cu cât înaintam în ţară, cu atât devenea mai frumoasă. Treptele argintii ale orezăriilor înverzite se oglindeau, coborând până la râu. Brusc, Sydney mi-a dat un cot. De-a lungul drumului, un şir de femei tinere şi superbe, care nu purtau altceva decât nişte eşarfe în jurul şoldurilor, cu sânii goi, mergeau purtând pe cap coşuri de fructe. Din momentul ăla ne-am dat coate întruna. Unele erau absolut frumoase. Ghidul nostru, un american-turc care stătea în faţă lângă şofer, era absolut enervant, pentru că se tot întorcea cu un interes de-a dreptul lasciv să ne vadă reacţiile – de parcă ar fi pus la cale întregul spectacol pentru noi.

Hotelul din Denpasar fusese construit de curând. Fiecare salon era deschis cu o verandă, despărţit prin nişte panouri şi avea în spate nişte culcuşuri pentru dormit curate şi confortabile.

Hirschfeld, pictorul american, și soţia lui locuiau în Bali de două luni și ne-au invitat la ei acasă, unde locuise înaintea lor artistul mexican Miguel Covarrubias. Închiriaseră spațiul de la un nobil balinez și stăteau acolo ca niște aristocraţi, cu cincisprezece dolari pe săptămână. După cină, am mers toți patru la o plimbare. Noaptea era neagră și fierbinte. Nu adia nicio pală de vânt, când, brusc, un roi de licurici s-a năpustit asupra câmpului de orez în valuri de lumină albastră. Dintr-o altă direcţie se auzea sunet de tamburine și de gonguri bătute ritmat.

– Se dansează undeva. Hai să mergem și noi! a zis Hirschfeld.

La vreo două sute de metri mai departe, un grup de indigeni stăteau care în picioare, care ghemuiți; niște femei tinere stăteau cu picioarele încrucișate, având în față niște coșuri și niște torțe mici care luminau delicatesele pe care le aveau la vânzare. Ne-am croit drum prin mulţime și am văzut două fetițe de vreo zece ani purtând saronguri brodate și pe cap podoabe din aur, elaborate, ce străluceau la lumina flăcărilor, în timp ce executau mișcări de dans complicate, pe note înalte și tremurătoare, însoțite de accente de bas ale unor gonguri uriașe. Își legănau capetele, le sclipeau ochii și degetele fremătătoare urmau ritmul diabolic al muzicii, care creștea ameţitor, ca un torent, apoi devenea dintr-odată lină, ca un râu liniștit. Finalul a fost ca o cădere în gol: dansatoarele s-au oprit brusc și au dispărut în mulţime. N-au fost aplauze, balinezii nu aplaudă niciodată. Iar în limba lor nu există cuvinte pentru iubire sau pentru a spune „mulţumesc“.

Muzicianul și pictorul Walter Spies a venit la noi la hotel să luăm prânzul împreună. Trăise în Bali cincisprezece ani și vorbea limba balineză. Transcrisese câteva dintre cântecele lor pentru pian și ni le-a cântat. Efectul a fost ca al unui concert de Bach cântat într-un tempo de două ori mai rapid. Gustul lor pentru muzică era destul de sofisticat, ne-a spus. Jazzul nostru modern nu le plăcea pentru că li se părea plictisitor și prea lent. Pe Mozart îl considerau sentimental, numai Bach li se părea interesant, pentru că ritmurile și structurile lui armonice li se păreau similare cu ale lor. Mie muzica lor mi se părea rece, brută și mai degrabă deranjantă. Până și pasajele cele mai profund dureroase aveau ceva din urletul sinistru al unui minotaur înfometat.

După prânz, Spies ne-a dus în junglă, unde urma să aibă loc o ceremonie de flagelare. A trebuit să mergem vreo șase kilometri până acolo. Când am ajuns, am dat peste o mulțime care înconjura un altar de aproximativ patru metri lungime. Tinere în saronguri superbe, cu sânii goi, stăteau la coadă, cu coșuri pline cu fructe și alte ofrande, pe care un preot, care arăta ca un derviș, cu părul lung până la brâu și înveșmântat în haine albe, le binecuvânta și le punea pe altar. După ce preoții au intonat rugăciuni, tineri care scoteau tot felul de strigăte, s-au năpustit să jefuiască altarul, înșfăcând tot ce vedeau cu ochii, în timp ce preoții îi biciuiau cu putere. Unii au fost nevoiți să-și abandoneze prada, din cauza loviturilor, care, se presupunea, alungau spiritele rele care îi îndemnaseră să fure.

Am vizitat tot felul de temple și așezări, după cum ne-am dorit, am asistat la lupte cu cocoși, la festivaluri și ceremonii religioase care se petreceau la orice oră din zi sau din noapte. De la una dintre ele am plecat la cinci dimineața. Zeii lor sunt mari iubitori de plăceri, iar venerația balinezilor nu este plină de teamă, ci de afecțiune.

Într-o noapte, târziu, eu și Spies am dat peste o amazoană dansând la lumina torței, în timp ce fiul ei micuț îi imita mișcările în spate. Un bărbat care părea tânăr îi dădea din când în când sfaturi. Am descoperit mai târziu că era tatăl ei. Spies l-a întrebat câți ani are.

–Când a fost cutremurul?

–Acum doisprezece ani, i-a răspuns Spies.

–Aveam la vârsta aia trei copii căsătoriți.

Și cum n-a părut satisfăcut cu acest răspuns, a adăugat:

–Am vârsta de două mii de dolari, a zis el, declarând că suma asta o cheltuise de-a lungul vieții lui.

În multe sate am văzut limuzine noi-nouțe, folosite pe post de cotețe de pui. L-am întrebat pe Spies de ce.

– Fiecare așezare este condusă pe principii comuniste. Banii pe care îi câștigă prin exportul de vite se constituie într-un fond de economii, care, în timp, devine o sumă serioasă. Într-o zi, un tip care se ocupa cu comerțul cu automobile i-a convins să investească banii în Cadillacuri. În primele zile s-au tot plimbat cu ele și s-au distrat de minune, până când au rămas fără benzină. Pe urmă și-au dat seama că întreținerea și costurile pe o zi înseamnă câștigul lor pe o lună, așa că le-au abandonat și le-au făcut cotețe de păsări.

Umorul balinezilor seamănă cu al nostru și abundă în glume despre sex, truisme și jocuri de cuvinte. Am testat umorul chelnerului de la noi de la hotel.

– De ce traversează un pui drumul?

Reacția lui a fost chiar disprețuitoare:

– Da’ cine n-o știe pe-asta?

– Bun. Atunci, spune-ne ce a fost mai întâi? Oul sau găina?

Asta l-a cam încurcat.

– Puiul… Nu! a clătinat el din cap. Oul! Nu… și-a tras puțin turbanul și s-a gândit un moment, apoi a spus sigur pe el: Oul!

– Și oul cine l-a ouat?

– Broasca-țestoasă, pentru că țestoasa e supremă și ea face toate ouăle.

Bali era un paradis pe-atunci. Localnicii lucrau patru luni în orezării, iar pe celelalte opt și le dedicau artei și culturii. Distracțiile erau gratis pe toată insula și fiecare sat juca pentru un altul. Dar acum paradisul a cam dispărut. Educația i-a învățat să acopere sânii femeilor și să-și lase zeii iubitori de plăceri pentru cei din Occident.

Înainte să plecăm spre Japonia, secretarul meu japonez, Kono, a ținut morțiș să se ducă înainte și să ne pregătească sosirea. Urma să fim invitați ai guvernului. În portul Kobe am fost întâmpinați cu avioane care se roteau

deasupra vaporului nostru, lăsând să plouă deasupra noastră cu foi de hârtie pe care erau mesaje de bun-venit, în timp ce mii de oameni ne așteptau pe docuri. Priveliștea nenumăratelor kimonouri viu colorate, pe fundalul coșurilor de fum și ale docurilor cenușii, avea o frumusețe paradoxală. Nimic din celebrul mister și reținere japoneză în această manifestare. Mulțimea era la fel de entuziastă și de emoționată care oricare mulțime văzută de mine.

Guvernul ne-a pus la dispoziție un tren special să ne aducă la Tokyo. Cu fiecare stație, mulțimea și entuziasmul creșteau, iar peroanele erau ticsite cu galaxii întregi de fete frumoase care ne întâmpinau cu daruri. Efectul, cum stăteau ele așa și ne așteptau în kimono, era acela al unei expoziții florale. La Tokyo, o mulțime de aproximativ patruzeci de mii de oameni așteptau să ne întâmpine la gară. În busculadă, Sydney s-a împiedicat, a căzut și puțin a lipsit să nu fie călcat în picioare.

Misterul Orientului e legendar. M-am gândit întotdeauna că noi, europenii, l-am exagerat. Dar plutea în aer… Încă din momentul în care am pus piciorul pe țărmul din Kobe, iar acum, la Tokyo, deja începea să ne învăluie. Pe drum spre hotel, am ajuns într-o zonă liniștită a orașului. Brusc, mașina a încetinit și s-a oprit lângă palatul împăratului. Kono s-a uitat neliniștit la mine, în spate, prin geamul limuzinei și m-a rugat ceva straniu. Să cobor din mașină și să mă înclin în fața palatului.

– E un obicei?

– Da, mi-a răspuns el. Nu trebuie să faceți nicio reverență, doar să coborâți din mașină. Va fi suficient.

Rugămintea asta m-a cam nedumerit, pentru că nu mai era nimeni acolo, în afară de cele două-trei mașini care ne însoțeau. Dacă așa era obiceiul, publicul ar fi trebuit să știe și mulțimea ar fi trebuit să se adune acolo, chiar și un grup mic. Oricum, am coborât și m-am înclinat. Când am urcat la loc în mașină, Kono părea eliberat. Lui Sydney i s-a părut o cerere ciudată și că și Kono se purta ciudat. De fapt, arătase îngrijorat încă de când sosiserăm la Kobe. N-am dat atenție problemei și m-am gândit că poate lucrase prea mult.

În noaptea aceea nu s-a întâmplat nimic, dar de dimineaţă Sydney a dat buzna în salon foarte iritat:

– Ceva nu-mi place. Cineva mi-a umblat în bagaje şi toate actele sunt răvăşite.

I-am spus că nici dacă ar fi fost adevărat nu era important. Dar nimic nu-l putea liniști pe Sydney.

– E ceva necurat aici.

Dar eu am râs și l-am acuzat că e prea suspicios.

În dimineaţa aceea a apărut un agent al guvernului desemnat să se ocupe de noi. Ne-a spus că, dacă vrem să mergem undeva, trebuia să-i comunicăm prin Kono. Sydney o ţinea întruna că era supravegheaţi şi că de fapt Kono ne ascunde ceva. Trebuia să recunosc şi eu că, într-adevăr, Kono arăta tot mai îngrijorat şi mai hărţuit de la o oră la alta.

Suspiciunile lui Sydney nu erau deloc lipsite de temei, pentru că în ziua aceea s-a întâmplat ceva bizar. Kono mi-a spus că un negustor avea nişte picturi pornografice pe mătase, pe care voia să mi le arate la el acasă. I-am spus lui Kono că nu mă interesa, iar el a părut îngrijorat.

– Dar dacă i-aș cere să le lase la hotel? mi-a sugerat.

– Nici gând! Pur și simplu spune-i că n-are rost să-și piardă timpul.

A ezitat.

– Știți, oamenii ăștia nu acceptă să li se spună „nu“.

– Adică?

– Păi, cum să vă spun... De zile bune mă tot amenință. E o lume violentă aici, la Tokyo.

– Ce prostie! Să anunţăm poliția.

Dar Kono a clătinat din cap.

A doua seară, în timp ce luam cina cu fratele meu și Kono, într-un separeu al unui restaurant, au intrat șase bărbați tineri.

Unul s-a așezat lângă Kono, și-a încrucișat brațele, iar ceilalți s-au dat un pas în spate și au rămas acolo în picioare. Bărbatul care se așezase îi vorbea lui Kono în japoneză, cu o furie pe care și-o stăpânea din greu. A spus ceva care l-a făcut pe Kono să pălească brusc.

Eram neînarmat. Dar mi-am dus mâna în buzunarul de la haină, ca și cum aș fi avut acolo un revolver, și am strigat:

– Ce naiba înseamnă toate astea?

Kono, cu ochii în farfurie, a îngăimat:

– Spune că i-ați insultat strămoșii când ați refuzat să-i vedeți picturile.

Am sărit în picioare și cu mâna tot în buzunar, m-am uitat furios la bărbatul cel tânăr.

– Ce înseamnă toată povestea asta?

Apoi m-am întors spre Sydney:

– Hai să plecăm de-aici! Kono, cheamă un taxi!

Când am ajuns în stradă, ne-am simțit cu toții eliberați. Afară ne aștepta un taxi și am plecat.

Misterul a atins apogeul a doua zi, când fiul primului-ministru ne-a invitat la un meci de sumo. Când stăteam noi liniștiți și urmăream lupta, a venit un asistent și l-a bătut pe umor pe domnul Ken Inukai și i-a șoptit ceva. S-a întors spre noi și s-a scuzat, spunând că intervenise ceva urgent și că trebuia să plece, dar că va reveni mai târziu. Când lupta era pe sfârșite, s-a întors, palid și răvășit. L-am întrebat dacă îi e rău. A dat din cap și brusc și-a acoperit fața cu mâinile:

– Tatăl meu tocmai a fost asasinat, mi-a spus.

L-am dus la noi în apartament și i-am oferit niște coniac. Apoi ne-a povestit ce se întâmplase. Șase cadeți navali au ucis gărzile din fața palatului primului-ministru și au pătruns în apartamentele lui, unde l-au găsit împreună cu soția și fiica lui. Restul poveștii i-l spusese mama lui. Asasinii au stat timp de douăzeci de minute cu armele ațintite asupra tatălui lui, timp în care primul-ministru a încercat să discute cu ei, dar fără niciun rezultat. Fără niciun cuvânt, ei erau pe punctul să tragă. Dar el i-a implorat să nu-l omoare în fața familiei, așa că i-au dat voie să-și ia la revedere de la soția și fiica lui. Calm, s-a ridicat și i-a condus pe asasini în cealaltă cameră, unde, cel mai probabil, a încercat din nou să discute cu ei, pentru că familia a stat o vreme într-o adevărată agonie până când s-au auzit împușcăturile.

Crima avusese loc în timp ce fiul lui era la lupte. Dacă n-ar fi fost acolo cu noi, ne-a spus, ar fi fost ucis și el.

L-am condus acasă și am văzut camera în care cu două ore în urmă fusese asasinat tatăl lui. O pată mare de sânge încă se vedea umedă pe covor. O armată de reporteri și fotografi erau acolo, dar au avut decența să nu facă fotografii. Totuși, evident că m-au rugat să fac o declarație. N-am putut spune decât că era o tragedie șocantă pentru familie și pentru țară.

A doua zi ar fi trebuit să-l cunosc pe primul-ministru, acum decedat, la o recepție oficială, care a fost anulată, desigur.

Sydney a declarat că asasinatul întregea întregul mister și că, într-un fel sau altul, noi eram implicați.

– Nu e doar o coincidență că șase bărbați l-au asasinat pe primul-ministru și că atunci, în restaurant, când luam noi cina, au fost tot șase bărbați.

Doar când Hugh Byas și-a scris lucrarea bine documentată și extrem de interesantă *Government by Assassination*, publicată de Alfred A. Knopf, întregul mister s-a elucidat, cel puțin în ceea ce mă privește. Se pare că o grupare numită Dragonul Negru era activă la acel moment și ea era cea care ceruse să mă înclin în fața palatului. Citez din cartea lui Hugh Byas, următoarea relatare a procesului celor care l-au asasinat pe primul-ministru:

Locotenentul Seishi Koga, șeful complotului, a povestit mai târziu în fața curții marțiale că rebelii puseseră la cale un plan pentru a forța proclamarea legii marțiale, bombardând Camera Reprezentanților. Civili care puteau să-și procure cu ușurință permise de intrare urma să arunce bombe de la tribuna publicului, în timp ce ofițeri tineri ar fi așteptat la uși, să-i omoare pe membri, când ei aveau să se repeadă afară. Un alt plan, care ar putea să pară prea grotesc pentru a fi crezut, dacă n-ar fi fost relatat în fața Curții, presupunea asasinarea lui Charlie Chaplin, aflat în vizită în Japonia. Primul-ministru l-a invitat pe Chaplin la un ceai, iar tinerii ofițeri își făcuseră planul să invadeze reședința oficială chiar în timpul recepției.

JUDECĂTORUL: Și care era sensul asasinării lui Chaplin?

KOGA: Chaplin este o figură populară în Statele Unite și e iubit de capitaliști. Ne-am gândit că prin asasinarea lui am provoca un război cu America și în felul ăsta am împușca doi iepuri deodată.

JUDECĂTORUL: Și de ce-ați renunțat la planul vostru minunat?

KOGA: Pentru că ziarele au scris că recepția respectivă nu era încă sigură.

JUDECĂTORUL: Care a fost motivul pentru care ați pus la punct atacul de la reședința oficială a primului-ministru?

KOGA: Ca să-l dăm jos pe premier, care era și președintele unui partid politic. Cu alte cuvinte, ca să distrugem nucleul guvernului.

JUDECĂTORUL: Aveați de gând să-l omorâți?

KOGA: Da. Dar eu n-aveam nimic personal cu el.

Același acuzat a mai spus că planul asasinării lui Chaplin a fost abandonat pentru că „era discutabil dacă era recomandat să-l omorâm pe actor numai

pentru slaba șansă că asta ar fi putut declanșa un război cu Statele Unite, care ar fi sporit puterea armatei“.

Mi-i și imaginez pe asasini ducându-și planul la îndeplinire, pentru ca apoi să constate că nu eram american, ci englez: „Vai, ne pare așa de rău!“

Totuși, călătoria în Japonia n-a fost doar mister și neplăceri. De fapt, în cea mai mare parte am petrecut foarte interesant. Teatrul kabuki a fost o plăcere care mi-a întrecut cu mult așteptările. Kabuki nu e doar un teatru formal, ci un amestec de antic și modern. Virtuozitatea actorului este elementul cel mai important, iar piesa e doar materialul cu care joacă. Potrivit standardelor noastre vestice, tehnica lor este foarte limitativă. Realismul este total ignorat atunci când nu poate fi redat efectiv. Spre exemplu, noi, occidentalii, nu putem pune în scenă un duel fără o doză de absurd, pentru că oricât de dură ar fi ea, tot se simte precauția. În schimb, japonezii n-au nicio pretenție de realism. Ei joacă la o distanță considerabilă unul de altul, făcând tot felul de gesturi largi cu sabia, unul încercând să-i taie capul adversarului, altul atentând la picioarele lui. Fiecare în sfera lui face salturi, dansează și face piruete. E ca un balet. Lupta este sugerată și se încheie cu fiecare în postura lui: învins și învingător. Această formă de impresionism actorii o îmbină cu realismul în scena morții.

Ironia este tema celor mai multe dintre piesele lor. Am văzut ceva ce poate fi comparat cu *Romeo și Julieta*, drama a doi tineri îndrăgostiți, ai căror părinți se opun căsătoriei lor. Spectacolul s-a jucat pe o scenă turnantă, pe care japonezii o folosesc de trei sute de ani. În prima scenă erau înfățișați cei doi tineri proaspăt căsătoriți și interiorul dormitorului nupțial. În timpul primului act sunt tot felul de mesageri care intervin pe lângă părinții lor, încercând să-i împace. Dar tradiția e prea puternică. Părinții sunt de neclintit. Așa că îndrăgostiții se hotărăsc să se sinucidă, în tradiția japoneză, fiecare presărând un pat de flori pe care să moară apoi. Mirele trebuia să-și ucidă mireasa și apoi să se arunce în propria sabie.

Cuvintele îndrăgostiților în timp ce presară petale de flori pe podea, pregătindu-se de moarte, stârneau râsete în rândul publicului. Cel care-mi traducea mi-a spus că erau tot felul de ironii amuzante precum: „Să mai trăiești după o asemenea noapte de dragoste ar fi un fel de antiorgasm!“ Și zece minute o țin tot așa. Apoi, mireasa îngenunchează pe covorul ei de

flori, care e la o oarecare distanță de al lui, și-și dezgolește gâtul. Iar atunci când mirele își trage sabia, scena se pune în mișcare, și înainte ca sabia lui să-i atingă gâtul, decorul e deja altul, înfățișând exteriorul casei muiat în lumina lunii. Publicul rămâne într-o tăcere care pare interminabilă. Într-un târziu, se aud niște voci care se apropie. Sunt prieteni ai tinerilor acum morți care vin să le aducă vestea cea bună că părinții i-au iertat. Sunt cam amețiți și se ciondănesc care dintre ei să le spună. Apoi încep să le cânte o serenadă și, cum nu primesc niciun răspuns, bat la ușă.

– Să nu-i deranjăm, spune unul dintre ei. Ori dorm, ori sunt prea ocupați…

Așa că își văd de drum, cântând mai departe serenada, acompaniați de un sunet sacadat care anunță sfârșitul, în timp ce cortina se trage încet peste scenă.

Cât timp va supraviețui Japonia virusului civilizației occidentale?, iată o întrebare care se impune. Felul în care oamenii ei apreciază momentele simple ale vieții, atât de caracteristic culturii lor – o privire zăbovind pe-o rază de lună, un pelerinaj la cireșii înfloriți, meditația liniștită de la ceremonia ceaiului –, toate par destinate să fie înghițite de negurile Occidentului.

Vacanța mea se apropia de sfârșit și, deși mă bucurasem de ea în cea mai mare parte, unele lucruri mă și deprimaseră: alimente care putrezeau, în stive înalte, în timp ce o mulțime de oameni le dădeau târcoale înfometați, milioane de șomeri ale căror servicii ar fi putut fi folosite și care se iroseau.

Am auzit odată pe cineva spunând la o cină că nimic n-ar putea salva situația, doar dacă am găsi aur. Când am discutat despre mecanizarea care lasă oamenii fără slujbă, cineva mi-a spus că tot acolo s-ar ajunge, pentru că munca s-ar plăti atât de puțin, încât ar putea să concureze cu cea mecanizată. Criza era teribil de gravă.

DOUĂZECI ȘI PATRU

Când am ajuns înapoi acasă în Beverly Hills, am rămas în picioare în mijlocul salonului. Era după-amiaza târziu și un covor de umbre lungi se întindea peste peluză și fâșii de soare aurite traversau camera. Ce liniștit arăta totul! Îmi venea să plâng. Fusesem plecat timp de opt luni și totuși, mă întrebam dacă eram bucuros că mă întorsesem. Eram confuz și n-aveam niciun plan, neliniștit și cu un sentiment acut de singurătate.

În Europa, am avut vaga speranță că voi întâlni pe cineva care să dea un sens vieții mele. Dar nu s-a întâmplat nimic. Dintre toate femeile pe care le cunoscusem, puține s-ar fi potrivit în categoria asta – iar pe cele care s-ar fi potrivit nu le interesa persoana mea. Iar acum, ajuns înapoi în California, mă întorsesem, de fapt, într-un cimitir. Douglas și Mary se despărțiseră, așa că lumea pe care o știam eu se destrămase.

În seara aceea, trebuia să cinez singur, ceea ce nu-mi plăcuse niciodată în casa aia mare. Așa că am contramandat cina, m-am urcat în mașină și am condus până la Hollywood, am parcat automobilul și m-am plimbat pe Hollywood Boulevard. Parcă nu fusesem plecat nicio zi. Aceleași șiruri lungi de prăvălii, aceleași magazine demodate ale armatei și ale marinei, farmaciile cu reduceri, Woolworth’s și Kresge’s, toate la fel de deprimante și de lipsite de rafinament. Hollywood avea același aspect de oraș industrial.

În timp ce mă plimbam aiurea pe străzi, am început să mă întreb dacă n-ar trebui să mă retrag, să vând tot și să plec în China. N-aveam nicio motivație să mai rămân la Hollywood. Fără dubiu, epoca filmului mut apusese, iar eu nu-mi doream deloc să intru în competiția filmului sonor. În plus, ieșisem

din jocuri. Am încercat să mă gândesc la cineva pe care să-l cunosc suficient de bine, încât să-l sun și să-l invit la cină, fără să mă simt jenat, dar n-am găsit pe nimeni. Când m-am întors acasă, Reeves, managerul meu, m-a sunat să-mi spună că totul era în regulă, dar nimeni altcineva n-a mai telefonat.

Să merg la studio să mă ocup de tot felul de afaceri plictisitoare era ca și cum aș fi sărit într-un bazin cu apă rece. Totuși, am fost teribil de încântat să aflu că *Luminile orașului* mergea foarte bine și că aveam deja trei milioane de dolari încasări nete și că în fiecare lună încă veneau cecuri de câte o sută de mii de dolari. Reeves mi-a sugerat să mă duc la banca din Hollywood să-l cunosc pe noul director, așa, numai de dragul relațiilor. Dar cum eu nu mai pusesem piciorul într-o bancă de șapte ani, am refuzat.

Prințul Louis Ferdinand, nepotul Kaiserului, a trecut pe la studio, mai târziu am luat cina la mine acasă și am avut o conversație interesantă. Prințul, șarmant și foarte inteligent, mi-a vorbit despre revoluția germană de după Primul Război Mondial, ca și cum ar fi fost o operă comică.

– Bunicul a fugit în Olanda. Dar câteva dintre rudele mele au rămas în palat la Potsdam, prea îngrozite ca să plece. Când în cele din urmă revoluționarii au intrat în palat, le-au trimis rudelor mele o scrisoare în care întrebau dacă îi primesc și le dădeau asigurări că în timpul acestei întrevederi vor avea toată protecția necesară și că, dacă vor avea nevoie de ceva, nu va trebui decât să dea un telefon la conducătorii socialiști. Nu și-au putut crede urechilor. Dar mai târziu, când guvernul a vrut să caute o rezolvare a situației lor, rudele mele au început să se eschiveze și au vrut mai mult. Revoluția rusă a fost o tragedie, a noastră a fost o glumă, a concluzionat el.

De când m-am întors în State, am văzut că se întâmpla ceva minunat. Dificultățile economice, deși serioase, scoteau în evidență puterea poporului american. Condițiile de viață se înrăutățiseră. Unele state merseseră atât de departe, încât tipăriseră monede fictive, pe lemn, ca să poată vinde mărfurile nevândute. Între timp, Hoover cel sinistru se supărase că ideile lui economice dezastruoase, de a aloca bani numai vârfurilor societății, în speranța că în felul acesta vor ajunge și la cei de jos, dăduseră greș. Și în mijlocul acestei tragedii, el declara în campania electorală că, dacă Franklin

Roosevelt ajunge la putere, înseși bazele sistemului american – deloc infailibil la acele moment – aveau să fie puse în pericol.

Totuși, Franklin D. Roosevelt chiar a ajuns la putere și țara n-a fost deloc în pericol. Discursul lui despre „omul uitat“ a ridicat politica americană din toropeala ei cinică și a instaurat cea mai înviorătoare perioadă din istoria Americii. I-am ascultat discursul la radio, în casa de pe plajă a lui Sam Goldwyn. Câțiva dintre noi stăteam de jur împrejur, inclusiv Bill Paley, de la Columbia Broadcasting System, Joe Schenck, Fred Astaire, soția lui și alți invitați. Fraza lui – „Singurul lucru de care trebuie să ne fie frică este frica însăși“ – a venit ca o rază de soare. Dar eu eram sceptic, ca, de altfel, cei mai mulți dintre noi. „E prea frumos ca să fie adevărat“, am spus.

Cum s-a instalat la Casa Albă, Roosevelt a și trecut la fapte și întâi a dat ordin ca toate băncile să intre într-o vacanță de zece zile, ca să împiedice falimentul. A fost momentul în care America a arătat ce-a putut arăta ea mai bun. Magazinele și prăvăliile de toate felurile au continuat să vândă pe datorie, până și cinematografele vindeau bilete pe datorie și zece zile, timp în care Roosevelt și oamenii lui de încredere au pus la punct Noua Orientare [35], toată populația a acționat incredibil.

S-au dat legi pentru toate tipurile de urgențe: restabilirea creditelor agricole, pentru a opri escrocheria ipotecilor, finanțarea proiectelor publice, stabilirea planului de redresare națională, creșterea salariului minim, înmulțirea locurilor de muncă, prin reducerea orelor de muncă și încurajarea sindicatelor. Mergea prea departe. Asta era socialism, urla opoziția. Că a fost sau nu, un lucru e sigur: a salvat capitalismul de la prăbușirea totală. A instaurat, de asemenea, câteva dintre cele mai bune reforme din istoria Statelor Unite. Era reconfortant să vezi ce bine reacționa cetățeanul american la o asemenea guvernare constructivă.

Hollywoodul trecea și el printr-o schimbare majoră. Multe dintre vedetele filmului mut dispăruseră – doar câțiva dintre noi mai rămăseserăm. Acum, că filmul vorbit preluase comanda, farmecul și atmosfera boemă dispăruseră. Peste noapte, devenise o industrie rece și serioasă. Tehnicieni de sunet renovau studiourile și clădirile cu tot felul de instalații de sonorizare elaborate. Camere de filmat mari cât o încăpere întreagă înaintau greoi pe platoul de filmare, ca niște forțe implacabile. Au fost instalate

echipamente radio sofisticate, care presupuneau mii de fire electrice. Bărbați echipați ca niște războinici de pe Marte stăteau cu căști în urechi în timp ce actorii jucau, cu tot felul de microfoane care atârnau pe ei ca undițele la pescuit. Totul era foarte complicat și deprimant. Cum putea cineva să fie creativ cu toată aparatura aia în jur. Ideea îmi repugna. Apoi, cineva a descoperit că toată acea aparatură putea fi făcută mai discretă, iar camerele se puteau mișca mai repede. Iar întregul echipament putea fi și închiriat cu o sumă rezonabilă. Dar în ciuda tuturor acestor îmbunătățiri eu tot nu simțeam un imbold prea mare să mă reapuc de lucru.

Tot cochetam cu ideea să lichidez tot și să mă stabilesc în China. În Hong Kong aș fi putut trăi bine și aș fi putut uita și de filme, în loc să lâncezesc pe-aici prin Hollywood aiurea.

Trei săptămâni m-am tot gândit și răzgândit, până când, într-o zi, m-a sunat Joe Schenck să-mi spună să nu-mi fac planuri pentru weekend, ca să vin la el pe iaht – un vas superb, de patruzeci și șase de metri lungime și pe care putea găzdui lejer paisprezece pasageri. Joe acosta de obicei pe lângă insula Catalina, în apropiere de Avalon. Invitații lui erau prea rar oameni interesanți, de obicei erau jucători de pocher, iar pe mine pocherul nu mă interesa. Dar mai era ceva. Joe invita și câte un grup de fete drăguțe și, cum eram disperat de singur, speram să-mi găsesc și eu o micuță rază de soare.

Și exact asta s-a întâmplat. Am cunoscut-o pe Paulette Goddard. Era veselă și amuzantă și în seara aceea mi-a spus că e gata să investească cincizeci de mii de dolari, parte din pensia pe care i-o plătea fostul soț într-un film de aventuri. Adusese toate documentele care trebuiau semnate. Numai că n-am luat-o de guler ca s-o împiedic. Compania cu care se pregătea ea să încheie contract era, evident, o escrocherie. I-am spus că sunt în industria asta încă de la începuturile ei și, cu toată experiența mea, n-aș fi investit un cent decât în propriile filme – și chiar și acolo cu un risc. Dacă Hearst, cu toată echipa lui literară și acces la cele mai importante scenarii din State, tot pierduse șapte milioane de dolari investind în filme, ce șansă avea ea? În cele din urmă, am reușit s-o conving și așa a început prietenia noastră.

Pe mine și Paulette ne unea singurătatea. Venise de la New York și nu știa pe nimeni. Eram unul pentru altul cam ce fusese Vineri pentru Robinson Crusoe. În timpul săptămânii aveam o mulțime de lucruri de făcut, pentru

că ea juca într-un film produs de compania Sam Goldwyn, iar eu mă ocupam de afaceri. Dar duminica era o zi sinistră. În disperare de cauză, făceam plimbări lungi, de fapt exploram toată coasta Californiei, unde nu prea era nimic de făcut. Cea mai pasionantă dintre aventurile noastre era să mergem în portul San Pedro și să ne uităm la ambarcaţiunile de agrement. Una dintre ele era de vânzare, un vaporaș cu motor de vreo cincisprezece metri, cu trei cabine, bucătărie și o timonerie simpatică – genul de ambarcaţiune care mi-ar fi plăcut.

– Dacă ai avea așa ceva, mi-a zis Paulette, ne-am putea distra duminicile, am merge la Catalina.

Așa că am început să fac cercetări ca să cumpăr vaporul. Proprietarul lui era un anume domn Mitchell, care fabrica camere de filmat și care ne-a arătat ambarcaţiunea. Ne-am întors de trei ori într-o săptămână să-l cercetăm, până când a devenit ceva penibil. Dar Mitchell ne-a spus că, atâta timp cât nu-l cumpăra nimeni, puteam veni să-l vizităm.

Fără să știe Paulette, am cumpărat vasul și l-am aprovizionat cu tot ce trebuia pentru o excursie la Catalina. I-am luat la bord pe bucătarul meu, și un fost agent de la Keystone, Andy Anderson, care avea brevet de căpitan de vapor. Duminica următoare totul era pregătit. Eu și Paulette am plecat foarte devreme, așa cum credea ea, pentru o călătorie lungă cu mașina, am hotărât amândoi să bem o ceașcă de cafea și să mergem undeva mai târziu să luăm micul dejun. Apoi, ea și-a dat seama că mergeam spre San Pedro.

– Ești sigur că nu mergem iar să te uiți la vapor?

– Aș vrea să-l mai văd o dată, ca să mă hotărăsc, i-am răspuns eu.

– Atunci, va trebui să mergi singur, pentru că e prea jenant, a zis ea morocănoasă. Eu o să te-aștept în mașină.

Când am ajuns la debarcader, n-a vrut cu niciun chip să coboare din mașină.

– Nu, du-te singur! Dar grăbește-te, fiindcă n-am luat încă micul dejun.

După două minute m-am întors și am convins-o cu chiu, cu vai să urce la bord. Cabina era decorată în culori vesele, cu o față de masă roz cu albastru și porțelanuri tot roz cu albastru, ca să se potrivească. O aromă delicioasă de omletă cu șuncă venea dinspre bucătărie.

– Căpitanul ne invită să luăm micul-dejun, i-am spus. Avem prăjituri, ouă cu șuncă și pâine prăjită.

Paulette s-a uitat jos în bucătărie și l-a recunoscut pe bucătarul nostru.

– Voiai să mergi undeva duminică, așa că după micul dejun mergem la Catalina să înotăm.

Și pe urmă i-am spus că am cumpărat vasul.

Reacția ei a fost amuzantă.

– Așteaptă puțin!

S-a ridicat, a coborât de pe vas și a alergat vreo cincizeci de metri pe chei cu fața în palme.

– Hei! Vino să mănânci! i-am strigat eu.

Când a venit din nou la bord, mi-a spus:

– Trebuia să fac asta ca să-mi revin din șoc.

Apoi Freddy, bucătarul meu japonez, a venit cu micul dejun și tot numai un zâmbet. După aceea am turat puțin motoarele și am ieșit din rada portului, în Oceanul Pacific, spre Catalina, la peste douăzeci și două de mile depărtare, și am rămas acolo nouă zile.

Tot n-aveam planuri de lucru apropiate. Împreună cu Paulette am făcut toate nebuniile: am mers la curse, în localuri de noapte, la tot felul de manifestări publice – orice, ca să omorâm timpul. Nu voiam să fiu singur sau să gândesc. Dar dedesubtul acestor plăceri era tot timpul un sentiment de vinovăție: „Ce fac eu aici? De ce nu lucrez eu?“

Mai mult decât atât, mă deprimase remarca unui critic, cum că *Luminile orașului* era un film foarte bun, dar că era pe muchie cu sentimentalismul și că în viitoarele mele filme ar trebui să încerc să mă apropii de realism. Și m-am pomenit că-i dau dreptate. Dacă aș fi știut pe-atunci ceea ce știu acum, i-aș fi putut spune că așa-numitul realism este adesea artificial, fals și plictisitor și că nu realitatea contează într-un film, ci ceea ce poate face din ea imaginația.

În mod ciudat și din întâmplare, când mă așteptam mai puțin, mi-a venit brusc ideea să fac un nou film mut. Mergeam cu Paulette la hipodromul de la Tijuana, Mexic, unde câștigătorul nu știu cărei curse din Kentucky urma să primească o cupă de argint. Paulette a fost rugată să îi înmâneze ea cupa câștigătorului și să spună câteva cuvinte cu accentul ei din sud. N-a fost nevoie de prea multe insistențe. Am fost uimit când i-am auzit vocea prin megafon. Deși din Brooklyn a reușit să imite cu brio o originară din Kentucky. Ceea ce m-a convins că ar putea să joace.

Și asta mi-a aprins imaginația. Mi se părea că Paulette era genul băiețoasă. Și un asemenea personaj mi se părea că ar da foarte bine pe ecran. Îmi imaginam o întâlnire între ea și vagabond, într-o mașină de poliție ticsită, iar el oferindu-i locul galant. Era o bază de la care puteam porni să construiesc o poveste și niște gaguri.

Apoi mi-am amintit un interviu pe care i-l dădusem unui excelent tânăr reporter la New York, în World. Auzind că am vizitat Detroit, mi-a povestit despre sistemul fabricilor pe bandă de acolo – o poveste cumplită despre felul cum marea industrie atrage tineri sănătoși de la ferme, care după patru sau cinci ani de lucru în acest sistem deveneau niște epave cu nervii la pământ.

Această discuție mi-a dat ideea pentru filmul *Timpuri noi*. Acolo foloseam o mașină de hrănit, un dispozitiv pentru economisit timpul, așa încât muncitorii să continue să lucreze și în ora de prânz. Secvența de la fabrică se sfârșea cu Charlot care face o criză nervoasă. Intriga se dezvolta din înlănțuirea firească a întâmplărilor. După ce se vindecă, e arestat și întâlnește o fetișcană, arestată și ea pentru că furase o pâine. Se cunosc într-o mașină de poliție plină cu delincvenți. De la acel moment este povestea a doi anonimi care încearcă să se descurce în timpurile moderne. Și sunt

afectaţi de criza economică, de greve şi de şomaj. Paulette era îmbrăcată în nişte zdrenţe. Aproape că a plâns când i-am mânjit faţa, ca să pară murdară.

– Petele astea arată ca nişte alunişe, am insistat eu.

E uşor să îmbraci o actriţă frumoasă în rochii superbe, dar să îmbraci o florăreasă în aşa fel încât să fie atrăgătoare, ca în *Luminile oraşului*, e mai greu. Costumul fetei din *Goana după aur* n-a fost nici el o problemă. Dar îmbrăcămintea lui Paulette în *Timpuri noi* a presupus la fel de multă fineţe şi imaginaţie ca o toaletă Dior. Dacă un costum de *gamine* nu e lucrat cu atenţie, peticele arată teatral şi neconvingător. Când îmbrăcam o actriţă în florăreasă sau în puşlama urmăream să creez un efect poetic, şi nu să-i modific personalitatea.

Înainte de premiera cu *Timpuri noi*, câţiva jurnalişti au scris că le-au ajuns la urechi zvonuri cum că filmul ar fi comunist. Presupun că asta s-a întâmplat din cauza unui rezumat al poveştii care apăruse deja în presă. Totuşi, criticii liberali au scris că nu era nici comunist, nici anticomunist şi că, de fapt, metaforic, mă plasasem undeva pe gard, între ele...

Nimic nu e mai iritant decât să primeşti buletine informative despre cum prezenţa publicului în sală a depăşit toate recordurile, dar că în a doua săptămână a scăzut uşor. Prin urmare, după premiera de la New York şi din Los Angeles, dorinţa mea a fost să stau cât mai departe posibil de orice ştire despre film. Aşa că m-am hotărât să plec în Honolulu, luându-le cu mine pe Paulette şi pe mama ei şi lăsând instrucţiuni clare la birou să nu mi se trimită niciun fel de mesaj.

Ne-am îmbarcat la Los Angeles şi am ajuns la San Francisco pe o ploaie torenţială. Dar nimic nu ne putea strica buna dispoziţie. Am avut timp să mergem puţin la cumpărături, apoi ne-am întors pe vapor. Trecând prin faţa antrepozitului portuar am văzut ştampilat pe nişte lăzi cuvântul „China“.

– Hai să mergem acolo!

– Unde? a întrebat Paulette.

– În China.

– Tu glumești?

– Acum ori niciodată!

– Dar n-am niciun fel de haine la mine.

– Poți să-ți cumperi orice în Honolulu.

Toate vapoarele ar trebui să poarte numele „Panaceu“, pentru că nimic nu te vindecă mai bine decât o călătorie pe mare. Problemele tale sunt amânate pentru moment, vaporul te ia în grija lui, iar când ajunge într-un târziu în port, te redă cu tristețe frământărilor lumii.

Dar când am ajuns în Honolulu, spre disperarea mea, am văzut afișe mari cu filmul *Timpuri noi* și presa prezentă pe docuri, gata să mă devoreze. N-aveam nicio scăpare.

Totuși, în Tokyo am fost lăsat în pace, căci comandantul a fost atât de drăguț, încât m-a îmbarcat sub un alt nume. Autoritățile japoneze s-au supărat când mi-au văzut pașaportul.

– De ce nu ne-ați spus că veniți?

Cum tocmai avusese loc o lovitură militară în care muriseră câteva sute de oameni, m-am gândit că procedasem foarte bine. În tot timpul cât am rămas în Japonia, un oficial al guvernului ne-a supravegheat în permanență.

De la San Francisco în Hong Kong, de-abia dacă am putut schimba o vorbă cu vreun pasager. Dar, când am ajuns în Hong Kong, autoritatea s-a mai topit. Datorită unui preot catolic.

– Charlie, mi-a spus un om de afaceri înalt și rezervat, aș vrea să-ți prezint un preot american din Connecticut, care e aici de cinci ani, într-o leprozerie. Duce o viață singuratică, așa că în fiecare sâmbătă vine în Hong Kong numai ca să întâmpine vapoarele din America.

Preotul era un tip înalt și bine făcut, la aproape patruzeci de ani, cu obraji rumeni și un zâmbet cald. I-am oferit un pahar, apoi amicul meu i-a oferit și el unul, și apoi părintele a vrut să ofere și el. La început a fost un cerc mic, dar pe măsură ce orele înaintau cercul s-a lărgit și de-acum intraseră în el vreo douăzeci și cinci de persoane care ofereau toate de băut. Petrecerea a crescut până la treizeci și cinci și băuturile veneau în continuare. Mulți au fost scoși de-acolo inconștienți, dar preotul, care n-a ratat niciun rând de băutură, zâmbea mai departe și îi vorbea fiecăruia cu gravitate. În cele din urmă, m-am ridicat și m-am dus la el să-mi iau rămas-bun. Și, cum mă susținea plin de solicitudine, i-am strâns mâna. Am simțit-o aspră, așa că i-am răsucit-o și i-am privit palma. Era toată numai crăpături, iar în mijloc o pată albă.

– Sper că nu e lepră! i-am zis eu în glumă.

El a zâmbit și a clătinat din cap. Un an mai târziu am aflat că a murit într-adevăr de lepră.

Am stat departe de Hollywood cinci luni. În timpul călătoriei, m-am căsătorit cu Paulette. Apoi ne-am întors în State la bordul unui vapor japonez, pe care ne-am îmbarcat la Singapore.

În prima zi în larg, am primit un bilet în care scria că eu și cel care mi-l trimitea aveam mulți prieteni comuni, că de ani întregi tot ratam în ultimul moment să ne întâlnim, dar că, acum, în mijlocul Oceanului Indian, era o oportunitate excelentă. Semnat: „Jean Cocteau“. Și urma un P.S.: „N-ar putea veni la mine în cabină, pentru un aperitiv înainte de cină?“ În prima clipă, m-am gândit că e vorba de un impostor. Ce să caute acest parizian convins în mijlocul Oceanului Indian? Și totuși, era chiar el. Cocteau făcea un reportaj pentru ziarul *Le Figaro.*

Cocteau nu știa o boabă de engleză, iar eu nu știam deloc franceză, dar secretarul lui vorbea puțin engleza, deși nu foarte bine, și și-a asumat rolul de translator. În noaptea aceea am stat până târziu, discutându-ne teoriile despre viață și artă. Translatorul nostru vorbea încet și ezitant, în timp ce Cocteau, cu mâinile lui frumoase așezate pe piept, turuia cu viteza mitralierei – uitându-se la mine cu o privire rugătoare, apoi la translator,

care vorbea imperturbabil: „Domnul Cocteau… spune… sunteți un poet… *dă* soare… și el este un poet… *dă* noapte“.

Imediat Cocteau se întorcea de la translator spre mine, cu o mișcare rapidă din cap, și continua. Pe urmă vorbeam eu și mă lansam în considerații adânci despre filosofie și artă. În momentele în care eram de acord, ne îmbrățișam, în timp ce interpretul se uita la noi impasibil. În acest fel exaltat am ținut-o până la patru dimineața, promițându-ne să ne întâlnim din nou la ora unu pentru prânz.

Dar entuziasmul nostru își atinsese apogeul: ne plictisiserăm! Niciunul dintre noi n-a apărut. La amiază, scrisorile noastre de scuze trebuie să se fi intersectat, pentru că erau identice, ambele întrecându-se în scuze, dar având grijă să nu propună alte întâlniri – întâlnirea ne ajunsese până peste cap.

La cină, când am intrat în restaurant, Cocteau stătea undeva într-un colț îndepărtat, cu spatele la noi. Dar secretarul n-a putut să se prefacă în vreun fel că nu ne vede și cu un gest vag i-a indicat lui Cocteau prezența noastră. Care a ezitat o clipă, apoi s-a întors, a mimat surpriza și a fluturat vesel scrisoarea pe care i-o trimisesem. Am fluturat-o și eu pe-a lui și amândoi am râs. Apoi ne-am întors sobri și fiecare s-a adâncit în meniu. Cocteau a terminat primul masa și, în timp ce nouă ni se servea felul principal, el a trecut discret și grăbit pe lângă masa noastră. Totuși, înainte să iasă, s-a întors, mi-a arătat înspre afară și a spus: „Ne vedem acolo!“ Eu am aprobat energic, dar am fost eliberat să descopăr că dispăruse.

A doua zi de dimineaţă, mă plimbam singur pe punte. Brusc, spre disperarea mea, Cocteau a apărut de după colț, la o oarecare distanță, și acum venea direct spre mine. Dumnezeule! Am căutat repede o cale de salvare, dar el m-a zărit și, spre ușurarea mea, a cotit-o rapid spre ușa salonului. Asta a pus capăt plimbării noastre de dimineață. Apoi, toată ziua am continuat jocul acesta de-a v-ați-ascunselea, evitându-ne unul pe altul. Totuși, când am ajuns la Hong Kong, ne reveniserăm suficient cât să facem față unei noi întâlniri scurte. Totuși, mai erau patru zile până să ajungem la Tokyo.

În timpul călătoriei, Cocteau ne-a spus o poveste incredibilă: în inima Chinei, văzuse un Buddha viu, un bărbat de vreo cincizeci de ani, care trăise toată viața plutind într-un vas cu ulei, de unde i se vedea doar capul. În timp, de la faptul că plutise în ulei, corpul îi rămăsese în stare de embrion și era așa de moale, încât puteai să-ți treci degetul prin el. Unde anume în China văzuse el asta n-a fost clar niciodată, iar într-un final a recunoscut că nu văzuse el cu ochii lui, dar că auzise de la cineva.

În timpul diverselor opriri, ne vedeam rar și nu schimbam mai mult de două vorbe de salut și la revedere. Dar când am aflat că urma să călătorim împreună spre Statele Unite, la bordul vasului President Coolidge, ne-am resemnat amândoi și n-am mai căutat să mimăm entuziasmul.

La Tokyo, Cocteau și-a cumpărat o lăcustă verde, pe care o ținea într-un fel de colivie și o aducea ceremonios la mine în cabină.

– E foarte inteligentă, îmi spunea, și cântă ori de câte ori vorbesc cu ea.

Ajunsese să-i acorde atâta interes, încât se transformase în principalul nostru subiect de conversație.

– Ce face Pilou în dimineața asta? întrebam eu.

– Nu prea bine, îmi răspundea el solemn, am pus-o la regim.

Când am ajuns în San Francisco, am insistat să vină cu noi la Los Angeles, pentru că ne aștepta o limuzină. A venit și Pilou, desigur. În timpul călătoriei, a început să cânte.

– Vezi? Îi place America, mi-a zis Cocteau.

Brusc, a deschis fereastra mașinii, pe urmă ușița de la colivie și i-a dat drumul lui Pilou afară.

Am rămas șocat și l-am întrebat:

– De ce ai făcut asta?

– I-a redat libertatea, mi-a spus translatorul.

– Bine, dar e într-o țară străină și nu cunoaște limba, am răspuns eu.

Cocteau a ridicat din umeri:

– E deșteaptă, o s-o prindă imediat.

Când am ajuns acasă în Beverly Hills, veștile de la studio au fost încurajatoare. *Timpuri noi* era un mare succes.

Dar din nou trebuia să înfrunt întrebarea deprimantă: Să mă apuc de un alt film mut? Știam prea bine că riscam mult. Tot Hollywoodul abandonase filmul mut și eu eram singurul care mai rămăsese. Avusesem noroc până acum, dar să continui, având sentimentul că arta pantomimei se demoda, era absolut descurajant. În plus, nu era deloc ușor să găsești un subiect de film mut care să reziste o oră și patruzeci de minute, traducând ironia în gest și creând glume vizuale la fiecare șase metri de peliculă, pe aproape două mii cinci sute de metri de peliculă… Un alt gând era că, dacă m-aș fi apucat de un film vorbit, oricât de bun ar fi fost, tot n-avea cum să depășească măiestria artistică a filmelor mele mute. Mă gândeam la posibile voci pentru vagabond. Dacă să vorbească monosilabic sau doar să mormăie ceva. Dar n-avea niciun sens. Dacă aveam să vorbesc, intram în rândul celorlalți actori. Cu aceste triste probleme mă luptam zilnic.

Eu și Paulette eram căsătoriți deja de un an, dar apăruse o ruptură care începea să se adâncească. În mare parte se datora crizei mele personale și faptului că eram atât de absorbit încercând să găsesc soluții ca să lucrez. Totuși, după succesul din *Timpuri noi*, Paulette a fost angajată de Paramount pentru mai multe filme. Dar eu nu puteam nici să lucrez, nici să joc. În starea asta de tristețe, m-am hotărât să merg la Pebble Beach, cu prietenul meu Tim Durant. Poate că acolo puteam lucra mai bine.

Peeble Beach, aflată la vreo sută cincizeci de kilometri de San Francisco, era un loc sălbatic, deprimant și, prin urmare, cam sinistru. Eu l-am botezat „sălașul sufletelor rătăcite“. I se mai spunea și „La Mila Șaptesprezece“. Prin pădurile din zonă erau căprioare și multe case pretenționase nelocuite puse în vânzare. Copaci căzuți putrezeau pe câmpie, plini de carii, peste tot erau iederă otrăvitoare, tufe de leandri și mătrăgună – un peisaj numai bun pentru duhuri rele. Cu fața la ocean, construite pe stânci, erau câteva case

elaborate, ocupate de milionari. Partea asta era cunoscută drept Coasta de Aur.

L-am cunoscut pe Tim Durant la una dintre partidele noastre de tenis duminicale, unde mi l-a prezentat cineva. Tim era foarte bun la tenis și jucam mult împreună. Tocmai divorțase de soția lui, fiica lui E. F. Hutton, și venise în California ca să încerce să se desprindă de toate. Tim era un om înțelegător și am devenit buni prieteni.

Am închiriat o casă la mai puțin de un kilometru de ocean. Era umedă și deprimantă, iar când aprindeam focul, toată camera se umplea de fum. Tim cunoștea multă lume în Pebble Beach și, când el se ducea în vizită, eu încercam să lucrez. Zile întregi am stat singur în bibliotecă sau m-am plimbat prin grădină, încercând să găsesc o idee, fără niciun rezultat. În cele din urmă, am lăsat grijile deoparte și am început să merg cu Tim în vizite, la câțiva dintre vecinii noștri. Mi se părea adesea că ar fi personaje bune pentru povestiri scurte, în genul lui Maupassant. O casă mare, deși confortabilă, îți dă un sentiment straniu și îți lasă un gust trist. Gazda noastră, un bărbat plăcut, vorbea tare, întruna, în timp ce soția lui stătea și nu scotea un cuvânt. De când le murise copilul, în urmă cu cinci ani, rareori vorbea sau zâmbea. Singurele ei cuvinte erau „bună seara“ și „noapte bună“.

Într-o altă casă, construită pe stâncile înalte și dând spre mare, trăia un scriitor care-și pierduse soția. Se pare că, pe când se afla în grădină și făcea fotografii, ar fi făcut un pas greșit în spate. Când s-a dus s-o caute, soțul n-a mai găsit decât trepiedul. N-a mai fost găsită niciodată.

Surorii lui Wilson Mizner nu-i plăceau vecinii, care aveau un teren de tenis chiar lângă casa ei și ori de câte ori jucau tenis ea aprindea focul, așa încât valuri de fum năpădeau curtea.

Familia Fagan, un cuplu în vârstă, extrem de bogat, organiza întâlniri cu discuții complicate în fiecare duminică. Consulul nazist pe care l-am întâlnit aici, un tânăr blond, cu maniere elegante, se străduia din răsputeri să fie simpatic. Dar eu l-am ținut la distanță.

Din când în când, petreceam câte un weekend la John Steinbeck. Avea o casă micuță, lângă Monterey. Era în pragul succesului, tocmai scrisese *Tortilla Flat* și o serie de povestiri scurte. John lucra dimineața și scria în medie două mii de cuvinte pe zi, adică vreo cinci pagini. Am fost uimit să văd cât de curate erau paginile lui, de-abia dacă făcea din loc în loc câte o corectură. Îl invidiam.

Voiam să știu cum lucrează scriitorii și cât de mult pot scrie într-o zi. Thomas Mann scria în medie patru sute de cuvinte pe zi, Lion Feuchtwanger dicta aproximativ două mii, Somerset Maugham scria cam o pagină pe zi, doar ca să nu-și iasă din mână. H.G. Wells scria în medie o mie de cuvinte, Hannen Swaffer, jurnalistul englez, scria între patru mii și cinci mii de cuvinte pe zi. Criticul american Alexander Woollcott scria câte un articol de șapte sute de cuvinte în cincisprezece minute, apoi juca un poker – eram de față când s-a întâmplat. Hearst scria un editorial de două mii de cuvinte într-o seară. Georges Simenon a scris un roman scurt într-o lună – și de o calitate literară excelentă. Georges mi-a spus că se trezește la cinci dimineața, își face cafeaua, apoi se așază la birou și se joacă puțin cu o mingiuță galbenă, cât o mingie de tenis, și se gândește. Scrie cu stiloul și, când l-am întrebat de ce are un scris atât de mic, mi-a răspuns: „E mai puțin obositor pentru încheietura mâinii“. Cât despre mine, dictam aproximativ o mie de cuvinte pe zi, ceea ce în medie însemna cam trei pagini de dialog pentru film.

Familia Steinbeck n-avea servitori, soția lui se ocupa de toate. Era o căsnicie minunată și eu m-am atașat foarte tare de ea.

Discutam destul de mult și, vorbind despre Rusia, John a spus că singurul lucru pe care l-au făcut comuniștii a fost abolirea prostituției.

–Asta e până la urmă o problemă personală, am zis eu. Păcat! E singura profesie care-ți dă adevărata valoare a banilor, și încă una foarte onestă – de ce să nu aibă și ea un sindicat?

O doamnă căsătorită și foarte atrăgătoare, al cărei soț o înșela pe față, a aranjat o întâlnire cu mine în casa ei cea mare. M-am dus acolo cu cele mai vinovate intenții. Dar când doamna mi-a mărturisit în lacrimi că nu mai avusese relații sexuale cu soțul ei de opt ani și că ea încă-l iubea, lacrimile

ei mi-au cam stins înflăcărarea și m-am trezit că-i dau sfaturi filosofice – și toată treaba a devenit cerebrală. Mai târziu mi-au ajuns la ureche zvonuri că ar fi devenit lesbiană.

Robinson Jeffers, poetul, locuia lângă Pebble Beach. Prima dată eu și Tim l-am întâlnit în casa unui prieten. Era distant și tăcut, iar eu, în stilul meu, am început să turui despre problemele zilei respective, ca să umplu tăcerea. Dar Jeffers tot n-a scos un cuvânt. Am plecat de-acolo destul de supărat pe mine că monopolizasem discuția. Mi se păruse că nu mă plăcea, dar mă înșelam, pentru că peste o săptămână ne-a invitat pe mine și pe Tim la ceai.

Robinson Jeffers și soția lui locuiau într-un mic castel în stil medieval din piatră, numit Tor, pe care-l construise singur, pe o stâncă de pe țărmul Oceanului Pacific. Mi se părea un capriciu pueril. Cea mai mare dintre camere nu depășea zece metri pătrați. La câțiva metri de casă se ridica un turn de piatră rotund, cu aspect medieval, înalt de aproape șase metri și cu diametrul de aproape un metru și jumătate. O scară îngustă ducea spre un donjon rotund și micuț, cu niște fante pe post de ferestre. Aici era biroul lui. Aici scrisese *Roan Stallion*. Tim susținea că acest gust al lui pentru funebru era, de fapt, manifestarea unui dor de moarte. Dar l-am văzut plimbându-și câinele la apusul soarelui, bucurându-se de înserare, cu chipul scăldat într-o expresie inefabilă de împăcare, cufundat într-un fel de reverie. Și în clipa aceea am fost sigur că un om ca Robinson Jeffers n-are cum să-și dorească să moară.

DOUĂZECI ȘI CINCI

Amenințarea războiului plutea din nou în aer. Naziștii erau în plin marș. Cât de repede uitaserăm Primul Război Mondial și cei patru ani teribili! Cât de repede îi uitasem pe cei mutilați de război: cei întorși de-acolo fără mâini și fără picioare, orbii, oamenii desfigurați, pe cei paralizați. Iar cei care nu muriseră sau nu fuseseră răniți tot nu scăpaseră teferi, pentru că mulți și-au pierdut mințile atunci. Ca un minotaur, războiul își ceruse tributul de tinerețe, lăsându-i ca supraviețuitori doar pe bătrânii cinici. Dar noi am uitat repede și acum cântam gloria războiului în refrene populare:

Cum să-i mai ții acum la fermă,

După ce-au văzut Parisul…

Și tot așa…

În multe feluri, războiul fusese chiar folositor, spuneau unii. A ajutat la dezvoltarea tehnicii și a industriei și le-a dat oamenilor locuri de muncă. Cum ne mai puteam gândi la milioanele de oameni morți, când, iată, se câștigau milioane la bursă? Când acțiunile au atins punctul maxim, Arthur Brisbane de la Hearst Examiner, scria: „U.S. Steel va face un salt uriaș și va atinge cinci sute de dolari pe acțiune“. În schimb, saltul… pe fereastră l-au făcut chiar cei care jucau la bursă.

Acum se pregătea un nou război, în timp ce eu încercam să scriu un scenariu pentru Paulette. Dar nu reușeam deloc să înaintez. Cum puteam să fiu interesat de tot felul de capricii feminine sau să mă gândesc la povești de

amor când o demenţă întreagă era stârnită în jur de o prezenţă grotescă: Adolf Hitler?

În 1937, Alexander Korda mi-a sugerat să fac un film despre Hitler bazat pe identităţi confundabile, Hitler având o mustaţă care semăna cu a vagabondului. Eu aș fi putut juca ambele personaje, spunea el. La acel moment n-am dat prea multă atenție ideii, dar acum era subiectul zilei, iar eu eram disperat să lucrez din nou. Și brusc, m-a izbit! Desigur! Rolul lui Hitler îmi permitea să țin discursuri în fața mulțimii în jargon personal și să spun tot ce credeam. Iar în rolul vagabondului avea să rămân mai mult sau mai puțin tăcut. O poveste cu Hitler era un prilej perfect pentru comedie burlescă și pantomimă. Entuziasmat la culme, m-am grăbit să mă întorc la Hollywood și să mă apuc să lucrez la un scenariu. Mi-a luat doi ani să termin povestea.

M-am gândit ca filmul să înceapă cu o scenă de luptă din Primul Război Mondial, în care se vedea obuzierul Dicke Bertha, care avea o rază de acţiune de până la o sută douăzeci de kilometri și cu care nemţii au încercat să bage groaza în Aliați. Ținta era Catedrala din Rheims – dar obuzul greșea ținta și nimerea într-o latrină de țară, pe care o distrugea.

Paulette trebuia să joace și ea. În ultimii doi ani, avusese un mare succes cu Paramount. Deși eram cumva despărțiți, rămăseserăm prieteni și încă eram căsătoriți. Dar Paulette era o femeie capricioasă. Ar fi fost destul de amuzant dacă nu ar fi venit într-un moment nepotrivit. Într-o zi, a apărut la mine în cabină, la studio, împreună cu un tânăr slab și bine îmbrăcat, cu niște haine care-i veneau ca turnate. Avusesem o zi proastă, scenariul îmi dăduse multe bătăi de cap, iar întreruperea asta m-a cam luat prin surprindere. Dar Paulette mi-a zis că e teribil de important. Apoi, s-a așezat, l-a invitat și pe tânăr să-și tragă un scaun și să ia loc, în fața ei.

– El e agentul meu, mi-a zis Paulette.

Apoi s-a uitat spre el, lăsându-l să vorbească mai departe. Bărbatul vorbea repede și clar, parcă savurându-și propriile cuvinte.

– După cum știți, domnule Chaplin, de când ați făcut *Timpuri noi*, o plătiți pe Paulette cu două mii cinci sute de dolari pe săptămână. Dar ce n-am

stabilit noi cu dumneavoastră, domnule Chaplin, este plata pentru imaginea de pe afișe, care ar trebui să fie șaptezeci și cinci la sută…

N-a mers mai departe.

–Ce dracu' e asta? am țipat eu. Nu-mi spui tu mie cum trebuie s-o plătesc. Îmi pasă de ea mai mult decât îți pasă ție! Ieșiți afară acum! Amândoi!

În timpul filmărilor la *Dictatorul* (*The Great Dictator)* am început să primesc mesaje alarmante de la United Artists. Hays Office îi avertizase că riscam să am probleme cu cenzura. De asemenea, englezii erau foarte îngrijorați în legătură cu un film anti-Hitler și se îndoiau că va putea fi distribuit în Anglia. Dar eu eram hotărât să merg mai departe, pentru că Hitler trebuia să fie ridiculizat de cineva. Dacă aș fi știut cu adevărat ororile care se petreceau în lagărele de concentrare, n-aș fi putut să fac *Dictatorul*. N-aș fi putut să fac haz de demența criminală a naziștilor. Totuși, eram hotărât să ridiculizez perorațiile lor misticoide despre rasa pură. De parcă ar exista așa ceva în afară de aborigenii din Australia.

În timp ce lucram la *Dictatorul*, Sir Stafford Cripps a venit în California, în drum dinspre Rusia. A venit la cină împreună cu un tânăr, proaspăt absolvent la Oxford, al cărui nume îmi scapă acum, dar nu și remarca lui din acea seară: „La cum merg lucrurile în Germania și peste tot, nu prea am șanse să trăiesc mai mult de cinci ani". Sir Stafford făcuse o călătorie de documentare în Rusia și fusese impresionat profund de ce văzuse. Mi-a descris proiectele lor mărețe și, desigur, problemele uriașe. Părea să creadă că războiul era inevitabil.

Tot mai multe scrisori veneau de la New York, implorându-mă să nu fac filmul și spunându-mi răspicat că în Anglia și în America nu va fi proiectat. Dar eram hotărât să-l fac, chiar dacă ar fi trebuit să închiriez eu însumi săli ca să-l arăt.

Înainte să termin *Dictatorul*, Anglia a declarat război naziștilor. Eram în Catalina, pe iahtul meu, îmi petreceam weekendul, când am auzit trista veste la radio. Deocamdată pe niciunul dintre fronturi nu se întâmpla nimic. „Nemții n-o să treacă niciodată de Linia Maginot", spuneam noi. Apoi, brusc, a început măcelul: invadarea Belgiei, căderea liniei Maginot, tragedia

de la Dunkerque – și, în cele din urmă ocuparea Franței. Știrile erau din ce în ce mai sumbre. Anglia lupta, dar era cu spatele la zid. Acum, biroul nostru de la New York telegrafia isteric: „Grăbește-te cu filmul, toată lumea îl așteaptă!“

Dictatorul n-a fost ușor de realizat. A fost nevoie de tot felul de machete și de obiecte de recuzită, a căror realizare a durat un an. Fără ele m-ar fi costat de cinci ori mai mult. Și oricum, tot cheltuisem 500000 de dolari înainte să deschid camera.

Apoi Hitler a hotărât să invadeze Rusia. Asta a fost dovada că nebunia lui fatală ajunsese la limită. Statele Unite încă nu intraseră în război, dar în aer plutea un sentiment de ușurare atât în Anglia, cât și în America.

Când filmările la *Dictatorul* erau pe sfârșite, Douglas Fairbanks și soția lui, Sylvia, ne-au făcut o vizită. Douglas nu mai fusese activ în ultimii cinci ani și-l văzusem destul de rar, pentru că făcea naveta între Anglia și America. Mi s-a părut că arăta îmbătrânit, mai greoi și că părea preocupat. Totuși, rămăsese același tip entuziast. A râs din toată inima în timpul filmării la o scenă.

– De-abia aștept să văd filmul, mi-a spus.

Doug a stat cu noi cam o oră. Când a plecat, m-am uitat după el și l-am văzut cum își ajuta soția să urce o pantă. Și, pe măsură ce se îndepărtau și distanța dintre noi se mărea, am simțit o strângere de inimă. Doug s-a întors, eu i-am făcut cu mâna și el mi-a răspuns. A fost ultima dată când l-am văzut. O lună mai târziu, fiul lui, Douglas Junior, mi-a telefonat să mă anunțe că tatăl lui murise în noaptea dinainte, în urma unui atac de cord. A fost un șoc teribil, pentru că era un om care iubea atât de mult viața.

Mi-e dor de Douglas – mi-e dor de căldura, entuziasmul și farmecul lui. Mi-e dor de vocea lui la telefon, când mă suna în câte-o dimineață de duminică sumbră și însingurată: „Charlie, vino la noi la prânz, pe urmă tragem un înot și pe urmă rămâi la cină. Și după cină, vedem un film“. Da, îmi lipsește prietenia lui minunată.

Cu ce fel de oameni prefer să mă împrietenesc? Cu cei din branșa mea, presupun. Totuși, Douglas a fost singurul actor cu care am legat vreodată o prietenie adevărată. Întâlnind tot felul de vedete la petrecerile de la Hollywood, am devenit sceptic – poate că eram prea mulți… Atmosfera era mai mult una competitivă decât una prietenoasă și, de la bufet și înapoi, mulți își foloseau mănușile de scrimă, ca să câștige atenția celorlalți. Nu, stelele printre celelalte stele nu dădeau prea multă lumină – și nici căldură.

Scriitorii sunt oameni drăguți, dar nu sunt prea darnici în sentimente. Și, dacă știu lucruri, prea rar le împart cu ceilalți. Cei mai mulți le păstrează între coperțile lor. Oamenii de știință pot fi o companie excelentă, dar simpla lor apariție într-un salon îi paralizează pe ceilalți. Pictorii sunt plictisitori, pentru că majoritatea vor vrea să te facă să crezi că sunt mai mult filosofi decât pictori. Poeții sunt, fără îndoială, o clasă superioară, iar ca indivizi, sunt plăcuți, toleranți și o companie excelentă. Dar cred că muzicienii sunt cei mai cooperativi unii cu alții. Nu există nimic mai cald și mai emoționant decât privelișteа unei orchestre simfonice. Luminițele romantice de la pupitrele lor, felul cum își acordează instrumentele, apoi liniștea bruscă în clipa în care intră dirijorul, toate creează impresia de armonie. Mi-l amintesc pe Horowitz, pianistul, la cină la mine acasă, în timp ce invitații discutau starea lumii, spunând că șomajul și criza economică vor aduce o renaștere spirituală. Brusc, Horowitz s-a ridicat de la masă și a spus: „Discuția asta m-a făcut să vreau să cânt la pian“. Sigur că nimeni n-a avut nimic împotrivă și a cântat *Sonata nr. 2* a lui Schumann. Mă îndoiesc că va mai fi cântată vreodată la fel de bine.

Chiar înainte să înceapă războiul am cinat la el acasă, împreună cu soția lui, fiica lui Toscanini. Erau acolo și Rahmaninov, și Barbirolli. Rahmaninov era un bărbat cu înfățișare stranie, o combinație de artist și ascet. A fost o cină intimă, doar noi cinci.

Mi se pare că, ori de câte ori se discută despre artă, eu am o altă explicație. Și, la urma urmei, de ce nu? În acea seară am spus că arta era o emoție care se adăuga unei tehnici bine stăpânite. Cineva a adus în discuție religia, iar eu am mărturisit că nu sunt un credincios. Și atunci Rahmaninov a intervenit brusc:

– Dar cum se poate să faci artă fără religie?

O clipă, am rămas înmărmurit.

– Nu cred că vorbim despre același lucru, i-am răspuns. Eu cred că religia e credința într-o dogmă. Iar arta înseamnă mai degrabă un sentiment decât o credință.

– La fel și religia, mi-a răspuns el.

Și am tăcut.

Odată, când luam cina la mine acasă, Igor Stravinski mi-a sugerat să facem un film împreună. Am inventat imediat un scenariu. Trebuie să fie ceva suprarealist, am spus eu. Un club de noapte decadent, cu mese în jurul ringului de dans și la fiecare masă grupuri și cupluri care reprezentau defectele lumești: la una dintre mese lăcomia, la alta ipocrizia, la alta brutalitatea. Pe scenă se reprezintă patimile Domnului și în timp ce are loc Răstignirea Mântuitorului, grupurile de la mese privesc totul cu indiferență, unii comandă mâncare, alții discută afaceri, iar alții nu dau atenție. Mulțimea, Marele Preot și fariseii își ridică pumnii spre Cruce, urlând: „Dacă ești Tu Fiul lui Dumnezeu, coboară-Te de pe Cruce și salvează-Te!“ La o masă de alături, un grup de oameni de afaceri vorbesc pasionați despre ceva. Unul dintre ei trage din țigară, uitându-se spre Mântuitorul, și suflă absent fumul înspre El.

La o altă masă, un om de afaceri și soția lui studiază meniul. Ea își ridică privirile și apoi își mută nervos scaunul.

– Nu înțeleg de ce vine lumea aici. Mi se pare deprimant, spunea simțindu-se evident nelalocul ei.

– Spectacolul e bun, îi răspunde bărbatul. Locul ăsta era pe cale să dea faliment până să monteze piesa asta.

– Mi se pare un sacrilegiu, zice ea.

– E o chestie folositoare. Oameni care n-au călcat în viața lor într-o biserică vin aici și află istoria creștinismului.

Spectacolul continuă și vedem acum, într-un alt plan, un beţiv, un bărbat evident turmentat. Stă singur și începe să plângă și să strige tare:

– Uitați-vă! Îl răstignesc! Și nimănui nu-i pasă!

Se ridică de la masă clătinându-se și-și întinde mâinile spre cruce implorator. Soția unui ministru care stă alături i se plânge șefului de local, iar beţivul este scos afară, în timp ce plânge și strigă în continuare: „Uitați-vă! Nu-i pasă nimănui! Ce fel de creștini sunteți voi?“

– Îl dau afară pentru că le deranjează spectacolul, i-am spus lui Stravinski.

I-am explicat că, punând în scenă Patimile pe un ring de dans dintr-un club de noapte, urmăream să arăt cât de cinică devenise lumea în ceea ce privește practicarea creștinismului.

Fața maestrului a devenit foarte gravă.

– Dar e un sacrilegiu!

Am fost uimit și puțin jenat.

– Așa credeți? N-am avut nicio clipă intenția asta. Eu am gândit totul ca pe o critică la adresa atitudinii lumii față de creștinism – poate că dezvoltând subiectul pe măsură ce vi-l povesteam, n-am reușit să-l redau prea clar.

Și cu asta l-am abandonat. Dar peste câteva săptămâni Stravinski mi-a scris să mă întrebe dacă mai vreau să facem un film împreună. Numai că mie îmi cam trecuse entuziasmul și voiam să fac un film eu singur.

Hanns Eisler l-a adus pe Schoenberg la mine la studio, un omuleț tăios și franc, a cărui muzică o admiram și pe care-l văzusem regulat la Los Angeles, la turneele de tenis, stând singur în tribună, îmbrăcat în tricou și cu o șapcă albă pe cap. După ce-mi văzuse filmul *Timpuri noi*, mi-a spus că i-a plăcut comedia, dar că muzica era foarte proastă – și a trebuit să-i dau dreptate parțial. Discutând cu el despre muzică, mi-au rămas în minte aceste cuvinte ale lui: „Mie îmi plac sunetele, sunetele frumoase!“

Hanns povestește o anecdotă despre marele artist. Pe vremuri, când studiase armonia cu el, făcea opt kilometri în toiul iernii, prin zăpadă, ca să ajungă la lecţia cu maestrul la ora opt. Schoenberg, care avea un început de chelie, stătea la pin, iar Hanns se uita peste umărul lui, citind și fluierând muzica. „Tinere“, i-a spus maestrul odată, „nu mai fluiera. Ai răsuflarea rece ca gheața și-mi îngheață capul.“

În timpul filmărilor la *Dictatorul* primeam tot felul de scrisori dubioase, iar acum, că terminasem, scrisorile începuseră să se înmulțească. Unele amenințau că vor pune bombe în sală și că vor distruge ecranul, oriunde ar fi proiectat filmul, iar altele, că vor provoca revolte populare. La început, m-am gândit să merg la poliție, dar o asemenea publicitate mi-ar fi ținut publicul departe de sală. Un prieten mi-a sugerat să stau de vorbă cu Harry Bridges, șeful sindicatului docherilor. Așa că l-am invitat la mine la cină.

I-am spus direct de ce voiam să-l văd. Știam că Bridges e antinazist, așa că i-am explicat că făceam un film antinazist și că primeam scrisori de amenințare.

– Aș invita, să spunem, vreo douăzeci-treizeci de docheri de-ai dumitale, la premieră, care să fie răspândiți printre oameni și dacă adepții naziști provoacă vreun scandal, ei să-i liniștească înainte să apuce să se întâmple ceva rău.

Bridges a râs.

– Nu cred c-o să se ajungă până acolo, Charlie. Ai suficienți susținători în rândul propriului public cât să facă față oricărui nebun. Iar dacă scrisorile astea chiar sunt scrise de naziști, oricum o să se teamă să se arate la lumină.

În seara aceea, Harry mi-a povestit lucruri interesante despre greva de la San Francisco. Pe-atunci el comanda practic tot orașul, pentru că avea control asupra a tot ce însemna aprovizionare. Dar niciodată nu a oprit aprovizionarea spitalelor și a copiilor. Povestindu-mi despre grevă, mi-a spus:

– Când cauza e dreaptă, nu trebuie să forțezi oamenii. E suficient să le expui faptele și apoi hotărăsc ei singuri. Le-am spus atunci oamenilor mei că,

dacă se hotărăsc să facă grevă, o să aibă tot felul de probleme. Că unii dintre ei nici n-o să apuce să se bucure de rezultate. Dar că, oricare le-ar fi hotărârea, eu aveam să le-o respect. Iar, dacă se hotăra să facem grevă, eu aveam să fiu în linia întâi. Și cei cinci mii de oameni au votat greva în unanimitate.

Dictatorul urma să ruleze în două săli din New York: Astor și Capitol. La Astor am făcut o avanpremieră pentru presă. Harry Hopkins, principalul consilier al lui Franklin Roosevelt, a luat cina cu mine în acea seară. După aceea, am mers la sala unde rula filmul și am ajuns pe la jumătatea lui.

O avanpremieră a unei comedii pentru presă are o caracteristică specială – oamenii râd fără să vrea. La fel a fost și de data asta.

– E un film mare, mi-a spus Harry când am ieșit din sală. E o operă de mare valoare, dar n-are nicio șansă. Sunt bani pierduți.

Cum investisem în el două milioane de dolari din banii mei și doi ani de muncă, nu pot să spun că pronosticul lui m-a umplut de fericire. Totuși, am dat din cap. Slavă Domnului, Hopkins s-a înșelat. Dictatorul a avut premiera la Capital, în fața unui public extraordinar și absolut entuziast. A rămas pe afiș cincisprezece săptămâni la New York, în două săli, și s-a dovedit a fi cel mai mare succes de vânzări dintre toate filmele mele de până atunci.

Dar cronicile au exprimat păreri diferite. Mulți critici au avut obiecții față de discursul final. Ziarul *Daily News* din New York a scris că îndreptam degetul comunismului asupra publicului. Dar, deși majoritatea criticilor au obiectat împotriva acestui discurs final, spunând că era în afara personajului, publicul l-a iubit și am primit multe scrisori în care era elogiat.

Archie L. Mayo, unul dintre cei mai importanți regizori de la Hollywood, mi-a cerut permisiunea să tipărească textul pe felicitările de Crăciun. Iată în continuare introducerea lui, urmată de textul discursului:

Dacă aș fi trăit pe vremea lui Lincoln, v-aș fi trimis probabil discursul lui de la Gettysburg, pentru că a fost cel mai important mesaj al acelei perioade.

Astăzi, ne confruntăm cu alte crize și un alt om ne vorbește din adâncul inimii, cu sinceritate. Deși nu mă număr printre apropiații lui, ceea ce spune el m-a mișcat până în adâncul ființei... De aceea, țin să vă trimit întregul text al discursului scris de Charlie Chaplin, așa încât și voi să vă puteți împărtăși din această expresie a Speranței.

Discursul final din
DICTATORUL

Îmi pare rău, dar nu vreau să fiu împărat. Nu e treaba mea. Nu vreau să conduc sau să cuceresc pe nimeni. Mi-ar plăcea în schimb să ajut pe oricine – evrei, arieni, negri sau albi.

Cu toții vrem să ne ajutăm unii pe alții. Așa e făcut omul. Vrem să ne bucurăm de fericirea celuilalt – nu de nefericirea lui. Nu vrem să ne urâm și să ne disprețuim unii pe alții. E loc sub soare pentru toată lumea. Iar pământul e bogat și ne poate hrăni pe toți.

Calea vieții poate fi frumoasă și liberă, dar noi ne-am rătăcit. Lăcomia ne-a otrăvit sufletele – a ridicat bariere de ură în jurul lumii – și ne face să ne îndreptăm cu pași repezi spre nefericire și vărsarea de sânge. Am făcut pași mari în domeniul vitezei, dar i-am devenit sclavi. Mecanizarea care ne-a adus abundență, de fapt, ne face să tânjim după ea. Știința ne-a făcut să devenim cinici. Inteligența ne-a făcut cruzi. Gândim prea mult și simțim prea puțin. Mai mult decât de mașini, avem nevoie de omenie. Mai mult decât de inteligență, avem nevoie de bunătate și blândețe. În lipsa acestor calități, viața noastră va fi plină de violență și vom fi cu toții pierduți.

Aeroplanul și radioul au micșorat distanța dintre noi. Însăși natura acestor invenții e un strigăt pentru bunătate – e un strigăt pentru înfrățirea universală – pentru unirea noastră a tuturor. Chiar în această clipă, vocea mea ajunge la milioane de oameni din toată lumea – milioane de oameni disperați, la milioane de femei și de copii disperați – victime ale unui sistem care îl face pe om să

tortureze alți oameni și să priveze de libertate ființe nevinovate. Tuturor acelora care mă pot auzi le spun: „Nu disperați!“ Nenorocirea ce s-a abătut asupra noastră e doar urmarea lăcomiei – a furiei celor care se tem de progresul omenirii. Ura dintre oameni se va stinge, dictatorii vor muri, iar puterea pe care au luat-o ei de la oameni se va întoarce la oameni. Și câtă vreme oamenii vor muri pentru ea, libertatea nu va pieri.

Soldați! Nu cedați în fața acestor brute – care vă disprețuiesc, vă transformă în sclavi, vă înregimentează viața, vă spun ce să faceți, ce să gândiți și ce să simțiți! Care vă pun să mărșăluiți, vă dau mâncare după rație, vă tratează ca pe vite și vă folosesc pe post de carne de tun! Nu vă lăsați pe mână acestor degenerați – a acestor oameni-robot, cu minți de robot și inimi de robot! Voi nu sunteți roboți! Voi sunteți oameni! Și purtați în inimă dragostea pentru oameni! Nu urâți! Numai cei neiubiți urăsc – numai cei neiubiți și monștrii!

Soldați! Nu luptați pentru sclavie! Luptați pentru libertate! În capitolul șaptesprezece al Evangheliei după Luca scrie că Împărăția lui Dumnezeu se află înăuntrul nostru – nu într-un singur om și nici într-un grup de oameni, ci în fiecare dintre noi! În voi! Voi, poporul, voi aveți puterea – puterea de a crea mașini. Puterea de a crea fericirea! Voi, oamenii, aveți puterea de a face viața asta liberă și frumoasă – de a face viața asta o aventură minunată! Apoi, în numele democrației – să ne folosim puterea – să ne unim cu toții! Haideți să luptăm pentru o lume nouă – lume normală, care să-i dea fiecăruia dreptul să muncească – care să le ofere tinerilor un viitor și bătrânilor siguranță!

Prin astfel de promisiuni, brutele au ajuns să ia puterea. Dar vă mint! Nu-și vor ține promisiunea. Niciodată! Dictatorii se eliberează pe ei înșiși, întemnițându-i pe ceilalți. Hai să luptăm de-acum pentru libertatea lumii – să distrugem barierele dintre națiuni –, să alungăm lăcomia, ura și intoleranța. Haideți să luptăm pentru o lume rațională – o lume în care știința și progresul

să ne conducă pe toți pe drumul spre fericire! Soldați, în numele democrației, haideți să ne unim!

Hannah, mă auzi? Oriunde ai fi, ridică-ți privirile! Ridică-ți privirile, Hannah! Norii se împrăștie. Soarele începe să iasă. Ieșim din întuneric la lumină. Într-o lume nouă – o lume mai bună, în care omul se va ridica deasupra lăcomiei, deasupra cruzimii și a urii! Ridică-ți privirile, Hannah! Sufletul omului a prins aripi și în sfârșit începe să zboare. Zboară spre curcubeu – în lumina speranței! Ridică-ți privirile, Hannah!

La o săptămână de la premieră am fost invitat la un dejun oferit de Arthur Sulzberger, proprietarul *New York Times.* Când am ajuns, am fost condus la ultimul etaj al clădirii *Times*, într-un apartament particular, unde era un salon plin cu tablouri, fotografii și mobile cu tapițerii din piele. Onorând locul de lângă șemineu, cu augusta lui prezență, se afla acolo chiar fostul președinte al Statelor Unite, Herbert Hoover, un bărbat solid, cu ochi mici și atitudine de ascet.

– Domnule președinte, vi-l prezint pe Charlie Chaplin, i-a spus Sulzberger, conducându-mă la marele om de stat.

Domnul Hoover a zâmbit și chipul i s-a încrețit în multe riduri.

– O, da, ne-am mai întâlnit, în urmă cu mulți ani.

Am fost surprins că ținea minte, pentru că la acel moment părea extrem de preocupat doar de pregătirile pentru Casa Albă. Participa la un dineu pentru presă, la hotel Astor, iar eu fusesem adus acolo de unul dintre membri, pe post de fel secundar, înainte de discursul domnului Hoover. Eram în plin divorț și cred că am îndrugat ceva despre faptul că nu prea mă pricep la treburi de stat – de fapt eu nu mă pricepeam nici la ale mele. După ce am ținut-o cam așa câteva minute, m-am așezat. Mai târziu, i-am fost prezentat domnului Hoover. Cred că am spus doar „mă bucur să vă cunosc“ și asta a fost tot.

El a citit dintr-un manuscris nelegat, lung de vreo zece centimetri, lăsând să cadă pagină după pagină, pe măsură ce le termina. După o oră și jumătate, toată lumea se uita cu melancolie la manuscris. După două ore, paginile începuseră să scadă. Uneori, sărea peste vreo douăsprezece odată, iar astea erau într-adevăr momente de grație. Și, cum nimic nu durează la nesfârșit, în cele din urmă, discursul s-a încheiat. În timp ce-și strângea foarte serios agenda, am zâmbit și am fost cât pe ce să merg să-l felicit, dar el a ieșit fără să mă observe.

Și acum, după atâția ani, după o perioadă în care fusese președinte, stătea acolo în fața șemineului și părea neobișnuit de binevoitor. Ne-am așezat cu toții la o masă rotundă – douăsprezece persoane. Mi s-a spus că astfel de dejunuri erau absolut exclusiviste.

Există un tip de om de afaceri american care mă face de fiecare dată să mă simt nelalocul meu. E înalt, arată bine, îmbrăcat ca la carte, pieptănat frumos și care gândește și exprimă totul foarte limpede. Are o voce metalică și puternică și vorbește în termeni geometrici despre afaceri, cam așa: „Procesul de organizare care survine în schema anuală de șomaj etc.“ Cam ăsta era genul de persoană care stătea la masă în ziua aceea, arătând impunători și puternici ca niște zgârie-nori. Singura prezență umană era Anne O’Hare McCormick, o doamnă minunată și fermecătoare, celebra editorialistă pe zona politică de la *New York Times.*

În timpul mesei, atmosfera a fost formală, iar conversația, greoaie. Toată lumea i se adresa lui Hoover cu „domnule președinte“, ceva cam deplasat, după părerea mea. Pe măsură ce trecea timpul, am început să simt că exista un motiv pentru care fusesem invitat. Și imediat, o replică a domnului Sulzberger n-a mai lăsat niciun dubiu în privința asta. Profitând de un moment de tăcere, a spus:

– Domnule președinte, aș vrea să ne expuneți misiunea pe care v-o propuneți în Europa.

Domnul Hoover a pus deoparte cuțitul și furculița, a terminat de mestecat gânditor, a înghițit și apoi a început să vorbească despre ceea ce, evident, îi ocupase mintea în timpul prânzului. Vorbea cu ochii în farfurie, aruncându-ne priviri furișe domnului Sulzberger și mie.

– Cu toţii suntem conştienţi de starea deplorabilă în care se află Europa în acest moment, de mizeria şi foametea care cresc cu mare viteză de când a izbucnit războiul. Situaţia e atât de critică, încât am reuşit să obţin de la Washington să luăm măsuri pentru remedierea ei imediată. (Am presupus că prin „Washington“ voia să spună „preşedintele Roosevelt“.)

Şi aici a început să enumere fapte şi cifre şi rezultate ale ultimei lui misiuni în timpul Primului Război Mondial, când „noi am hrănit toată Europa“.

– O asemenea misiune, a continuat el, n-ar trebui să fie partizană, ci să aibă scopuri pur umanitare. Cred că şi pe dumneavoastră vă interesează asta, mi-a spus, aruncându-mi o privire piezişă.

Eu am încuviinţa grav.

– Şi când vă propuneţi să lansaţi acest proiect, domnule preşedinte? a întrebat Sulzberger.

– Imediat ce obţinem aprobarea de la Washington, a răspuns domnul Hoover. Iar Washingtonul trebuie presat de opinia publică şi de sprijinul unor personalităţi – din nou s-a uitat spre mine şi din nou eu am dat din cap. În Franţa aflată sub ocupaţie, a continuat el, milioane de oameni se zbat în nevoi. În Norvegia, Danemarca, Olanda, Belgia, în toată Europa, foametea creşte.

Vorbea cu elocinţă, expunându-şi faptele şi învăluindu-le într-o lumină a credinţei, speranţei şi generozităţii.

Apoi s-a lăsat tăcerea. Eu mi-am dres vocea.

– Desigur, situaţia nu prea seamănă cu cea din Primul Război Mondial. Franţa este complet ocupată, la fel ca multe altă ţări – şi desigur, nu ne dorim ca aceste ajutoare umanitare să cadă pe mâinile nemţilor.

Domnul Hoover s-a încruntat uşor şi un freamăt a străbătut grupul, care s-au uitat cu toţii înspre el, apoi spre mine.

Domnul Hoover s-a încruntat din nou, cu ochii în farfurie.

– Vom organiza o comisie neutră, în cooperare cu Crucea Roșie Americană, și vom acționa conform Acordului de la Haga, paragraful 27, alineatul 43, care îi permite organizației caritabile să se ocupe de bolnavi și de cei aflați în nevoie din ambele tabere, fie ei aflați în război sau nu. Cred că dumneata, ca un spirit umanitar ce ești, vei fi de acord cu un astfel de proiect.

Nu sunt exact cuvintele lui, dar asta a fost ideea.

Eu am ținut-o pe-a mea.

– Sunt de acord din toată inima cu această idee, cu condiția ca mâncarea să nu cadă în mâinile naziștilor.

Remarca mea a stârnit din nou un freamăt în jurul mesei.

– Am mai desfășurat astfel de operațiuni, mi-a răspuns domnul Hoover cu un aer de modestie falsă.

Și tot șirul de zgârie-nori de la masă s-a întors spre mine. Unul dintre ei a zâmbit.

– Sunt sigur că domnul președinte va manageria bine situația.

– Mi se pare o idee excelentă, a spus domnul Sulzberger autoritar.

– Sunt de acord, am răspuns eu umil, și am să susțin proiectul sută la sută, dacă ajutoarele vor fi administrate doar de evrei.

– O, dar asta nu se poate, a zis domnul Hoover tăios.

Era de-a dreptul ciudat să-i asculți pe tinerii naziști, abili, ținând discursuri pe Fifth Avenue, în fața unor grupulețe, cocoțați pe piedestale micuțe din mahon. Unul dintre ei declama:

– Filosofia lui Hitler e un studiu serios și profund al problemelor erei industriale, în care e prea puțin loc pentru evrei sau pentru cei impuri etnic.

O femeie l-a întrerupt:

– Ce discurs e ăsta? Unde te trezești? Aici suntem în America!

Tânărul, genul drăguțel și servil, a zâmbit politicos.

– Mă aflu în Statele Unite și întâmplător sunt cetățean american.

– Și eu sunt cetățean american și sunt evreică, iar dacă aș fi bărbat, te-aș pocni.

Unul sau doi au susținut-o pe femeie, dar cei mai mulți au păstrat o tăcere indiferentă. Un polițist care se afla acolo s-a apropiat s-o calmeze. M-am îndepărtat uimit, nevenindu-mi să-mi cred urechilor.

Peste vreo zi sau două, mă aflam în reședința de la țară a unui prieten, când un tânăr francez, palid și care arăta cam anemic, contele Chambrun, ginerele lui Pierre Laval, s-a ținut după mine toată dimineața. Văzuse *Dictatorul* la premieră la New York. Mi-a zis cu mărinimie:

– Desigur, n-o să luăm în serios punctul dvs. de vedere.

– Până la urmă, e o comedie, i-am răspuns.

Dacă aș fi avut habar de crimele odioase și de torturile care se petreceau în lagărele de concentrare naziste, n-aș fi fost atât de politicos. Eram aproximativ cincizeci de invitați acolo și stăteam câte patru la masă. El s-a așezat la a noastră, încercând să mă atragă într-o dispută pe teme politice, dar i-am spus că prefer mâncarea bună politicii. Conversația lui era de-așa natură, încât mi-am ridicat paharul și am spus: „Mi se pare că beau mult *Vichy*“. N-a trecut mult și la o altă masă s-a stârnit o altercație violentă, două femei certându-se în gura mare. Într-un asemenea hal, încât am crezut c-o să se păruiască. Una i-a strigat celeilalte: „Nu vreau să ascult asemenea tâmpenii. Ești o nazistă nenorocită!“

Un tânăr newyorkez m-a întrebat nevinovat de ce eram atât de antinazist. I-am spus că eram antinazist pentru că ei erau antiumani.

– Sigur că da, a zis el ca și cum ar fi făcut o descoperire, ești evreu, nu-i așa?

– Nu trebuie să fii evreu ca să fii antinazist. Toți ar trebui să încercăm să fim ființe umane normale.

Și cu asta, subiectul a fost închis.

A doua zi, a trebuit să merg în sală la evenimentul Fiicelor Revoluției Americane de la Washington, să recit discursul final din *Dictatorul* la radio. Dar înainte de asta fusesem convocat la o întâlnire cu președintele Roosevelt, care-mi ceruse să trimit filmul la Casa Albă. Când am fost condus în biroul lui personal, m-a întâmpinat, spunându-mi: „Ia loc, Charlie, filmul tău ne face o groază de probleme în Argentina.“ A fost singurul lui comentariu despre film. Un amic de-ai mei a rezumat momentul mai târziu, cam așa: „Ai fost primit la Casa Albă, dar nu cu brațele deschise“.

Am stat cu președintele patruzeci de minute, timp în care m-a servit cu mai multe pahare de Martini sec, pe care eu, din timiditate, le-am dat repede peste cap. Când a venit momentul să plec, am ieșit din Casa Albă, clătinându-mă pe picioare, la modul propriu. Și brusc mi-am adus aminte că la ora zece urma să vorbesc la radio. Se transmitea pe toate canalele, așa că erau peste șaizeci de milioane de oameni cei care urma să mă asculte. După ce am făcut câteva dușuri reci și am băut cafele negre tari, m-am pus mai mult sau mai puțin pe picioare.

Statele Unite nu intraseră încă în război, așa că erau o mulțime de naziști în sală în acea seară. Imediat ce mi-am început discursul, au început și ei să tușească. Tușeau prea tare ca să fie vorba de ceva firesc. M-am enervat și am simțit cum mi se usucă gura, cum limba mi se încleiază și nu mai pot să articulez cuvintele. Discursul a durat șase minute. În mijlocul lui m-am oprit și am spus că nu pot continua dacă nu beau o gură de apă. Desigur, nu exista nicăieri vreun strop de apă. Și iată-mă făcând șaizeci de milioane de oameni să aștepte ca eu să continui. După două minute nesfârșite am primit o gură de apă într-un păhăruț de hârtie. Așa am reușit să-mi termin discursul.

DOUĂZECI ȘI ȘASE

Despărţirea de Paulette devenise inevitabilă. Știam amândoi, încă dinainte să încep să lucrez la Dictatorul, iar acum, că terminasem, venise momentul să luăm o hotărâre. Paulette mi-a lăsat vorbă că se întorcea în California să lucreze la un alt film pentru Paramount, așa că eu am mai rămas o vreme la New York. Frank, majordomul meu, mi-a telefonat și mi-a spus că se întorsese la casa noastră din Beverly Hills numai cât să-și facă bagajele și să plece. Când m-am întors în Beverly Hills, ea nu era, plecase în Mexic să obțină divorțul. Casa era tare tristă. Despărţirea durea, pentru că nu era ușor să renunți la opt ani de viață în comun.

Deși *Dictatorul* era foarte popular în rândul publicului american, fără discuție a creat și o formă de ostilitate ascunsă. Și primul semn a venit din partea presei, la întoarcerea mea în Beverly Hills. Un grup de peste douăzeci de jurnaliști mă așteptau tăcuți pe terasă. Le-am oferit ceva de băut și au refuzat – ceea ce era ciudat din partea unor ziariști.

– Ce vrei de la noi, Charlie? m-a întrebat unul dintre ei, care, evident, vorbea în numele tuturor.

– Puțină publicitate pentru *Dictatorul*, am spus eu glumind.

Le-am povestit întrevederea mea cu președintele și, crezând că e un subiect bun pentru ei, le-am spus și că se pare că filmul dădea ceva bătăi de cap Ambasadei Americii în Argentina. Dar ei tăceau în continuare. După o mică pauză, am zis pe ton glumeț:

– Nu merge prea bine treaba, nu-i așa?

–Nu prea, mi-a răspuns purtătorul lor de cuvânt. Relațiile tale cu presa nu sunt prea grozave. Ai plecat și ne-ai ignorat total și asta nu ne place.

Deși nu mă înțelesesem niciodată prea bine cu presa locală, cuvintele lor m-au surprins. Într-adevăr, plecasem de la Hollywood fără să mă întâlnesc cu presa, pentru că mă gândisem că cei care nu-mi erau tocmai prieteni puteau să sfâșie *Dictatorul*, înainte să am cea mai mică șansă să-l arăt la New York. Și nu puteam să-mi asum astfel de riscuri în condițiile în care investisem două milioane de dolari. Le-am explicat că un film antinazist are dușmani puternici chiar și în America și că pentru a-i da filmului o șansă hotărâsem o avanpremieră în ultimul moment, înainte de premiera pentru publicul larg.

Dar nimic din ce le-am spus nu le-a schimbat atitudinea ostilă. Climatul începuse să se schimbe și în presă au început să apară tot felul de informații false despre mine. La început atacuri ușoare, tot felul de povești despre avariția mea, apoi bârfe urâte despre relația mea cu Paulette. Dar, în ciuda publicității negative, *Dictatorul* continua să depășească recordurile și în Anglia, și în America.

Deși America nu intrase încă în război, Roosevelt era deja într-un război rece cu Hitler. Ceea ce i-a făcut ceva greutăți președintelui, pentru că naziștii pătrunseseră peste tot în instituțiile și organizațiile americane. Și, fie că aceste organizații realizau sau nu, erau folosite pe post de instrumente naziste.

Apoi a căzut ca trăsnetul vestea că Japonia a atacat Pearl Harbor. Șocul a năucit întreaga Americă. Dar imediat s-a pregătit de război și numeroase divizii de soldați americani au plecat pe mări. La acel moment, Rusia ținea trupele hitleriste la poarta Moscovei și cereau deschiderea neîntârziată a unui al doilea front. Roosevelt era de acord cu acest lucru. Și deși simpatizanții naziști se făcuseră cumva nevăzuți, otrava răspândită de ei plutea încă în aer. S-au folosit toate mijloacele pentru a ne despărți de aliații ruși. S-a dezlănțuit o propagandă virulentă: „Să-i lăsăm pe nemți și pe ruși să se sfâșie între ei, după care le dăm lovitura finală“. S-au folosit toate subterfugiile ca să se împiedice formarea unui al doilea front. Au urmat zile chinuitoare. În fiecare zi aflam despre pierderile cumplite ale rușilor. Zilele s-au transformat în săptămâni și săptămânile în luni, iar naziștii erau tot la porțile Moscovei.

Cred că atunci a fost momentul când au început problemele mele. Am primit un telefon de la președintele Comitetului american pentru ajutorarea Rusiei, din San Francisco, care mă întreba dacă nu vreau să iau locul domnului Joseph E. Davies, ambasadorul american în Rusia, care trebuia să ia cuvântul, dar în ultimul moment avusese un atac de laringită. Deși n-aveam decât câteva ore la dispoziție, am acceptat. Mitingul era programat peste o zi, așa că am prins trenul de noapte, care ajungea în San Francisco la opt dimineața.

Comitetul îmi aranjase o serie de întâlniri – un prânz colo, o cină dincolo – ceea ce mi-a lăsat puțin timp să mă gândesc la discurs, iar eu urma să fiu principalul vorbitor. Totuși, la cină am băut câteva pahare de șampanie, care m-au ajutat puțin.

În sală intrau zece mii de oameni și era arhiplină. Pe scenă se aflau amirali și generali americani, precum și primarul Rossi al orașului San Francisco. Discursurile au fost moderate și echivoce. Primarul a spus: „Trebuie să recunoaștem că rușii sunt aliații noștri!“ A avut grijă să nu scoată în evidență faptul că rușii aveau nevoie urgentă de ajutor, că luptau și mureau pe capete ca să țină pe loc două sute de divizii de soldați naziști. Aliații noștri erau niște tovarăși ciudați și conjuncturali – cam asta era atitudinea pe care am simțit-o eu în acea seară.

Președintele comitetului m-a rugat ca discursul meu să dureze, pe cât posibil, o oră. Ceea ce mă îngrozea. În cel mai bun caz, limita mea de sus erau patru minute. Dar după ce asistasem la o asemenea vorbărie goală, indignarea mea crescuse teribil. Mi-am notat patru subiecte pe spatele invitației mele la cină. Mergând în sus și-n jos în spatele scenei, într-o stare avansată de emoție și teamă, așteptam să intru. Apoi mi-am auzit prezentarea.

Eram îmbrăcat în smoking. Au urmat aplauze care mi-au lăsat ceva timp să mă adun. Când s-au terminat, am spus un singur cuvânt: „Tovarăși!“ Și sala a izbucnit în râs. Când s-au potolit, am spus cu emfază: „Vreau să spun... tovarăși“. Au urmat alte râsete și aplauze. Am continuat: „Presupun că sunt mulți ruși aici, în seara asta, iar faptul că în acest moment chiar compatrioții voștri luptă și mor mă face să spun că pentru mine este o onoare și un privilegiu să vă numesc „tovarăși“. Mulți s-au ridicat să aplaude în picioare.

Atunci m-am aprins, gândindu-mă la expresia: „Să-i lăsăm să se sfâşie între ei“. Eram cât pe ce să-mi exprim indignarea în privinţa ei – dar ceva din interior m-a oprit în ultimul moment şi, în loc de asta, am spus: „Nu sunt comunist, sunt o fiinţă umană şi cred că ştiu bine reacţiile unei fiinţe umane. Comuniştii sunt şi ei oameni ca noi toţi. Dacă îşi pierd o mână sau un picior, suferă la fel ca noi toţi şi mor la fel ca noi toţi. Iar mama unui comunist tot mamă e. Când primeşte vestea că fiul ei nu se va mai întoarce de pe front, plânge ca orice mamă. Nu trebuie să fiu comunist ca să ştiu toate astea. Iar în acest moment mamele de Rusia plâng întruna şi fiii lor mor întruna...“

Am vorbit aşa patruzeci de minute, fără să ştiu ce urmează să spun mai departe. I-am făcut să râdă şi să aplaude cu diverse anecdote despre Roosevelt şi despre discursul meu din timpul Primului Război Mondial când vândusem hârtii de valoare – nu puteam să dau greş.

Am continuat: „Şi acum, noul război – mă aflu aici în numele Comitetului american pentru ajutorarea Rusiei“. Am făcut o pauză şi am repetat: „Ajutorarea Rusiei aflate în război. Banii sunt de ajutor. Dar ei au nevoie de mai mult de-atât. Mi s-a spus că Aliaţii au două milioane de soldaţi care aşteaptă în nordul Irlandei, în timp ce ruşii înfruntă singuri două sute de divizii naziste.“ Era o linişte s-o tai cu cuţitul. „Ruşii“, am spus eu subliniind, „sunt aliaţii noştri şi nu luptă doar pentru stilul lor de viaţă, ci şi pentru al nostru şi, din câte ştiu eu, americanii vor să-şi ducă *propria* luptă. Stalin o vrea, Roosevelt a fost de acord – aşa că hai să o cerem cu toţii – să se deschidă un al doilea front acum!“

Au urmat ovaţii sălbatice, care au durat şapte minute. Acest gând era în mintea şi în inima publicului. Nu m-au lăsat să mai spun nimic, băteau din picioare şi aplaudau. Şi în timp ce ei strigau şi îşi aruncau pălăriile în aer, mă întrebam dacă nu cumva spusesem prea mult şi nu mersesem prea departe. Apoi, m-am înfuriat pe mine pentru că aveam astfel de gânduri laşe, în timp ce mii de oameni luptau şi mureau acolo. Când în sfârşit publicul s-a liniştit, am spus: „Dacă toţi simţiţi asta, nu vreţi să-i trimiteţi fiecare o telegramă preşedintelui? Să sperăm că până mâine va primi zece mii de cereri pentru deschiderea celui de-al doilea front!“

După întâlnire, am simțit în atmosferă o stare de tensiune și stinghereală. Dudley Field Malone, John Garfield și cu mine am mers împreună la masă.

– Dar ai mult curaj, mi-a spus Garfield referindu-se la discursul meu.

Remarca lui m-a pus pe gânduri, pentru că nu voiam nici să fac pe grozavul, nici să fiu prins într-o cauză celebră politică. Nu făcusem altceva decât să spun sincer ce simt și credeam că e corect. Totuși, după cuvintele lui Garfield, toată seara am fost abătut. Dar norii amenințători la care mă așteptam în urma discursului s-au evaporat și eu m-am întors în Beverly Hills la viața mea obișnuită.

Peste câteva săptămâni, am primit un nou telefon ca să vin să vorbesc în fața mulțimii la o întâlnire în Madison Square. Dacă era pentru aceeași cauză, am acceptat – de ce nu? Era sponsorizată de cei mai respectați oameni și organizații. Am vorbit paisprezece minute, iar Consiliul Congresului Organizațiilor Industriale a considerat potrivit să publice discursul. Nu eram singurul care se alătura acestui efort, după cum arată broșura următoare, publicată de CIO.

DISCURS
„ÎN ZONELE DE RĂZBOI DIN RUSIA,
DEMOCRAȚIA VA TRĂI SAU VA PIERI“

Mulțimea uriașă, avertizată dinainte să nu întrerupă discursul cu aplauze, a ascultat în liniște și cu atenție fiecare cuvânt.

Astfel, timp de paisprezece minute, l-a ascultat prin telefon, vorbind de la Hollywood, pe Charlie Chaplin, cel mai mare artist popular american.

În seara zilei de 22 iulie 1942, șaizeci de mii de sindicaliști, membri ai organizațiilor civice, veterani, comunități laice și grupări religioase, s-au adunat în Madison Square Park din New York, în sprijinul președintelui Franklin D. Roosevelt, care vrea să deschidă neîntârziat cel de-al doilea front, ca să grăbească victoria finală asupra lui Hitler și a Axei.

Sponsori și organizatori ai acestei uriașe demonstrații au fost 250 de sindicate afiliate la „The Greater New York Industrial Union Council“ și la CIO, Wendell L. Willkie, Philip Murray, Sidney Hillman și mulți alți americani de vază care au trimis mesaje entuziaste de adeziune.

Vremea a fost minunată. Steagurile națiunilor aliate flancau platforma unde au urcat oratorii și tot felul de pancarte cu lozinci de susținere a președintelui și în favoarea deschiderii celui de-al doilea front se zoreau într-o mare de oameni care umpleau străzile din jurul parcului.

Lucy Monroe a cântat *The Star-Spangled Banner*, imnul Statelor Unite, pentru a marca începutul mitingului, iar Jane Froman, Arlene Francis și alte vedete din teatrul american au venit să binedispună publicul. Senatorii americani James M. Mead și Claude Pepper, primarul F.H. La Guardia, locotenentul guvernator Charles Poletti, deputații Vito Marcantonio, Michael Quill și Joseph Curran, președintele CIO. Council au fost principalii vorbitori.

Senatorul Mead a declarat: „Vom câștiga acest război doar atunci când mase mari de oameni din Asia, Europa cea ocupată și Africa se vor angaja din toată inima și cu entuziasm în lupta pentru libertate.“ Senatorul Pepper a spus: „Cei care ne pun piedici, cei care strigă că mergem prea departe sunt dușmanii republicii.“ Iar Joseph Curran: „Avem oameni, avem materiale. Știm cum să învingem – iar asta înseamnă deschiderea celui de-al doilea front.“

Mulțimea ovaționa de fiecare dată când se rostea numele președintelui, când se vorbea de cel de-al doilea front și de aliații noștri eroici, luptătorii curajoși din Uniunea Sovietică, Anglia și China. Apoi, a urmat discursul prin telefon al lui Charlie Chaplin:

SĂ SPRIJINIM EFORTURILE PREȘEDINTELUI PENTRU DESCHIDEREA CELUI DE-AL DOILEA FRONT

Madison Square Park, 22 iulie 1942

Pe câmpurile de luptă din Rusia, democrația va trăi sau va pieri. Soarta națiunilor aliate se află în mâinile comuniștilor. Dacă Rusia este învinsă, continentul asiatic – cel mai mare și mai bogat de pe glob – va cădea sub dominație nazistă. Cu întregul Orient în mâinile japonezilor, fasciștii vor avea atunci acces la aproape toate resursele strategice pentru război ale lumii. Ce șansă am mai avea atunci să-l învingem pe Hitler?

Cu dificultăţile de transport, cu probleme ale liniilor noastre de comunicare la mii de kilometri, cu problema oţelului, a petrolului şi a cauciucului – şi cu strategia lui Hitler de a dezbina şi a cuceri – ne vom afla într-o poziţie disperată, dacă Rusia va fi învinsă.

Unii spun că asta ar prelungi războiul cu zece sau douăzeci de ani. După părerea mea, asta e o dovadă de optimism. În aceste condiţii şi luptând împotriva unui asemenea duşman, viitorul este extrem de incert.

CE MAI AŞTEPTĂM?

Rușii au nevoie disperată de ajutor. Cer deschiderea unui nou front. Aliaţii nu se pun de acord dacă deschiderea unui al doilea front este posibilă acum. Aflăm că de fapt Aliaţii nu au suficiente mijloace să susţină un al doilea front. Apoi aflăm că de fapt au... Aflăm, de asemenea, că nu vor să rişte un al doilea front la acest moment, din cauză că înfrângerea ar fi inevitabilă. Că nu vor să-şi asume riscuri, până când nu sunt siguri şi pregătiţi.

Dar putem noi, oare, să ne permitem să aşteptăm până suntem siguri şi pregătiţi? Putem să ne permitem să ne jucăm de-a siguranţa? În acest moment, nemții sunt la cincizeci de kilometri de Caucaz. Dacă se pierde Caucazul, 95% din petrolul Rusiei este pierdut. Când zeci de mii de oameni mor şi alte milioane sunt pe punctul să moară trebuie să spunem deschis ce credem. Oamenii îşi pun întrebări. Aflăm cum corpuri expediţionare uriaşe au debarcat în Irlanda şi ni se spune că 95% dintre convoaiele noastre ajung cu bine în Europa şi că două milioane de englezi echipaţi de luptă aşteaptă să pornească. Ce mai aşteptăm, când situaţia din Rusia e atât de disperată?

PUTEM SĂ-L SUSȚINEM

Luaţi aminte, oficialităţi de la Washington și de la Londra, toate aceste întrebări nu sunt menite să creeze disensiuni. Motivul pentru care le punem este acela de a risipi confuzia și a restabili încrederea și unitatea pentru victoria finală. Și, oricare ar fi răspunsul, putem să-l susţinem.

Rusia luptă cu spatele la zid. Acest zid este cea mai puternică apărare a Aliaţilor. Am apărat Libia și am pierdut-o. Am apărat Creta și am pierdut-o. Am apărat Filipine și alte insule din Pacific și am pierdut. Dar nu putem permite să pierdem Rusia, pentru că ea este acum principala linie de luptă a democraţiei. Când lumea noastră, viaţa noastră, civilizaţia noastră ni se prăbușesc la picioare, trebuie să riscăm.

Dacă Rusia pierde Caucazul, va fi cel mai mare dezastru al cauzei Aliaţilor. Atunci să-i vezi pe pacifiști cum vor ieși din bârlog. Și vor vrea să facă pace cu un Hitler victorios. Vor spune: „Nu are sens să mai sacrificăm alte vieţi din rândul americanilor – putem face «o înțelegere» cu Hitler.“

AVEȚI GRIJĂ LA CAPCANA NAZISTĂ

Aveți grijă la capcana nazistă! Acești lupi fasciști își vor pune piei de oaie. Ne vor arăta pacea într-o lumină foarte atrăgătoare și apoi, înainte să ne dăm seama, deja vom fi devenit victime ale ideologiei lor. Iar atunci vom fi transformaţi în sclavi. Ne vor lua libertatea și ne vor controla mințile, lumea va fi condusă de Gestapo. Ne vor conduce de sus. Da, aceasta este puterea viitorului.

Cu toate căile aeriene în mâinile lor, orice opoziție în fața ordinii instaurate de ei va fi anihilată. Orice progres va fi împiedicat. Nu vor mai exista drepturi ale minorităților, nici drepturi ale muncitorilor sau ale cetățenilor. Toate vor dispărea. Imediat ce-i vom asculta pe pacifiști și vom face pace cu un Hitler învingător, ordinea lui brutală va controla tot pământul.

PUTEM SĂ RISCĂM

Aveţi grijă la pacifiştii care întotdeauna apar după un dezastru. Dacă vom veghea şi nu ne vom pierde curajul, n-avem de ce să ne temem. Nu uitaţi, curajul a salvat Anglia. Dacă ne vom păstra moralul ridicat, victoria e asigurată.

Hitler a riscat mult. Şi cel mai mare risc pe care şi l-a asumat este campania în Rusia. Şi va fi vai de el dacă în această vară nu va reuşi să ia Caucazul. Şansa lui e foarte slabă şi totuşi şi-a asumat-o. Dacă Hitler poate să rişte, noi de ce nu putem? Haideţi să facem ceva! Haideţi să aruncăm mai multe bombe deasupra Berlinului! Haideţi să folosim hidroavioanele lui Glenn Martin ca să rezolvăm problemele cu transportul! Şi, mai presus de orice, haideţi să deschidem cel de-al doilea front!

VICTORIE LA PRIMĂVARĂ

Să ne propunem ca la primăvară să fim învingători. Voi, cei din fabrici, voi, cei care lucraţi pe câmp, voi, cei în uniformă, voi, cetăţeni ai lumii, haideţi să muncim şi să luptăm până la capăt. Voi, oficiali de la Washington, şi voi, oficiali de la Londra, haideţi să facem din asta scopul nostru: victorie la primăvară!

Dacă vom ţine cu dinţii de ideea asta, dacă vom lucra pentru ea şi dacă vom trăi pentru ea, va genera un spirit care ne va spori energia şi va accelera lucrurile.

Hai să tindem spre imposibil! Nu uitaţi că cele mai măreţe întâmplări ale istoriei au fost cuceriri ale ceea ce părea imposibil.

Pentru moment, zilele mele erau senine. Dar a fost liniştea de dinaintea furtunii. Împrejurările care au dus la această poveste ciudată au început destul de inocent. Era duminică şi, după o partidă de tenis, Tim Durant mi-a spus că are întâlnire cu o tânără pe nume Joan Barry, o prietenă a lui Paul Getty. Tocmai se întorsese din Mexico City cu o scrisoare de recomandare de la un prieten, A. C. Blumenthal. Tim mi-a spus că ia masa cu ea şi cu o altă fată şi m-a întrebat dacă nu vreau să vin şi eu, pentru că domnişoara

Barry își exprimase dorința să mă cunoască. Am mers la restaurantul Perino. Doamna cu pricina era plăcută și veselă și am petrecut toți patru o seară inocentă, fără să mă gândesc s-o mai văd vreodată.

Dar duminica următoare – când veneau prietenii la mine să joace tenis –, Tim a venit cu ea. Duminică seara întotdeauna dădea liber personalului și luam masa în oraș, așa că i-am invitat pe Tim și pe domnișoara Barry să luăm masa la Romanoff, iar după cină i-am condus acasă. A doua zi de dimineață ea m-a sunat să întrebe dacă n-o scot la prânz. I-am spus că trebuie să plec la o licitație în Santa Barbara, la o sută cincizeci de kilometri distanță, și că, dacă n-are ceva mai bun de făcut, poate să vină cu mine să luăm prânzul acolo și după aceea să mergem la licitație. După ce am cumpărat vreo două obiecte, am condus înapoi spre Los Angeles.

Domnișoara Barry era o femeie bine făcută, de douăzeci și doi de ani, cu rotunjimile sânilor destul de proeminente și bine puse în valoare de o rochie de vară cu decolteu generos, care pe drumul înapoi mi-au cam făcut poftă și mi-au stârnit curiozitatea. Atunci mi-a zis că se certase cu Paul Getty și că a doua seară urma să plece la New York, dar că, dacă eu îi spuneam să rămână, avea să renunțe la toate planurile. Am dat înapoi pentru că propunerea era prea ciudată și venită pe nepusă masă. I-am spus cinstit și direct să nu rămână pentru mine și am lăsat-o în fața apartamentului ei, luându-mi la revedere.

Spre surprinderea mea, a doua sau a treia zi m-a sunat să mă anunțe că ea rămâne oricum și să mă întrebe dacă nu vreau să ne vedem în acea seară. Insistența e calea spre a obține ce vrei. În felul ăsta ea și-a atins scopul și am început să ne vedem tot mai des. În zilele care au urmat, deși plăcute, simțeam ceva bizar și nefiresc. Fără să mă sune înainte, apărea brusc noaptea târziu la mine acasă. Ceea ce era oarecum neplăcut. Apoi o săptămână întreagă nu mai știam nimic despre ea. Deși nu voiam să recunosc, începea să mă cam irite. Totuși, ori de câte ori își făcea apariția, era dezarmant de drăguță, așa că dubiile mele și temerile se risipeau pe loc.

Într-o zi am luat prânzul cu Sir Cedric Hardwicke și cu Sinclair Lewis, care, în timpul conversației, au adus vorba despre spectacolul *Shadow and Substance*, în care Cedric jucase rolul principal. Lewis numise personajul lui Bridget o Ioana d'Arc modernă și credea că după acea piesă s-ar putea

face un film excelent. Am devenit interesat și i-am spus lui Cedric că aș vrea să citesc piesa. Mi-a trimis un exemplar.

În seara următoare, Joan Barry a venit la cină și am vorbit despre piesă. Mi-a spus că o văzuse și că i-ar plăcea s-o joace pe fată. Eu n-am luat-o în serios, dar în acea seară mi-a citit rolul și, spre surprinderea mea, a fost excelent, chiar și când a fost vorba de accentul irlandez. Am fost atât de entuziasmat, încât am făcut un test să văd dacă e fotogenică și s-a dovedit satisfăcătoare.

De-acum toate frământările mele în ceea ce privește ciudățeniile ei au dispărut. Până la urmă, descoperisem un talent. Am trimis-o la școala de actorie a lui Max Reinhardt, pentru că aveam nevoie de antrenament tehnic, și cât timp a fost ocupată acolo, am văzut-o destul de rar. Încă nu cumpărasem drepturile pentru piesă, așa că am luat legătura cu Cedric și, cu ajutorul lui, le-am cumpărat cu 25000 de dolari. Și am angajat-o pe Barry cu un contract de 250 de dolari pe săptămână.

Există mistici care cred că existența noastră este pe jumătate vis și că e greu să-ți dai seama unde se sfârșește visul și unde începe realitatea. Așa a fost și cu mine. Luni întregi am fost absorbit de scrierea scenariului. Apoi au început să se întâmple lucruri stranii de tot. Barry ajungea la diverse ore din noapte, beată criță la volanul Cadillacului ei, iar eu trebuia să-l trezesc pe șoferul meu s-o ducă acasă. O dată a intrat cu mașina în ceva, a lovit-o bine și a trebuit s-o lase acolo. Cum numele ei era asociat acum cu Studiourile Chaplin, eram îngrijorat că, dacă o prinde poliția conducând beată, o să izbucnească un scandal. În cele din urmă, a devenit atât de turbulentă, încât, atunci când își făcea simțită prezența noaptea, nu-i răspundeam nici la telefon, nici la ușă. Apoi a început să bată în geamuri. Peste noapte, existența mea s-a transformat într-un coșmar.

După aceea am descoperit că lipsise de la școală de la Reinhardt câteva săptămâni. Când am întrebat-o, mi-a spus brusc că ea nu vrea să devină actriță și că, dacă-i plătesc biletul de întoarcere la New York, pentru ea și pentru mama ei și-i dau și 5000 de dolari, e dispusă să rezilieze contractul. Moment la care am hotărât să-i plătesc tot ce-mi cerea și am fost fericit să scap de ea.

Deși încercarea cu Barry eșuase, n-am regretat că luasem *Shadow and Substance*, pentru că aproape terminasem scenariul și mi se părea foarte bun. Trecuseră câteva luni de la mitingul din San Francisco și rușii încă cereau deschiderea celui de-al doilea front. Am primit o nouă cerere de la Washington, să vorbesc la Carnegie Hall. M-am tot întrebat dacă să mă duc sau nu și am ajuns la concluzia că deja făcusem bulgărele să se rostogolească și era de-ajuns. Dar a doua zi, când jucam tenis cu Jack Warner, am vorbit despre asta, iar el a dat din cap enigmatic.

– Nu te duce! mi-a spus.

– Dar de ce?

– Ascultă-mă pe mine și nu te duce! mi-a zis fără să vrea să mai adauge ceva.

Ei bine, asta a avut efectul invers. Era o provocare. La acel moment nu era nevoie de prea multă elocință ca să aprinzi simpatia întregii Americi pentru un al doilea front, pentru că Rusia tocmai câștigase bătălia de la Stalingrad. Așa că m-am dus și l-am luat cu mine și pe Tim Durant.

La adunarea de la Carnegie Hall au fost prezenți Pearl Buck, Rockwell Kent, Orson Welles și multe alte personalități ilustre. Orson Welles trebuia să vorbească și el atunci, dar pe măsură ce furtuna opoziției s-a dezlănțuit, mi s-a părut că nu și-a mai scos deloc barca în larg. A luat cuvântul înaintea mea, declarând că nu vedea niciun motiv pentru care să nu vorbească, de vreme ce era vorba de ajuorul acordat Rusiei în război, iar rușii erau aliații noștri. Discursul lui a fost un fel de mâncare fără sare și piper. Ceea ce pe mine m-a făcut să mă înverșunez și mai tare, să spun tot ce aveam de spus. Mi-am deschis discursul cu o referire la un editorialist care mă acuzase că vreau să conduc operațiunile de război și am spus așa: „Dacă ne luăm după crizele lui de furie, aș spune că e invidios și că, de fapt, vrea să le conducă el. Problema e că noi nu ne punem de acord asupra strategiei – el nu crede în necesitatea unui al doilea front acum, dar eu cred!“

„Adunarea a fost o petrecere în doi, între Charlie și public“, a scris *Daily Worker.* Dar emoțiile mele au fost destul de amestecate, deși eram mulțumit, mă încerca un soi de teamă.

După ce am părăsit Carnegie Hall împreună cu Tim, am luat masa cu Constance Collier, care fusese prezentă la miting. Era extrem de tulburată – iar Constance era departe de a fi o stângistă. Când am ajuns la Waldorf-Astoria, am găsit câteva mesaje pe telefon lăsate de Joan Barry. M-am crispat. Le-am rupt imediat, dar telefonul a sunat din nou. Am vrut să-l rog pe operator să nu-mi mai dea legătura, dar Tim mi-a zis:

– Mai bine nu, eu zic să răspunzi, că altfel apare aici și face vreo scenă.

Data următoare când a sunat telefonul am răspuns. Părea cât de cât normală și bine dispusă și mi-a zis că vrea doar să treacă să mă salute. Am fost de acord, dar l-am rugat pe Tim să nu mă lase singur cu ea. În seara aceea mi-a povestit că, de când a venit la New York, locuiește la Pierre Hotel, al lui Paul Getty. Am minţit-o că o să rămânem doar vreo două zile și că o să-mi fac timp să luăm prânzul. A stat o jumătate de oră și m-a rugat s-o conduc la Hotel Pierre. Când a insistat să merg cu ea până la lift, am devenit suspicios. Așa că am lăsat-o în fața intrării și asta a fost prima și ultima dată când m-am văzut cu ea la New York.

Din cauza discursurilor mele în favoarea deschiderii celui de-al doilea front, viața mea socială la New York se tot restrânsese. Nu mai eram invitat să-mi petrec weekendurile în reședințe luxoase de la țară. După adunarea de la Carnegie Hall, Clifton Fadiman, scriitor și eseist, angajat la Columbia Broadcasting System, a venit la mine la hotel să-mi ceară să facem o înregistrare care avea să se difuzeze în toată lumea. Aveam șapte minute în care să spun tot ce doream. Am fost tentat să accept până când mi-a spus că înregistrarea va fi difuzată în emisiunea lui Kate Smith. Am refuzat pe motiv că discursul meu despre război avea să se încheie cu cine știe ce reclamă la „Jello“. N-am vrut nicio clipă să-l ofensez pe Fadiman. El e un om cultivat, de mare bun-simţ și talentat, iar când am pomenit de Jello, chiar a roșit. Mi-a părut rău chiar în clipa aceea că nu mi-am înghițit cuvintele. După aceea au început să curgă scrisori cu tot felul de oferte. Una de la Gerald K. Smith, membru al „America Firster“, care voia să purtăm o dezbatere, iar altele erau pentru prelegeri sau să iau pur și simplu cuvântul în problema celui de-al doilea front.

Mă simțeam prins într-un fel de avalanșă politică. Am început să mă întreb ce motive aveam: cât de mult îl stimula pe actorul din mine reacția

publicului prezent acolo? Aș fi intrat oare în această aventură donquijotescă dacă n-aș fi făcut un film antifascist? Nu era oare o sublimare a tuturor nemulțumirilor mele și o reacție la adresa filmului sonor? Presupun că toate aceste elemente aveau de-a face, dar cele mai importante dintre toate erau ura și nemulțumirea mea la adresa sistemului fascist.

DOUĂZECI ȘI ȘAPTE

Când m-am întors în Beverly Hills, în timp ce lucram la *Shadow and Substance*, Orson Welles a venit la mine cu o propunere, explicându-mi că se gândea să facă o serie de documentare povești din viața reală, una fiind despre celebrul criminal francez Barbă Albastră (pe numele lui adevărat Henry Désiré Landru), iar el credea că ar fi un rol minunat pentru mine.

M-a interesat foarte tare, pentru că însemna o schimbare față de comedie și era altceva decât făcusem eu ani întregi, adică să scriu, să regizez și să joc în filmele mele. Așa că am cerut să văd scenariul.

– Dar nu e scris încă, mi-a spus, însă nu trebuie decât să fac rost de procesele-verbale de la procesul lui Landru și ți le trimit. M-am gândit că poate ne dai o mână de ajutor la scenariu, a adăugat.

Am fost dezamăgit.

– Dacă trebuie să ajut la scrierea scenariului, nu mă interesează, i-am răspuns, iar povestea s-a încheiat aici.

Dar peste vreo două zile m-a izbit ideea că din povestea asta cu Landru ar putea ieși o minunată comedie. Așa că l-am sunat pe Welles.

– Uite, documentarul tău despre Landru mi-a dat ideea să fac o comedie. N-are nimic de-a face cu Landru, dar, ca să nu existe nicio problemă, sunt dispus să-ți plătesc cinci mii de dolari, numai pentru că propunerea ta mi-a dat această idee.

A început să dea din colţ în colţ.

– Uite care-i treaba, povestea lui Landru nu e o poveste originală nici a ta şi a nimănui altcuiva. E de domeniul public.

S-a gândit un moment, apoi mi-a zis să iau legătura cu managerul lui. Şi am negociat astfel: Welles primea 5000 de dolari, iar eu eram liber de orice obligaţie. Welles a acceptat, dar a cerut o clauză: după ce va vedea filmul să aibă privilegiul să fie trecut pe generic: „După o idee de Orson Welles“. Entuziasmat cum eram, n-am dat atenţie acestei clauze. Dacă aş fi prevăzut ce titlu de glorie avea să încerce să-şi facă din asta, aş fi insistat să nu existe aşa ceva.

Am abandonat *Shadow and Substance* şi m-am apucat să scriu scenariul pentru *Monsieur Verdoux*. Lucram de trei luni la el, când Joan Barry a apărut în Beverly Hills, iar majordomul meu m-a informat că îmi telefonase. Am spus că sub nicio formă nu vreau s-o văd.

Ce s-a întâmplat mai departe nu e doar sordid, ci de-a dreptul sinistru. Pentru că n-am vrut s-o văd, a intrat cu forţa în casă, a spart geamurile, m-a ameninţat cu moartea şi mi-a cerut bani. În cele din urmă, am fost nevoit să anunţ poliţia, ceea ce ar fi trebuit să fac cu mult înainte, cu toate că era un subiect grozav pentru presă. Însă poliţia a fost mai mult decât cooperantă. Mi s-a spus că vor renunţa la acuzaţia de vagabondaj dacă sunt de acord să-i plătesc biletul înapoi la New York. Aşa că din nou i-am cumpărat biletul, iar poliţia a avertizat-o că, dacă va fi văzută în apropiere de Beverly Hills, va fi acuzată de vagabondaj.

S-ar putea spune că e păcat că cea mai frumoasă întâmplare a vieţii mele a venit imediat după acest episod sordid. Dar umbrele se topesc în noapte şi soarele răsare în zori.

Într-o zi, peste câteva luni, domnişoara Mina Wallace, agent de film de la Hollywood, mi-a telefonat să-mi spună că are o candidată pentru Bridget, venită direct de la New York, care, după părerea ei, s-ar potrivi pentru rolul principal din *Shadow and Substance*. Cum lucrul la *Monsieur Verdoux* mergea greu, pentru că era o poveste greu de motivat, am luat telefonul lui

Miss Wallace ca pe un mesaj de bun augur pentru a mă întoarce la celălalt film și a-l lăsa o vreme deoparte pe *Monsieur Verdoux*. Așa că am sunat ca să aflu mai multe detalii. Domnișoara Wallace mi-a spus că respectiva clientă era Oona O'Neill, fiica celebrului dramaturg Eugene O'Neill. Nu-l cunoscusem niciodată pe el, dar, după solemnitatea pieselor, pe fiica lui mi-am închipuit-o imediat în sepia. Așa că am întrebat-o laconic pe domnișoara Wallace:

– Și știe să joace?

– Are ceva experiență în teatru, dobândită în trupele care joacă vara prin Est. Dar mai bine îi dai o probă și te dumirești singur. Sau, și mai bine, dacă nu vrei să te angajezi în niciun fel, vino la mine la cină și o invit și pe ea.

Am ajuns mai devreme și, când am intrat în salon, am descoperit o tânără care stătea singură lângă șemineu. În timp ce o așteptam pe domnișoara Wallace, m-am prezentat și i-am zis că ea trebuie să fie domnișoara O'Neill. A zâmbit. Contrar temerilor mele preconcepute, am descoperit o frumusețe luminoasă, de un farmec discret și o blândețe teribil de atrăgătoare. În timp ce o așteptam pe gazda noastră, am stat de vorbă.

În cele din urmă a apărut și domnișoara Wallace, care a făcut prezentările. Eram patru la cină – domnișoara Wallace, domnișoara O'Neill, Tim Durant și cu mine. Deși n-am vorbit despre afaceri, ne-am învârtit în jurul lor. Eu am spus că fata din *Shadow and Substance* era foarte tânără, iar domnișoara Wallace a punctat în treacăt că domnișoara O'Neill avea puțin peste șaptesprezece ani. Mi s-a strâns inima. Deși pentru rol era nevoie de o actriță tânără, totuși, personajul era extrem de complex și era nevoie de o actriță mai în vârstă și mai experimentată. Așa că mi-am scos-o din cap ca posibilitate pentru Bridget.

Dar peste câteva zile domnișoara Wallace mi-a telefonat să mă întrebe ce aveam de gând cu domnișoara O'Neill, pentru că Fox, o altă companie de film, era interesată de ea. Am semnat contractul pe loc. Acesta a fost începutul a ceea ce era menit să se transforme în peste douăzeci de ani de fericire desăvârșită – și sper că vor mai urma încă mulți.

Pe măsură ce-o descopeream pe Oona, eram tot mai fascinat de simțul umorului pe care-l avea și de spiritul ei tolerant. Întotdeauna știa să vadă și punctul de vedere al celuilalt. Acesta și multe alte motive m-au făcut să mă îndrăgostesc de ea. De-acum împlinise optsprezece ani. Dar îmi dădeam seama că ea era altfel decât celelalte fete de vârsta ei. Oona era excepția de la regulă – deși la început diferența de vârstă dintre noi m-a speriat. Dar ea a fost hotărâtă, ca și cum ar fi descoperit un mare adevăr. Așa că ne-am hotărât să ne căsătorim după ce terminăm filmările la *Shadow and Substance*.

Am terminat primul draft al scenariului și de-acum eram gata să intrăm în producție. Dacă reușeam să redau pe peliculă farmecul rar al Oonei, filmul avea să fie un succes.

La momentul acela Barry a apărut din nou în oraș și, veselă, l-a anunțat pe majordomul meu la telefon că era lefteră și însărcinată în trei luni, dar fără să acuze pe cineva sau să facă vreo aluzie la cineva. Evident, n-aveam nicio legătură cu asta, așa că i-am spus majordomului că, dacă o găsesc dând târcoale casei, chem poliția, chiar dacă ar însemna un scandal. A doua zi a apărut veselă și luminoasă și a început să se fâțâie pe lângă casă și grădină. Era evident că urmărește un plan bine pus la punct. Mai târziu a ieșit la iveală că o jurnalistă care semna articole sentimentale în presă o sfătuise să se întoarcă la mine acasă și să se lase arestată. Am stat de vorbă cu ea și am avertizat-o că, dacă nu pleacă, chem poliția. Dar ea a râs. Ajunsesem la capătul puterilor cu acest șantaj sentimental, așa că l-am pus pe majordom să cheme poliția.

Peste câteva ore toate ziarele erau pline cu titluri de-o șchioapă. Eram pus la stâlpul infamiei, linșat și calomniat: *Chaplin, tatăl copilului ei nenăscut, cere arestarea și o lasă în mizerie*. Peste o săptămână mi se declanșa un proces de paternitate. În urma acestor acuzații, l-am sunat pe Lloyd Wright, avocatul meu, și i-am spus că n-avusesem nicio treabă cu femeia aia de doi ani.

Cunoscându-mi intențiile de a începe lucrul la *Shadow and Substance*, mi-a sugerat discret să o las baltă deocamdată, iar Oona să se întoarcă la New York. Dar noi n-am ținut cont de sfatul lui. Nu aveam să ne lăsăm conduși de minciunile unei femei ca Barry și nici de titlurile din presă. Cum eu și

Oona stabiliserăm deja să ne căsătorim, am hotărât s-o facem chiar atunci, pe loc. Prietenul meu Harry Crocker s-a ocupat de toate. Acum lucra pentru Hearst și mi-a explicat că era mai bine să facă doar câteva fotografii la nuntă și să-i lăsăm lui Hearst exclusivitatea, iar pe Louella Parsons, care ne era prietenă, să scrie articolul, decât să ne lăsăm pe mâna celorlalte ziare puse pe scandal.

Ne-am căsătorit în Carpinteria, un sătuc liniștit aflat la douăzeci și cinci de kilometri de Santa Barbara. Dar ca să obținem certificatul de căsătorie a trebuit să ne înscriem înainte la primăria din Santa Barbara. Era ora opt dimineața și orașul era aproape gol. În caz că se întâmpla să aibă de-a face cu un cuplu celebru, funcționarul de la primărie anunța presa printr-un buton secret, aflat sub birou. Prin urmare, ca să evităm invazia de fotografi, Harry a aranjat să aștept afară, până când Oona era trecută în registru. După ce a notat toate detaliile, numele și vârsta, funcționarul a întrebat-o: „Și unde-i tânărul?“

Când am apărut eu, a rămas înmărmurit. „Vai, ce surpriză!“ Și Harry a văzut cum mâna i-a dispărut imediat sub birou. Dar noi l-am grăbit și, după ce a tărăgănat lucrurile cât a putut, ne-a dat hârtia cu părere de rău. Cum am părăsit clădirea și ne-am urcat în mașină, mașina cu oameni din presă a intrat în curte. Din clipa aceea a început o cursă pe viață și pe moarte, la ora aceea matinală, pe străzile pustii din Santa Barbara, frânând brusc, apoi apucând-o pe o stradă și pe urmă cotind pe alta. Așa am reușit să evadăm și am ajuns în Carpinteria, unde Oona și cu mine ne-am căsătorit în liniște.

Am închiriat o casă în Santa Barbara pentru două luni și am avut acolo o existență foarte liniștită, în ciuda atacurilor teribile din presă, pentru că nu știau unde suntem – deși, de cât ori suna cineva la ușă, săream ca arși.

Seara făceam plimbări liniștite, având grijă să nu fim văzuți sau recunoscuți. Din când în când cădeam într-o depresie adâncă și mi se părea că îmi atrăsesem ura și disprețul unei țări întregi și că toată cariera mea cinematografică se dusese de râpă. În astfel de momente, Oona mă ridica din depresie, citindu-mi din *Trilby*, scrisă atât de amuzant, într-un stil victorian, mai ales în paginile în care autorul caută explicații și scuze pentru a justifica generozitatea pe care Trilby o risipește în toate părțile. Oona îmi citea ghemuită într-un fotoliu, lângă foc. În ciuda acestor momente de

deprimare, aceste două luni petrecute în Santa Barbara au fost teribil de romantice, un amestec de fericire, neliniște și disperare.

Când ne-am întors în Los Angeles, am primit veşti îngrijorătoare de la prietenul meu Murphy, judecător la Curtea Supremă a Statelor Unite, care mi-a spus că la un dineu la care participau oameni politici influenţi, unul dintre ei spusese că vor „să-l pună la punct pe Chaplin“. „Dacă ai probleme, mai bine ia-ți un avocat oarecare, neimportant, nu angaja unul foarte scump.“

Dar a mai durat ceva timp până când guvernul federal a trecut la acțiune. Erau susţinuţi de presă în unanimitate, în ochii căreia eu eram cel mai mare dintre ticăloși.

Între timp ne pregăteam pentru procesul de paternitate, care se judeca în fața unei instanţe civile și n-avea nimic de-a face cu guvernul federal. Lloyd Wright a sugerat un test de paternitate care, dacă era în favoarea mea, ar fi fost proba incontestabilă că nu eram tatăl copilului lui Barry. Mai târziu a venit cu vestea că ajunsese la un aranjament cu avocatul ei. Dacă-i dădeam 25000 de dolari, ea și copilul vor accepta testul de paternitate, iar dacă testul dovedea că nu eram eu tatăl, va renunța la proces. Am acceptat oferta. Dar aveam o șansă din paisprezece, pentru că mulți oameni au aceeași grupă de sânge. Wright mi-a explicat că, dacă în sângele copilului mai există un element, care nu e nici cel al mamei, nici cel al presupusului tată, asta înseamnă că provine de la o a treia persoană.

După naşterea copilului, guvernul federal a deschis o anchetă, interogând-o pe Barry cu intenția de a mă pune sub acuzare – pe ce motiv, mi-e greu să-mi imaginez. Prietenii m-au sfătuit să-l angajez pe Giesler, celebrul avocat, ceea ce am și făcut, în pofida sfatului pe care mi-l dăduse judecătorul Murphy. A fost o greșeală, pentru că a părut brusc că am o problemă serioasă. Lloyd Wright a aranjat o întâlnire cu Giesler ca să discute pe ce baze s-ar putea formula o acuzație împotriva mea. Amândoi au aflat că guvernul voia să dovedească faptul că încălcasem legea cunoscută sub numele „Mann Act“. [36]

Din când în când, guvernul federal folosea această formă de șantaj legal pentru a discredita un adversar politic. „Mann Act“ a avut ca scop inițial să interzică transportul femeilor dintr-un stat în altul, în scopul prostituției. Dar după desființarea cartierului roșu legea își cam pierduse sensul, fiind încă folosită doar în astfel de scopuri. Dacă un bărbat divorțat trece granița împreună cu fosta lui soție cu care întreține un act sexual, se cheamă că a încălcat „Mann Act“ și e pasibil de cinci ani de închisoare. Folosindu-se, deci, de acest subterfugiu juridic, Guvernul Statelor Unite a reușit să mă pună sub acuzare.

Pe lângă această acuzație incredibilă, guvernul a mai inventat una, care se baza pe procedură, total neuzitat și atât de absurdă, încât până la urmă a și renunțat la ea. Wright și Giesler au fost de acord că ambele capete de acuzare erau absurde și eram sigur că vom câștiga procesul fără nicio greutate, în cazul în care se ajungea până acolo.

Acum ancheta era în curs. Eram plin de încredere că toată povestea se va încheia. În fond, femeia asta, Barry, mersese cu maică-sa la New York și înapoi, din câte mi se spusese. Totuși, peste vreo două zile m-a sunat Giesler: „Charlie, ai fost pus sub acuzare. Detaliile o să le obținem în curând, la fel și data audierii preliminare.“

Următoarele săptămâni au fost ca o poveste kafkiană. Am fost prins cu totul în lupta pentru propria libertate. Dacă eram găsit vinovat pentru toate capetele de acuzare, puteam să primesc douăzeci de ani.

După audierea preliminară, a fost un adevărat paradis pentru presă și fotografi. În ciuda protestelor mele, au dat buzna în sediul poliției și m-au fotografiat în timp ce mi se luau amprentele.

– Dar au dreptul să facă asta? am întrebat eu.

– Nu, mi-a pus Marshall, dar n-ai cum să-i controlezi.

Astea au fost cuvintele unui oficial al guvernului federal.

De-acum copilul lui Barry crescuse îndeajuns cât să i se facă un test de sânge. S-a ales o clinică, prin acordul celor doi avocați, al ei și al meu, și

toți trei, Barry, eu și copilul am mers să facem testul.

Mai târziu, avocatul meu m-a sunat și mi-a spus cu vocea tremurând: „Charlie, ești disculpat! Testul de paternitate a dovedit că nu ești tu tatăl.“

–Asta e justiția imanentă, am răspuns eu emoționat.

Vestea a făcut senzație în presă. Unul dintre ziare scria: *Charles Chaplin scos de sub acuzare!* Un altul: *Testul de sânge dovedește că Chaplin nu e tatăl!*

Deși rezultatul testului punea guvernul federal în încurcătură, totuși au continuat ancheta. Pe măsură ce termenul se apropia, eram silit să petrec tot mai multe seri plictisitoare și întunecate acasă la Giesler, trecând prin cele mai deprimante detalii despre când și unde o întâlnisem pe Joan Barry. A sosit atunci o scrisoare importantă din partea unui preot catolic, care locuia în San Francisco, în care scria că are informații că Barry era folosită de o organizație fascistă și că era dispus să vină din San Francisco la Los Angeles să depună mărturie pentru asta. Dar Giesler a considerat că e irelevant pentru proces.

Adunaserăm o mulțime de mărturii despre caracterul lui Barry și despre trecutul ei. Lucram pe aceste fronturi de câteva săptămâni, când, într-o noapte, spre surprinderea mea, Giesler m-a anunțat brusc că povestea asta cu discreditarea lui Barry e demodată și că, deși a avut succes în procesul lui Errol Flynn, aici n-avea să fie necesară. „Putem să câștigăm ușor cazul ăsta fără să recurgem la mizerii de-astea“, mi-a spus. Poate că pentru Giesler erau mizerii, dar toate dovezile despre trecutul ei erau foarte importante pentru mine.

Primisem scrisori și de la Barry, în care-și cerea scuze pentru toate necazurile pe care mi le provocase și-mi mulțumea pentru bunătate și generozitate. Voiam să prezint aceste scrisori în fața tribunalului, ca să infirme toate mârșăviile pe care le scrisese presa despre mine. Până la urmă exista un motiv pentru care eram bucuros că scandalul ajunsese atât de departe, pentru că acum presa avea să fie nevoită să tipărească adevărul și, măcar în ochii publicului american, aveam să fiu dezvinovățit– așa mă gândeam eu.

Aici trebuie să fac nişte precizări despre Edgar Hoover şi organizaţia lui FBI, pentru că, fiind vorba despre un proces federal, FBI se implicase destul de mult pentru a procura dovezi pentru avocatul acuzării. Îl cunoscusem pe Hoover la o cină, cu mulţi ani în urmă. După ce te obişnuiai cu faţa lui brutală şi cu nasul lui rupt, îl găseai chiar un om plăcut. Ştiu că atunci mi-a vorbit cu entuziasm despre proiectul lui de a atrage în serviciul său oameni valoroşi, inclusiv studenţi la drept.

Iar acum, la câteva zile după ce am fost pus sub învinuire, am dat peste Edgar Hoover la restaurantul Chasen, stând la trei mese de mine, şi de Oona, cu oamenii lui din FBI. La masă cu el era şi Tippy Gray, pe care-l văzusem din când în când la Hollywood, începând cu anul 1918. Apărea la diverse serate, era un tip cu energie negativă, genul superficial, cu un permanent zâmbet tâmp, care mă cam irita. Îl luasem întotdeauna drept un playboy sau un actoraş oarecare. Acum mă întrebam ce căuta la masa lui Hoover. Când eu şi Oona ne-am ridicat să plecăm, m-am întors în acelaşi timp cu Tippy Gray şi o clipă privirile ni s-au încrucişat. Mi-a zâmbit neutru şi de-abia în clipa aceea am înţeles valoarea inestimabilă a acelui zâmbet.

În sfârşit a venit şi ziua procesului. Giesler mi-a spus că vrea să ne vedem la ora zece fără zece minute fix în faţa clădirii tribunalului, ca să intrăm în sală împreună.

Sala de şedinţe era la al doilea nivel. Când am intrat, apariţia noastră n-a stârnit prea multă rumoare. De fapt, presa mă ignora acum. Aveau suficient material de la proces, mă gândeam. Giesler m-a aşezat pe un scaun, apoi a început să se plimbe prin sală, vorbind cu diverşi oameni. Părea că toţi au o treabă acolo, mai puţin eu.

M-am uitat la procurorul federal. Citea nişte hârtii, îşi lua notiţe, vorbea şi râdea cu câteva persoane din jur, sigur pe el. Tippy Gray era şi el acolo şi toată lumea arunca din când în când o privire spre mine pe furiş şi zâmbea neutru.

Giesler lăsase hârtie şi creion pe masă, ca să-şi noteze în timpul procesului, aşa că m-am apucat să desenez, ca să nu stau pur şi simplu degeaba. Giesler a venit rapid spre mine:

– Nu mâzgăli! mi-a șoptit și mi-a smuls hârtia. Dacă pun mâna pe ea jurnaliștii, o analizează și trag cine știe ce concluzii.

Desenasem un râu și un podeț rustic peste el, ceva ce desenam când eram copil.

În cele din urmă, tensiunea a început să crească în sala de tribunal și fiecare s-a așezat la locul lui. Grefierul a bătut de trei ori cu ciocănelul și procesul a început. Erau patru capete de acuzare împotriva mea, două în baza legii „Mann Act“ și două în baza unei legi de care nu mai auzise nimeni din vremea Războiul Civil și conform căreia nesocotisem drepturile unui alt cetățean. La început, Giesler a cerut retragerea tuturor acuzațiilor. Dar era doar o formalitate. Avea tot atâtea șanse să obțină așa ceva ca și dacă ar fi încercat să dea afară spectatorii dintr-un circ după ce plătiseră bilet.

Le-a luat două zile să-i desemneze pe juraţi. Pe un panou erau trecute douăzeci și patru de nume, din care se alegeau juraţii, fiecare parte având dreptul să recuze câte șase persoane, așa încât se ajungea la doisprezece oameni. Juraţii sunt interogaţi și trec printr-o examinare riguroasă din ambele părți. Procedura presupune ca judecătorul și avocaţii să-l interogheze pe fiecare candidat în parte, ca să-i stabilească imparţialitatea în privinţa stabilirii verdictului. Întrebările care li se pun sunt de genul: A citit ziarele? A fost influenţat de ele sau a rămas cu vreo idee preconceptă în urma lecturii lor? Cunoștea vreuna dintre părțile implicate în acest caz? Mi se părea o metodă destul de cinică, atâta vreme cât presa își manifestase ostilitatea față de mine paisprezece luni. Interogarea unui potenţial jurat dura aproximativ o jumătate de oră, timp în care atât avocaţii apărării, cât și cei ai acuzării își trimit asistenţii să afle informaţii despre ei. Pe măsură ce fiecare dintre ei era chemat, Giesler își făcea notițe și i le strecura asistentului, care dispărea imediat. Peste zece minute, acesta se întorcea și-i strecura și el o hârtie cu informațiile cerute. „John Dokes, vânzător într-o galanterie, căsătorit, doi copii, nu merge niciodată la cinema.“

– Să-l păstrăm pentru moment, a șoptit Giesler.

Și selecţia a continuat tot așa, fiecare dintre părți acceptând sau refuzând un jurat, în timp ce avocatul federal vorbea în șoaptă cu oamenii lui. Din când în când, Tippy Gray se uita spre mine cu zâmbetul lui imperturbabil.

După ce au fost aleși opt jurați, a intrat în boxă o femeie. Imediat Giesler a spus: „Nu-mi place!“ Și a continuat: „E ceva ce nu-mi place la ea.“ În timp ce încă o interogau, asistentul lui Giesler i-a întins o hârtie: „Exact cum credeam“, a șoptit el. „A fost reporter la *Times* din Los Angeles. Trebuie să scăpăm de ea. Și apoi, cealaltă parte a acceptat-o prea repede.“ Am încercat să-i studiez fața, dar nu o vedeam foarte bine, așa că mi-am căutat ochelarii. Giesler mi-a înșfăcat mâna imediat. „Nu-ți pune ochelarii!“ mi-a șoptit. Mi se părea că femeia e cufundată în propriile gânduri, dar fără ochelari totul era în ceață. „Din păcate, nu mai avem dreptul decât la două refuzuri, așa că mai bine o păstrăm pentru moment.“ Și, cum în timpul selecției a trebuit să renunțe la doi dintre ei care, în mod clar, aveau prejudecăți despre mine, a fost nevoit s-o accepte pe doamna reporter.

Ascultându-i pe cei doi avocați cu formulele lor abracadabrante, aveam impresia că joacă un joc cu care eu am prea puțin de-a face. Și, în ciuda acuzațiilor absurde, undeva în mintea mea stăruia posibilitatea că aș putea fi condamnat – deși n-am crezut-o niciodată cu adevărat. Din când în când mă mai gândeam la cariera mea, dar era un gând îndepărtat și haotic. Mi-am alungat tot din minte. Nu mă puteam gândi decât la un singur lucru.

Dar nici când ai probleme nu poți să le iei în serios chiar tot timpul. Mi-aduc aminte că într-o zi curtea s-a retras la un moment dat pentru a discuta o problemă de procedură. Jurații plecaseră, avocații și judecătorul se retrăseseră într-o anticameră, în timp ce publicul, un fotograf și cu mine am rămas în sala de tribunal. Fotograful tot aștepta să mă surprindă într-o atitudine mai neobișnuită. Când mi-am pus ochelarii să citesc, el și-a înșfăcat camera, iar eu mi-am smuls imediat ochelarii. Ceea ce le-a stârnit un hohot de râs celor rămași în sală. Când și-a lăsat jos camera, mi-am pus din nou ochelarii. A fost un joc de-a șoarecele și pisica, jucat pe bune, el apuca imediat camera, eu îmi scoteam imediat ochelarii – iar publicul s-a distrat de minune. Când curtea s-a reunit, mi i-am scos, evident, și mi-am reluat atitudinea serioasă.

Procesul a durat câteva zile. Pentru că era un caz al guvernului federal, domnul Paul Getty, prietenul lui Joan Barry, a fost nevoit să apară ca martor, la fel și doi tineri nemți, precum și alte câteva persoane. Paul Getty a trebuit să recunoască relația lui de prietenie din trecut cu Joan Barry și că-

i dăduse și bani. Dar cele mai importante au fost scrisorile pe care Barry mi le trimisese mie și în care se scuza pentru toate neplăcerile pe care mi le pricinuise și în care-mi mulțumea pentru bunătate și generozitate. Deși Giesler a încercat să aducă aceste scrisori ca probe în proces, curtea s-a opus. Dar mie mi s-a părut că Giesler nici n-a insistat suficient.

Au fost aduse probe că într-una din nopțile dinainte să pătrundă prin efracție în casa mea dormise în apartamentul unui tânăr german care, chemat la bară, a fost nevoit să recunoască.

Să fii în centrul acestor întâmplări sordide era ca și cum ai fi fost pus la stâlpul infamiei. Dar în clipa când ieșeam din sala de tribunal, uitam totul și, după o cină liniștită cu Oona, cădeam în pat epuizat.

Pe lângă tensiunea și grijile pe care le presupunea procesul, mai era și rutina plictisitoare de a mă trezi la șapte dimineața și de a fi nevoit să plec imediat după micul dejun, pentru că aveam o oră de mers prin traficul din Los Angeles și trebuia să fiu acolo fix cu zece minute înainte de ora zece.

În cele din urmă, procesul s-a încheiat. Fiecare dintre avocați a convenit să-și prezinte concluziile într-o pledoarie finală de două ore și jumătate. N-aveam nici cea mai vagă idee ce puteau să spună ei atâta timp. Pentru mine, totul era foarte clar și limpede ca lumina zilei: acuzațiile lor erau nefondate. Și, desigur, posibilitatea de a primi douăzeci de ani de închisoare, în cazul în care eram găsit vinovat, nici nu-mi trecea cu adevărat prin cap. Concluziile judecătorului, m-am gândit eu, puteau să fie mai puțin vagi. Am încercat să văd ce impresie îi făcuseră doamnei de la *Times*, dar fața ei era întoarsă. Când jurații au fost trimiși să delibereze, a părăsit sala fără să se uite nici în stânga, nici în dreapta.

Când am ieșit din tribunal, Giesler mi-a șoptit discret: „Azi nu puteam ieși din clădire înainte de pronunțarea sentinței, dar“, a adăugat el optimist, „putem ieși puțin pe balcon, să ne bucurăm de soare“. Această informație subtilă mi-a dat un sentiment de omniprezență sinistră care se strângea în jurul meu și care-mi amintea că, pentru moment, nu-mi aparțineam, ci eram la mâna justiției.

Era ora unu și jumătate și m-am gândit că aveau să ajungă la un verdict în cel mult douăzeci de minute. Așa că mi-am zis să aștept înainte s-o sun pe Oona. Dar a trecut o oră! I-am telefonat și i-am spus că juraţii încă nu se întorseseră și că imediat ce o să se pronunțe verdictul o anunț.

A mai trecut oră și tot nimic. De ce întârziau atât? N-avea de ce să le ia mai mult de zece minute – n-avea cum să ajungă la un alt verdict decât „nevinovat“. Între timp, eu și Giesler stăteam afară pe balustrada de piatră și niciunul dintre noi nu comenta motivele pentru care întârzia verdictul, până când Giesler s-a uitat la ceas.

– E ora patru! a spus el pe ton neutru. Mă întreb de ce-o întârzia atât.

Și am început să discutăm calm și deschis despre ce ar fi putut provoca întârzierea...

La ora cinci fără un sfert a sunat clopoțelul, anunțând că juraţii au ajuns la un verdict. Inima mi-a luat-o la trap și când am intrat în clădire Giesler mi-a șoptit:

– Oricare ar fi verdictul, să nu laşi să se vadă nicio emoție.

Pe lângă noi, urcând scările în grabă, agitaţi și cu respirația tăiată, au trecut avocatul acuzării și asistenţii lui, care alergau după el. Tippy Gray era ultimul, iar când a trecut pe lângă noi, ne-a aruncat un zâmbet peste umăr.

Sala s-a umplut rapid și tensiunea se simțea în aer. Nu știu de ce, eu eram calm, deși inima-mi bătea să iasă din piept.

Grefierul a bătut de trei ori cu ciocănelul, ca să anunțe intrarea judecătorului și cu toții ne-am ridicat. Apoi toată lumea s-a așezat, au intrat juraţii, iar președintele i-a înmânat grefierului un document. Giesler stătea cu capul în jos, fixându-și picioarele cu privirea și bombănind ceva în barbă nervos.

– Dacă verdictul va fi „vinovat“, va fi cea mai mare eroare a justiției.

Și tot repeta: „Va fi cea mai mare eroare a justiției din câte cunosc eu“.

Grefierul a început să citească documentul, apoi a bătut cu ciocanul de trei ori. În liniștea care vibra, a anunțat:

– Charles Chaplin, cazul penal cu numărul 337068... Pentru primul capăt de acuzare (și aici a urmat o pauză lungă), verdictul este „nevinovat“.

Din rândul adunării s-a auzit un strigăt, apoi s-a lăsat din nou tăcerea, iar grefierul a continuat:

– Pentru al doilea capăt de acuzare... nevinovat!

Sala a fost cuprinsă de un adevărat delir. Nu mi-am închipuit că am atâția prieteni – câțiva au sărit peste grilaj ca să mă îmbrățișeze și să mă pupe. Am văzut o clipă privirea lui Tippy Gray. Nu mai zâmbea și chipul îi devenise impasibil.

Apoi judecătorul mi-a adresat mie câteva cuvinte:

– Domnule Chaplin, prezența dumneavoastră în fața Curții nu mai este necesară. Sunteți liber!

Apoi mi-a întins mâna și m-a felicitat, la fel și avocatul acuzării. Atunci, Giesler mi-a șoptit:

– Du-te și dă mâna cu jurații!

Când m-am apropiat, doamna care nu-i inspirase încredere lui Giesler s-a ridicat, mi-a întins mâna și pentru prima dată i-am putut vedea fața de-aproape. Era frumoasă, inteligentă și plină de înțelegere. Când mi-a strâns mâna, mi-a zâmbit:

– E-n regulă, Charlie, încă trăim într-o țară liberă.

N-am putut să scot niciun cuvânt, atât de tare m-au emoționat cuvintele ei. N-am putut decât să dau din cap și să zâmbesc, iar ea a continuat:

– Te vedeam prin fereastra de la camera unde am deliberat cum mergeai de colo-colo și aș fi vrut atât de mult să-ți spun să nu-ți faci griji. Am fi luat decizia în zece minute, dacă n-ar fi fost o anumită persoană.

Era greu să nu izbucnesc în plâns la vorbele ei, dar n-am făcut decât să-i zâmbesc și să-i mulțumesc, apoi m-am întors să le mulțumesc și celorlalți. Toți mi-au strâns mâna prietenoși, în afară de o femeie, care mă privea cu ură. Eram gata să plec, când s-a auzit vocea președintelui:

– Hai, femeie, revino-ți și strânge-i mâna!

Ea s-a supus, mai degrabă împotriva voinței, iar eu i-am mulțumit cu răceală.

Oona, însărcinată în patru luni, stătea acasă pe peluză. Era singură și, când auzise vestea la radio, leșinase.

În seara aceea am cinat în liniște acasă, doar noi doi. Nu voiam nici ziare, nici telefoane. Nu voiam să vedem sau să vorbim cu nimeni. Mă simțeam golit, rănit și slăbit. Mă stânjenea până și prezența servitorilor.

După masă, Oona a preparat un gin tonic și am stat împreună lângă foc și i-am spus motivul pentru care jurații deliberaseră atât de mult timp și despre doamna care-mi spusese că încă trăiam într-o țară liberă. După atâtea săptămâni de tensiune s-a produs o descărcare. În noaptea aceea m-am urcat în pat, fericit că nu mai trebuia să mă trezesc dimineața devreme ca să merg la tribunal.

Peste vreo două zile, Lion Feuchtwanger a spus cu umor: „Ești singurul artist dramatic care va rămâne în istoria Americii pentru că a stârnit opoziția politică a unui întreg popor.“

Procesul de paternitate pe care-l crezusem încheiat, dat fiind rezultatul la testul de sânge, a ieșit din nou la iveală. Prin niște tertipuri juridice, un alt avocat, cu influențe în politica locală, a reușit să redeschidă cazul. Printr-o manevră legală a transferat custodia copilului de la mamă la tribunal, iar în această situație acordul dintre mine și Joan nu era afectat și ea păstra cei 25000 de dolari. Însă acum tribunalul, care avea custodia copilului, mă dădea în judecată pentru pensie alimentară.

În primul proces, jurații nu s-au pus de acord, spre marea dezamăgire a avocatului meu, care considera că procesul e ca și câștigat. Dar în cel de-al

doiles proces, în ciuda testului de sânge, care de-abia mai târziu avea să fie acceptat ca probă în astfel de procese de paternitate de statul California, hotărârea s-a pronunţat împotriva mea.

Eu şi Oona nu voiam decât să plecăm din California. Într-un an, de când ne căsătoriserăm, ne trecuseră prin tocător şi aveam nevoie de puţină odihnă. Aşa că ne-am luat pisicuţa neagră şi ne-am urcat în trenul spre New York. De acolo am plecat la Nyack, unde am închiriat o casă. Era departe de orice şi în mijlocul unei zone pietroase. Totuşi, avea un farmec aparte. Era o căsuţă plăcută, construită în 1780, şi când am închiriat-o, am angajat şi o menajeră drăguţă, care era şi o foarte bună bucătăreasă.

Odată cu casa am moştenit şi un retriever bătrân şi negru, foarte blând, care s-a ataşat de noi ca o doamnă de companie. Îşi făcea apariţia în fiecare dimineaţă pe verandă şi, după ce ne anunţa prezenţa lui dând din coadă, se culca liniştit şi nu ne deranja cât timp ne luam micul dejun. Când l-a văzut prima dată pisicuţa noastră, a început să-l scuipe şi să se înfoaie la el. Dar el n-a reacţionat, a stat mai departe culcat, cu botul pe labe, exprimându-şi dorinţa de convieţuire paşnică.

Zilele petrecute în Nyack au fost idilice, în ciuda singurătăţii. Nu ne-am văzut cu nimeni şi nu ne-a sunat nimeni. Dar era foarte bine, pentru că eu nu-mi revenisem încă după toată agitaţia procesului.

Deşi toată încercarea asta îmi cam paralizase creativitatea, totuşi *Monsieur Verdoux* era aproape terminat. Acum îmi revenise dorinţa de a-l finaliza.

Ne propuseserăm să rămânem cel puţin şase luni în est, iar Oona ar fi trebuit să nască acolo. Dar eu nu puteam lucra în Nyack, aşa că după cinci săptămâni ne-am întors în California.

Imediat după ce ne-am căsătorit, Oona îmi mărturisise că de fapt nu-şi dorea să devină actriţă nici de film şi nici de teatru. Vestea asta m-a bucurat, pentru că în sfârşit aveam o soţie, nu o carieristă. Atunci am abandonat *Shadow and Substance* şi m-am întors la *Monsieur Verdoux* – până când am fost întrerupt brutal de guvern. M-am gândit de multe ori ce actriţă

minunată pierdea lumea filmului, pentru că Oona avea un excelent simț al umorului.

Mi-aduc aminte cum, chiar înainte de proces, am intrat cu ea într-un magazin de bijuterii din Beverly Hills, ca să-și repare pudriera. În timp ce așteptam, ne-am uitat la niște brățări. Ne-a plăcut una în mod special, era bătută în diamante și rubine, dar ei i s-a părut că e prea scumpă, așa că i-am spus bijutierului că ne mai gândim și am ieșit din magazin. Când ne-am întors la mașină, i-am zis nervos:

– Hai mai repede! Grăbește-te!

Și am băgat mâna cu grijă în buzunar și, cu mare grijă, am scos brățara pe care o admirase...

– Am furat-o când îți arăta ție alte brățări.

Oona s-a făcut albă ca varul.

– Nu trebuia să faci așa ceva!

A cotit pe o străduță și a oprit pe marginea trotuarului.

– Hai să ne gândim! tot repeta ea. Nu trebuia să faci așa ceva.

– Nu pot să merg s-o duc înapoi acum.

Dar n-am putut să mă mai prefac, am izbucnit în râs și i-am spus că am glumit. Când ea se uita la alte brățări, îl luasem pe bijutier deoparte și cumpărasem brățara.

– Iar tu erai gata să-mi devii complice la furt... i-am zis râzând.

– Nu voiam să te văd și intrat în alte buclucuri!

DOUĂZECI ȘI OPT

La proces am avut alături de noi o mulțime de prieteni dragi, toți credincioși și plini de compasiune. Salka Viertel, familia Clifford Odet, familia Hanns Eisler, familia Feuchtwanger și mulți alții.

Salka Viertel, actrița poloneză, organiza serate interesante la ea acasă în Santa Monica. Era o atracție pentru artiști și oameni de litere: Thomas Mann, Bertolt Brecht, Schoenberg, Hanns Eisler, Lion Feuchtwanger, Stephen Spender, Cyril Connolly și mulți alții. Salka a făcut acasă la ea *„une maison Coppet“*.

La Hanns Eisler ne întâlneam cu Bertolt Brecht, care părea foarte viguros cu tunsoarea lui castron și, din câte țin minte, fuma întotdeauna trabuc. Peste câteva luni i-am arătat scenariul pentru *Monsieur Verdoux*, pe care l-a răsfoit. „Scrieți scenarii ca în China“, a fost singurul lui comentariu.

L-am întrebat pe Lion Feuchtwanger ce părere are despre situația politică din State. Iar el mi-a răspuns țâfnos:

–Poate că spune ceva faptul că atunci când mi-am terminat de construit casa de la Berlin a venit la putere Hitler și m-am mutat. Când am terminat de mobilat apartamentul de la Paris, au venit naziștii și m-am mutat din nou. Acum, în America, tocmai am cumpărat o casă în Santa Monica.

A ridicat din umeri și a zâmbit cu subînțeles.

Din când în când ne mai vedeam cu familia Aldous Huxley. Pe-atunci el era prins în mrejele misticismului. Sincer, îmi plăcea mai mult când avea

douăzeci de ani și era un tânăr cinic.

Într-o zi ne-a sunat prietenul nostru Frank Taylor să ne spună că Dylan Thomas, poetul galez, ar vrea să ne cunoască. I-am zis că ar fi o mare plăcere.

–Păi… a răspuns Frank ezitând, o să-l aduc dacă o fi treaz.

Mai târziu, când a sunat la ușă în seara aceea, m-am dus să deschid și Dylan Thomas s-a prăbușit înăuntru. Dacă așa era când era treaz, oare cum o fi fost când era beat? Peste câteva zile a venit la cină și a fost cât de cât mai treaz. Ne-a citit o poezie scrisă de el, cu o voce puternică, rezonantă. Nu țin minte imaginile, dar cuvântul *celofan* strălucea ca o rază de soare din versul lui magic.

Eram prieteni și cu Theodore Dreiser, pe care îl admiram nespus. El și Helen, fermecătoarea lui soție, luau cina la noi câteodată. Deși un om profund indignat, Dreiser era un suflet blând și bun. Când a murit, dramaturgul John Lawson, care a citit un discurs funerar la slujba de înmormântare, m-a întrebat dacă nu vreau să mă număr printre cei care poartă sicriul pe umăr, iar eu am fost de acord, apoi a citit o poezie a lui Dreiser.

Deși am cunoscut din când în când și frica pentru viitorul carierei mele, întotdeauna am crezut că o comedie bună rezolvă toate problemele. Cu această convingere am făcut *Monsieur Verdoux*. Am lucrat doi ani fiindcă era greu de motivat, însă filmările propriu-zise au durat doar douăsprezece săptămâni, un record pentru mine. După aceea mi-am trimis scenariul la Biroul de Cenzură Breen. În scurt timp am primit o scrisoare prin care eram anunțat că se interzice întregul film.

Acest birou este o ramură a *Legion of Decency*, cenzură autoimpusă de Motion Picture Association. Sunt de acord că cenzura e necesară, dar e greu de aplicat. Singura mea sugestie este ca regulile să fie maleabile, nu dogmatice, și să nu se judece pe baza subiectului, ci apelând la bunul-gust, la inteligență și sensibilitate.

În ceea ce privește morala, cred că violența fizică și falsa filosofie sunt la fel de dăunătoare ca o scenă de sex vulgară. Bernard Shaw zicea că să-i tragi un pumn unui ticălos e o cale prea ușoară de a rezolva problemele vieții.

Înainte să vorbesc despre cenzurarea filmului *Monsieur Verdoux* trebuie să prezint pe scurt povestea. Verdoux e un Barbă-Albastră, un funcționar mărunt dintr-o bancă, care își pierde slujba în vremea Marii Crize și urzește un plan să ia în căsătorie fete bătrâne, pe care să le ucidă ca să pună mâna pe banii lor. Soția lui legitimă e o infirmă care locuiește la țară cu micul lor fiu, dar nu are habar de planurile criminale ale soțului. După ce ucide, el se duce acasă cum se întoarce acasă de la lucru un soț burghez. În cazul lui, virtutea și viciul sunt într-o relație paradoxală: e un om care n-ar călca nici pe o omidă când taie trandafirii din curte, în timp ce la capătul grădinii victima lui se face scrum. Povestea are umor diabolic, satiră amară și critică socială.

Cenzorii mi-au trimis o scrisoare destul de lungă ca să-mi explice de ce au interzis tot filmul. Citez un fragment din ea:

(…) trecem peste elemente ce par antisociale prin felul în care sunt concepute și prin semnificația lor. Sunt secvențe în care Verdoux acuză „Sistemul“ și prezenta structură socială. Vă atragem atenția la ceea ce este și mai critic și, prin urmare, intră sub incidența Codului (…)

Verdoux susține, indirect, că e ridicol să te șocheze proporțiile atrocităților, care sunt o simplă „comedie cu crime“, în comparație cu crimele în masă comise în război în formă legalizată, înfrumusețate de „Sistem“. Fără a intra în nicio dialectică despre război, care poate fi ucidere în masă ori ucidere cu un motiv, în discursurile lui, Verdoux face o tentativă serioasă de a evalua calitatea morală a crimelor sale.

Celălalt motiv principal pentru care povestea este inacceptabilă îl putem expune mai succint. Este vorba, în mare măsură, despre povestea în sine în care un bărbat de încredere seduce femei pentru ca ele să-i cedeze lui banii, antrenându-le într-un șir de căsătorii în bătaie de joc. Acest aspect are un iz dizgrațios de sex ilicit, care, din punctul nostru de vedere, nu e un lucru bun.

Apoi urma o listă lungă de obiecţii prezentate în detaliu. Ca să pot da câteva exemple, propun mai întâi câteva pagini din scenariul meu, în care este vorba despre Lydia, una dintre nevestele ilegale ale protagonistului, o femeie bătrână pe care vrea s-o omoare în seara respectivă:

> *Lydia intră într-un hol slab luminat, stinge lumina şi se duce la ea în dormitor, unde aprinde lumina, care luminează culoarul întunecos. Acum intră încet Verdoux. La capătul holului e o fereastră mare prin care străluceşte luna plină. El merge într-acolo parcă vrăjit.*
>
> VERDOUX *(sotto voce)*: Cât de frumos… acest palid ceas… Endimion…
>
> VOCEA LYDIEI *(din dormitor)*: Ce spui acolo?
>
> VERDOUX *(ca în transă)*: Endimion, draga mea… un tânăr frumos posedat de lună.
>
> VOCEA LYDIEI: Lasă-l pe el şi vino în pat.
>
> VERDOUX: Da, draga mea… Picioarele ne erau moi în flori.
>
> *Pleacă la ea în dormitor, lăsând holul gol în întuneric, luminat doar de lună.*
>
> VOCEA LUI VERDOUX *(din dormitorul Lydiei)*: Uită-te la lună. N-am văzut-o niciodată aşa de strălucitoare!... O lună nerușinată.
>
> VOCEA LYDIEI: Lună nerușinată! Ce nătâng eşti… Ha! Ha! Ha! Lună nerușinată!
>
> *Muzica se aude terifiantă şi se înalţă în crescendo, apoi se face dimineaţă. Acelaşi hol, dar acum luminat de razele soarelui. Verdoux vine cântând din dormitorul Lydiei.*

Cenzorii au avut următoarele obiecţii la această scenă: „Vă rugăm să reformulaţi replica Lydiei *Lasă-l pe el şi vino în pat*, care trebuie să fie *Lasă-l pe el şi du-te în pat.* Presupunem că toată scena se va juca astfel încât să nu cumva să se creeze impresia că Verdoux şi Lydia ar urma să se bucure de privilegiile căsniciei. Vă rugăm, de asemenea, să schimbaţi expresia *lună neruşinată*, folosită în mod repetat, şi apariţia lui Verdoux în dimineaţa următoare, când iese cântând din dormitorul soţiei.“

Apoi a obiectat la dialogul lui Verdoux cu o fată cu care se întâlneşte târziu în noapte. Susţineau că rezultă clar că fata e o prostituată şi, prin urmare, aşa ceva e de neacceptat.

Evident că fata din povestea mea e o târfă şi ar fi pueril să credem că se duce acasă la Verdoux să-i vadă schiţele. Numai că de data asta o agaţă ca s-o folosească drept cobai pentru o otravă mortală care nu lasă nicio urmă, dar o va ucide peste o oră, după ce pleacă din apartamentul lui. Scena n-are nimic lasciv sau excitant. Scenariul meu era aşa:

> Ajungem în apartamentul lui Verdoux de la Paris, deasupra unui magazin de mobilă. Când intră, descoperă că fata a ascuns în haina ei de ploaie un pui de pisică rătăcit.
>
> VERDOUX: Îţi plac pisicile?
>
> FATA: Nu în mod special, dar era prea ud şi prea frig. Nu aveţi cumva puţin lapte?
>
> VERDOUX: Ba am. Vezi, nu-i soarta atât de neagră.
>
> FATA: Par atât de pesimistă?
>
> VERDOUX: Da, pari. Dar nu cred că eşti.
>
> FATA: De ce?
>
> VERDOUX: Numai un optimist iese într-o seară ca asta.
>
> FATA: Nici gând să fiu aşa ceva.

VERDOUX: Ai ieşit la treabă, nu?

FATA *(sarcastic)*: Aveţi un spirit de observaţie extraordinar.

VERDOUX: De când faci asta?

Fata: A… de trei luni.

VERDOUX: Nu te cred.

FATA: De ce?

VERDOUX: O fată atrăgătoare ca tine s-ar fi descurcat mai bine.

FATA *(cu îngâmfare)*: Mersi.

VERDOUX: Acum spune-mi adevărul. Ai ieşit din spital ori din puşcărie?

FATA *(normal, dar provocator)*: De ce vă interesează?

VERDOUX: Pentru că vreau să te ajut.

FATA: Sunteţi un filantrop.

VERDOUX *(curtenitor)*: Exact. Şi nu cer nimic în schimb.

FATA *(studiindu-l)*: Ce e… Armata Salvării?

VERDOUX: Foarte bine. Dacă aşa simţi, eşti liberă să-ţi urmezi calea.

FATA *(laconic)*: Tocmai am ieşit din puşcărie.

VERDOUX: De ce ai fost acolo?

FATA *(ridicând din umeri)*: Ce contează? Pentru o infracţiune minoră, aşa au zis… Am pus laba pe o maşină de scris închiriată.

VERDOUX: Of... Ceva mai mult nu puteai? Cât ţi-au dat?

FATA: Trei luni.

VERDOUX: Deci, azi ai ieșit?

FATA: Da.

VERDOUX: Ți-e foame?

Ea dă din cap că da și zâmbește.

VERDOUX: Atunci, cât mă ocup eu, poți să aduci câte ceva din bucătărie. Hai!

Pleacă în bucătărie. El face omletă și o ajută să așeze vesela pentru cină pe o tavă pe care o duce în camera de zi. Când iese, el îi aruncă o privire precaută, după care deschide repede un sertar și scoate otrava, o picură într-o sticlă de vin roșu, apoi pune dopul și așază sticla pe tavă, după care iese în salon.

VERDOUX: Nu știu dacă o să-ți fie pe plac sau nu… Omletă, pâine prăjită și puțin vin roșu.

Fata lasă cartea din care citea și cască.

VERDOUX: Văd că ești obosită. După cină te duc imediat la hotel.

Scoate dopul de la sticlă.

FATA *(studiindu-l)*: Sunteţi foarte bun. Nu înţeleg de ce faceţi toate astea pentru mine.

VERDOUX: De ce nu? *(Turnându-i vinul otrăvit în pahar).* Un strop de bunătate e ceva atât de rar?

FATA: Eu așa începusem să cred.

El e cât pe ce să-și toarne și pentru el din același vin, dar găsește o scuză.

VERDOUX: A! Să închinăm un pahar!

Dispare în bucătărie cu sticla, pe care o înlocuiește imediat, ia pâinea prăjită și merge iar în salon. Intră și lasă pâinea pe masă (Voilà!) *și își toarnă un pahar de vin din sticla cu care a înlocuit-o pe prima.*

FATA *(uimită)*: Ești nostim.

VERDOUX: Da? De ce?

FATA: Habar n-am.

VERDOUX: Oricum, ți-e foame, așa că apucă-te!

Când ea începe să mănânce, el vede cartea de pe masă.

VERDOUX: Ce citești?

FATA: Schopenhauer.

VERDOUX: I-ai citit tratatul despre sinucidere?

FATA: Nu mă interesează.

VERDOUX *(hipnotic):* Nici dacă sfârșitul ar putea fi simplu? Să zicem că te duci la culcare fără să te gândești nicio clipă la moarte și dintr-odată ai un stop… N-ar fi mai bine așa decât viața asta?

FATA: Mă întreb…

VERDOUX: Apropierea morții e cea care ne înspăimântă.

FATA *(pe gânduri)*: Bănuiesc că, dacă ar ști de apropierea morții și nenăscuții, ar fi la fel de înspăimântați.

Verdoux surâde aprobator și-și bea vinul. Ea își ia vinul otrăvit și vrea să bea, dar se oprește.

FATA *(meditativ)*: Totuși, viața e minunată.

VERDOUX: Ce e minunat?

FATA: Totul… o dimineață de primăvară, o noapte de vară… muzica, arta, iubirea…

VERDOUX *(disprețuitor)*: Iubirea!

FATA *(vag provocator)*: Există.

VERDOUX: De unde știi?

FATA: M-am îndrăgostit o dată.

VERDOUX: Adică te-ai simțit atrasă fizic de cineva.

FATA *(cercetător)*: Nu-ți plac femeile, nu-i așa?

VERDOUX: Dimpotrivă. Iubesc femeile, dar nu le admir.

FATA: De ce?

VERDOUX: Femeile sunt cu picioarele pe pământ. Realiste, dominate de fapte concrete.

FATA *(necrezându-l)*: Ce prostii!

VERDOUX: După ce-l trădează, femeia disprețuiește bărbatul. Deși e bun și are poziție, o să-l lase pentru unul inferior lui… dacă acela e mai atrăgător.

FATA: Cât de puțin știți despre femei!

VERDOUX: Ai fi surprinsă.

FATA: Asta nu e iubire.

VERDOUX: Ce e iubirea?

FATA: A dărui… A te sacrifica… e ce simte o mamă pentru copilul ei.

VERDOUX *(zâmbind)*: Tu ai iubit așa?

FATA: Da?

VERDOUX: Pe cine?

FATA: Pe soțul meu.

VERDOUX *(surprins)*: Ești măritată?

FATA: Am fost… A murit când eram la pușcărie.

VERDOUX: Înțeleg… Povestește-mi despre el.

FATA: E o poveste lungă… *(Pauză.)* A fost rănit în Războiul Civil din Spania… un infirm fără speranță.

VERDOUX *(aplecându-se în față)*: Un infirm?

FATA (*dând din cap în semn că da)*: De-aia îl iubeam. Avea nevoie de mine… Depindea de mine. Era ca un copil. Dar pentru mine a fost mai mult decât un copil. A fost o religie… a fost ca respirația.. Aș fi omorât pentru el.

Își înghite lacrimile și vrea să ia o gură de vin.

VERDOUX: Numai o clipă… Cred că ai niște plută în pahar. Îți aduc altul.

Îi ia paharul și-l pune alături, după care scoate un pahar curat în care îi toarnă vin bun din sticla lui. O clipă beau amândoi în tăcere. După aceea, el se ridică de pe scaun.

VERDOUX: E foarte târziu. Eşti obosită… Uite. *(Îi dă bani.)* Îţi ajung câteva zile. Noroc!

Ea se uită la bani.

FATA: Nu! E prea mult. Nu mă aşteptam… *(Îşi duce mâinile la cap şi începe să plângă)*. Ce prostie… S-o ţin tot aşa. Nu prea mai credeam în nimic. După care se întâmplă asta şi vreţi să cred din nou.

VERDOUX: Să nu crezi prea mult. E o lume rea.

FATA *(clătinând din cap)*: Nu e adevărat. E o lume strâmbă şi foarte tristă… dar cu puţină bunătate ar putea fi frumoasă.

VERDOUX: Mai bine pleci până nu mă perverteşte filosofia ta.

Fata se duce la uşă, se întoarce, îi zâmbeşte când iese, spunându-i noapte bună.

Citez în continuare câteva dintre obiecţiile cenzorilor la această scenă:

„Replicile *Numai un optimist iese într-o seară ca asta; De când faci asta?; O fată atrăgătoare ca tine s-ar fi descurcat mai bine* trebuie schimbate.“

„Dorim să vă atragem atenţia că, în opinia noastră, referirea la Armata Salvării e de natură să ofenseze acel grup.“

Spre sfârşitul scenariului, după multe aventuri, Verdoux se întâlneşte iar cu fata. El e fără un sfanţ, dar ea o duce destul de bine. Cenzorii au o problemă cu prosperitatea ei. Scena este după cum urmează:

Exteriorul unei cafenele. Verdoux stă la o masă şi citeşte în ziar despre războiul care stă să izbucnească în Europa. Achită nota de plată şi pleacă. Când traversează strada aproape că îl calcă o limuzină elegantă, care derapează de pe trotuar. Şoferul opreşte şi claxonează, de la geamul maşinii îi face semn o mână

înmănușată și el o vede, spre surprinderea lui, pe fata cu care se împrietenise atunci, care acum îi zâmbește. Este îmbrăcată elegant.

FATA: Ce mai faceţi, domnule Filantrop?

Verdoux e tulburat.

FATA *(continuând)*: Nu mă mai țineți minte? M-ați luat acasă la dvs… într-o noapte ploioasă.

VERDOUX *(surprins)*: Serios?

FATA: Și după ce mi-ați dat de mâncare și bani, m-ați trimis ca pe o fetiță cuminte.

VERDOUX *(amuzat)*: Am fost un prost.

FATA (*cu sinceritate)*: Nu, ați fost foarte bun. Unde vă duceți?

VERDOUX: Nicăieri.

FATA: Intrați!

Verdoux intră în mașină.

Interiorul limuzinei.

FATA *(spre șofer)*: Mergem la Café LaFarge… Eu tot cred că nu mă mai țineți minte… Dar de ce m-ați ține?

VERDOUX *(privind-o cu admirație)*: Se pare că am toate motivele.

FATA *(zâmbește)*: Nu țineți minte? În noaptea în care ne-am cunoscut.. tocmai ieșisem din pușcărie.

Verdoux își duce un deget în dreptul buzelor.

VERDOUX: Șșș! *(Arată spre șofer, apoi pipăie geamul)*. E în regulă… Geamul e închis. *(Se uită la ea stupefiat.)* Dar tu… toate astea… *(Arătând spre maşină)* Ce s-a întâmplat?

FATA: Vechea poveste. Săraca devine bogată. După ce v-am cunoscut, am avut noroc. Am cunoscut pe cineva foarte bogat, un fabricant de muniție.

VERDOUX: Asta ar fi trebuit să fac și eu. Ce fel de om e?

FATA: E om bun și generos, dar în afaceri n-are milă.

VERDOUX: Afacerile n-au milă, draga mea… Îl iubești?

FATA: Nu, dar tocmai de asta mă vrea.

Obiecţiile cenzorilor la aceste scene au fost următoarele:

„Vă rugăm să schimbaţi replicile: *M-aţi trimis ca pe o fetiță cuminte; Am fost un prost.* De asemenea, vă rugăm să introduceţi în dialog o referire la fabricantul de muniţie ca fiind logodnicul fetei. Aceasta, pentru a evita sugestia că fata este acum o femeie întreţinută.“

Alte obiecţii priveau alte scene și diverse aspecte. Citez:

„Nu trebuie să se pună un accent vulgar pe expresia *forme generoase și în față, și în spate*, cu referire la femeia între două vârste.

Costumele sau dansurile artistelor nu trebuie să aibă nimic ofensator. În special nu trebuie să se arate acea parte a piciorului aflată deasupra jartierei.

Gluma cu *scărpinatul la fund* este inacceptabilă.

Nu trebuie să se arate sau să se face vreo aluzie la toaletele din sala de baie.

Vă rugăm să înlocuiţi cuvântul *voluptuos* din discursul lui Verdoux.“

În finalul scrisorii precizau că îmi stau la dispoziție și că ar fi foarte bucuroși să discutăm aceste aspecte și felul în care putem adapta povestea la cerințele din Codul de producție, dar el să rămână în continuare un film de divertisment. Așa că m-am prezentat la Biroul Breen și am fost invitat în prezența domnului Breen. Peste o clipă a apărut unul dintre asistenții lui, un tânăr înalt și taciturn. Tonul lui era oricum altfel decât prietenos.

– Ce aveți împotriva Bisericii Catolice? mi-a zis.

– De ce mă întrebați? i-am replicat.

– De aceea, mi-a spus și a trântit pe masă o copie a scenariului meu, după care s-a apucat să dea paginile. Scena din celula condamnaților, când criminalul Verdoux îi spune preotului: *Ce pot face pentru dvs., bunul meu domn?*

– Păi, nu e un domn bun?

– Asta e o frivolitate, mi-a răspuns, dând din mână.

– Nu mi se pare nimic frivol să zic că un om e bun, am spus.

Pe măsură ce discutam, m-am trezit prins într-un fel de dialog à la George Bernard Shaw.

– Unui preot nu-i zici „bunul meu domn“, îi zici „Părinte“.

– Foarte bine. O să-i spunem „Părinte“, i-am zis.

– Și replica asta, mi-a spus, arătând la altă pagină. Preotul zice: „Am venit să vă rog să vă împăcați cu Dumnezeu“. Iar Verdoux replică: „Sunt împăcat cu Dumnezeu, cu omul am eu un conflict“. Știți că asta înseamnă a persifla.

– Aveți dreptul la părerea dvs., am continuat, iar eu la a mea.

– Și asta, m-a întrerupt, citind din scenariu. Preotul zice: „Nu vă căiți pentru păcatele dvs.?“ Și Verdoux răspunde: „Cine știe ce e păcatul, așa cum a venit el din ceruri, de la îngerul căzut al lui Dumnezeu, cine știe ce soartă tainică slujește?“

– Păcatul e o taină la fel de mare ca virtutea, i-am răspuns.

– E multă așa-zisă filosofie, mi-a zis el plin de dispreț. După care Verdoux se uită la preot și spune: „Ce te-ai face de n-ar fi păcatul?“

– Recunosc că e o replică puțin discutabilă, dar în definitiv trebuie să aibă ironie, umor și nu se adresează preotului nerespectuos.

– Dar Verdoux îl ia peste picior tot timpul.

– Ce-ați vrea să joace preotul? Un rol de comedie?

– Bineînțeles că nu. Dar de ce nu-i dați un răspuns bun?

– Uitați, i-am zis. Criminalul se îndreaptă spre moarte și vrea chiar să braveze. Preotul rămâne demn până la capăt și replicile lui sunt potrivite. Oricum, o să mă gândesc la un răspuns pentru el.

– Și replica asta, a continuat el: „Domnul să aibă milă de sufletul tău!“ Iar Verdoux zice: „De ce nu? În definitiv, sufletul e al lui.“

– Și ce nu e în regulă? am întrebat.

– „De ce nu?“ a repetat el laconic. Nu se vorbește așa cu un preot.

– Replica asta e spusă introspectiv. Trebuie să așteptați să vedeți filmul.

– Atacați societatea și întregul stat, mi-a zis.

– Ei, în definitiv, statul și societatea nu sunt chiar niște sfinților, iar a le critica nu e ceva nepermis, nu?

După alte schimbări minore, scenariul a trecut. Și, ca să fim drepți cu domnul Breen, multe critici au fost constructive. Îmi zice el gânditor: „Și să nu faci din fată încă o prostituată. Aproape în fiecare scenariu de la Hollywood e o prostituată.“

Trebuie să recunosc că m-am simțit stânjenit. Și, oricum, am promis că n-o să scot în evidență latura asta.

Când am terminat filmul, l-au văzut vreo douăzeci-treizeci de la comisia de cenzură, reprezentanți ai cenzorilor și ai grupurilor religioase de diferite confesiuni. Mai singur decât atunci nu m-am simțit niciodată. La sfârșitul vizionării, când s-au aprins luminile, Breen s-a întors spre restul.

– Cred că e în regulă… Să iasă! a zis el brusc.

S-a lăsat tăcere. După aceea, cineva a zis:

– Din punctul meu de vedere, e bine. N-are nicio fisură.

Ceilalți erau abătuți.

– E în regulă. Îl putem lăsa să iasă, nu? a zis Breen cu o mutră schimonosită, adresându-li-se celorlalți cu un gest larg,

Nu prea s-a răspuns. Unii au clătinat din cap rezervați. Breen a expediat imediat orice obiecție ar fi putut avea și, bătându-mă încurajator pe spate, mi-a spus:

– Bine, Charlie! Mergi mai departe!

Ceea ce voia să însemne: „Fă-ți filmul tău!“

M-a cam uimit că au acceptat filmul, de unde la început voiau să-l interzică pe tot. Aprobarea lor directă mă făcea suspicios. O să-și folosească armele oare?

Când făceam montajul la *Monsieur Verdoux* am primit un mesaj de la un mareșal din Statele Unite, care mă convoca la Washington în fața Comitetului de Activități Ne-americane. Nouăsprezece dintre noi au fost convocați.

Senatorul Pepper din Florida era în Los Angeles atunci și ni s-a sugerat să ne întâlnim cu el ca să ne dea niște sfaturi. Eu nu m-am dus pentru că aveam altă situație: nu eram cetățean american. La întâlnirea aceea toată lumea a fost de acord că trebuie să-și folosească drepturile constituționale dacă sunt convocați la Washington. (Cei care au făcut-o au stat un an la închisoare pe motiv de sfidare a Curții).

Potrivit convocării, urma să fiu anunţat în zece zile cu privire la prezenţa mea la Washington. Dar n-a trecut mult și a venit o telegramă prin care mi se spunea că prezenţa mea acolo a fost amânată zece zile.

După a treia amânare le-am trimis o telegramă în care spuneam că am anulat un eveniment important, ceea ce m-a costat mult, și că de vreme ce comitetul tocmai fusese la Hollywood, unde îl interogase pe prietenul meu Hanns Eisler, m-ar fi putut interoga și pe mine tot atunci și ar fi economisit banii publici. „Oricum“, am conchis, „vă voi spune ceea ce cred că doriţi să aflaţi. Nu sunt comunist și n-am fost în viaţa mea membru al vreunui partid politic sau al vreunei organizaţii politice. În plus, sunt ceea ce se cheamă un negustor de pace. Sper că asta nu vă va ofensa. Am, așadar, rugămintea să mă anunţaţi când voi fi chemat la Washington. Al dvs., Charlie Chaplin“.

Am primit un răspuns surprinzător de amabil că prezenţa mea nu va fi necesară și pot considera problema încheiată.

DOUĂZECI ȘI NOUĂ

Cu toate problemele mele personale, nu am urmărit niciodată atent United Artists. Acum avocatul m-a avertizat că ieșiseră un milion de dolari pe minus. În zilele ei bune făcuse și 40-50 de milioane de dolari pe an, dar nu țin minte să fi primit mai mult de două dividende. Când era în culmea prosperității, United Artists cumpărase 25% din patru teatre din Anglia fără să plătească un sfanț pe ele. Nu știu exact cum le cumpăraserăm. Cred că le-am primit în schimbul furnizării de filme. Alte companii de film din America achiziționaseră la fel părți din cinematografele din Anglia. La un moment dat aveam la Rank acțiuni în valoare de zece milioane de dolari.

Dar unul dintre acționarii United Artists i-a vândut înapoi acțiunile companiei, care aproape că a secat plătindu-le. Așa se face că m-am trezit pe jumătate proprietar la United Artists, care avea o datorie de un milion de dolari, iar Mary Pickford era partenera mea de afaceri. Mi-a scris îngrijorată că toate băncile refuzaseră să ne mai dea vreun credit. Pe mine asta nu m-a îngrijorat prea tare pentru că mai avuseserăm datorii și înainte și ne salvase întotdeauna un film de succes. Reprezentantul meu Arthur Kelly a pronosticat un brut de cel puțin douăsprezece milioane de dolari. Dacă era așa, asta ar plăti datoria și ar mai rămâne și un profit de un milion de dolari.

La Hollywood am făcut o proiecție privată pentru prietenii mei. La sfârșit, Thomas Mann, Lion Feuchtwanger și alți câțiva s-au ridicat și au aplaudat mai bine de un minut.

Am plecat încrezător la New York. Cum am ajuns, cum m-a atacat *Daily News*:

Chaplin a sosit în oraș ca să participe la premiera filmului său. După faptele lui eroice de „simpatizant“, îl provoc să se arate la față la conferința de presă, căci voi fi acolo să-i pun câteva întrebări jenante.

Departamentul de publicitate de la United Artists a deliberat dacă e bine să mă întâlnesc cu presa americană. Eram indignat pentru că mă întâlnisem deja cu presa străină în dimineața dinainte și-mi făcuse o primire călduroasă și entuziasmantă. Și, în plus, nu sunt dintre cei care se lasă intimidați.

În dimineața următoare am rezervat un salon spațios din hotel și acolo m-am întâlnit cu ziariștii americani. Mi-am făcut apariția după cocktailuri și le simțeam răutatea. Eu vorbeam de la un pupitru din capătul unei măsuțe și, folosindu-mi tot șarmul, le-am zis:

– Ce mai faceți, doamnelor și domnilor? Mă aflu aici ca să împart cu dvs. ceea ce vă interesează despre filmul meu și planurile mele de viitor.

Ei n-au scos o vorbă.

– Nu vorbiți toți odată! le-am spus zâmbind.

– Sunteți comunist? a întrebat atunci o ziaristă care stătea destul de în față.

– Nu, am răspuns hotărât. Următoarea întrebare, vă rog.

Apoi a început să mormăie o voce. M-am gândit că o fi „prietenul“ meu de la *Daily News*, dar el se remarca prin absență. Vorbitorul era o chestie nesuferită îmbrăcată într-un pardesiu, aplecat asupra unui manuscris din care citea.

– Scuzați-mă, i-am spus. Va trebui să mai citiți o dată. Nu înțeleg un cuvânt din ce spuneți.

– Noi, veteranii din războiul catolic… a început el.

– Nu sunt aici ca să răspund la întrebări puse de veteranii din războiul catolic, l-am întrerupt eu. Aceasta este o întrevedere cu ziariștii.

– De ce nu v-ați luat cetățenie? m-a întrebat altă voce.

– Nu văd niciun motiv pentru care să-mi schimb naţionalitatea. Mă consider cetăţean al lumii, am răspuns.

A fost ceva rumoare. Voiau să vorbească doi-trei odată. Dar o voce le-a redus la tăcere pe celelalte:

– Dar vă câştigaţi banii în America.

– Ei bine, am replicat zâmbind, dacă discutăm pornind de la o bază mercenară, să clarificăm situaţia. Domeniul meu este internaţional. În străinătate câştig 70% din tot venitul meu, iar Statele Unite se bucură de un impozit de 100%, aşa că, vedeţi, sunt musafir, dar unul bun platnic.

Catolicii au mai făcut o încercare:

– Că vă câştigaţi banii aici sau nu, nouă, celor care aterizăm pe plajele acelea din Franţa, totuşi nu ne place deloc că nu sunteţi cetăţean al ţării noastre.

– Nu sunteţi singurul care a aterizat pe plajele acelea, i-am zis. Şi cei doi fii ai mei au fost acolo în armata lui Patton, chiar în linia întâi, şi ei nu se umflă în pene şi nu se folosesc de asta, cum faceţi dvs.

– Îl cunoaşteţi pe Hanns Eisler? m-a întrebat cineva.

– Da. E unul dintre dragii mei prieteni şi un mare muzician.

– Ştiţi că e comunist?

– Nu-mi pasă ce e. Prietenia mea nu se bazează pe politică.

– Totuşi, se pare că vă plac comuniştii.

– N-o să-mi spună nimeni cine să-mi placă şi cine să nu. Încă nu s-a ajuns la aşa ceva.

După aceea s-a făcut auzită o voce beligerantă:

– Cum vă simțiți ca artist care a îmbogățit lumea cu atâta fericire și atâta înțelegere pentru omul mărunt, însă un artist luat în râs, detestat și disprețuit de așa-zișii reprezentanți ai presei americane?

Eram atât de surd la orice exprimare a simpatiei, că am răspuns tăios:

– Scuze, nu am înțeles. Vă rog să repetați întrebarea.

Tipul care se ocupa de publicitate le noi mi-a șoptit la ureche:

– Asta e pentru tine. A zis o chestie foarte bună.

Era Jim Agee, poetul și romancierul american, pe-atunci publicist și critic la *Time*. M-a prins cu garda jos și am fost confuz.

– Scuze, i-am zis. Nu v-am auzit. V-aș ruga frumos să repetați.

– Nu știu dacă pot, mi-a răspuns el puțin jenat, după care a repetat cu aproape aceleași cuvinte.

Nu-mi venea niciun răspuns, am clătinat din cap și am zis:

– Fără niciun comentariu… dar mulțumesc.

La urma urmei, nu mi-a fost de niciun ajutor. Cuvintele lui binevoitoare m-au dezarmat.

– Doamnelor și domnilor, vă rog să mă scuzați, am zis, dar credeam că această conferință o să fie un dialog despre filmul meu. Dar văd că s-a transformat într-o sfadă politică, așa că nu mai am nimic de spus.

După această întrevedere am fost cam amărât în sinea mea, căci mi-am dat seama că există o ostilitate vehementă la adresa mea.

Dar tot nu-mi venea să cred. Primisem minunate scrisori în care oamenii mă felicitau pentru *Dictatorul*, care a adus cei mai mulți bani dintre toate filmele mele și înainte de el avusesem parte de publicitate negativă din belșug. În plus, eram foarte încrezător că *Monsieur Verdoux* o să aibă succes, așa cum credeau și cei de la United Artists.

Mary Pickford m-a sunat să-mi spună că vrea să meargă la premieră cu mine și cu Oona, așa că am invitat-o să luăm cina împreună la restaurantul 21. Iar ea a întârziat zdravăn. Zicea că o reținuseră la o petrecere de unde nu reușise să plece.

Când am ajuns la cinematograf, afară era îmbulzeală mare. Croindu-ne drum spre intrare, am descoperit că cineva spunea la radio: „Și acum au sosit Charlie Chaplin și soția lui. A, și au și o invitată, actrița aia micuță, extraordinară, din epoca filmului mut, care e și acum iubita Americii, Miss Mary Pickford. Nu ne spui câteva cuvinte despre premiera asta minunată, Mary?“

Holul era plin, Mary a ajuns cu greu la microfon, ținându-mă în continuare de mână. „Iar acum, doamnelor și domnilor, Miss Mary Pickford.“

Printre ghionturi și îmbrânceli, Mary a vorbit așa:

– Acum două mii de ani s-a născut Hristos, iar astă-seară…

Dar n-a putut să continue pentru că, deși încă mă ținea de mână, mulțimea a împins-o brusc – de atunci mă tot întreb ce urma să spună.

În seara aceea, atmosfera de la cinematograf a fost destul de tensionată, se simțea că publicul a venit ca să dovedească ceva. Când a început filmul, nimic din nerăbdarea de a anticipa și din freamătul de bucurie cu care erau primite filmele mele în trecut, au fost doar câteva aplauze ici-acolo și ceva foșgăială. Nu-mi face nicio plăcere s-o spun, dar trebuie să recunosc că fâșâielile alea m-au durut mai mult decât toată ostilitatea presei.

Pe măsură ce rula filmul, eram din ce în ce mai îngrijorat. Se râdea, dar ici-colo. Nu era râsul de altădată, râsul de la *Goana după aur, Luminile orașului* sau *Charlot soldat.* Era un râs provocator pentru ceilalți spectatori din sală, cei care foșgăiau. Mi s-a strâns inima. Nu mai puteam să stau pe scaun. „Ies pe hol. Nu mai suport“, i-am zis Oonei în șoaptă. Ea mi-a strâns mâna. Programul de sală, mototolit, pe care îl strânsesem în palmă, mă zgâria și i-am dat drumul pe furiș sub scaun. Iar eu m-am strecurat afară și m-am plimbat pe hol. Nu știam ce să fac: să ascult râsetele sau să fug de toate. După care am urcat în balcon să văd cum e acolo. Un bărbat râdea

mai tare decât ceilalţi, sigur era un prieten, dar era un râs nervos, prin care parcă voia să demonstreze ceva. În balcon era la fel ca în sală.

Două ceasuri m-am plimbat pe hol, pe stradă, în jurul cinematografului, după care m-am întors şi am intrat la film. Parcă nu se mai termina. Dar în cele din urmă s-a sfârşit. Earl Wilson, editorialistul, un om de mare bun-simţ, a fost primul cu care m-am întâlnit pe hol.

– Mie mi-a plăcut, mi-a zis, rostind apăsat cuvântul mie.

După care a venit Arthur Kelly, reprezentantul meu.

– Bineînţeles că n-o să facă douăsprezece milioane, dar ne mulţumim şi cu jumătate, mi-a spus în glumă.

După aceea am dat o superpetrecere pentru vreo sută cincizeci de oameni, printre care şi câţiva vechi prieteni. În seara aceea s-au exprimat tot felul de păreri şi, în ciuda şampaniei, a fost deprimant. Oona s-a dus la culcare, dar eu am mai rămas o jumătate de oră.

Bayard Swope, un om care-mi plăcea şi mi se părea inteligent, se certa cu prietenul lui, Don Stewart, din cauza filmului. Lui Swope nu-i plăcuse. În seara aceea m-au complimentat doar câţiva oameni. Don Stewart, puţin ameţit de la băutură, ca şi mine, mi-a zis aşa:

– Charlie, sunt o groază de ticăloşi care vor să facă politică pornind de la filmul tău, care e o treabă foarte bună şi care spectatorilor le-a plăcut.

Atunci nu-mi păsa deloc de ce cred oamenii, nu mai rezistam. Don Stewart m-a condus la hotel. Când am ajuns, Oona dormea deja.

– Ce etaj e? a întrebat Don.

– Şapte.

– Iisuse! Îţi dai seama ce cameră e? Aia din care a ieşit băiatul care a stat atârnat acolo douăsprezece ore, după care s-a aruncat în gol.

O veste numai bună să fie punctul culminant al serii. Oricum, eu cred că *Monsieur Verdoux* este cel mai inteligent și cel mai strălucit film pe care l-am făcut vreodată.

Spre surprinderea mea, a rulat șase săptămâni la New York și a făcut o treabă foarte bună. După care s-a prăbușit dintr-odată. Când l-am întrebat, Grad Seers de la United Artists mi-a zis așa:

– Orice film pe care-l faci o să meargă foarte bine trei-patru săptămâni, pentru că sunt vechii admiratori. Dar după aceea vine publicul larg și, sincer, ești o țintă pentru presă de vreo zece ani și asta sigur are impact. De-aia n-a mai mers.

– Dar publicul sigur are simțul umorului.

– Uite aici!

Și mi-a arătat *Daily News* și ziarele Hearst. Și astea ajung în toată țara.

Pe una era o imagine cu Liga Catolică din New Jersey pichetând cinematograful în care rula *Monsieur Verdoux* în starea aceea. Aveau pancarte pe care scria: „Chaplin e simpatizant“; „Goniți extraterestrul din țară“; „Chaplin e *paying guest* de prea mult timp“; „Chaplin, ingratul simpatizant comunist“; „Trimiteți-l în China pe Chaplin“.

Când te apasă toată dezamăgirea din lume și toate necazurile se abat asupra ta, apelezi ori la filosofie, ori la umor. Când mi-a arătat poza cu demonstranții, fără niciun plătitor de bilet în fața teatrului, i-am zis în glumă:

– E făcută la cinci dimineața, evident.

Oricum, unde rula fără să se bage cineva, *Monsieur Verdoux* făcea mai mult decât o treabă bună.

Filmul a fost rezervat pentru toate marile circuite din țară. Dar după ce au primit scrisori de amenințare de la American Legion și alte grupări de presiune au anulat proiecțiile. Legiunea se pricepea să-i sperie pe cei care

difuzau filmul, amenințând că va boicota cinematograful un an dacă difuzează un film de Chaplin sau oricare alt film care nu le plăcea lor. La Dever, primul a avut o primă proiecție bine primită într-o seară, iar în seara următoare s-a anulat din cauza amenințărilor.

Sejurul nostru newyorkez a fost cel mai nefericit dintre cele petrecute acolo. Zi de zi mai primeam de undeva vestea că difuzarea filmului s-a amânat. În plus, eram într-un proces cu *Dictatorul*, care dăduse naştere la acuza de plagiat. De la înălțimea urii crâncene și a dușmăniei ce veneau dinspre presă și de la public, în timp ce patru senatori mă denunțau la Senat, cazul s-a judecat în prezența juraților, deși eu voiam o amânare.

Înainte de a continua, vreau să subliniez o dată pentru totdeauna că îmi concep și îmi scriu singur scenariile. Procesul începuse deja când judecătorul s-a întrerupt și a anunțat că îi moare tatăl și a insistat să ajungem la o înțelegere, ca să poată să se ducă să stea cu el. Adversarii au văzut avantajul și au profitat de ocazia oferită. În împrejurări normale, aș fi insistat să continuăm judecata. Dar, cum la momentul respectiv nu eram îndrăgit în Statele Unite și exista și presiunea completului, eram îngrozit, nu știam la ce să mă aștept, așa că am ajuns la o soluție.

Mi s-au spulberat toate speranțele de a ajunge la douăsprezece milioane de dolari cu *Monsieur Verdoux*. Filmul abia dacă scotea cât să acopere costurile de producție, așa că United Artists era într-o situație disperată. Ca să facem economie, Mary a insistat să-l concediem pe Arthur Kelly, agentul meu, și i-a sărit mustarul când i-am adus aminte că și eu sunt proprietarul a jumătate din companie.

– Dacă pleacă reprezentantul meu, pleacă și al tău, i-am zis.

Asta a creat un moment tensionat, care a luat sfârșit când i-am spus așa:

– Depinde de unul dintre noi să cumpere sau să vândă. Spune la ce preț vrei tu să vinzi.

Dar Mary n-a vrut să spună niciun preț și nici eu n-am vrut.

Mai târziu salvarea a venit de la o companie de avocați care reprezenta un circuit de cinematografe din est. Voiau să aibă control asupra companiei și erau dispuși să ne dea între douăsprezece milioane și șapte milioane de dolari bani gheață și cinci milioane de dolari în acțiuni. Era o pleașcă venită din cer.

– Dă-mi mie acum cinci milioane bani gheață, eu ies din acționariat și-ți rămâne ție tot restul, i-am propus lui Mary.

Și ea, și compania au fost de acord.

După câteva săptămâni de negocieri am făcut actele. Avocatul meu m-a sunat și mi-a zis așa: „În zece minute o să faci cinci milioane, Charlie“. Dar peste zece minute m-a sunat iar și m-a anunțat că, după ce a luat stiloul să semneze, Mary s-a răzgândit: „Nu! El de ce să ia cinci milioane acum, iar eu să-mi aștept banii doi ani?“. S-au certat pentru că de-acum voia șapte milioane, cu două mai mult decât tine. Dar a venit cu pretextul că o să aibă probleme cu impozitul pe venit.

Asta fusese ocazia noastră de aur. Mai târziu a trebuit să vindem la un preț mult mai mic.

Ne-am întors în California, mi-am revenit complet din coșmarul *Monsieur Verdoux*, așa că am început să caut alte idei. Căci eram optimist, dar încă nu ferm convins că pierdusem toată afecțiunea americanilor, fără a crede că sunt atât de implicați politic și atât de lipsiți de umor, încât să boicoteze pe oricine i-ar putea amuza. Mi-a venit o idee și, sub impulsul acela, nu-mi păsa nici cât negru sub unghie de ce o să iasă. Trebuia să fac filmul.

Indiferent de umbrela modernă sub care se așază, omului îi place întotdeauna o poveste de dragoste. Cum zice Hazlitt, sensibilitatea e mai atrăgătoare decât rațiunea și a contribuit mai mult la crearea operelor de artă. Iar ideea mea era o poveste de dragoste. Și era la opusul pesimismului cinic din *Monsieur Verdoux*. Și, ceea ce era și mai important, ideea mă stimula.

Pregătirile pentru *Luminile rampei* au durat optsprezece luni. Trebuia compusă muzica pentru o secvență de balet de douăsprezece minute, sarcină imposibilă, fiindcă trebuia să-mi imaginez o acțiune. Mai compusesem muzică, dar numai când filmul era gata și puteam să văd acțiunea. Dar când a fost gata, m-am întrebat dacă baletul ar fi potrivit, pentru că dansatoarele vor trebui să-și facă singure coregrafia în cea mai mare parte.

Fiind un mare admirator al lui André Eglevsky, m-am gândit la el pentru balet. Era la New York, i-am dat telefon și l-am întrebat dacă n-ar vrea să facă el acest dans al Păsării Albastre pe altă muzică și dacă ne poate sugera o balerină care să danseze cu el. A zis că mai întâi trebuie să asculte muzica. Dansul e pe muzica lui Ceaikovski și are o durată de patruzeci și cinci de secunde. Așa că am compus ceva pentru durata asta.

Cele douăsprezece minute de balet le tot pregătisem luni bune și le-am înregistrat cu o orchestră de cincizeci de muzicieni, așa că abia așteptam să văd reacțiile. După aceea Melissa Hayden, balerina, și André Eglevsky au venit la Hollywood s-o asculte. Am fost foarte emoționat și atent cât timp ei au stat să asculte, dar, slavă Domnului, amândoi au fost de acord și au zis că se poate face balet. A fost un moment foarte palpitant din cariera mea de cineast să-i văd dansând pe muzica pe care am compus-o eu. Interpretarea lor a fost cea mai flatantă și i-a conferit muzicii o dimensiune clasică.

Pentru prima parte din rolul fetei voiam imposibilul: frumusețe, talent și o foarte variată gamă emoțională. După luni de căutare și încercări dezamăgitoare am avut în sfârșit noroc să semnez cu Claire Bloom, pe care mi-a recomandat-o prietenul meu Arthur Laurents.

Ceva din firea noastră ne face să uităm ura și lucrurile neplăcute. Procesul și toată dușmănia de atunci s-au topit ca zăpada. Între timp, Oona a născut patru copii: Geraldine, Michael, Josie și Vicki. Acum viața era frumoasă în Beverly Hills. Aveam și un personal bun și totul mergea bine. Duminica aveam casa deschisă și ne vedem cu mulți prieteni, printre care Jim Agee, care venise la Hollywood ca să scrie un scenariu pentru John Huston.

Și Will Durant, scriitor și filosof, era la Hollywood, căci susținea cursuri la UCLA. Era un vechi prieten al nostru și venea des la noi să ia cina. Erau

seri amuzante. Will, un entuziast care nu avea nevoie de niciun stimulent ca să fie euforic, căci viața însăși era de-ajuns, m-a întrebat o dată:

– Care e concepţia ta despre frumusețe?

I-am spus că pentru mine frumusețea înseamnă omniprezența morții și a farmecului, o anume tristețe surâzătoare pe care o deslușim în natură și în toate lucrurile, o comuniune mistică pe care o simte poetul. O expresie a ei poate fi un tomberon de gunoi pe care strălucește o rază de soare sau un trandafir din gunoi. El Greco a văzut frumusețea în Mântuitorul de pe Cruce.

Ne-am întâlnit iar cu Will la o cină, acasă la Douglas Fairbanks jr. Erau acolo Clemence Dane și Clare Boothe Luce. O cunoscusem pe Clare la New York, cu mulți ani în urmă, la balul mascat de la H.R. Hearst. În seara aceea era răpitor de frumoasă, într-un costum din secolul al XVIII-lea, cu perucă albă, asta până când am auzit-o certându-se cu prietenul meu George Moore, om cultivat și sensibil. Îl luase la puricat în mijlocul hoardei de admiratori: „Ești cam misterios. Cum faci tu rost de bani, mă rog?“

Ceea ce a fost o cruzime, mai ales în prezența altora. Dar George a fost dulce și i-a răspuns râzând: „Vând cărbune, mai joc polo cu prietenul meu Hitchcock, iar aici *(eu tocmai treceam pe acolo)* mă cunosc cu amicul Charlie Chaplin.“ În clipa aceea mi-am schimbat toată impresia despre ea. Și n-am fost surprins mai târziu când am auzit că a ajuns membră a Congresului, binecuvântând politica Americii cu aforismul acela profund: „o păcăleală mondială“.

În seara aceea am ascultat profețiile lui Clare Luce. Bineînțeles că am ajuns la religie (tocmai i se alăturase Bisericii Catolice) și în toiul discuției, eu am zis așa:

– Nu trebuie să porți semnul creștinismului pe frunte. El există și în sfânt, și în păcătos. Sfântul Duh este în tot.

În seara aceea ne-am despărțit cu un vag sentiment de înstrăinare.

Când am terminat *Luminile rampei* am fost mai sigur decât la oricare alt film al meu că o să aibă succes. Am făcut o vizionare privată pentru prieteni și toată lumea a fost încântată. Așa că ne gândeam să mergem în Europa, căci Oona își dorea foarte mult să trimitem copiii la școală acolo, departe de influența Hollywoodului.

Cu trei luni în urmă depusesem o solicitare prin care ceream un permis de întoarcere, însă nu primisem niciun răspuns. Dar, oricum, am zis să-mi aranjez treburile în afaceri ca să pot pleca. Îmi achitasem toate impozitele. Când a auzit că plec în Europa, Serviciul Reținere Interne a descoperit că-i mai datorez niște bani. Acum inventase o sumă de șase cifre, cerându-mi să am disponibili două milioane de dolari, de zece ori mai mult decât îmi cereau. Instinctul îmi spunea să nu le dau nimic și să insist ca problema să fie rezolvată în fața completului de judecată. Și așa se face că ne-am înțeles repede pe o anumită sumă. Acum, că nu mai aveau nicio pretenție, am făcut iar cerere pentru permis și am așteptat săptămâni întregi, dar degeaba. Așa că am trimis o scrisoare la Washington, spunând că, dacă nu doresc să-mi acorde un permis de întoarcere, eu o să plec oricum.

Peste o săptămână m-a sunat cineva de la Departamentul Imigrări să mă roage să răspund la alte câteva întrebări. Sunt de acord să vină acasă la mine?

– Desigur, am răspuns.

Și au sosit trei bărbați și o femeie cu o mică mașină de scris. Ei aveau niște serviete mici și pătrate – dotate, evident, cu aparate de înregistrat. Coordonatorul interogatoriului era un tip înalt și slab, de vreo patruzeci de ani, arătos și inteligent. Știam că suntem patru la unu și ar fi trebuit să-mi chem avocatul, dar nu aveam nimic de ascuns.

I-am condus pe terasa însorită, ea și-a scos mașina de scris și a pus-o pe măsuță. Ceilalți s-au așezat pe banchetă, punând în față servietele cu aparatele de înregistrat. Interogatorul a scos un dosar gros de treizeci de centimetri și l-a lăsat pe masa de alături. Eu m-am așezat în fața lui. A început să se uite în dosar, pagină cu pagină.

– Numele dvs. adevărat este Charles Chaplin?

– Da.

– Unii spun că numele dvs. adevărat este (și a zis un nume străin) și că sunteți originar din Galiția.

– Nu. Numele meu este Charles Chaplin, așa cum îl chema pe tatăl meu, și m-am născut la Londra, în Anglia.

– Spuneți că n-ați fost comunist niciodată?

– Niciodată. Niciodată în viața mea n-am făcut parte din vreo organizație politică.

– Într-un discurs v-ați adresat folosind cuvântul *tovarăși*. Ce ați vrut să spuneți prin acest cuvânt?

– Exact asta. Căutați-l în dicționar. Comuniștii nu au vreo prioritate la acest cuvânt.

Și a continuat tot așa cu întrebările, după care a întrebat brusc:

– Ați comis adulter vreodată?

– Uitați ce este, le-am zis. Dacă sunteți disperați să găsiți o chichiță ca să nu-mi dați voie să intru în țară, mai bine îmi spuneți, iar eu îmi aranjez treburile, fiindcă nu vreau să fiu *persona non grata* nicăieri.

– A, nu e vorba despre așa ceva. E o întrebare care se pune la interogatoriul pentru fiecare cerere de permis de întoarcere.

– Care este definiția adulterului? am întrebat.

Au căutat amândoi cuvântul în dicționar.

– Să zicem relații sexuale cu soția altui bărbat, a zis el.

– Nu cred să fi fost cazul la mine, am răspuns eu după ce m-am gândit o clipă.

– Dacă ar fi invadată această țară, ați lupta pentru ea?

– Bineînțeles. Iubesc această țară. Aici e pentru mine acasă, aici trăiesc de patruzeci de ani, am răspuns.

– Fără să vă fi luat niciodată cetățenia.

– Nu există nicio lege care să mă oblige. Oricum, aici îmi plătesc impozitele.

– Dar de ce mergeți pe linia Partidului?

– Dacă-mi spuneți care e linia Partidului, vă spun și eu dacă merg pe ea sau nu.

S-a lăsat puțin tăcere, după care am izbucnit:

– Știți de ce am intrat eu în buclucul ăsta?

A clătinat din cap în semn că nu.

– Pentru că guvernul dvs. are o obligație față de mine.

A ridicat din sprâncene surprins.

– Domnul Joseph David, ambasadorul dvs. în Rusia, urma să vorbească la San Francisco despre războiul din Rusia și eliberare, dar în ultima clipă l-a lovit laringita și cineva din guvernul dvs. m-a întrebat dacă nu aș vrea să vorbesc eu în locul lui și de atunci au urmat numai probleme.

Interogatoriul a durat trei ore. Peste o săptămână m-au sunat iar și m-au rugat să mă duc la Biroul Imigrări. Avocatul meu a insistat să meargă și el, „în caz că vor să mai pună întrebări“.

Când am ajuns, o primire mai cordială nici că mi-ar fi putut face. Șeful Departamentului Imigrări, un domn amabil, între două vârste, mi s-a adresat consolator:

– Îmi pare rău pentru întârziere, domnule Chaplin. Dar acum, când am deschis la Los Angeles o reprezentanță a Departamentului Imigrări, o să dureze mai puțin, dacă nu va mai trebui să trimitem și să primim solicitările la și de la Washington. Încă o întrebare, domnule Chaplin. Cât intenționați să lipsiți?

– Nu mai mult de șase luni. Mergem doar într-o vacanță.

– Altfel, dacă stați mai mult, trebuie să cereți o prelungire.

A pus un document pe masă și a ieșit. Avocatul meu s-a uitat repede și a exclamat:

– Ăsta e! Permisul!

Domnul s-a întors cu un stilou.

– Vă rog să semnați aici, domnule Chaplin. Și va trebui, desigur, să obțineți și documentele de navigare.

După ce am semnat, m-a bătut pe umăr cu afecțiune:

– Aveți aici permisul. Vacanță frumoasă, Charlie! Și apoi, repede acasă!

Era sâmbătă, iar duminică noi aveam tren spre New York. Voiam ca Oona să aibă acces la cutia mea de valori, în caz că mi se întâmpla ceva, acolo fiind cea mai mare parte din averea mea. Dar ea tot amâna semnarea documentelor la bancă. Iar acum era ultima noastră zi la Los Angeles și băncile se închideau în zece minute.

– Mai sunt doar zece minute, așa că fuga, am zis.

În astfel de chestiuni Oona amână mereu de pe o zi pe alta.

– De ce nu putem aștepta să ne întoarcem din vacanță? m-a întrebat.

Dar eu am insistat. Și bine am făcut, pentru că, altfel, poate ne-am fi petrecut restul vieții prin tribunale, încercând să ne scoatem din țară bunurile personale.

A fost emoționantă ziua în care am plecat la New York. Când ea făcea ultimele pregătiri acasă, am stat pe peluză și m-am uitat la casă cu sentimente amestecate. Mi se întâmplaseră atâtea în casa asta, atâta fericire, atâta suferință. Iar acum și casa, și grădina păream atât de liniștite și de prietenoase, că mă apucase melancolia fiindcă trebuia să plec.

După ce mi-am luat la revedere de la Helen, menajera, și de la Henry, majordomul, am intrat în bucătărie și mi-am luat rămas-bun și de la Anna, bucătăreasa. În asemenea situații sunt foarte timid, iar Anna, o femeie zdravănă, rubicondă, era puțin surdă:

– La revedere! am repetat și am atins-o pe umăr cu mâna.

Oona a ieșit ultima. Mi-a povestit mai târziu că le găsise pe bucătăreasă și pe menajeră plângând. Jerry Epstein, regizorul meu secund, venise la gară să ne conducă.

Drumul prin țară a fost relaxant. Am stat o săptămână la New York înainte să luăm vaporul. Tocmai când voiam să mă distrez, a sunat Charles Schwartz, avocatul meu, să-mi spună că un fost angajat de la United Artists dă în judecată compania și cere nu știu câte milioane.

– Un proces de rutină, Charlie. Și nu vreau nici măcar să fii convocat, adică să fii chemat din vacanță.

Așa că în ultimele patru zile am rămas închis în camera mea și n-am putut să mă bucur de New York cu Oona și copiii. Dar, convocat sau nu, aveam de gând să mă duc la vizionarea de presă pentru *Luminile rampei.*

Crocker, acum agentul meu de publicitate, îmi aranjase să iau dejunul cu ziariști de la revistele *Time* și *Life*, pentru mine o ocazie de îmbunătățire a imaginii. Birourile lor cu pereți albi erau potrivite pentru atmosfera frigidă de la prânz, așa că m-am străduit să fie prietenos și să am haz în fața unor indivizi parcă din spațiu, solemni și tunși castron, așa cum erau tipii de la *Time*. Mâncarea a fost la fel de solemnă ca atmosfera: pui fără niciun gust și ficat bolnav și tare. Cât privește publicitatea pentru *Luminile rampei*, nici prezența mea, nici încercările de a mă face plăcut, nici mâncarea n-au fost de niciun ajutor. Revista lor a tratat filmul fără milă.

Deși la vizionarea de presă adversitatea plutea în aer, fără îndoială, mai târziu cronicile publicate în ziare importante aveau să mă surprindă plăcut.

TREIZECI

M-am îmbarcat pe Queen Elizabeth la cinci dimineața, o oră romantică, numai că scopul meu sinistru era să evit eventualii portărei cu citații. Avocatul îmi recomandase să mă furișez în străinătate, să mă încui în cabina mea și să nu mă arăt pe punte până nu ne desprindeam de uscat. Cum în ultimii zece ani mi-a fost dat să accept ce e mai rău, l-am ascultat.

Abia așteptasem să stau pe punte cu ai mei, să mă bucur de clipa aceea în care vaporul se desprinde cu o hurducătură și pornește în larg, spre altă viață. Dar iată-mă încuiat ca un hoț în cabină, trăgând cu ochiul pe hublou.

– Eu sunt, mi-a zis Oona bătând la ușă.

I-am deschis.

– Tocmai a venit Jim Agee să ne conducă. E în port. I-am strigat că te ascunzi de portărei și că o să-i faci cu mâna în dreptul hubloului. Uite-l pe chei, în capăt, mi-a spus ea.

L-am văzut stând puțin desprins de grup, în lumina necruțătoare a soarelui, cu ochii la vapor. Am luat imediat pălăria, am scos mâna prin hublou și i-am făcut semn, timp în care Oona se uita prin celălalt hublou:

– Nu, încă nu te-a văzut, mi-a zis.

Jim nu m-a mai văzut niciodată. Iar eu l-am văzut atunci pentru ultima dată, stând acolo separat de ceilalți, parcă separat de lume, uitându-se și căutându-mă cu privirea. Peste doi ani a murit în urma unui atac de cord.

Iată-ne în sfârșit pe drum și, înainte să pornească vaporul, am descuiat ușa și am ieșit pe punte ca un om liber. Iată orizontul presărat de turnuri al orașului New York, indiferent și impresionant, parcă fugind de mine în lumina soarelui, din ce în ce mai frumos, mai eteric, cu fiecare mișcare... pe măsură ce continentul acela mare se făcea nevăzut în ceață, mă încerca un sentiment straniu.

Deși aveam emoții la gândul că merg în vizită în Anglia cu familia mea, eram într-o stare de relaxare plăcută. Nemărginirea Atlanticului parcă are un efect purificator. Mă simțeam alt om. Nu mai eram un mit din lumea cinematografiei sau ținta sarcasmului, ci un domn aflat în vacanță cu soția și cu ai lui. Copiii erau sus, pe punte, și se jucau de mama focului, iar eu și Oona stăteam pe șezlonguri. Stând așa, am înțeles ce înseamnă fericirea perfectă – ceva ce e foarte aproape de tristețe.

Vorbeam cu drag despre prietenii pe care-i lăsam în urmă. Am vorbit chiar și despre prietenia pe care ne-o arătaseră cei de la Departamentul Imigrări. Ce ușor cedează oamenii la micile gesturi de curtoazie – dușmănia e greu de alimentat.

Aveam de gând să plec cu Oona într-o vacanță lungă și să ne dedăm la plăceri, o vacanță care n-ar fi lipsită de un scop: lansarea filmului *Luminile rampei*. Știința de a combina afacerile cu plăcerile era nespus de plăcută.

Iar dejunul din ziua următoare nici c-ar fi putut fi mai vesel. I-am avut invitați pe Arthur Rubinstein cu soția și pe Adolph Green. Dar Harry Crocker a primit o telegramă în toiul discuției:

– Se așteaptă răspuns prin radio imediat, i-a zis mesagerul când el a vrut s-o pună în buzunar.

Citind-o, Harry s-a întunecat la față. După aceea s-a scuzat și a plecat.

M-a chemat mai târziu la el în cabină și mi-a citit-o. Scria că o să fiu interzis în Statele Unite și că pentru a intra în țară va trebui să fiu analizat de o Comisie de Cercetare a Imigranților, ca să răspund la acuzații de natură politică și de imoralitate. Agenția United Press voia să știe dacă am vreun comentariu.

Mi s-a încordat tot corpul. Că o să mai intru sau nu în nefericita aia de țară prea puțin îmi păsa. Mi-ar fi plăcut să le spun că, cu cât aveam să ies mai repede din atmosfera aia plină de ură, cu atât mai bine, că mă săturasem de jignirile Americii și de cum făcea ea pe morala și că povestea asta devenise foarte plictisitoare. Dar tot ce aveam era în State și mă îngrozea gândul că vor găsi ei o cale să-mi confiște tot. De-acum mă puteam aștepta la orice acțiune lipsită de scrupule. Așa că am ieșit cu o declarație pompoasă, spunând că mă voi întoarce și voi răspunde la acuzații și că permisul meu de revenire în țară nu e „o bucată de hârtie“, ci un document oferit cu bună-credință de Guvernul Statelor Unite *bla-bla-bla*.

Pe vapor n-am mai avut o clipă de liniște. Primeam telegrame de la agenții de presă din toate colțurile lumii, care-mi cereau declarații. La Cherbourg, la prima oprire înainte de Southampton, s-au năpustit pe mine peste o sută de gazetari europeni care voiau interviuri. Am aranjat o întrevedere de o oră după prânz. Deși ei erau foarte înțelegători, pentru noi a fost un coșmar plictisitor și obositor.

Drumul de la Southampton la Londra s-a desfășurat într-o atmosferă dominată de teamă. Mult mai tare decât interdicția de a mai merge în SUA mă frământa întrebarea cum vor reacționa Oona și copiii când vor vedea prima dată peisajul rural din Anglia. Lăudasem ani întregi minunata frumusețe a ținutului din sud-vestul Angliei, din Devonshire și Cornwall, iar acum treceam printre grupuri mohorâte de clădiri din cărămidă roșie și alei cu case uniforme urcând pe dealuri.

– Sunt toate la fel, a comentat Oona.

– Dă-ne și nouă o șansă! i-am zis. Abia ajungem la Southampton.

Și, bineînțeles, cu cât înaintam, cu atât peisajul era mai frumos.

Când am intrat în gara Waterloo de la Londra, mulțimea fidelă era tot acolo, cu oameni fideli și entuziasmați ca întotdeauna. Când am ieșit din gară, ne-au făcut cu mâna și ne-au ovaționat.

–Lasă-i, Charlie, nu te descuraja, arată-le tu de ce ești în stare! mi-a spus cineva.

Și asta chiar că mi-a încălzit sufletul.

Când în sfârșit am rămas singuri o clipă, am stat cu Oona la fereastra apartamentului nostru de la etajul cinci al hotelului Savoy. I-am arătat noul pod Waterloo. Deși era frumos, pentru mine nu însemna mare lucru, doar că șoseaua lui ducea în copilăria mea. Am stat așa în tăcere, sorbind din cea mai tulburătoare imagine din toată lumea. Am admirat eleganța romantică a *Place de la Concorde* din Paris, am simțit mesajul mistic al miilor de ferestre ce strălucesc în lumina asfințitului la New York, dar pentru mine Tamisa văzută de la fereastra din hotelul nostru le întrece pe toate prin măreție, prin ceva profund omenesc.

M-am uitat la Oona, care admira priveliștea, cu fața încordată de emoție, ceea ce o făcea să pară mai tânără de 27 de ani. Trecuse printr-o grămadă de necazuri cu mine de când ne căsătoriserăm. Cum stătea ea așa cu ochii la Londra, am văzut prima dată un fir argintiu sau două în părul ei brunet, în care se juca lumina soarelui. N-am zis nimic, dar în clipa aia m-am simțit pentru totdeauna sclavul ei. Ea a spus încet: „Îmi place Londra.“

Nu mai fusesem aici de douăzeci de ani. Din locul în care îl priveam, râul era șerpuitor și contururile malurilor aveau niște forme moderne urâte, care parcă stricau linia orizontului. Jumătate din copilăria mea dispăruse în aceste locuri pustii, pline de funingine.

În timp ce hoinăream cu Oona prin Leicester Square și Piccadilly, acum doldora de mărunțișuri americane, mese la care să iei prânzul, chioșcuri la care se vindea hotdog și se putea bea lapte, am văzut tineri fără pălărie și fete în jeanși albaștri umblând de colo-colo. Țin minte că unul era în costumul pe care-l purta în spectacolul în care juca pe West End, așa că se plimba cu mănuși negre și baston. Dar lumea aceea a dispărut și acum îi ia locul alta, ochii văd altfel, emoțiile reacționează la alte teme. Oamenii plâng când ascultă jazz, iar violența a devenit sexuală. Timpul merge mai departe.

Am mers cu taxiul în Kennington, la Pownall Terrace nr. 3, dar casa era goală, pe punctul de a fi demolată. Ne-am oprit puțin la Kennington Road

nr. 27, unde locuisem cu Sydney și cu tata. Am trecut prin Belgravia și am văzut încăperile din casele acelea particulare, odinioară minunate, luminate cu neoane și funcționari lucrând la birouri. Altor case le luaseră locul forme prelungi, ovale, cu elemente de sticlă și cutii din beton, edificii privind spre înalt – totul, în numele progresului.

Am avut o groază de probleme. Prima: să ne scoatem banii din America. Adică Oona a trebuit să se întoarcă în California cu avionul și să ia tot din cutia cu valori. A fost plecată zece zile. Când s-a întors, mi-a povestit cu lux de amănunte ce s-a întâmplat. Funcționarul de la bancă i-a studiat semnătura, s-a uitat la ea, după care a plecat și a trebuit să-i țină un adevărat discurs funcționarului. S-a simțit stânjenită când ne-au deschis cutia cu valori.

Mi-a zis că după ce a terminat treaba la bancă s-a dus la casa din Beverly Hills. Totul era ca atunci când plecaserăm, florile și curtea erau splendide. O clipă a stat emoționată în sufragerie. Mai târziu l-a văzut pe Henry, majordomul nostru elvețian, care i-a zis că după ce am plecat a sunat FBI de două ori și l-a interogat, întrebându-l ce fel de om sunt, dacă fac petreceri sălbatice cu fete goale care vin acasă etc. Când le-a zis că eu duc o viață liniștită cu soția și copiii, l-au luat la smotocit, l-au întrebat de ce origine e, de cât timp e în țară și au cerut să-i vadă pașaportul.

Oona mi-a zis că, auzind toate astea, în clipa aia, atunci și acolo, i-a dispărut orice atașament față de casa aia. Nici măcar lacrimile lui Helen, menajera noastră, n-au avut aproape nicio putere, ci doar i-au grăbit plecarea.

Prietenii m-au întrebat cum se face că am ajuns la relația asta de ură cu America. Marele meu păcat a fost și încă este că sunt un nonconformist. Deși nu sunt comunist, am refuzat să mă conformez și să-i urăsc. Ceea ce, desigur, a fost o jignire pentru mulți, inclusiv pentru American Legion. Nu mă împotrivesc acelei organizații, în sensul ei cu adevărat constructiv; beneficiile pentru foștii soldați și copiii nevoiași ai veteranilor sunt excelente măsuri caritabile. Dar când merg mai departe de drepturile lor legitime și, pretinzându-se patrioți, își folosesc puterea asupra altora comițând abuzuri, legionarii comit de fapt o ofensă la adresa structurii

fundamentale a guvernului american. Asemenea superpatrioţi ar putea fi celulele care să ducă America într-o etapă fascistă.

În al doilea rând, mă opuneam Comitetului de Cercetare a Activităţilor Antiamericane – o denumire necinstită şi suficient de flexibilă, cât să se înfăşoare în jurul gâtului şi să reducă la tăcere vocea oricărui cetăţean american a cărui opinie era diferită de cea a majorităţii.

În al treilea rând, n-am încercat niciodată să devin cetăţean american. Totuşi, nenumăraţi americani care-şi câştigă existenţa în Anglia n-au încercat niciodată să devină cetăţeni britanici. De exemplu, un director american de la MGM, cu un salariu din patru cifre pe săptămână, trăieşte şi lucrează în Anglia de peste treizeci şi cinci de ani fără să fie cetăţean englez, ceea ce pe englezi nu i-a preocupat niciodată.

Această explicaţie nu este o scuză. Când am început să scriu cartea, m-am întrebat de ce fac asta. Dintr-o mulţime de motive, dar nu ca să mă scuz. Pe scurt, aş spune că într-o atmosferă dominată de grupuri de putere şi guverne invizibile am provocat ostilitatea unui popor şi din păcate am pierdut afecţiunea publicului american.

Luminile rampei trebuia să debuteze la Odeon, în Leicester Square. Mă gândeam cu emoţie la cum o să fie primit filmul, căci nu era o comedie obişnuită în stilul Chaplin. Înainte de premieră a fost o vizionare de presă. Trecerea timpului mi-a dat posibilitatea să iau distanţă şi să pot să mă uit la el cu obiectivitate, aşa că trebuie să spun că m-a mişcat. Nu era o dovadă de narcisism, căci pot să mă bucur de anumite secvenţe din filmele mele, iar pe altele pot foarte bine să le urăsc. Oricum, n-am plâns cum a zis un paparazzo – şi dacă aş fi plâns, ce? Dacă nu-l emoţionează propria lui creaţie, autorul nu prea se poate aştepta să emoţioneze publicul. Sincer, mie îmi plac comediile mele mai mult decât îi plac publicului.

Premiera filmului *Luminile rampei* a fost o gală de binefacere, la care a participat prinţesa Margaret. În ziua următoare, filmul a plecat spre publicul larg. Deşi cronicile n-au fost foarte entuziaste, a depăşit recordurile mondiale şi, deşi boicotat în SUA, a adus mai mulţi bani decât a adus vreodată un film de-ale mele.

Înainte să plec de la Londra la Paris, am fost în vizită la Lordul Strabolgi împreună cu Oona și am fost la un dineu la Camera Lorzilor. Am stat lângă Herbert Morrison și m-a surprins să aud că, socialist fiind, sprijinea politica de apărare atomică. I-am zis că, oricât am crește dotarea atomică, Anglia ar rămâne întotdeauna o țintă vulnerabilă. E o insuliță, iar represaliile n-ar fi cine știe ce consolare după ce ne-au făcut praf. Sunt convins că cea mai sănătoasă strategie pentru apărarea Angliei este neutralitatea absolută, căci mă îndoiesc că într-o epocă atomică neutralitatea absolută poate fi violată. Dar opiniile mele nu se potriveau deloc cu ale lui Morrison.

Sunt surprins să văd câți oameni inteligenți sunt pro arme atomice. La altcineva acasă l-am cunoscut pe lordul Salisbury, care împărtășea opinia lui Morrison, și, exprimându-mi părerea împotriva apărării nucleare, simțeam că nu sunt tocmai într-o relație bună cu Înălțimea Sa.

Iar acum cred că a venit timpul să schițez starea lumii așa cum o văd eu azi. Complexitățile din ce în ce mai numeroase ale vieții moderne, invadarea kinetică din secolul XX îl găsesc pe individ înconjurat de instituții gigantice care amenință din toate părțile – politic, științific și economic. Devenim victimele unor condiții impuse sufletului, ale sancțiunilor și ale permisiunilor.

Matricea în care ne-am lăsat modelați vine din lipsa de cultură. Orbi, trăim în urâțenie și aglomerație și nu mai apreciem frumosul. Profitul, puterea și monopolul ne-au tocit simțul de a trăi. Ne-am lăsat cuprinși de aceste forțe, care ne-au învăluit în pur dispreț pentru urmările nefaste.

Fără să urmărească inteligent o anumită direcție și fără simțul răspunderii, știința a ajuns la politicieni, iar armele de distrugere militare pe care ei le țin în mână pot distruge destinul fiecărei făpturi vii de pe acest pământ.

Puterea încredințată acelora prea puțin înzestrați, ca să fiu blând, cu răspundere morală și competențe intelectuale, în unele cazuri aproape deloc înzestrați, ar putea duce în cele din urmă la un război de exterminare a tuturor formelor de viață de pe pământ. Iar noi mergem orbi mai departe.

Dr. Robert Oppenheimer mi-a spus odată așa: „Omul e condus de dorința de a cunoaște“. Totul bine și frumos – dar deseori nu ia în considerare

consecințele. Domnul era de acord cu asta. Unii oameni de știință sunt precum credincioșii fanatici. Se năpustesc înainte, crezând că ce descoperă ei e întotdeauna bun și că dorința lor de cunoaștere e un crez moral.

Omul este un animal cu instincte primare de supraviețuire. Prin urmare, mai întâi i s-a dezvoltat agerimea, iar sufletul abia după aceea. Astfel, progresul științei a ajuns mult mai departe decât comportamentul etic al omului.

Altruismul înaintează încet pe calea dezvoltării umane. Merge șchiop și împiedicat, venind în urma științei. Numai prin forța împrejurărilor poate funcționa. Sărăcia nu s-a diminuat datorită altruismului sau filantropiei guvernelor, ci grație forțelor materialismului dialectic.

Carlyle spunea că salvarea lumii va veni de la oamenii care gândesc. Dar pentru așa ceva e nevoie mai întâi ca omul să fie pus în situații serioase.

În felul acesta, prin diviziunea atomului, omul e pus la colț și obligat să gândească. Poate alege să se distrugă sau să se comporte adecvat. Avântul științei îl obligă să ia o hotărâre. Și am impresia că, date fiind circumstanțele, altruismul lui va supraviețui, iar buna lui credință în relație cu omenirea va învinge.

După ce am plecat din America, viața a fost la alt nivel. La Paris și la Roma ne-au primit ca pe niște eroi cuceritori: președintele Vincent Auriol m-a invitat la dejun la Palatul Élysée și la alt dejun la Ambasada Marii Britanii. Guvernul francez m-a ridicat la rangul de Ofițer al Legiunii de Onoare și chiar în aceeași zi am fost numit membru de onoare al Société des Auteurs et Compositeurs Dramatique. Cu acea ocazie am primit de la domnul Roger Ferdinand, președintele, o scrisoare emoționantă. Iat-o aici, în versiunea tradusă.

> *Dragă domnule Chaplin,*
>
> *Dacă pe unii îi surprinde publicitatea de care se bucură prezența dvs. aici, este pentru că nu cunosc motivele pentru care vă iubim și vă admiram. Și astfel de oameni judecă și foarte strâmt valorile*

omenești. Asta înseamnă că nu s-au deranjat să numere binecuvântările pe care le-ați revărsat asupra noastră în acești ultimi patruzeci de ani și nu v-au apreciat învățăturile ori calitatea bucuriilor și a emoțiilor pe care ni le-ați dăruit la adevărata lor valoare. Pe scurt, sunt oameni foarte nerecunoscători.

Vă numărați printre cele mai mari personalități ale lumii și sunteți în rândul iluștrilor.

Să vorbim pentru început despre geniul dvs. Geniu, acest cuvânt de care se abuzează atât, își dezvăluie adevăratul lui sens când este folosit pentru a caracteriza un om care nu e doar un mare actor de comedie, ci și autor, compozitor, producător și, înainte de toate, un om cald și mărinimos. Căci dvs. sunteți toate acestea și, mai mult, cu o simplitate care vă înnobilează și mai tare și care ajunge spontan, cu căldură, și nu din calcul, la sufletele oamenilor de azi, care sunt la fel de tulburate ca sufletul dvs. Dar geniul nu este de-ajuns ca să merite stimă. Și nici ca să primească dragoste. Și totuși, dragoste e singurul cuvânt care poate denumi sentimentul pe care dvs. îl inspirați.

Când am văzut Luminile rampei *am râs, adesea din toată inima, și am plâns cu lacrimi adevărate – lacrimile dvs., căci dvs. ne-ați făcut prețiosul dar al lacrimilor.*

Adevărul este că adevărata faimă nu se poate uzurpa niciodată. Are sens, valoare și durată atunci când se transformă într-o cauză bună, iar victoria dvs. este că aveți o generozitate și o spontaneitate ce nu vin din reguli sau inteligență, ci izvorăsc din propriile dvs. suferințe, bucurii, speranțe și dezamăgiri. Toate acestea le înțeleg cei care îndură mai mult decât pot duce și cer milă, sperând tot timpul să primească alinare, să uite o clipă, grație acelui hohot de râs care nu susține că vindecă, ci doare că alină durerea.

Ne putem închipui, dacă nu îl cunoaștem, ce preț plătiți pentru acest minunat dar de a ne face să râdem și apoi, imediat, să

plângem. Putem ghici sau, mai bine zis, putem simți că ați trecut prin suferințe dvs. înșivă, ca să puteți înfățișa în amănunt toate lucrurile acelea mici care ne ating atât de profund, pe care le-ați luat din clipe din propria dvs. viață.

Căci aveți memorie bună. Le sunteți credincios amintirilor din copilărie. N-ați uitat nimic din tristețea și din rătăcirile de atunci; vreți să-i cruțați pe alții de chinul prin care dvs. ați trecut sau cel puțin vreți să le dați tuturor un motiv să spere. Nu v-ați trădat niciodată tinerețea tristă, iar faima n-a reușit niciodată să vă despartă de propriul dvs. trecut– căci, din nefericire, se poate întâmpla și așa.

Poate că această credință față de cele mai vechi amintiri din copilărie vă este bunul cel mai de preț și adevăratul motiv pentru care vă adoră atâția oameni. Ei reacționează la subtilitățile jocului dvs. actoricesc. Parcă ați fi mereu în legătură directă cu sufletele celorlalți. Și, într-adevăr, nimic nu e mai armonios decât această cooperare a autorului, a actorului și a regizorului, ale căror talente, atunci când se unesc, se pun în slujba a tot ceea ce este omenesc și bun.

Iată de ce creația dvs. este mereu generoasă. Nu e știrbită de teorii și nici de tehnică. Este întotdeauna o mărturisire, o dovadă de încredere, o rugăciune. Iar fiecare om vă e complice fiindcă gândește și simte ca dvs.

Ați învins numai prin talent criticii pentru că ați reușit să-i cuceriți. Este o sarcină dificilă. Nu vor recunoaște niciodată că reacționați la fel de bine la farmecul melodramei de modă veche și la zelul îndrăcit al lui Feydeau. Și totuși, chiar reacționați la fel de bine, având și o anumită grație care ne trimite cu gândul la Musset, deși nu imitați pe nimeni și nu semănați cu nimeni. Și acesta este secretul faimei dvs.

Astăzi Societatea Autorilor și a Dramaturgilor are onoarea și bucuria de a vă ura bun venit. Astfel intrăm și noi, câteva clipe, în rândul marilor angajamente pe care vi le luați cu atât curaj.

Suntem foarte nerăbdători să faceți parte din organizația noastră și să vă spunem cât vă admirăm și vă iubim, să vă spunem că sunteți cu adevărat unul de-ai noștri. Căci în filmele dvs. povestea e semnată de domnul Chaplin. Ca și muzica, ca și regia. Actorul este doar încă o altă contribuție, una de prim rang.

Îi aveți aici pe autorii Franței, autori de piese și de filme, compozitori, producători și toți vă îndrăgesc, fiecare în felul lui, știind mândria și sacrificiul de sine pe care le presupune truda pe care o cunoașteți atât de bine, nutrind ambiția de a emoționa și de a amuza mulțimea, de a-i arăta bucuriile și durerile vieții, de a portretiza frica de iubirea pierdută, de a simți compasiune pentru suferințele nemeritate și dorința de a îndrepta ce nu e bine în spiritul păcii, speranței și al fraternității.

Domnule Chaplin, vă mulțumim.
Roger Ferdinand

La premiera cu *Luminile orașului* au venit spectatorii cei mai aleși, printre care miniștrii din Franța și ambasadori din străinătate. Dar ambasadorul Americii nu a venit.

La Comédie Française am fost oaspeți de onoare la o reprezentație specială cu *Dom Juan* de Molière, jucat de cei mai buni actori francezi. În seara aceea s-au aprins luminile fântânilor de la Palais Royale, eu și Oona fiind așteptați de studenți de la Comédie Française îmbrăcați în veșminte din secolul al XVIII-lea și purtând candelabre aprinse, care ne-au însoțit până la Grand Circle, unde am văzut cele mai frumoase femei din Europa.

La Roma am fost primiți la fel, mi s-au acordat onoruri și decorațiuni și m-am întâlnit cu președintele și cu miniștrii. Atunci am avut o întâmplare amuzantă la avanpremiera cu *Luminile rampei.* Ministrul Artelor Frumoase mi-a sugerat să intru pe ușa de pe scenă ca să evit gloata. Mi s-a părut cam ciudat și i-am zis că, dacă au răbdare să stea în fața teatrului ca să mă vadă, aș putea măcar să vin pe la intrarea din față ca să mă arăt la față. Mi s-a părut stranie expresia de pe fața ministrului când mi-a repetat cu blândețe

că, dacă aș intra prin spate, aș scăpa de o mare bătaie de cap. Dar eu am insistat, iar el a cedat.

În seara aceea era avanpremiera cu sclipici, cum se obișnuiește. Din limuzina cu care mergeam într-acolo vedeam gloata departe, la capătul străzii – prea departe, m-am gândit eu. Am coborât din mașină cu toată grația și cu tot farmecul meu, m-am dus spre mijlocul șoselei și am zâmbit larg în avalanșa de lumini, deschizându-mi brațele ca de Gaulle. Și m-am trezit sub o ploaie de varză și roșii. Nu prea știam ce sunt sau ce se întâmplase până când l-am auzit pe prietenul meu din Italia, translatorul, gemând în spatele meu: „Să se întâmple una ca asta în țara mea...“ Oricum, nu m-a lovit nicio varză și nicio roșie și ne-am grăbit spre teatru. După aceea parcă m-a izbit tot umorul situației și nu mă mai puteam opri din râs. Până și prietenul meu italian a trebuit să râdă cu mine.

Aveam să aflu mai târziu că fusese opera unor neofasciști. Trebuie să spun însă că gestul lor nu fusese vehement, ci mai degrabă demonstrativ. Pe patru îi arestaseră imediat, iar poliția voia să afle dacă vreau să depun mărturie împotriva lor.

– Bineînțeles că nu, le-am răspuns. Sunt doar niște băieți – aveau paisprezece și șaisprezece ani.

Așa că s-a terminat cu toată povestea.

Înainte să plec de la Paris la Roma, Louis Aragon, poet și editor la *Les Lettres Françaises,* sunase să anunțe că Jean-Paul Sartre și Picasso ar dori să mă cunoască, așa că i-am invitat la cină. Mi-au sugerat să stăm într-un loc liniștit, prin urmare am luat masa de seară în camera mea de la hotel. Când a auzit Harry Crocker, agentul meu, aproape că a intrat în criză:

– Asta o să strice tot ce am reușit să facem după ce am plecat din State.

– Dar suntem în Europa, Harry, nu în State, iar acești trei domni se întâmplă să fie trei dintre cele mai importante personalități din lume, i-am răspuns.

Am avut grijă să nu-i mărturisesc nici lui, nici altcuiva că n-aveam nici cel mai mic gând să mă întorc în America. Asta pentru că încă dețineam acolo

o proprietate și nu-mi aranjasem lucrurile. Harry aproape că m-a făcut să cred că întâlnirea mea cu Aragon, Picasso și Sartre e o conspirație menită a răsturna democrația occidentală. Ceea ce nu l-a împiedicat să le ceară câte un autograf în caietul lui de autografe. Harry n-a fost invitat la cină. I-am zis că-l așteptăm pe Stalin, care o să vină mai târziu și nu vrea să se afle.

Nu prea știam cum o să fie în seara aceea. Numai Aragon vorbea engleză, iar să dialoghezi prin intermediul unui translator e ca și cum ai trage cu arma într-o țintă de departe și ai aștepta rezultatul.

Aragon e un domn arătos, cu trăsături bine conturate. Picasso are o figură ciudățică, amuzantă, și-l crezi mai degrabă acrobat ori clovn decât pictor. Sartre are o față rotundă și, deși e lipsită de trăsături care să invite la analiză, are o frumusețe subtilă și o anumită sensibilitate. Omul nu prea spunea nimic din ce se petrecea în capul lui. În seara aceea, după ce s-a încheiat cina, Picasso ne-a dus în atelierul lui de pe malul de sud. Urcând treptele, am văzut un semn pe ușa apartamentului de dedesubt: *Acesta nu este atelierul lu Picasso. Mai urcați un etaj, v*ă *rog.*

Am ajuns în cea mai îngrozitoare mansardă, ca un hambar, în care nici lui Chatterton nu i-ar fi plăcut să moară. De un fir atârna un bec electric și la lumina lui am văzut un pat de fier, șubred și vechi, și o ruină de sobă. Un teanc de pânze vechi și pline de praf se sprijinea de perete. A luat una, un Cézanne splendid. A mai luat una și încă una. Ne-am uitat la vreo cincizeci de capodopere. Am fost tentat să-i ofer o sumă rotundă să le cumpăr pe toate, numai ca să-l scap de dezordinea de-acolo. În atmosfera aia gorkiană era o mină de aur.

TREIZECI ȘI UNU

După premierele de la Paris și Roma ne-am întors la Londra, unde am rămas câteva săptămâni. Trebuia să găsesc o casă pentru familia mea. Un prieten mi-a sugerat Elveția. Bineînțeles că mi-ar fi plăcut să ne stabilim la Londra, dar ne îndoiam că vremea de acolo va fi potrivită pentru copii. Și pe-atunci chiar ne făceam griji din cauza valutei blocate.

Așa că, nu fără o oarecare melancolie, ne-am strâns lucrurile și am plecat în Elveția împreună cu cei patru copii. Am rămas o vreme la Beau Rivage Hotel din Lausanne, din care se vedea lacul. Era toamnă și vremea era mohorâtă, dar munții erau frumoși.

Patru luni am căutat o casă care să ne fie pe plac. Oona, care aștepta cel de-al cincilea copil, mi-a zis clar că nu vrea să se întoarcă într-un hotel când iese din spital. Urgența asta m-a făcut să mă grăbesc să caut ceva și ne-am stabilit la Manoir de Ban, în satul Corsier, puțin mai sus de Vevey. Am descoperit, spre uimirea noastră, că proprietatea avea și cincisprezece hectare, cu o livadă în care se fac, printre altele, cireșe negre și mari, prune verzi, delicioase, mere și pere. Și era și o grădină în care creșteam căpșune, un sparanghel minunat și porumb, la care, când vine sezonul culesului, facem un pelerinaj special, de oriunde ne-am afla. În fața terasei e o peluză de două hectare, cu niște copaci înalți minunați, care încadrează munții, iar mai departe e lacul.

Am angajat niște oameni foarte competenți: Miss Rachel Ford, care ne-a pus pe picioare gospodăria și apoi a început să-mi conducă afacerile, și

Madame Burnier, secretara jumătate elveţiancă şi jumătate englezoaică, care a bătut la maşină această carte de mai multe ori.

Ne cam speria aerul impunător al locului şi ne întrebam dacă venitul nostru o să fie suficient, dar când proprietarul ne-a spus preţul ne-am dat seama că ne permitem să cumpărăm domeniul. Aşa am ajuns să locuim în Corsier, care avea 1350 de locuitori.

Ne-a luat cel puţin un an să ne dăm seama cum merg treburile. O vreme copiii au mers la şcoala din sat. A fost o mare problemă când s-au trezit la o şcoală la care se preda în franceză şi ne temeam să nu cumva să aibă anumite efecte psihologice asupra lor. Dar n-a trecut mult şi deja vorbeau franceza fluent şi era emoţionant să vezi ce bine s-au adaptat la stilul de viaţă din Elveţia. Până şi Kay Kay şi Pinnie, bonele copiilor, au început să se lupte cu limba franceză.

Şi astfel ne desprindeam de orice legătură cu Statele Unite. Asta a durat destul de mult. M-am dus la consulul american şi i-am înmânat permisul de întoarcere, spunându-i că renunţ la rezidenţa în Statele Unite.

– Nu te întorci, Charlie?

– Nu, i-am spus aproape scuzându-mă. Sunt puţin cam bătrân pentru asemenea prostii.

N-a făcut niciun comentariu, dar mi-a zis:

– Ei bine, poţi să te întorci oricând cu o viză obişnuită dacă vrei să te duci înapoi.

Am zâmbit şi am clătinat din cap:

– Ne-am hotărât să ne stabilim în Elveţia.

Ne-am strâns mâna şi asta a fost.

Oona s-a hotărât să renunţe la cetăţenia americană. Când am fost la Londra a anunţat Ambasada SUA. I-au comunicat că formalităţile durează cel puţin trei sferturi de oră.

– Ce tâmpenie! i-am zis Oonei. E ridicol să dureze atât. Merg cu tine.

Când am ajuns la ambasadă, toate jignirile și calomniile din trecut parcă m-au făcut să mă umflu ca un balon care stă să se spargă. Am întrebat cu voce tare unde e Biroul Imigrări. Oona era jenată. S-a deschis o ușă de la birou, a apărut un domn și mi s-a adresat:

– Bună, Charlie! Nu vrei să intri împreună cu soția?

Probabil că mi-a citit gândurile, căci primul lucru pe care l-a zis a fost:

– Un american care renunță la cetățenie trebuie să știe ce face și să fie în toate mințile. De aceea există această procedură a interviului: pentru protecția cetățeanului.

Ceea ce înțelegeam, firește.

Era un domn de aproape șaizeci de ani.

– Te-am văzut la Denver în 1911, la vechiul Empress Theatre, mi-a spus, privindu-mă plin de reproș.

Eu m-am topit imediat, desigur, și am vorbim despre frumoasele vremuri de altădată.

Când calvarul a luat sfârșit, când am semnat și ultimul document și ne-am luat la revedere bucuroși, am fost puțin trist că povestea asta mă lăsase destul de rece.

La Londra ne mai întâlnim cu prieteni, printre care Sydney Bernstein, Ivor Mantagu, Sir Edward Beddington-Behrens, Donald Ogden Stewart, Ella Winter, Graham Greene, J.B. Priestley, Meax Reinhardt și Douglas Fairbanks jr. Deși cu unii dintre ei ne vedem rar, ne face mare plăcere să ne gândim la ei, așa cum ne face plăcere să știm că există o ancoră undeva, în caz că vrem să acostăm în port.

Într-una dintre aceste vizite la Londra am primit un mesaj că Hrușciov și Bulganin ar dori să ne cunoască la o recepție de la Ambasada Uniunii

Sovietice, organizată de Claridge Hotel. Când am ajuns, holul era plin de oameni zâmbitori și încântați. Cu ajutorul unui membru al ambasadei am început să facem cunoștință cu ei. Și brusc iată că au venit spre noi din partea cealaltă Hrușciov și Bulganin. Și ei făceau cunoștință cu invitații și se vedea pe fețele lor că sunt dezgustați și se retrag.

Am observat că, deși nu era în largul lui, Hrușciov tot avea simțul umorului.

Când se ducea spre ieșire, însoțitorul nostru l-a strigat:

– Hrușciov!

El a făcut cu mâna, în semn că i-a ajuns.

– Hrușciov! Charlie Chaplin! i-a strigat omul nostru.

Și el, și Bulganin s-au oprit, s-au întors și s-au luminat la față. Era cu adevărat flatat. S-au făcut prezentările printre oamenii care veneau și plecau. Hrușciov mi-a zis prin intermediul translatorului cât le plac filmele mele rușilor, după care ni s-a adus vodcă. Mie mi s-a părut că parcă se vărsase tot piperul în ea, dar Oonei i-a plăcut la nebunie.

Am reușit să ne așezăm într-un mic grup ca să putem face o fotografie împreună. Din cauza vacarmului n-am putut să spun nimic.

– Să mergem alături, a propus Hrușciov.

Oamenii au observat ce vrem să facem și a urmat o bătălie în toată regula. Dar, cu ajutorul a patru persoane, am ajuns într-o încăpere privată. Odată rămași singuri, am oftat cu toții:

– Ptiu!

Acum puteam să mă adun și să vorbesc. Hrușciov tocmai ținuse un discurs minunat despre bunele intenții când sosise la Londra. Fusese ca o rază de soare, ceea ce i-am și spus, precizând că era dătător de speranță pentru milioane de suflete din toată lumea.

Ne-a întrerupt un reporter american:

– Înțeleg, domnule Hrușciov, că fiul dvs. a făcut o ieșire din oraș azi-noapte ca să se distreze.

– Fiul meu e un tânăr serios, a zâmbit Hrușciov, și studiază din greu ingineria, dar din când în când se mai și distrează, sper.

Peste câteva minute am primit un mesaj că domnul Harold Stassen e afară și ar dori să discute cu domnul Hrușciov. El s-a întors spre mine glumind:

– Te deranjează că e american?

– Nici gând, i-am răspuns râzând.

Mai târziu, domnul și doamna Stassen și domnul și doamna Gromyka au fost introduși înăuntru prin crăpătura ușii. După aceea Hrușciov s-a scuzat, spunând că lipsește numai câteva minute, și s-a retras într-un colț mai îndepărtat ca să stea de vorbă cu Stassen și Gromyko.

Ca să fac conversație am întrebat-o pe doamna Gromyka dacă urma să se întoarcă în Rusia. Mi-a răspuns că avea să se întoarcă în State. Iar eu am ținut să remarc că stătuse acolo mult timp împreună cu soțul. Ea a râs, un pic jenată.

– Nu mă deranjează, mi-a zis. Îmi place acolo.

– Eu nu cred că adevărata Americă înseamnă New York sau coasta Pacificului. Mie, personal, îmi place mult mai mult Middle West, regiuni ca Dakota de Nord și Dakota de Sud, Minneapolis și Saint Paul. Cred că acolo sunt americanii adevărați.

– Ce mă burcur că spuneți asta! a exclamat ea brusc. Din Minnesota suntem și eu, și soțul meu.

A râs emoționată și a repetat:

– Ce mă bucur că spuneți asta!

Cred că a avut impresia că o să încep o tiradă despre Statele Unite și că loviturile pe care le primisem acolo îmi lăsaseră un gust amar. Dar nu era

așa și, chiar dacă ar fi fost, nu sunt genul care-și varsă năduful pe o doamnă fermecătoare ca doamna Stassen.

Am simțit că Hrușciov are de vorbit mult cu oamenii aceia, așa că m-am ridicat și Oona la fel. Când a văzut, Hrușciov l-a lăsat pe Stassen și a venit să-și ia la revedere. Când ne-am strâns mâna, i-am aruncat o privire: stătea sprijinit de perete și se uita undeva drept în față, cu o privire blândă. Mi-am luat rămas-bun de la toată lumea, ignorându-l pe Stassen – ceea ce mi s-a părut un gest diplomat în împrejurările respective –, care, atât cât îl putusem observa, îmi plăcuse.

În seara următoare am luat cina doar cu Oona la Grill, în Savoy. Când eram la desert, au venit Sir Winston Churchill și Lady Churchill și s-au oprit la masa noastră. Pe Sir Winston nu-l mai văzusem și nici nu mai auzisem nimic de el din 1931. Dar după premiera de la Londra cu *Luminile rampei*, primisem un mesaj de la United Artists, distribuitorul nostru, care ne cerea promisiunea să facă o proiecție cu filmul acasă la Sir Winston. Bineînțeles că fusesem extrem de încântat. Peste câteva zile îmi trimisese o scrisoare de mulțumire fermecătoare, în care-mi spunea ce mult îi plăcuse.

Iar acum Sir Winston stătea lângă masa noastră.

– Ia te uită! mi-a zis.

Parcă am simțit un reproș în cuvintele lui.

M-am ridicat imediat, tot un zâmbet, și am prezentat-o pe Oona, care tocmai voia să se retragă. După ce ea a plecat, am întrebat dacă puteam să vin la masa lor ca să ne bem cafeaua împreună. Lady Churchill a zis că citise în ziar despre întâlnirea mea cu Hrușciov.

– Întotdeauna m-am înțeles bine cu Hrușciov, a spus Sir Winston.

Dar în tot timpul petrecut acolo împreună am simțit că ceva îl nemulțumește. Bineînțeles că se întâmplaseră multe din 1931. Salvase Anglia și grație curajului său de neînduplecat, și retoricii inspirate, dar eu credeam că discursul lui de la Fulton despre „Cortina de fier“ nu făcuse decât să ațâțe și mai tare Războiul Rece.

Discuţia a ajuns la filmul meu *Luminile rampei*. După care el a spus:

– V-am trimis o scrisoare acum doi ani în care vă felicitam pentru film. Aţi primit-o?

– Sigur că da! am răspuns eu plin de entuziasm.

– Atunci, de ce nu aţi răspuns?

– N-am crezut că cere un răspuns, i-am zis scuzându-mă.

Dar el nu s-a mulţumit cu atât.

– Mda... a replicat. Iar eu am crezut că sunteţi supărat.

– Vai, nu, bineînţeles că nu, i-am zis.

– Oricum, a adăugat, dorind să încheie, filmele dvs. mi-au plăcut întotdeauna.

Modestia marelui om care ţinea minte scrisoarea de acum doi ani la care nu-i răspunsesem a fost o încântare pentru mine. Dar politica lui nu-mi picase bine niciodată. „Nu sunt aici să supraveghez dezmembrarea Imperiului Britanic“, spunea Churchill. O fi retorică, dar e o afirmaţie ridicolă, dacă te gândeşti la realităţile moderne.

Această dezmembrare nu e o consecinţă a politicii, a armatelor revoluţionare, a propagandei comuniste, a instigării la proteste sau a discursurilor informale. Conspiratorii sunt alţii: mijloacele care fac reclamă la nivel internaţional – posturile de radio, canalele de televiziune şi filmele –, automobilul şi tractorul, inovaţia din ştiinţă, viteza din ce în ce mai mare şi comunicaţiile. Iată revoluţionarii vinovaţi de dispariţia imperiilor.

La scurtă vreme după întoarcerea în Elveţia am primit o scrisoare de la Nehru, cu o scrisoare de recomandare de la doamna Mountbatten. Era sigură că am foarte multe în comun cu Nehru. El trecea prin Corrier şi zicea că poate ne întâlnim. Îmi scria că, pentru că o să conducă întâlnirea anuală a ambasadorilor la Lucerna, era încântat dacă aş putea veni să petrec o noapte

acolo, iar în ziua următoare m-ar lăsa el la Manoir de Ban. Așa că m-am dus la Lucerna.

Am descoperit surprins că e un bărbat scund, ca și mine. Era acolo și fiica lui, domnișoara Gandhi, o tânără liniștită și fermecătoare. Nehru m-a impresionat, era un om auster și sensibil, cu o minte iute și care cântărea repede lucrurile. La început a fost rezervat, până am plecat amândoi de la Lucerna spre Menoir de Ban, unde îl invitasem la cină, iar fiica lui venea în urma noastră cu altă mașină, îndreptându-se spre Geneva. Am avut o discuție interesantă pe drum. Mi-a vorbit foarte frumos despre domnul Mountbatten, care, ca vicerege al Indiei, făcuse o treabă minunată în ceea ce privește lichidarea intereselor Angliei în regiune.

L-am întrebat în ce direcție merge India din punct de vedere ideologic.

– În orice direcție duce spre mai binele poporului indian, mi-a zis el și a adăugat că deja începuseră să pună în aplicare un plan pe cinci ani.

A vorbit extraordinar tot drumul, în timp ce șoferul lui conducea cu o sută douăzeci de kilometri pe oră sau chiar mai mult, gonind pe șosele șerpuite, înguste și luând curbe abrupte. Nehru era absorbit în explicații despre politica Indiei și trebuie să recunosc că am ratat jumătate din ce mi-a spus, fiind foarte ocupat de cum conducea. Când punea frână și mașina ne arunca în față, el continua neperturbat. Slavă cerului că am putut răsufla o clipă când s-a oprit mașina la o intersecție, unde fiica lui trebuia să se despartă de noi. Atunci a devenit un tată iubitor și atent, și-a îmbrățișat fata și i-a spus tandru „Ai grijă de tine!“, cuvinte care ar fi fost mult mai potrivite dacă ar fi fost rostite de fiică pentru tatăl ei.

În timpul crizei coreene, când lumea mergea pe marginea acelei prăpăstii periculoase, au sunat de la Ambasada Chinei să întrebe dacă sunt de acord să se facă o proiecție cu *Luminile orașului* la Geneva pentru Chou En-lai, axa în jurul căreia se învârteau deciziile de pace sau război.

În ziua următoare, primul-ministru ne-a invitat să luăm cina cu el la Geneva. Înainte să plecăm spre Geneva ne-a sunat secretara lui să ne spună că Excelența Sa o să aibă alte treburi, pentru că au apărut niște lucruri

importante la conferinţă (un eufemism) şi că nu trebuie să-l aşteptăm, căci o să ni se alăture el mai târziu.

Când am ajuns, spre surprinderea noastră, Chou En-lai stătea pe treptele din faţa casei, aşteptând să ne salute. Eram curios, ca şi ceilalţi, să aflu ce s-a întâmplat la conferinţă, aşa că l-am întrebat. El m-a bătut pe umăr cu un aer confidenţial.

– S-a rezolvat amiabil, mi-a zis, acum cinci minute.

Auzisem o groază de poveşti despre comuniştii obligaţi să meargă în China în anii ’30 şi cum sub conducerea lui Mao Zedong câţiva s-au reorganizat şi am plecat înapoi la Pekin, căpătând din ce în ce mai mult avânt ostăşesc pe drum. În marşul lor aveau să câştige sprijinul a şase sute de milioane de chinezi.

Chou En-lai ne-a spus în seara aceea o poveste emoţionantă despre intrarea triumfală a lui Mao Zedung în Pekin. Îl aşteptau un milion de chinezi. La un capăt al pieţei mari se construise o scenă înaltă de cincisprezece picioare, iar când urca scările, i se vedea vârful capului, aşa că un milion de oameni i-au urat într-un glas bun-venit, vacarmul întreţindu-se cu cât el urca şi devenea mai vizibil.

Când a văzut mulţimea aceea, Mao Zedung, cuceritorul Chinei, a rămas încremenit o clipă, după care şi-a dus mâinile la cap şi a început să plângă.

Chou En-lai împărţise cu el greutăţile şi suferinţele în faimosul marş din China, şi totuşi, uitându-mă la chipul lui viguros, arătos, m-au uluit calmul şi aerul lui tânăr.

I-am zis că ultima dată fusesem în Shanghai în 1936.

– A, da, mi-a răspuns gânditor. Adică înainte de marşul nostru.

– Ei bine, acum nu mai aveţi mult de mers, i-am spus în glumă.

La cină am băut şampanie chinezească (nu era rea) şi am închinat un pahar, ca ruşii. Eu am închinat pentru viitorul Chinei şi am zis că, deşi nu sunt

comunist, mă alătur lor din tot sufletul, în speranța și dorința unei vieți mai bune pentru poporul chinez și pentru toți oamenii.

În Vevey ne-am făcut prieteni noi, printre care domnul Emile Rossier și domnul Michel Rossier cu familiile lor, toți iubitori de muzică. Prin Emil am cunoscut-o pe pianista Clara Haskil. Locuiește la Vevey și, când vine la cină împreună cu cele două familii Rossier, ne oferă câte un concert după masă. Deși avea peste șaizeci de ani, era la apogeul carierei, triumfând atât în Europa, cât și în America. Dar în anul 1960 a alunecat de pe scară într-un tren în Belgia, au dus-o la spital și a murit.

Îi ascult des discurile, mai ales pe cel pe care l-a înregistrat înainte să se stingă. Înainte să mă apuc să rescriu acest manuscris a șasea oară, pun *Concertul pentru pian nr. 3* de Beethoven în interpretarea ei, sub bagheta lui Markevitch, care pentru mine e atât de aproape de adevăr pe cât e orice capodoperă și care m-a încurajat să termin de scris cartea de față.

Dacă n-am fi atât de ocupați cu treburile de familie, am avea o viață socială în Elveția, căci locuim relativ aproape de regina Spaniei și de contele și contesa Chevreau d'Antraigues, care au fost foarte amabili cu noi, și suntem vecini și cu niște vedete de cinema. Printre ei, George și Benita Sanders și Noël Coward. Primăvara vin în vizită la noi mulți prieteni din America și din Anglia. Truman Capote, care lucrează uneori în Elveția, trece des pe aici. În vacanța de Paști plecăm cu copiii în sudul Irlandei. Toată lumea așteaptă momentul ăsta cu nerăbdare în fiecare an.

Vara luăm masa pe terasă în pantaloni scurți și stăm afară până la zece seara, privind înserarea. Adesea ne lăsăm duși de val și zicem că o să mergem la Londra și la Paris, câteodată la Veneția sau la Roma – unde puteam ajunge repede, în câteva ore.

La Paris ne distrează adesea Paul-Louis Weiller, dragul nostru prieten, care în august ne invită să venim cu toată familia la La Reine Jeanne, frumosul lui domeniu de la Mediterana, unde copiii pot să înoate și să facă schi nautic până nu mai pot.

Mă întreabă prietenii dacă mi-e dor de America, de New York. Sincer, nu. America s-a schimbat, New York s-a schimbat. Industrializarea de neoprit a instituțiilor, a presei, a televiziunii și a publicității m-a făcut să mă despart definitiv de stilul de viață american. Eu vreau reversul medaliei, vreau să duc o viață personală mai simplă – nu vreau să umblu pe bulevarde care-ți iau ochii, cu clădiri uriașe, care te fac să te gândești tot timpul la afaceri mari și la realizările lor de maximă importanță.

Nu-mi puteam încheia toate socotelile cu Statele Unite în mai puțin de un an. Voiau să-mi pună impozit pe profitul făcut în Europa cu *Luminile rampei* până în 1955, sub pretextul că locuiesc în continuare în America, deși în 1952 îmi interziseseră să mă întorc. De atunci nu mai avusesem nicio adresă legală, cum a spus și avocatul meu, așa că slabe speranțe să mă întorc acolo să mă apăr în proces.

Cum îmi lichidasem toate companiile americane și tot ce avea legătură cu America, puteam să le spun să se ducă dracului. Dar, nevrând să fiu obligat la protecție din partea altui stat, am fost de acord cu o sumă mult mai mică decât pretindeau ei și mult mai mare decât ar fi trebuit să plătesc.

A fost o tristețe să-mi tai ultimele legături cu Statele Unite. Când a auzit că nu ne mai întoarcem, Helen, menajera casei noastre din Beverly Hills, ne-a scris următoarea scrisoare:

> *Dragă domnule Chaplin și dragă doamnă Chaplin,*
>
> *V-am scris atâtea scrisori, dar nu vi le-am trimis niciodată. Parcă totul a luat-o razna de când ați plecat – eu însămi n-am mai suferit atât la despărțirea de cineva, în afară de despărțirea de familia mea. Dar totul e așa de nefolositor, de inutil, de nedrept și pur și simplu nu pot să-mi revin. După care am primit vestea tristă de care ne era frică, să strângem tot – e peste poate – pur și simplu nu e adevărat – tot ce am împachetat aproape că a fost înghițit de lacrimi și mă doare și acum capul de la atâta suferință – nu știu cum suportați dvs.* Vă rog, *VĂ ROG, doamna C.*, nu-l lăsați *pe domnul C. să vândă casa. Fiecare cameră încă are propria ei amprentă, deși nu prea mai sunt decât covoarele și*

draperiile– îmi face așa de bine casa asta, că n-aș lăsa pe nimeni altcineva s-o ia. Dacă aș avea eu banii ăștia, dar și asta e o prostie și n-are niciun sens. Renunțați la toate cheltuielile, asta se poate, dacă vreți. Dar vă rog, *VĂ ROG, păstrați casa. Știu că n-ar trebui să spun asta, dar nu mă pot abține– și n-o să renunț niciodată la gândul că într-o zi vă veți întoarce cu toții. Gata, doamna C., ajunge pentru moment– am trei scrisori să vă trimit, dar trebuie să iau niște plicuri mai mari. Salutările mele tuturor și scuze că am scris cu creionul, dar nici pixul nu-mi mai scrie.*

Cu sinceritate, Helen

Am primit o scrisoare și de la Henry, majordomul nostru, care ne scria așa:

Dragă domnule și dragă doamnă Chaplin,

Nu v-am mai scris de mult pentru că mă chinui îngrozitor să mă exprim corect în engleza mea elvețiană. Am avut o întâmplare fericită acum câteva săptămâni, când am avut șansa să văd filmul Luminile rampei. *A fost o proiecție privată. M-a invitat Miss Runser. Au fost cam douăzeci de oameni acolo. Domnul și doamna Sydney Chaplin, iar eu le cunoșteam numai pe Miss Runser și pe Rolly. M-am așezat undeva în spate ca să fiu singur cu gândurile mele. A meritat din plin. Probabil că am râs cel mai tare, aveam ochii plini de lacrimi. Cel mai bun film pe care l-am văzut. N-a rulat niciodată în LA. Se difuzează mai multe discuri la radio, muzică din* Luminile rampei. *Muzică frumoasă. Când le ascult sunt hipnotizat. Domnul C. compozitorul nu e menționat niciodată. Mă bucur să aflu că le place în Elveția copiilor. Desigur că adulților le ia mai mult să se obișnuiască în orice țară străină. Și spun că Elveția este una dintre cele mai bune. Cele mai bune școli din lume. Și cea mai veche republică din lume, din 1191. Ziua de 1 august este 4 iulie al lor. Ziua Independenței. Nu e zi liberă, dar veți vedea focuri în toate vârfurile de munte. În general, una dintre puținele țări conservatoare și prospere. În 1918 am plecat de acolo în America de Sud. De atunci m-am*

întors de două ori. M-am înrolat de două ori în armata elveţiană. Născut în St Gallen, în estul Elveției. Am un frate mai mic la Berna și unul în St Gallen. Cele mai bune urări tuturor.

Cu stimă,
Al dvs., Henry

Îmi plăteam în continuare toți angajații din California, dar nu-mi permiteam să mai continui așa, locuind de-acum în Elveția. Așa că le-am aranjat salarii compensatorii și câte un bonus pentru fiecare, totul ridicându-se la 80000 de dolari. Edna Purviance nu a primit numai bonus, ci a rămas angajata noastră până în ziua în care a murit.

Când lucram la *Monsieur Verdoux*, mă gândisem la ea pentru rolul important Doamna Grosnay. N-o mai văzusem de douăzeci de ani, căci nu venea niciodată la studio, plata fiindu-i trimisă săptămânal la ea la birou printr-un cec. După aceea avea să-mi mărturisească că atunci când i s-a dat telefon de la studio a fost mai mult șocată decât încântată.

Când a venit Edna, a intrat la mine în cabină Rolly, cameramanul. Nici el n-o văzuse de douăzeci de ani. „Bineînțeles că n-a rămas la fel. Dar arată minunat!“ Mi-a zis că așteaptă pe peluză, lângă cabina ei.

Nu voiam o scenă de regăsire emoționantă, așa că mi-am luat o înfățișare de om sigur pe el, ca și cum aș fi revăzut-o după câteva săptămâni:

– Ia te uită! Am ajuns la tine, i-am zis vesel.

Am observat în lumina soarelui că i-a tremurat buza când a zâmbit, după care i-am explicat de ce am chemat-o și i-am povestit entuziasmat despre film.

– Sună minunat! mi-a zis ea.

Edna era întotdeauna plină de entuziasm.

A dat o probă citind rolul și n-a fost rău. Dar prezența ei îmi stârnea o nostalgie deprimantă, căci avea legătură cu succesul meu de la începuturi,

din vremea când totul însemna viitor!

Edna a atacat rolul, dar în zadar – era un rol care cerea o sofisticare de tip european pe care ea n-o avusese niciodată – și după ce am lucrat împreună trei-patru zile a trebuit să recunosc că nu e potrivită. Ea însăși a fost mai degrabă eliberată decât dezamăgită. N-am mai văzut-o și n-am mai știut nimic de ea până când mi-a scris în Elveția, confirmându-mi că a primit salariile compensatorii:

Dragă Charlie,

Iată că e prima dată când reușesc să-ți mulțumesc pentru prietenia ta de ani și pentru tot ce ai făcut pentru mine. În tinerețe nu prea aveam cine știe ce necazuri, dar știu că tu le-ai avut pe ale tale. Trag nădejde că acum ai parte de fericire, alături de fermecătoarea ta soție și de familie...

(Aici mi-a povestit despre boala ei și despre costurile exorbitante ale tratamentului, plata doctorilor și a surorilor medicale, dar a încheiat ca întotdeauna, cu o glumă.)

Uite o poveste pe care am auzit-o. Un tip era într-o rachetă, care s-a propulsat ca să vadă cât de sus poate ajunge și i s-a spus să urmărească altitudinea. Așa că tot număra: 25000, 30000, 100000, 500000... Când a ajuns acolo, a exclamat: „Doamne Dumnezeule!“ Un glas i-a răspuns atunci încet și blând: „Da? Ce este?“

Te rog, te rog, Charlie, mai trimite-mi câte o veste. Și te rog întoarce-te, aici e locul tău!

Cu sinceritate și dragoste,
Cea mai mare admiratoare a ta,
Edna

Nu i-am scris niciodată. Întotdeauna am comunicat cu ea prin studio. În ultima scrisoare pe care mi-a trimis-o îmi spunea că încă i se face plata:

Dragă Charlie,

Iată-mă din nou mulțumindu-ți din tot sufletul, odată întoarsă la spital (Cedars of Lebanon), făcând tratament cu raze la gât. Iad mai mare nici că există! Ajungi să nu-ți mai poți mișca nici măcar un deget. Dar e cel mai bun tratament care există pentru mine. Sper să mă duc acasă la sfârșitul săptămânii, ca să mai stau pe afară (ce frumos!). Organele sunt în regulă, slavă Domnului, problema e doar locală, așa zic doctorii, iar asta îmi aduce aminte de individul care stătea pe Seventh Avenue colț cu Broadway și rupea bucățele de hârtie pe care le arunca în toate direcțiile. Vine un polițist și-l întreabă care e treaba. „Gonesc elefanții", îi răspunde el. „Nu e niciun elefant pe-aici", îi replică el. „Deci merge, nu?" îi zice tipul. Am zis și eu o tâmpenie pe ziua de azi, așa că te rog să mă ierți.

Sper că tu și ai tăi sunteți bine și vă bucurați de ce ați obținut prin muncă.

Primiți dragostea mea veșnică,
Edna

La scurt timp după ce am primit scrisoarea a murit. Lumea întinerește… Tinerețea preia conducerea. Iar noi, cei care am trăit puțin mai mult, devenim puțin mai străini pe măsură ce mergem mai departe.

Așa că acum îmi voi încheia Odiseea. Îmi dau seama că timpul și împrejurările au fost de partea mea. Am fost răsfățat, iubit și detestat. Da, lumea mi-a dat tot ce are ea mai bun și ceva din ce are mai rău. Cred că, dincolo de greutățile prin care am trecut, norocul și ghinionul s-au plimbat deasupra mea la întâmplare, ca norii de pe cer. Știind asta, nu mă șochează niciodată relele care se pot întâmpla, iar binele mă surprinde plăcut. Nu am un plan de viață și nicio filosofie – înțelepți sau neghiobi, toți trebuie să ne

luptăm cu viața. Șovăi când vine vorba de lucrurile de neînțeles. Câteodată mărunțișurile mă enervează și catastrofele mă lasă indiferent.

Oricum, viața mea e mai frumoasă decât oricând. Sunt într-o stare bună de sănătate, pot să lucrez și am de gând să mai fac filme – poate nu cu mine, dar să le scriu și să le regizez pentru membrii familiei mele, dintre care unii chiar au talent la teatru. Sunt și acum ambițios. Nu m-aș putea retrage niciodată. Vreau să fac o groază de lucruri. Am câteva scenarii de film neterminate și mi-ar plăcea să scriu o piesă și o operă, dacă timpul îmi va îngădui.

Schopenhauer spunea că fericirea e o stare negativă, dar eu nu sunt de acord. În ultimii douăzeci de ani am aflat ce înseamnă fericirea. Am avut norocul să iau de soție o femeie minunată. Aș vrea să scriu mai mult despre asta, dar e vorba despre iubire, iar iubirea perfectă e cea mai frumoasă dintre toate zădărniciile pentru că e mai mult decât se poate exprima în cuvinte. Trăind cu Oona, îmi dau seama că profunzimea și frumusețea firii sunt o continuă revelație pentru mine. Chiar și când merge în fața mea pe aleile înguste din Vevey, cu demnitatea ei simplă, ținându-și dreaptă silueta ei fragilă, cu părul ei negru pieptănat pe spate, în care se văd câteva fire argintii, mă copleșesc dintr-odată iubirea și admirația pentru tot ce este ea și mi se pune un nod în gât.

Atât de fericit, stau uneori pe terasa noastră la asfințit și privesc dincolo de peluza mare și verde, spre lacul de departe și, dincolo de lac, spre munții care mă liniștesc, și în starea aceasta nu mă gândesc la nimic, doar mă bucur de o minunată seninătate.

FILMELE LUI CHARLES CHAPLIN

Producții Keystone

1914

- *Making a Living* (1 bobină) *Lupta pentru existență*
- *Kid Auto Races at Venice* (1 bobină) *Curse auto pentru copii*
- *Mabel's Strange Predicament* (1 bobină) *Ciudata aventură a lui Mabel*
- *Between Showers* (1 bobină) *Charlot și umbrela*
- *A Film Johnnie* (1 bobină) *Charlot face cinema*
- *Tango Tangles* (1 bobină) *Charlot la bal*
- *His Favourite Pastime* (1 bobină) *Distracția preferată*
- *Cruel, Cruel Love* (1 bobină) *Charlot sinucigaș*
- *The Star Boarder* (1 bobină) *Charlot chiriaș*
- *Mabel at the Wheel* (2 bobine) *Charlot contra lui Mabel*
- *Twenty Minutes of Love* (1 bobină) *Charlot și ceasul*
- *Caught in a Cabaret* (2 bobine) *Charlot chelner*
- *Caught in the Rain* (1 bobină) *Charlot și somnambula*
- *A Busy Day* (1/2 bobine) *O zi grea*
- *The Fatal Mallet* (1 bobină) *Ciomagul lui Charlot*
- *Her Friend the Bandit* (1 bobină) *Mabel flirtează*
- *The Knockout* (2 bobine) *Charlot și Fatty pe ring*
- *Mabel's Busy Day* (1 bobină) *Charlot și cârnații*
- *Mabel's Married Life* (1 bobină) *Charlot și manechinul*

- *Laughing Gas* (1 bobină) *Charlot dentist*
- *The Property Man* (2 bobine) *Charlot la teatru*
- *The Face on the Bar-room Floor* (1 bobină) *Charlot pictor*
- *Recreation* (1/2 bobine) *Charlot se amuză*
- *The Masquerader* (1 bobină) *Charlot mare cochetă*
- *His New Profession* (1 bobină) *O nouă ocupație*
- *The Rounders* (1 bobină) *Charlot și Fatty cheflii*
- *The New Janitor* (1 bobină) *Charlot portar*
- *Those Love Pangs* (1 bobină) *Charlot rival în dragoste*
- *Dough and Dynamite* (2 bobine) *Charlot brutar*
- *Gentleman of Nerve* (1 bobină) *Charlot și Mabel la curse*
- *His Musical Career* (1 bobină) *Charlot cărăuș*
- *His Trysting Place* (2 bobine) *Charlot în familie*
- *Tillie's Punctured Romance* (6 bobine) *Charlot face dolari*
- *Getting Acquainted* (1 bobină) *Charlot și Mabel la plimbare*
- *His Prehistoric Past* (2 bobine) *Charlot om preistoric*

Producții Essanay

1915

- *His New Job* (2 bobine) *Charlot debutează*
- *A Night Out* (2 bobine) *O noapte fără somn*
- *The Champion* (2 bobine) *Charlot boxer*
- *In the Park* (1 bobină) *Charlot în parc*
- *The Jitney Elopement* (2 bobine) *Charlot vrea să se însoare*
- *The Tramp* (2 bobine) *Vagabondul*
- *By the Sea* (1 bobină) *Charlot la plajă*
- *Work* (2 bobine) *Charlot ucenic*
- *A Woman* (2 bobine) *Mam'zelle Charlot*
- *The Bank* (2 bobine) *Charlot la bancă*
- *Shanghaied* (2 bobine) *Charlot marinar*

- *A Night in the Show* (2 bobine) *Charlot la music-hall*

1916

- *Carmen* (4 bobine)
- *Police* (2 bobine) *Charlot spărgător*

1918

- *Triple Trouble* (2 bobine) *Aventurile lui Charlot*

Producții Mutual

1916

- *The Floorwalker* (2 bobine) *Charlot șef de raion*
- *The Fireman* (2 bobine) *Charlot pompier*
- *The Vagabond* (2 bobine) *Charlot muzicant*
- *One a.m.* (2 bobine) *Charlot se întoarce târziu acasă*
- *The Count* (2 bobine) *Charlot conte*
- *The Pawnshop* (2 bobine) *Charlot cămătar*
- *Behind the Screen* (2 bobine) *Charlot mașinist*
- *The Rink* (2 bobine) *Charlot patinează*

1917

- *Easy Street* (2 bobine) *Charlot polițist*
- *The Cure* (2 bobine) *Charlot la băi*
- *The Immigrant* (2 bobine) *Emigrantul*
- *The Adventurer* (2 bobine) *Evadatul*

Producții First National

1918

- *A Dog's Life* (3 bobine*) O viață de câine*
- *The Bond* (1/2 bobine) *Bonul*
- *Shoulder Arms* (3 bobine) *Charlot soldat*

1919

- *Sunnyside* (3 bobine) *Idilă pe câmp*
- *A Day's Pleasure* (2 bobine) *O zi de plăcere*

1920

- *The Kid* (6 bobine) *Piciul*
- *The Idle Class* (2 bobine) *Trântorii*

1922

- *Pay Day* (2 bobine) *Zi de plată*

1923

- *The Pilgrim* (4 bobine) *Pelerinul*

Producții United Artists

(lungmetraje)

1923

- *A Woman of Paris - Parizianca*

1925

- *The Gold Rush - Goana după aur*

1928

- *The Circus - Circul*

1931

- *City Lights - Luminile orașului*

1936

- *Modern Times - Timpuri noi*

1940

- *The Great Dictator - Dictatorul*

1947

- *Monsieur Verdoux - Domnul Verdoux*

1953

- *Limelight - Luminile rampei*

1957

- *The King in New York - Un rege la New York*

GALERIE FOTO

Hannah Chaplin

Charles Chaplin senior

Chaplin cu Alf Reeves

Chaplin la Hanwell Schools, 1897

Washington - Liberty Bond Tour, 1918

Pe vapor către SUA

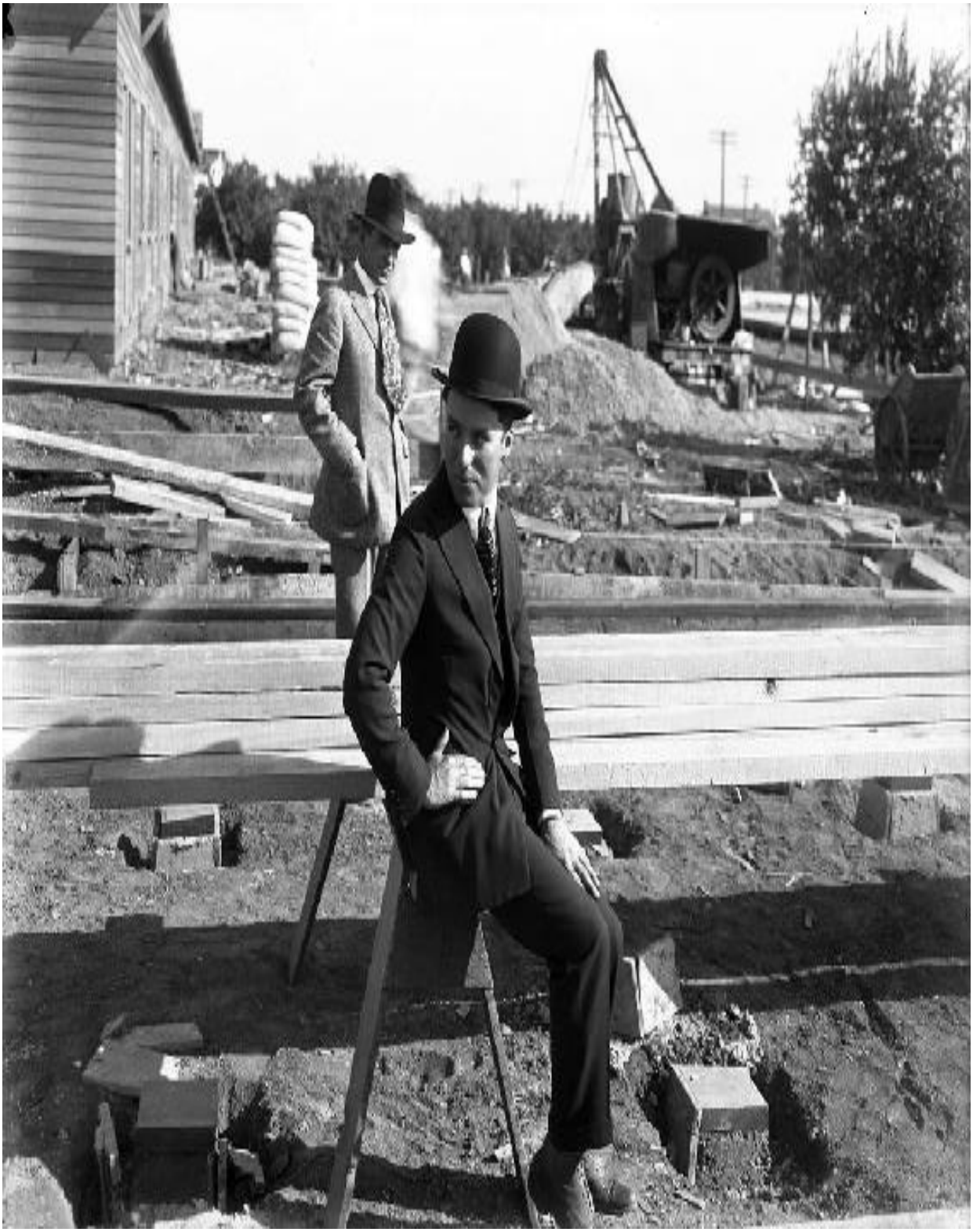

Studiourile Chaplin, pe șantier în 1971

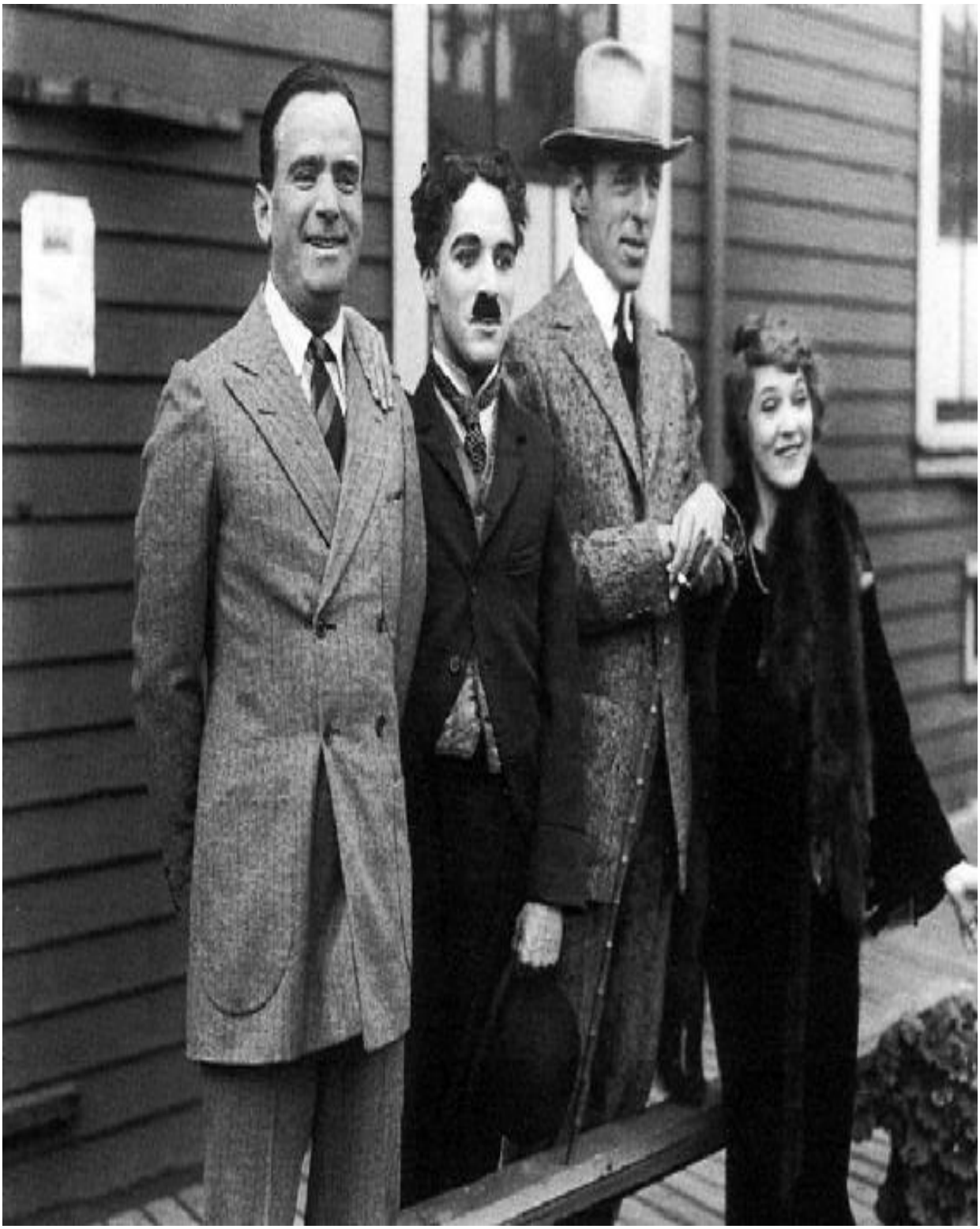

United Artists – Douglas Fairbanks, Chaplin, D.W. Griffith și Mary Pickford

Chaplin, 1918

Vizitând Londra, 1921

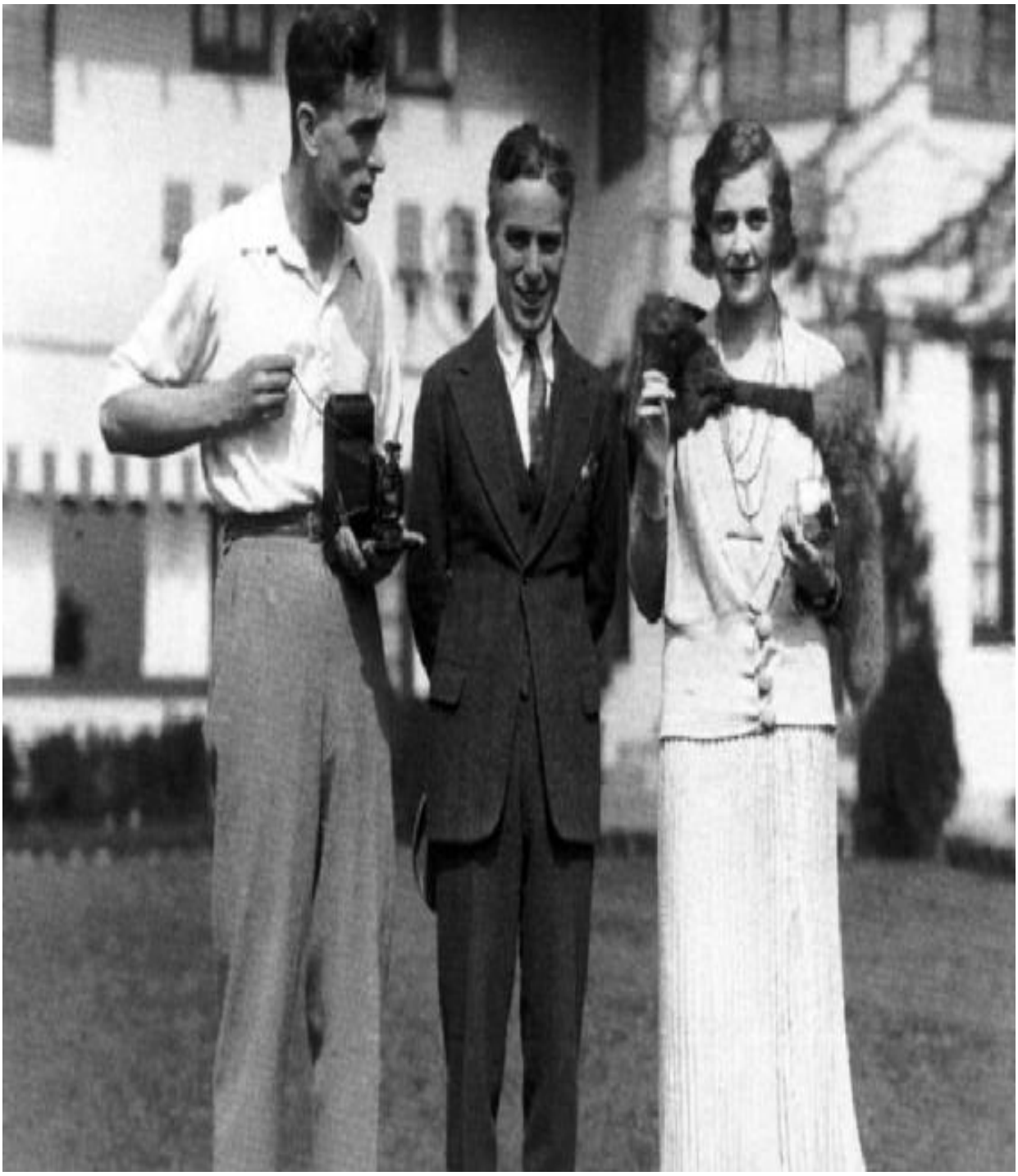

Împreună cu Lord și Lady Mountbatten, 1921

Cu Jackie Coogan în Piciul, 1921

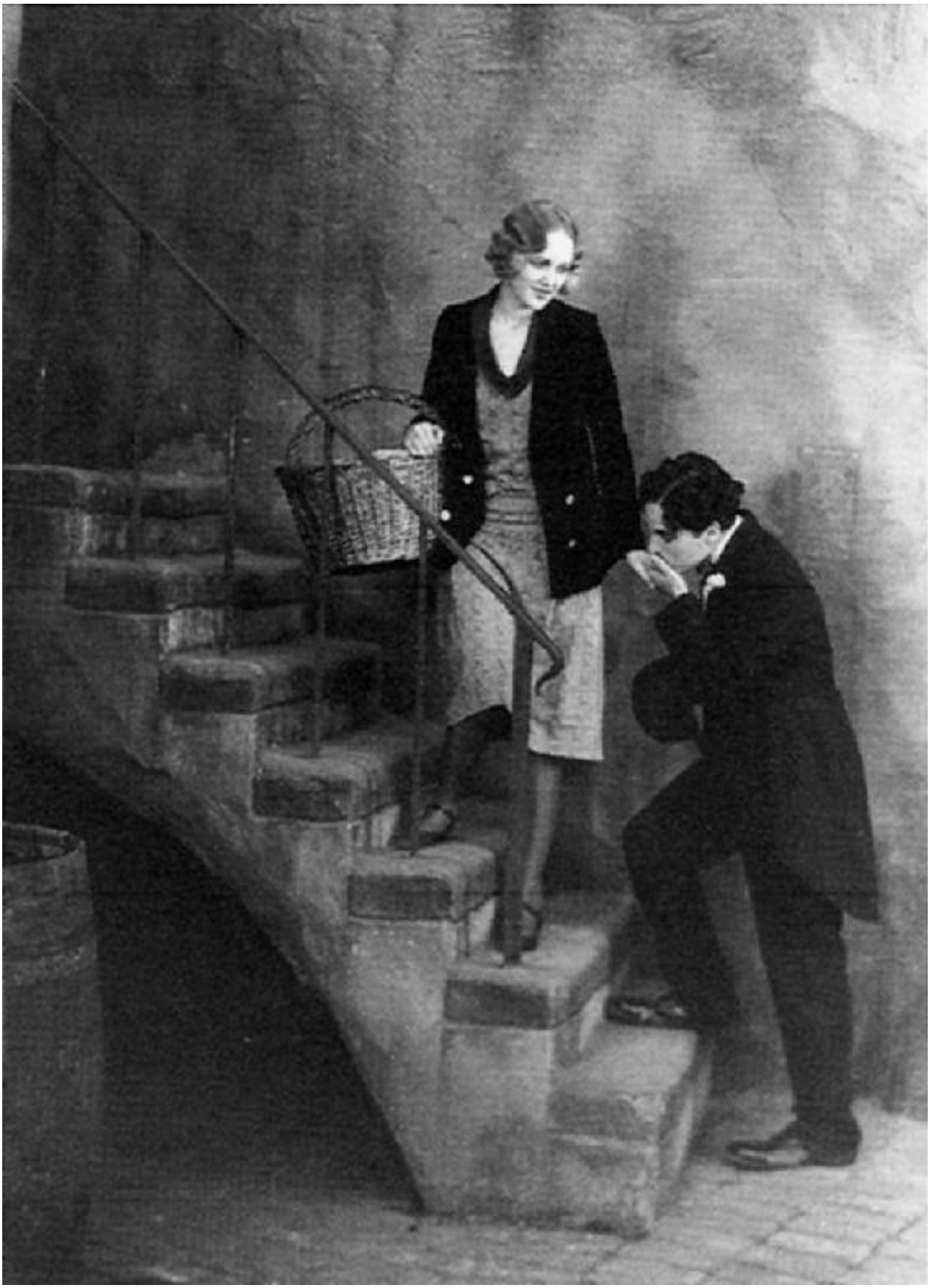

Luminile oraşului cu Virginia Cherrill, 1931

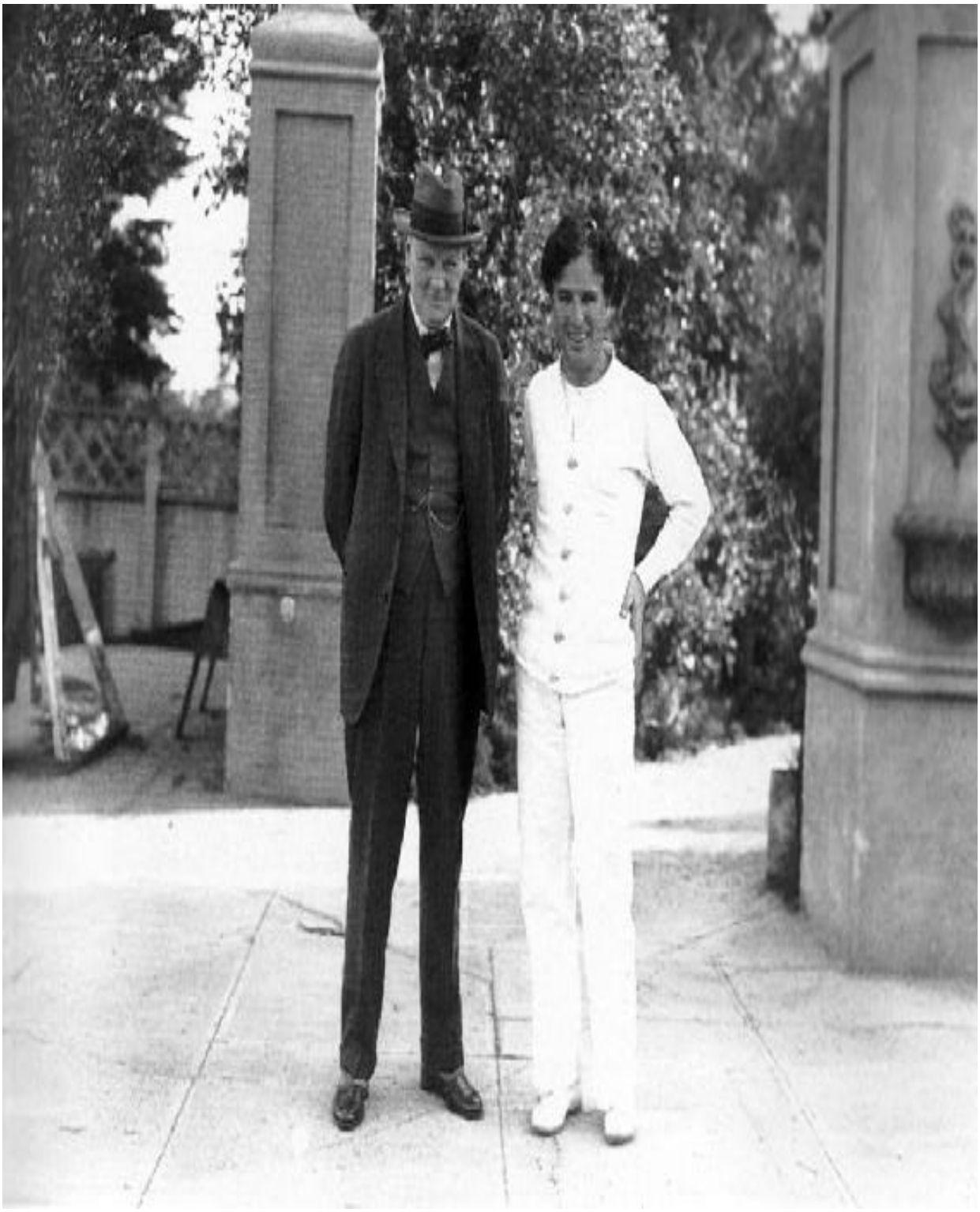

Winston Churchill cu Chaplin, pe platoul de filmare pentru Luminile oraşului, 1929

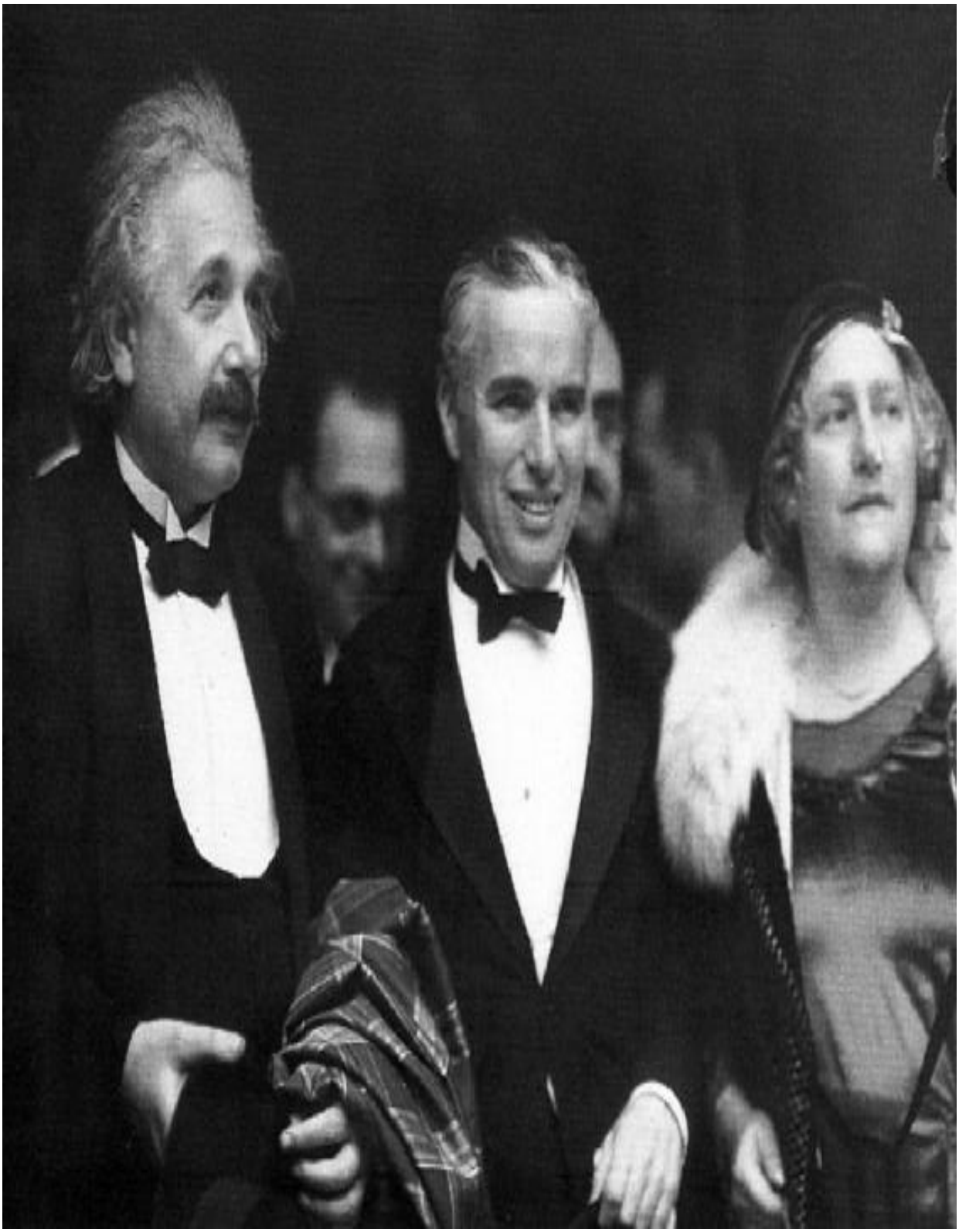

Chaplin cu profesorul și doamna Einstein la premiera Luminile orașului

Dictatorul, 1940

Chaplin cu Paulette Goddard în *Timpuri noi*

Chaplin cu fiicele

Chaplin cu fiii săi Charles și Sydney, pe platoul de filmare la Monsieur Verdoux, 1947

Cu Michael, Josephine şi Eugene

Fotografiile sunt proprietatea și/ sau drepturile de autor ale Roy Export Company Establishment sau Roy Export S.A.S. Toate drepturile rezervate.

NOTE

1 - „Cocarde“ – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

2 - Eleanor „Nell“ Gwyn (1650–1687) a fost multă vreme metresa regelui Carol al II-lea al Angliei, Scoției și Irlandei (n. tr.).

3 - Sală mare, aflată la colțul cu Victoria Street, vizavi de Westminster Abbey, unde aveau loc spectacole extraordinare și numere de circ [clădirea, deschisă în 1876, a fost demolată în 1903 (n. tr.)] (n. a.).

4 - George Cruikshank (1792–1878) a fost un caricaturist și ilustrator britanic. Este cunoscut drept ilustratorul cărților prietenului său Charles Dickens, dar și al multor alți scriitori ai epocii (n. tr.).

5 - Stephanus Johannes Paulus „Paul“ Kruger (1825–1904) a fost una dintre figurile politice și militare dominante în secolul al XIX-lea, președinte al Republicii Africa de Sud (sau Transvaal) între 1883 și 1900 (n. tr.).

6 - Horatio Herbert Kitchener (1850–1916) a fost ofițer al Armatei Britanice și administrator al unor colonii, devenit faimos în urma unor campanii militare, și a jucat un rol important la începutul Primului Război Mondial (n. tr.).

7 - „Pseudonim“ – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

8 - Frederick John Westcott (1866–1941), Fred Karno, a fost un cunoscut impresar britanic (n. tr.).

9 - Mișcarea *teddy boy* este definită de tinerii care purtau haine inspirate din stilul epocii eduardiene, introdus de tinerii britanici după Al Doilea Război Mondial. „Teddy Boys“ și-au luat numele de la titlul unui ziar din 1953, *Edward to Teddy,* care a definit pentru prima dată mișcarea rock &

roll în Marea Britanie, sub numele de *Teddy Boy*. Începută în anii 1950, la Londra, s-a răspândit rapid în toată Marea Britanie, fiind asociată cu muzica rock & roll americană din perioada respectivă.

10 - „Strălucirea soarelui“ – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

11 - Tip de feminitate apărut prin anii 1890, întruchiparea idealului feminin de atracţie fizică, aşa cum a fost el portretizat de ilustratorul satiric Charles Dana Gibson, de unde i se trage şi numele (n. tr.).

12 - „Vorbe de dragoste“ – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

13 - „Vă ador, vă iubesc din prima clipă în care v-am văzut“ – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

14 - „– În această seară! – Sunt încântată, domnule!“ – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

15 - „Ba da, în seara asta“ – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

16 - „Nu, nu nu! Nu toată noaptea!“ – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

17 - „Adică 20 de franci pentru un număr?“ – „Exact!“ – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

18 - În trupa lui Karno îţi lua cel puţin şase luni de muncă în grup până să ajungi să poţi perfecţiona un ritm. Până atunci era „o adunătură de amatori“ (n. a.).

19 - Circuitul Pantages însemna trei spectacole pe zi (n. a.).

20 - Biograph Company, cunoscută şi ca American Mutoscope, a fost întemeiată în 1895, rămânând activă până în 1928. A fost prima companie din Statele Unite care s-a dedicat exclusiv producţiei şi difuzării de film şi timp de două decenii a fost una dintre cele mai prolifice (n. tr.).

21 - *The Old Smoke*, în engl. – literal, „Vechiul Fum“; o poreclă veche pentru Londra, avându-şi originea în faptul că la sfârşitul secolului al

XIX-lea și începutul secolului XX londonezii se încălzeau cu cărbuni, ceea ce făcea un fum teribil (n. tr.).

22 - *Poverty Row* – în orig. Termen argotic, folosit la Hollywood în perioada de final a epocii filmelor mute și până la mijlocul anilor 1950, pentru a desemna studiourile mici de producție, mai ales pe cele care realizau filme de categorie B (n. tr.).

23 - Abrevierea numelui organizației de muncitori Industrial Workers of the World (n. tr.).

24 - Ignac Jan Paderewski (18 noiembrie 1860, Kurylowka—29 iunie 1941, New York) a fost un pianist, compozitor și om politic polonez, care a deținut și funcția de premier în Polonia, pe care a reprezentat-o la Conferința de Pace de la Paris (n. tr.).

25 - Eleonora Duse (1858–1924) a fost o celebră actriță italiancă.

26 - *Lusitania,* supranumită și *Ogarul mărilor*, a fost un pachebot englez scufundat la 7 mai 1915 de către submarinul german U-20, pe timp de ceață, în apropierea coastei Irlandei, la șase zile după ce a plecat din New York cu destinația Liverpool. Nava transporta muniție pentru Aliați. Dintre cei 1.959 de oameni aflați pe navă, 128 erau cetățeni americani. Au fost recuperate doar 289 de cadavre. Scufundarea navei *Lusitania* a dus în scurt timp la intrarea SUA în Primul Război Mondial (n. tr.).

27 - Hetty Green, una dintre cele mai bogate femei din lume, avea reputația că reușise să facă o avere de 100000000 de dolari datorită spiritului ei de afaceristă (n. a.).

28 - William Shakespeare, *Visul unei nopți de vară*, actul II, scena I, în românește de Dan Grigorescu (n. tr.).

29 - Joc de cuvinte intraductibil; cuvântul *fare* – „bilet“, în lb. engl., se pronunță la fel ca prima silabă din „Fair-banks“, iar *bank* înseamnă „mal“ (n. tr.).

30 - Remarca asta pe care mi-o atribuie nu este adevărată. Eram în cartierul mexican și eu am spus așa: „E mai multă viață aici decât în Beverly Hills“ (n.a.).

31 - Filmul lui Herbert Brenon din 1925, după o piesă de J.M. Barrie (n. tr.).

32 - „Foarte important în Anglia“ – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

33 - „De ce?“ – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

34 - Model pentru pictori și, de asemenea, persoană care pozează în ceva/ cineva – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

35 - „The New Deal“ – o serie de programe economice adoptate în Statele Unite între anii 1933 și 1936, care au implicat decrete prezidențiale sau legi adoptate de Congresul Statelor Unite ale Americii în timpul primului mandat al președintelui Franklin D. Roosevelt, fiind adoptate ca răspuns la Marea Criză economică.

36 - „Mann Act“ este legea pentru combaterea traficului de carne vie, a prostituției și a comportamentului imoral, promulgată în 1910 (n. tr.).